

Arcadie CAPCELEA

Născut în anul 1956 în comuna Izvoare, r-nul Florești. Este licențiat al Facultății de Geografie a Universității de Stat „M. V. Lomonosov” din Moscova (1973-1978). În 1987 a susținut teza de Doctor în Geografie, iar în 2014 de Doctor Habilitat în Biologie. A publicat peste 150 de lucrări științifice, inclusiv 12 monografii și 4 manuale universitare în domeniile: geomorfologie, geoecologie, evaluarea și managementul ecologic, dezvoltarea durabilă etica ecologică. În anii 1978-1990 a activat în cadrul Institutului de Geografie al Aca-demiei de Științe a Moldovei.

În perioada 1990-1998 a fost Prim-Vice-director General al Departamentului Protecției Mediului și Resurselor Naturale a Republicii Moldova – Șef al Inspectoratului Ecologic de Stat, iar apoi, între 1998-2000, Ministru al Mediului. În anii 2000-2023 a activat ca Specialist Superior pe problemele de mediu la Banca Mondială, cu sediul în orașul Washington DC. Actualmente este conferențiar la facultatea de Biologie și Geo-științe a Universității de Stat din Moldova.

ISTORIA ECOLOGICĂ A REPUBLICII MOLDOVA ARCADIE CAPCELEA × EVOLUȚIA ORGANIZĂRII ȘI ADMINISTRĂRII PROTECȚIEI MEDIULUI

ARCADIE CAPCELEA

ISTORIA ECOLOGICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

*EVOLUȚIA ORGANIZĂRII
ȘI ADMINISTRĂRII
PROTECȚIEI MEDIULUI*

CHIȘINĂU, 2024

Arcadie CAPCELEA

ISTORIA ECOLOGICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

EVOLUȚIA ORGANIZĂRII ȘI ADMINISTRĂRII
PROTECȚIEI MEDIULUI

Chișinău, 2024

CZU 502/504

C 20

Redactor științific: Valeriu CAPCELEA, doctor habilitat în filosofie, Secția Nord a AȘM

Referenți științifici:

Tudor COZARI, membru-corespondent al AȘM, profesor universitar, doctor habilitat în biologie;

Ion ȘIȘCANU, profesor universitar, doctor habilitat în istorie.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din RM

Capcelea, Arcadie.

Istoria ecologică a Republicii Moldova : evoluția organizării și administrării protecției mediului / Arcadie Capcelea; redactor științific: Valeriu Capcelea; referenți științifici: Tudor Cozari, Ion Șișcanu. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Bons Offices). – 433 p. : fig.

Cuprins, rez. paral.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în text. – [100] ex.

ISBN 978-5-36241-233-3.

Tipar: Bons Offices

ADNOTARE

Cartea este dedicată practicii realizării protecției mediului în Republica Moldova. În capitolul 1 este prezentată istoria organizării și administrării protecției mediului în republică, evoluția cărora a dus la crearea sistemului complex al Managementului Ecologic. Cu lux de amănunte, este prezentată apariția și evoluția elementelor principale ale acestui sistem, cadrului instituțional, politicile ecologice și instrumentele ei, asigurarea informațională și conformarea ecologică. Mai mult ca atât, este reflectată istoria apariției și dezvoltării asociațiilor publice ecologice, rolul cărora este într-o continuă ascendență.

Capitolul doi cuprinde realizarea practică a activităților de mediu, dar și a dezvoltării instrumentelor și reglementărilor Managementului Ecologic prin care se asigură schimbarea comportamentului omului și se motivează activitatea lui în asigurarea protecției mediului. Totodată, se specifică faptul că, pe parcursul ultimilor decenii Managementul Ecologic devine parte integrată a Dezvoltării Durabile. În acest sens, este prezentată nu numai evoluția în timp al activităților întreprinse, dar și efectele lor, rezultatele pozitive și negative, care ar putea fi destul de utile pentru perfecționarea protecției mediului în țara noastră în viitor.

Lucrarea cuprinde istoriografia cercetărilor în domeniu și se bazează pe un volum enorm de materiale arhivistice, rapoarte ale calității mediului, activitățile instituțiilor din domeniu, publicații din mass-media și de altă natură, etc., prezentând consecutiv istoricul temelor abordate.

Cartea este destinată unui cerc larg de cititori, studenți și doctoranzi, cercetătorilor din domeniul istoriei, ecologiei și protecției mediului, dar și din alte domenii ale științelor naturale, fiind utilă și pentru un cerc larg de practicieni care activează în instituțiile protecției mediului, facilitându-le, atât cunoașterea evoluției, progreselor și regreselor în domeniu, cât și eficiența abordărilor practice ale soluționării problemelor ecologice pe parcursul istoric.

CUPRINS

ABREVIERI	10
INTRODUCERE	13
 CAPITOLUL I. ISTORIA ORGANIZĂRII ȘI ADMINIS- TRĂRII PROTECȚIEI MEDIULUI ÎN RE- PUBLICA MOLDOVA	 15
 1.1. Etapele dezvoltării Managementului Ecologic	 16
1.2. Evoluția cadrului instituțional al Managementului Ecologic	22
1.2.1. <i>Dispoziții generale</i>	22
1.2.2. <i>Primele forme ale administrației publice în Principatul Moldova</i>	23
1.2.3. <i>Caracterul administrării afacerilor publice după ocupația Basarabiei de către Imperiul Rus</i>	25
1.2.4. <i>Cadrul instituțional al Basarabiei în anii 1918-1940</i>	29
1.2.5. <i>Comisia Basarabeană pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii</i>	33
1.2.6. <i>Administrația publică și de mediu din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească</i>	35
1.2.7. <i>Administrația publică și cadrul instituțional de mediu în anii 1940-1990</i>	39
1.2.8. <i>Comisia pentru Ocrotirea Naturii a Academiei de Științe a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești</i>	42
1.2.9. <i>Instituțiile sectoriale de mediu</i>	54
1.2.10. <i>Instituția specializată a protecției mediului</i>	60
1.2.11. <i>Cadrul instituțional în Republica Moldova după obținerea independenței statale</i>	74
1.3. Apariția și evoluția Politicii Ecologice	82
1.3.1. <i>Apariția și evoluția Politicii Ecologice în cadrul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste în anii 50-90</i>	83
1.3.2. <i>Politica Ecologică în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în anii 50-90</i>	86

1.3.3. <i>Politica Ecologică în perioada independenței Republicii Moldova</i>	94
1.4. <i>Evoluția instrumentelor Politicii Ecologice</i>	100
1.4.1. <i>Reglementările juridice a mediului și a relațiilor ecologice până la ocuparea Basarabiei de către Imperiul Rus</i>	101
1.4.2. <i>Reglementările juridice de mediu în anii 1812-1918</i>	104
1.4.3. <i>Legislația ecologică în anii 1918-1940</i>	107
1.4.4. <i>Legislația ecologică pe parcursul sistemului socialist</i>	108
1.4.5. <i>Noile reglementari și acte legislative de mediu din perioada independenței Republicii Moldova</i>	112
1.4.6. <i>Instrumentele administrative ale Politicii Ecologice</i>	119
1.4.7. <i>Instrumente economice</i>	127
1.4.8. <i>Instrumentele voluntare</i>	133
1.5. <i>Asigurarea informațională a Managementului Ecologic</i>	135
1.5.1. <i>Statistica ecologică</i>	135
1.5.2. <i>Monitoringul ecologic</i>	136
1.5.3. <i>Cadastrele resurselor naturale</i>	139
1.5.4. <i>Registrele de poluanți</i>	142
1.5.5. <i>Raportarea ecologică</i>	143
1.6. <i>Controlul ecologic de stat</i>	146
1.7. <i>Educația și instruirea ecologică</i>	155
1.8. <i>Istoria mișcărilor publice de mediu</i>	167
1.8.1. <i>Apariția primelor organizații ale societății civile în domeniu și activitatea lor până la independența Republicii Moldova</i>	167
1.8.2. <i>Societatea Naturaliștilor și Amatorilor Naturii din Basarabia</i>	169
1.8.3. <i>Societatea Republicană de Ocrotire a Naturii</i>	172
1.8.4. <i>Alte societăți obștești</i>	175
1.8.5. <i>Secțiunea ecologică a Uniunii Jurnaliștilor și Mișcarea Verzilor</i>	176

1.8.6. <i>Mișcarea ecologistă din Moldova</i>	177
1.9. Organizațiile și mișcările ecologice neguvernamentale după obținerea independenței statale a Republicii Moldova	178
1.9.1. <i>Primele Organizații Non-Guvernamentale de mediu și asistență externă</i>	178
1.9.2. <i>Cele mai active și productive Organizații Non-Guvernamentale de mediu</i>	181
Concluzii la Capitolul 1	188
CAPITOLUL 2. EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR PROTECȚIEI MEDIULUI	194
2.1. Evoluția activităților conservării biodiversității	194
2.1.1. <i>Incursiune generală în istoricul abordărilor actuale ale conservării biodiversității și a ariilor naturale protejate</i>	194
2.1.2. <i>Conservarea naturii în Basarabia până în anul 1918</i>	212
2.1.3. <i>Conservarea biodiversității în perioada interbelică</i>	215
2.1.4. <i>Conservarea naturii în Ucraina și Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească în perioada interbelică</i>	221
2.1.5. <i>Conservarea biodiversității până la independență statală și rolul Comisiei pentru ocrotirea naturii a Academiei de Științe a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești</i>	224
2.1.6. <i>Vânătoare regală în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească</i>	232
2.1.7. <i>Conservarea biodiversității după obținerea independenței Republicii Moldova</i>	236
2.1.8. <i>Rețelele ecologice ale Republicii Moldova</i>	243
2.1.9. <i>Conflictele de interese și încălcarea statutului ariilor protejate</i>	248
2.2. Protecția speciilor rare și pe cale de dispariție. Cartea Roșie	253
2.3. Documentele privind protecția biodiversității și ariile protejate de stat	256
2.4. Evoluția protecției, regenerării și extinderii pădurilor	259

2.4.1. Protecția pădurilor în anii 1812-1917	261
2.4.2. Ocrotirea pădurilor în anii 1918-1940	264
2.4.3. Protecția pădurilor în perioada socialistă	269
2.4.4. Protecția pădurilor după obținerea independenței țării noastre	277
2.5. Evoluția protecției resurselor cinegetice și piscicole	289
2.5.1. Istoria reglementărilor protecției resurselor vânatului până în anul 1940	289
2.5.2. Ocrotirea faunei cinegetice pe parcursul perioadei socialiste	293
2.5.3. Reglementarea și măsurile de protecție a faunei cinegetice după obținerea independenței Republicii Moldova	294
2.5.4. Evoluția reglementărilor și protecției resurselor piscicole	301
2.5.5. Reglementările și ocrotirea resurselor piscicole pe parcursul perioadei socialiste	302
2.5.6. Reglementările și protecția resurselor piscicole după obținerea independenței	305
2.6. Istoria conservării solurilor	307
2.6.1. Dispoziții generale	307
2.6.2. Conservarea solului până la etapa socialistă de dezvoltare a Moldovei	308
2.6.3. Reglementarea și conservarea solului pe parcursul perioadei socialiste	309
2.6.4. Conservarea solului după obținerea independenței Republicii Moldova	320
2.7. Istoria protecției resurselor acvatice	327
2.7.1. Dispoziții generale și scurt istoric al protecției apelor	327
2.7.2. Reglementările utilizării și ocrotirea resurselor acvatice pe parcursul anilor 1812-1917	330
2.7.3. Reglementările în domeniu pe parcursul anilor 1918-1940	333
2.7.4. Unele reglementări în domeniu în cadrul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești	334

2.7.5. Reglementările și activitățile de ocrotire a apelor pe parcursul etapei socialiste	335
2.7.6. Protecția și reglementările resurselor acvatice după obținerea independenței Republicii Moldova	343
2.8. Evoluția activităților de prevenire a poluării aerului	352
2.8.1. Dispoziții generale și începutul activităților de protecție a aerului	352
2.8.2. Primele reglementări în domeniu în cadrul Rusiei Țariste în anii 1812–1917	356
2.8.3. Reglementările privind protecția aerului de la poluare în anii 1918–1940	356
2.8.4. Prevenirea poluării aerului în perioada socialistă	357
2.8.5. Ocrotirea aerului atmosferic după obținerea independenței statale a Republicii Moldova	359
2.9. Managementul deșeurilor	363
2.9.1. Dispoziții generale și scurt istoric al evoluției abordărilor în domeniul managementului deșeurilor solide	363
2.9.2. Reflecții generale privind managementul deșeurilor până la etapa socialistă	369
2.9.3. Managementul deșeurilor în anii 1918–1940 în cadrul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești	370
2.9.4. Managementul deșeurilor în perioada socialistă	373
2.9.5. Managementul deșeurilor solide după obținerea independenței țării noastre	379
2.10. Prevenirea poluării mediului cu substanțe și produse nocive	389
2.10.1. Dispoziții generale	389
2.10.2. Reglementarea și prevenirea impactelor substanțelor nocive în perioada socialistă	393
2.10.3. Reglementarea substanțelor periculoase după obținerea independenței Republicii Moldova	399
2.10.4. Strategiile și programele de acțiuni în domeniu	403
2.11. Schimbările climatice	409
2.11.1. Dispoziții generale	409

2.11.2. Acțiunile Republicii Moldova în domeniu	414
Concluzii la Capitolul 2	418
Literatura selectivă	424
Adnotation(rezumatul în limba engleză)	428
Contents (conținutul în limba engleză)	429

ABREVIERI

AET	Agenție Ecologică Teritorială
APC	Acordul de Parteneriat și Cooperare
ASP	Asociație de Producere
AȘ	Academia de Științe
AȘC	Arhiva Științifică Centrală
AȘM	Academia de Științe a Moldovei
BM	Banca Mondială
BNS	Biroul Național de Statistică
BPC	Bifenililor Policlorurați
CAPS	Casa Autonomă a Pădurilor Statului
CC	Comitetul Central
CE	Comisia Europeană
CEE/ONU	Comisia Economica pentru Europa a ONU
CFC	Clorofluorocarburi
CMA	Concentrația Maximal Admisibilă
CND	Contribuția Națională Determinată
CPNAP	Comisia pentru Parcuri Naționale și Aree Protejate (a UICN)
CSO	Comitetul de Stat pentru Ocrotirea Naturii
DD	Dezvoltare Durabilă
DLA	Deversare Limitat Admisibilă
ECE	Europa Centrală și de Est
EE	Expertiza Ecologică
EES	Expertiza Ecologică de Stat
EIMI	Evaluarea Impactului asupra Mediului Înconjurător
EM	Evaluarea de Mediu
ESM	Evaluarea Strategică de Mediu
EV	Economia Verde
FAO	Organizația pentru Agricultură și Alimentație a Națiunilor Unite
FEN	Fondul Ecologic Național
FR	Federația Rusă
GEF	Fondul Global de Mediu (Global Environment Facility)

GES	Gaze cu Efect de Seră
GRM	Guvernul Republicii Moldova
GRSSM	Guvernul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești
ICAS	Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice
IES	Inspectoratul Ecologic de Stat
IPM	Inspectoratul Protecției Mediului
IFI	Instituție Financiară Internațională
IE	Istoria Ecologică
IER	Istoria Ecologică Regională
IES	Inspectoratul Ecologic de Stat
IPM	Inspectoratul Protecției Mediului
ÎS	Întreprindere de Stat
ME	Managementul Ecologic
MEI	Monitoringul Ecologic Integrat
MEM	Mișcarea Ecologistă din Moldova
MM	Ministerul Mediului
MERN	Ministerul Ecologiei și Resurselor Naturale
NDT	Neutralitatea Degradării Terenurilor
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ODD	Obiectivele Dezvoltării Durabile
ODM	Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului
OIS	Organizația Internațională a Standardizării
OMC	Organizația Mondială a Comerțului
OMM	Organizația Mondială Meteorologică
ONG	Organizație Non Guvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OT	Organizație Teritorială
PC	Partidul Comunist
PCRM	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
PCUS	Partidul Comunist al URSS
PE	Politica Ecologică
PIB	Produsul Intern Brut

PISC	Panelul Interguvernamental privind Schimbările Climatice
PNERP	Programul Național de Extindere și Reabilitarea Pădurilor pentru perioada 2023-2032
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
PNUM	Programul Națiunilor Unite pentru Mediu
POP	Poluant Organic Persistent
RASSM	Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
REC MOLDOVA	Centrul Regional de Mediu din Moldova
REN	Rețeaua Ecologică Națională
RETP	Registrul emisiilor și transferului de poluanți
RM	Republica Moldova
RSSM	Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
SCN	Sovietul Comisarilor Norodnici
SDO	Substanțe ce Distrug Stratul de Ozon
SG	Secția de Geografie a AȘM
SHS	Serviciul Hidrometeorologic de Stat
SND	Strategia de Dezvoltare Națională
SRON	Societatea Republicană pentru Ocrotirea Naturii
SUA	Statele Unite ale Americii
UASM	Universitatea Agrară de Stat din Moldova
UE	Uniunea Europeană
UICN	Uniunea Internațională de Conservare a Naturii
UNESCO	Programul Națiunilor Unite pentru Știință, Cultură și Artă
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
UPC	Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
USM	Universitatea de Stat din Moldova
ULIM	Universitatea Liberă Internațională din Moldova
UTM	Universitatea Tehnică din Moldova
ZUC	Zone Umede Construite

INTRODUCERE

Lucrarea dată prezintă partea a doua a ciclului de publicații dedicate studiului de caz al IE a RM și se focusează asupra evoluției practicii protecției mediului. Astfel, în capitolul 1 este studiată istoria organizării și administrării protecției mediului în republică, evoluția căreia a dus la crearea sistemului complex al ME. După o scurtă expunere a esenței acestui sistem și a etapelor dezvoltării lui în plan internațional, este prezentată apariția și evoluția elementelor principale ale acestui sistem în RM, cadrului instituțional, politicile ecologice și instrumentele ei, asigurarea informațională și conformarea ecologică. Mai mult ca atât, este reflectată istoria apariției și dezvoltării asociațiilor publice ecologice, rolul cărora este într-o continuă ascendență. Descrierea evoluției acestor elemente ale ME este făcută pentru etapele principale ale istoriei ținutului, începând cu perioada de după crearea statului moldovenesc din sec. al XIV-lea. Este evident că, atenția principală este acordată perioadei socialiste și celei de după obținerea independenței RM, când au început să fie create instituțiile statale responsabile pentru gestionarea resurselor naturale și ocrotirea naturii, ce dezvoltă politicile în domeniu dar și instrumentarul necesar de implementare a lor. Un alt aspect important al acestui capitol este faptul că, aici este prezentată o scurtă evoluție a elementelor ME în plan internațional, arătându-se cum activitățile în domeniu urmează cele mai avansate practici internaționale. Mai mult ca atât, materialul din acest capitol demonstrează că, pe parcursul ultimilor decenii ME devine parte integrată a DD, tendință clară și pentru cazul RM. În acest sens, descrierea PE expune pe deplin această nouă orientare a ei, dar și aspectele ce țin de integrarea RM în UE, o altă tendință, oficial adoptată, în cadrul țării noastre.

Capitolul 2 al monografiei include realizarea practică a activităților de mediu, dar și dezvoltarea instrumentelor și reglementărilor ME prin care se asigură schimbarea comportamentului omului și se motivează activitatea lui în asigurarea protecției mediului. Istoricul acestor activități este mai vechi, căci cuprinde și primele preocupări, orientate spre conservarea unor sau altor obiecte și specii naturale, activități care, deși erau condiționate de alte scopuri decât cele ale mediului, indirect contribuiau la ocrotirea naturii. Totuși, este evident că, numai începând cu etapa socialistă a RSSM, activitățile protecției mediului au căpătat o amploare deosebită, datorită atât agravării situației ecologice

și apariției multiplelor probleme și crize ecologice locale, dar și faptului că, în societate se conștientizează necesitatea întreprinderii măsurilor de protecție a mediului înconjurător. În ultimele decenii aceste activități se bazează nu numai pe aceste două considerente de bază, dar și pe cerințele legate de integrarea RM în UE, a diferitor tratate ecologice internaționale, parte cărora este țara noastră. Ca și în cazul primului capitol, expunerea practicii protecției mediului la diferite capitole este precedată de o succintă parte introductivă la temă în cauză, unde sunt prezentate principalele abordări și practici avansate internaționale, după care se expune practica în RM și, astfel, se indică în ce măsură aceasta urmează sau corespunde practicilor internaționale.

Autorul consideră că monografia dată are, pe lângă scopurile cognitive de bază, și o menire profund practică - de a scoate în vi-leag concluzii istorice ale rezultatelor protecției mediului pe parcursul dezvoltării istorice. Astfel, prezentând evoluția în timp al activităților întreprinse, dar și efectelor lor, rezultatele pozitive și negative, se constituie o bază factologică solidă pentru identificarea atât a căilor de perfecționare a sistemului ME, cât și identificarea celor mai eficiente măsuri și activități în domeniu prin intermediul cărora devine posibil de a asigura o protecție mai eficientă a mediului în RM.

Autorul dorește să-și exprime cele mai sincere gratitudini referen-ților lucrării, dlui Tudor Cozari, membru-corespondent al AȘM, pro-fesor universitar, doctor habilitat în biologie și dlui Ion Șișcanu, profesor universitar, doctor habilitat în istorie, atât pentru susținerea acordată, cât și pentru sfaturile prețioase care au contribuit la desăvârșirea lucrării. În mod deosebit, autorul î-și exprimă recunoștința redactorului științi-fic al lucrării, doctorului habilitat în filosofie, dlui Valeriu Capcelea, care a avut o contribuție esențială la perfecționarea și redactarea cu meticulozitate a materialul expus.

CAPITOLUL I.

ISTORIA ORGANIZĂRII ȘI ADMINISTRĂRII PROTECȚIEI MEDIULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

După cum am demonstrat anterior¹, activitățile de ocrotire a naturii, care constituie un domeniu al economiei naționale, a evoluat vertiginos, mai cu seamă, în a doua jumătate a sec. al XX-lea, constituind, în prezent, sisteme complexe ale organizării și administrării activităților umane în domeniul protecției mediului, orientate spre o DD. Anume prin intermediul acestor sisteme se reglementează interacțiunile existente în socioecosistemele complexe de diferite nivele, evoluția istorică a cărora constituie obiectul de bază al IE. Aceste sisteme integrale ce cuprind organizarea și administrarea protecției mediului, au fost fundamentate de noi anterior, fiind numite sisteme ale ME care, reprezintă totalitatea de principii și metode de studiere și formulare a abordărilor, mecanismelor și instrumentelor de organizare și administrare a relațiilor dintre mediu și societate la toate nivelurile ierarhice în scopul asigurării DD a societății².

Elementele de bază ale sistemului ME sunt caracteristice pentru toate nivelurile de sisteme socio-ecologice și includ următoarele: (a) cadrul instituțional responsabil de coordonarea, organizarea și implementarea măsurilor protecției mediului; (b) PE, ce include în sine atât stabilirea direcțiilor principale, scopurilor și obiectivelor, cât și a priorităților activităților de protecție a mediului; (c) instrumentele PE prin care se efectuează atât motivarea comportamentului populației, producătorilor, organizațiilor și instituțiilor, cât și se asigură realizarea scopurilor și obiectivelor de mediu; (d) statistica de mediu și monitoringul ecologic prin care se efectuează feedbackul informațional ce ține atât de calitatea mediului și tendințele schimbării ei, cât și de eficiența măsurilor protecției mediului; și, (e) cadrul controlului ecologic prin care se asigură atât verificarea obiectelor/subsistemelor administrate, cât și conformarea cu legislația, standardele și normativele de mediu. O astfel de expunere a componentelor subsistemului de ME oferă posibilitatea de a identifica, în primul rând, atât totalitatea de elemente componente ale sistemului, diversitatea de interacțiuni între ele, cât și sarcinile protecției mediului la diferite niveluri. El include în sine, în fond, elementele și funcțiile de

¹ Capcelea, A. *Sistemul Managementului Ecologic*. - Chisinau: I.E.P. Știința, 2013.

² Capcelea, V.; Capcelea, A. *Managementul Ecologic: fundamentarea teoretică și evoluția paradigmelor*. - Chisinau: I.E.P. Știința, 2013.

bază a oricărui proces managerial.

În continuare, vom efectua o scurtă trecere în revistă a etapelor principale ale evoluției ME în general, apoi ne vom referi la particularitățile apariției și dezvoltării lui pe parcursul istoriei RM.

1.1. Etapele dezvoltării Managementului Ecologic

Problemele mediului înconjurător și crizele ecologice nu reprezintă o noutate pentru umanitate, iar în trecut, multe dintre ele, au generat colapsul unui șir întreg de civilizații anterioare. Acest fapt a făcut că, încă din timpuri străvechi să fie întreprinse, conștient sau inconștient, diferite acțiuni orientate spre ocrotirea naturii³. Până la mijlocul sec. al XIX-lea, problemele ecologice purtau un caracter local și se percepeau mai puțin în calitate de noțiuni economice, de condiții pentru menținerea productivității unor sau altor specii faunistice, importante pentru alimentația populației dintr-o zonă sau alta, sau având în vedere necesitatea conservării unor sau altor obiecte naturale prin prisma cerințelor religioase, morale sau estetice. Respectiv, în mai multe colțuri ale lumii au fost întreprinse unele reglementari ale activităților omului pentru conservarea unor obiecte naturale sau protecția speciilor faunistice. Acestea țineau mai mult de interdicțiile introduse, atât în baza unor decizii ale conducătorilor triburilor sau a primelor formațiuni statale din acele timpuri sau chiar a unor acte legale, având la bază unele considerente economice sau valori morale și religioase. În acest context, mai cu seamă în lipsa instituțiilor de stat puternice care asigurau realizarea protecției mediului, nu putem vorbi de existența sau dezvoltarea unor sisteme ale ME, ci numai despre primele activități în domeniu, care, treptat s-au diversificat și au devenit mai complexe. O astfel de situație a continuat practic până în Epoca medievală.

Odată cu revoluția industrială din sec. XVII-XIX, dar, mai cu seamă, cu valorificarea extensivă a naturii în mai multe colțuri ale lumii și, în primul rând, în țările occidentale, se conștientizează necesitatea menținerii productivității biologice, a speciilor faunei cinegetice și a conservării obiectelor naturale unice cât și, în general importanța ocrotirii naturii, și, respectiv, sunt întreprinse un șir de măsuri, în acest sens,

³ A se vedea: Cronon, W. *Changes in the land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. Hill and Wang. - New-York, 1983; Weiskel, T. *The ecological lessons in the past: and anthropology of environmental decline*. In: *Ecologist*, No. 19, 1989. - P. 98-103; Реймерс, Н.; Штильмарк, Ф. *Особо охраняемые природные территории*. - Москва: «Мысль», 1978; A se vedea: Любичанковский, В.А. *Эволюция взаимоотношений общества и природы*. <http://credonew.ru/content/view/726/32/>

fiind emise legi sau decrete ce reglementau vânatul sau colectarea speciilor faunistice economic importante fiind create parcuri naționale, rezervații științifice, luate sub protecția statului diferite monumente naturale. La această etapă încă nu apăruseră problemele complicate ce se refereau la poluarea mediului și epuizarea resurselor naturale și, respectiv, nu exista protecția mediului în sensul actual al acestei noțiuni, ca o precondiție vitală pentru existența și calitatea vieții umane. Respectiv, activitățile în domeniu deveneau mai complexe și diversificate, care, însă, încă nu aveau caracterul unor integralități bine organizate.

Numai în a doua jumătate a sec. al XX-lea, când problemele degradării și poluării mediului înconjurător, savanții, instituțiile statale și publicul larg din diferite țări au început a conștientiza faptul că agravarea situației ecologice conduce la pericole grave atât pentru productivitatea economică dar mai cu seamă pentru sănătatea populației, și, în consecință, s-au format sisteme de organizare și administrare a protecției mediului. Prin urmare, putem aduce multe exemple ale activităților de protecție a mediului pe parcursul dezvoltării societății, dar despre apariția ME putem afirma ca el este legat anume cu această perioadă a dezvoltării umanității. Analiza materialelor publicate în literatura de specialitate pe parcursul ultimilor 70 de ani ne oferă posibilitatea să scoatem la iveală câteva etape succesive în dezvoltarea ME.

La prima etapă a dezvoltării lui – anii 50-70 au fost întreprinse primele acțiuni în domeniu la nivel statal și în plan multisectorial, mai cu seamă în țările industrial dezvoltate, care au început să se confrunte cu probleme majore de poluare, asociate atât cu impacturi semnificative asupra sănătății populației, cât și cu epuizarea și degradarea resurselor naturale. La această etapă încep a fi stabilite standardele calității mediului și limitele poluării sau utilizării resurselor naturale, se creează sistemele controlului conformității ecologice. Prin urmare, am putea califica etapa respectivă drept una a formulării și aplicării măsurilor administrative de control asupra poluării mediului și/sau a folosirii resurselor naturale. În mai multe țări au început a fi adoptate legi speciale ce țineau nu numai de utilizarea resurselor naturale, dar și de aspectele ecologice și, în particular, de prevenirea poluării aerului și apelor. Spre exemplu, în SUA, în anul 1970 apare prima lege cuprinzătoare cu privire la protecția aerului, urmată, în același an, de legea cu privire la protecția apelor. Sub aspect instituțional predominau instituții de mediu sectoriale cu responsabilități separate pe diferite aspecte de mediu: poluarea aerului și apei; protecția florei și faunei spontane etc. Astfel, s-a pus baza creării

sistemelor de monitoring, care, de asemenea, erau dezvoltate sub aspect sectorial. La această etapă au fost organizate primele întruniri globale la care au fost puse în dezbatere problemele protecției mediului – *Adunarea Generală a Națiunilor Unite* a pus în discuție pentru prima oară problema globală a mediului (1968); *Conferința ONU pe problemele de mediu* (1972) decide constituirea unui program ONU privind mediul.

A doua etapă a dezvoltării ME (anii 70-80) ține de începutul aplicării pârghiilor economice ale protecției mediului, pe fundalul aprofundării și perfecționării instrumentelor administrative și de control. În acest răstimp, în majoritatea statelor lumii încep a fi create instituții specializate de mediu care organizează și coordonează activitatea în domeniu în integralitatea sa, cuprinzând toate aspectele și factorii ME. Similar, la nivel global și regional se formează instituții responsabile de ME atât în plan general, cât și în plan sectorial pe diferiți factori de mediu. Astfel, este creat PNUM-ul, care devine organizația de bază responsabilă de coordonarea activităților de protecție a mediului a ONU. Printre principiile de bază ale ME la această etapă au fost⁴: (a) poluatorul plătește (el este responsabil de compensarea daunei produse mediului și de acoperirea cheltuielilor de refacere a lui); (b) nedegradarea calității mediului existent; (c) aplicarea celor mai bune tehnologii existente; și (d) evitarea formelor posibile de poluare. În centrul atenției la această etapă se aflau activitățile din agricultură, industrie și transport. Se aplicau, în primul rând, standardele de emisii de gaze și permisiunile speciale legate de standardele de emisii, care stabileau limitele impactelor posibile ale întreprinderilor. În linii generale, se poate vorbi de o abordare administrativă și de control în cadrul căreia deciziile erau ierarhice, de sus în jos, cu o completare a unor instrumente economice, și anume a impozitelor pentru resursele naturale, a plăților pentru poluanții de bază. O astfel de abordare nu a dus la ameliorarea situației ecologice, ci, dimpotrivă, ea s-a agravat. Printre lacunele principale ale ME la această etapă se evidențiază: lipsa unei responsabilități ecologice generale ce permitea unor subiecți economici să nu participe la protecția mediului; transferul problemelor ecologice dintr-un mediu în altul; ineficiența aplicării mecanismelor de plată pentru poluare; imperfecțiunea sistemului monitoringului ecologic ș.a. Conștientizarea acestei crize a determinat societatea să întreprindă cercetările necesare și să ia măsuri pentru a găsi o nouă cale de dezvoltare, deoarece exista posibilitatea distrugerii nu numai a mediului înconjurător, ci și a propriului viitor.

⁴ Пахомова, Н.; Ендерс, А.; Рихтер, К. *Экологический менеджмент*. - СПб: Питер, 2003. – С. 192-195.

Primele contribuții, în acest sens, au fost realizate de membrii Clubului de la Roma, D. Meadows, J. Ronders și W. Behrens. Aceștia, în raportul Clubului de la Roma din 1972, numit „*Limitele creșterii*”, afirmă că, dacă populația, producția – atât cea agricolă, cât și cea industrială, consumul resurselor naturale și poluarea vor crește în continuare în mod exponențial, „limitele creșterii pe această planetă vor fi atinse la un moment oarecare în secolul următor”⁵. Tot în această perioadă (1979) s-a desfășurat *Conferința I Mondială privind Clima* de la Geneva, la care a fost promulgat *Programul Mondial de Protejare a Climei*, ce cuprindea mai multe programe individuale: de evaluare a impactelor schimbărilor climatice; de formare a unui program privind datele climatice; de dezvoltare a unui program ce ar formula proiecțiunile schimbărilor climatice, care au stat la bazele unei politici internaționale privind clima.

La etapa a treia a dezvoltării ME (anii 90) se extinde în mod esențial domeniul intereselor și activităților ecologice, în primul rând, datorită includerii problemelor ecologice globale (reducerea diversității biologice, diminuarea stratului de ozon, ploile acide, schimbările climatice etc.), dar și din cauza noilor probleme ecologice nesoluționate la prima etapă – degradarea solului, managementul necorespunzător al deșeurilor, inclusiv al celor toxice, poluarea apelor transfrontaliere de suprafață etc. În această perioadă se formează un nou stil de adoptare a deciziilor administrative – participativ, în baza identificării grupelor sociale afectate de/sau interesate în deciziile de mediu și atragerea la soluționarea acestora a tuturor celor interesați. Pe fundalul păstrării instrumentarului utilizat la prima etapă, se pune accent și pe dezvoltarea de mai departe a instrumentelor de prevenire a poluării, pe aplicarea instrumentelor economice. Apar și sunt dezvoltate documente importante ale PE în plan atât național, cât și internațional. Printre acestea trebuie să menționăm, în primul rând, *Carta Mondială pentru natură*, adoptată de Adunarea Generală a ONU (1982), care s-a concentrat, în special, asupra necesității de a se completa și consolida cunoașterea cu privire la relațiile dintre „dezvoltare și mediu”. Printre măsurile care au urmat acestei strategii globale de mediu se înscrie înființarea, în 1984, a *Comisiei mondiale pentru mediu și dezvoltare*, cunoscută și sub numele de Comisia Brundtland. Ea a realizat prima încercare de a evalua la scară globală interdependențele ecologice, sociale și economice ale protecției mediului. S-a recunoscut de către membrii comisiei faptul că, până în anii 80, modelele de dezvoltare au fost proiectate și descrise

⁵ Meadows, D.H., et. al. *A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. - New York: Universe Books, 1972. - P. 23.

în mod exclusiv sau predominant în termeni economici. Rezultatul a fost că, întotdeauna și oriunde în lume, creșterea economică s-a realizat în detrimentul calității mediului abiotic și integrității naturii. Aname această comisie fundamentează conceptul de DD, care a fost adoptat de comunitatea internațională la *Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare*, de la Rio de Janeiro din 1992 prin *Declarația asupra mediului și dezvoltării*. Conferința dată a adoptat și alte documente importante, în acest sens, în particular: *Declarația asupra pădurilor*, *Convenția asupra schimbărilor climatice*, *Convenția asupra biodiversității* și *Agenda 21*. Aceste documente au cuprins, în ansamblu, măsuri ce ar trebui adoptate pentru pregătirea sec. al XXI-lea.

În această perioadă au fost dezvoltate un șir de tratate ecologice internaționale ce abordau problemele ecologice globale: *Convenția de la Viena* (1985) cu privire la reducerea producției și consumului substanțelor dăunătoare stratului de ozon, *Protocolul de la Montreal* (1987) privind substanțele care lezează stratul de ozon, în care se stabilesc unele limite în ceea ce privește emisiile acestor substanțe. Concomitent, în 1988, PNUM și *Organizația Mondială Meteorologică* creează *Comisia Internațională pentru Schimbările Climatice* care au fost preocupați de evoluția schimbărilor climatice și efectul acestora precum și de elaborarea unor strategii politice globale. Ulterior, în același an, la Toronto, are loc prima conferință privind clima. Această conferință este considerată precursora celor ce urmează să aibă loc la Haga, Hamburg și Londra (1989). Un rezultat important al acestei conferințe a fost apelul la o reducere a emisiilor de dioxid de carbon cu 20% până în anul 2005 și la ratificarea Protocolului de la Montreal privind stratul de ozon.

La această etapă, o dezvoltare vertiginoasă capătă ME la nivel corporativ. Având la începuturile sale standardul britanic, el capătă o dezvoltare ulterioară prin aprobarea de către OIS a standardelor seriei 14000 cu privire la ME, precum și a Regulamentului respectiv al UE, care încep a fi aplicate pe larg de mai multe companii din țările economic dezvoltate, în particular din SUA și Canada⁶.

La etapa a patra (anii 2000) accentul se punea pe promovarea ecoeficienței, în sensul larg al cuvântului, în baza aplicării mecanismelor integrative și participative. Pe fundalul dezvoltării de mai departe și aplicării mai largi a instrumentelor economice se dezvoltă o abordare

⁶ Tanner, M. *The evolution of environmental management in Canada*. In: The London Journal of Canadian studies, 1997, Volume 13. http://www.canadian-studies.net/lccs/LJCS/Vol_13/Tanner.pdf; A *Brief History of Environmental Management Systems*. http://www.cscaweb.org/EMS/sector_team/support_files/page_1/History_of_EMS.pdf.

democratică și deschisă a administrării ecologice și a dezvoltării mecanismelor respective ale ME. Încep să se dezvolte diferite forme de cooperare dintre stat și sectorul privat, parteneriatele dintre sectorul public și comunitatea ONG-urilor ș.a. Un accent deosebit se punea pe crearea accesului publicului la informația de mediu și în procesul de adoptare a deciziilor ecologice. Mai mult ca atât, soluționarea multiplelor probleme ecologice devin sarcina nu numai a instituțiilor publice, ci și a diferitor parteneriate public–privat, care capătă o dezvoltare vertiginoasă în ultimii ani. În această perioadă au loc un șir de evenimente semnificative la nivel regional și global, care au formulat cele mai importante documente ale PE la aceste niveluri ierarhice.

Astfel, în 1997, la cea de-a treia *Conferință a părților semnatare ale Convenției privind Schimbările Climatice* este adoptat *Protocolul de la Kyoto*, care specifica obiectivele cu caracter *obligatoriu* de reducere a emisiilor gaze cu efect de seră. Statele semnatare ale contractului se obligau ca până în 2012 să-și reducă emisiile cu 5,2% sub nivelul atins în 1990. Ulterior, în anul 2015 este semnat de 195 de țări *Acordul de la Paris cu privire la schimbările climatice*, fiind primul acord universal, cu caracter constrângător, în lupta împotriva încălzirii globale. El va ghida acțiunile la nivel global pe o traiectorie de limitare a creșterii temperaturii medii globale sub 2°C precum și dezvoltarea abilităților de adaptare și rezistență la schimbările climatice. La nivelul UE se adopta *Pactul verde european* care constituia un pachet de inițiative în materie de politici, ce urmărește să plaseze UE pe calea către o tranziție verde, cu obiectivul final de a atinge neutralitatea climatică până în 2050. Documentul evidențiază necesitatea unei abordări holistice și transsectoriale, în care toate domeniile de politică relevante să contribuie la obiectivul final în domeniul climei.

La douăzeci de ani după „Summitul Pământului” din 1992 de la Rio de Janeiro, în 2012 s-a desfășurat Conferința ONU pentru DD, care a adoptat un document ce conține pași clari și practici pentru implementarea DD. La Conferință, statele membre au decis, de asemenea, să lanseze un proces de dezvoltare a unui set de *ODD*, pornind de la *ODM*. Conferința a adoptat, de asemenea, orientări inovatoare privind politicile economiei verzi și a pus în aplicare o strategie de finanțare a DD.

În plan național sunt pe larg formulate documente ale PE cu caracter general, ce vizează organizarea și efectuarea protecției mediului, ca și documente sectoriale privind componentele mediului sau soluționarea unor sau altor probleme ecologice. Capătă amploare activi-

tățile ce țin de crearea sistemelor de monitoring ecologic integrat și de control al conformității ecologice. Sunt dezvoltate și se aplică sistemele de evaluare a eficienței ME la nivel corporativ și național. Încep dezbaterile și se fundamentează necesitatea creării unei instituții globale de mediu cu împuterniciri majore, similare cu cele ale OMC. Se fundamentează necesitatea promovării a noi abordări în PE, și anume a *EV*, concept pe larg discutat la Conferința ONU de la Rio-de-Janeiro din vara anului 2012.

1.2. Evoluția cadrului instituțional al Managementului Ecologic în Republica Moldova

1.2.1. Dispoziții generale. Astăzi în unanimitate este recunoscut faptul că, necesitatea de a avea instituții de stat care ar asigura ME este condiționată de incapacitatea pieței de a asigura o calitate favorabilă de mediu în contextul DD. Erorile pieței în reglementarea utilizării resurselor naturale și a poluării mediului sunt condiționate atât de lipsa informației corecte privind disponibilitatea resurselor, starea și tendințele poluării, cât și a valorii acestor resurse sau a valorii daunelor produse mediului, care ar putea fi eficient internalizate în sistemul de costuri și prețuri, datorită neclarităților privind drepturile de proprietate asupra mediului și resurselor lui⁷. În acest context, pentru soluționarea problemelor ecologice și asigurarea DD sunt necesare instituțiile de stat ecologice, care trebuie asigurate atât cu un șir de atribuții, responsabilități clare, cât și cu resursele necesare pentru a îndeplini funcțiile ce țin de ME.

La aceste concluzii s-a ajuns numai către finele sec. al XX-lea, dar până atunci această necesitate a fost conștientizată în unele țări occidentale încă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, însă numai în contextul reglementării utilizării unor resurse naturale, epuizarea sau degradarea cărora aveau efecte negative asupra dezvoltării economice⁸. Mai apoi, spre finele acestui secol, în unele țări s-a conștientizat necesitatea creării unor instituții de stat care ar asigura conservarea obiectelor unice naturale, la care ne vom opri în continuare.

Sistemul ME în RM, ca și în majoritatea țărilor lumii, se conturează numai în a doua jumătate a sec. al XX-lea, evoluând actualmente într-un sistem bine integrat, cu elementele lui constitutive la diferite niveluri

⁷ Negrei, C. *Economia și politica mediului*. A se vedea: <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=150&idb=> ; Vadineanu, A. *Managementul dezvoltării: o abordare ecosistemică*. - București: Ed. Ars Dosendi, 2004.

⁸ Соколов, В. В. *Очерки истории государственных структур природопользования и охраны природы России с древности и до настоящего времени*. - СПб.: Изд. РГГМУ, 2007.

ierarhice. Afirmând aceasta, specificăm și faptul că, acest ME s-a constituit în rezultatul unui șir de evenimente istorice, produse pe teritoriul Moldovei începând cu etapa formării primei formațiuni statale ale ei din a doua jumătate a sec. al XIV-lea. De atunci și pe parcursul practic a circa 5 secole, până la raptul Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812, deși putem vorbi de unele acțiuni răzlețe ale ocrotirii naturii, nu exista temei de a considera acest domeniu ca unul care prezenta interes pentru organele administrative din acest răstimp, fiind identificate numai unele activități în unul sau alt domeniu de mediu. Având în vedere acestea, vom expune în continuare istoria evoluției elementelor ME, formulate mai sus, care, în final, au dus la crearea sistemului contemporan a lui în RM. Vom începe această analiză cu istoria creării cadrului instituțional al protecției mediului, începând cu primele instituții ale administrării afacerilor publice încă din timpul Moldovei medievale și finalizând cu evoluția lui pe parcursul fostei URSS și după obținerea independenței RM.

1.2.2. Primele forme ale administrației publice în Moldova. Deși încă până la apariția formațiunilor statale, societățile primitive se aflau în o așa numită „coevoluție” cu natura, creșterea numărului populației și a proporțiilor activităților umane, într-un fel sau altul, produceau pagube grave naturii. Au dispărut multiple specii de animale și plante, au fost tăiate suprafețe mari de păduri, iar odată cu acestea, s-a schimbat clima și chiar regimul râurilor, efecte care au condiționat și schimbarea formelor de utilizare a naturii. Urmele acestor schimbări se găsesc nu numai în textele antice, desene, ci și în primele legi care au schimbat „regulile de comportament” și interacțiune cu natura. Din păcate, nu dispunem de informația necesară de a evalua apariția reglementarilor, și mai mult, a instituțiilor administrative până la formarea principatului Moldovei din 1359, timp în care acestea practic nu au existat sau așa și nu au fost găsite. Până la acest moment, dar și mai apoi, până la ocupația țaristă, resursele naturale erau, de regulă, în proprietate comună, care treceau doar treptat în posesia membrilor individuali ai comunității, care s-au transformat în proprietăți patrimoniale. Domnitorul Moldovei, a cărui putere a început să se contureze mai târziu, și-a asumat funcții judiciare, inclusiv în domeniul utilizării resurselor naturale, în primul rând, a pădurilor, faunei de vânătoare și a utilizării terenurilor. În această perioadă au apărut formele primare ale structurilor de stat, precum și funcționarii care îndeplineau, printre altele, funcțiile de reglementare a utilizării naturii.

După cum consemnează S. Cornea⁹, în fruntea principatului Moldovei era Domnitorul, ajutat de un guvern denumit Divan. Divanul avea cancelaria sa, compusă din câteva zeci de secretari sau logofeți, având în sarcină corespondența judiciară și administrativă, și în plus contabilitatea. Domnitorul avea largi prerogative în următoarele domenii: legislativ, judecătoresc, politică externă, militar, financiar, bisericesc. Domnia era secundată de două tipuri de instituții complementare: (a) corpuri consultative pentru luarea deciziilor și (b) agenți de execuție a hotărârilor luate. Corpurile consultative ale domniei erau Sfatul domnesc, și Marea adunare a Țării. În rezolvarea treburilor publice Domnii, inițial, erau ajutați de curtenii lor. Ei, realizând și activități cu caracter public, au evoluat în timp în slujitori ai statului, dregători, care sunt atestați în documentele istorice din sec. XIV-XV. Marii dregători erau ajutați în exercitarea atribuțiilor de funcționari care purtau aceleași titluri ca și superiorii lor cu adăugirea a „vtori”, „treti” (al doilea, al treilea). În subordinea lor se aflau o altă categorie de funcționari („slugi”) care purtau aceeași titulatură ca marii dregători, dar în formă diminutivă¹⁰.

Date specifice care s-ar referi la administrarea resurselor naturale sau a protecției mediului în acea perioadă nu există. Însă, se știe că deja în sec. XV–XVI au fost adoptate „reguli, „pravile” ale „braniștilor” orientate spre ocrotirea unor factori de mediu ca pădurea, apele, solul, regnul animal etc. Este clar că scopurile acestor reglementări țineau mai mult de ocrotirea proprietății și implicit a vegetației forestiere și a animalelor sălbatice ce populau respectivul areal și nu țineau, în mod direct, de ocrotirea naturii. Sarcinile aplicării lor erau puse pe seama organelor executive la nivel de ținuturi și localități, primarii (căpitani de târguri), căpitani de mazili, vechilii pentru localitățile îndepărtate, capii de plăși (ocolași) și primarii satelor.

Putem presupune și faptul că, implicarea acestor instituții administrative în problemele de mediu erau o excepție și puteau fi condiționate de interesele personale ale funcționarilor de diferit rang, atunci când aceste interese puteau fi atinse în cazul utilizării naturii de populația locală sau de slujbașii aflați la un nivel politic mai inferior. În același timp, am putea afirma și faptul că, reglementările utilizării resurselor naturale aveau scopul de a întări puterea Domnitorului și a Divanului, care erau

⁹ Apud. Cornea, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei sub ocupația țaristă (1812-1917)*. - Brăila: Ed. Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/65375/ssoar-2019-cornea-Organizarea_administrativa_a_Basarabiei_sub.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Vizitat la 14 decembrie 2022.

¹⁰ Idem.

ghidați, în primul rând, de interesele politice și fiscale, de acumularea finanțelor necesare pentru funcționarea principatului. Am putea afirma, de asemenea, că, printre obiectivele intervenției instituțiilor statului în această perioadă încep a fi cele ce țin de conservarea obiectelor unicele naturale, dar mai cu seamă, ce se refereau la reglementarea afacerilor cinegetice pentru asigurarea vânătoarei Domnitorului și altor persoane suspuse din principat. În acest context, deși apar primele reglementări oficiale în domeniu, relațiile dintre om și natură, se fundau, în mare parte, pe cutuma legală sau mai bine zis pe principiile morale și estetice față de natură, majoritatea populației știau că de la natură „nu se poate de luat totul, până la fund”, ci este necesar de a lăsa ceva care va asigura continuitatea utilizării ei.

Însă, în general, pe parcursul evoluției principatului și a creșterii complexității aparatului administrativ, el devenea tot mai mult implicat în reglementarea diferitor relații dintre om și societate și mediul natural. Acest fapt se explica destul de simplu, odată ce dezvoltarea societății depindea tot mai mult de resursele naturale, problema asigurării continuității și productivității lor devenea tot mai importantă pentru stat. Prin aceasta se asigura atât reglementarea relațiilor între oameni, comunitățile locale dintr-o zonă sau alta, dar cel mai important era faptul că se stabileau impozitele pentru asigurarea visteriei statului.

1.2.3. Caracterul administrării afacerilor publice după ocupația Basarabiei de către Imperiul Rus. Odată cu ocupația Basarabiei și introducerea administrației după tipul celei din Imperiul Rus, au fost create primele structuri oficiale în fața cărora au fost puse un șir de noi responsabilități ce țineau, atât de evidența și folosirea resurselor naturale, cât și de aspectele de sănătate publică. Structuri specializate ale protecției mediului, evident că nu au apărut în acest răstimp, deși unele instituții create din alte domenii aveau funcții ce țineau de igiena mediului, defrișările pădurilor sau necesitatea plantărilor de noi păduri sau problemele de degradare a terenurilor, respectiv, acestea au început a fi incluse în agenda acestora, - a câtorva departamente și comisii guberniale.

Astfel, la începutul anului 1813 a fost instituit *Serviciul sanitar al Basarabiei* (Бессарабская Врачебная Управа) prin numirea în funcție de inspector al serviciului a medicului Aleksandr Erlenwein¹¹. Sarcina principală a acestui serviciu ținea de prevenirea și lupta cu epidemiile. În componența lui activau: un inspector, un operator, un acușer, o

¹¹ Poștarencu, D. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. – Chișinău, 2006. - P. 91-92.

moașă, „doi ucenici doftorești”, un felcer și un secretar. Ulterior, prin Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 aprilie 1818, acest Serviciu este instituit după modelul existent în alte gubernii ruse. În fiecare ținut urma să fie numit câte un medic și un ajutor de medic. Ei erau numiți în funcții de către Departamentul de Medicină din cadrul Ministerului de Poliție și se subordonau dispozițiilor Administrației regionale. Activitatea Serviciului Sanitar al Basarabiei a fost confirmată prin Regulamentul din 28 februarie 1828.

Supravegherea fondului forestier al provinciei era realizată de către silvicultorul regional, secundat de doi colaboratori¹². În funcțiile acestui serviciu erau activitățile de ducerea evidenței resurselor forestiere, inclusiv a celor cinegetice, dar și a utilizării lor și prevenirii taierilor ilegale și a braconajului. În afară de acestea a fost creată și *Biroul cadastral regional* („cantora hotărnicilor”), care și-a început activitatea la 10 martie 1819. De competența Biroului ținea stabilirea hotarelor, autentificarea și eliberarea planurilor moșilor și a cărților cadastrale. Hotarele moșilor se stabileau prin aplicarea semnelor de hotar (movile, gropi etc.), iar pentru fiecare moșie care a fost supusă descrierii topografice, se alcătuia o carte de hotărnicie și planul moșiei în două exemplare.

Noul regulament de administrare a Basarabiei, semnat de țar la 29 februarie 1828, a anulat „autonomia administrativă” a Basarabiei în cadrul imperiului rus și a extins prevederile legislației rusești referitoare la gubernii. Potrivit prevederilor acestui Regulament instituția namesnicului plenipotențiar al Basarabiei a fost lichidată, iar „cel mai mare ocârmuitoriu a oblastei Basarabia” era Guvernatorul general al Novorossei și Basarabiei. Pe lângă el a fost instituită o cancelarie, prin intermediul căreia se realiza legătura cu instituțiile administrative ale regiunii, în componența căreia funcționau cinci secții, care, la rândul lor, se împărțeau în birouri: secția întâi includea birourile de control, statistică și urbanistică; secția a doua - birourile treburilor penale și civile și biroul de hotărnicie; secția a treia - birourile de finanțe și comerț; secția a patra - biroul lucrărilor de secretariat pentru regiunea Basarabia; secția a cincea - birourile treburilor militare, de medicină și audit.

Organul executiv al regiunii era *Cârmuirea regională*, subordonată

¹² *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака, с приложением генерального плана его края, составленное при гражданской съемке Бессарабии, производившей по высочайшему повелению размежевание земель оной на участки с 1822 по 1828-й год.* – Аккерман. Аккерм. земство, 1899. - С. 50.

Senatului și Ministerului de interne, ce era condusă de guvernator, care era numit în funcție de către țar. Pe lângă Cărmuirea regională funcționau următoarele instituții: Serviciul asistenței sociale, format și activa asemeni serviciilor similare din celelalte gubernii rusești; Direcția sanitară, alcătuită din: inspector, operator, acușer, moașă și un secretar; Serviciul arhitectural în componența căruia activau un arhitect și doi ajutoți, numiți de guvernatorul general. În afară de instituțiile menționate, în regiune activau și servicii detașate în teritoriu ale ministerelor centrale: *Direcția carantinelor* activa sub supravegherea Ministerului de Interne și era subordonată nemijlocit guvernatorului general; *Direcția lacurilor sărate*, era subordonată Ministerului de Finanțe. În același timp, mai activau *Serviciul cadastral al regiunii* și *Direcția silvică*.

Direcția Silvică a fost instituită în baza deciziei Consiliului de Stat din 8 iulie 1831 și confirmată de Senat la 13 august 1831, în baza lichidării Administrației Silvice, aceasta urmând a fi subordonată Administrației Financiare a Basarabiei¹³. În fruntea Direcției era pus un pădurar superior, care avea statele de personal alcătuite din 10 funcționari (5 funcționari în cadrul Administrației silvice centrale și 5 funcționari în județe: Bender - 2, Ackerman - 2, Hotin - 1 și un deviz de cheltuieli de 3100 rub. de argint anual. Până la instituirea pazei silvice Direcția angaja un număr suficient de pădurari și paznici - locuitori ai satelor limitrofe, salariul fiindu-le achitat din capitalul de 10% al regiunii. La dispoziția Ministerului de Finanțe, din loturile libere de pământ erau acordate parcele de pământ pentru construcția caselor de locuit pentru pădurarii de district și cei inferiori. În anul 1841 a fost deja creată *garda forestieră* cu scopul de a contracara tăierile neautorizate a pădurilor.

Conform reformelor efectuate de Imperiul Rus în 1869, în Basarabia a fost introdusă instituția de „zemstvă”. Instituțiile zemstvei erau organizate în două niveluri: județean și gubernial. Pentru ambele niveluri erau prevăzute două tipuri de instituții: organe de dispoziție – adunările de zemstvă județene și gubernială și organe executive – consiliile de zemstvă județene și guberniale. Organul executiv al zemstvei era consiliul zemstvei (Уездная земская управа), care avea următoarea componență: un președinte, un vice-președinte și doi membri. Aria activității zemstvelor a fost restrânsă la problemele administrative și gospodărești de importanță locală, inclusiv: proprietățile și capitalurile zemstvei; drumurile și pădurile; instituțiile medicale și de caritate; ser-

¹³ Cornea, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei sub ocupația țaristă (1812-1917)*. Op. cit. - P. 139. Vizitat la 14 decembrie 2022.

viciul veterinar; învățământul public; sprijinirea agriculturii, industriei și a comerțului.

Numai la 28 octombrie 1873 regiunea Basarabia a fost declarată oficial în calitatea unei gubernii, iar or. Chișinău a devenit oraș gubernial. Respectiv, în Basarabia a fost instaurat un sistem de administrare tipic rusesc. În fruntea ierarhiei administrative guberniale se situa guvernatorul, care, era declarat oficial „stăpânul guberniei”. Guvernatorul prezida un șir de instituții și diverse comitete guberniale menite să contribuie la administrarea regiunii. Acest sistem de administrare a existat până la începutul revoluției din 1905.

Luându-se în calcul faptul proporțiilor mari de defrișare, în anul 1888, în Basarabia a fost creat *Comitetul de ocrotire a pădurilor*, în funcțiile căruia era sarcina de a efectua atât controlul gospodăririi forestiere în pădurile private, cât și sarcina de a aproba planurile gospodăririi forestiere, inclusiv, aprobarea construirii caselor de odihna în păduri, de a stabili atât statutul de zone forestiere protejate, cât și de a aproba planurile de efectuare a tăierilor în păduri¹⁴.

Din cele expuse, vedem că din tot spectrul utilizării resurselor naturale în centrul atenției administrației publice a Basarabiei din acea perioadă, au fost numai cele forestiere, evident avându-se scop, în mare măsură, exploatarea mai rațională a pădurilor și evidența acestora pentru lărgirea bazei de impozitare. Concomitent, în fața instituțiilor guberniale încep a fi puse și problemele de ocrotire a lor, în particular, protecția pădurilor, defrișările cărora au căpătat un caracter îngrijorător. Problema utilizării și protecției altor resurse naturale, inclusiv a creării structurilor sectoriale de mediu sau a unui organ administrativ specializat în acest domeniu, nici nu apăruse pe agenda cârmuirii guberniei, dar nici la nivelul Imperiului Rus. Astfel de idei au apărut spre finele existenței acestui imperiu, în anii 1915-1916 în legătură cu necesitatea conservării obiectelor unice naturale și avându-se în vedere practica pozitivă, în acest sens, din țările occidentale și din SUA¹⁵.

Pentru prima dată astfel de idei au apărut în anul 1916, atunci când la ședința Comitetului pentru Ocrotirea Naturii a Societății de Geografie a Rusiei a fost înaintată ideea de a crea un Organ specializat al

¹⁴ Idem.

¹⁵ Борейко В. Е. Русское Географическое общество и охрана природы (к 75-летию Постоянной Природоохранительной комиссии Русского Географического общества). В: Известия АН СССР, серия геогр., 1987, № 4. - С. 124-126; Борейко, В. Е. К 120-летию со дня рождения В. П. Семенова-Тян-Шанского. В: Известия ВГО, т. 122, 1990, вып. 4. - С. 380-382; Штильмарк, Ф. Р.; Аваков, Г. С. Первый проект географической сети заповедников на территории СССР. В: Бюллетень МОИП, отд. биолог., 1977, т. 82, вып. 2.

ocrotirii naturii. În anul următor, chiar în preajma Revoluției Bolșevice, Societatea a înaintat, oficial, în Guvern propunerea despre necesitatea înființării unui Comisariat pentru Protecția Naturii, căruia i s-ar acorda drepturi largi de confiscare a terenurilor private în vederea protecției lor speciale¹⁶. Aceasta propunere așa și a rămas fără nici o urmă în fosta URSS timp de aproape 70 de ani.

1.2.4. Cadrul instituțional al Basarabiei în anii 1918-1940.

După cum știm, în rezultatul Revoluției Bolșevice din Petersburg, în mai multe ținuturi din fostul Imperiu Rus au fost proclamate noi republici democratice autonome. În Basarabia, la 2 Decembrie 1917, a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească. Aceasta decizie a fost luată de Sfatul Țării, organ reprezentativ al populației din regiune, ales în octombrie-noiembrie 1917, odată cu începutul dezintegrării puterii politice din Imperiul Rus. În ședința din 29 noiembrie 1917, Sfatul Țării a adoptat *Legea cu privire la administrarea Basarabiei*, conform căreia, puterea supremă în Basarabia aparținea Sfatului Țării, până la convocarea Adunării Constituante a Basarabiei¹⁷. Declarată inițial ca parte a unei viitoare Rusii federale, la 24 ianuarie 1918, ea și-a proclamat independența. Ca organ executiv a fost desemnat Consiliul Directorilor Generali, compus din Prim-director general și șefii directoratelor: de interne; de instrucție publică; de agricultură și cadastru; de finanțe; de căi ferate, poștă, telegraf și telefoane; de război și marină; de justiție și culte; de comerț, muncă și industrie; de afaceri naționale; de control general. Formal în această componență nu exista nici o structură care ar fi avut responsabilități legate cu mediul și resursele naturale.

Ulterior, datorită tulburărilor politice și economice, necesității securității republicii noi create și a populației, și având în vedere legăturile istorice și identitatea etnică a populației din Basarabia și România, la 27 martie 1918, Sfatul Țării, a votat unirea Republicii Democratice Moldovenești cu România. Sfatul Țării a convenit cu Guvernul României, că unirea Basarabiei se face cu condiția păstrării și respectării particularităților locale. Aceasta presupunea că, Sfatul Țării va continua să activeze, fiind ales pe viitor prin vot universal, egal direct și secret și va deține atribuțiile de aprobare a bugetului, de control asupra organelor administrației publice, inclusiv asupra funcționarilor angajați în aceste organe. Legile și organizarea locală rămâneau în vigoare și puteau

¹⁶ Штильмарк, Ф. Р. Драма или фарс? В: Биология, № 2, 2006.

¹⁷ Apud: Sâmboteanu, A. *Actul unirii din 1918 și revenirea la sistemul administrativ tradițional în Basarabia interbelică*. În: *Administrarea publică: teorie și practică*. – Nr. 4. – 2018. – P. 25-35. <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/100/ro/Simboteanu.pdf>

fi modificate de Parlamentul României numai după participarea la lucrările lui și a reprezentanților din Basarabia. Inițial, Basarabia a avut o perioadă de opt luni în care a activat într-un regim autonom, ținându-se seama de condițiile asupra cărora convenise Sfatul Țării și Guvernul României privind păstrarea particularităților locale din Basarabia.

În calitate de organ legislativ continua să fie Sfatul Țării, iar ca organ executiv - Consiliul Directoratelor¹⁸. Acestea erau preocupate de ameliorarea situației social-economice și politice, destul de complicate din Basarabia, ținând seama de instabilitatea internă și situația internațională complicată. Printre problemele stringente care necesitau o rezolvare neîntârziată în Basarabia, era *problema agrară*. În ședința din 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a adoptat legea în domeniu, astfel ajustând sectorul agrar la condițiile din Regat.

Interesele Basarabiei la nivelul Regatului erau reprezentate în guvern, de 2 miniștri fără portofoliu, unul cu sediul la București, altul cu sediul la Chișinău, ca reprezentant al guvernului central, pe când serviciile publice erau organizate în directorate. Între 27 martie și 27 noiembrie 1918 Basarabia a avut statul de provincie autonomă în cadrul României, iar în perioada de până în 1925 au fost păstrate particularitățile administrative regionale, astfel încât în Basarabia a funcționat *zemstva*, organul de autoadministrare locală, care a fost eliminat treptat, prin transferul competențelor acesteia către organele provizorii create după Unire. Constituția din 29 martie 1923 a legiferat principiile fundamentale ale administrației românești, unitatea și indivizibilitatea statului și principiul descentralizării administrative. În baza acesteia, au fost elaborate legi speciale cu caracter administrativ: *Legea pentru Statutul funcționarilor publici*, din 19 iunie 1923, precum și *Legea pentru unificarea administrativă*, din 14 iunie 1925. Imediat după adoptarea *Legii administrative din 1925*, în baza căreia a fost instituit un sistem administrativ unic pentru întreaga țară.

Conform noii Constituții, România reprezenta, o monarhie constituțională iar administrația centrală era constituită din următoarele instituții: Regele, Consiliul de Miniștri, Ministerele. Unul dintre principalele ministere ale statului era cel de interne, care avea în atribuțiile sale exercitarea conducerii generale a administrației țării, efectuarea controlului și asigurarea ordinii și securității statului. Cu începere din 1927, a fost numit un ministru de stat, care purta denumirea de *Comisar*

¹⁸ Homițchi, V. *Sistemul de organizare a administrației publice în Basarabia interbelică*. În: Conferința științifico-practică internațională. 2015. - P. 293-298. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/293-298_9.pdf. Vizitat la 28 decembrie 2022.

superior pentru Basarabia și Bucovina, având sarcina de a supraveghea și a asigura buna organizare și desfășurare a afacerilor publice în aceste provincii reîntregite ale țării.

Teritoriul Basarabiei a fost împărțit în 9 județe. Până la reforma teritorial-administrativă din anul 1925 paralel cu noua administrație, după cum am specificat anterior, continuau să activeze structurile vechi - „zemstvele” (de diferit nivel: județene, comisiile temporale ale zemstvelor) care se ocupau de problemele agriculturii, învățământului, sănătății, gospodăriei, salubrității și a construcției drumurilor. La 14 iunie 1925 însă, Guvernul României a adoptat *Legea privind Unificarea Administrativă a Regatului România*, care s-a extins și asupra teritoriilor Basarabiei, inclusiv, județele Ackerman și Ismail, regiunea Bucovina și ținutul Herța¹⁹.

În funcțiile prefecturilor intra conducerea generală a vieții politice, administrative și se ocupa de problemele ocrotirii sănătății, învățământului și cultelor, problemele fiscale, etc. Din anul 1929 în județe au fost instituite comisiile administrative în componența cărora intrau de rând cu alții și *medicul-șef al județului, arhitectul, consilierul agricol, inginerul ocolului silvic*.

În contextul procesului unificării administrative și pentru o mai bună coordonare a activității de stat, în conformitate cu *Legea Generală de Organizare a Ministerelor* din 1929, au fost înființate *Directoratele Ministeriale Locale*, în calitate de centre de administrare și inspecție locală. Un astfel de Directorat a fost înființat și în Basarabia, cu sediul la Chișinău, pornind de la necesitatea soluționării operative a problemelor administrației locale și a necesităților locuitorilor din Basarabia. Directoratul întrunea următoarele servicii: justiție; instruire publică și culte; armată; agricultură; industrie și comerț; lucrări publice și construcții; muncă, *sănătate* și ocrotire socială. Directoratul ministerial Chișinău a funcționat în această formulă până în 1931, când a fost reorganizat în *Ministeriatul Basarabiei* în frunte cu un Ministru de Stat, care, în fond, exercita, prin serviciile specializate, aceleași funcții de control al administrației centrale asupra activității tuturor organelor administrației publice din Basarabia. Ministeriatul Basarabiei a funcționat până în 1938, când în condițiile instaurării dictaturii regale, în ținuturile formate, ca unități administrativ-teritoriale situate deasupra județelor, a fost instituită funcția de *Rezident regal* cu împuterniciri foarte mari care promova politica instituțiilor centrale.

¹⁹ Idem.

În anii 1918-1921 reponsabilitățile în domeniul pădurilor la nivel central al provinciei, erau pe seama *serviciul silvic pe linga Secretariatul Agriculturii*, care avea un inspector silvic sef, și doi sau trei ingineri silvici, care îndeplineau și atribuțiile de control silvic²⁰. Pădurile statului erau administrate de ocoale silvice cu o suprafață de la 2 până la 10 mii ha de pădure. Fiecare ocol avea un inginer silvic sef, uneori fără studii speciale, câțiva (1-3) subșefi, circa 3-8 brigadieri și 12-30 pădurari. Pe lângă serviciul silvic exista și un *comitet de conservare a pădurilor* care se ocupa de controlul pădurilor private. Lucrările acestui comitet se efectuau numai de un singur specialist – care nu avea studii în silvicultură, iar deciziile se luau cu participarea întregului serviciu silvic, ședințele căruia erau prezidate de Secretarul General. Având în vedere ineficiența funcționării Serviciului Silvic, A. Ștefănescu²¹ propunea scoaterea serviciului silvic din cadrul Secretariatului Agricol și crearea unui serviciu, după cadrul serviciului din Regat, cu delegarea în Basarabia a unui număr de 3-5 ingineri silvici cu studii și experiență și a unui număr de brigadieri silvici experimentați. El propunea și revizuirea amenajamentelor silvice a pădurilor statului și luarea sub control a administrării pădurilor particulare, dar și înființarea unei școli ale pădurarilor în Basarabia și acordarea fondurilor bănești pentru crearea pepenierilor forestiere noi.

În anul 1921 a fost creată *Direcția ocolurilor silvice din Basarabia*, înlocuind secția silvicultură a Directoratului Agriculturii, fiind subordonat Direcției Generale a Gospodăriei Silvice din România²². În funcțiile Direcției intrau organizarea activității de împădurire, exploatarea ocolurilor silvice de stat. În anul 1930 în baza Direcției a fost constituit *Inspectoratul de Regim Silvic Chișinău*, care a activat până în anul 1944. Funcția de autoritate silvică centrală în Basarabia era îndeplinită de Direcția Regională Silvică Chișinău, subordonată Casei de Administrare a Pădurilor din Regat. În subordonarea nemijlocită a direcției menționate, care gestiona pădurile din proprietatea statului (214 mii ha sau 91%), activau 20 ocoale silvice cu divizarea în districte și cantoane. Aparatul central Direcției era alcătuit din trei servicii (secții), Inspectoratul de control, Inspectoratul financiar, unde activau 14 ingineri²³.

²⁰ Ștefănescu, A. *Pădurile și problema forestieră din Basarabia*. În: Revista pădurilor, 1921. - P. 113.

²¹ Idem.

²² *Direcția ocolurilor silvice din Basarabia*. F. 194, 1922 un. p., 1919-1944, inventare, catalogat. F. 1382, 10 un. p., f/d, inventar.

²³ Galupa, D; Sverdlic, V.; Cretu, I. *Managementul forestier*. - Chișinău, 2009.

O alta structură administrativă a Basarabiei în anii 1918-1940 a fost *Serviciul apelor și direcția piscicolă*²⁴. Direcția a fost înființată în baza *Legii Guvernului României din 24.07.1919*, care avea misiunea de a reorganiza instituțiile piscicole. Ea efectua controlul asupra stării bazinelor acvatice, iazurilor, râurilor, pescuitului, prelucrarea și realizarea producției piscicole.

Documentele Agenției Naționale a Arhivelor RM ne arată că în anul 1920, în Basarabia a fost instituită și prima autoritate ce ține de domeniul gospodăririi apelor²⁵. Prin Decretul Regal nr. 3387 din 13 august 1920, începând cu 10 noiembrie a aceluiași an, în cadrul Ministerului Lucrărilor Publice al României a fost înființată *Direcțiunea Apelor*, iar la Chișinău organizată o diviziune a apelor ce ținea de serviciul regional Iași.

O altă structură administrativă cu tangență la problemele mediului a fost *Inspectoratul sanitar al regiunii*, care au fost înființate în baza instituțiilor curative existente din perioada țaristă, fiind reorganizate în anul 1918. El se ocupa de organizarea măsurilor pentru combaterea bolilor epidemiologice pe teritoriul Basarabiei.

1.2.5. Comisia Basarabeană pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii. Un loc aparte în promovarea conservării mediului în Basarabia interbelică î-l aparține Comisiei date, create, inițial, la nivelul Regatului în anul 1930, apoi, și în provincia Basarabia. Denumirea inițială a ei este *Comisiunea Monumentelor Naturii*, creată în baza *Legii nr. 213/7 iulie 1930 pentru protecția naturii în România*²⁶. Ea a activat pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor, avându-l ca președinte pe Andrei Popovici-Bâznoșanu, iar ca membrii pe: Emil Racoviță – zoolog, George Vâlsan – geograf, Al. Borza – botanist, N. Săulescu – director al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Traian Ionescu – secretar general în Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Mihai Haret – reprezentant al „Clubului României”, și Marin Drăcea – director general în Ministerul Silviculturii. Secretariatul acestei Comisiuni, creat în București, avea un rol administrativ, nucleul lui științific aflându-se la Institutul Botanic din Cluj-Napoca.

În articolul III al Legii era cuprinsă *definiția monumentelor naturii*: „Sunt Monumente ale naturii acele terenuri care, prin animalele și

²⁴ *Serviciul apelor și direcția piscicolă a regiunii 14*. - Chișinău. F. 1578, 129 un. - P. 1918-1944, inventare.

²⁵ *Agenția Apele Moldovei. Scurt istoric despre agenție. Istoria râului Prut și Nistru*. <http://www.apemoldovei.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=115>

²⁶ *Academia Română. Comisia pentru ocrotirea monumentelor naturii*. <https://acad.ro/institutia/comisiile.html?101>

plantele care trăiesc pe ele, prezintă o deosebită însemnătate științifică sau estetică, precum și toate cele care, prin frumusețea lor naturală sau interesul științific ce prezintă, sunt demne de a fi conservate și trecute posterității, în cadrul de protejare a acestei legi intrând și speciile de animale și plante, precum și rocile, mineralele și fosilele recunoscute ca fiind de mare importanță sau exemplare unice. Calitatea lor juridică de Monument al naturii o dobândesc toate acestea prin declarația Comisiei”. Printre atribuțiile comisiei era întreaga problematică legată de monumentele naturii, începând de la propunerea de noi obiective pentru a fi protejate, la cercetarea lor științifică, inventarierea și publicarea lucrărilor de specialitate. Legea a fost completată în 1933 cu articole și regulamente noi, iar Consiliul a fost mărit la 9 membri. În același an începe apariția *Buletinului Comisiunii Monumentelor Naturii*, care a fost editat până în 1944. Au luat ființă Comisii regionale la Cluj (1933), Craiova (1936), Iași (1938) și Basarabia (1933).

Activitatea Comisiunii Centrale a avut, în primul rând, un caracter de cercetare științifică materializată prin publicarea a numeroase studii, note sau lucrări ce au stat la baza ocrotirii, prin lege, a valoroase obiective ca monumente ale naturii (36 de rezervații ale naturii cu o suprafață de aproximativ 15.000 ha. Printre primul obiect lucrat sub protecția statului a fost Parcul Național Retezat, înființat în 1935. Prin intermediul Legii protecției naturii au fost declarate monumente ale naturii, de asemenea, cele mai rare și valoroase specii de animale și plante (dintre păsări au primit acest statut pelicanul comun, pelicanul creț, egreta mică, egreta mare, călifarul alb, călifarul roșu, lopătarul, piciorongul, corbul, spârcaciul, dropia, găina de munte, cocoșul de mesteacăn, acvila de munte, hoitarul, zăganul, vulturul sur și vulturul negru). În acest context, au fost elaborate normele tehnice și de aplicare a legii, cerințele privind marcajul traseelor turistice, respectarea toponimiilor autohtone, normele vizând ocrotirea păsărilor migratoare etc. Accentul în activitatea Comisiunii a fost pus numai pe realizarea unui cadru legislativ și instituțional incipient și pe constituirea unui număr limitat de arii protejate, fără însă a administra ariile protejate deja constituite.

Comisia provincială a Basarabiei a fost creată ca răspuns la demersul Muzeului de istorie naturală din Chișinău la Comisiunea Centrală a Regatului de pe lângă Ministerul Agriculturii (decizia No.164.932 din 31 Iulie 1933 publicată în Monitorul Oficial No. 184 din 12 August 1933)²⁷. În componența ei, de rând cu președintele I. Lepși, Directorul

²⁷Lepși, I. *Parcurile naturale din Basarabia*. În: Buletinul muzeului național de istorie naturală, Nr. 5, 1933. - Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1934.

Muzeului, au fost mai mulți reprezentanți ai instituțiilor oficiale și intelectualității din regiune, - Episcopul Visarion din Bălți, Colonelul Dr. Ghinea, ca reprezentant al corpului de armată, Dl Inspector general de jandarmerie din Chișinău, Inspector școlar al Basarabiei, Medicul Veterinar, Generalul, Dr. C. Cerneianu, ca reprezentant al Societăților de Vânătoare, Dl Director Regional Silvic Chișinău, Protoiereul V. Constantinov, Consilier Eparh al Episcopiei Cetății Albe, T. Gobjilă, reprezentant al Mitropoliei Chișinăului, I. Pascariuc, Sef al Serviciului Agricol județean, Gh. Lușcalov, Subdirectorul serviciului agricol și reprezentantul Universității din Iași.

Sub auspiciile Comisiunii, membrii Muzeului au reușit să inițieze, să studieze și să identifice un șir de obiecte naturale, care ulterior au fost luate sub protecția statului (a se vedea capitolul 2). Ea nu a avut statutul unei structuri administrative, ci mai mult a fost constituită pe baze obștești, însărcinând Societatea Naturaliștilor și Amatorilor de Natură de a activa în domeniu și de a înainta către Guvern propuneri de luare sub protecția statului a unor arii și monumente naturale.

1.2.6. Administrația publică și de mediu în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. După cum știm, această formațiune statală a fost creată la inițiativa a unui grup de comuniști emigrați din Basarabia și România²⁸. Într-un memoriu pregătit de aceștea, se cerea autorităților centrale de la Moscova și celor ucrainene de la Kiev, crearea unei republici sovietice socialiste moldovenești, specificând în mod explicit scopurile creării ei: „*Republica Moldovenească va avea același rol de factor politico-propagandistic pe care îl are Republica Bielorusă față de Polonia și cea Carelă față de Finlanda. Ea va focaliza atenția și simpatia populației basarabene și va crea pretexte evidente în pretențiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei*”²⁹. Deci, scopul era cel de reunificare, într-un singur stat sovietic, a moldovenilor de pe ambele maluri ale Nistrului. Formarea unor teritorii, regiuni și chiar republici autonome pentru etnii locale făcea parte din politica sovietică a naționalităților, reprezentând „principiul autodeterminării naționale”, în viziunea sovietică. Cu toate acestea, după cum am menționat mai sus, inițiativa formării RASSM nu a venit din partea populației moldovenești locale, ci din partea unui grup de persoane din afara comunității etnice respective. Respectiv, RASSM nu a fost creată ca „o formă de autodeterminare național-statală”, ci mai mult un instrument

²⁸ Scurtu, I.; Șișcanu, I.; Curculescu, M.; Dincă, C.; Soare, A.C. *Istoria Românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a. - Chișinău: Ed. Civitas, 2007. - P. 80-81.

²⁹ Ibidem. - P. 83.

propagandistic a CC al PC (b) din Rusia pentru obținerea de către URSS a scopurilor cunoscute ale politicii sale externe de reîntoarcere a Basarabiei. Pentru a arăta că românii din Basarabia doresc să facă parte din viitoarea URSS, Comitetul Central al Ucrainei a convocat, la data de 8 octombrie 1924, o ședință plenară specială, unde s-a pus pe ordinea de zi chestiunea înființării unei republici autonome moldovenești. La data de 12 octombrie 1924 a fost proclamată RASSM în cadrul Ucrainei, capitală fiind orașul Balta, iar din 1928, orașul Tiraspol cu granița vestică fixată declarativ pe r. Prut.

Odată cu crearea acestei formațiuni autonome a fost create și comisariate norodnice ale ei, care erau unificate cu departamentele respective ale Ucrainei (finanțelor, inspecției muncitorească-țărănească, Consiliul Gospodăriei Norodnice, Direcția de Statistică, Direcția Politică a Statului, a muncii și comerțului intern). De rând cu aceste comisariate unificate, au fost create și câteva comisariate, formal independente: pentru afacerile interne, sănătății, justiției, asigurării sociale, învățământului. Conducătorii acestor comisariate nu se subordonau comisariatelor respective ale Ucrainei, însă îndeplineau indicațiile lor, dacă aceste indicații nu încălcau autonomia RASSM și acordau date și dările de seamă necesare. În cazul acesta drepturile structurilor menționate au fost egalate cu drepturile organelor guberniale ale puterii în FR.

Deși ideile creării unui organ independent al protecției mediului erau promovate încă de la începutul existenței fostei URSS, primele instituții în domeniu apar în anii 20³⁰. Astfel, în cadrul Comisariatului pentru învățământ în anul 1920 a fost creat un Comitet interdepartamental pentru ocrotirea naturii, care activa în baze obștești. Anume acest comitet a pregătit, în același an, un memoriu trimis lui M. Kalinin, președintele Comitetului Executiv al Comisariatelor Norodnice al URSS, în care se fundamentau sarcinile arzătoare ale ocrotirii naturii în URSS. Însă, acest Comitet nu a avut susținere de lungă durată din partea Comisariatului, iar odată cu aprofundarea „luptei de clasă” și construcția socialismului, către finele anilor 20, el s-a transformat în „Comitetul pentru ajutorarea valorificării resurselor naturale”. În acest context, revista Comitetului care se intitula „Ocrotirea Naturii” a fost redenumită în „Natura și Gospodăria socialistă”.

Pe lângă Comitetul interdepartamental a fost creat și un Departament special pentru Ocrotirea Naturii, ale cărui activități cuprindeau trei domenii principale³¹: (a) științifice; (b) economice și de gospodărie;

³⁰ Штильмарк, Ф. Р. *Драма или фарс?* Ор. cit. Vizitat la 19 decembrie 2022.

³¹ Аруд: Макеева, Е. Д. *Роль наркомата просвещения РСФСР в становлении системы*

și (c) sănătate și cultura. În domeniul științific, Departamentul î-și propunea cercetarea faunei sălbatice pe teritoriul rezervațiilor naturale, utilizând habitatele lumii sălbatice pentru a studia diversitatea biologică și lupta pentru existență a speciilor de floră și faună spontană. Activitatea economică a Departamentului era legată de ocrotirea și conservarea pădurilor, precum și a păsărilor și animalelor cu blană valoroase în scopuri comerciale. Această problemă se propunea de a fi rezolvată prin extinderea rețelei de rezervații naturale, unde ar fi stabilite restricții privind exploatarea resurselor naturale. Și, în sfârșit, Departamentul și-a propus activități ce țineau de crearea condițiilor pentru recreare și asistența medicală și crearea unui mediu estetic, favorabil de viață, în special la locurile de muncă. În acest sens, protecția mediului natural împotriva distrugerii era considerată de către angajații Departamentului ca o obligație directă pentru a contribui la o mai bună viață a clasei muncitoare.

Evident că rezultatele activității acestui Comitet și Departament au fost mult sub așteptările inițiale, nu s-a putut face nimic real din cauza lipsei de comunicare cu principalele rezervații naturale, create încă până sau îndată după războiul civil, iar în al doilea rând, din cauza faptului că sarcinile protecției mediului, deși considerate importante de către oamenii de știință, erau puțin relevante și prioritare la acel timp, mai mult ca atât, pentru că ele necesitau mari costuri materiale. Cu toate acestea, instituțiile date au realizat un șir de activități importante, care țineau, ca atare, numai de teritoriul FR. Printre acestea specificăm: (a) a fost dezvoltată în detaliu o rețea de rezervații în FR; (b) au fost întocmite proiectele Regulamentelor ale principalelor rezervații naturale de stat; (c) a fost propus un proiect de lege privind încălcările regulilor stabilite pentru rezervațiile naturale; și (d) ideea protejării monumentelor naturii a fost promovată constant prin prelegeri publice, rapoarte la congrese și realizarea de afișe speciale și alte materiale promoționale.

Mai mult ca atât, Departamentul pentru Ocrotirea Naturii a desfășurat o activitate la fel de semnificativă: au fost elaborate (I) *Regulamentul privind Comitetul de Stat pentru Ocrotirea Naturii*; (II) *Regulamentul privind activitatea rezervațiilor naturale și ale comisiilor regionale de mediu*; (III) a fost elaborat un *proiect al decretului Guvernului privind măsurile de ocrotire a naturii*; (IV) au fost efectuate atât lucrări pentru organizarea și extinderea teritoriilor unor rezervații naturale (în special a celei din Crimeea), cât și a monumentelor naturale.

охраны природы В 1920-е гг. В: Социосфера, № 2, 2016. – С. 13-18. <https://oaji.net/articles/2016/1834-1467115575.pdf>. Vizitat la 19 decembrie 2022.

În 1925, în cadrul Comisariatului pentru învățământ al URSS a fost creată o nouă instituție, *Comitetul de Stat Interdepartamental pentru Ocrotirea Naturii*, care includea reprezentanți ai diferitelor comisariate interesate. Funcțiile acestui Comitet erau destul de largi: coordonarea și reglementarea activităților departamentelor individuale în legătură cu utilizarea resurselor naturale, gestionarea tuturor măsurilor de protecție a mediului, prevenirea degradării resurselor naturale, identificarea obiectelor naturale pentru a fi luate sub protecția statului, ș.a. Aceleași funcții erau prevăzute și pentru comitetelor executive regionale, unde, de asemenea, urma să fie create comisii locale interdepartamentale pentru protecția naturii. Acestea, de asemenea, se propunea ca să fie în cadrul organelor locale ale Comisariatului pentru Învățământ.

Însă, situația din domeniu s-a schimbat radical către finele anilor 20, când ocrotirea naturii devine total marginalizată, oferind prioritate intereselor economice față de cele ecologice. În rezultat, cadrul instituțional de mediu, care începuse a fi creat în URSS de la începutul anilor 20, practic a fost demontat în anii 30 ai secolului trecut. În spiritul acelor timpuri, în 1930 *Comitetul de Stat Interdepartamental pentru Ocrotirea Naturii* a fost reorganizat în *Comitetul de Stat Interdepartamental pentru Asistență în Utilizarea și Protecția Resurselor Naturale*. Comitetul a fost încredințat nu numai cu responsabilitatea protecției, ci și a utilizării raționale a resurselor naturale și a ameliorării acestora³².

Din păcate, nu dispunem de informații privind organizarea și administrarea protecției mediului în RASSM, dar putem presupune că unele activități în acest domeniu au fost similare cu cele organizate la nivelul URSS dar mai cu seamă a Ucrainei, în cadrul căreia ea a fost creată. Mai mult ca atât, responsabilitățile în domeniul mediului erau delegate anume na nivelul republicii Ucraina, dar nu și al RASSM. Printre primele organe și activități în domeniu în această republică pot fi cele legate de crearea *secțiunii de ocrotire a naturii* (din 1924 - comisia pentru ocrotirea naturii), formată în 1919 în subordinea Comitetului Științific Agricol al Ucrainei (subordonat Comisariatului Poporului pentru Agricultură). Regulamentul secțiunii, aprobat în iunie 1926, a obligat Comisia „să se asigure că activitățile Comisariatului și ale autorităților sale locale legate de folosirea terenurilor sau a suprafețelor de apă sa se efectueze, în măsura posibilităților, cu respectarea intereselor de ocrotire a naturii și a resurselor naturale de importanță

³² Idem.

agricolă”. Atribuțiile comisiei includeau și crearea de noi rezervații naturale. Comitetul științific agricol al Ucrainei a fost închis în 1927 și, odată cu acesta, comisia de mediu a încetat să existe³³. În plus, pe lângă Comisariatul pentru Învățământ în 1927-1928, a fost organizat *Comitetul ucrainean pentru protecția monumentelor naturale*, care acționa în bază de voluntariat, ce avea o rețea largă de amatori ai naturii cu care colaborau profesori, agronomi, medici, activiști ai Uniunii Ucrainene a Vânătorilor și Pescarilor, lucrători ai muzeelor, ș.a. În decembrie 1926, a fost aprobată Instrucțiunea privind organizarea comisiilor raionale și locale pentru protecția monumentelor culturale și naturale, precum și Instrucțiunea privind organizarea unei rețele de voluntari/corespondenți ai acestor comisii. Către anul 1929, exista o rețea a acestui Comitet care cuprindea circa 145 de membri voluntari ce activau prin corespondență. Aceștia erau implicați în propagandă ecologică, efectuau inventarierea și protejarea ariilor protejate. Spre regret, nu dispunem de informații privind participarea reprezentanților RASSM în activitatea acestei Comisii.

Teroarea „roșie” și atitudinea negativă față de vechea intelectualitate „burgheză”, ca purtătoare a ideilor ecologice, au pus capăt nu numai activităților în domeniu ci și mișcării ecologiste din Ucraina. Pe parcursul anilor 30 acest sistem al protecției mediului a fost practic dizolvat, iar în 1934, Comisariatul Poporului pentru Învățământ al RSS Ucrainei a lichidat toate cele patru inspectorate de mediu.

1.2.7. Administrația publică și cadrul instituțional de mediu în anii 1940-1990. Odată cu „eliberarea Basarabiei” de către fosta URSS din 28 iunie 1940, și martie 1944, în RSSM încep a fi constituite noile instituții ale administrării publice. În luna august 1940 a fost înființat Consiliul Comisarilor Norodnici al RSSM, care până la independența statală și-a modificat denumirea, din luna iunie anul 1964, în Consiliul de Miniștri al RSSM, iar din luna mai 1990, în Guvernul RM. Pe parcursul acestui timp a existat un proces constant de căutare a celor mai optime și eficiente structuri de gestionare a economiei naționale, au apărut, s-au transformat, au fuzionat și s-au desființat diferite ministere, comitete sau departamente și agenții de stat.

Structurile de partid, care s-au format în primele luni ale puterii sovietice în RSSM, au fost constituite după principiul teritorial-administrativ, ce condiționa faptul că, structurile aparatului de partid dublau și controlau structurile organelor sovietice, comsomoliste și sindicale.

³³ Apud. Боре́йко, В. Е. *История охраны природы Украины XX век – 1980-2001*. Op. cit.

În sistemul de conducere domina o ierarhie strictă, de aceea, toate structurile locale erau obligate să îndeplinească atât ordinele CC al PCUS și ale Biroului Politic, cât și cele de la nivel republican³⁴.

Schimbările de după război ale administrării publice unionale, orientate spre micșorarea numărului de instituții de stat, au atins și administrarea publică republicană. Astfel, la 26 februarie 1947 Ministerul prelucrării pământului, Ministerul culturilor tehnice și Ministerul agriculturii s-au unit într-un singur minister – Ministerul agriculturii. La 29 aprilie 1947, în baza Direcției republicane a protecției silvice și plantațiilor forestiere a fost creat Ministerul silviculturii de subordonare unional-republicană. La 29 ianuarie 1949, Ministerul industriei alimentare, împreună cu alte structuri, a devenit Ministerul industriei alimentare. Astfel organizate, structurile ministeriale ale RSSM s-au menținut până în aprilie 1953, când au urmat noi transformări.

În componenta GRSSM din 1953 în domeniul silvic erau două ministere, al industriei forestiere și al silviculturii, care au fost comasate în Ministerul industriei forestiere și de producere a hârtiei. La 3 mai 1954 acest minister a fost transformat în Ministerul industriei prelucrării lemnului. În 1955 au apărut departamente noi sau restabilite din cele vechi – Ministerul industriei forestiere (10 decembrie 1955), având în funcțiile sale extinderea și protecția pădurilor. În următorul an (1956) existența acestui minister a fost considerată „exces birocratic” și el a fost lichidat.

Ulterior, pe tot parcursul anilor 50-60, au avut loc mai multe modificări ale structurii Guvernului, care au inclus mai multe ramuri ale economiei naționale, printre care și cele ce aveau în funcția lor responsabilitățile legate de utilizarea resurselor naturale. Evident, în acest timp nu a existat și nici nu se avea în plan crearea unei instituții specializate ale protecției mediului.

În 1956, în conformitate cu hotărârile Congresului al XX-lea al PCUS, a început acordarea mai multor drepturi republicilor³⁵. La 30 mai 1956, în subordinea republicilor au fost transferate industria produselor alimentare, produselor laptelui și a cărnii, piscicolă, a furnizărilor, industria ușoară, de textile, de construcții, pentru producerea hârtiei, pentru prelucrarea lemnului, protecției sănătății, transportului auto și drumurilor de șosea, rețelele comerciale, alimentația publică și

³⁴ *Instaurarea administrației sovietice în Basarabia*. https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Instaurarea_administra%C8%9Biei_sovietice_%C3%AEn_Basarabia. Vizitat la 28 decembrie 2022.

³⁵ Idem.

flota fluvială. În subordinea unională au rămas întreprinderile pentru producerea cimentului, asbestului, materialelor sintetice, pielii, detaliilor mașinilor pentru industria alimentară, de producere a cărnii, laptelui și industriei medicinale. *În 1957 Sovietul Suprem al RSSM a obținut atât dreptul de a elabora planuri anuale de dezvoltare a republicii, cât și a elabora propria legislație, a adopta coduri civile, penale și procesual-penale proprii.*

Către finele anilor 50, odată cu reformele la nivelul fostei URSS, în republică s-a format regiunea administrativ-economică a Moldovei, pentru conducerea căreia, s-a creat Consiliul Economic iar administrarea social-economică era realizată de așa numitul Sovnarhoz. Aceste reforme și reparația consiliilor economice ca instrument al administrării teritoriale, a avut loc în 1957, când s-a decis începerea reformei totale a sistemului de administrare publică. În rezultat, tot teritoriul URSS a fost împărțit în regiuni economice administrative, în care au fost create consilii economice. Aceste regiuni au fost formate de sovietele supreme ale republicilor unionale, care au aprobat, de asemenea, președinții și adjuncții acestora, dar și membrii consiliilor economice. Consiliile economice erau subordonate consiliilor de miniștri ale republicilor unionale, în timp ce președinții acestora se bucurau de drepturile ministrului republicii unionale corespunzătoare și erau membri ai consiliului de miniștri al acesteia. În același timp, au fost desființate majoritatea ministerelor unionale și unional-republicane care se ocupau de industrie și construcții, iar întreprinderile și organizațiile subordonate acestora au fost trecute în subordinea directă a consiliilor economice locale. În cursul acestei restructurări, întreg teritoriul Moldovei (de rând cu teritoriile altor republici unionale -, armeană, georgiană, azeră, lituaniană, letonă și estonă), a fost inclusă într-o regiune economică separată, în cadrul căreia au fost desființate o serie de ministere, trusturi și departamente, ale căror întreprinderi, ca și unele ministere neindustriale, au fost trecute în competența Consiliului Economic.

Sarcina principală a acestei reforme la nivelul URSS a fost reducerea influenței ministerelor unionale în administrarea afacerilor din sector, fapt ce se datora poziției Secretarului General al PCUS din acel timp, care considera că elita administrativă de la Moscova era ostilă față de el. În acest context, el a decis de a transfera centrul de greutate al gestionării economiei naționale către nivelul local. Respectiv, cele mai importante funcții de decizie au fost delegate Consiliilor Economiei

Naționale a regiunilor economice, care erau formal organe colegiale de conducere. Acestea aveau drepturi semnificative, de a conduce întreprinderile subordonate din teritoriile respective în domeniul organizării și planificării producerii, finanțării, transporturilor, a muncii, și construcțiilor capitale, ș.a. Spre deosebire de ministerele desființate, care aveau dreptul să-și reorganizeze întreprinderile subordonate doar cu permisiunea Consiliului de Miniștri al URSS, consiliilor economice li se permitea să creeze noi unități și să reorganizeze pe cele existente.

Mai mult ca atât, consiliile economice aveau dreptul de a schimba statutul întreprinderilor, de a efectua operațiuni comerciale, de a-și deschide cont propriu la Banca de Stat, deși nu au fost delegate drepturile de a aloca lor statutul de persoană juridică independentă. În rezultatul reformei s-a constituit un sistem foarte rigid al administrării centralizate, la nivel de regiune economică, a afacerilor economice și de producere, fapt ce a creat dificultăți serioase în creșterea productivității întreprinderilor. În acest context, a devenit clar că, sunt necesare noi reforme care ar oferi o mai mare independență economică întreprinderilor, de a motiva economic activitatea lor. Acestea au condiționat reformele de la mijlocul anilor 60, când guvernul a anulat sistemul administrării teritoriale ale regiunilor economice și a purces la anularea consiliilor economice, schimbând din nou radical principiul conducerii dezvoltării economiei naționale. S-a purces, la început destul de timid, iar în mod activ trecerea la pârghiile economice de administrare, sau mai bine zis, se manifesta o încercare de completare a metodelor administrative de comandă cu cele de piață. Reforma era asociată cu numele lui N. Kosâghin, care, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri al URSS, a supravegheat personal implementarea acesteia.

1.2.8. Comisia pentru Ocrotirea Naturii a Academiei de Științe a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În istoriografia Moldovei activitatea și rolul acestei Comisii în crearea cadrului instituțional de mediu rămânea în afara atenției cercetătorilor din țara noastră. Cu referință la ea existau numai câteva publicații în care foarte succint se specificau numai unele aspecte ale activității ei. Pentru a avea mai multe informații la acest capitol, autorul a analizat materialele arhivei AȘC³⁶.

După cum consemna T. Burac³⁷, printr-o dispoziție a Consiliului de Miniștri al RSSM din 26 Aprilie 1946, a fost creată o comisie pentru ocrotirea naturii pe lângă Institutul moldovenesc de cercetări științifice

³⁶ AȘC. Fond 1. Inv. 1. Dosarul 205.

³⁷ Burac, T. *Din istoria ocrotirii naturii în Moldova*. În: Buletin Științific al Muzeului de Stat de Studiere a Ținutului din RM. Ediția 3. - Chișinău, 1990. - P. 36

în domeniul istoriei, economiei limbii și literaturii. Deși T. Burac menționa că Comisia a desemnat numeroase sectoare de pădure, de silvostepă, stepă, monumente geologice și obiecte aparte, care cereau restabilite și elaborat un program de acțiuni, încercările noastre de a găsi materiale publicate sau în AȘC la acest capitol, nu s-au soldat cu succes. Materialele ei ne demonstrează că o astfel de Comisie a fost creată numai peste 10 ani, ca urmare a deciziilor aprobate la nivel unional de către Consiliul de Miniștri și ale AȘ a fostei URSS.

Inițial, printr-un decret din 29 august 1951, Consiliul de Miniștri al URSS a încredințat AȘ a RSSM gestionarea cercetării științifice în cadrul rezervațiilor naturale de stat. Pentru a îndeplini această sarcină, Academia a organizat Comisia rezervațiilor naturale (hotărârea Președinției AȘ a URSS din 28 martie 1952 nr. 169)³⁸. Comisia a emis avize privind planurile cercetărilor științifice și rapoartele activităților rezervațiilor naturale, a elaborat propuneri de îmbunătățire a programelor și metodelor de cercetare științifică desfășurate în aceste rezervații. Este important de notat și faptul că Comisia dată a fundamentat necesitatea creării unei instituții specializate de stat, interdepartamentale care ar fi responsabilă de coordonarea activităților de protecție a mediului în țară. Se propunea ca această instituție - *Comitetul de stat pentru ocrotirea naturii și folosirea resurselor naturale*, va trebui să monitorizeze activitățile ministerelor, departamentelor, instituțiilor și întreprinderilor în domeniul gestionării resurselor naturale, a prevenirii și reducerii impactului negativ al activităților umane asupra naturii. Comisia sugera, de asemenea, că acest Comitet ar trebui să formuleze planuri anuale și de perspectivă ale dezvoltării, conservării și sporirii productivității resurselor forestiere, a utilizării și protecției resurselor piscicole, a animalelor de vânătoare, a aclimatizării animalelor și a plantelor și a controlului asupra punerii lor în aplicare. Domeniul redus de responsabilități ale acestei Comisii, absența în componența ei a reprezentanților ministerelor și departamentelor, a membrilor academiilor de științe ale republicilor unionale, lipsa finanțării adecvate, nu i-au permis să asigure elaborarea științifică a propunerilor de protecție a naturii în măsura cerințelor practicii din acel timp.

La 11 martie 1955 a fost adoptată decizia Prezidiului AȘ a URSS privind reorganizarea Comisiei date în Comisia pentru ocrotirea naturii. S-a propus, de asemenea, ca astfel de Comisii să fie create în toate AȘ din republicile unionale. Scopul de bază a acestei noi Comisii a

³⁸ Оуд, А.Л. Охрана природы в Советском Союзе и задачи охраны природы Молдавии. В. Охрана природы Молдавии. 1960. - Вып. I. - С. 14-23.

fost dezvoltarea fundamentelor științifice privind atât conservarea și regenerarea resurselor naturale, formularea recomandărilor ce țin de protecția mediului în URSS, cât și coordonarea cercetărilor științifice în domeniu. Din 1956, Comisia a început să publice buletinul „Protecția Naturii și Rezervațiile Naturii în URSS”. Ulterior, în anul 1962 în cadrul acestei comisii a fost înființat Laboratorul Central pentru Ocrotirea Naturii în frunte cu Lev Șapoșnikov, care era unul din organizatorii protecției mediului din URSS, având publicate o multitudine de articole și materiale în domeniu³⁹. Împreună cu profesorul G. Dementiev, L. Șapoșnikov sunt considerați pionieri ai conservării naturii în fosta URSS. Comisia în cauză î-și punea sarcina de a fundamenta necesitatea creării unei instituții de stat în domeniul protecției mediului, și, în acest sens, a pregătit proiectul Regulamentului *Comitetului de Stat pentru Ocrotirea Naturii a URSS*, document care a fost aprobat de către Prezidiumul AȘ a URSS la 15 martie 1957. În toamna aceluiași an (la 13 septembrie, 1957), Prezidiul AȘ a URSS a adoptat un alt document pregătit de Comisia dată, *Planul de perspectivă de dezvoltare a rezervațiilor naturale în cadrul URSS*, document elaborat sub conducerea științifică a prof. E. Lavrienco, unde se includea propunerea de creare a unei rezervații naturale în Codrii RSSM.

Comisia dată a reușit să organizeze un șir de Congrese Unionale ale Comisiilor similare din republicile unionale, la care, de rând cu efectuarea unui schimb de experiență în activitățile sale, acestea formulau atât sarcinile prioritare ale cercetărilor științifice în domeniu, cât și problemele legate de funcționarea rezervațiilor naturale existente și crearea de noi rezervații. Astfel, prima reuniune a avut loc la Tbilisi, în anul 1958, la care s-au discutat, în mod special, problemele conservării naturii în republicile caucaziene; a doua - în același an, a fost dedicată problemelor conservării naturii munților Ural, a Siberiei și Orientului îndepărtat. A treia Conferință a fost organizată în anul următor, 1959 la Vilnius⁴⁰ iar cea de-a IV-a - în Dușanbe în 1961. Conferința a V-ea a fost

³⁹ Шапошников, Л. К. *Охрана природы в СССР и очередные задачи в свете решений XXII съезда КПСС*. В: Пятое Всесоюзное совещание по охране природы. - Кишинёв: «Карта Молдовеняскэ», 1963; Шапошников, Л. К. *Охрана природы в СССР после Второго Всесоюзного совещания и очередные задачи*. В: Третье Всесоюзное совещание по охране природы. - Душанбе, 1960; Шапошников, Л. К. *Состояние окружающей природы в СССР и очередные задачи*. В: Шестое Всесоюзное совещание по охране природы. - Минск: Изд-во Наука и техника, 1965; Шапошников Л. К. *Сохраним природные богатства*. - Москва: «Знание», 1959; Шапошников, Л. К. *Развитие научных исследований по охране природы за 50 лет образования СССР*. В: Охрана природы и ландшафт. - Таллин, 1973.

⁴⁰ *Второе Всесоюзное совещание по охране природы*. - Вильнюс: Изд-тво: Государственное издательство политической и научной литературы Литовской ССР, 1960.

organizată la Chișinău.

În contextul poziției anti-ecologice a lui N. Hrușciov, Comisia dată nu a supraviețuit mult timp - la 19 Aprilie, 1961, ea a fost transferată Comitetului de Stat de Planificare al URSS, iar la 2 octombrie 1963 Prezidiul Consiliului de Miniștri al URSS, prezidat de N. Hrușciov a decis „desființarea Comisiei pentru protecția naturii, aflată anterior sub jurisdicția Comitetului de Stat de Planificare al URSS”.

Având la bază deciziile Prezidiului AȘ a URSS, pe lângă Filiala Moldovenească a AȘ a URSS la 28 mai 1957, de asemenea, prin decizia Prezidiului ei s-a creat o Comisie specială pentru ocrotirea naturii⁴¹. O astfel de decizie a apărut în rezultatul discuțiilor la ședința acestui for asupra stării ocrotirii naturii în republică, în lumina Conferinței unionale care a avut loc în aprilie 1957. Participanții la aceasta Conferință, I. Suhov, G. Uspenschi și L. Nicolaeva, au atras atenția la faptul că problema ocrotirii naturii în republică capătă o actualitate deosebită datorită agravării situației ecologice și distrugerii multiplelor obiecte naturale în contextul când în timp ce în alte republici unionale sunt întreprinse măsuri energetice în acest domeniu, Moldova rămânea mult în urmă, neavând nici o rezervație naturală creată. S-a propus ca o astfel de rezervație poate fi creată în baza bălților r. Prut. În rezultatul discuțiilor s-a decis de a crea Comisia pentru Ocrotirea Naturii pe lângă Prezidiul Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, care ar avea ca sarcini principale pregătirea propunerilor de neamănat pentru ocrotirea naturii și a obiectelor ei unice în RSSM dar și efectuarea controlului realizării privind îndeplinirea măsurilor adoptate.

Concomitent, a fost aprobată și compoziția nominală a Comisiei, A. Odud în calitate de președinte (Secretarul științific al Filialei Moldovenești a AȘ URSS), M. Iaroșenco, directorul Institutului de Biologie (vice-președinte), T. Gheideman, director a Grădinei Botanice, G. Uspenschi, vice-director a Institutului de Biologie, I. Suhov, colaborator științific, L. Nicolaeva, colaborator al Grădinii Botanice, B. Tarabuchin, Șeful sectorului naturii al Muzeului ținutului natal, I. Sadomov, reprezentantul Agenției silvice, F. Ilinschi -, șeful inspecției cinegetice a Ministerului Agriculturii, M. Burnașev, docent al Universității de Stat din Chișinău și I. Gorbunov, șeful stațiunii antierozionale.

În conformitate cu Regulamentul Comisiei, aprobat în acel an, ea activa pe baze obștești, focusându-se, inițial, asupra includerii

⁴¹ AȘC. F.1. Inv.1/3 D.3. - P. 98.

temelor de cercetări științifice în domeniu în tematica cercetărilor laboratoarelor și institutelor respective ale Filialei AȘM. În legătură cu necesitatea aprofundării cercetărilor științifice în domeniul ocrotirii naturii a AȘ URSS și a academiilor de științe a republicilor unionale. la 27 noiembrie 1958. a fost emisă decizia semnată de către Președintele AȘ URSS A. Nesmeianov (Nr. I-233-700) și de președintele Comisiei pentru Ocrotirea Naturii a AȘ URSS prof. G. Dementiev, pentru a aloca pentru astfel de comisii republicane 2-3 state de personal științific și 1-2 personal tehnic. Din anul 1959, ca membru al statelor de personal al Comisiei a fost angajată V. Verina, care a activat în această funcție până în anul 1985. Circa 6 luni în statele Comisiei a muncit și V. Proca, în calitate de laborant, - din mai până în decembrie 1964. Din iunie 1965 Comisiei i-au fost alocate încă două unități de personal -, pentru E. Beșleagă (zoolog) și Iu. Cravciuc (silvicultor). În calitate de Președinte al Comisiei după A. Odud din anul 1964 până în 1965 a activat V. Cepurnov, iar după anul 1965, M. Radul (1965-1970), apoi M. Iaroșenco (1970-1975).

Printre primele realizări importante ale Comisiei a fost elaborarea și adoptarea în 1959 a *Legii RSSM cu privire la ocrotirea și utilizarea rațională a bogățiilor naturale*, lege care a deschis noi perspective activităților de ocrotire a naturii. De menționat, că RSSM a fost a patra din republicile unionale în care a fost adoptată o astfel de lege. De la începutul activității sale Comisia a promovat cu insistență decizia de a transfera toate pădurile din Moldova în prima grupă -, a pădurilor cu funcții de protecție sanitară și ecologică. Această sarcină a fost realizată cu întârziere de circa 10 ani, în anul 1967.

Între anii 1960-1961 Comisia s-a concentrat asupra organizării Congresului al V-lea Unional pentru ocrotirea naturii. El a fost inițiat în comun de către Comisia pentru Ocrotirea Naturii a AȘ a URSS din Moldova, Comisia similară republicană cu participarea Comisiei pentru Ocrotirea Naturii din cadrul Comitetului de stat pentru Planificare a URSS. Congresul a avut loc în perioada 18-23 septembrie 1962 la Chișinău la care au participat reprezentanți ai comisiilor pentru ocrotirea naturii a AȘ ale tuturor republicilor unionale, a filialelor AȘ a URSS și a altor instituții științifice, a comitetelor și departamentelor pentru ocrotirea naturii ale Consiliilor de Miniștri ale Republicilor Unionale, reprezentanți ai ministerelor și departamentelor care exploatau resursele naturale, precum și reprezentanții societăților republicane de conservarea naturii, a societății geografice a URSS, și altor organizații,

în total circa 250 de persoane (vezi fig. 1 de mai jos cu participanții la acest Congres)⁴².

În cadrul secțiunii Ocrotirea naturii în RSSM din cadrul Congresului au fost prezentate un șir de rapoarte care au inclus practic toată problematica ocrotirii naturii. Respectiv, în rezoluția întrunirii au fost incluse un șir de acțiuni. Printre acestea, de rând cu alte recomandări, era și *crearea în baza inspecțiilor departamentale a unui Comitet de Stat Pentru Ocrotirea Naturii*.

În anii 1963-1965, Comisia s-a concentrat asupra următoarelor activități, considerate prioritare, care î-și găsiseră reflectare în Rezoluția Congresului consemnat⁴³: (a) pregătirea și înaintarea la Consiliul de Miniștri a propunerii de a crea în baza inspecțiilor departamentale a *Comitetului de Stat pentru Ocrotirea Naturii*; (b) fundamentarea trecerii tuturor pădurilor RSSM în categoria celor cu statut de protecție sanitară și ecologică; (c) argumentarea și înaintarea la Consiliul de Miniștri a propunerii de creare a doua rezervații și pregătirea proiectului Regulamentului cu privire la ariile protejate; și (d) solicitarea de la Prezidiumul Sovietului Suprem al RSSM inițierea unui control al implementării / respectării legii privind protecția mediului.

Fig. 1. Participanții la Conferința a V-a Unională pentru ocrotirea naturii de la Chișinău din anul 1962. (fotografia din arhiva personală a lui V. Cepurnov).

Concomitent, planul de lucru al Comisiei pentru acești ani includea o serie de propuneri ce se refereau la organizarea și efectuarea unui șir întreg de cercetări științifice legate de ocrotirea naturii: evaluarea impactului

⁴² Всесоюзное совещание по охране природы. - Кишинев. 1962.

⁴³ План работы комиссии по охране природы и отчет о научной и научно-исследовательской работе и деятельности Комиссии по плану работы за 1963-1964 годы. АȘС. F. 1 Inv. 1 D. 205. - P. 1-6.

reglementarilor cursurilor râurilor asupra landşafturilor și a gospodăriei umane; evaluarea activităților umane asupra resurselor piscicole în bazinele acvatice interne ale RSSM; cercetarea landşaftelor antropogene și căile de ameliorare a lor (inclusiv a ravenelor, alunecărilor de teren, a terenurilor neproductive); evaluarea impactelor măsurilor sanitaro-igienice și ale ocrotirii naturii în procesul de aplicarea chimicelor în lupta contra bolilor și vătămărilor; identificarea formelor protecției obiectelor naturale unice și formularea recomandărilor pentru rețeaua de rezervații, parcuri naturale și rezervatelor naturale; identificarea căilor de ameliorare a teritoriilor poluate cu deșeurile industriale). De rând cu acestea, au fost incluse mai multe activități ce țineau de propaganda și conștientizarea ecologică. Printre ele erau formularea și introducerea în planurile educaționale a materialelor din domeniul ocrotirii naturii; efectuarea instructajelor sau organizarea seminarelor specializate pentru învățătorii scolilor medii în domeniul ocrotirii naturii; coordonarea și punerea în aplicare în școlile specializate a cursurilor speciale în domeniul ocrotirii naturii; formularea propunerii pentru Ministerul Culturii de a organiza prezentarea lecțiilor în domeniu înaintea diferitor manifestări culturale, filmelor etc.⁴⁴.

Pe parcursul existenței sale componența ei s-a extins. Dacă la etapa inițială, după cum am specificat anterior, avea numai 11 persoane, în anii 1958-1963 în componența ei au activat deja 19 persoane⁴⁵ dintre care numai una era inclusă în state (V. Verina), - Iu. Averin, M. Burnașev; Z. Varghina; T. Geideman; M. Zaslavschii; A. Carabulea; I. Coșelinik; I. Crupenicov; A. Nikolaeva; A. Odud (președintele Comisiei), G. Uspenshii, A. Fedorov; I. Șârsov; M. Iarosenco (vice-preșinte). Conform dispoziției 219 a Prezidiului AȘ a RSSM din 30 decembrie 1963, componenta Comisiei a fost extinsă, fiind incluși noi membri (a se vedea *boxa 1*). Prin urmare, ea cuprindea reprezentanții tuturor instituțiilor de cercetări naturaliste a AȘ a RSSM, dar și de la ministerele și departamentele din domeniu, scriitori și ziariști. Anume acești membri ai Comisiei au fost acele persoane care au contribuit, în cea mai mare parte, atât la cercetările naturii Moldovei, cât și la popularizarea și conștientizarea protecției mediului în RSSM, publicând foarte multe materiale în domeniu.

⁴⁴ AȘC. Fond 1. Inv. 1. D 205 (anii 1947-1977). - P. 5-6.

⁴⁵ Ibidem. - P. 7.

Boxa. 1 Componenta Comisiei pentru Ocrotirea Naturii a AȘM pentru anul 1964

1. Cepurnov V. Președinte -doctor în științe biologice, seful Laboratorului zoologiei vertebratelor, Institutul de Zoologie;
2. A. Spaskii, academician, Institutul de Zoologie;
3. G. Uspenshii - vice-președinte a Comisiei, doctor în științe biologice, Institutul de Zoologie;
4. Iu. Averin - doctor în științe biologice, Institutul de Zoologie;
5. L. Nikolaeva - doctor în științe biologice, Grădina Botanică;
6. A. Tkacenco - col. șt. inferior, Grădina Botanică;
7. Iu. Cravciuc - șeful Inspecției pentru ocrotirea Naturii al Direcției Generale pentru Silvicultura și Ocrotirea Naturii;
8. N. Chetraru - col. științific inferior, Institutul de Istorie;
9. V. Dementiev - arhitect al Comitetului de stat pentru Construcții al RSSM;
10. I. Coșelinik - vice-președinte, doctor în științe agricole, secretarul științific al Secției științelor biologice a AȘ a RSSM;
11. M. Iaroșenco - doctor în științe biologice, directorul Institutul de Zoologie;
12. V. Verina - colaborator științific inferior;
13. V. Proca - laborant superior;
14. Z. Varghina, șefa Direcției Generale pentru silvicultura si ocrotirea naturii de pe lângă Consiliul de Miniștri;
15. M. Zaslavschii - doctor în științe tehnice, șeful secției a eroziunii solurilor a Institutului de pedologie și agrochimie;
16. N. Prihodico - vice-președintele Comitetului de Stat pentru gospodărirea apelor;
17. N. Dodonov - seful sectorului evaluării resurselor naturale a Institutului de Economie a AȘ RSSM;
18. M. Burnașev - seful catedrei de Zoologie a Universitarii de Stat din Chișinău
19. A. Carabulea - Inspectorul pentru ocrotirea naturii a Direcției republicane pentru geologie;
20. A. Vaculenco - trustul de înverzire, or. Chișinău;
21. V. Slastihin - colaborator al Comitetului de Gospodărire a apelor;
22. H. Șvarț - doctor în științe juridice, Universitatea de Stat din Chișinău;
23. V. Filiko - seful Catedrei de pedologie a Universitarii de Stat din Chișinău;
24. I. Crupenicov - vice-președinte, doctor în științe geografice, șef de sector la Institutul de pedologie și agrochimie;
25. I. Onu - reprezentatul Ministerului Învățământului;

26. S. Pasiko - scriitor;
27. N. Lukian - vice-ministru al Învățămintului a RSSM;
28. B. Tarabuchin - Muzeul Ținutului Natal;
29. T. Geideman - doctor în științe biologice, Grădina Botanică;
30. V. Dementiev - arhitector, Moldgiprostroï;
31. N. Vaculenco - trustul pentru înverzire, or. Chișinău;
32. M. Chistruga - inspector la Consiliul republican pentru turism.

Ulterior, prin decizia Prezidiului AȘ a RSSM din 1968⁴⁶, componența Comisiei a fost extinsă până la 38 persoane. În mare parte, componența nominală a rămas fără schimbări majore, fiind incluși unele persoane noi, de la instituțiile practice și de la nivelul raional. Printre noii membri au fost I. Suhov, I. Gervasiev, președintele Societății Republicane a Vânătorilor și Pescarilor, S. Vnuzdaev, doctor în geologie de la Institutul de Geologie și Geofizică a AȘ a RSSM, A. Kiriuşkin, agrosilvicultor, N. Dodonov, doctor în economie, șef de sector la Institutul de Economie a AȘ a RSSM ș.a. Deoarece numărul membrilor Comisiei a devenit destul de mare, în scopul soluționării operative a problemelor legate de activitatea Comisiei, s-a decis crearea unui Birou, compus din 11 persoane în frunte cu M. Radul, care a activat din 1966 ca președinte al acestei Comisii, adjunctii președintelui fiind I. Crupenicov și Iu. Cravciuc, inclusiv și V. Verina, secretarul științific al Comisiei. Acest Birou se întrunea operativ, în dependență de necesități. În aceste condiții, trebuie de consemnat faptul că, ședințele Comisiei au devenit tot mai rare, lăsând ca toate întrebările să fie discutate și soluționate de Birou, mai cu seamă, la finele anilor 60, după crearea CSON-ului, cu care Comisia avea legături foarte strânse. Spre exemplu, în anul 1971 Comisia, în componența sa deplină, nu a fost convocată nici o singură dată⁴⁷.

Acest fapt a condiționat revederea Regulamentului Comisiei și reducerea numărului de membri - astfel, prin Decizia Prezidiului AȘ a RSSM din 2 iunie 1972 (Nr. 16/58)⁴⁸, numărul membrilor Comisiei a fost redusă la 25 de persoane, iar în calitate de președinte a fost numit academicianul M. Iaroșenco, având în singur vice-președinte, V. Proca și secretar științific V. Verina. Concomitent, s-a decis că, odată ce noul CSON are pe lângă el un Consiliu științifico-practic, Comisia AȘ a RSSM ar trebui să se focalizeze asupra aspectelor cercetărilor științifice, și, în

⁴⁶AȘC. F. 1. Inv. 1. D. 67.

⁴⁷AȘC. F. 25. Inv. 1. D. 60 a.

⁴⁸AȘC. F. 1. Inv. 1. D. 80.

acest sens, noua compoziție a Comisiei cuprindea numai reprezentanți ai instituțiilor de cercetare, în primul rând, de la AȘ a RSSM. Printre membrii Comisiei au fost incluși mulți specialiști care au activat în cadrul ei de mult timp, T. Gheideman, I. Ganea, Iu. Cravicuc, academicienii A. Spaski, M. Iaroșenco și Iu. Lealicov, I. Crupenicov, G. Uspenschi, ș.a.

Respectiv, în anul 1972 a fost revăzut și Regulamentul Comisiei. El specifica că, în componența lui sunt incluși reprezentanții instituțiilor de cercetare care se ocupă cu studierea naturii și resurselor naturale și protecția lor. Scopul de bază a ei era studierea chestiunilor protecției și restabilirii resurselor naturale, inclusiv a protecției obiectelor naturale ce au o importanță științifică și culturală. În acest scop, Comisia trebuia să identifice și să asigure fundamentarea științifică a: (I) celor mai importante probleme a utilizării raționale, protecției și restabilirii bogățiilor naturale a republicii, (II) a proiectelor cercetărilor științifice anuale și de perspectivă în domeniu, (III) rezultatele științifice a cercetărilor efectuate, (IV) măsurile privind utilizarea rațională a resurselor naturale, a protecției și restabilirii lor, dar și a protecției monumentelor naturale, care au importanță deosebită istorică, științifică și culturală.

Printre realizările Comisiei, în a doua jumătate a anilor 60, în particular, pot fi menționate: (a) a fost finalizat proiectul Regulamentului Comitetului de stat pentru ocrotirea naturii și expediat Consiliului de Miniștri și Comitetului de Stat pentru Planificare; (b) a fost organizată o Consfătuire republicană a silvicultorilor pe problemele combaterii eroziunii și împăduririi terenurilor degradate; (c) a fost înaintate la Consiliul de Miniștri propuneri pentru crearea a doua rezervații de stat; (d) a fost pregătită fundamentarea științifică a importanței protecției pădurilor de luncă; (e) au fost pregătite materialele necesare pentru crearea în republică a societății benevole pentru ocrotirea naturii; și (f) au fost efectuate cercetări pe teren și descrise noi obiecte naturale pentru includerea lor în lista ariilor naturale protejate de stat. În general, Comisia, treptat, și-a redus activitățile, focusându-se asupra educației și propagandei ocrotirii naturii și realizării unor sarcini ad-hoc, la solicitarea organelor de stat și, în primul rând, a noului CSON, creat în 1968. Spre exemplu, în anii 1979-1980, membrii Comisiei au efectuat raiduri pe teren pentru a vedea starea obiectelor naturale luate sub protecția statului, a diferitor landșafte, monumente geologice și hidrologice⁴⁹. De regulă, aceste controale pe teren se efectuau de către

⁴⁹ AȘC. F. 25. Inv.1. D. 52; D 52 a; D 76.

Membrii Comisiei care activau la SG (V. Slastihin, E. Beșleaga, V. Proca, V. Verina, I. Suhov și Iu. Cravciuc). În rezultatul acestor controale erau pregătite materiale analitice, care erau discutate la ședința Comisiei și, apoi, trimise la CSON și alte instituții de stat.

Printre activitățile importante ale Comisiei menționăm pregătirea argumentării științifice de creare în baza lacului Belev din lunca r. Prut a unei rezervații naturale de stat, care a fost efectuată la mijlocul anilor 70 ai secolului trecut și trimisă la CSON⁵⁰. Suplimentar, în permanență Comisia examina propunerile ce parveneau de la specialiștii de floră și faună cu privire la includerea noilor specii în Cartea Roșie⁵¹.

Comisia a elaborat multe materiale instructive privind organizarea educației ecologice și realizarea protecției mediului în diferite sectoare economice. Astfel, au fost pregătite recomandări privind ocrotirea naturii în procesul organizării excursiilor turistice, s-a pregătit, pentru Organizația Republicană „Știința”, programul cursului de Ocrotire a Naturii, se oferea consultanța științifico-practică pe problemele ocrotirii naturii diferitor ministere și departamente, organizațiilor și instituțiilor de educație, etc.

Una din activitățile importante a Comisiei rămânea popularizarea ocrotirii naturii. Ea continua să editeze buclele propagandistice, diferite broșuri științifico-populare și să prezinte lecții pentru un cerc larg de persoane, atât din instituțiile de cercetare sau educație, cât și la organizații și întreprinderi. Au fost elaborate, de asemenea, scenariile de filme, spre exemplu, cel privind canionul natural de la Rudi⁵². Comisia, în acest răstimp, continua să editeze revista „Ocrotirea Naturii”.

În vara anului 1965 au fost efectuate cercetări în câmp a pădurilor luncii r. Nistru și pregătită o informație detaliată pentru Consiliul de Miniștri și Prezidiumul Sovietului Suprem al RSSM în această privință. Este important că, Comisia a trimis în adresa Direcției principale silvice și pentru ocrotirea naturii o adresare cu solicitarea prezentării materialelor ce țineau de protecția și utilizarea rațională a resurselor silvice și transferul pădurilor în categoria întâi, propunând ca în procesul amenajărilor silvice, care se efectuau în republică, de a efectua acest transfer. Spre regret, după cum a constatat Comisia, Direcția în cauză nu a răspuns la adresările ei și nu a prezentat materialele necesare pentru coordonarea activităților. După cum s-a constatat în Raportul anual, Direcția principală silvică și de ocrotire a naturii a refuzat să prezinte

⁵⁰ AȘC. F. 25. In.1. D34.

⁵¹ AȘC. F. 25. Inv.1. D18.

⁵² AȘC. F. 25. Inv. 1. D 26.

orice materiale Comisiei, deși, formal, invita membrii Comisiei la întrunirile silvicultorilor pe problemele amenajării pădurilor⁵³. Comisia s-a adresat în repetate rânduri cu un șir de propuneri necesare de a fi luate în considerație în procesul amenajărilor silvice pentru următoarea perioadă de 10 ani, dar așa și nu a primit nici un răspuns măcar formal.

În acest context, trebuie să consemnăm, că între Comisia dată și conducerea Direcției Principale pentru Silvicultură și Ocrotirea Naturii de pe lângă Consiliul de Miniștri, deși Directorul acesteia a fost membru al Comisiei, au existat în permanență divergențe asupra diferitor aspecte ale gospodăririi și protecției pădurilor. Astfel, după cum se menționează în raportul anual pentru anul 1964, Comisia a specificat că, în contextul când exista o opinie negativă comună a majorității specialiștilor silvici, la ședința de producere de la Direcția principală silvică și pentru ocrotirea naturii (1963), la propunerea și insistența lui V. I. Pcelkin, a fost luată decizia de a efectua tăieri rase, așa numite „de regenerare”, în ariile protejate, care vor conduce la distrugerea asociațiilor existente de arbori.

Este important faptul că materialele privind starea și protecția pădurilor din lunca R. Nistru, pregătite de V. Cepurnov, G. Uspenshii, și S. Pasiko, au fost trimise și revistei unionale „Литературная Газета”. În baza acestui material și al deplasării la fața locului în acest săptămânal au fost publicat articolul E. Lopatina (a se vedea în detalii capitolul 3 al părții întâi a ciclului de lucrări). Alte materiale la tema ocrotirea naturii au fost prezentate de către Iu. Cravciuc, corespondentului local al ziarului „Литературная Газета” - I. Bolotnicov.

O activitate productivă a fost efectuată de Comisie în domeniul organizării și coordonării cercetărilor științifice în domeniu. În acest sens, se poate de consemnat organizarea în republică a Conferinței unionale pe problemele conservării solului, la care au avut-o cea mai activă participare membrii Comisiei I. Crupenicov și M. Zaslavshii. Au fost, de asemenea, realizate măsurile ce țineau de organizarea acțiunilor de ocrotire a resurselor acvatice din republică, inclusiv organizarea conferințelor și emiterea unei Hotărâri speciale ale Consiliului de Miniștri privind măsurile de prevenire a poluării apelor și protecției bazinului aerian de poluare cu degajările industriale. Cu referire la resursele silvice, în raport se menționa că Comisia a pregătit și trimis la Consiliul de Miniștri și Comisia Centrală a Comitetului de Stat pentru Planificare o scrisoare în care se fundamenta necesitatea de menținere a pădurilor

⁵³ Ibidem. - P. 51.

existente în lunca r. Nistru (4 iulie 1963).

La ședința Prezidiului AȘM din 2 noiembrie 1972 a fost examinată problema cu privire la măsurile de perfecționare a activității în domeniul ocrotirii naturii și adoptarea Regulamentului Comisiei AȘ RSSM⁵⁴.

După cum am specificat anterior, după crearea CSON, rolul Comisiei date se limita mai mult la domeniul de coordonare a cercetărilor în domeniu și activitățile de popularizare a ocrotirii naturii, periodic efectuând unele controale pe teren și oferind consultări științifice pentru diferite instituții de stat. Ulterior, ea și-a desfășurat activitatea tot mai sporadic, deseori sub egida SG, iar odată cu crearea în prima jumătate a anilor 80 a Consiliului Științific Republican pentru Ocrotirea Resurselor Naturale, Comisia și-a încetat activitatea.

1.2.9. Instituțiile sectoriale de mediu. Examinând dezvoltarea cadrului instituțional de mediu, am menționat că înființarea lui a început sub aspect ramural, pornind de la domeniul silvic și extinzându-se asupra diferitor domenii ale resurselor naturale. Numai către finele anilor 60, apoi în următorii ani, au fost create și consolidate structurile instituționale complexe și specializate de mediu.

Instituțiile silvice. După cum ne informează D. Galupa⁵⁵, în baza Hotărârii Sovietului Comisarilor Norodnici (SCN) al URSS din 1940 a fost formată Direcția pădurilor din Chișinău, subordonată SCN al RSSM. În componența acestei Direcții se aflau 15 ocoale silvice, care administrau circa 191,4 mii ha, fără suprafața pădurilor răzeșești sau a țăranilor.

În septembrie 1940, Direcția pădurilor din Chișinău a fost redenumită și resubordonată în Conducerea teritorială din Chișinău a Direcției principale pentru paza pădurilor și arboretelor silvice pe lângă SCN al URSS. În octombrie-noiembrie 1940, în baza celor 15 ocoale silvice s-au constituit 9 gospodării silvice (leshozuri) cu divizarea în ocoale silvice, iar la începutul anului 1941 au fost reorganizate structurile existente în 25 de gospodării silvice, fără divizarea în ocoale silvice.

La 29 mai 1944, când operația Iași-Chișinău încă nu era finalizată, SCN URSS a aprobat Hotărârea nr. 43 „Despre măsurile de restabilire a gospodăriei silvice a RSSM” prin care erau luate la evidență și asigurate cu paza statului toate pădurile, inclusiv cele ale bisericilor, mănăstirilor, țăărănești ș.a. După reinstaurarea puterii sovietice în RSSM, în perioada 1944-1947 a fost creată Direcția gospodăriei forestiere, subordonată

⁵⁴ AȘC. F. 25. Inv.1 D. Постановление Президиума АН МССР за 6/58 от 2 июня 1972 г.

⁵⁵ Galupa, D. *Etapă istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. În: Revista Pădurilor și Cinegeticii. Nr. 1. 2018.

direct Direcției principale a serviciului silvic din URSS. În teren activau 28 de întreprinderi silvice divizate nemijlocit în districte și cantoane silvice. Acestea îndeplineau funcția de gestionar al fondului forestier de stat, exercitând, concomitent, controlul asupra gospodăririi pădurilor aflate în subordinea altor deținători⁵⁶. După cum am specificat mai sus, în anul 1947 a fost constituit Ministerul gospodăririi forestiere (în teren a rămas aceeași structură), care a activat până în anul 1953, când administrarea ramurii silvice a fost inclusă în cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației, organul central silvic fiind Direcția generală păduri. Subdiviziunile acesteia erau deja un număr mult mai mic de întreprinderi silvice (14), cu divizarea lor în ocoale, districte, cantoane etc.

Ulterior, în corespundere cu decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 18.04.1953 „Despre reorganizarea ministerelor și departamentelor unionale-republicane ale RSSM”, Ministerul gospodăririi silvice al RSSM a fost contopit cu Ministerul agriculturii și achizițiilor al RSSM, pentru dirijarea cu problemele gospodăririi silvice, unde a fost înființată Direcția principală pentru silvicultură și extinderea pădurilor pentru protecția câmpurilor în componența căreia se aflau 23 de gospodării silvice și Stațiunea experimentală silvică moldovenească, administrând circa 207,8 mii ha păduri.

În baza Hotărârii Sovietului Miniștrilor al URSS din 15.02.1960 nr. 35 „Despre măsurile de ameliorare a gospodăririi silvice în RSSM”, către sfârșitul anului 1960, a fost efectuată o reorganizare profundă, cu majorarea suprafețelor gospodăriilor silvice și formarea ocoalelor silvice. Structura nouă a început să funcționeze de la 1.01.1961 și era constituită din 9 gospodării silvice cu divizarea pe ocoale silvice, fiind întemeiate încă 3 gospodării silvice noi. Au fost create suplimentar 20 de ocoale silvice în zona de stepă/silvostepă. În total în acest timp erau 12 gospodării silvice cu 64 ocoale silvice, 2 gospodării de exploatare forestieră și stațiunea experimentală silvică moldovenească cu ocolul silvic Hârbovăț.

La începutul anului 1961, ramura silvică a fost separată de Ministerul Agriculturii și integrată în Direcția Principală Păduri și Ocrotirea Naturii pe lângă Consiliul de Miniștri⁵⁷. Întreprinderile silvice au fost restructurate în întreprinderi silvice mecanizate cu mărirea suprafețelor aflate în gestiune, atribuindu-se și funcțiile de exploatare a pădurilor,

⁵⁶ Galupa, D.; Sverdlic, V.; Cretu, I. *Managementul forestier în Republica Moldova*. - Chișinău, 2007.

⁵⁷ Hotărârea din 14 martie 1961 nr. 1.

dar și responsabilități în domeniul conservarea naturii:

(1) organizarea și administrarea silviculturii și împăduririlor în întreprinderile direct subordonate acesteia;

(2) protecția florei, faunei, aerului și monumentelor geologice;

(3) crearea spațiilor verzi de protecție în jurul orașelor, centrelor industriale și lacurilor de acumulare de stat, precum și de-a lungul malurilor râurilor, dezvoltarea pepinierelor forestiere pentru aprovizionarea colhozurilor și sovhozurilor cu material săditor;

(4) efectuarea lucrărilor de rărire a arborilor și tăiere sanitară, precum și exploatare forestieră și prelucrare a lemnului în pădurile fondului forestier de stat și vânzarea produselor forestiere către consumatori;

(5) implementarea supravegherii de stat a activităților de vânătoare;

(6) controlul asupra dezvoltării silviculturii în gospodăriile agricole și a altor exploatații forestiere și acordarea acestora asistenței tehnice necesare în organizarea împăduririi terenurilor degradate;

(7) generalizarea și implementarea realizărilor științifice și a experienței avansate în silvicultură;

(8) efectuarea de lucrări de cercetare în domeniul silviculturii, agrosilvicultură și conservarea naturii.

După cum vedem, Direcția era organul care coordona activitatea de ocrotire a naturii în republică și, în același timp, gestiona silvicultură. Aceste atribuții principale au fost precizate și extinse în continuare în Regulamentul Direcției⁵⁸, aprobat în același an.

În anul 1965, prin dispoziția Sovietului de miniștri al RSSM, au fost create: gospodăriile mecanizate silvice Râbnița, cu 3 ocoale silvice și Cimișlia care avea în componența sa 3 ocoale silvice. Prin dispoziția SM al RSSM din 27.10.1965 nr. 1038-r, pe lângă gospodăria mecanizată silvică Chișinău a fost creată Stațiunea de cercetare și normare (baza actualului ICAS).

În anul 1966 s-a constituit organul silvic unional – republican (de subordonare dublă), iar în baza Direcției Silvicultură și Ocrotirea Naturii este creat Comitetul de Stat al Gospodăriei Silvice al Sovietului de Miniștri al RSSM, care avea în subordine 13 întreprinderi silvice mecanizate (divizate în: ocoale silvice, districte, cantoane), 4 stații de ameliorare silvică (divizate în: sectoare de producere, districte, cantoane), o întreprindere de exploatare, stația de cercetări și normări în

⁵⁸ *Regulamentul Direcției Principale pentru Silvicultură și Conservarea Naturii de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești*, aprobat prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM din 24 mai 1961 Nr. 225.

domeniul muncii. În anul 1971, în cadrul lui s-a constituit (în baza ocolului silvic Lozova) prima rezervație naturală din țară („Codrii”). În anii 1967-1968 au fost întemeiate, suplimentar, gospodăriile mecanizate silvice din Comrat, precum și cea din Ungheni. activau 5 asociații silvice de producție, 21 întreprinderi silvice, 2 întreprinderi cinegetice, o rezervație naturală, o asociație silvică de știință și producere, centrul de organizare științifică a muncii și gestionare a producerii, stația de combatere a bolilor și dăunătorilor forestieri. Aparatul central al Ministerului era divizat în 5 direcții și 9 secții⁵⁹.

În anul 1988 Ministerul gospodăriei forestiere a fost desființat, autoritatea nouă silvică centrală, Asociația „Moldles”, fiind încadrată în Comitetul de Stat pentru gospodăria silvică și ocrotirea naturii. Asociația avea funcțiile de gospodărire a fondului forestier în timp ce funcțiile de control au fost trecute în cadrul inspecției ecologice a Comitetului nou creat. În subordinea ei au fost constituite 18 întreprinderi silvice și 3 rezervații naturale.

În continuare, (noiembrie, 1990) Asociația a fost reorganizată în Direcția păduri și rezervații naturale din cadrul Departamentului Protecția Mediului Înconjurător și Resurse Naturale, având în subordine 17 întreprinderi silvice și 4 rezervații naturale, păstrându-și practic aceleași funcții. În anul 1993 în baza acestei Direcții a fost creată Asociația de Stat „Moldsilva” (în Cadrul aceluiași Departament, adăugându-se încă o rezervație naturală), iar din anul mai 1994 și până în iunie 1997 „Moldsilva” este transferată și a activat în cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației. Ulterior, prin Hotărârea GRM nr. 557 din 28 iunie 2001 „Cu privire la reorganizarea Serviciului Silvic de Stat” este creată Asociația de Stat „Moldsilva”, subordonată GRM, iar în anul 2007 este inclusă în componența MM.

Instituțiile din domeniul resurselor acvatice. Reglementarea relațiilor din domeniul resurselor de ape terestre a fost pusă inițial în sarcina Direcției de Gospodărire a Apelor din cadrul Ministerului Agriculturii (1951–1954). Între anii 1954-1960 ea a fost transformată în Direcția principală Gospodărirea apelor pe lângă Consiliul Miniștrilor al RSSM, iar în anii 1960-1961 - în Direcția principală ameliorație și îmbunătățirii funciare pe lângă Ministerul Agriculturii al RSSM. Ulterior, în anii 1961-1964, este creat *Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri pe problemele gospodăririi și protecției apelor*, iar în anii 1964-1965 este transformat în Comitetul de Stat de producere și gospodărire a apelor

⁵⁹ Idem.

și îmbunătățiri funciare al RSSM. Apoi, în baza lui, în anii 1965–1973, este creat *Ministerul apelor și ameliorației*, în cadrul căruia a fost creat un inspectorat special. În anii 1973–1988 Ministerul a fost modificat în Direcția generală de management, utilizare și protecția resurselor de apă, căruia i s-a delegat funcțiile evidenței de stat a utilizării în domeniu. Ulterior, în perioada 1988–1989, a fost creat și a activat, din nou, Ministerul gospodăririi apelor și hidroameliorației al RSSM, iar între anii 1989–1996 – acesta a fost transformat în *Concernul de stat pentru gospodărirea apelor „ACVA”*, în calitatea unei structuri independente, pe lângă Consiliul de Miniștri. În perioada 1996–2007 Concernul a fost transferat Ministerului Agriculturii, apoi în 2007, din nou, capătă un statut de instituție independentă – *Agenția „Apele Moldovei”*. Din 2009 această agenție este transferată, ca parte componentă a MM, fiind responsabilă de implementarea politicii de stat în domeniul gospodăririi resurselor de apă, hidroameliorației, aprovizionării cu apă și canalizare⁶⁰.

Instituțiile din domeniul resurselor minerale. Reglementarea activităților ce țin de utilizarea și protecția resurselor minerale a fost pusă în sarcina *Direcției Geologie și Protecție a Subsolului* pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM, care și-a început activitatea din 1958⁶¹. Până atunci, cercetările geologice pe teritoriul republicii se efectuau de Echipa geologico-inginerească din Chișinău, transformată în 1952 în Echipa de explorări geologice complexe a Direcției Geologice a Ucrainei, instituție-predecesor al Direcției Geologice Moldovenești. Concomitent, în anii 1947–1953, regiunea de sud a RSSM constituia obiectul cercetărilor gazo-petoliere, efectuate de organizația intitulată „Moldavneftegeologia”. În luna mai 1954 a fost înființat Biroul specializat de foraj pentru construcția fântânilor arteziene, subordonate trustului „Moldhidromeliostroïtrest” al Direcției Principale a Gospodăririi Apelor al Ministerului Agriculturii al RSSM, care, în anul 1960, a fost reorganizat în Trustul Specializat de Foraj „Moldburvod” al Direcției Geologie și ocrotirea resurselor naturale pe lângă C.M. al RSSM. El se ocupa de forajul sondelor pentru stabilirea zonelor bogate în ape subterane, montajul utilajului pentru fântâni, construcția sectoarelor irigate și a apeductelor pentru colhozuri și sovhozuri.

În septembrie 1987 a fost fondată Asociația moldovenească de producere în domeniul lucrărilor de explorări geologice (*Asociația de Producere (ASP „Geologia Moldovei”*). Ulterior, prin Hotărârea

⁶⁰ *Agentia Apele Moldovei*. <http://www.apelemoldovei.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=115>. Vizitat la 20 decembrie 2022.

⁶¹ *Ministerul Mediului – 45 ani*. - Chișinău, 2013. - P. 32.

Guvernului nr. 148 din 13.02.2003, Asociația a fost transferată în subordinea Ministerului Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului (actualmente MM).

Instituțiile hidrometeorologice. Istoria creării Serviciului Hidrometeorologic de Stat al RM î-și are începutul de la primele observații meteorologice efectuate în or. Chișinău în anul 1844⁶². Ulterior, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, au fost instalate posturile hidrologice în diferite localități ale Moldovei și începute observările hidrologice. Către sfârșitul sec. al XIX-lea observațiile meteorologice staționare se efectuau la 11 puncte, iar cele hidrologice – la 6. Însă, la majoritatea stațiilor și posturilor, observațiile se efectuau episodic, ele deseori fiind întrerupte de acțiunile militare din timpul Primului și celui de-al Doilea Război Mondial.

Crearea Serviciului hidrometeorologic contemporan î-și are originea din februarie 1941, când acesta a fost în mod direct subordonat Direcției Principale a Serviciului Hidrometeo pe lângă Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS. În octombrie 1944, deja după reocuparea sovietică a Basarabiei, a fost înființat din nou în calitate de Direcție Serviciului Hidrometeorologic a RSSM⁶³. În același an, în structura Direcției a fost inclus Biroul Meteorologic cu grupuri de prognozare meteorologică și hidrologică. Pe parcursul mai multor ani sondarea atmosferei a fost efectuată epizodic (primul astfel de sondaj a avut loc în anul 1946), dar odată cu deschiderea Stației Aerologice Chișinău în 1957, acest proces a devenit unul constant.

Din anul 1950 încep a fi elaborate prognozele viiturilor pluviale, iar din 1953, inclusiv, prognozarea volumului de scurgere a acestora. În 1953 se deschide stația de bilanț hidric, iar în 1957, stația hidrologică pe bazinul de acumulare Dubăsari.

Din anul 1950 au început a se efectua și observațiile asupra poluării mediului ambiant, primele astfel de monitorizări au cuprins poluarea aerului în orașele republicii și calitatea chimică a apelor de suprafață. Observațiile asupra poluării aerului atmosferic au fost inițiate din 1969 în Chișinău la 3 puncte staționare după 4 indici și, treptat, s-au extins atât după numărul punctelor de observații, cât și al ingredientelor determinate. Din anul 1976 a fost organizat monitoringul asupra a 5 indici hidrobiologici, iar din 1979 s-au început lucrările de întocmire a

⁶² *Istoria Serviciului hidrometeorologic de stat.* În: Mediul ambiant, Nr. 5 (41) Octombrie, 2008. – P. 4. A se vedea: <http://www.mediul.gov.md/file/publicati/mediu%20amb/08/mediulambant5.pdf>

⁶³ *Serviciul Hidrometeorologic de Stat. Ministerul Mediului al RM – 45 ani.* - Chișinău, 2013. - P. 41–43.

proгноzelor privind nivelului de poluare a aerului atmosferic. Volumul acestor lucrări a crescut considerabil, observațiile actuale se realizează pe 13 râuri în 32 de puncte, pe 42 de secțiuni, și în 3 bazine de apă după 45 de indici.

În legătură cu utilizarea în agricultură a diferitor chimicale, a apărut necesitatea controlului asupra calității solului terenurilor agricole privind conținutul acestora. Astfel de lucrări demarează în 1976, odată cu deschiderea unui laborator special de astfel de observații, care în prezent au cuprins practic tot teritoriul republicii. Din anul 1954 la au început observațiile asupra componentelor bilanțului radioactivității de fond a mediului.

Pentru asigurarea necesităților sectorului agrar a început să se dezvolte intens rețeaua de observații agrometeorologice, în deosebi pentru determinarea rezervelor de umiditate în sol (de la 3 puncte de observații în 1947 la 24 din 1963). La mijlocul anilor 50 rețeaua hidrometeorologică de observații în RSSM a atins o densitate optimală pe întreg teritoriul ei.

1.2.10. Instituția specializată a protecției mediului. Din materialele expuse mai sus cunoaștem că, la începutul sec. al XX-lea în cadrul Imperiului Rus a fost pusă în discuție necesitatea creării unei instituții specializate interdepartamentale de mediu. La aceasta au atras atenția și iluștrii ecologiști români în anii 20-30 ai secolului trecut. După cel de-al Doilea Război Mondial, în cercurile științifice ale fostei URSS tot mai insistent se discuta această întrebare, iar Comisia pentru Ocrotirea Naturii a AȘ a RSSM a pregătit proiectul Regulamentului unui *Comitet de Stat* în domeniu, care a fost trimis la Consiliul de Miniștri al URSS pentru aprobare. Mai mult ca atât, în această perioadă, în funcție de situația și de nivelul conștiinței ecologice, în unele republici unionale (Armenia, Estonia, Lituania și Belarus), au fost create *CSON-uri*. Aceste comitete însă nu aveau împuternicirile respective ce ar fi oferit posibilitatea de a schimba, într-o oarecare măsură, situația care ținea de utilizarea resurselor naturale și prevenirea poluării mediului. În fața lor, în primul rând, au fost puse funcțiile de conservare a obiectelor unice de mediu, controlul ecologic de stat (neavând însă permisiunea de a sancționa persoanele și întreprinderile în cazul încălcării legislației de mediu), responsabilitățile ce țineau de propaganda ecologică și organizarea efectuării cercetărilor științifice.

Odată cu crearea a Comisiei similare în cadrul Filialei Moldovenești ale AȘ a URSS, și în cadrul acestei comisii au fost desfășurate un șir

de activități în această direcție, au fost prezentate un șir de argumentări atât în presa periodică și în revistele de specialitate, iar ulterior, de asemenea, a fost pregătit proiectul Regulamentului viitorului *Comitet de Stat* în domeniu. Discuțiile despre un astfel de Comitet s-au întezit odată cu adoptarea în 1959 a *Legii ocrotirii naturii și folosirii raționale a resurselor naturale*.

Printre specialiștii, care cu insistență au fundamentat necesitatea creării acestei instituții, a fost primul Președinte ale Comisiei AȘ a RSSM A. Odud. În articolul său din revista „Ocrotirea Naturii Moldovei”⁶⁴, el atenționa că, deși Legea cu privire la ocrotirea naturii a fost aprobată, crearea unui organ al protecției mediului se reține, fiind o sarcină de neamănat. În același timp, după cum el specifica, în republică extrem de necesară era sarcina creării unui organ central, unic, împuternicit cu toate funcțiile coordonării activităților de ocrotire a naturii în toate domeniile ei. La această chestiune A. Odud s-a referit la Congresul unional ce a avut loc la Chișinău în anul 1962⁶⁵ dar și în 1963, în articolul său din revista unională „Природа”⁶⁶, specificând că, deși în republică au fost create un șir de instituții în domeniu: Direcția principală pentru silvicultură și ocrotirea naturii pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM (responsabilă pentru silvicultură, flora, fauna, aerul și monumentele geologice); Comitetul de Stat pentru Gospodărirea și Ocrotirea Apelor (responsabil pentru utilizarea și protecția resurselor de apă și a pescuitului); Ministerul Producției și Achizițiilor de Produselor Agricole (responsabil de protecția solului); și Direcția principală de geologie și protecție a subsolului (responsabilă pentru ocrotirea apelor subterane), este extrem de necesară crearea CSON, care ar controla și coordona activitățile acestor instituții cu referire la protecția și utilizarea rațională a resurselor naturale. Anume lipsa coordonării activităților din domeniu, dar și abordarea departamentală în folosirea resurselor naturale, contribuie la faptul ca prevederile Legii privind ocrotirea naturii din 1959 nu sunt puse în practică. Mai mult ca atât, anume faptul că inspectorii pentru protecția anumitor resurse naturale sunt subordonați organizațiilor care au funcții economice, de exploatare a lor, contribuie la agravarea stării acestor resurse. Funcțiile economice și de inspecție nu pot fi compatibile și nu pot fi delegate uneia și aceleași instituții de stat.

⁶⁴ Одуд, А. *Охрана природы на новом этапе. Комисия по охране природы Академии Наук МССР. В: Охрана природы Молдавии. 1961. Вып. 2. – С. 3-9.*

⁶⁵ Одуд, А. *Охрана природы в Молдавской ССР. Пятое Всесоюзное Совецание по Охране Природы. Кишинев, 18-23 сентября, 1962. - Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1963. - С. 38.*

⁶⁶ Одуд, А. Л. *Общепародное достояние. В: Природа. - 1963.- № 3.- С. 64-68.*

În acest sens, A. Odud, din nou a propus ca, pe baza tuturor inspecțiilor departamentale, subordonate organismelor consemnate anterior, să se creeze o singură organizație, un singur organism în subordinea Consiliului de Miniștri al RSSM - *Comitetul pentru ocrotirea naturii și utilizarea rațională a resurselor naturale*, care să coordoneze gestionarea resurselor naturale și ocrotirea naturii în general.

Necesitatea unei astfel de structuri unificate în domeniu era promovată și de fostul membru al Comisiei Ocrotirii Naturii AȘ a RSSM, H. Șvarț, care, încă în anul 1960, în articolul sau din revista „Comunistul Moldovei”⁶⁷, scria de asemenea, că Moldova nu și-a creat un organism care să coordoneze toate activitățile pentru ocrotirea naturii. Urmând exemplul altor republici unionale, H. Șvarț conclusea că în Moldova este necesară crearea unui *Comitet pentru Ocrotirea Naturii*, iar în raioane - inspecții, încredințate cu protecția solurilor, pădurilor, apelor și a altor obiecte naturale. Deciziile acestui Comitet, în baza legii, ar trebuie să fie obligatorii pentru toate organele puterii de stat⁶⁸. Mai mult ca atât, H. Șvarț indica că, deși sunt semnalate foarte multe ilegalități în domeniul utilizării diferitor resurse naturale, nici un conducător de departament nu a fost tras la răspundere.

La necesitatea creării unei instituții speciale în domeniu au atras atenția un șir de savanți și oameni publici din Moldova în articolul publicat în „Moldova Socialistă” în 1965⁶⁹ „...Credem că în republică ar trebui creat un singur organism pentru ocrotirea naturii. Acest lucru va face posibilă stabilirea ordinii corespunzătoare în utilizarea rațională a resurselor naturale și îmbunătățirea semnificativă a protecției naturii. Astăzi, mai multe departamente și instituții sunt responsabile pentru protecția și utilizarea resurselor naturale, dar numai atunci pot fi obținute rezultate pozitive când o gamă largă de amatori și specialiști ai naturii sunt implicați în activitățile din domeniu, care ar trebui să se unească într-o singură organizație după exemplul altor republici”.

Ulterior, la această problemă au atras atenția alți specialiști ecologi, astfel ca B. Tarabuchin, șeful secției de ocrotire a naturii de la muzeul național, G. Uspenshii și M. Lozan⁷⁰, biologii de la AȘ a RSSM, ș.a. Ideea de bază ale acestor și altor specialiști, ținea de necesitatea Creării unui Comitet de Stat specializat în baza a celor șapte inspectorate sectoriale

⁶⁷ Шварц, Х. *Это касается всех*. В: Советская Молдавия, 1960, 28 мая.

⁶⁸ Шварц, Х. *Сарчиниле арзэтоаре але окротирій натурий Молдовей*. În: Комунистул Молдовей. - 1960. - Nr. 5. - П. 36-44.

⁶⁹ Спасский, А. *Народному достоянию - всенародную заботу*. Советская Молдавия 1965, 20 mai.

⁷⁰ Успенский, Г.; Лозан, М. *Охотничья фауна Молдавии и пути ее обогащения*. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966.

de mediu din diferite instituții de stat cu responsabilități în utilizarea și protecția resurselor naturale, cu un personal de peste 100 de persoane în cadrul unei instituții interdepartamentale, CSON, dotându-l cu drepturile corespunzătoare și baza materială necesară. Se specifica că o astfel de experiență de fuziune a inspectoratelor sectoriale cu Comitetul de Stat pentru Protecția Naturii și-a demonstrat eficiența sa în Belarus și Lituania⁷¹.

Toate aceste opinii la care ne-am referit mai sus, în contextul agravării continue a situației ecologice și a reformelor din societate, promovate după plecarea lui N. Hrușciiov, au creat condiții pentru crearea la 15 august 1968 a CSON⁷². Având reprezentanți în raioanele republicii, responsabili de controlul ecologic, activitatea acestei instituții era mai mult axată pe o colaborare intensă și, relativ mai eficientă, cu structurile de stat ramurale, cu serviciile ecologice ale întreprinderilor și cu autoritățile publice locale, având ca funcții principale gestionarea eficientă a resurselor naturale, monitoringul, coordonarea și planificarea măsurilor de protecție a mediului. Conform regulamentului său, aprobat în 1970⁷³, sarcinile principale ale lui erau: păstrarea, regenerarea și reproducția resurselor naturale ale republicii, precum și protecția obiectivelor naturii, care au importanță științifică și socială. Funcțiile Comitetului cuprindeau coordonarea activităților în domeniu în republică dar și controlul asupra: (a) folosirii raționale a resurselor naturale, reproducerii lor, precum și asupra păstrării și protecția monumentelor naturii, asupra protecției speciilor de animale și plante rare și pe cale de dispariție luate sub ocrotirea statului. Mai mult ca atât, Comitetul avea responsabilitatea de a controla realizarea Hotărârilor Guvernului, a planurilor de stat și a altor acte normative privind ocrotirea naturii, iar observațiile și propunerile, indicațiile și dispozițiile Comitetului, în cea ce privește organizarea și îndeplinirea măsurilor de protecție și de folosire rațională a resurselor naturale, erau obligatorii pentru toate ministerele, departamentele, întreprinderile, gospodăriile și instituțiile din republică. În plus, Comitetul avea dreptul: (a) să cerceteze activitatea întreprinderilor și organizațiilor privind îndeplinirea măsurilor de ocrotire a naturii; (b) să primească din partea ministerelor și departamentelor informații de serviciu în domeniu

⁷¹ Котяцы, И. А.; Тарабукин, Б. А. *Состояние охраны природы Молдавской ССР. Охрана природа Молдавии*. - 1973, - Вып. II. - С. 3-13

⁷² *Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM Nr. 476-VII din 15 august 1968.*

⁷³ *Hotărârea Consiliului de Miniștri Nr. 196 din 4 Iunie 1970 cu privire la aprobarea Regulamentului Comitetului de Stat pentru ocrotirea naturii al RSSM.*

precum și să asculte rapoarte privind realizarea măsurilor de mediu și să înainteze recomandările respective; (c) să suspende activitatea întreprinderilor, dacă ele nu au îndeplinit în termen măsurile de prevenire a dezinfectarea apelor uzate și a degajărilor industriale; (d) să interzică folosirea resurselor naturale, dacă aceasta se face cu metode neraționale, contrazice legilor și scopurilor protecției naturii ș.a.

Evident, că la acea etapă eficiența instituției era la un nivel redus, datorată lipsei mecanismului economic de protecție a mediului, lipsei unui cadru regulatoriu adecvat, caracterului declarativ și formal al PE, transparenței reduse în activitatea lui etc. Trebuie de specificat și faptul că, niciodată în timpul existenței sale această instituție nu a fost tratată la nivelul gravității situației ecologice, neavând drepturile necesare pentru a stopa impactul crescând al activităților economice, fiind lipsită de puterea de decizie privind activitatea ministerelor sectoriale și a obiectivelor cu impacturi ecologice semnificative. Pe acele timpuri nu se pune problema unei legislații de mediu autentice, aspectele ecologice găsindu-și reflectare doar în unele hotărâri ale puterii executive.

CSON a fost împuternicit cu o gamă relativ largă de funcții de control legate de utilizarea rațională și reproducerea resurselor naturale, asigurând respectarea deciziilor guvernului și a reglementărilor privind protecția naturii, punerea în aplicare a măsurilor de protecție a naturii prevenirea proceselor de degradare a solului, respectarea reglementărilor de utilizare a pădurilor, protecția a apelor, atragerea fondurilor pentru construirea de instalații de tratare, protecția florei și faunei, măsurile de protecție și prevenire a epuizării și poluării resurselor de apă, punerea în aplicare a măsurilor de prevenire a poluării aerului, etc. Comitetul era împuternicit cu funcția de a emite avize relevante privind schemele și proiectele de construcție a instalațiilor a căror funcționare afectează interesele de protecție a naturii, de a coordona desfășurarea activităților de protecție a mediului și organizării controlului activităților departamentale în domeniul protecției mediului etc. Totodată, avea și dreptul de a prezenta materiale comisiilor administrative ale comitetelor executive ale consiliilor locale ale deputaților locali, în condițiile legii, pentru a impune sancțiuni corespunzătoare celor responsabili de încălcarea legii privind ocrotirea naturii și, dacă este necesar, de a se adresa autorităților competente pentru aducerea infractorilor în fața justiției.

În anii următori, avându-se în vedere că situația ecologică continua să se agraveze, iar CSON de unul singur, în contextul slăbiciunii sale instituționale nu era capabil de a stopa acest proces, guvernul RSSM

s-a oprit de câteva ori în deciziile sale la perfecționarea cadrului instituțional de mediu. O hotărâre a Sovietului Suprem al RSSM, în acest sens, a fost adoptată în 1973, având drept scop de a concretiza drepturile și responsabilitățile în domeniu⁷⁴. Astfel, s-a stabilit că: (a) Ministerul Agriculturii este responsabil atât de controlul de stat și efectuarea măsurilor de protecție și utilizare rațională a resurselor funciare, cât și de controlul aplicării în agricultură și silvicultură a chimicalelor; (b) Ministerul Gospodăriei Apelor și Ameliorării devine responsabil de controlul de stat în domeniul protecției și utilizării resurselor acvatice. El efectua administrarea resurselor acvatice, era responsabil de exploatarea acumulărilor de apă, formula planurile și schemele de utilizare a apelor, ducea evidența folosirii apelor în irigații etc.; (c) Comitetul de Stat pentru Silvicultură a fost însărcinat cu funcții de control de stat și gestionare a resurselor forestiere și faunistice, inclusiv a fondului cinegetic din republică; (d) Direcția pentru Piscicultură a Sovietului de Miniștri asigura realizarea măsurilor pentru protecția și reproducerea resurselor piscicole din republică; (e) Inspecțiile Piscicole ale Ministerului Pisciculturii al URSS au fost împuternicite atât cu controlul de stat în domeniu, reglementarea pisciculturii în republică, cât și cu controlul asigurării condițiilor sanitare ale acumulărilor de ape.

În același timp, hotărârea dată stipula un șir de responsabilități pentru organele de supraveghere și ale controlului de stat. Astfel, Direcția Serviciului Hidrometeorologic a RSSM a fost împuternicită de a organiza și efectua observările nivelului de poluare a mediului și de a asigura informarea organelor de conducere din republică. Aceste observații trebuiau să fixeze nivelul de poluare a atmosferei, apelor și a solurilor și efectele de schimbare a proceselor meteorologice. Direcția Principală pentru Energetică din republică a fost împuternicită cu funcțiile de asigurare a exploatării eficiente a lacurilor de acumulare de la termocentralele din RSSM. Funcții importante în vederea controlului ecologico-igienic au fost atribuite Ministerului Sănătății, care a fost împuternicit cu asigurarea efectuării măsurilor de prevenire a poluării cursurilor și acumulărilor de apă și a apelor subterane care sunt surse de apă potabilă. Conform acestei hotărâri, Ministerul de Interne a fost abilitat cu funcții de control privind respectarea regulilor sanitare de menținere a localităților și a locurilor de agrement ale populației. Subdiviziunile acestui minister trebuiau să acorde ajutorul necesar în lupta cu braconajul și cu cei care încălcau regulile de pescuit. La rândul său, Direcției Republicane

⁷⁴ Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM nr. 4 din 3 aprilie 1973 cu privire la îmbunătățirea continuă a protecției naturii și folosirii raționale a resurselor naturale ale RSSM.

pentru Geologie î-i sunt delegate funcțiile controlului asupra exploatării resurselor minerale și, în primul rând, al apelor subterane.

Hotărârea în cauză acorda o atenție specială împuternicirilor CSON. Astfel, ea stipula că această instituție efectuează controlul de stat asupra îndeplinirii măsurilor prevăzute în hotărârile GRSSM și în alte acte normative în domeniu de ministere și departamente, de alte organizații și întreprinderi. Comitetul avea dreptul de a controla, de asemenea, activitatea oricăror instituții și organizații în îndeplinirea cerințelor de utilizare rațională a resurselor naturale etc. Printre alte sarcini ale acestui comitet era și controlul asupra funcționării ariilor protejate și a ocrotirii naturii vii. Era important că în hotărâre erau specificate obiectiile, propunerile și cerințele comitetului dat în domeniul ocrotirii naturii și al utilizării resurselor naturale ca fiind obligatorii pentru toate instituțiile și întreprinderile de pe teritoriul republicii.

În general, putem concluda că în anii 60–70 ai sec. trecut, au fost create mai multe instituții care, sub aspect sectorial, răspundeau de gestionarea resurselor naturale și, concomitent, de protecția lor. În același timp, numai la finele anilor 80 a fost creată o instituție specială interdepartamentală responsabilă de protecția mediului, fără a fi investită cu drepturile de a influența politica de dezvoltare și sectorială din țară și fără a-i fi alocate resursele necesare pentru a-și îndeplini funcțiile sale. Mai mult decât atât, structurile controlului de stat în domeniul mediului nu aveau posibilitatea de a inspecta eficient întreprinderile de stat, nu existau mecanismele soluționării conflictelor posibile dintre organele de control și cele controlate. Practica ulterioară în domeniu însă a demonstrat necesitatea perfecționării continue a acestui sistem și, în primul rând, a asigurării funcționării lui în baza unui cadru mai adecvat și a planificării protecției mediului. Ținându-se cont de aceasta, la începutul anilor 80, pe lângă Consiliul de Miniștri a fost creată Comisia pentru mediul înconjurător, care avea funcții de coordonare a activităților de protecție a mediului și de utilizare a resurselor naturale, de dezvoltare a bazei legislative în domeniu și de cooperare cu organizațiile ecologice obștești.

Deși pe parcursul anilor 70 - primei jumătăți a anilor 80 au fost întreprinse un șir întreg de măsuri menite să asigure protecția mediului, situația ecologică în URSS, inclusiv în RSSM, continua să se agraveze. Acest lucru, conform opiniei unor specialiști, se datora anume imperfecțiunii sistemului de gestionare și protecție a resurselor naturale.

Astfel, I. Tiutekin⁷⁵ s-a referit, în mod special, la necesitatea trecerii de la organizarea departamentală a protecției mediului și a utilizării resurselor naturale la cea teritorială. Analizând eficiența utilizării resurselor naturale, el a ajuns la concluzia că organizarea departamentală a acestor activități și lipsa unui centru coordonator de control în domeniu conduc la o continuă degradare a potențialului mediului natural. Respectiv, I. Tiutekin propunea că, începând de la nivelul federal al URSS și coborând la cele inferioare, să fie create organe specializate ce ar fi responsabile de controlul de stat în domeniu și de coordonarea activităților tuturor ministerelor și departamentelor în utilizarea resurselor naturale și în ce privește protecția mediului, planificarea și prognozarea măsurilor în domeniu, inclusiv cu dreptul de a emite dispoziții obligatorii pentru toți actorii cu impacturi de mediu. În același timp, acest autor specifica că, noile instituții nu trebuie să dețină drepturi și responsabilități de gospodărire a resurselor naturale.

În a doua jumătate a anilor 80, concomitent cu agravarea situației ecologice, cu începutul restructurării societății, a fost conștientizată necesitatea unei reformări radicale a economiei naționale, punându-se la baza acesteia cerințele protecției mediului. La insistența oamenilor de știință și cultură, a organizațiilor neguvernamentale, problemele ecologice au fost avansate la cel mai înalt nivel social-politic, oficialitățile din RSSM fiind nevoite să recunoască protecția mediului ca una dintre prioritățile strategiei naționale de dezvoltare a țării. Aceasta s-a manifestat atât prin acțiunile de protest față de politica de chimizare intensivă și de extindere a irigațiilor din republică, cât și prin cele legate de alte situații ecologice deplorabile din republică (construcția și funcționarea complexurilor zootehnice gigantice, a întreprinderilor mari industriale bazate pe importul de materie primă și al forței de muncă din afara republicii etc.) și, ca rezultat, a condiționat adoptarea Programului ecologic de lungă durată, în care problematica protecției mediului a fost oficial recunoscută ca una dintre cele prioritare ale republicii la acea etapă.

Luându-se în calcul toate acestea, în 1988 a fost adoptată o decizie specială a Guvernului RSSM, care specifică măsurile primordiale de reformare și perfecționare a activităților în domeniu⁷⁶. Conform acestei hotărâri, în același an, în baza fostului Comitet de Stat pentru Ocrotirea Naturii și a Ministerului Gospodăriei Silvice a fost creat *Comitetul de Stat pentru*

⁷⁵ Тютюкин, Ю. *Природа и общество*. - Кишинёв: Изд-во «Штиинца», 1976. - С. 102–105.

⁷⁶ *Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM din 12.04.1988 cu privire la restructurarea cardinală a activității de ocrotire a naturii în RSSM.*

*Ocrotirea Naturii și Gospodăria Silvică*⁷⁷. În acest sens, s-a decis consolidarea capacităților acestei instituții cu subdiviziunile ce asigurau controlul de stat al utilizării resurselor naturale din cadrul diferitor Ministere (al Agriculturii, Gospodăriei Apelor și al Ameliorării); al Direcției pentru Hidrometeorologie; al Direcției Bazinale pentru Ocrotirea și Utilizarea Resurselor Piscicole „Zapcerrâbvod” și al Direcției pentru Geologie. S-a hotărât, la fel, că acest nou comitet să devină instituția de bază în domeniul ocrotirii naturii și al utilizării resurselor naturale, iar deciziile sale erau obligatorii pentru execuție de către toate instituțiile și întreprinderile din RSSM. În acest scop, se specifica că acest comitet are dreptul de: (a) a interzice orice construcție sau reconstrucție industrială ori de alt gen, efectuarea lucrărilor de exploatare a resurselor naturale când se încalcă legislația și normativele ecologice; (b) a înainta materialele pentru despăgubire întreprinderilor și organizațiilor în cazul provocării daunelor mediului înconjurător. În același timp, se specifica că acest comitet și subdiviziunile lui nu trebuie să substituie alte instituții ce răspund pentru gestionarea resurselor naturale, care rămân și în continuare responsabile de efectuarea măsurilor de ocrotire și reproducție a naturii. În mod detaliat, hotărârea dată specifică și funcțiile de bază ale comitetului nou format. Printre acestea apar noi atribuții ce țineau de formularea mecanismelor economice de gestionare a mediului, efectuarea EES, eliberarea autorizațiilor de poluare a mediului, administrarea ariilor naturale protejate de stat, efectuarea cooperării internaționale în limitele competenței republicii, conștientizarea ecologică.

Comitetul a fost împuternicit cu controlul de stat asupra îndeplinirii măsurilor prevăzute în hotărârile GRSSM și în alte acte normative în domeniu de ministere și departamente, de alte organizații și întreprinderi. El avea dreptul de a controla, de asemenea, activitatea oricăror instituții și organizații în îndeplinirea cerințelor de utilizare rațională a resurselor naturale etc. Printre alte sarcini ale acestui comitet era și controlul asupra funcționării ariilor protejate și a ocrotirii naturii vii. Este important că în hotărâre se menționau că obiecțiile, propunerile și cerințele comitetului dat în domeniul ocrotirii naturii și al utilizării resurselor naturale ca fiind obligatorii pentru toate instituțiile și întreprinderile de pe teritoriul republicii. Comitetul dat avea în structura sa un aparat central care includea inspecțiile pentru protecția solurilor și zăcămintelor, aerului și apelor, a florei, faunei și landsafturilor și o secție pentru propagandă, edituri și drept ecologic. Concomitent, în structura lui era și o rețea periferică - în fiecare raion și

⁷⁷ *Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM nr. 2930-XI din 20.07.1988 cu privire la crearea Comitetului de Stat al RSSM pentru ocrotirea naturii și gospodăria silvică.*

în orașele Chișinău, Tiraspol și Bălți au fost numiți câte 2-3 inspectori de mediu⁷⁸. În aceste trei orașe mari au fost create și Centre Regionale ale controlului analitic cu laboratoarele controlului calității mediului.

În vara anului 1990, în scopul perfecționării administrării protecției mediului din republică, GRSSM a propus de a crea în baza Comitetului de Stat pentru Ocrotirea Naturii și Gospodăriei Silvice a unei noi structuri - *Departamentul de Stat pentru Ecologie, Mediul Ambiant și Biosisteme al RSSM*⁷⁹. Acest departament urma să coordoneze activitățile instituțiilor guvernamentale în domeniu. Decizia însă așa și nu a fost realizată, deoarece, în urma discuțiilor din Parlamentul RM, s-a hotărât ca un șir de instituții de stat cu funcții de control, printre care și acest departament, să fie subordonate parlamentului, asigurându-le independență în activitatea sa față de instituțiile executive⁸⁰. În acest sens, în decizia parlamentului cu privire la crearea departamentului respectiv se consemna : „...pornind de la premisa că situația ecologică în republică se înrăutățește mereu și este necesar a efectua o reglementare strictă a folosirii resurselor naturale, un control eficient asupra respectării legislației ecologice și o asigurare reală a independenței EES, Sovietul Suprem al RSSM hotărăște: A forma *Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului Înconjurător și Resurselor Naturale în subordonarea directă a Sovietului Suprem al RM*, atribuindu-i împuterniciri prioritare în problemele de protecție a mediului înconjurător și de folosire rațională a resurselor naturale”.

Crearea acestui departament a constituit un pas pozitiv, fapt ce a condus la depășirea de mai departe a administrării departamentale a mediului și resurselor lui. În același timp, subordonarea lui parlamentului, deși i-a oferit o mai mare autoritate și o independență în activitățile sale, a condiționat și unele momente negative. Astfel, separarea administrativă a departamentului ca instituție responsabilă de formularea PE și de dezvoltarea reglementărilor în domeniu de organele de stat ce răspund de implementarea lor a contribuit la promovarea politicii și a reglementărilor, deseori prea stricte, ce nu puteau fi aplicate în practică. Mai mult decât atât, departamentul nu a fost în stare să organizeze o colaborare eficientă cu organele ce răspundeau de implementarea politicii, nu era asigurat schimbul necesar de informație și colaborarea între toate instituțiile

⁷⁸ Verina, V.; Cravciuc, I.; Beșleagă, E. *Ocrotirea naturii: Curs facultativ pentru școlile medii de specialitate*. – Chișinău: Lumina, 1988. - P. 11.

⁷⁹ Hotărârea Guvernului RSSM nr. 223 din 20.07.90 cu privire la crearea departamentelor de stat, serviciilor și inspectoratelor RSSM. În: *Veștile* Nr. 6–7/189, 1990.

⁸⁰ Hotărârea Parlamentului RSSM nr. 207-XII din 28.07.90 cu privire la formarea Departamentului de Stat pentru Protecția Mediului Înconjurător și Resurselor Naturale.

cu tangențe la problema protecției mediului și utilizarea resurselor naturale. Autorul prezentei cărți a atras atenția asupra acestor probleme în materialele publicate încă la mijlocul anilor 90⁸¹.

Către finele anului 1990 Departamentul avea în structura sa circa 2921 de angajați, inclusiv 1720 membri ai Direcției Pădurilor, 521 membri ai Inspectoratului Ecologic, 405 membri în cadrul serviciului de hidrometeorologie, 185 membri ai Institutului Ecologic Național și 90 angajații de la sediul central al departamentului.

După formarea Departamentului s-a început integrarea în cadrul lui a unor structuri care aveau subordonare unională, proces care până la destrămarea definitivă a fostei URSS a întâmpinat multiple dificultăți. Deși legea URSS din 1988 cu privire la delimitarea responsabilităților dintre centru și republicile unionale stipula că toate resursele naturale aflate pe teritoriul republicilor sunt administrate de către ele, Moscova nu și-a dat acceptul de a transfera structurile sale republicilor. Acestea însă în RSSM administrau (I) toate resursele minerale, administrate de către Direcția Geologică, (II) Controlul resurselor piscicole, care erau în subordinea Inspecției din Odessa, așa numitei Inspecții „Zapcerrâbvod”, și (III) Direcția Hidrometeorologică cu Serviciul Antigrintină. În toamna anului 1990, subsemnatul, având conform statutului său aceste responsabilități, a avut mai multe întruniri cu reprezentanții acestor structuri, încercând de a începe procesul de transfer. Deși conducătorii acestor instituții înțelegeau că, mai devreme sau mai târziu aceasta se va întâmpla, în contextul reformelor demarate în URSS, răspunsul lor a fost univoc, sunt gata pentru aceste schimbări, dar numai în baza deciziilor Moscovei. O astfel de poziție se explica prin faptul că, majoritatea conductorilor din aceste instituții nu erau băștinași, care nu susțineau mișcarea de independență din republică. În aceste condiții am fost nevoiți să apelăm în mod direct la structurile unionale. Astfel, am purtat negocieri cu conducerea Serviciului Hidrometeorologic Unional (A. Burțev), care și-a demonstrat poziția sa, conform căreia, chiar dacă republica î-și capătă independența, serviciul dat trebuie să rămână integru și subordonat Moscovei. Această poziție era fundamentată atât prin faptul că, numai un sistem integru hidrometeorologic de proporții mari care asigură integrarea informațională pe întinsul URSS, cât și cu cea din țările vecine poate asigura funcționarea eficientă a lui. Mai mult ca atât, menținerea acestui serviciu, care avea în subordine activitățile de antigrintină, bazate pe aplicarea artileriei reactive, este necesară și

⁸¹ Capcelea, A. *Republica Moldova pe calea dezvoltării durabile. Informație de sinteză/ICSITE*. - Chișinău, 1995.

reieșind din considerentele strategico-militare, căci unitățile antigrindină sunt unități „cvazimilitare” și pot fi aplicate în cazul de conflicte militare. Respectiv, acestea trebuie să rămână sub o conducere unică unională. Acest lucru a fost demonstrat în conflictul armat din zona de Est al RM în anul 1992, atunci când unitățile militare ale FR și „Transnistriei” au folosit rachetele antigrindină în lupta cu forțele militare ale Moldovei.

Încercările noastre de a transfera inspecția piscicolă în subordinea republicii, de asemenea, au eșuat. În discuțiile avute la Consiliul de Miniștri al URSS (A. Țăgancov, care era consilierul Vice-Prim Ministrului URSS I. Dogujiev), se invoca faptul că controlul asupra resurselor piscicole trebuie să rămână centralizat, căci „peștii migrează în râuri și lacuri” și, în cele mai multe cazuri, nu poți afirma cui aparțin aceste resurse, iar râurile Nistru și Prut sunt râuri de frontieră, unde se constata anume o așa situație. Este interesant că, în acest proces de descentralizare a structurilor ecologice unionale am avut ca „colegi de luptă” reprezentanții Ministerelor de Mediu al FR (N. Colokolicov) și al Ucrainei (I. Leah), cu care am dus tratativele la Consiliul de Miniștri al URSS.

Reintegrarea acestor structuri în cadrul Departamentului a fost posibilă numai după destrămarea URSS de la finele anului 1991, după ce, la începutul anului 1992, Serviciul Piscicol și cel Hidrometeorologic au fost transferate în cadrul Departamentului, în timp ce Direcția pentru Geologie – în subordinea GRM. Este interesant și faptul că, Guvernul, la inițiativa Ministerului Agriculturii, știind poziția conducerii Departamentului față de Serviciul Antigrindină, care solicita de la acesta confirmarea securității ecologice în activitatea sa, a decis de a-l resubordona Ministerului. Deci numai în acest timp putem vorbi de finalizarea procesului de consolidare a structurii Departamentului creat în 1990.

Instituțiile specializate de mediu, structurile aparatului Central, instituțiile subordonate și atribuțiile lor de bază de până la independență sunt generalizate în tabelul 1.

Tabelul 1. *Instituțiile de stat de mediu din anii 1968-1990*

Denumirea	Structurile de baza ale aparatului central	Structurile subordonate	Atribuțiile de bază
CSO ⁸² 1968-1988.	Conducerea; Inspecțiile pentru: (a) sol și subsol; (b) resurse acvatice și aer;	Administrația Teritorială Chișinău pentru utilizare și protecția resurselor naturale;	Efectuarea controlului de stat sub aspectul ocrotirii naturii de către ministere și departamente, instituțiile de stat și cooperative, întreprinderi și instituții de pe teritoriul republicii; Controlul și analiza materialelor ce caracterizează activitatea ministerelor și departamentelor care au în sarcina lor organizarea și efectuarea utilizării și protecției resurselor naturale;
	(c) flora, fauna și landsaftele; Secția de propagandă, editare și drept;	Administrația Teritorială tiraspo-leană pentru uz și protecția resurselor naturale	Efectuarea controlului de stat asupra activității rezervațiilor de stat, a altor arii protejate sub aspectul respectării de ele a cerințelor ecologice, dar și asupra menținerii faunei sălbatice, a animalelor, păsărilor și peștilor și îndeplinirii măsurilor de combatere a braconierilor și contraveniențelor legislației ecologice.
Comitetul de stat pentru ocrotirea naturii și gospodăria silvică ⁸³ 1988-1990.	Direcția economie, organizarea utilizării naturii și normativelor ecologice Direcția progresului tehnico-științific, de propagandă, informare și legăturilor internaționale;	Comitetele raionale și orașenești de ocrotire a naturii; Inspecții zonale cu laboratoare analitice de control; Gospodăriile silvice; Rezervațiile Naturale de Stat.	Administrarea ocrotirii naturii în republică, formularea și promovarea unei politici tehnico-științifice unice în domeniul ocrotirii naturii și utilizării resurselor naturale, coordonarea activităților ministerelor și departamentelor în domeniu; Controlul de stat asupra utilizării și protecției resurselor naturale; Pregătirea propunerilor în domeniul ocrotirii naturii și utilizării raționale a resurselor naturale pentru includerea lor în planurile de dezvoltare social-economică, a planurilor cincinale; Dezvoltarea propunerilor pentru perfecționarea mecanismului economic al utilizării naturii, a normativelor ecologice, a regulilor și standardelor ce reglementează utilizarea resurselor naturale și poluarea mediului;

⁸² Hotărârea din Nr.4. din 3 aprilie 1973 al Sovietului Suprem al R.S.S.M cu privire la îmbunătățirea continua a protecției naturii și folosirii raționale a resurselor naturale ale RSSM.

⁸³ Cu privire la restructurarea cardinală a protecției naturii în RSSM (nr.102 din 12.04.88).

	Direcția expertizei ecologice și coordonării. Proiectelor; Direcția principală de control ecologic.		Pregătirea programelor de lungă durată speciale în domeniu; Expertiza ecologica de stat; Eliberarea autorizațiilor de înhumare și depozitare a deșeurilor menajere și de altă natură, a emisiilor de poluanți în atmosferă, de utilizarea specială a apelor, pentru utilizarea lumii animale și a aerului atmosferic; oferirea în folosință a subsolului pentru efectuarea prospecțiunilor geologice și controlul de înstrăinarea terenurilor pentru orice formă de utilizare; Administrarea fondului ariilor protejate și asigurarea controlului de stat a vânatului în republică, dar și conducerea cadastrului lumii animale și a cărții Roșii;
			Administrarea fondului ariilor protejate și asigurarea controlului de stat a vânatului în republică, dar și conducerea cadastrului lumii animale și a cărții Roșii; Organizarea și răspândirea cunoștințelor despre natură. Colaborarea internațională pe întrebările ocrotirii naturii.
Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resursele Naturale, 1990-1994.	Expertiza ecologică de stat; recensământ și cadastre ale resurselor naturale; economie și organizare a folosirii resurselor naturale; informație și relații cu străinătatea; rezervații și protecția genofondului;	Inspectoratul Ecologic de Stat cu 10 agenții ecologice zonale; Serviciul „Hidro-meteo”; Asociația „Mold-silva”; Institutul Național de Ecologie.	Elaborarea și controlul realizării ME și a conceptului DD; Organizarea și asigurarea funcționării Monitoringului Ecologic; Generalizarea practicii de aplicare și perfecționarea legislației ecologice, organizarea pregătirii și reciclării cadrelor în domeniul ecologiei; Elaborarea programelor pentru protecția mediului înconjurător și restabilirea ecosistemelor degradate prin activitatea antropogenă; Organizarea și coordonarea cercetărilor științifice în domeniu; Formarea și gestionarea fondului ecologic republican (financiar); Recensământul resurselor naturale, reglementarea valorificării lor; Prognozarea eventualelor crize, catastrofe ecologice, elaborarea măsurilor de prevenire a lor;

			Gestionarea rezervațiilor, a parcurilor naționale și a altor sisteme naturale; Informarea publicului despre starea mediului înconjurător, propagarea cunoștințelor ecologice.

1.2.11. Cadrul instituțional în Republica Moldova după obținerea independenței statale. În 1994, după alegerile parlamentare, s-a efectuat reorganizarea structurii guvernului, creându-se Departamentul Protecției Mediului și subordonându-l GRM. Aceasta a creat premise de a promova o PE mai eficientă și de a organiza și coordona mai bine activitatea în domeniu. Totodată, responsabilitățile și funcțiile lui au fost esențial limitate, iar gestionarea resurselor acvatice și forestiere a fost trecută la Ministerul Agriculturii. Departamentul pierdea dreptul de inițiativă legislativă și cel de a da indicații imperative ce țineau de utilizarea resurselor naturale și protecția mediului. S-a produs o reîntoarcere la situația de până la independență, când gestionarii resurselor naturale au avut împuterniciri atât pentru executarea controlului de stat, cât și pentru efectuarea activităților economice în domeniu.

Crearea unei structuri mai eficiente al ME, a MM, a devenit posibilă în 1998, odată cu formarea unui parlament cu viziuni mai reformatoare decât cel precedent. Crearea acestui minister poate fi calificată drept un rezultat logic al dezvoltării instituționale în domeniu. Practica națională acumulată către acel timp și experiența altor țări cu economia în tranziție au demonstrat că o guvernare mai eficientă a protecției mediului se efectuează în cadrul structurilor integre guvernamentale la nivelul unui minister, cu responsabilități și drepturi majore în administrarea tuturor sectoarelor mediului și resurselor naturale, care ar include nu numai activități de conservare a naturii, de inspecție și control, de monitorizare a calității mediului, dar și de asigurare a unei gestionări raționale a resurselor naturale, de integrare a cerințelor de protecție a mediului în politica dezvoltării socio-economice și sectoriale. Acestea au fost și recomandările Comisiei Guvernamentale pentru reformarea administrării mediului și resurselor naturale, ce a fost condusă de vice-ministrul economiei M. Moraru, în componența căreia au activat Gh. Duca, V. Kanikovski, D. Galupa, M. Pencov, V. Zubarev și subsemnatul, care au fost prezentate GRM în primăvara anului 1998. Tot în acest timp, au fost formulate și recomandările CEE/ONU⁸⁴, care, în mod direct, au

⁸⁴ Comisia Economică pentru Europa a Națiunilor Unite. Studiul de performanță în domeniul protecției mediului: Republica Moldova. Studiul al doilea. Națiunile Unite, New York și Geneva,

indicat necesitatea creării în RM a unui minister special ce ar integra un șir de funcții nu numai din domeniul mediului și resurselor naturale, dar și al dezvoltării regionale. Crearea ministerului a fost posibilă atât datorită apariției acestor condiții și recomandărilor formulate, cât și factorului subiectiv – prezența pentru prima dată în Parlamentul RM a 4 distinși specialiști în domeniu și ecologiști cu autoritate: I. Dediu, Gh. Duca, A. Reniță și I. Trombițchi, care au depus eforturi considerabile în promovarea noului minister.

Este important de specificat că, odată cu promovarea reformei teritorial-administrative și crearea în anul 1999 a județelor, Ministerul și-a pus sarcina de a consolida *activitățile de protecție a mediului și gestionare a resurselor naturale la acest nivel*. Este știut că, până în 1999 (dar și în prezent) la nivel local, nu existau structuri administrative în acest domeniu. Structurile de mediu de până atunci au fost reprezentate de unitățile descentralizate ale IES, structuri care au avut, cu preponderență, funcții de inspecție și control, nefiind subordonate consiliilor județene sau raionale. În acest context, activitățile în domeniu nu erau dirijate de structuri specializate, fiind periodic puse pe seama subdiviziunilor responsabile pentru agricultură. Evident, în acest context, nu putea fi vorba de o organizare eficientă a activităților de protecție a mediului sau utilizare judicioasă a resurselor naturale la nivel local. În această ordine de idei, în anul 1999 au fost create secții (cu un personal modest de 3 persoane) cu responsabilități speciale în domeniul mediului și resurselor naturale în statele de personal al județelor. Aceste subdiviziuni au început a formula și implementa programe locale de acțiuni în domeniul protecției mediului, de gestionare și refacere a resurselor naturale, au început a consolida fondurile ecologice locale, a integra cerințele mediului în programele județene sectoriale, au început a duce o evidență strictă asupra resurselor naturale locale cu promovarea plăților pentru utilizarea lor (în special a acumulărilor de apă, a resurselor minerale locale, a resurselor vegetației forestiere ș.a.). Ministerul, prin organizarea trainingurilor și formulării ghidurilor speciale a contribuit la consolidarea acestor structuri care au jucat un rol pozitiv în domeniu. Situația însă s-a schimbat radical odată cu decizia GRM, susținut de PCRM, care obținuse majoritatea parlamentară în anul 2001, conform căreia sistemul de județe a fost abolit și s-a efectuat o reîntoarcere la sistemul de raioane administrative, cu desființarea nu numai a structurilor județene de mediu dar și a Agențiilor Ecologice

teritoriale. În schimbul agențiilor au fost create comitete raionale ale inspectorilor de mediu compuse din 2-3 persoane. Aceste decizii de reîntoarcere la structura administrativă veche și lichidarea structurilor menționate, dar și lipsa responsabililor la nivel raional, în acest sens, pot fi calificate ca un pas înapoi în dezvoltarea instituțională de mediu, care a contribuit la o agravare în continuare a situației ecologice în republică.

Deși acest minister a fost reformat în repetate rânduri⁸⁵, el și-a demonstrat viabilitatea, atât consolidându-și capacitățile sale, cât și extinzându-și sfera de competență. La finele anului 1999, MM a fost transformat în Ministerul Mediului și Amenajării Teritoriului, având în competențele sale și domeniul construcțiilor, arhitecturii, dezvoltării regionale și gospodăriei comunale. În iunie 2001, acesta a fost reorganizat în Ministerul Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului, deținând, practic, aceleași funcții ca și ministerul anterior. În 2004, problemele ce țin de construcții, arhitectură, gospodăria comunală și dezvoltarea regională au fost excluse din responsabilitățile acestei instituții, care a devenit MERN.

În același an, după cum am specificat anterior, în Componenta Ministerului a fost inclusă *Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale* – în cadrul căruia activau următoarele subdiviziuni de profil: Direcția geologică, Direcția folosirea subsolului, Secția Fondul de stat de informații privind subsolul. Extinderea competențelor Ministerului continua în anul 2007 prin transferarea subordinea lui a *Agenției „Moldsilva”* – în cadrul căreia activa Direcția fondului forestier, arii protejate, pază și protecție, care are la bază monitoringul fondului forestier. Tot în anul 2007 a fost creată și integrată în cadrul Ministerului *Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice*. Ulterior, din anul 2018 în baza Legii privind substanțele chimice, aceasta Agenție i-și lărgeste câmpul de responsabilități, incluzând și activitățile ce țin de substanțele chimice. O noua reformă și extindere a autorității centrale

⁸⁵ Hotărârea nr. 731 din 03.07.98 privind funcțiile de bază și structura Ministerului Mediului. În: Monitorul Oficial al RM, 1998, nr. 70, art. 685; Hotărârea nr. 88 din 01.02.2000 cu privire la funcțiile de bază, structura și statele de personal ale Ministerului Mediului și Amenajării Teritoriului. În: Monitorul Oficial al RM, 2000, nr. 14–16, art. 168; Legea nr. 75-XV din 18.04.2001 pentru modificarea și completarea Legii nr. 64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern. În: Monitorul Oficial al RM, 2001, nr. 44–45, art. 192; Hotărârea GRM nr. 460 din 15 iunie 2001 cu privire la funcțiile de bază și structura Ministerului Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului. În: Monitorul Oficial al RM, 2001, nr. 64–66, art. 497; Hotărârea GRM cu privire la funcțiile de bază, structura și efectivul-limită ale Ministerului Ecologiei și Resurselor Naturale nr. 356 din 06.04.2004. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 56–60/481 din 09.04.2004; Hotărârea nr. 573 din 13.06.2005 cu privire la aprobarea structurii, efectivului-limită și Regulamentului Ministerului Ecologiei și Resurselor Naturale. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 83–85/622 din 17.06.2005.

a protecției mediului a avut loc în toamna anului 2009, când în cadrul acestui minister a fost transferată *Agenția de Stat „Apele Moldovei”*, iar denumirea lui din nou a fost modificată în MM.

În anul 2017 în baza Hotărârii GRM nr. 695 din 30.08.2017 s-a produs pentru prima dată o reducere a statutului Ministerului, când el a fost inclus în cadrul *Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului*. O astfel de modificare a fost un piar politic, având scopul formal nu atât de a optimiza activitatea în domeniu, cât de a reduce numărul ministerelor, demonstrând eficientizarea cheltuielilor publice. Respectiv, cu excepția unor modificări simple a personalului de la nivelul fostei conduceri a Ministerului, toate funcțiile și toate subdiviziunile, sfera lor de competență au rămas aceleași.

Ulterior, în baza Hotărârii GRM nr. 549 din 13.06.2018 este creată *Agenția de Mediu*. Ultima reformă instituțională s-a produs în anul 2021 când MM a fost reconstituit din nou. Ca atare, s-a revenit la sistemul fostului Minister de până la anul 2017, redându-se statutul unei instituții parte a GRM, cu toate drepturile și responsabilitățile în domeniu. Actualmente în cadrul lui activează practic toate instituțiile care au atribuție la utilizarea resurselor naturale și protecția mediului, inclusiv și cele ce țin de eliberarea autorizațiilor de mediu și controlului ecologic de stat. Structura, instituțiile subordonate și atribuțiile de bază ale autorității centrale de mediu pe parcursul independenței republicii sunt prezentate în *Tabelul 2*.

Tabelul 2. Instituțiile de stat de mediu în anii 1994-2022

Denumirea	Structurile de bază ale aparatului central	Structurile subordonate	Atribuțiile de bază
Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului Înconjurător ² 1994–1998.	EE; Rezervații naturale, protecția fondului genetic și resurse forestiere; cadastru ecologic și acordarea de licențe; economia resurselor naturale;	IES cu agențiile ecologice zonale; Serviciul „Hidrometeo”, Asociația „Moldsilva”; Institutul Național de Ecologie.	Elaborarea și transpunerea în viață a politicii de stat în domeniul protecției mediului și al folosirii resurselor naturale și a programelor ecologice; Controlul de stat asupra folosirii resurselor naturale și a stării mediului; Expertiza și Monitoringul Ecologic; Organizarea și coordonarea cercetărilor științifice în domeniul mediului; Organizarea protecției ecosistemelor naturale, a peisajelor; Aprobarea limitelor utilizării resurselor naturale și ale poluării mediului;

	relații inter-naționale și publice; evidența contabilă și finanțe; Sec-ția adminis-trativă.		Elaborarea proiectelor de acte legisla-tive și normative în domeniul protecției mediului; Participarea la elaborarea programelor ecologice.
MM, 1998–1999 ²	A. Departa-mentul Reglemen-tarea Impactului Ecologic cu: (a) Direcția prevenirea poluării și asanarea mediului; (b) Direcția reglementări ale impac-tului ecologic și conser-varea naturii;	IES cu agențiile ecologice zonale; Institutul Național de Ecologie; Serviciul „Hidrometeo”	Elaborarea și transpunerea în viață a politicii ecologice de stat. Coordonarea activității ministerelor și departamentelor. Elaborarea și coordonarea realizării planurilor naționale și locale de acți-uni în domeniu. Elaborarea proiectelor actelor le-gislativе și normative în domeniu, controlul asupra realizării acestora. Emiterea ordinelor și dispozițiilor obligatorii pentru toate instituțiile de stat și agenții economici în scopul reglementării protecției mediului. Integrarea cerințelor mediului în procesele reformei economice și politica sectorială.
	B. Departa-mentul PE cu: (a) Direcția politică ecologică; (b) Direcția relații cu publicul și mass-media; (c). Direcția relații interna-ționale;		Efectuarea expertizei ecologice și a con-trolului ecologic de stat. Elaborarea strategiei și planurilor de pre-venire a poluării mediului. Promovarea politicii privind produc-ția ecologic pură. Controlul asupra activității ariilor pro-tejate de stat, coordonarea programelor științifice ale rezervațiilor, gestionarea „Cărtii Roșii”. Aprobarea limitelor utilizării resur-selor naturale, ale deversărilor și degajărilor de substanțe nocive în mediul ambiant, precum și a limitelor de depozitare a de-șeurilor. Eliberarea licențelor de utilizare a resur-selor naturale. Efectuarea observărilor, întocmirea și di-fuzarea pronosticurilor: sinoptice, agro-meteorologice, hidrologice, ale nivelului de poluare a aerului atmosferic. Organizarea monitoringului ecologic in-tegrat. Organizarea și coordonarea cercetărilor științifice în domeniu. Elaborarea programelor și planurilor de instruire și reciclare și educație ecologică. Gestionarea fondului ecologic republican. Colaborarea internațională în domeniu.

MM, (Ministerul Mediului si Amenajării Teritoriale; MERN 1999–2017.	Direcția analiză, monitorizare și evaluare a politicilor. Direcția resurse naturale și biodiver- sitate; Direcția prevenirea poluării și gestionarea deșeurilor; Direcția manage- mentul apelor; Serviciul Relații Pub- lice și Infor- mații de Me- diu.	Agencia „Apele Moldovei”; Agencia pentru Geologie și Resurse Minerale (din 2004). Agencia „Moldsilva” (din 2007) Agencia Apele Moldovei (din 2009) Agencia Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice (din 2007); IES; SHS; Serviciul Piscicol; Institutul de Ecologie și Geografie.	Elaborarea, promovarea și coordonarea realizării politicii de stat și a documente- lor de politici în domeniul protecției mediului și utilizării raționale a resurselor naturale, al managementului deșeurilor, al hidroameliorației, al gospodăririi re- surselor de apă, al aprovizionării cu apă și canalizare, al reglementării activităților nucleare și radiologice, al controlului ecologic de stat, al hidrometeorologiei și monitoringului calității mediului. Elaborarea cadrului legislativ și norma- tiv în domeniile sale de activitate. Integrarea cerințelor de protecție a me- diului în procesele reformei economice și în politica sectorială. Efectuarea controlului de stat asupra res- pectării legislației ce ține de domeniul său de activitate; autorizarea activităților în domeniile utilizării resurselor naturale, al utilizării și prelucrării deșeurilor, al importului, al exportului/re-exportului florei și faunei spontane, al importului, exportului, producerii și consumului de substanțe, ce distrug stratul de ozon, și a altor produse și substanțe nocive, a orga-
			nismelor modificate genetic. Efectuarea observațiilor hidrometeoro- logice și a studiilor de impact asupra mediului. Asigurarea efectuării monito- ringului poluării mediului, a observa- țiilor meteorologice, hidrologice, agro- meteorologice. Gestionarea FEN și coordonarea activi- tății fondurilor ecologice locale. Coordonarea activităților de realizare a prevederilor tratatelor internaționale în domeniu. Ținerea evidenței statistice a regimului resur- selor apelor de suprafață și a calității lor. Informarea ecologică a populației și ridi- carea nivelului de conștientizare și edu- cație ecologică.
Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale si Mediului 2017 – 2021:	Direcția politici de prevenire a poluării și evaluări de mediu; Secția politici de aer și schimbări climatice;	Agencia de Mediu; IPM; Agencia „Moldsilva”; Agencia Apele Moldovei; AGeoM;	Realizarea monitoringului calității factori- lor de mediu (monitoringul calității apei, aerului, solului, monitoringul forestier și al ariilor naturale protejate de stat, moni- toringul stării și folosinței resurselor de apă și de sol, monitoringul regnului vegetal și regnului animal, monitoringul pescuitului, monitoringul stării subsolului, monitorin- gul poluării aerului, monitoringul geologic, monitoringul poluării mediului.

	Direcția politici de management al deșeurilor și substanțelor chimice; Direcția politici în domeniul biodiversității; Direcția politici de management integrat al resurselor de apă; Serviciul managementul proiectelor de mediu; Serviciul protecția solului și subsolului.	Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice; SHS.	Promovarea politicii de stat în domeniul forestier: efectuarea lucrărilor de extindere, regenerare, conservare și reconstrucție ecologică a pădurilor; folosirea rațională a resurselor forestiere; asigurarea pazei, protecției și dezvoltării fondurilor naționale forestier și cinegetic. Realizarea activității de cercetare, inovare și transfer tehnologic la profilul de cercetare „Resurse de sol: evaluarea, protecția și sporirea fertilității solurilor”. Implementarea politicii de stat în domeniul gospodăririi resurselor de apă, hidroameliorației, aprovizionării cu apă și canalizare. Realizarea supravegherii și controlului de stat în domeniul protecției mediului și utilizării resurselor naturale. Realizarea politicii statului în domeniul cercetării geologice și folosirii raționale și protecției subsolului. Organizarea și controlul efectuării lucrărilor de cercetare geologică a subsolului, exercitarea controlului de stat asupra folosirii raționale și protecției subsolului. Înregistrarea în baza notificării a activităților nucleare și radiologice, autorizează aceste activități în baza evaluării solicitării de autorizație radiologică și corespunderii la condițiile de radioprotecție, de securitate nucleară și radiologică, de securitate fizică a obiectivelor nucleare și radiologice și de garanții nucleare. Monitoringul național meteorologic și hidrologic.
MM 2021 - prezent ⁸⁶ .	Direcția analiză, monitorizare și evaluare a politicilor Direcția fonduri de mediu Direcția politici de prevenire a poluării Direcția politici de aer și schimbări climatice	Agenția de Mediu IPM, Agenția „Moldsilva” Agenția „Apele Moldovei” Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice și Chimice	Ministerul realizează funcțiile în următoarele domenii: (a) protecția mediului; (b) schimbări climatice; (c) gestionarea durabilă a resurselor naturale. Aceste funcții include: elaborarea analizelor exacte, documentelor de politici, proiectelor de acte normative în domeniu, colaborarea, cu instituții de profil din străinătate; monitorizarea percepției cetățenilor, societății civile, mediului academic și agenților economici cu privire la politicile publice, actele normative și activitatea statului în domeniile de activitate specifice Ministerului și elaborarea propunerilor de îmbunătățire a acestora; monitorizarea calității politicilor publice și actelor normative în domeniile de activitate specifice Ministerului, inclusiv în colaborare cu societatea civilă, mediul academic și sectorul privat.

⁸⁶ Hotărârea GRM Nr. 145 din 25-08-2021 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Mediului. În: Monitorul Oficial Nr. 206-208 art. 343.

	Direcția politici în domeniul biodiversității Direcția politici de management al deșeurilor și substanțelor chimice Direcția politici de management integrat al resurselor de apă Serviciul protecția solului și subsolului Serviciul politici în domeniul economiei circulare și instrumente economice.	Serviciul Hidrometeorologic de Stat Instituția Publică Unitatea de Implementare a Proiectelor în Domeniul Mediului.	Realizarea actelor normative și implementarea tratatelor internaționale ale RM în domeniu; examinarea și avizarea proiectelor de acte normative elaborate de alte autorități ale administrației publice și remise spre examinare. elaborarea și prezentarea propunerilor de buget în domeniu, elaborarea planului anual de activitate, precum și monitorizarea anuală a gradului de implementare prin elaborarea și publicarea rapoartelor respective; ș.a.

Dacă analizăm responsabilitățile autorității centrale de mediu, atunci vedem că, deși pe parcurs s-au produs mai multe schimbări în acest sens, atribuțiile-cheie au rămas în principiu aceleași, fiind extinse și concretizate și care sunt în general expuse în capitolul III al *Legii organice privind protecția mediului*, în art. 15 al căreia se stipulează următoarele sarcini de bază⁸⁷: (a) efectuarea controlului de stat asupra stării mediului și componentelor lui, a respectării legislației cu privire la protecția mediului, a acordurilor interstatale și internaționale; elaborarea și desfășurarea de acțiuni în scopul diminuării presingului antropoc asupra ecosistemelor, biodiversității și a sănătății oamenilor; prognozarea eventualelor crize, accidente și catastrofe ecologice; (b) organizarea și asigurarea funcționării monitoringului ecologic complex; (c) efectuarea recensământului resurselor naturale, reglementarea folosirii lor pentru satisfacerea cerințelor economice și sociale ale generațiilor prezente și viitoare, stabilirea limitelor de folosire a resurselor naturale, de emisii și deversări nocive în mediu, de depozitare a deșeurilor de producție și menajere; (d) ocrotirea ecosistemelor naturale, a peisajelor, a

⁸⁷ *Legea privind protecția mediului înconjurător* (1993): <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311604>

monumentelor naturii de importanță științifică, instructivă și istorico-culturală; (e) organizarea și coordonarea cercetărilor științifice în problemele ecologice, elaborarea de programe pentru restabilirea ecosistemelor degradate, organizarea pregătirii și reciclării cadrelor în domeniul ecologiei; (f) formarea și gestionarea fondului ecologic extrabugetar național; (g) generalizarea practicii de aplicare a legislației cu privire la protecția mediului, elaborarea de propuneri legislative în domeniul ecologiei; (h) informarea publicului despre starea mediului, propagarea cunoștințelor ecologice.

Anume aceste atribuții au o reflectare în Regulamentele Departamentului Mediului din 1990 și 1994, dar și în cele ale Ministerelor noi create/reformate din 1999, 2001, 2007, 2017 și 2021. Odată însă cu crearea MM, responsabilitățile lui sunt extinse, cuprinzând un șir de alte funcții impuse de noul statut al acestei instituții, care a fost ridicat la nivelul unei instituții guvernamentale, și anume: coordonarea activității de protecție a mediului în republică; integrarea cerințelor ecologice în planificarea sectorială, formularea și implementarea planurilor ecologice; emiterea dispozițiilor obligatorii pentru alte instituții de stat în domeniu, administrarea FE financiare, cooperarea internațională în domeniu etc.

Pe lângă aceasta, în conformitate cu democratizarea țării și liberalizarea economiei un accent mai pronunțat în atribuțiile autorității de mediu se pune pe formularea PE, pe dezvoltarea instrumentelor ei economice, ce ar stimula protecția mediului și utilizarea rațională a resurselor naturale și, respectiv, ar limita implicațiile directe ale statului în aceste procese și în activitatea economică. În acest context, o importanță deosebită o au și noile sarcini ale MM ce țin atât de autorizarea poluării mediului și a utilizării resurselor naturale, cât și de stabilirea normativelor în domeniu. Pe parcurs, odată cu aprofundarea schimbărilor climatice și sporirea riscurilor hazardelor naturale, a celor legate de accidente ecologice și radiologice, în atribuțiile MM sunt incluse responsabilități noi legate de pronosticarea acestora și formularea planurilor de acțiuni în domeniu.

1.3. Apariția și evoluția Politicii Ecologice

Din cele expuse mai sus este clar că apariția PE, în sensul definiției date anterior⁸⁸ ține de anii 70-80 ai secolului trecut. Printr-o astfel de politică actualmente se subînțelege un sistem atât de principii, scopuri și

⁸⁸ Capcelea, A. *Sistemul Managementului Ecologic*. - Chișinău: I.E.P. Știința, 2014.

obiective ecologice, cât și de abordări și instrumente ale lui, care se află în strânsă legătură ce se aplică pentru asigurarea unei protecții eficiente a mediului, ca parte componentă a DD. În acest context, afirmăm că deși unele elemente ale PE au început a fi dezvoltate cu mult timp înainte, numai în ultimele decenii au fost elaborate unele documente complexe în domeniu. În continuare, ne vom opri la evoluția PE din perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, din anii 60-70, când au apărut primele documente care pot fi calificate ca cele premergătoare ale PE actuale, iar apoi vom examina evoluția ei după independența RM.

1.3.1. Apariția și evoluția Politicii Ecologice în cadrul Uniunii Re-publicilor Sovietice Socialiste în anii 50-90. Analiza efectuată demonstrează că nu putem vorbi de o politică integră și coerentă ecologică în URSS până la începutul anilor 80. Până atunci au fost adoptate numai câteva documente ce țineau de protecția mediului, care însă se refereau la diferite aspecte sectoriale ale utilizării raționale a resurselor naturale; de prevenirea poluării sub diferite aspecte în diverse regiuni ale fostei URSS; de dezvoltarea sistemului monitoringului de fond al mediului, conservarea naturii și crearea sistemului de arii protejate, au fost întocmite listele de specii de animale și vegetație rare sau pe cale de dispariție, publicându-se „Cărțile Roșii” – la nivel unional și republican, etc.

Abordările politicii ecologice, aplicate în această perioadă de timp, corespundeau sistemului administrativ de comandă, creat în fostele țări socialiste. Ele aveau la bază un șir de caracteristici comune⁸⁹: (a) obiective supraambițioase întemeiate pe dogmele ideologice și standardele de mediu nonrealiste; (b) o legislație stabilită numai pe pârghiile de comandă și control și incapacitatea de a asigura implementarea ei; (c) luarea deciziilor și alocarea de resurse exclusiv centralizată; (d) orientarea spre soluțiile tehnologice și o predominare a lor și (e) accesul limitat la informația de mediu și lipsa participării publicului. Mai mult decât atât, cerințele protecției mediului nu erau integrate în politica sectorială și, respectiv, acest domeniu era tratat ca o activitate colaterală a celor de bază – de producție. În acest context, după cum am relevat mai sus, chiar dacă s-au luat decizii de efectuare a măsurilor ecologice și s-au alocat resursele necesare, ele nu erau implementate.

Unul dintre momentele-cheie ale PE la această etapă, care a adus prejudicii serioase mediului, a fost abordarea departamentală în domeniu. În această privință, fiecare instituție de stat, responsabilă de utilizarea resurselor naturale, avea sarcina de a planifica atât activitățile

⁸⁹ OECD. *Environment in the Transition to a Market Economy: Progress in Central and Eastern European countries*. - Paris, 2000. - P. 23-28.

de exploatare a resurselor, cât și de a efectua măsurile de protecție a lor. În cazul când scopurile de bază în activitatea sa erau cele de producere, protecției mediului i se acorda o importanță secundară, obiectivele ei nefiind implementate în practică. Evident, că aceste instituții nu erau interesate nici în evaluarea situației ecologice reale, nici în difuzarea informației nu numai publicului, ci și altor instituții de stat abilitate.

Deși pe parcursul anilor 60-70 au fost adoptate o mulțime de documente ce reglementau diferite aspecte ale protecției mediului în fosta URSS⁹⁰, organizarea unei planificări sistematice a activităților de protecție a mediului a fost condiționată de aprobarea, la 29 decembrie 1972, a Hotărârii Guvernului URSS „Cu privire la îmbunătățirea de mai departe a ocrotirii naturii și utilizării resurselor naturale”⁹¹. În ea, pentru prima dată, se menționa necesitatea de a include în planurile de dezvoltare socio-economică a țării și activitățile protecției mediului – de conservare a naturii, de prevenire a poluării apelor și a bazinului aerian.

În conformitate cu Decretul Consiliului de Miniștri al URSS din 1 decembrie 1978 „Cu privire la măsurile suplimentare pentru consolidarea protecției naturii și îmbunătățirea utilizării resurselor naturale”, au fost create subdiviziuni speciale ale protecției mediului în cadrul Comitetului de Stat pentru Planificare atât la nivel unional, cât și republican. Sarcina principală a acestora era elaborarea proiectelor de planuri consolidate pe termen lung și anuale pentru protecția naturii și utilizarea rațională a resurselor naturale, care să asigure implementarea măsurilor de protecție și îmbunătățire a mediului natural, utilizarea lor integrată, în condițiile eficienței economice, dar și asigurarea, regenerarea acestora. Aceste planuri trebuiau incluse ca secțiuni speciale în planurile de stat de dezvoltarea social-economică.

Către mijlocul anilor 80 s-a decis să se treacă, concomitent cu formularea secțiunilor speciale ale planurilor de dezvoltare social-economică a URSS și a republicilor la formularea planificării teritoriale

⁹⁰ *О мерах по упорядочению использования и усилению охраны водных ресурсов СССР.* Постановление Совета Министров СССР от 22 апреля 1960 г. В: СП СССР, 1960, 9. - С. 67; *Об усилении борьбы с загрязнением моря веществами вредными для здоровья людей или живых ресурсов моря.* Постановление Верховного Совета СССР от 14 февраля 1974 г. В: СП СССР, 1974, № 6. - С. 26; *О мерах по улучшению организации работ по защите почв от ветровой и водной эрозии.* Постановление Верховного Совета СССР от 13 октября 1975 г. В: СП СССР, 1975, № 21. - С. 144; *О дополнительных мерах по усилению охраны природы и улучшению использования природных ресурсов.* Постановление ЦК КПСС и СМ СССР от 1 декабря 1978 г. В: СП СССР, 1979, № 2. - С. 6.

⁹¹ *Об усилении охраны природы и улучшения использования природных ресурсов СССР.* Постановление Совета Министров СССР от 29 декабря 1972 г., № 898; *Экологическое законодательство Союза ССР и Молдавской ССР.* - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1989.

ale activităților de protecție a mediului, bazându-se pe formularea așa-numitelor „*Scheme teritoriale complexe de protecție a mediului și de utilizare rațională a resurselor naturale*”⁹². Aceste documente trebuiau elaborate și promovate paralel cu planurile sau programele de dezvoltare regională și reprezentau, de fapt, o încercare de realizare a protecției mediului pe aceeași bază de planificare, precum și a dezvoltării altor ramuri ale economiei naționale. Anume prin intermediul schemelor date se prevedea coordonarea tuturor activităților de protecție a mediului pe un teritoriu administrativ concret al tuturor beneficiarilor de mediu, luându-se în calcul, în primul rând, de prioritatea pentru societate a protecției mediului și a asigurării intereselor societății. Aceste scheme erau concepute drept documente de anteproiect, în baza cărora autoritățile de diferit rang vor formula setul de măsuri al utilizării raționale a resurselor naturale și al proiectelor mediului, asigurând, în acest scop, coordonarea tuturor organelor abilitate și a beneficiarilor de resurse.

Formularea unor astfel de documente poate fi calificată drept un pas esențial în dezvoltarea PE, care însă are neajunsurile sale. În primul plan, specificăm că statutul acestor documente era destul de scăzut, fiind adoptate de organele administrării locale și de instituțiile ecologice. Așadar, ele nu puteau avea impacturi asupra instituțiilor superioare, a ministerelor republicane și/sau unionale și asupra întreprinderilor cu subordonare unională, a celor din complexul militar. Evident, în aceste condiții, schemele în cauză nu erau asigurate cu resursele financiare necesare.

Ulterior, în a doua jumătate a anilor 80, specialiștii în domeniu au început să fundamenteze necesitatea formulării Programelor complexe de stat care ar fi aprobate la nivel unional sau republican și care ar fi susținute atât administrativ, cât și financiar la nivelul cel mai înalt – al guvernelor sau al Sovietelor Supreme. În acest context, spre finele anilor 80 s-a conștientizat necesitatea elaborării unui *Program special ecologic pentru URSS*. Asupra lui au început să lucreze specialiștii AȘ a URSS, ai Comitetului Unional pentru Știință și Tehnică, ai ministerelor unionale⁹³. În proiectul acestui program se consemna că în perioada anilor 80 pierderile economiei naționale, ca rezultat al degra-

⁹² Русин, И.; Швецов, М. *Природоохранная деятельность в странах членов СЭВ*. - Москва: БО «Агропромиздат», 1988; Навасардова, Э. С. *Территориальные комплексные схемы охраны природы*. В: «Хозяйство и право», 1983. - № 6. - С. 12–16.

⁹³ Адаменко, О. *Экологическая Программа СССР: задачи и пути реализации*. - Ленинград: Общество «Знание», 1990. - С. 11.

dării mediului înconjurător, se estimau la nivelul a 50 mld. ruble pe an. Scopul lui de bază consta atât în asigurarea unui mediu favorabil de viață pentru generația actuală și cea viitoare, cât și în protecția și reproducerea potențialului productiv al biosferei pentru o dezvoltare socio-economică eficientă și durabilă a țării. Printre obiectivele de bază se evidențiau: (a) restructurarea radicală a economiei naționale în baza asigurării utilizării resurselor naturale și a integrării cerințelor ecologice în toate domeniile economiei naționale, trecerea la tehnologiile cu poluare redusă sau de reciclare a resurselor; (b) dezvoltarea și aplicarea mecanismului economic al protecției mediului; (c) crearea unei baze unice a legislației, a standardelor, a normativelor ecologice și a cerințelor față de producerea umană, de impacturile umane asupra mediului înconjurător; (d) crearea și aplicarea unui sistem unic informațional al controlului și al monitoringului ecologic; (e) asigurarea unei amplasări eficiente a forțelor de producere, de utilizare și protecție a resurselor naturale; (f) organizarea și efectuarea sistemului expertizei de stat a programelor și proiectelor activităților umane; (g) crearea mecanismului juridico-ecologic al soluționării problemelor ecologice și dezvoltarea sistemelor de administrare a protecției mediului; (h) asigurarea securității ecologice a populației, inclusiv protejarea de accidente industriale; (i) dezvoltarea cercetărilor științifice fundamentale în domeniu; (j) ridicarea nivelului de educație ecologică, al participării publicului, al cooperării internaționale etc.

Acest program a fost înaintat spre discuție publică și de instituțiile interesate, nefiind însă adoptat de Guvernul fostei URSS. Programul a fost formulat pentru anii 1991-2005 cu o detaliere pentru anii 1991-1995. În total, el solicita circa 130 mld. ruble pentru realizarea măsurilor preconizate în două etape – 1991-1995 și 1996-2005. Pentru prima etapă se prevedea finanțarea acțiunilor menite să stopeze degradarea mediului în focarele ecologice, iar pentru a doua etapă – activitățile ce urmau să îmbunătățească situația ecologică în întreaga țară⁹⁴.

1.3.2. Politica ecologică în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în anii 50-90. În mod similar, ca și în cadrul fostei URSS, practic până la mijlocul anilor 60-70 în RSSM nu au fost formulate documente ale PE și de planificare a activităților de protecție a mediului. În baza analizei efectuate am putea afirma că orientările activităților în domeniu erau indirect formulate în documentele PCUS de atunci. Astfel, în anii 50, după colectivizarea din agricultură și planul stalinist

⁹⁴ Ibidem. - C. 31.

de transformare a naturii, printre domeniile principale ale activităților de mediu au fost cele legate de plantarea fâșiilor forestiere de protecție a câmpurilor agricole. Ulterior, deja spre finele anilor 50 - începutul anilor 60, acestea au fost influențate de „povața lui N. Hrușciov” de a transforma republica într-o livadă înfloritoare a URSS. Aceasta însemna valorificarea tuturor terenurilor care încă nu erau incluse în circuitul agricol cu preponderență pentru plantarea viilor și livezilor, astfel ca versanții cu inclinare majoră, zonele umede, luncile râurilor, ș.a. – a așa numitor „pământuri-deșeuri” inutile. Concomitent, aceasta idee a lui N. Hrușciov a inclus o activitate benefică pentru natura Moldovei – cea legată atât de împădurirea terenurilor total degradate și crearea centurilor forestiere din jurul viilor și livezilor, cât și din jurul orașelor din republică. După cum mai târziu se exprima fostul Prim-Secretar al PCM Z. Serdiuc „...plantarea pădurilor este o parte componentă a problemei generale de transformare a Moldovei într-o livadă a țării”⁹⁵.

Numai în 1973, GRSSM a emis o hotărâre în care au fost specificate cerințele de care trebuie să se conducă ministerele și departamentele în activitatea lor, ce ar asigura prevenirea degradării mediului⁹⁶. Ea, de asemenea, a specificat necesitatea de coordonare a formulării planurilor de ocrotire a naturii și de integrare a cerințelor protecției mediului în planurile de dezvoltare și schemele de amplasare a forțelor de producere de Comitetul de Stat pentru Planificare. Hotărârea dată stipula că, începând din 1974, concomitent cu planurile de dezvoltare a complexului gospodăresc, era necesar de a formula *planuri de ocrotire a naturii și utilizare a resurselor naturale*, care trebuiau coordonate cu CSON și cu alte instituții de stat responsabile de gestionarea unor sau a altor resurse naturale.

La planificarea activităților de ocrotire a naturii se referea și Hotărârea GRSSM din 1979⁹⁷, în care se prevedea că toate instituțiile de stat de pe teritoriul republicii, odată cu planurile de dezvoltare socio-economică și sectorială prezintă planurile de ocrotire a naturii cu indicarea volumelor de investiții capitale necesare. Aceste planuri, preliminar, trebuiau concordate cu organele de gestionare a resurselor naturale și cu Direcția Hidrometeorologie și CSON. Totodată, prin hotărârea dată toate instituțiile și întreprinderile din republică erau obligate să prezinte

⁹⁵ Шварц, Н. Сарчиниле арзэтоаре але окротирий натурий Молдовей. Ор. cit. - П. 6-44

⁹⁶ Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 102 din 03.04.1972 cu privire la sporirea protecției naturii și îmbunătățirea folosirii resurselor naturale ale RSSM.

⁹⁷ Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 75 din 27.02.1979 cu privire la măsurile suplimentare privind sporirea protecției naturii și îmbunătățirea folosirii resurselor naturale ale RSSM.

trimestrial dări de seamă despre îndeplinirea acestor planuri. Pentru prima dată se specifica și faptul că pentru determinarea complexului de măsuri pentru ocrotirea naturii în scopul prevenirii degradării mediului și al asigurării unei utilizări raționale a resurselor naturale este necesar de a formula *Scheme teritoriale complexe ale ocrotirii naturii*. În formularea acestor scheme, compartimentele respective trebuiau pregătite de ministerele și departamentele implicate.

În baza hotărârii menționate a fost luată decizia de a efectua studii științifice aprofundate, ce ar oferi posibilitatea de a pronostica evoluția mediului înconjurător în RSSM în condițiile presiunii antropogene crescânde. Astfel de studii complexe au fost efectuate pe parcursul primei jumătăți a anilor 80 sub egida IG al AȘ a RSSM, care s-au soldat cu două volume publicate drept materiale confidențiale și numai „pentru uz de serviciu” în 1981 și 1986⁹⁸ (a se vedea capitolul 2). În calitate de concept inițial al acestor studii s-a pus „Indicatorii de bază ai proiectului dezvoltării socio-economice a RSSM pentru perioada de până la 1980 și 1981–1985”. S-a decis de a efectua două etape ale acestui studiu. Prima etapă cuprindea anii 1971–1980 și a fost efectuată în baza rezultatelor cercetărilor științifice și a documentelor de planificare a dezvoltării socio-economice. Rezultatele acestei etape reflecta analiza schimbărilor potențiale în mediul înconjurător pe orizontală, adică în cadrul tipurilor resurselor naturale și al tipurilor și nivelului de poluare a diferitor medii. Materialele acestui pronostic erau menite de a fi luate la baza deciziilor ce țineau de efectuarea măsurilor de ocrotire a naturii, deși pentru a identifica situațiile ecologice problematice era necesar ca acest pronostic să fie făcut și pe verticală – adică în contextul legăturilor strânse cu tempourile și tendințele dezvoltării obiectivelor de gospodărire. O astfel de prognozare a fost efectuată în cadrul etapei a doua. Etapa respectivă trebuia să includă anii 1986–2005 și să fie finalizată în 1983, astfel încât rezultatele lui să fie incluse în indicatorii planului de dezvoltare a republicii pentru cincinalul al XII-lea. Scopul de bază al acestui pronostic a fost identificarea situațiilor ecologice problematice care puteau apărea în procesul de interacțiune a mediului și a activității umane. În calitate de bază științifică a primei etape a fost luat conceptul „optimizării interacțiunii mediului și societății”,

⁹⁸ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: I этап (коллективная монография). - Кишинев: Штиинца, 1981; Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: II этап. - Кишинев: Штиинца, 1986.

care, în contextul unui raion agroindustrial, prevedea: (a) depășirea deficitului de resurse naturale, determinarea structurii lor teritoriale și a căilor de utilizare în procesul de organizare teritorială a gospodăriei; (b) menținerea calităților favorabile și prevenirea celor nefavorabile ale proceselor naturale, ținându-se cont de ritmurile lor naturale de dezvoltare; (c) protecția mediului înconjurător de la poluare și o utilizare mai deplină a resurselor energetice renovabile⁹⁹.

La baza efectuării acestei etape a fost pus conceptul legăturilor strânse între componentele mediului, schimbările cărora, în mod inevitabil, conduc la unele consecințe ecologice pozitive sau negative. Pe parcursul acestui studiu au fost identificate tendințele și cauzele schimbărilor mediului înconjurător în cadrul diferitor obiecte gospodărești din republică, a fost efectuată cartarea și regionarea impacturilor activității umane asupra componentelor naturii, în scopul determinării stării lor și identificării raioanelor cu situațiile ecologice nefavorabile și al formulării celor mai eficiente căi de prevenire și înlăturare a situațiilor ecologice nefavorabile.

La necesitatea perfecționării planificării ecologice s-au oprit specialiștii de la Institutul de Economie al AȘ a RSSM, care au ajuns la concluzia că planificarea ramurală în domeniul protecției mediului nu asigură eficiența ei¹⁰⁰. Prin urmare, specialiștii au prezentat un șir de argumente în favoarea trecerii de la planificarea și administrarea ramurală în domeniu la cea teritorială, care poate asigura o protecție mai eficientă a mediului. La baza acestor concluzii s-a aflat un studiu profund al utilizării și protecției resurselor acvatice și funciare în RSSM pe parcursul anilor 80.

Deși comunitatea științifică din republică și-a îndeplinit sarcina efectuând aceste și alte studii și pronosticuri, totuși, până la mijlocul anilor 80, în RSSM nu au fost adoptate programe sau planuri concrete și speciale de acțiuni în domeniul mediului. Cert însă este, din cele expuse anterior, că pe parcurs au fost adoptate mai multe hotărâri ale GRSSM, care specificau măsurile de protecție a mediului într-un domeniu sau altul, fără însă a avea documente integrative ce ar fi specificat acțiunile de mediu în toate domeniile sale mai importante. În procesul de planificare a dezvoltării socio-economice, eficacitatea dezvoltării și amplasării forțelor de producție se aprecia pornind de la

⁹⁹ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: II этап. Ор. cit. - С. 9.

¹⁰⁰ Социально-экономические проблемы природопользования в агропромышленной сфере. - Кишинев: Изд-во «Штиинца», 1988. - С. 78-79.

nivelul cheltuielilor pentru producere, fără a lua în considerare dauna cauzată mediului și sănătății populației¹⁰¹.

Numai odată cu agravarea situației ecologice, cu perestroica gorbaciovistă desfășurată în a doua jumătate a anilor 80 și, respectiv, cu crearea unui acces la informația veridică despre mediu s-a conștientizat necesitatea atât a dezvoltării unei politici de stat în domeniu, care să cuprindă toate sferile și să conțină indicatorii de bază ce trebuie atinși într-un anumit interval de timp, cât și a formulării unor planuri de acțiuni, fapt ce s-a soldat cu adoptarea unui *Program ecologic de lungă durată*¹⁰². În preambulul acestui document se spunea că elaborarea programului pe baza analizei profunde a problemelor și fundamentării științifice a strategiei de ocrotire a naturii oferă posibilitatea de a concretiza indicatorii speciali privind folosirea naturii, de a alege căile eficiente pentru îmbunătățirea parametrilor mediului înconjurător, de a preciza structura și volumele producției sociale și legăturile interne ce îi sunt proprii, avându-se în vedere folosirea rațională a potențialului de resurse naturale din republică.

Acest program purta caracterul documentelor care se aprobau în perioada respectivă în condițiile economiei centralizate ale unui sistem administrativ de comandă și, evident, că avea un șir de neajunsuri serioase (a se vedea capitolul 2). În acest sens, în document din start se consemna că „...modul socialist de producere, conducerea planificată a economiei creează posibilități obiective pentru a îmbina în mod organic dezvoltarea continuă a economiei naționale cu raționalizarea pe toate căile a folosirii resurselor naturale și protecției mediului înconjurător” (p. 3), că el (programul) „...constituie un complex de măsuri concrete cu caracter de cercetare științifică, tehnico-organizatoric și socioeconomic, orientat spre ameliorarea situației ecologice” (p. 4). În plan conceptual, programul se baza pe eficientizarea producerii și intensificarea ei. Aceste direcții de dezvoltare economică care erau la baza dezvoltării întregului complex economic al URSS presupuneau intensificarea folosirii resurselor naturale, dar și o accelerare a proceselor de obținere a unor rezultate ecologice pozitive, prin care se caracteriza îmbunătățirea stării naturii în ansamblu. În acest sens, se impuneau cheltuieli adăugătoare inevitabile, de rând cu cele din alte domenii ale economiei naționale. Aceste cheltuieli, după cum se indică în document, „...sunt condiționate

¹⁰¹ Ciubotaru, I. ș.a. *Impactul structurii economiei Republicii Moldova asupra calității mediului înconjurător*. (Informație de sinteză/ICSITE al RM). - Chișinău, 1993.

¹⁰² *Programul complex de lungă durată pentru protecția mediului înconjurător și folosirea resurselor naturale ale RSSM de până la 2005*, 31 iulie 1987.

nu numai de scopurile umaniste nemijlocite ale sistemului socialist, dar și de necesitatea obiectivă a intensificării economiei și, mai întâi de toate, a producției sociale, de necesitatea ridicării eficienței ei” (p. 5). Totodată, se nota că, deși programul pornește de la posibilitățile progresului științifico-tehnic și de la necesitățile în domeniu, el a fost întocmit luându-se ca bază pronosticul tehnico-științific, creșterea maximă posibilă a cheltuielilor pentru ocrotirea naturii și ridicarea eficienței lor pe calea schimbării structurii investițiilor. Totodată, se specifica că realizarea programului nu e posibilă fără a se ține cont de potențialul economic al societății și că, în acest context, se dă preferință procedeelor ieftine și, în același timp, de înaltă eficiență pentru îmbunătățirea ecologică în complex a mediului înconjurător.

Scopul declarat al programului era de „...a asigura micșorarea considerabilă a influenței negative a activității economice asupra mediului natural, de a ridica stabilitatea ecologică a geosistemelor natural-economice, de a îmbunătăți substanțial condițiile de viață ale populației (p. 5). Era important că „...întregul complex de măsuri este elaborat pornind nu de la interese departamentaliste, ci de la cele ale economiei naționale, de la interesele obștești, ce urmăresc eficiența economico-ecologică și socială a folosirii naturii” (p. 5). Această stipulare declarativă era foarte importantă, căci deși a fost pronunțată, anume ea așa și nu a fost depășită în documentul respectiv. Programul, de asemenea, stabilea că în baza lui, până în 1990 va fi elaborată „Schema teritorială complexă de protecție a mediului înconjurător din RSSM”, indicându-se problemele, sarcinile concrete și executanții ei.

Documentul dat conținea un șir întreg de secțiuni care reflecta atât starea actuală a diferitor componente de mediu, cât și măsurile propuse de a fi realizate până în 2005. În final, el includea un compartiment cu indicatorii de bază ai programului, cu termenele concrete când ei trebuie realizați și responsabilii, în acest sens. Mai mult ca atât, programul prevedea enumerarea concretă a obiectivelor existente pentru ocrotirea naturii și punerea în funcțiune a unor obiective noi. Printre acestea erau incluse măsurile de împădurire, de ameliorare a solurilor, de captare a noxelor la obiectele staționare de degajare, introducerea noilor sisteme de purificare a apelor uzate etc. Consemnăm că documentul, pe lângă măsurile concrete de protecție a mediului, specifica și alte aspecte importante cum ar fi dezvoltarea cercetărilor științifice și acțiunile ce țin de educația și instruirea ecologică.

În cadrul acestui program se spunea că statul va acorda și în continuare asistență financiară pentru cercetările științifice în domeniu prin intermediul unor programe naționale (cum ar fi: resursele funciare, resursele acvatic, protecția biologică a plantelor, flora și fauna ș.a). Printre măsurile necesare ce țineau de instruirea și educația ecologică se specifica: introducerea Programului de ocrotire a naturii pentru toate instituțiile superioare de învățământ, în curriculumul școlar, crearea unei catedre specializate interuniversitare în domeniu, organizarea pregătirii cadrelor specializate, a doctoranzilor, propaganda ocrotirii naturii în mass-media etc. Era important că programul prevedea, inclusiv, un șir întreg de măsuri ce țineau de consolidarea sistemului de control a calității mediului. În acest sens, se preconiza crearea posturilor și stațiunilor de monitorizare a calității mediului, organizarea instituțiilor specializate care ar sistematiza informația dată. Se prevedea, de asemenea, crearea unei baze specializate de date ce ar cuprinde rezultatele acestor monitorizări. Concomitent, a fost estimat și volumul finanțării necesare pentru realizarea măsurilor prevăzute în program, care urma să crească de la 272,8 mil. ruble în 1985 până la 410 mil. ruble în 1991–1995 și până la 361,6 mil. ruble în 1996–2000 și 2000–2005. Costul acestui program pe parcursul realizării lui a fost estimat în total la nivelul de 1 406 6 mil. ruble.

Destul de amplu era compartimentul ce se referea la asigurarea juridică a implementării acestui program. Astfel, el stipula elaborarea și aprobarea *Legii cu privire la protecția mediului înconjurător și folosirea rațională a resurselor naturale*, dar și continuarea ecologizării legislației referitoare la administrarea publică, la muncă, la agricultură; perfecționarea legislației ce ținea de modul de efectuare a expertizei ecologice; perfecționarea legislației penale, menționând într-o secțiune specială infracțiunile ecologice și ecologizarea legislației sectoriale de mediu ce privea protecția aerului, resursele funciare, flora și fauna etc. Se specifica, de asemenea, că în regulamentele cu privire la ministere și comitetele de stat să fie incluse obligații referitor la ocrotirea mediului și la folosirea rațională a resurselor naturale.

Programul a fost concretizat în „*Schema teritorială a protecției mediului înconjurător și a folosirii raționale a resurselor naturale ale RSSM de până în anul 2010*”¹⁰³. Acest document a fost elaborat de Institutul de Proiectări în domeniul Urbanisticii din Kiev și aprobat în 1991 de Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resurselor Naturale.

¹⁰³ *Schema teritorială a protecției mediului înconjurător și a folosirii raționale a resurselor naturale ale Republicii Moldova de până în anul 2010*. - Chișinău, 1991.

Schema propunea ca activitățile de protecție a mediului în RM să se bazeze pe principiul autoreglării și autopurificării naturii. Elementul de bază al schemei îl constituia crearea carcasei ecologice a republicii care, conform calculelor efectuate, trebuia să cuprindă până la 33% din tot teritoriul. Carcasa reprezenta o plasă cu celule spațiale (centre biosferice) în cadrul căreia se evidențiau terenuri cu regimuri diferite de folosire a resurselor naturale și de protecție a mediului (rezervații naturale, braniști rezervate, zone de protecție, agrocenoze ș.a.). Concomitent cu crearea carcasei ecologice, în schemă se propuneau măsuri concrete de utilizare rațională și ameliorare a componentelor naturii, de prevenire a degradării, mai cu seamă a resurselor funciare și de ameliorare a calității apelor.

Realizarea schemei era prevăzută în două etape: prima – de stabilizare (până în anul 2000), cea de a doua – de redresare ecologică (până în 2010). La prima etapă, o importanță deosebită se acorda unor măsuri de ordin economic, tehnico-științific, legislativ și organizatoric. În acest sens, se propunea: (a) mărirea investițiilor pentru lucrările de protecție a mediului din bugetul național, precum și finanțarea acestei sfere din alte surse necentralizate; (b) sporirea eficienței instalațiilor existente de captare a substanțelor nocive care se degajează în bazinul aerian, a instalațiilor de purificare a apelor uzate, micșorarea consumului de apă în industrie și agricultură, modernizarea agrotehnicii în sectorul agroindustrial, amenajarea obiectelor existente de prelucrare și depozitare a gunoierului menajer și a deșeurilor industriale; (c) descentralizarea protecției mediului și lărgirea drepturilor organelor auto-administrației locale în utilizarea resurselor naturale și sporirea responsabilității lor în efectuarea măsurilor de protecție a mediului; (d) trecerea la pârgھیile economice de protecție a mediului și organizarea utilizării resurselor naturale și (e) definitivarea statutului juridic al schemei, elaborarea mecanismului legislativ și normativ de realizare a ei etc.

Între planurile cu caracter științific, de proiectare și informare, se prevedea: (a) elaborarea proiectului carcasei ecologice a RM; (b) elaborarea cadastrului ecologic al teritoriului RM; (c) organizarea monitoringului ecologic complex; (d) sporirea eficienței măsurilor de educație ecologică a populației, creșterea disciplinei tehnologice și ecologice a lucrătorilor ocupați în industrie, agricultură și energetică pentru asigurarea gradului necesar de ecologizare a economiei naționale.

La cea de a doua etapă se propunea: (a) elaborarea noilor tehnologii

de vârf în care erau prevăzute măsurile de ecologizare a producției și micșorarea substanțială a folosirii resurselor naturale, energetice, a forței de muncă, a teritoriilor în industrie, agricultură și energetică la o unitate produsă; (b) proiectarea, construirea și punerea în funcțiune a unor instalații moderne de captare a substanțelor nocive degajate în bazinul aerian și a instalațiilor de purificare a apelor de scurgere pluviale ale localităților etc.

1.3.3. Politica ecologică în perioada independenței Republicii Moldova. Modificările pozitive în protecția mediului ce s-au produs la finele anilor 80 – începutul anilor 90 (crearea unui nou cadru instituțional de gestionare a acestei activități, majorarea alocațiilor și efectuarea diferitor măsuri ecologice, elaborarea programelor naționale ecologice ș.a.), odată cu înfăptuirea tranziției economice, au fost întrerupte, provocând o degradare continuă a mediului¹⁰⁴. În condițiile date a fost necesară o reformă profundă a PE a statului, care ar fi ținut cont de procesele trecerii la economia de piață și principiile DD. Respectiv, în acest timp au fost formulate un șir întreg de documente ale PE a republicii.

Fundamentul PE actuale a RM a fost pus prin aprobarea în 1993 a *Legii-cadru privind protecția mediului*¹⁰⁵. În baza acestei legi și, în mod special, a Programului de acțiuni pentru protecția mediului pentru țările ECE¹⁰⁶ au fost dezvoltate câteva documente ale PE: Concepția protecției mediului (1995)¹⁰⁷, Planul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului (1995)¹⁰⁸ și Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului (1996)¹⁰⁹. Acestea au stat la baza PE a protecției mediului în republică până la începutul anilor 2000, când a fost aprobată o nouă Concepție a politicii de mediu a RM (2001)¹¹⁰, iar ulterior două Programe naționale de asigurare a securității ecologice – inițial pentru anii 2003–2007 și mai apoi pentru anii 2007–2015¹¹¹. Ultimul document

¹⁰⁴ Capcelea, A. *Republica Moldova pe calea dezvoltării durabile – realizări și probleme*. - Chișinău: ICCDTIE, 1995. - P. 71–76.

¹⁰⁵ *Legea nr.1515-XII din 16 iunie 1993 privind protecția mediului înconjurător*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311604>

¹⁰⁶ *Environmental action programme for Central and Eastern Europe*. World Bank, 1998.

¹⁰⁷ *Concepția protecției mediului în RM*. Aprobata de Colegiul Departamentului Protecției Mediului Înconjurător (aprilie 1995).

¹⁰⁸ *Planul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului*. Decretul Președintelui RM nr. 321, din 6 octombrie, 1995.

¹⁰⁹ *Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului*. Aprobata prin Hotărârea GRM nr. 302 din 07.07.1996.

¹¹⁰ *Concepția politicii de mediu a Republicii Moldova*. Aprobata prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 605-XV din 2.11.2001.

¹¹¹ *Programul național de asigurare a securității ecologice*. Aprobata prin nr. 447 din 17.04.2003, Monitorul Oficial al RM, nr. 77–79 din 25.04.2003; Programul național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007–2015 nr. 304 din 17.03.2007. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 43–

complex al PE a fost adoptat în anul 2014, Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia¹¹² (de relevat că la momentul finelui anului 2023 MM a inițiat deja formularea unei Strategii de mediu pentru anii 2023-2033 dar și a unui Program al EV și recirculare). Prevederile de bază ale acestor documente sunt expuse în *Tabelul 3*.

Tabelul 3. *Principalele documente ale PE RM*

Documentul, termenul prevăzut	Scopurile de bază	Obiectivele
Concepția protecției mediului în RM, aprobată de Colegiul Departamentului Protecției Mediului Înconjurător (aprilie 1995). Termenul: fără specificare.	Re struct ur a re a activităților de mediu, bazată pe dezvoltarea metodelor economice, descentralizarea funcțiilor în domeniu, antrenarea publicului în protecția și luarea deciziilor de mediu, crearea unui cadru instituțional și legal nou, adecvat economiei de piață, și a statului de drept.	Elaborarea strategiei protecției mediului și utilizării resurselor naturale la etapa de tranziție; Integrarea imperativelor ecologice în reforma economică și dezvoltarea ramurilor economiei naționale; Determinarea căilor de perfecționare a ME, crearea unui cadru nou de activitate în aceste domenii adecvate economiei de piață și a unui stat bazat pe drept; Construirea bazelor sistemului securității ecologice a populației și identificarea problemelor și activităților prioritare în domeniu.
Planul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului, Decretul Președintelui RM nr. 321, din 6 octombrie 1995. Termenul: 1995–2020.	Direcționarea economiei, mediului înconjurător și a întregului sistem social către o dezvoltare umană prosperă, o societate civilizată, sănătoasă, cu un înalt nivel de cultură; determinarea obiectivelor principale în domeniu.	Perfecționarea politicii economice și ecologice; Fundamentarea minuțioasă și direcționarea investițiilor în proiectele de dezvoltare a infrastructurii și formare a potențialului uman; Instruirea în domeniul ecologiei, al pregătirii și folosirii cadrelor calificate.
Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului, aprobat prin Hotărârea GRM din 1995. Termenul: 1995–1998.	Trasarea măsurilor ecologice primordiale reieșind din necesitatea ecologizării tuturor aspectelor reformei economice, a restructurării sistemului de activitate a protecției mediului,	Sporirea eficienței utilizării resurselor naturale și prevenirea degradării mediului înconjurător prin aplicarea instrumentelor economice; Întărirea capacităților instituționale și descentralizarea protecției mediului; Integrarea cerințelor ecologice în procesul de producere;

46/336 din 30.03.2007.

¹¹² Hotărârea GRM nr. 301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114539&lang=ro

	a ameliorării situației ecologice în punctele „fierbinți”, ținând cont de re-sursele limitate disponibile în acest scop.	Perfecționarea bazei normativ-juridice; Sporirea rolului sectorului privat în rezolvarea problemelor de mediu; Evidențierea problemelor ecologice prioritare și a căilor rezolvării lor.
Concepția politicii de mediu a RM, aprobată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 605–XV din 2.11.2001. Termenul: 2001–2010.	De a: (a) promova o politică unică în domeniul mediului și al folosirii resurselor naturale; (b) implementa cerințele ecologice în procesul reformării economiei naționale; (c) a orienta politica ecologică spre integrare europeană.	Prevenirea și reducerea impactului negativ al activității economice asupra factorilor de mediu, a resurselor naturale și a sănătății populației în contextul DD a țării; Asigurarea securității ecologice a țării.
Programul național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007–2015 (nr. 304 din 17.03.2007, Monitorul Oficial al RM, nr. 43–46/336 din 30.03.2007).	Asigurarea securității ecologice a statului prin diminuarea riscurilor ecologice, prevenirea impactului negativ asupra mediului înconjurător și a sănătății populației, inclusiv în context trans-frontalier, perfectarea bazei legislative și a sistemului instituțional.	Perfectarea actelor legislative și normative, a standardelor naționale, în conformitate cu cerințele Directivelor UE și convențiilor internaționale la care RM este parte; Elaborarea și realizarea măsurilor privind conservarea și îmbunătățirea calității mediului, prevenirea și diminuarea consecințelor negative asupra acestuia; Perfecționarea sistemului de monitoring ecologic; Optimizarea și majorarea eficacității sistemului de control și autorizare a utilizării resurselor naturale; Informarea și conștientizarea publicului; Extinderea colaborării internaționale în domeniul securității ecologice; Integrarea cerințelor ecologice în strategiile de dezvoltare a sectoarelor economiei naționale.
Strategia de mediu pentru anii 2014–2023 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia (aprobată prin Hotărârea GRM nr. 301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014–2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114539&lang=ro	Scopul Strategiei este de a garanta populației RM dreptul la un mediu durabil nepoluat și sănătos, în armonie cu dezvoltarea economică și bunăstarea socială.	Asigurarea condițiilor de bună guvernare și eficientizarea potențialului instituțional și managerial în domeniul protecției mediului pentru atingerea obiectivelor de mediu; Integrarea principiilor de protecție a mediului, de DD și dezvoltare economică verde, de adaptare la schimbările climatice în toate sectoarele economiei naționale; Sporirea nivelului de cunoștințe privind protecția mediului în rândul elevilor, studenților și angajaților cu cel puțin 50% până în anul 2023 și asigurarea accesului la informația de mediu; Reducerea impactului negativ al activității economice asupra mediului și îmbunătățirea măsurilor de prevenire a poluării mediului;

		Crearea sistemului de monitoring integrat și control al calității mediului; Asigurarea utilizării raționale, protecției și conservării resurselor naturale prin: a) îmbunătățirea calității a cel puțin 50% din apele de suprafață și implementarea sistemului de management al bazinelor hidrografice; b) asigurarea accesului, până în anul 2023, a circa 80% din populație la sistemele și serviciile accesului sigure de alimentare cu apă și a circa 65% la sistemele și serviciile de canalizare; c) îmbunătățirea calității solurilor și reconstrucția ecologică a terenurilor degradate, afectate de alunecări și a fâșiilor de protecție a terenurilor agricole în proporție de 100%.
Programul de promovare a „EV” în RM pentru anii 2018-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia (nr. 160 din 21.02.2018, Monitorul Oficial al RM, nr. 68-76 din 02.03.2018)	Realizarea politicii de planificare la nivel național pe termen mediu în domeniul promovării „EV” în sectoarele de dezvoltare social-economică a țării: eficiență energetică și utilizarea surselor regenerabile, ecologizarea întreprinderilor mici și mijlocii, agricultură ecologică, transport durabil, industrie PP și consumul durabil).	Asigurarea până în anul 2020, a condițiilor de bună guvernare și consolidarea potențialului instituțional și de management în domeniul promovării „EV” cu 30% la nivel național; Asigurarea până în anul 2020, a promovării măsurilor de implementare a principiilor „EV”, astfel încât 17% din consumul final brut de energie să provină din surse regenerabile și eficiența energetică să fie îmbunătățită cu 8,2%; Asigurarea până în anul 2020, a ecologizării a circa 30% din întreprinderile mici și mijlocii prin suport adecvat în implementarea principiilor „EV”; Asigurarea până în anul 2020, a promovării agriculturii ecologice prin implementarea principiilor „EV” și extinderea suprafeței de teren agricol utilizat pentru agricultura ecologică cu circa 20%; Reducerea până în anul 2020, a poluării aerului cu 30% prin dezvoltarea transportului durabil; Asigurarea până în anul 2020, a promovării măsurilor de implementare a principiilor „EV” în domeniul construcțiilor cu 15%; Asigurarea până în anul 2020, a implementării principiilor de eficientizare a resurselor și PP în circa 30% din întreprinderi și organizații etc.

Pe lângă documentele PE generale, pe parcursul ultimelor două decenii au fost aprobate mai multe documente ale PE sectoriale care cuprind, practic, majoritatea factorilor de mediu și problemele ecologice de bază (a se vedea *boxa 2*), prevederile principale ale cărora vor fi succint elucidate în următorul capitol. În general, menționăm că documentele PE în acest timp au evoluat esențial, perfectându-se în continuu. Ele au

preluat în mare măsură experiența internațională avansată în diferite domenii iar de la finele anilor 90, ele sunt formulate ținându-se cont de imperativele DD, iar în momentul de față și de cele ale EV. În același timp, consemnăm și faptul ca obiectivele de mediu așa și nu și-au găsit o reflectare adecvată în documentele strategice ale dezvoltării RM. Acest fapt este rezultatul dificultăților prin care a trecut republica, inclusiv, al inconsecvenței reformelor socio-economice și instabilitatea politică, care au condus la faptul că în aceste trei decenii după independență, au fost elaborate câteva strategii ce privesc dezvoltarea republicii. Unul din primele documente complexe în acest sens -, Strategia DD, elaborată către finele anilor 90, a rămas la nivelul unui proiect neaprobat oficial. Integrarea cerințelor mediului în documentele ulterioare strategice are un caracter oscilatoriu. Dacă în Strategia DD aspectele mediului erau destul de superficial tratate și mai mult la un nivel declarativ (în calitate de capital natural, ce reprezintă un obiectiv important al DD), fără a avea cuantificate valorile lui în contextul dezvoltării republicii, atunci în Strategiei de Eradicare a Sărăciei și în SND din 2008–2011 problematica mediului devine o parte esențială a documentelor date, iar aspectele ecologice sunt în mare măsură integrate în politicile și acțiunile sectoriale (energetică, agricultură, industrie etc.). În SDN de după 2012, mediul, în mare parte, dispare din ele, aspectele lui fiind concepute numai indirect, identificându-se o orientare a dezvoltării spre o economie verde, cu o mai mare eficiență în utilizarea resurselor naturale și a energiei.

Analiza efectuată denotă clar apariția în ultimul deceniu a două noi orientări în dezvoltarea PE ce țin de: (a) integrarea europeană și (b) promovarea principiilor DD și a EV. Primul domeniu se bazează pe Acordul de parteneriat și cooperare cu UE, care reprezintă baza juridică a relațiilor dintre RM și UE, și pe prevederile Planului de acțiuni RM–UE. Al doilea domeniu, formalizat în Programul din 2018, este reflectat cu mai multe sau mai puține detalii într-un șir de documente sectoriale adoptate anterior, astfel ca strategia de dezvoltare industrială, strategia energetică, cea a sectorului agroindustrial etc., în care se stipulează un set de obiective și acțiuni orientate spre integrarea mediului în aceste politici sectoriale și măsurile ce țin de sporirea eficienței producerii și reducerea consumului de materie primă, de energie, de mărirea eficienței energetice etc.

Programul GRM (2023) „Moldova vremurilor bune”, coincide cu elaborarea mai multor documente strategice de politici publice –

Programul de promovare a EV împreună cu Planul de acțiuni pentru 2022-2027 și Strategia de mediu 2030. RM recunoaște necesitatea promovării EV, ca o condiție fundamentală pentru o dezvoltare economică durabilă în armonie cu mediul, cel puțin din 3 motive¹¹³. În primul rând, Programul de activitate al Guvernului dedică un capitol promovării economiei verzi și circulare. În al doilea rând, SND „Moldova 2030”, care este planul strategic fundamental al țării, menționează printre prioritățile sale-cheie dezvoltarea unei economii durabile și ecologice, precum și adaptarea la schimbările climatice în toate sectoarele economice. Viziunea conturată în SND „Moldova 2030” este ancorată în două angajamente internaționale strategice, Acordul de Asociere cu UE și Agenda 2030 pentru DD. În cele din urmă, principalul document de planificare a politicii sectoriale – Strategia de mediu pentru 2014-2023, stipulează drept prioritate integrarea principiilor economiei durabile și ecologice în toate sectoarele economice.

Recent MM a elaborat proiectul Strategiei de mediu pentru anii 2023-2030. Necesitatea căreia a fost stabilită prin Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2023 (aprobat prin HG nr. 90/2023). Ea se bazează pe cerințele actuale de aproximare a legislației naționale la prevederile Directivelor UE și de necesitatea de a implementa o politică cadru cu privire la protecția mediului și utilizarea resurselor naturale. Totodată, ea va ținea cont și de o serie de schimbări ale obiectivelor, priorităților, direcțiilor de acțiune și angajamentelor în domeniul mediului atât la nivel național, regional și internațional, care nu sunt abordate în documentele de politici, care trebuie reflectate și integrate într-o planificare strategică națională de mediu. Printre acestea evoluții, relevante pentru noua Strategie sunt:

(I) Adoptarea în anul 2015 a Agendei globale de dezvoltare durabilă 2030 și a celor 17 ODD. În baza Agendei globale, la nivel de țară au fost naționalizate majoritatea obiectivelor de DD și incluse în SND „Moldova Europeană 2030”;

(II) Noua Agendă de Asociere până în anul 2027 și Acordul de Asociere RM-UE, conform cărora au fost actualizate angajamentele RM la capitolul „Mediul înconjurător” și capitolul „Politici climatice”, prin continuarea procesului de transpunere și implementare a noilor directive și reglementări europene;

(III) Pactul Verde European, lansat în 2019, care se concentrează pe reducerea emisiilor de GES, decuplarea creșterii economice de utilizarea

¹¹³ EU4Environment (2021), *Spre o transformare verde a Republicii Moldova: Analiza situației din 2022. Monitorizarea progresului în baza indicatorilor creșterii verzi ai OCDE*.

resurselor naturale, pe politica de mediu incluzivă, precum și inițiativele din cadrul acestuia, cum ar fi Strategia UE în domeniul biodiversității pentru 2030, noul Plan de acțiune pentru economia circulară, Strategia pentru promovarea durabilității în domeniul substanțelor chimice și Planul de acțiune privind reducerea la zero a poluării, ș.a.;

(IV) Acordul de la Paris (a. 2015) în cadrul Convenției-cadru a ONU privind schimbările climatice, care urmărește consolidarea răspunsului global la amenințările schimbărilor climatice, inclusiv prin menținerea creșterii temperaturii medii globale cu mult sub 2°C peste nivelurile preindustriale și prin continuarea eforturilor de limitare a creșterii temperaturii la 1,5°C, recunoscând că acest lucru ar reduce semnificativ riscurile și impactul schimbărilor climatice. Pactul climatic de la Glasgow, semnat în anul 2021, care prevede necesitatea întreprinderii acțiunilor imediate pentru limitarea încălzirii globale și pentru atingerea neutralității climatice a UE către 2050 (zero emisii de carbon);

(V) Cel de-al 8-lea Program european de acțiune pentru mediu, cu șase obiective tematice prioritare ce vizează reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, adaptarea la schimbările climatice, un model de creștere durabil, un obiectiv ambițios de reducere la zero a poluării, protecția și refacerea biodiversității și reducerea principalelor presiuni asupra mediului și a climei legate de producție și consum;

Totodată, Strategia va îngloba în sine prioritățile de DD ale țării din SND „Moldova Europeană 2030”, aprobată prin Legea nr. 315/2022, în special obiectivele specifice menționate la capitolul 10 „Asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur”.

1.4. Evoluția instrumentelor Politicii Ecologice

Din cele expuse cunoaștem că printre primele instrumente aplicate în PE au fost reglementările juridice, care au apărut în mai multe țări ale lumii încă din etapele timpurii ale dezvoltării societății, dar mai cu seamă, în țările occidentale după revoluția industrială. Mai târziu au apărut unele elemente ale mecanismului economic, prin instituirea unor plăți pentru vânătoare, pentru resursele forestiere, apoi și prin instituirea plăților pentru poluarea mediului. După anii 70-80 ai secolului trecut s-au dezvoltat un șir întreg de noi instrumente ale PE, începând cu cele administrative (autorizații, licențe, standarde și normative ecologice), trecând ulterior la o multitudine de noi instrumente economice ce stimulau activitatea de protecție a mediului, instrumente de

conștientizare ecologică, iar apoi instrumentele voluntare ale protecției mediului. În continuare, vom trece în revistă în mod succint istoria apatiei și dezvoltării acestora în Moldova.

1.4.1. Reglementările juridice a mediului și a relațiilor ecologice până la ocuparea Basarabiei de către Imperiul Rus. Asupra evoluției reglementărilor juridice de mediu în Moldova s-au referit un șir de cercetători¹¹⁴. La periodizarea dezvoltării acestor reglementări s-au referit I. Guceac și V. Ursu, conform cărora perioadele de formare a legislației din domeniu pot fi divizate în trei etape: (a) începând cu anii 1457, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, până la sfârșitul anilor 50 ai sec. al XX-lea; (b) începând cu anul 1959, când a fost adoptată *Legea privind protecția naturii și exploatarea rațională a resurselor naturale ale RSS Moldovenești* și terminând cu anul 1991; (c) începând cu anul 1991, când a fost adoptat Codul Funciar al RM și până în prezent (perioada contemporană). O altă periodizare a legislației ecologice a prezentat-o I. Trofimov¹¹⁵, la care s-a aliniat A. Rotaru, care evidențiază următoarele etape: perioada de până la 1940; perioada 1940-1993; perioada contemporană – după 1993 (anul în care a fost adoptată *Legea RM privind protecția mediului înconjurător*).

O analiza detaliată a legislației ecologice a RM a fost și subiectul de bază tezei de doctor în drept susținută de A. Rotaru¹¹⁶, care și-a propus scopul de a studia în complex esența, structura și modul de funcționare a legislației ecologice a republicii ca sistem, pentru a elucida cele mai semnificative probleme ce marchează dezvoltarea acesteia la etapa actuală, de a formula unele posibile căi și soluții de rezolvare a lor. Ea specifică faptul că pe teritoriul țării noastre unele măsuri cu caracter legislativ orientate spre protejare elementelor naturii au existat încă din zorii apariției organizărilor feudale în cele trei principate române. Pe parcurs acestea au fost diversificate, vizând, pe lângă ocrotirea vânatului, reglementarea pescuitului sau protejarea pădurilor, a pășunilor și reglementarea unor probleme privind menținerea igienei, organizarea

¹¹⁴ Guceag, I.; Ursu, V. *Etapile formării legislației ecologice în Republica Moldova: aspecte istorice*. În: Revista națională de drept, iulie 2007, Nr. 7. - P. 24-26; Rotaru, Al. *Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală*. Teza de doctor în Drept. - Chișinău, 2012; Vlaicu, V. *Aspecte ale evoluției protecției mediului*. În: Avocatul poporului. 6-7, 2007. - P. 21-23; Seghedin, G. *History of protected areas in Romania*. In: Analele Universității din Oradea, Fascicula Protecția Mediului Vol. XIX, 2012. - P. 553-562. Goicea, N.; Bouriaud, L. *Evoluția reglementării dreptului la vânătoare pe teritoriul României în diferite perioade istorice*. În: Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Secția Silvicultură, 1999, Vol. IV. - P. 85-90.

¹¹⁵ Rotaru, Al. *Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. - Chișinău, 2012.

¹¹⁶ Ibidem. - P. 47.

comerțului, a agriculturii ori a industriei etc. Astfel, după cum specifică A. Rotaru, vechiul drept moldovenesc cuprindea un șir de reguli, „pravile” privind ocrotirea unor factori de mediu ca pădurea, apele, solul, regnul animal etc. Ulterior, începând cu Evul Mediu, moldovenii își reglementau relațiile între ei prin intermediul unei totalități de obiceiuri și tradiții populare orale, care au fost cristalizate de-a lungul secolelor, fiind denumite în popor „obiceiul pământului”, persistând în Moldova aproape până în epoca modernă.

După cum ne demonstrează N. Goicea și L. Bouriaud¹¹⁷, printre primele reglementări în dreptul mediului din spațiul românesc, inclusiv și din Moldova, sunt cele cu referire la vânat, care în dreptul vechi român se regăsește în corelarea cu dreptul de proprietate. Astfel, proprietarul putea împiedica pe vânător să intre pe terenul ce-l deținea, sau putea să pretindă daune pentru stricăciunile cauzate prin încălcarea proprietății. În perioada feudală timpurie dreptul de a vânat este liber, fără a fi limitat la o anumită proprietate, nici la o anumită calitate a persoanei. În legile emise de domnitorii țării sunt puține reglementări privind vânătoarea -, acestea pot fi întâlnite în condica lui Vasile Lupu și *Pravila* lui Matei Basarab, care cuprindeau câte două dispoziții referitoare la vânătoare. În ele se consacra principiul conform căruia, vânatul este al celui care reușește să îl captureze: cel ce va fura o fiară sălbatecă sau o pasăre neînvățată (ex. șoim nedresat), acela să nu aibă nici o iertare. Celelalte dispoziții privesc scutirea de răspundere a celui care întinde capcane în cazul în care în aceste capcane piere un animal domestic.

Reglementările ulterioare ale vânătoriei urmau cele ce țineau de legiferarea reglementărilor proprietății asupra pământurilor, și în special asupra terenurilor forestiere, care aveau loc începând cu sec. al XII-lea. Proprietatea asupra terenurilor de vânătoare și relațiile de vasalitate între domnitor și boieri sau între boier și țăranii dependenți, determina sfera celor îndreptățiți a practica vânătoarea precum și condițiile generale ale practicării ei. Aveau drept de vânătoare domnitorul și boierul, moșnenii și răzeșii, precum și orașenii, în limita proprietăților funciare ale orașului¹¹⁸. Țăranii dependenți nu aveau drept de a vâna decât numai cu învoiala stăpânului și contra unei dijme. Vânătoarea era permisă țăranilor la unele specii de vânat răpitor precum jder, vulpe, lup, râs. Dreptul de a vâna al țăranilor a rămas multă vreme neîngrădit, până la șerbirea țăranilor dictată de Mihai Viteazu, fiind și mai mult îngăduit prin regulamentele organice.

¹¹⁷ Goicea, N., Bouriaud, L. Op. cit. - P. 85-90.

¹¹⁸ Idem.

În timp ce dreptul țăranilor și al boierilor de a vâna era condiționat de întinderea proprietății asupra terenurilor destinate vânătorei, dreptul de a vâna al domnitorului era legat de un fenomen mai complex, cel al schimbării regimului juridic al terenurilor aparținând nimănui. Acestea erau considerate ca făcând parte din „pustia domnească”, unde domnitorul țării era liber să vâneze după plac, sau asupra căruia putea să creeze drepturi de vânătoare vasalilor săi. După cum ne arată N. Goicea și L. Bouriaud, pădurile în special devin obiect de interdicții și limitări în folosința lemnului, pășunat și exercitarea vânătorii. Prin „oprirea” de la folosința produselor pădurii i-au naștere „pădurile oprite” sau „braniștile”. Braniștea reprezenta un „loc oprit unde nimeni nu avea voie să vâneze, să pescuiască, să pășuneze vitele și nici măcar să cosească fânul fără voia stăpânului, cei care încălcau legea fiind aspru pedepsiți cu pedeapsă corporală și confiscarea a tot ceea ce aveau asupra lor când săvârșeau fapta”¹¹⁹. Cei ce încălcau „legea braniștei” erau pedepsiți, aplicându-li-se pedeapsa corporală și confiscarea bunurilor pe care le dețineau în momentul săvârșirii faptei. Scopul instituirii acestor braniști era, în primul rând, conservarea acestor elemente naturale din perspectiva interesului economic al proprietarului, dar ele au contribuit și la ocrotirea naturii¹²⁰. Deși în aceste acte accentul reglementarilor nu era pus pe protecția mediului, ci pe apărarea proprietății, pe obligarea locuitorilor de a proteja aceste resurse, fapt ce în mod real, se proteja flora și fauna din arealele protejate.

Ulterior, în spațiul românesc apar acte mai ample ce țineau de reglementarea utilizării pădurilor, astfel în 1786 a apărut „Orânduiala de pădure pentru Bucovina”, considerată ca primul *Cod silvic românesc*¹²¹. Cele 12 articole ale acestui document cuprind idei moderne în legătură cu amenajamentele silvice și ocrotirea pădurii. Codul conținea norme de întreținere și tăiere a arborilor în așa fel încât să permită regenerarea în timp util a zonelor împădurite. Reglementări asemănătoare apar în 1792 în Moldova și 1793 în Țara Românească. O caracteristică comună a acestor prime reglementări silvice era aceea că, ele legiferau dreptul de proprietate și de folosință asupra pădurilor, inclusiv fauna lor, făcând, totodată, anumite recomandări în legătură cu regimul silvic. Între anii 1792–1794 în Moldova, Al. Moruzzi, emite un alt act în domeniu: „Anafora pentru codru, dumbrăvi și lunci”, urmată doi ani mai târziu (la

¹¹⁹ Rotaru, A. Op. cit. – P. 47.

¹²⁰ Vlaicu, V. Op. cit. - P. 21-23.

¹²¹ Duduman, G. *Scurt istoric al amenajării pădurilor din România*. În: Bucovina Forestieră 19 (2). February 2020. - P. 139-158.

28 noiembrie 1794), de o altă orânduială intitulată „Ponturile în ce chip s-au hotărât cu sfatul de obște pentru paza dumbrăvilor, a rădiurilor, a luncilor și a codrilor merei”¹²². Ponturile, în număr de 6, prevăd, întâi de toate, măsuri de păstrare și ocrotire a pădurilor, conținând norme cu caracter imperativ. La 3/15 ianuarie 1805, voievodul Alexandru Moruzi dă o altă anaforă cu privire la așezământul agrar, compusă din 22 de ponturi, care restrângea esențial dreptul de folosință al sătenilor clăcași asupra fânețelor, pășunilor și pădurilor.

1.4.2. Reglementările juridice de mediu în anii 1812-1918. În prima jumătate a sec. al XIX-lea în Basarabia astfel de reglementări sunt destul de modeste. Numai, odată cu tăierile masive de păduri și impactul negativ al acestora asupra solurilor și productivității agricole, de rând cu impactele economice silvice din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, atât în Rusia, cât și în Basarabia, se conștientizează necesitatea reglementărilor de drept în aceste domenii. După cum specifica V. Verina¹²³, nimicirea pădurilor din Imperiul Rus, inclusiv și în sud-vestul lui, s-a intensificat în prima jumătate a sec. al XIX-lea când s-a început valorificarea masivă a stepelor din zonă și dezvoltarea orașelor și liniilor de comunicare. Astfel, geologul francez Murcinson se adresa tarului Alexandru I și consemna următoarele: „...acea viteză cu care se distrug pădurile pe toate întinderile împărăției Dstre...nu pot să nu vă informez despre aceasta pe Dstră și să nu va implor, în numele societății întregi să întreprindeți cele mai energice masuri de preîntâmpinare a distrugerii pădurilor, fapt ce va conduce la pierirea Patriei Dstre minunate”. În acest context, în 1888, a fost adoptat „Regulamentul privind protecția pădurilor” pentru întreg Imperiu Rus, care interzicea tăierile rase și stabilea categorii păduri de protecție. Acest Regulament a căpătat caracterul unei legi în domeniu, care avea scopul protecției pădurilor și se răspândea asupra tuturor pădurilor, inclusiv a celor private, toate pădurile se considerau protejate și nu se admitea nimicirea lor. În același timp, Regulamentul permitea transferarea unor porțiuni de păduri în alte categorii de terenuri, când aceasta era necesar, transferând acestea din categoria celor unde erau interzise tăierile rase în cele unde se permitea tăieri de exploatare sau în alte categorii de terenuri, aceste prevederi ofereau posibilitatea de a efectua tăieri masive în păduri¹²⁴.

Regulamentul stipula, în mod special, atât protejarea pădurilor și

¹²² Oprea, R. *Dezvoltarea Durabilă și Protecția Mediului*. - Cluj, 2008.

¹²³ Верина, В. *Памятники природы Молдавии*. - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1980.

¹²⁴ Мокрицкий, С. И. *Прошлое и настоящее молдавского леса*. - Кишинев, «Карта Молдовеняска», 1970.

a fâșiilor de protecție a câmpurilor agricole și riverane, cât și pădurile de munte. Mai mult ca atât, pădurile suburbane, precum și parcurile urbane, de asemenea, erau protejate printr-un alineat special din acest document. În 1889 a fost elaborată o instrucțiune specială pentru pădurile de protecție, iar în 1901 a fost introdusă o secțiune „Despre pădurile de protecție a apei”, a cărei realizare era susținută din contul trezoreriei de stat.

Cu toate acestea, prevederile acestui Regulament nu erau strict aplicate în practică, fapt ce nu a împiedicat continuarea defrișărilor masive de pădure, în principal, în scopul dezvoltării agriculturii și a zonelor de agrement din jurul orașelor.

Tot în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, la nivelul Imperiului Rus, au fost adoptate alte legi privind protecția și folosirea subsolului (1864-1893), a terenurilor (1893), a vânătorii (1892), a rezervațiilor (1916) etc.¹²⁵, care se răsfrângeau pe tot cuprinsul părții europene a imperiului, inclusiv în Basarabia. În 1884, a fost publicat „Proiectul de reguli generale pentru pescuitul în Rusia”, elaborat de Societatea piscicolă, care cuprindea 58 de articole. Documentul prevedea crearea ariilor protejate în toate rezervoarele cu apă, la deltele râurilor și în apropierea gurii de vărsare a râurilor în mări. Aceste arii protejate trebuiau să fie de 8 ori mai mari ca suprafață decât delta sau gura de vărsare a râurilor în mari, iar orice activități de gospodărire în ele, erau interzise. Dacă se observa o scădere a numărului sau dispariția unor specii de peste, atunci se prevedea o interdicție la pescuit pe parcursul a trei ani. A fost, de asemenea, stabilită mărimea peștelui permisă pentru pescuit. Colectarea icrelor de peste, de asemenea, nu erau permise. Mai mult ca atât, au fost interzise uciderea peștelui prin explozii și otrăvirea lor, deversarea apelor murdare, spălarea inului, aruncarea gunoiului de grajd și a apelor uzate în râpele care aveau legături cu râurile. Toate corpurile de apă ale țării au fost împărțite în nouă raioane, fiecare dintre acestea fiind controlată de un inspector piscicol. Datoria lui, pe lângă monitorizarea protecției resurselor piscicole, includea statistica gospodăririi piscicole, elaborarea măsurilor de creștere a numărului de pești și de dezvoltare a pescuitului. Controlul local asupra pescuitului a fost efectuat de autoritățile locale, poliția de pescuit și publicul larg¹²⁶. Din păcate, acest act, așa și nu a fost adoptat de Duma de Stat a Rusiei.

¹²⁵ Федорук, Н. А.; Кирпичев, И. А. *История развития экологического законодательства в России до начала XX века*. В: Научное обозрение. Педагогические науки. – 2019. – № 4-3. – С. 19-21.

¹²⁶ Соколов, В.В. *Очерки истории государственных структур природопользования и охраны природы России с древности и до настоящего времени*. - СПб.: изд. РГГМУ, 2007.

Concomitent, în legislația penală a Rusiei, au fost stabilite o serie de penalități în domeniu. Acestea prevedeau răspunderea pentru exterminarea excesivă a animalelor sălbatice și a peștilor, înființarea neautorizată de fabrici de pește, pescuitul ilegal, tăierea neautorizată de arbori în pădurile de stat și private, construirea de fabrici sau instalații recunoscute de lege ca dăunătoare purității aerului sau apei, aruncarea de substanțe otrăvitoare sau puternice în corpurile de apă cu intenția de a lua viața cuiva etc.¹²⁷.

La finele sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea atât în țările occidentale, cât și în Imperiul Rus, apare un nou domeniu de reglementare a relațiilor dintre om și natură, cel ce ține de conservarea obiectelor unice ale naturii și protecția mediului de la poluare. Anume în acest timp, în literatura publicată și în reglementările de mediu apar noțiunile de „ocrotire a naturii”, „monumente și rezervații naturale”. Această conștientizare ajunge și în Rusia. Astfel, vorbind la prima conferință privind conservarea internațională a naturii (Berna, 1913), profesorul G. Cojevnicov, delegat din partea Rusiei, specifica în alocuțiunea sa: „În Rusia nu există o lege specială pentru ocrotirea naturii, deși Rusia deține atât de multe animale sălbatice, iar ideea de conservare a naturii este străină atât pentru oameni, cât și pentru guvern. Respectiv, adoptarea unei astfel de legi devine imperativă”. În anii următori, un cerc de specialiști sub îndrumarea academicianului I. Borodin, unul din pionierii conservării naturii din Rusia, membru al Societății Imperiale de Geografie, în 1915–1916 a elaborat primul proiect al Legii Imperiului Rus privind ocrotirea naturii, care însă așa și nu a fost adoptată.

Din cele expuse, este cert că, reglementările juridice de mediu până la începutul sec. al XX-lea cuprindeau numai câteva aspecte ce țineau de resursele forestiere, cinegetice și ale celor funciare, care aveau o importanță deosebită reieșind din dreptul asupra proprietății și contribuțiilor fiscale. La începutul sec. al XX-lea încep a apărea și primele reglementări ce țineau deja de conservarea obiectelor unice naturale. În același timp, după cum specifică S. Bogoliubov¹²⁸, alte aspecte ecologice, în particular, cele cu referință la poluare, încă nu devenise scopul direct al reglementărilor juridice de mediu, acestea încep a apărea treptat în legislația sectorială în legătură cu preocuparea sporită pentru sănătatea omului, în particular în legătură cu necesitatea asigurării apei potabile

¹²⁷ Idem.

¹²⁸ Богوليубов, С.А. История формирования законодательства об охране земель и других природных ресурсов Природоресурсное право. file:///C:/Users/acapc/Downloads/istoriya-formirovaniya-zakonodatelstva-ob-ohrane-zemel-i-drugih-prirodnih-resursov.pdf

calitative și prevenirea poluării apelor de suprafață cu ape uzate. Mai mult ca atât, în legislația sanitară, de asemenea, erau incluse multe aspecte ale igienei mediului menite să prevină răspândirea epidemiilor -, amenajarea toaletelor, combaterea, muștelor, țânțarilor, rozătoarelor și a altor paraziți patogeni, inclusiv cadrul instituțional sanitar, cerințele față de notificarea populației despre restricțiile de teren, obligațiile organelor guvernamentale și ale locuitorilor în domeniul prevenirii epidemiilor.

1.4.3. Legislația ecologică în anii 1918-1940. Unirea Basarabiei cu Regatul Român în anul 1918 a dictat necesitatea unificării legislației, care în perioada 1918-1920 și-a extins jurisdicția și asupra Basarabiei. Între anii 1920 și 1930, în Regat s-au adoptat o serie de legi în domeniul mediului. Astfel, după cum ne arată prof. C. Giurgiu¹²⁹, la 24 septembrie 1920 este adoptată Legea „Pentru înființarea pășunilor comunale”, prin care se urmărea protecția pădurii, utilizându-se în acest scop numai poienile, golurile de munte, plaiurile și regiunea de baltă a Dunării și Prutului. Apoi, la 1 iulie 1924, a fost adoptată o lege, numită „Satisfacerea trebuințelor normale în lemn de foc și de construcție ale populației rurale din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina”, în care se prevedea exproprierea de păduri în scopul enunțat, fiind precizate regulile de expropriere. Ulterior, în anul 1930, a fost adoptată Legea „Pentru ameliorarea terenurilor degradate”, iar în 1933 – Legea „Asupra măsurilor complementare necesare pentru utilizarea pășunilor comunale provenind din păduri”. Aceste legi reglementau, în principal, dreptul de proprietate și de folosință asupra pădurilor, inclusiv faunelor, cuprinzând, concomitent, o serie de recomandări de ordin tehnic, precum: stabilirea vârstei optime pentru tăierea copacilor, curățarea pădurii, interzicerea pășunatului etc.

În anii 20 s-a conștientizat necesitatea activităților de conservare a naturii. Aceasta exigență era insistent promovată, cu începere din anul 1920, de către membrii Asociației „Hanul drumetșilor”, care s-a transformat, ulterior, în „Societatea pentru protecția naturii”, care lansează ideea de creare a primului parc național din România în Munții Bucegi¹³⁰. Asupra necesităților de conservare a naturii a muncit ilustrul naturalist român E. Racoviță, care a înființat, în 1920, la Cluj primul Institut de speologie din lume și a întemeiat Asociația „Frăția munteană”.

¹²⁹ Giurescu, C. *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*. Ediția a doua revăzută și adăugită. - București: Ed. Ceres, 1976. – P. 6.

¹³⁰ *Scurt istoric privind organizarea și legiferarea protecției mediului în România*. <https://www.stiucum.com/drept/dreptul-mediului-inconjurator/Scurt-istoric-privind-organiza23682.php>. Vizitat la 27 decembrie 2022.

În statutul sau această asociație prevedea ca scop „apărarea munților și pădurilor de devastări”, „apărarea florei, faunei, a frumuseților geologice și speologice din țara noastră”. Totodată, în 1928, la Cluj a avut loc și primul congres al naturaliștilor din România, unde, la propunerea lui E. Racoviță, a fost adoptată o hotărâre privind necesitatea elaborării legii referitoare la protecția naturii în România.

Un alt ilustru naturalist roman, care a militat în acești ani pentru elaborarea și adoptarea legii ocrotirii naturii, a fost Al. Borza. În 1924 el a publicat lucrarea de sinteză „*Protecțiunea naturii în România*” în care demonstra necesitatea stringentă a unei astfel de legi. La primul Congres al Naturaliștilor din România, la care s-a dezbătut problema ocrotirii naturii în Regat, el a propus din nou elaborarea unei legi, în acest sens. Toate aceste activități au dus la aceea că, în 1930 a fost adoptată legea pentru Protecția Monumentelor Naturii, completată în 1932 cu noi articole. În concepția acestei legi, erau considerate ca monumente ale naturii: „toate teritoriile, vietățile și artefactele neistorice, ce merită a fi considerate pentru folosința obștească actuală și viitoare”. Prin intermediul ei, cele mai rare și valoroase specii de animale și plante au fost declarate monumente ale naturii (dintre păsări au primit acest statut pelicanul comun, pelicanul creț, egreta mică, egreta mare, călifarul alb, călifarul roșu, lopătarul, piciorongul, corbul, spâncaciul, dropia, găina de munte, cocoșul de mesteacăn, acvila de munte, hoitarul, zăganul, vulturul sur și vulturul negru). În scopul realizării legii a fost înființată, pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Comisia monumentelor naturii, ce avea o serie de comisii regionale pentru Ardeal (1933), Oltenia (1936) și Moldova (1938) Basarabia (1933) la care ne-am referit mai sus.

1.4.4. Legislația ecologică pe parcursul sistemului socialist. Primul deceniu de după cel de-al Doilea Război Mondial nu s-a soldat cu dezvoltarea legislației ecologice atât în cadrul URSS, cât și în RSSM. Aceasta se explică prin factori obiectivi, legați de dezastrul social-economic, condiționat atât de urmările războiului, cât și de impactul ideologiei comuniste de „cucerire” a naturii, dar și de lupta cu „apologetii științelor burgheze” a conservării naturii.

Această situație era determinată și de faptul că, deși Sovietul Suprem al RSSM avea dreptul să emită legi la câteva domenii, printre care și a folosirii subsolurilor, pădurilor, apelor, bazele legislației republicane erau stabilite la nivel unional, de Sovietul Suprem al URSS și, respectiv, acestea puteau numai fi reaplicate în republică, când ele erau adoptate la nivel unional. În contextul situației din acei ani, protecția mediului

nu era considerată o prioritate, ci mai mult ca un domeniu ce ar reține exploatarea resurselor naturale, și, în acest context, până la finele anilor 50 practic nu au fost emise legi în domeniu.

Printre primele astfel de reglementari juridice la nivel unional au fost cele din domeniul utilizării și protecției resurselor piscicole și a altor resurse biologice marine, care apar la mijlocul anilor 50, necesitatea cărora a fost influențată de Conferința internațională științifică și tehnică din Roma în acest domeniu, planificată pentru anul 1955. Posibil că acest eveniment a condiționat faptul că Consiliul de Miniștri al URSS să adopte prin Decretul nr. 1666, „Regulamentelor privind protecția stocurilor de pește și reglementarea pescuitului în apele URSS” în ajunul Conferinței planificate la 10 august 1954. Ulterior, La 15 septembrie 1958, a fost adoptată decizia „Despre reproducerea și protecția stocurilor de pește în apele interioare ale URSS”, adoptată și în fostele republici ale URSS. Acest document, practic neschimbat, a reglementat protecția resurselor piscicole în URSS timp de aproape 30 de ani la rând până la dispariția fostei URSS.

La mijlocul anilor 50 specialiștii în domeniu fundamentau necesitatea adoptării unei legi organice a ocrotirii naturii, care, însă, așa și nu a fost elaborată. În același timp, în mai multe republici ale fostei URSS astfel de legi încep a fi promovate. Printre acestea a fost și RSSM, în cadrul căreia la 16 ianuarie 1959 Sovietul Suprem a adoptat *Legea privind protecția naturii și exploatarea rațională a resurselor naturale a RSS Moldovenești* –, prima lege după cel de-al Doilea Război Mondial (fiind și primul act normativ în domeniu), care a funcționat până în anul 1993¹³¹. Până la acel moment în fosta URSS astfel de legi au fost adoptate numai în alte trei republici unionale.

Legea conținea un preambul și opt articole, toate cu un caracter imperativ. Preambulul legii stipula scopul principal al legii care consta în: „...păstrarea și folosirea rațională a straturilor de sol și celui vegetal, inclusiv a pădurilor, a regnului animal, subsolului, lacurilor și râurilor, a altor obiective acvatică, a monumentelor naturii prețioase, care au o însemnătate științifică și practică pentru creșterea în continuare a productivității muncii și satisfacerea cerințelor materiale, culturale și estetice ale societății”. Atingerea acestui scop solicita un șir de acțiuni și reglementari expuse într-un șir de articole: în art. 1. se specifica subiectele ocrotirii naturii și se declara că, se supun protecției de stat solurile, toate

¹³¹ Закон об охране природы и использовании природных богатств МССР. В: Природа и закон. Сборник нормативных актов по охране природы и рациональному использованию природных богатств Молдавской ССР. – Кишинев: Из-во ЦК КП Молдавии, 1970. - С. 30-31.

pădurile, subsolul, resursele acvatice (lacurile, râurile, izvoarele, apele subterane etc.), monumentele naturii (parcurile, copacii seculari și altă vegetație seculară) ș.a.”; în art. 2 se menționa interdicția de a întreprinde oricare activități cu impacte negative asupra mediului, obiectivelor luate sub protecția statului, a resurselor naturale. Mai mult ca atât, utilizarea pădurilor, faunei, resurselor vegetale în diferite scopuri, se va efectua numai în conformitate cu reglementările legislației în vigoare sau a organelor de stat împuternicite, în acest sens (art. 3); Conform art. 4 protecția naturii a fost pusă în seama filialei moldovenești a AȘ a URSS și Ministerului Agriculturii al RSSM, în limitele întregii republici, iar la nivel local, a sovietelor satești, de orașel, orașenești și raionale (art. 5). Legea stabilea, de asemenea, că infractorii care vor afecta obiectele protejate de stat și monumentele naturii pot fi private de libertate până la trei ani sau cu munca de corectitudine până la un an sau cu o amendă de până la 2000 ruble (art. 6). Conform art. 7 problema conștientizării și educației în domeniul ocrotirii naturii este o sarcină a tuturor instituțiilor de învățământ, a Sovietelor de deputați dar și a organizațiilor obștești.

În ultimul articol al acestei legi erau stipulate un șir de acțiuni care necesitau a fi întreprinse de către Consiliul de Miniștri al Republicii pentru punerea în aplicare a legii date: (a) stabilirea listei rezervațiilor naturale și a braniștilor rezervate; (b) formularea și implementarea măsurilor ce țineau de protecția și utilizarea rațională a solurilor, apelor, prevenirea lor de la poluare, prevenirea eroziunii solurilor și a alunecărilor de teren, prevenirea poluării aerului și a mediului cu deșeurile solide, ocrotirea și ameliorarea stării resurselor cinegetice și păsărilor; (c) coordonarea activităților de ocrotire a naturii de către diferite organizații care efectuează acestea răzlețit; și (d) formularea și realizarea măsurilor ce țineau de zonele verzi din localitățile republicii și implicarea activă în acest proces a populației largi, a sovietelor locale și a instituțiilor de învățământ.

Ulterior, în baza legii din 1959 și al legilor adoptate la nivel unional, au fost adoptate un șir de legi sectoriale, printre care: Codul Funciar al RSSM din 22 decembrie 1970, Codul Apelor din 21 decembrie 1973, Codul Subsolului din 25 noiembrie 1976, Codul Silvic din 7 iunie 1979, Legea privind protecția și folosirea regnului animal din 4 decembrie 1981¹³². Aceste legi ale RSSM au fost practic duplicate ale celor unionale cu o adaptare a lor la condițiile republicii.

¹³² *Codul silvic RSSM. Legea RSSM din 7.06.79.* În: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*, 1981, nr. 12; Cu privire la protecția faunei, 4 decembrie 1981.

În 1977, odată cu adoptarea noii Constituții a fostei URSS a avut loc definitivarea juridică și formalizarea principiilor ocrotirii naturii în fosta URSS. În ea a apărut un articol nou, special dedicat mediului, (art. 18)¹³³ în care se stipula că, „în interesul generațiilor prezente și viitoare, măsurile necesare. sunt luate în URSS pentru protecția și utilizarea rațională, bazată științific, a pământului și a subsolului acestuia, a resurselor de apă, a florei și a faunei, pentru a menține aerul și apa curată, pentru a asigura reproducerea resurselor naturale și a îmbunătăți mediul uman”. Articolul 67 al Constituției specifica că, protecția naturii și respectarea ei este datoria fiecărui cetățean sovietic.

Începând cu anii 80, în fosta URSS au început a fi elaborate standardele calității mediului și se dezvoltau procedurile de stabilire a normativelor ecologice, a limitelor de emisii și de deversări ale diferitor substanțe poluante. Între anii 1980-1990 legislația în domeniu s-a îmbogățit cu unele norme ce înăspreau măsurile de penalizare a infracțiunilor ecologice în vigoare. Astfel, în anul 1985, a fost adoptată *legea cu privire la Cartea Roșie a RSS Moldovenești* în baza căreia a fost editată „*Cartea Roșie*” a republicii, în care au fost incluse inițial 57 de specii faunistice și floristice.

Către finele anilor 90 cadrul legislativ în domeniu rămânea a fi inefficient, deși fusese aprobate actele legislative de bază în privința utilizării și protecției resurselor naturale, respectarea lor era la un nivel nesatisfăcător. Mai mult decât atât, se aplicau standardele și normativele ecologice unificate pentru teritoriul fostei URSS, care nu erau acomodate la condițiile specifice ale republicii. Este evident, că aceste legi purtau un caracter declarativ și nu atrăgeau atenția asupra multor aspecte cum ar fi stimularea ocrotirii resurselor naturale și ale utilizării lor raționale, informarea publicului și participarea lui în procesul de ocrotire a naturii, reglementarea activității întreprinderilor și evaluarea impactului lor și al proiectelor economice asupra mediului, etc. Cu toate aceste neajunsuri, legile și codurile adoptate pun bazele unor domenii importante de activitate ale protecției mediului care necesitau a fi aplicate în orice condiții de organizare socio-politică, și anume: (a) se stipula necesitatea ținerii evidenței cadastrului resurselor naturale; (b) se specifica nevoia efectuării observațiilor asupra calității resurselor naturale; (c) se institua sistemul de autorizații și licențiere a utilizării diferitor resurse naturale și al autorizării de poluare a mediului; (d)

¹³³ Конституция СССР, 1977: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/97970/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F>. Vizitat la 28 decembrie 2022.

se prevedea mecanismul normării calității mediului înconjurător, etc. Toate acestea au stat la baza formulării noii legislații ecologice în condițiile tranziției economice. Desigur, legile din această perioadă stipulau proprietatea exclusivă a statului asupra resurselor naturale. În plus, legislația din acele timpuri nu reglementa nici regimul substanțelor toxice și dăunătoare mediului sau sănătății populației, nu stabilea regulile și procedurile eliberării autorizațiilor de utilizare și protecție a mediului etc.

În general, pe parcursul acestei perioade reglementările juridice au revoluționat treptat, fiind inițial adoptate numai unele legi care, ca și anterior, atât reglementau unele aspecte ale ocrotirii resurselor animale (faunei cinegetice și a resurselor piscicole) și a pădurilor, cât și conservarea obiectelor unicele naturale. Numai în anii 70-80 apar noi legi ce reglementează gospodărirea rațională a resurselor naturale –, care erau declarate ca proprietate exclusivă a statului. Normele acestor legi erau adresate organelor, instituțiilor și organizațiilor de stat, angajate în planificarea și utilizarea resurselor naturale, ceea ce a făcut posibilă satisfacerea nevoilor economiei naționale în acestea, prevenind, totodată, epuizarea lor. Ulterior, încep a apărea noi acte legislative, orientate deja spre prevenirea poluării și degradării mediului, promovând o schimbare radicală atât a atitudinii față de protecția mediului, datorită agravării situației ecologice în anii 80, cât și a eficienței scăzute a legislației de mediu adoptate până la acel timp, în general.

1.4.5. Noile reglementări și acte legislative de mediu din perioada independenței Republicii Moldova. În vâltoarea transformărilor îndată după independența RM și a dificultăților de ordin social-economic, al războiului din zona de est de la începutul anilor 90, problematica mediului î-și pierde prioritatea pentru societate. Respectiv, în primii 3 ani ai independenței atât Parlamentul, cât și Guvernul RM practic nu au adoptat acte legislative sau reglementări în domeniu. În acest timp a fost inițiată pregătirea unei noi legi a protecției mediului, inițiativa promovată insistent de către P. Gusac, doctor în medicină, deputat în primul Parlament al RM, președinte al comisiei parlamentare pentru ecologie (1990-1994), profesor la Universitatea de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Aceasta lege a fost adoptată în anul 1993, care a pus baza modernizării legislației ecologice în RM.

Articolul 2 al acestei legi¹³⁴ stipulează caracterul fundamental al ei, care, „...constituie cadrul juridic de bază pentru elaborarea actelor

¹³⁴ *Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător. 30-10-1993. În: Monitorul Oficial Nr. 10 art. 283.*

normative speciale și instrucțiunilor în probleme aparte din domeniul protecției mediului în scopul: a) asigurării fiecărui om a dreptului la un mediu sănătos și estetic plăcut; b) realizării supremei responsabilități a fiecărei generații pentru protecția mediului în fața generațiilor viitoare; c) obținerii unui diapazon cât mai larg de folosire a resurselor naturale fără a depăși limitele admisibile, evitându-se epuizarea și degradarea lor, riscul pentru sănătatea oamenilor și alte consecințe nedorite și imprevizibile; d) protecției solului și subsolului, apelor și aerului de poluare chimică, fizică și biologică, de alte acțiuni care dereglează echilibrul ecologic; e) păstrării biodiversității și genofondului, integrității sistemelor naturale, valorilor naționale istorice și culturale; f) restabilirii ecosistemelor și componentelor lor, afectate prin activitatea antropică sau calamități naturale”.

Prevederile acestei legi au fost dezvoltate ulterior și detaliate în legislația sectorială de mediu, care pe parcursul ultimilor 30 de ani, s-a modificat totalmente. A fost elaborat și aprobat un set de noi legi atât pentru toate domeniile resurselor naturale și protecției mediului, cât și au fost total revizuite Codurile resurselor naturale (a se vedea *Boxa 2*). Deopotrivă cu legile ecologice, au fost aprobate și legi ramurale, care au tangență cu mediul înconjurător (protecția civilă, protecția consumatorului, asigurarea sanitaro-epidemiologică a populației). Cerințele protecției mediului de asemenea au început treptat să fie integrate organic în multe alte legi din domeniile economic, agrar, industrial etc.

Boxa 2. Principalele acte legislative ecologice ale RM

1. Codul funciar, adoptat prin Legea nr. 828-XII din 25.12.1991.
2. Legea privind reglementarea de stat a regimului proprietății funciare, cadastrul funciar de stat și monitoringul funciar nr. 1247-XII din 22.12.1992.
3. Legea privind protecția mediului înconjurător nr. 1515-XII din 16.06.1993.
4. Codul apelor, adoptat prin Legea nr. 1532-XII din 22.06.1993.
5. Legea privind ocrotirea monumentelor nr. 1530-XII din 22.06.1993.
6. Legea regnului animal nr. 439-XIII din 27.04.1995.
7. Legea cu privire la zonele și fâșiile de protecție a apelor râurilor și bazinelor de apă nr. 440-XIII din 27.04.1995.
8. Codul silvic, adoptat prin Legea nr. 887-XIII din 21.06.1996.
9. Legea privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului nr. 835 din 17.05.1996.
10. Legea privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător nr. 851-XIII din 29.05.1996.

11. Legea privind protecția aerului atmosferic nr. 1422-XIII din 17.12.1997.
12. Legea cu privire la resursele naturale nr. 1102-XIII din 06.02.1997.
13. Legea cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive nr. 1236-XIII din 03.07.1997.
14. Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat nr. 1538-XIII din 25.02.1998.
15. Legea privind plata pentru poluarea mediului nr. 1540-XIII din 25.02.1998.
16. Legea cu privire la activitatea hidrometeorologică nr. 1536-XIII din 25.02.1998.
17. Legea cu privire la apa potabilă nr. 272-XIV din 10.02.1999.
18. Legea cu privire la spațiile verzi ale localităților urbane și rurale nr. 591-XIV din 23.09.1999.
19. Legea cu privire la protecția plantelor nr. 612-XIV din 01.10.1999.
20. Legea pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate nr. 1041-XIV din 15.06.2000.
21. Legea privind securitatea biologică nr. 755-XV din 21.12.2001.
22. Legea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon nr. 852-XV din 14.02.2002.
23. Legea cu privire la Cartea Roșie a RM nr. 325-XVI din 15.12.2005.
24. Legea nr.115 din 09.06.2005 cu privire la producția agro-alimentară ecologică.
25. Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura nr. 149-XVI din 08.06.2006.
26. Legea privind protecția animalelor folosite în scopuri experimentale sau în alte scopuri științifice nr. 265-XVI din 28.07.2006.
27. Legea cu privire la rețeaua ecologică nr. 94-XVI din 05.04.2007.
28. Legea grădinilor zoologice nr. 136-XVI din 14.06.2007.
29. Codul subsolului, adoptat prin Legea nr. 3-XVI din 02.02.2009.
30. Legea privind deșeurile nr. 209 din 29.07.2016.
31. Legea cu privire la eficiența energetică nr. 142 din 02.07.2010.
32. Legea apelor nr. 272 din 23.12.2011.
33. Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare.
34. Legea privind securitatea industrială a obiectelor industriale periculoase nr. 116 din 18.05.2012.
35. Legea privind evaluarea impactului asupra mediului nr. 86 din 29.05.2014.
36. Legea privind deșeurile din nr. 209 din 29.07.2016.
37. Legea privind evaluarea strategică de mediu nr. 11 din 02.03.2017.
38. Legea pentru ratificarea Acordului de la Paris nr. 78 din 04.05.2017.
39. Legea privind substanțele chimice nr. 277 din 29.11.2018.

Noua legislație ecologică a RM conține stipulările de bază ale *Constituției RM* (1994) și ale *Legii-cadru privind protecția mediului* (1993). Constituția specifică atât drepturile fundamentale ale cetățenilor republicii, cât și obligațiile statului în asigurarea unei calități adecvate a mediului înconjurător¹³⁵. În afară de dreptul la ocrotirea sănătății (art. 36), fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios, din punct de vedere ecologic, pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive (art. 37). Concomitent, drept o normă constituțională reprezintă prevederea că persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane, ca urmare a unor contravenții ecologice. Una dintre cerințele ocrotirii sănătății este asigurarea condițiilor favorabile de muncă. Paralel cu aceste drepturi constituționale, în art. 34 se stipulează și dreptul la informație. Deci, în ceea ce privește dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public, nu pot fi impuse restricții. Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra problemelor de ordin public și asupra celor de interes personal. De asemenea, în domeniul mediului înconjurător, statul garantează fiecărui om dreptul la accesul liber și la difuzarea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic. Tăinuirea sau falsificarea informațiilor despre factorii ce sunt în detrimentul sănătății oamenilor se interzic prin lege.

Constituția RM prevede pentru cetățenii ei și unele obligații în domeniul mediului. Astfel, conform art. 59, protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean. În același timp, dreptul la proprietatea privată obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului înconjurător și asigurarea bunei vecinătăți. Conform art. 127 al *Constituției*, bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice. În acest sens, rolul statului în protecția mediului înconjurător și a resurselor lui este prioritar. De aceea, statul trebuie să asigure, pe lângă un șir de condiții de ordin economic și social: (a) exploatarea rațională a pământului și a celorlalte resurse naturale, în concordanță cu interesele

¹³⁵ *Constituția Republicii Moldova* (adoptată la 29 iulie 1994): <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496>. Vizitat la 27 decembrie 2022.

naționale; (b) refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic. Toate aceste stipulări constituționale de mediu au fost ulterior dezvoltate și transpuse în cadrul juridic ecologic al RM.

Trebuie de specificat că, majoritatea legilor ecologice au fost elaborate și adoptate în a doua jumătate a anilor 90 - începutul primului deceniu al sec. al XXI-lea. Astfel, s-a manifestat o oarecare întârziere a renovării bazei legislative comparativ cu reformele economice și sociale produse în societate. Este important faptul că această întârziere a avut loc, mai cu seamă, în domeniul economic, când noile acte legislative sectoriale adoptate nu includeau stipulări ce țineau de mediu. Mai mult decât atât, cadrul regulatoriu nou nu includea specificări concrete ale limitelor impactelor ecologice sau ale limitelor utilizării resurselor naturale, ci mai mult se refereau la aspectele procedurale și la instrumentele ME. Numai în a doua jumătate a primului deceniu al sec. al XXI-lea se produce o modificare treptată a legislației sectoriale sau adoptarea noilor legi sectoriale, care sunt, într-o mai mare măsură, „ecologizate”. Totodată, în această perioadă, este inițiat procesul de modificare a legilor ecologice, ce și-au demonstrat sub diferit aspect eficiența sau ineficiența la unele sau alte capitole.

În prezent, cadrul legal al RM este complex și reglementează atât utilizarea și protecția tuturor resurselor naturale (resursele naturale, solul, apele, resursele minerale, cele forestiere, regnul animal și vegetal, fauna cinegetică și resursele piscicole), cât și majoritatea aspectelor ce se referă la conservarea, poluarea sau degradarea mediului (privind protecția aerului, ariile protejate, spațiile verzi, rețeaua ecologică) sau care reglementează activitățile periculoase pentru mediu și sănătatea umană (privind regimul substanțelor nocive, deșeurile de producție și menajere, protecția plantelor, securitatea biologică, securitatea industrială a obiectelor industriale periculoase etc.). O parte specială de acte legislative țin de unele componente ale ME și ale instrumentelor PE, privind evaluarea impactului asupra mediului înconjurător, plata pentru poluarea mediului înconjurător, ocrotirea monumentelor, activitatea hidrometeorologică, accesul la informație etc. Stipulările de bază ale legilor ecologice au stat la temelia formulării unei multitudini de regulamente și instrucțiuni, aprobate ulterior de guvern sau de MM. Totalitatea actelor legislative adoptate de parlament și a celor acceptate la nivelul guvernului și al MM include peste 130 de acte în domeniu¹³⁶.

¹³⁶ Howard, B.; Gofman, L. *Environmental Protection Law and policy. Law Approximation to UE*

Analiza acestei multitudini de acte normative în domeniu demonstrează că, ele au la bază un șir de principii noi comparativ cu legislația din fosta URSS, și anume: (a) principiul democratizării, care prevede o informare largă a publicului și atragerea lui în luarea deciziilor; (b) principiul „plătește poluatorul și beneficiarul resurselor naturale”; (d) principiul cooperării internaționale; (e) principiul desconcentrării și descentralizării funcțiilor protecției mediului și al trecerii responsabilităților de la nivel central la cel local, de la stat la agenții economici privați; (f) principiul examinării și evaluării impactului asupra mediului înconjurător al activităților economice preconizate, al planurilor și programelor de dezvoltare și (g) principiul armonizării cu prevederile tratatelor internaționale la care este parte RM.

Cadrul legal de mediu din RM este completat prin intermediul a unui șir de tratate internaționale. De la începutul obținerii independenței sale țara noastră a întreprins pași activi în cooperarea ecologică internațională, aderând la multiple tratate și începând a-și armoniza politica și legislația ei ecologică la cerințele acestora. Actualmente au fost ratificate majoritatea celor mai importante acorduri de mediu atât la nivel global, cât și European, asigurând implementarea lor prin ajustarea politicilor existente sau elaborarea de politici noi în diferite domenii ale protecției mediului, prin perfectarea noilor acte legislative sau normative cât și creând cadrul instituțional respective (a se vedea *boxa 3*). Luând în calcul prevederile constituționale privitor la supremația acestora asupra celor naționale, putem constata că tratatele în cauză constituie un suport juridic enorm în reglementarea activității de protecție a mediului în republică.

Boxa 3. Convențiile ecologice internaționale parte cărora este RM

1. Convenția privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontaliere și a lacurilor internaționale (Helsinki, 1992). Protocolul privind Apa și Sănătatea (1998). Protocolul privind responsabilitatea civică și compensarea pentru prejudiciul cauzat apelor transfrontaliere de către impactul transfrontalier al accidentelor industriale (2003).
2. Convenția privind efectele transfrontaliere ale accidentelor industriale (Helsinki, 1992).
3. Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în context transfrontalier (Espoo, 1991); Protocolul privind evaluarea strategică de mediu (Kiev, 2003). Legea pentru acceptarea amendamentelor I și II la Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontalier nr. 214 din 03.12.2015.

4. Convenția privind diversitatea biologică (Rio de Janeiro, 5 iunie 1992), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 457-XIII din 16 martie 1995. Protocolul de la Cartagena privind biosecuritatea (New York, 2001). Legea pentru ratificarea Protocolului de la Nagoya ce vizează accesul la resursele genetice și distribuirea corectă și echitabilă a beneficiilor, care rezultă din utilizarea acestora la Convenția privind diversitatea biologică nr. 117 din 02.06.2016”.
5. Convenția cu privire la schimbarea climei (New-York, 1992). Protocolul de la Kyoto (1997).
6. Convenția pentru protecția stratului de ozon (Viena, 22 martie 1985). Protocolul referitor la substanțele care distrug stratul de ozon (Montreal, 16 septembrie 1987).
7. Convenția privind poluarea transfrontieră a aerului la distanțe mari (Geneva, 13 noiembrie 1979), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 399-XIII din 16 martie 1995. Protocolul privind POP. Protocolul privind metalele grele. Protocolul privind combaterea acidificării, eutroficării și ozonului la nivelul solului. Legea pentru aderarea RM la Protocolul Convenției din 1979 asupra poluării atmosferice transfrontiere, pe distanțe lungi, referitor la finanțarea pe termen lung a Programului de cooperare pentru supravegherea și evaluarea transportului, pe distanțe lungi, al poluanților atmosferici în Europa (EMER) nr. 215 din 03.12.2015;
8. Convenția Națiunilor Unite privind combaterea deșertificării în țările afectate de secetă și/sau de deșertificare (Paris, 17 iunie 1994), aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 257-XIV din 24 decembrie 1998.
9. Convenția privind controlul asupra transportării transfrontiere a deșeurilor periculoase și eliminarea acestora (Basel, 22 martie 1989), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1599- XIII din 10 martie 1998.
10. Protocolul privind responsabilitatea pentru compensarea prejudiciilor cauzate din rezultatul transportării transfrontaliere a deșeurilor periculoase al Convenției Basel.
11. Convenția asupra zonelor umede de importanță internațională în special ca habitat al păsărilor acvatice (Ramsar, 2 februarie 1971), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 504-XIV din 14 iulie 1999.
12. Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului mediu (Aarhus, 25 iunie 1998), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 346-XIV din 7 aprilie 1999.
13. Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa (Bern, 19 septembrie 1979).
14. Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție (CITES), (Washington, 3 martie 1973), ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1246-XIV din 28 septembrie, 2000.

15. Convenția asupra conservării speciilor migratoare de animale sălbatice (Bonn, 1979). Acordul privind conservarea liliecilor în Europa (Londra, 1991). Acordul privind conservarea păsărilor migratoare de apă african-aurasiatice (Haga, 1995).
16. Convenția privind POPs (Stocholm, 23 mai 2001), ratificată prin Legea nr. 40-XV din 19 februarie 2004.
17. Convenția de la Rotterdam privind procedura de consimțământ în cunoștința de cauză aplicabilă anumitor produși chimici periculoși și pesticidelor care fac obiectul comerțului internațional (Rotterdam, 10 septembrie 1998), ratificată prin Legea nr. 389-XV din 25 noiembrie 2004.
18. Convenția privind cooperarea pentru protecția și utilizarea durabilă a fluviului Dunăre (Sofia, 29 iunie 1994).
19. Convenția privind peisajul european (Florența, 2000).

1.4.6. Instrumentele administrative ale Politicii Ecologice. De rând cu reglementările juridice încă din timpul fostei URSS au fost adoptate un șir de alte instrumente ale PE din grupul celor administrative printre care sunt: normativele și standardele ecologice; evaluarea de mediu; autorizațiile de mediu; licențierea și certificarea ecologică; prevenirea și controlul integrat al poluării.

EM. Procesul adoptării deciziilor privind diferite activități ale dezvoltării socio-economice în URSS se reglementa prin intermediul legislației economice, care conținea anumite regulamente, orientate spre prevenirea impactului negativ al activității planificate asupra mediului¹³⁷. La 23 decembrie 1985, Comitetul de Stat pentru Construcții al URSS a adoptat „Instrucțiunea privind conținutul, ordinea elaborării, coordonării și adoptării documentației de proiect pentru construcția întreprinderilor și edificiilor”¹³⁸. Conform prevederilor instrucțiunii date, documentația de proiect trebuie să conțină: „evaluarea complexă a raționalității deciziilor tehnice preconizate privind utilizarea rațională a resurselor naturale și a măsurilor de prevenire a impactului negativ al construcției și funcționării întreprinderii asupra mediului”. Anume această cerință a servit ca prototip al EIMÎ, introduse mai târziu, cu toate că în documentul menționat „evaluarea complexă” se trata ca un rezultat final, ce stabilește admisibilitatea ecologică de realizare a proiectului, dar nu ca proces ce contribuie la luarea deciziilor optime.

¹³⁷ Capcelea. A.; Cojocaru, M. *Evaluarea de mediu*. - Chișinău: Ed. Știința, 2005.

¹³⁸ Госстрой СССР. Инструкция о составе, порядке разработки, согласования и утверждения проектно-сметной документации на строительство предприятий, зданий и сооружений. СНИП 1.02.01-85, 1985: <http://files.stroyinf.ru/Data1/57/57747/>

Drept rezultat, la sfârșitul anilor 80, a fost întreprinsă o încercare de a integra și pune în practică principiile enumerate în cadrul sistemului tradițional de expertize, ceea ce în final a condus la crearea sistemului EE. Oficializarea acestei proceduri a fost efectuată prin adoptarea la nivel unional a Hotărârii deja consemnate a Consiliului de Miniștri de la 7 ianuarie 1988 „Privind reformarea radicală a acțiunilor de protecție a mediului”. Această hotărâre a autorizat CSON de a conduce EE de stat a planurilor, programelor, materialelor și a tehnologiilor noi, precum și a proiectelor activităților economice concrete. Pentru realizarea acesteia, în baza Dispoziției Consiliului de Miniștri al URSS¹³⁹, în cadrul CSON, atât la nivel unional, cât și la cel republican, au fost create direcții speciale ale EE de Stat (EES). Aceasta Dispoziție interzicea finanțarea proiectelor și programelor fără avizul pozitiv al EES. Ulterior, în decembrie 1989, CSON a expediat subdiviziunilor sale din republicile unionale două instrucțiuni referitor la procedura de evaluare a impactului asupra mediului. Ele interziceau direcțiilor EES să primească proiectele ce nu includeau rezultatele evaluării impactului asupra mediului, precum și propuneau lista documentației obligatorii, necesare pentru expertiză.

La 18 mai 1990, CSON al URSS a adoptat „Instrucțiunea temporară privind ordinea de realizare a evaluării impactului asupra mediului la elaborarea argumentărilor (calculului) tehnico-economice și a proiectelor de construcție a obiectelor și complexelor economice”¹⁴⁰. Ea conținea descrierea principiilor de bază și a cerințelor specifice față de procedura de evaluare a impactului de mediu. Concomitent, instrucțiunea cuprindea descrierea procedurii de EM, precum și recomandări privind consultările publicului. Conform acestei instrucțiuni, rezultatele EM sunt supuse ulterior EE.

Este necesar de specificat că procedura evaluării impactului proiectelor economice asupra mediului a fost inițiată ceva mai devreme în cadrul RM decât la nivel unional sau în alte republici unionale. Astfel, odată cu conștientizarea situației ecologice în republică, cu acțiunile ecologiștilor de la mijlocul anilor 80 ai secolului trecut, și cu necesitatea evidentă a evaluării preliminare de mediu a proiectelor de mare amploare cu impacturi potențiale semnificative, în anul

¹³⁹ Об организационной структуре Государственного комитета СССР по охране природы. Постановление Совета Министров СССР от 8 апреля 1988 г., № 436: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_14704.htm

¹⁴⁰ Государственный Комитет по Охране Природы. Временная инструкция о порядке проведения оценки воздействия на окружающую среду при разработке технико-экономических обоснований (расчетов) и проектов строительства народно-хозяйственных объектов и комплексов, 1990: http://www.tehлит.ru/llib_norma_doc/8/8743/

1987 Guvernul RSSM a adoptat o dispoziție specială conform căreia orice proiecte de mare amploare cu impacturi semnificative de mediu necesită a avea așa-numita fundamentare ecologică, care ar include în sine analiza impacturilor potențiale și măsurile de minimalizare a lor¹⁴¹. Conform acestei dispoziții, toate obiectele de proporții ce afectează mediul necesită la etapa inițială de proiectare un studiu de fundamentare ecologică. Esența acestei fundamentări ecologice consta în examinarea consecințelor ecologice posibile a proiectelor economice deja elaborate și a eficienței măsurilor de minimalizare a lor. Fostul Comitet de Stat pentru Planificare avea sarcina de a indica anual care proiecte ecologice au nevoie de studii respective, iar Ministerul de Finanțe prevedea resursele financiare necesare în acest scop. Drept organizație de bază, responsabilă pentru aceste lucrări de fundamentare ecologică a fost anume desemnata SG. În decursul anilor 1987-1990 au fost efectuate următoarele studii: (a) fundamentarea ecologică a extragerii nisipului și adâncirea albiei râului Nistru; (b) fundamentarea ecologică a Planului General Urbanistic al mun. Chișinău până în anul 2000, rezultatele căruia au fost expuse într-o publicație specială¹⁴²; (c) efectuarea lucrărilor de irigare a zonei de nord a republicii; și, (d) captarea apei fluviului Dunărea și pomparea ei pentru irigare prin canalul Ialpug–Taraclia.

Cu toate lacunele acestei proceduri, este important a specifica că cercetările respective și examinarea consecințelor posibile ecologice ale acestor proiecte au demonstrat pericolozitatea ecologică a extragerii nisipului din fl. Nistru, atât a funcționării canalului Ialpug-Taraclia, cât și a dezvoltării irigațiilor masive în zona de nord a republicii. Drept rezultat, toate aceste trei proiecte au fost suspendate. În cazul Schemei dezvoltării urbanistice a mun. Chișinău, s-a constatat că elementele ecologice să fie bine elucidate în varianta finală a proiectului schemei comparativ cu varianta inițială, cea ce a contribuit la perfecționarea documentației de proiect. În acest context, Dispoziția în cauză și-a jucat rolul pozitiv, punând bazele dezvoltării de mai departe a procedurii evaluării de mediu și a expertizării ecologice în republică.

Acesta decizie din anul 1987 a stat la baza creării sistemului de EE în RSSM. Deja în 1988 prin Hotărârea GRSSM¹⁴³ s-a decis de a stabili

¹⁴¹ *Dispoziția Guvernului RSSM nr. 247-p din 10.10.1986 cu privire la fundamentarea ecologică a proiectelor de construcție și reconstrucție a celor mai mari obiecte (nr.247-p din 10.10.1986).*

¹⁴² Кишинев: *эколого-географические проблемы* / Под ред. Т.С. Константиновой и Н.С. Краснощековой. – Кишинев: Штиинца, 1988.

¹⁴³ *Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM din*

cerințele referitor la efectuarea EE pentru toate proiectele cu impacturi de mediu. Argumentul de bază, care confirmă importanța EE în stoparea proceselor negative, a fost acela că deciziile se adoptă la etapa de proiectare, când măsurile de protecție a mediului pot fi perfecționate fără mari cheltuieli bănești și într-un termen redus. Al doilea factor este că fără avizul pozitiv al EE nu se permite începerea construcției obiectelor, iar punerea în funcțiune a obiectelor este posibilă numai cu respectarea prevederilor avizului menționat. Nu mai puțin important este faptul că numai în procesul EE se asigură examinarea în complex a documentației de proiect și planificare, ținându-se cont în ansamblu de factorii economici, ecologici și sociali.

Dezvoltarea EM a căpătat amploare după obținerea independenței RM. La 23 noiembrie 1992 a fost aprobată o instrucțiune specială a Departamentului de Stat pentru Protecția Mediului și Resurselor Naturale „Cu privire la necesitatea evaluării impactului de mediu în documentația de anteproiect, antepian și de proiectare”. Ea reprezenta atât o versiune succintă a procedurii evaluării impactului asupra mediului înconjurător, cât și lista tipurilor de obiecte ce necesitau studii detaliate ale ei. În fond, ea a fost elaborată în baza unei instrucțiuni elaborate de fostul CSON al fostei URSS (1990) și conținea elementele de bază ale EM. Instrucțiunea nu prevedea participarea specialiștilor în domeniu în etapele inițiale de proiectare, nu stipula consultarea obligatorie a publicului, nu prevedea clar etapele de screening și scoping etc. Deși instrucțiunea a avut aceste și alte deficiențe, ea a servit drept bază pentru elaborarea unui Regulament special în acest sens, atașat la *Legea cu privire la EE și EM* (1996).

Legea organică privind protecția mediului înconjurător aprobată în 1993 pentru prima dată la nivel legislativ cuprindea câteva articole (art. 21–25) care stipula activitatea EE și elementele necesare pentru EM. Ea confirma atât caracterul obligatoriu al EE și al deciziei sale, cât și oportunitatea de a examina sub aspectul consecințelor ecologice și al măsurilor propuse toate proiectele activităților economice, care direct sau indirect puteau avea impact asupra mediului și a sănătății populației. În baza acestei legi, în același an, a fost aprobată o instrucțiune specială în domeniu, care reglementa procedura de evaluare a impactului asupra mediului al proiectelor de mare amploare¹⁴⁴.

12.04.1988 cu privire la restructurarea cardinală a activității de ocrotire a naturii în RSSM.

¹⁴⁴ Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resurselor Naturale. Instrucțiunea cu privire la evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în documentele de anteproiect aprobată la 23.10.1993.

Ulterior, sistemul EM în RM este dezvoltat în alte documente importante – *Legea privind EE și EM* (1996), Instrucțiunea despre ordinea de organizare și efectuare a expertizei ecologice de stat; Regulamentele privind: (a) auditul ecologic al întreprinderilor (1998); (b) EM al întreprinderilor care sunt supuse privatizării (1998) și (c) participarea publicului la luarea deciziilor de mediu (2000), etc.¹⁴⁵.

RM a aderat la Convenția CEE/ONU privind EM în context transfrontalier (Espoo, Finlanda, 1991), luându-și obligativitatea de a efectua studii de mediu în contextul acelor proiecte care pot avea impact transfrontalier, conform procedurilor stipulate în această convenție, de a coopera cu alte state în domeniul respectiv. Convenția conținea aspectele procedurale, lista obiectelor ce necesită studii de impact, solicită consultarea instituțiilor de stat din alte țări, unde se preconizează impactul activității propuse, și a publicului larg.

În anul 2014 a fost adoptată *Legea cu privire la evaluarea impactului asupra mediului înconjurător*, prin care se transpune în viață prevederile Directivei cadru a UE în domeniu, iar în anul 2017 - se adoptă *Legea privind evaluarea strategică de mediu*. Astfel, cadrul legal în domeniu capătă complexitatea necesară și actualmente, în mare parte, corespunde celor mai înaintate practici internaționale în domeniu.

*Autorizațiile ecologice*¹⁴⁶. Către finele anilor 70 - mijlocul anilor 80, în cadrul URSS a fost introdus sistemul autorizațiilor ecologice, care cuprindea 4 tipuri de astfel de documente: (a) autorizații de emisii sau de deversări ale poluanților; b) autorizații de producere a deșeurilor sau a unor impacturi fizice ca zgomotul; (c) licențe de utilizare a resurselor naturale, inițial numai la unele tipuri de resurse naturale, astfel ca lemnul tăiat pe picior din păduri, ape minerale etc. și (d) licențe pentru activitatea în unele domenii periculoase pentru mediu (reciclarea deșeurilor), pentru efectuarea auditelor ecologice etc.

Printr-o hotărâre specială a Guvernului URSS¹⁴⁷, eliberarea autorizațiilor de emisii ale poluanților în mediu se bazează pe stabilirea limitelor admisibile de emisii, în funcție de multitudinea factorilor ce

¹⁴⁵ A se vedea: Capcelea, A. *Managementul ecologic în tranziția economică: cazul RM*. – Chișinău: Î.E.P. Știința, 2014.

¹⁴⁶ EAP Task Force. *Review of environmental permitting in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia countries*, 2003: <http://www.oecd.org/dataoecd/37/37/26733791.pdf>

¹⁴⁷ О нормативах предельно допустимых выбросов в атмосферу загрязняющих веществ и вредных физических воздействий на нее. Постановление Совета Министров СССР от 16 декабря 1981, № 1180: <http://www.ecosibir.ru/page142/postanovlenie-soveta-ministrov-sssr-1180-ot-16-dekabrya-1981-g-o-normativah-predelno-dopustimyh-vybrosov-zagryaznyayushchih-veshchestv-v-atmosferu-i-vrednyh-fizicheskikh-vozdeystviy-na-nee/>

țin de caracteristicile poluanților, calitatea mediului în zonele de emisii sau de deversare, capacitățile și performanța tehnologiilor existente de producere și de depoluare etc. Aceste autorizații se eliberau numai după ce întreprinderea a primit deja avizul pozitiv al EES pentru fiecare mediu în parte în aer, în apă, în sol, fără a se lua în considerare efectul de sinergism al poluanților și transferul unui poluant dintr-un mediu în altul.

La începutul anilor 90, în fosta URSS a fost dezvoltat un alt tip de autorizație de mediu, și anume: pașaportul ecologic al întreprinderii care se elabora în baza unui standard unional¹⁴⁸. Scopul de bază al unui astfel de document consta în analiza performanței ecologice la întreprinderile cu impacturi semnificative de mediu și stabilirea autorizațiilor de emisii, într-o manieră integrată. Într-un fel, aceste pașapoarte ecologice pot fi concepute ca aplicarea abordării integrative în sistemul autorizațiilor ecologice, bazat, în mare măsură, pe experiența UE, și aplicarea Directivei UE privind controlul integrat al poluării.

Pe parcursul ultimelor decenii, în RM a fost dezvoltat un sistem al autorizațiilor ecologice care cuprinde trei grupe principale de activități: (a) autorizațiile de poluare a mediului; (b) autorizațiile/licențele pentru desfășurarea activităților periculoase pentru mediu; (c) autorizațiile evaluării de mediu și practicării unor anumite activități de mediu; și (d) autorizațiile de utilizare a resurselor naturale. Aceste autorizații sunt emise de către Agenția de Mediu și pot fi accesate pe pagina web a acestei instituții¹⁴⁹ a se vedea *boxa 4*).

Boxa 4. Lista actelor permissive eliberate de Agenția de Mediu

1. Acord de mediu (în cadrul procedurii de evaluare a impactului asupra mediului).
2. Acord pentru exportul animalelor sălbatice.
3. Acord pentru exportul plantelor sălbatice.
4. Acord pentru folosința obiectelor regnului vegetal în scopuri culturale, educaționale, turistice, de ameliorare a sănătății, recreative, estetice și sportive.

¹⁴⁸ГОСТ 17.0.0.04.90 «Охрана природы. Экологический паспорт промышленного предприятия. Основные положения»: <http://cncexpert.ru/Data1/4/4709/index.htm>

¹⁴⁹A se vedea: *Lista actelor permissive eliberate de Agenția de Mediu în conformitate cu Nomenclatorul integrat al serviciilor publice administrative*. <https://am.gov.md/ro/node/656>. Vizitat la 28 decembrie 2022.

5. Acord pentru folosința obiectelor regnului vegetal proprietate publică în scopuri științifice, cu sau fără extragerea obiectelor regnului vegetal și a părților acestora din mediul lor de creștere.
6. Acord pentru importul animalelor și/sau plantelor sălbatice.
7. Acord pentru introducerea și/sau aclimatizarea, în scopuri științifice și economice, a obiectelor regnului vegetal în flora sălbatică a RM.
8. Acord de mediu (în cadrul procedurii de evaluare a impactului asupra mediului).
9. Acord pentru exportul animalelor sălbatice.
10. Acord pentru exportul plantelor sălbatice.
11. Acord pentru folosința obiectelor regnului vegetal în scopuri culturale, educaționale, turistice, de ameliorare a sănătății, recreative, estetice și sportive.
12. Acord pentru folosința obiectelor regnului vegetal proprietate publică în scopuri științifice, cu sau fără extragerea obiectelor regnului vegetal și a părților acestora din mediul lor de creștere.
13. Acord pentru importul animalelor și/sau plantelor sălbatice.
14. Acord pentru introducerea și/sau aclimatizarea, în scopuri științifice și economice, a obiectelor regnului vegetal în flora sălbatică a RM.
15. Acord pentru strămutarea, aclimatizarea și încrucișarea animalelor.
16. Autorizație de emisie a poluanților în atmosferă de la surse fixe.
17. Autorizație de mediu pentru folosința specială a apei.
18. Autorizație pentru importul, exportul sau reexportul substanțelor care distrug stratul de ozon, al produselor și al echipamentului care conțin asemenea substanțe.
19. Autorizație pentru pescuitul în scopuri științifice.
20. Autorizație pentru pescuitul reproducătorilor.
21. Autorizație pentru tăieri în fondul forestier și în vegetația forestieră din afara fondului forestier.
22. Aviz al expertizei ecologice de stat.
23. Aviz de coordonare a Programului de realizare a evaluării impactului asupra mediului al activității planificate.
24. Aviz de mediu pentru coordonarea schemei de amplasare a imobilului, terenului și a rețelelor edilitare la elaborarea certificatului de urbanism pentru proiectare.
31. Aviz de mediu la eliberarea autorizației de schimbare a destinației construcțiilor și amenajărilor.
32. Aviz de mediu la coordonarea actului de selectare a terenului la schimbarea destinației terenului.
33. Certificat de atribuire a cotei de pescuit comercial.
34. Certificat de înregistrare a colecțiilor de plante și animale din flora și fauna sălbatică.
35. Decizie pentru efectuarea evaluării prealabile a impactului asupra mediului al activităților planificate.

36. Decizie pentru importul, exportul, strămutarea, întreținerea în captivitate, reproducerea, aclimatizarea și încrucișarea animalelor în scopuri economice și de cercetări științifice.
37. Decizie pentru introducerea de specii alohtone, intervențiile asupra speciilor invazive, precum și reintroducerea speciilor indigene.
38. Notificare pentru transportarea transfrontalieră a deșeurilor.
39. Permis de pescuit sportiv, amator și de agrement.
40. Permis pentru fotografierea, filmarea video sau cinematografică a animalelor în perioada de reproducere (de la 1 martie până la 31 iunie) în apropierea cuiburilor, viziunilor, bârlogurilor etc., precum și în locurile de hibernare.
41. Permis pentru prinderea păsărilor și aflarea lângă cuib în scopul inelării.
42. Permis pentru reproducerea în captivitate a speciilor de animale de interes vânătoresc în gospodăria cinegetică complexă.
43. Permis/certificat CITES (Convenția privind comerțul internațional cu specii de faună și floră sălbatică pe cale de dispariție).

Standardele calității mediului, care au la bază identificarea conținutului diferitor poluanți în bazinul aerian și în mediul acvatic sau în soluri, au fost introduse în RM deja din anii 80 ai secolului trecut. Acestea sunt reprezentate prin CMA de poluanți din atmosferă sau în ape, care sunt admise prin regulamentele în vigoare pentru anumite zone și intervale de timp, ce nu influențează negativ sănătatea oamenilor. În cazul aerului atmosferic, lista CMA a diferitor poluanți cuprinde cca 1 000 de substanțe, fiind aprobată încă de fostul Minister al Sănătății al URSS¹⁵⁰.

În anii 2000 RM a întreprins un șir de acțiuni de revedere a acestor standardelor ecologice. Prin aprobarea de GRM în 2008 a Regulamentului privind condițiile de deversare a apelor uzate urbane în receptorii naturali¹⁵¹, acestea au fost armonizate cu cele ale directivelor UE, în special cu Directiva privind apele uzate urbane. Ulterior, prin adoptarea Normelor sanitare privind calitatea apei potabile¹⁵² au fost, de asemenea, revăzute și armonizate standardele calității apelor potabile. Aceste norme se bazează pe recomandările OMS din 2004 și ale Directivei UE ce se referă la apa potabilă. Pentru a crea un cadru de reglementare complet, privind calitatea apei potabile, se așteaptă că vor fi adoptate

¹⁵⁰ ПДК 3086-84. Предельно допустимые концентрации загрязняющих веществ в атмосферном воздухе населенных мест. Утверждены Главным государственным санитарным врачом СССР, 1984.

¹⁵¹ Hotărârea GRM nr. 1141 din 10 octombrie 2008 cu privire la aprobarea Regulamentului privind condițiile de deversare a apelor uzate urbane în receptorii naturali.

¹⁵² Normele sanitare privind calitatea apei potabile, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 934 din 15.08.2007.

adițional încă două documente necesare: Normele pentru sisteme de apă mici și Normele pentru supravegherea calității apei potabile.

Cu referire la calitatea aerului, notăm că, în contextul majorării rolului ponderii transportului auto la poluarea bazinului aerian în localitățile republicii s-a decis revederea standardelor de emisii de la transportul auto și trecerea la standardele Euro 2–4 ca și în țările UE¹⁵³. Totodată, revizuirea standardelor calității aerului rămâne actuală și pentru cele adoptate încă din timpul URSS. În acest sens, este necesar ca autoritatea administrativă care răspunde de introducerea standardelor în domeniul calității aerului să clarifice responsabilitățile și să introducă mecanisme adecvate de coordonare a intereselor tuturor părților implicate¹⁵⁴. Noul set de standarde trebuie să asigure aplicarea strictă a lor în viitorul apropiat și să fie compatibile cu cele în vigoare în UE, satisfăcând cerințele protocoalelor Convenției privind poluarea transfrontieră a aerului la distanțe lungi.

Pe teritoriul RM acționează și au fost adoptate standardele voluntare a OIS 14000, care încep a fi aplicate la diferite întreprinderi¹⁵⁵. Utilizarea lor oferă o serie de beneficii, printre care este reducerea impactului asupra mediului înconjurător, scăderea costurilor materiilor prime, limitarea consumului de energie, micșorarea costurilor de depozitare și transport, diminuarea riscului de îmbolnăvire etc. De asemenea, companiile ce folosesc aceste standarde își pot îmbunătăți imaginea publică, pot spori încrederea clienților și utiliza mai eficient resursele financiare, dar și a optimiza condițiile de muncă și de viață ale angajaților, contribuind la sănătatea și calitatea vieții oamenilor.

1.4.7. Instrumente economice. Punerea în practică a instrumentelor economice în URSS s-a început în anii 80, odată cu introducerea diferitor forme de plată pentru resursele naturale: pentru lemnul eliberat pe picior; pentru extragerea unor resurse minerale și a apelor subterane. Lipsa plăților pentru resursele naturale iar apoi prețurile joase la ele au frânat, în mare măsură, modernizarea producerii spre o minimalizare a consumului de materie primă și a energiei. La aceasta a contribuit și

¹⁵³ *Programul de diminuare a poluării bazinului aerian de la transportul auto.* A se vedea: *Hotărârea nr. 1047 din 04.10.2001 cu privire la aprobarea Programului de diminuare a poluării aerului atmosferic de către mijloacele de transport auto*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=297297>

¹⁵⁴ Comisia Economică pentru Europa a Națiunilor Unite. *Studiul de performanță în domeniul protecției mediului: Republica Moldova.* Studiul al doilea. Națiunile Unite, New York și Geneva, 2005, p. 34: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/moldova%20II%20m.pdf

¹⁵⁵ *Mediul înconjurător și eficiența standardelor*: <http://www.standard.md/libview.php?l=ro&id=993&idc=303>

lipsa plăților pentru poluarea și refacerea mediului. Numai spre sfârșitul anilor 80 s-a conștientizat necesitatea utilizării pe larg a instrumentelor economice. Ca rezultat, la începutul anilor 90 s-a propus aplicarea impozitelor pentru un cerc larg de resurse naturale și introducerea sistemului de plăți pentru poluarea mediului înconjurător. Pe lângă aceasta, anume la începutul anilor 90 s-a conștientizat necesitatea creării fundațiilor ecologice, unde s-ar acumula resursele financiare de la utilizarea resurselor naturale și plățile pentru poluarea mediului înconjurător, care ar deveni instrumente ce vor fi utilizate numai în scopuri de protecție a mediului.

O situație similară a fost și în RSSM, unde numai la finele anilor 80 au început a fi dezvoltate instrumentele economice ale protecției mediului, când a fost aprobat, în acest sens, un Regulament Provizoriu¹⁵⁶. În această privință a fost adoptată o hotărâre specială ce prevedea plățile respective și crearea Fondurilor Ecologice extrabugetare¹⁵⁷. Deoarece acest mecanism era destul de nou, s-a hotărât stabilirea unui nivel de prețuri destul de modest. Dar chiar și aceste plăți în primii ani de reforme economice au fost practic „înghițite” de nivelul de inflație, fapt ce a condiționat situația când mecanismul dat nu și-a îndeplinit funcțiile. Aplicarea instrumentelor economice a început încă în 1990, când în or. Chișinău au fost introduse plățile pentru poluarea mediului înconjurător – deversarea apelor poluate, emisiile în atmosferă a poluanților și amplasarea deșeurilor¹⁵⁸. Ulterior, dezvoltarea acestora capătă un fundament solid legal prin adoptarea unui șir de legi privind: *Impozitul funciar și modul de impozitare* (1992), *Protecția mediului* (1993), *Resursele naturale* (1997); *Codul silvic* (1997). Mai mult ca atât, prin adoptarea *Legii privind resursele naturale*¹⁵⁹, s-a specificat clar că utilizarea lor se efectuează numai contra plată, care reprezintă compensarea în bani de beneficiar a cheltuielilor publice pentru exploatarea, conservarea și restabilirea resurselor naturale utilizate. Este clar că cuantumul acestor plăți depinde de starea și valoarea lor de consum, de posibilitatea înlocuirii în procesul de producție a resurselor naturale

¹⁵⁶ *Regulamentul provizoriu cu privire la instituirea și folosirea fondurilor de protecție a naturii* (Nr. 89 din 26.03.90). În: *Vestile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*. - 1990. - Nr. 4, art. 76.

¹⁵⁷ *Regulamentul provizoriu cu privire la instituirea și folosirea fondurilor de protecție a naturii* (nr. 89 din 26.03.90). *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*, 1990, Nr. 4, art. 76.

¹⁵⁸ Zubarev, V.; Jereghi, V. *Eficiența instrumentelor economice pentru stimularea utilizării raționale a factorilor de mediu*/ Informație de sinteză. - Chișinău, 1999; Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resurselor Naturale. *Instrucțiunea temporară de plată pentru poluarea mediului înconjurător* (aprobată la 14.11.1991).

¹⁵⁹ *Legea privind resursele naturale*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311535>

respective prin altele, de cheltuielile pentru restabilirea sau menținerea lor în stare utilizabilă.

Bazându-se pe aceste legi, începând cu anul 1993, sunt introduse impozite și taxe pentru folosirea resurselor naturale: impozitul funciar, plata pentru apă și extragerea substanțelor minerale. Spre finele anilor 90 ai secolului trecut, au fost adoptate *Legea plăților pentru poluarea mediului înconjurător*¹⁶⁰ și *Legea privind deșeurile de producție și menajere*, care expun mecanismul plăților pentru poluarea mediului înconjurător. La ora actuală, în republică există un cadru regulatoriu adecvat în acest domeniu și o practică solidă a aplicării instrumentelor economice, care oferă posibilitatea de a identifica atât eficiența utilizării lor, cât și dificultățile sau perspectivele aplicării pe viitor. Totalitatea acestora este prezentată pe pagina web a Agenției de mediu¹⁶¹.

Actualmente *sistemul de impozite și taxe pentru utilizarea diferitor resurse naturale* este bine elaborat și are un suport juridic bine dezvoltat (a se vedea *tabelul 4*).

Tabelul 4. Taxele și impozitele utilizării resurselor naturale în RM

Tipul de plană	Baza juridică
Impozitul funciar;	Legea cu privire la impozitul funciar. Titlul VI al Codului Fiscal, cu privire la impozitarea bunurilor imobiliare. Legile Bugetului și Cadastrul Funciar de Stat aprobate anual.
Plata pentru arenda terenurilor;	Deciziile Consiliilor Organelor autoadministrării publice locale.
Prețul normativ al pământului;	Legea privind prețul normativ al pământului (art. 28). Anexă la Legea privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului.
Taxele pentru resursele acvatice terestre	Anexa nr. 1 la Titlul VIII al Codului Fiscal (Cotele taxei pentru apă).
Pentru efectuarea prospecțiunilor geologice;	Hotărârea GRM nr. 700 din 21 septembrie 1994 „Cu privire la reglementarea valorificării subsolului”.

¹⁶⁰ *Legea nr. 1540–XIII din 25 februarie 1998 privind plata pentru poluarea mediului*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311615>

¹⁶¹ *Instrumente economice de mediu utilizate în Republica Moldova*. <https://am.gov.md/ro/content/mecanisme-economice-de-ediu>. Vizitat la 27 decembrie 2022.

Pentru efectuarea explorărilor geologice;	Hotărârea GRM nr. 700 din 21 septembrie 1994 „Cu privire la reglementarea valorificării subsolului”.
Pentru extragerea mineralelor utile;	Hotărârea GRM nr. 700 din 21 septembrie 1994 „Cu privire la reglementarea valorificării subsolului”. Anexa nr. 2 (Cotele taxelor pentru extragerea mineralelor utile) la titlul VIII al Codului fiscal.
Folosirea spațiilor subterane în scopul construcției obiectivelor;	Hotărârea GRM nr. 700 din 21 septembrie 1994 „Cu privire la reglementarea valorificării subsolului”.
Plata pentru exploatarea construcțiilor subterane în scopul desfășurării activității de întreprinzător;	Hotărârea GRM nr. 700 din 21 septembrie 1994 „Cu privire la reglementarea valorificării subsolului”.
Taxe pentru resurse forestiere lemnoase;	Art. 36 al Codului Silvic Regulile de eliberare a lemnului pe picior în păduri Anexa 3 al Titlului VIII al codului fiscal (Cotele taxelor pentru lemnul eliberat pe picior):
Plata pentru recoltarea resurselor vegetale nelemnoase;	Art. 38 al Codului Silvic Se aproba prin ordinul Directorului „Moldsilva”;
Plata pentru arenda pădurii;	Hotărârea GRM 187 din 20.02.2008. „Pentru aprobarea Regulamentului privind arenda fondului forestier în scopuri de gospodărire cinegetică și/sau de recreere”.
Plata pentru resursele faunistice speciale;	Articolul 24 al legii privind regnul vegetal Regulamentul cu privire la înființarea, înregistrarea, completarea, păstrarea, exportul și importul colecțiilor de animale și plante din flora și fauna sălbatică (HG nr. 59-XV din 21.02.2003). Regulamentul privind folosința specială a obiectelor incluse în „Cartea Roșie” a RM;
Taxe pentru pescuitul sportiv;	Lege nr. 149-XVI din 8.06.06 privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura.
Taxa pentru pescuitul industrial.	Lege nr. 149-XVI din 8.06.06 privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura;

După cum am relevat deja, actualmente plățile pentru poluarea mediului sunt reglementate prin *Legea privind plata pentru poluarea mediului înconjurător* din 1998¹⁶². Conform acestei legi, plățile se percep pentru poluare normativă (în limitele admise de organele responsabile de problemele mediului) și supranormativă, mărimea căreia are coeficientul 5. Mărimea plăților depinde de următorii factori: (a) volumul poluanților; (b) coeficientul agresivității lor; (c) locul degajărilor, deversărilor (având în vedere starea ecologică a teritoriului degajărilor, deversărilor) sau al amplasării deșeurilor. Prin modificarea legii specificate s-au stabilit, de asemenea, plățile pentru importul mărfurilor care, în procesul utilizării lor, provoacă poluarea mediului. În acest caz, persoanele fizice și juridice care importă astfel de mărfuri, înainte de momentul trecerii frontierei, fac transferurile acestor plăți în contul FEN. Toate plățile pentru poluarea mediului se transferă în sistemul FE.

Tabelul 5. Totalitatea plăților pentru poluarea mediului înconjurător

Plățile pentru poluarea mediului	
Poluarea aerului (de la sursele staționare).	Anexa nr. 2 la <i>Legea privind plata pentru poluarea mediului</i> nr. 1540/1998 și tabelul cu gradul de agresivitate a substanțelor poluante.
Poluarea apelor.	Anexa nr. 5 la <i>Legea privind plata pentru poluarea mediului</i> și tabelul cu gradul de agresivitate a poluanților.
Taxe pe produs.	Anexa nr. 8 la <i>Legea privind plata pentru poluarea mediului</i> .
Pentru depozitarea deșeurilor.	Anexa nr. 7 la <i>Legea privind plata pentru poluarea mediului</i> .
Taxa pentru mărfurile, care în procesul utilizării cauzează poluarea mediului.	<i>Legea nr. 1540/1998 privind plata pentru poluarea mediului</i> (art. 11).

Suplimentar, la plățile pentru poluarea mediului, în ultimii ani, s-a introdus și *mecanismul responsabilității extinse a producătorului* ce reprezintă totalitatea de obligații impuse producătorilor, fie individual, fie colectiv, pentru recuperarea și valorificarea sau reciclarea produselor

¹⁶²*Legea privind plata pentru poluarea mediului*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311615>

scoase din uz. Acest mecanism este introdus în RM odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 209/2016 privind deșeurile (art. 12). El este orientat spre prevenirea poluării și minimizarea deșeurilor, stimulând producția curată, bazat pe principiul „poluatorul plătește”. Până la moment în RM mecanismul de responsabilitate extinsă a producătorului a fost pus în aplicare pentru deșeurile de¹⁶³: (a) echipamente electrice și electronice (Regulamentul privind deșeurile de echipamente electrice și electronice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 212 din 07.03.2018); (b) baterii și acumulatori (Regulamentul privind gestionarea bateriilor și acumulatorilor și deșeurilor de baterii și acumulatori, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 586 din 31.07.2020); (c) ambalaje (Regulamentul privind ambalajele și deșeurile de ambalaje, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 561 din 31.07.2020).

Fondurile ecologice (FE). Apariția regulamentului interimar de constituire și folosire a fondurilor ecologice încă în anul 1990 a marcat începutul instituirii acestor fonduri în RM. Regulamentul dat făcea cunoscut că pe contul FEN, în scopul soluționării problemelor ecologice la nivel republican, se transferau 30% din alocările în FEL, iar 5% trebuiau să fie trecute direct în FE de Stat al URSS. Mai târziu, în 1991, au fost elaborate instrucțiunile metodologice ce stabileau atât limitele admisibile de poluare și limitele de depășire a poluării, cât și mecanismul de estimare a plăților pentru poluare, astfel au fost create FEL în Chișinău și Tiraspol.

În forma sa actuală, sistemul FE a căpătat temeiul său legal prin aprobarea Hotărârii de guvern cu privire la aprobarea Regulamentului privind fondurile ecologice¹⁶⁴. Mecanismele funcționării FE au fost expuse într-un ghid special, publicat încă în anul 1999¹⁶⁵. Actualmente, FEN este un instrument economic, instituit în cadrul bugetului de stat și destinat finanțării programelor și proiectelor în domeniul protecției mediului. Volumul Fondului se aprobă prin legea anuală a bugetului de stat și constituie în anul 2019 circa 300 milioane lei. Din mijloacele financiare ale FEN sunt finanțate proiecte și programe în un șir întreg de domenii: politici și management în domeniul protecției mediului; protecția și gestionarea resurselor de apă, a solului, conservării

¹⁶³ *Instrumente economice de mediu utilizate în Republica Moldova.* <https://am.gov.md/ro/content/mecanisme-economice-de-mediu>. Vizitat la 28 decembrie 2022.

¹⁶⁴ *Hotărârea GRM nr. 988 din 21.09.1998. despre aprobarea Regulamentului privind fondurile ecologice:* <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=296995>

¹⁶⁵ Zubarev, V.; Pleșco, T. ș.a. *Procedurile și mecanismele de funcționare a fondurilor ecologice în Republica Moldova.* - Chișinău, 1999.

biodiversității; asigurarea accesului populației la apă potabilă calitativă și sanitație; protecția aerului atmosferic și a stratului de ozon; gestionarea resurselor minerale, a deșeurilor și substanțelor chimice; monitoringul calității mediului; atenuarea schimbărilor climatice și adaptarea la acestea; securitatea biologică și ecologică; cercetări științifice în domeniul protecției mediului.

1.4.8. Instrumentele voluntare au o istorie mult mai scurtă și o aplicare încă destul de modestă în RM. În acest domeniu au fost întreprinse mai multe acțiuni atât din partea instituțiilor de stat, cât și a ONG-urilor, orientate, în principal, spre promovarea: (a) standardelor managementului de mediu și (b) producerea mai pură. Alte instrumente din această grupă, dar, mai ales, cele ce țin de acordurile voluntare, nu se aplică în republică și nu au fost înaintate inițiative, în acest sens.

Până în 2005 nu existau companii ce ar implementa *sisteme de management de mediu* care ar fi în concordanță cu OIS 14000 sau cu sistemele de ecomanagement și audit de mediu¹⁶⁶. Deși la finele anilor 90 ai secolului trecut aceste standarde ale OIS au fost declarate drept naționale, companiile din republică așa și nu au întreprins pași în constituirea lor la întreprinderi. Acest lucru se datora atât unei familiarizări superficiale cu procedurile și efectele unor astfel de sisteme, slabei promovări a lor de instituțiile de mediu sau cercurile din sectorul privat, lipsei sprijinului din partea statului, cât și lipsei unui cadru instituțional ce ar asigura certificarea sistemelor înființate la întreprinderi.

Pe parcursul ultimului deceniu, în republică au fost întreprinse un șir de activități în domeniul promovării *producerii mai pure*. RM a semnat în 2003 Declarația PNUM, prezentată la Conferința Europeană de Mediu de la Kiev, privind promovarea producerii pure, iar ulterior a adoptat Declarația națională privind producerea mai pură, ce are drept scop implementarea principiilor acesteia la nivel național¹⁶⁷. Deși declarația prevede elaborarea unor programe sectoriale pentru producerea pură, asemenea programe nu au fost elaborate.

Cu referire la „*ecologizarea*” *achizițiilor publice*, putem consemna că la ora actuală în RM încă nu au fost întreprinse acțiunile necesare. La acest capitol, există numai unele stipulări generale în art. 6 al *Legii*

¹⁶⁶ Republica Moldova: Studiul de performanță în domeniul protecției mediului. Studiul al doilea, Națiunile Unite, New York și Geneva, 2005. - P. 139: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/moldova%20II%20m.pdf

¹⁶⁷ Declarația cu privire la promovarea politicii „*Producere mai pură*” în Republica Moldova, 2003: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=287363>

privind achizițiile publice care precizează că „...protecția mediului și promovarea unei DD prin intermediul achizițiilor publice reprezintă una dintre cerințele de bază ale efectuării lor”¹⁶⁸. În această privință, este necesară atât dezvoltarea stipulărilor legislative mai desfășurate, cât și adoptarea materialelor instructive necesare. În acest sens, pot fi analizate și aplicate sau armonizate documentele respective adoptate deja de UE¹⁶⁹.

Responsabilitatea corporativă socială și de mediu. Aceste instrumente au început a fi promovate în RM relativ recent, iar aplicarea lor se află la o etapă incipientă și nu a căpătat amploarea necesară. Dacă ne referim la responsabilitatea corporativă socială și de mediu, menționăm că inițiativa în acest domeniu aparține Oficiului PNUD, care a lansat rețeaua locală a Pactului Global în RM încă în noiembrie 2006¹⁷⁰. Această rețea este alcătuită de un șir de întreprinderi naționale și multinaționale care, prin aderarea la Pactul Global, și-au asumat responsabilitatea de a ține seama de principiile universale privind protecția drepturilor omului, standardele muncii și ale mediului înconjurător, garantând respectarea și promovarea responsabilității sociale în cadrul comunității moldovenești.

La finele anilor 90 ai sec. trecut, MM a inițiat, de asemenea, dezvoltarea sistemului de *etichetare ecologică*. În acest fel, au fost formulate regulamente și documente necesare, care însă nu s-au soldat cu aprobarea finală a acestei etichete și, respectiv, nu a ajuns să fie aplicată în RM. Activitatea dată este preluată actualmente de MM, care, pentru anul 2014, își propune „elaborarea și promovarea proiectului conceptului etichetei ecologice pentru mărfurile industriale”¹⁷¹. Totodată, s-au înregistrat unele succese în promovarea produselor agricole ecologice – prin intermediul elaborării și înregistrării *mărcii naționale „Agricultura Ecologică – Republica Moldova”*. Ea a fost elaborată în conformitate cu art. 6 al *Legii cu privire la producția agroalimentară ecologică*, având scopul etichetării și prezentării produselor agroalimentare ecologice, și se va folosi numai pe produsele agroalimentare care au fost supuse, pe tot parcursul ciclului de producție, procedurii de inspecție și certificare de organisme de inspecție și certificare, autorizate de Ministerul

¹⁶⁸ *Legea privind achizițiile publice*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=324662>

¹⁶⁹ A se vedea: Capcelea, A. *Managementul ecologic la diferite niveluri: particularitățile funcționării și căile de armonizare*. – Chișinău: Î.E.P. Știința, 2014. - P. 213.

¹⁷⁰ *Rețeaua locală a Pactului Global în Moldova*, 2007: http://www.undp.md/publications/doc/Activ_si_Pract_03_FINAL_NEW.pdf

¹⁷¹ Idem.

Agriculturii și Industriei Alimentare¹⁷². Marca va aparține statului și va fi gestionată de ministerul dat, iar condițiile utilizării mărcii și obținerii dreptului de aplicație a acesteia de agenții economici vor fi stipulate într-un regulament ce urmează să fie aprobat de guvern. La 13 aprilie 2023 GRM a aprobat un Regulament special în domeniu care stabilește cerințele, procedura de verificare a conformității produselor și serviciilor, criteriile de acordare a etichetei ecologice, precum și procedura de monitorizare a produselor și serviciilor etichetate ecologice¹⁷³. Scopul lui constă în menținerea și justificarea încrederii consumatorilor în produsele și serviciile etichetate ecologic, reducerea impactului negativ al consumului și producției asupra mediului, sănătății, climei și resurselor naturale”, stabilind un sistem voluntar de etichetare ecologică și de a promova produsele și serviciile care au un impact redus asupra mediului pe parcursul întregului ciclu de viață, în comparație cu alte produse și servicii ce aparțin aceluiași grup de produse și servicii.

1.5. Asigurarea informațională a Managementului Ecologic

Acest element al ME ține atât de statistica ecologică, cât și de monitoringul ecologic și a altor instrumente și procedee în domeniu, astfel ca cadastrul resurselor naturale, registrele poluanților și substanțelor toxice și raportarea privind calitatea mediului. Istoria dezvoltării acestora este diferită, unele din ele fiind inițiate încă după anii 50 ai secolului trecut.

1.5.1. Statistica ecologică. Din cele expuse în capitolul 2 se știe că statistica ecologică, practic până la finele anilor 70, nu era dezvoltată, având în rapoartele în domeniu numai un număr limitat de indicatori ce țineau de utilizarea și numai a unor resurse naturale. Începând cu anii 80, cerințele legislației unionale dar și naționale solicitau prezentarea trimestrială și anuală a datelor statistice privind și a unor indicatori ecologici ce țineau de impactul de mediu. Printre acestea erau: (a) datele ce se refereau la volumul apelor captate și utilizate în ramurile economiei naționale, cât și la volumul apelor uzate și/sau epurate; (c) volumul lemnului colectat; (d) volumul resurselor minerale extrase; (e) volumul emisiilor în aerul atmosferic; (f) volumul deșeurilor produse; și, (g) datele privind investițiile capitale pentru obiectivele protecției

¹⁷² *Legea cu privire la producția agroalimentară ecologică nr. 115–XVI din 09.06.2005.* În: Monitorul Oficial al RM, nr. 95–97/446 din 15.07.2005: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312917>

¹⁷³ *Hotărârea GRM Pentru aprobarea Regulamentului privind etichetarea ecologică.* subiect-08-nu-98-mm-2023.pdf (gov.md)

mediului și cele privind cheltuielile în domeniu. În republică acești indicatori erau colectați de Departamentul de Statistică și generalizați anual, fiind considerați drept date „pentru uz de serviciu”.

Cu începere din anii 90 sistemul acestor indicatori devine mai desfășurat. Cerințele de raportare statistică în problemele de mediu sunt stabilite prin legea privind statistică, adoptată în 2009 și reactualizată în 2017¹⁷⁴. În ea se specifică obligațiile atât ale autorităților publice, cât și ale subiecților economici de a colecta și prezența organelor statistice informația cu privire la un șir întreg de domenii de interes public, printre care și la cel al mediului.

Analiza acestor materiale și a culegerilor statistice în domeniu a fost pregătită de BNS, a cărui practică de activitate din ultimii ani (care este destul de bine reflectată pe pagina web) ne demonstrează că, în general, statistica de mediu din RM este destul de bine dezvoltată și, în mare măsură, aliniată la practicile avansate și la recomandările instituțiilor internaționale în domeniu.

Conform *Legii privind statistica oficială*, anual, BNS prezintă spre aprobare anualele statistice în sectorul de mediu care sunt integrate în anualele statistice generale¹⁷⁵. După aprobarea lor, ele sunt prezentate prin intermediul publicațiilor respective și, în ultimii ani, prin intermediul web. Informația statistică în domeniu este disponibilă public prin intermediul site-ului web al BNS (<http://www.statistica.md/>). Anual ea se postează pe acest site web și poate fi ușor accesată de toți cei interesați. Cu începere din 2010, anual, se compilează și o culegere statistică în domeniul mediului și resurselor naturale, care, de asemenea, este accesibilă pentru toți cei interesați¹⁷⁶. Culegerea dată cuprinde informație care caracterizează starea mediului, existența și utilizarea resurselor naturale în RM și este elaborată de BNS în baza rapoartelor statistice primite de la agenții economici, precum și din sursele administrative ale ministerelor și ale altor autorități publice centrale de resort ale RM.

1.5.2. Monitoringul ecologic. Pe parcursul anilor 70, în fosta URSS au fost puse bazele sistemului monitoringului ecologic de fond. Aspectele atât teoretice, cât și instituționale și problemele funcționării monitoringului ecologic în URSS au fost în centrul atenției lucrării lui I. Izrael¹⁷⁷. Sistemul a fost constituit la Comitetul de Stat

¹⁷⁴ *Legea privind statistica oficială*: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105689&lang=ro

¹⁷⁵ *Anuarul statistic al RM*: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193>

¹⁷⁶ *Culegerea statistică „Resursele naturale și mediul în Republica Moldova”*: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Mediu/Resurse_naturale_2012.pdf

¹⁷⁷ Израэль, Ю.А. *Экология и контроль состояния природной среды*. 2-е изд., доп. – Москва: Гидрометеиздат, 1984.

pentru Hidrometeorologie și cuprindea următoarele componente: (a) monitoringul poluării bazinului aerian în orașele mari ale URSS; (b) monitoringul calității apelor de suprafață, ce cuprindea o rețea de stații de monitorizare amplasate pe malurile râurilor și lacurilor principale; (c) monitoringul radiațional. Ulterior, această rețea a fost completată cu sistemul de supraveghere a transportării transfrontiere a poluanților la mari distanțe (în cadrul Convenției respective a CEE/ONU). La Ministerul Geologiei, de asemenea, a fost instituit sistemul de monitoring al calității apelor subterane.

Pentru prima dată elementele monitoringului ecologic au fost introduse în RSSM odată cu crearea Direcției Republicane pentru Hidrometeorologie¹⁷⁸. Observațiile asupra poluării mediului ambiant în RSSM au început să se efectueze în 1950 prin organizarea studiilor asupra regimului hidrochimic a două râuri la 5 puncte (în prezent volumul acestor lucrări a crescut considerabil, iar observațiile se realizează pe 13 râuri în 32 de puncte la 42 de secțiuni și în 3 bazine de apă după 45 de indici). Începând cu 1976, este organizat controlul asupra calității apelor de suprafață după 5 indici hidrobiologici. În același an s-a introdus controlul asupra poluării bazinului aerian în RSSM (care s-a realizat în orașele Chișinău, Bălți, Râbnita și Tiraspol, iar ulterior și în or. Bender). Mai târziu, cu începere din anul 1978, se efectuau observațiile asupra nivelului de poluare a solurilor¹⁷⁹.

Un rol important în stabilirea monitoringului ecologic în RSSM l-a jucat Hotărârea GRSSM din anul 1979, prin care s-a reconfirmat responsabilitățile instituțiilor implicate în domeniul protecției mediului, atrăgând o atenție specială asupra activităților ce țin atât de reglementarea impacturilor de mediu, de monitoring ecologic, cât și de asigurarea eficienței funcționării lui¹⁸⁰. Astfel, se consemna că Direcția Republicană pentru Hidrometeorologie este responsabilă de: (a) organizarea și efectuarea sistemului de stat de observații asupra mediului înconjurător; (b) reglementarea utilizării bazinului aerian al orașelor și al zonelor industriale, controlul de stat asupra surselor de poluare a aerului, respectarea normelor de emisii maximal admisibile de poluanți;

¹⁷⁸ *Ordinul Președintelui Comitetului de Stat al URSS pentru hidrometeorologie și controlul mediului natural din 02.12.1981 privind crearea Direcției Moldovenești Republicane pentru Hidrometeorologie și Controlul Mediului Natural.*

¹⁷⁹ *Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: II этап.* Op. cit. - С. 403–404.

¹⁸⁰ *Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 75 din 27.02.1979 cu privire la măsurile suplimentare privind sporirea protecției naturii și îmbunătățirea folosirii resurselor naturale ale RSSM.*

(c) pregătirea și aprobarea în comun cu Ministerul Sănătății a normelor emisiilor maximal admisibile în atmosferă; (d) examinarea și aprobarea schemelor de amplasare a forțelor de producere și a obiectivelor industriale, ținându-se cont de potențialul de poluare a atmosferei; (e) acumularea bazelor de date statistice privind protecția bazinului aerian, starea mediului și tendințele schimbărilor ei și (f) crearea bazei de date privind starea mediului înconjurător. În afară de aceasta, se acordă persoanelor de conducere a acestei instituții drepturile de a lua decizia stopării activității întreprinderilor ce nu respectă cerințele de protecție a bazinului aerian.

Problemelor funcționării monitoringului ecologic în RM au fost dedicate și lucrările altor autori¹⁸¹, care cuprind mai multe aspecte ale organizării monitoringului ecologic în republică – cadrul politic și instituțional, baza legală și responsabilitățile majore în domeniu, cerințele către pregătirea rapoartelor anuale privind calitatea mediului în republică și indicatorii utilizați, în acest sens, etc.

Conceptul MEI a fost aprobat încă în 1999¹⁸². Mai târziu, a fost adoptat Regulamentul privind monitorizarea poluării mediului cu substanțe radioactive, toxice și bacteriologice, adoptat de guvern în 2000¹⁸³, prin care s-a stabilit un cadru instituțional pentru schimbul de date în cazul apariției unor situații excepționale legate de substanțele menționate. Un alt regulament, adoptat după doi ani, avea drept scop perfecționarea sistemului de monitoring al sănătății în relație cu mediul¹⁸⁴, care permite Ministerului Sănătății de a evalua și identifica progrese în îmbunătățirea colectării și raportării datelor.

În conformitate cu art. 15 (b) al *Legii privind protecția mediului înconjurător*¹⁸⁵, supravegherea mediului la nivel național este asigurată de MM, precum și de alte instituții – Ministerul Sănătății, Ministerul Agriculturii și Industriei de Prelucrare, Asociația de Stat „AGeoM”, Agenția „Moldsilva” și AȘM. În plan organizațional, rețeaua generală

¹⁸¹ Capcelea A. *Dreptul ecologic*. - Chișinău: Ed. Știința, 2000; Gâlcă G. *Aspecte metodologice și legislative privind funcționalitatea sistemului de monitoring al calității componentelor de mediu în RM*. În: *Mediul ambiant*, 2011, nr. 1 (55). - P. 36–44.

¹⁸² Ministerul Mediului. *Regulamentul privind sistemul de monitoring ecologic integrat nr. 20 din 10.11.1998. Calitatea Mediului*.

¹⁸³ *Regulamentul rețelei naționale de observare și control de laborator asupra contaminării (poluării) mediului înconjurător cu substanțe radioactive, otrăvitoare, puternic toxice și agenți biologici*, 2000: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=2AEAE18:120EA268

¹⁸⁴ Hotărârea GRM nr. 717 din 07.06.2002 „Despre aprobarea Concepției organizării și funcționării monitoringului socioigienic în Republica Moldova și a Regulamentului privind monitoringul socioigienic în Republica Moldova”.

¹⁸⁵ *Legea privind protecția mediului*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311604>

a monitoringului ecologic include posturi, stații și poligoane de supraveghere, laboratoare, centre de profil sau specializare, precum și unitatea centrală – Centrul de Monitoring Ecologic al SHS. Numărul subdiviziunilor specializate se stabilește conform necesităților de acoperire spațială și temporală a teritoriului țării cu rețele specializate de monitorizare ecologică.

În conformitate cu Hotărârea GRM din 1999, coordonarea activităților monitoringului ecologic în republică îi revine Centrului de Monitoring Ecologic¹⁸⁶. Conform regulamentului acestuia, activitatea lui se concentrează asupra schimbului de date între cele 15 ministere, departamente și AȘM, care urmează să numească instituțiile responsabile pentru participarea la schimbul de date pe un set mare de indicatori ce țin de dezvoltarea socială și economică, deșeuri, aer, apă, sol, resurse minerale, floră, faună și instrumentele politicii ecologice. Deși sarcinile creării și funcționării sistemului monitoringului ecologic integrat au fost expuse destul de clar în regulamentul menționat, fiind creată și o structură specială în acest sens, ca și până la inițierea acestui sistem, monitorizarea calității mediului se efectuează în plan sectorial și fără a se asigura un flux orientat de date către Centrul MEI.

Actualmente, monitorizarea calității mediului se realizează de către Laboratorul de Referință de Mediu al Agenției de Mediu pentru componentele mediului precum: apă de suprafață, apa uzată deversată în emisare, aer, sol, deșeuri, radioactivitatea mediului, etc., în baza programelor de monitorizare aprobate anual¹⁸⁷. Laboratorul nu are personal suficient pentru realizarea tuturor programe de monitorizare, iar lipsa de automatizare sporește necesitatea angajării unui număr mai mare de persoane care să efectueze manual prelevarea probelor. Mai mult ca atât, rețeaua de monitorizare este învechită, iar din bugetul de stat nu se alocă sursele necesare pentru dezvoltarea și automatizarea acesteia. Din această cauză Laboratorul de Referință de Mediu monitorizează mai puțin de jumătate din cele 45 de substanțe prioritare ale Directivei-cadru privind apa, iar monitorizarea altor aspecte de mediu, inclusiv a deșeurilor practic nu se realizează.

1.5.3. Cadastrele resurselor naturale. Pe parcursul existenței URSS-ului s-a pus baza cadastrelor resurselor naturale. Astfel, încă în 1975 a fost adoptat un regulament special ce reglementa evidența de stat

¹⁸⁶Regulamentul cu privire la monitoringul ecologic integrat. În: Culegerea Calitatea Mediului. - Chișinău: Ed. Cartier, 1999. - P. 235–245.

¹⁸⁷ [ANUNT privind organizarea consultării publice a proiectului hotărârii de Guvern pentru aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2023-2030 | Particip.gov.md](#). Vizitat la 29 octombrie 2023.

a apelor și a utilizării lor¹⁸⁸. În 1983 a fost acceptată o altă hotărâre în care se reglementa crearea „Cărții Roșii” a speciilor de floră și faună rare sau periclitată¹⁸⁹. Hotărârea respectivă desemna instituțiile responsabile pentru identificarea acestor specii și interzicea captarea sau utilizarea lor. În calitate de instituție de bază în acest domeniu a fost împuternicit Ministerul Agriculturii, care trebuia să coopereze cu alte instituții și cu AȘ a RSSM.

Printr-o hotărâre specială, în 1977 a fost introdus sistemul cadastrului funciar¹⁹⁰. Hotărârea stipula necesitatea evidenței terenurilor, inclusiv a utilizatorilor săi, a calității și bonității solurilor, a evaluării economice a terenurilor, în scopul organizării unei utilizări mai eficiente și al protecției lor. În acest sens, Ministerul Agriculturii a fost autorizat cu funcții de organizare și conducere a acestui cadastru, inclusiv de organizare a cercetărilor pedologice, geobotanice și geochimice.

Tot la începutul anilor 80 s-a pus baza cadastrului lumii animale¹⁹¹. Prin hotărârea consemnată se împuterniceau Ministerul Agriculturii, Ministerul Gospodăriei Piscicole, Comitetul pentru Gospodăria Forestieră și AȘ a RSSM de a elabora cadastrul regnului animal care trebuia să includă inventarierea animalelor, numărul lor, arealul de răspândire (a mamiferelor, păsărilor, amfibienilor, a insectelor și peștilor care se aflau pe teritoriul țării, inclusiv în ape, pe sol, în sol și în aer).

În baza cernitelor documentelor unionale și în RSSM în anii 70–80 au fost puse bazele ținerii cadastrului resurselor naturale în republică. Astfel, în 1977 a fost luată o decizie specială cu privire la aplicarea cadastrului funciar de stat¹⁹², aprobându-se ulterior un regulament special de ținere a acestuia¹⁹³. Ulterior, a fost adoptat și regulamentul

¹⁸⁸ Положение о государственном учете вод и их использовании. Постановление Совета Министров СССР от 10 марта 1975, № 197. Экологическое законодательство Союза ССР и Молдавской ССР. Оp. cit. - С. 375–379.

¹⁸⁹ О красной книге СССР. Постановление Совета Министров СССР от 12 апреля 1983, № 313; Экологическое законодательство Союза ССР и Молдавской ССР. Оp. cit. - С. 487–488.

¹⁹⁰ О порядке ведения государственного земельного кадастра СССР. Постановление Совета Министров СССР от 10 июня 1977, № 501. В: Экологическое законодательство Союза ССР и Молдавской ССР. Оp. cit. - С. 168–169.

¹⁹¹ О порядке ведения государственного учета животных и их использования и государственного кадастра животного мира. Постановление Совета Министров СССР от 28 апреля 1984, № 373. В: Экологическое законодательство Союза ССР и Молдавской ССР. - Кишинёв: Изд-во «Карта Молдовеняскэ», 1989. - С. 469–472.

¹⁹² Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 27.05.1971 privind ordinea intrării în vigoare a Codului funciar al RSSM.

¹⁹³ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM Nr. 300 din 10.08.1977 cu privire la ordinea administrării Cadastrului funciar de stat.

privind cadastrul regnului animal¹⁹⁴. După cum am notat mai sus, tot în această perioadă a fost aprobat Regulamentul „Cărții Roșii”¹⁹⁵, ce includea procedurile de inventariere și evidență a speciilor faunistice și floristice rare și pe cale de dispariție. La acel moment însă nu au fost formulate și încă nu era conștientizată necesitatea cadastrului și/sau registrelor poluanților toxici sau ale surselor de poluare periculoase.

Pe parcursul anilor de după obținerea independenței RM sistemul cadastrului resurselor naturale a fost dezvoltat și desfășurat, având ca scop de bază asigurarea unei evidențe complexe a componentelor de mediu și evaluarea potențialului acestora. De regulă, aceste documente sunt elaborate și păstrate în forma electronică care se plasează pe site-urile oficiale ale autorității centrale, abilitate cu gestiunea resurselor naturale și protecția mediului, și ale Institutului de Ecologie și Geografie a AȘM/Institutului de Ecologie și Geografie a USM.

Informația cu privire la cadastrul resurselor și obiectelor naturale, inclusiv la cadrul juridic de reglementare a lor, prevederile de bază și informația ce se conține în ele și instituțiile responsabile în domeniu este generalizată în *Tabelul 6*. Analiza tabelului ne arată că acest sistem este destul de bine reglementat, cuprinzând toate domeniile resurselor naturale.

Tabelul 6. Cadastrele de stat ale resurselor naturale în RM

Cadastrul obiectelor regnului vegetal.	Regulamentul Cadastrului obiectelor regnului vegetal. Hotărârea GRM Nr. 211 din 13.03.2009 20.03.2009.
Cadastrul de stat al regnului animal.	Regulamentul Cadastrului de stat al regnului animal. Hotărârea GRM nr. 1005 din 13.09.2004 24.09.2004 în Monitorul Oficial Nr. 175.
Cadastrul ariilor protejate.	Hotărârea GRM nr. 414 din 2 mai 2000 privind aprobarea Regulamentului Cadastrului obiectelor și complexelor din fondul ariilor naturale protejate de stat.
Cadastrul speciilor rare și pe cale de dispariție – Cartea Roșie a RM.	Legea cu privire la Cartea Roșie a RM (capitolul III și art. 14).
Cadastrul Funciar.	Capitolul X al Codului Funciar.

¹⁹⁴ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM Nr. 179 din 25.05.1984 cu privire la ordinea de înregistrare de stat a animalelor și folosirea acestora și de administrare a Cadastrului de stat al regnului animal.

¹⁹⁵ Hotărârea Guvernului RSSM Nr. 284 din 09.09.1985 cu privire la Cartea Roșie a RSSM.

Cadastrul Forestier.	Hotărârea Guvernului RM nr. 1007 din 6 august 1997 cu privire la evidența de stat a fondului forestier (Monitorul Oficial al RM, 1997, nr. 82-83, art. 827).
Cadastrul apelor.	Articolele 101–105 ale Codului apelor. Articolul 6, p.1 al Legii privind activitatea hidrometeorologică; Regulamentul Cadastrului de Stat al Apelor (nr.626 din 18.08.94). Monitorul oficial al RM. -1994. -nr.8. -p.92-93.
Cadastrul spațiilor verzi în localitățile republicii.	Hotărârea GRM nr. 676 din 11 iulie 2000 cu privire la procedura unică de ținere a evidenței spațiilor verzi ale localităților urbane și rurale (Monitorul Oficial al RM, 2000, nr. 84 - 87, art. 761).

1.5.4. Registrele de poluanți. Primele stipulări ce privesc ținerea a astfel de registre apar numai în a doua jumătate a anilor 90 ai secolului trecut. Astfel, la necesitatea ținerii Registrului substanțelor chimice potențial toxice stipulează *Legea privind regimul produselor și substanțelor nocive* aprobată încă în 1997¹⁹⁶, „...MM coordonează Registrul național al substanțelor chimice potențial toxice, amplasarea platformelor specializate pentru neutralizarea și înhumarea produselor și substanțelor nocive inutilizabile și a deșeurilor lor”. Responsabil pentru ținerea acestui Registru a fost numit Ministerul Sănătății.

Ulterior, în anul 2003 RM a semnat la a V-ea Conferința Europeană de Mediu de la Kiev Protocolul privind registrele emisiilor și transferului poluanților anexat la Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului. Acest document ratificat de RM în anul 2011¹⁹⁷ este primul tratat internațional multilateral cu efect juridic obligatoriu în domeniul registrelor emisiilor și transferului poluanților, având obiectivul în promovarea accesului publicului la informație prin stabilirea de registre coerente, integrate ale emisiilor și transferului poluanților la scară națională, în conformitate cu prevederile acestui protocol, care pot facilita participarea publicului la luarea deciziei de mediu, precum și în contribuirea la prevenirea și reducerea poluării mediului.

Printre alte registre, este cel care reiese din obligațiunile RM față de Convenția Schimbărilor Climatice, în conformitate cu care ea este obligată să creeze Cadastrul național al emisiilor gazelor cu efect de

¹⁹⁶ *Legea cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive*: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311560>

¹⁹⁷ *Hotărârea Guvernului nr. 471 din 28.06.2011.*

seră. Sistemul național de monitorizare și raportare a emisiilor de GES și Registrul în domeniu au fost aprobate prin Hotărârea GRM nr. 1277 din 26.12.2018. Tot în același an, odată cu adoptarea *Legii privind substanțele chimice* în 2018 devine obligatoriu și ținerea de către Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare, Radiologice și Chimice a „Registrului produselor chimice plasate pe piața RM”¹⁹⁸. Aceasta Agenție este, de asemenea, cu începere din anul 2007 responsabilă pentru ținerea „Registrului național al surselor de radiații ionizante”.

1.5.5. Raportarea ecologică. Din cele expuse anterior, știm că în condițiile unei societăți ideologizate și centralizate, informația cu privire la calitatea mediului deopotrivă cu datele de alt gen social, iar deseori și tehnic, era considerată confidențială și nu era disponibilă publicului larg. După cum am specificat mai sus, de regulă, ea avea calificarea „pentru uz de serviciu” și nu era prezentată publicului larg sau chiar nici specialiștilor în domeniu. Informația privind starea mediului în republică a început să fie expusă publicului larg numai odată cu reformele de la finele anilor 80, când în mass-media apăreau tot mai multe date privind starea mediului în republică, iar apoi – primele culegeri statistice¹⁹⁹ și o culegere aparte, ce privea starea mediului și sănătatea populației²⁰⁰.

Actualmente raportarea dată are acoperire legislativă și se realizează în practică cu succes, deja aproape de 30 ani. Necesitatea informării nu numai a organelor de conducere, ci și a publicului larg cu referire la calitatea mediului în republică a fost conștientizată, fiind stipulată în art. 6 al *Legii privind protecția mediului*, conform căreia guvernul prezintă anual rapoarte referitor la calitatea mediului în republică pentru audierea parlamentului²⁰¹. Deși, astfel de audieri nu au fost organizate până acum, autoritatea centrală de mediu, cu începere din 1995, pregătește rapoartele respective care, deja circa doua decenii, sunt accesibile pentru cei interesați, fiind puse pe pagina web a MM.

Pentru prima dată, Raportul privind calitatea mediului din republică a fost pregătit și publicat în 1991²⁰². Acest raport expunea atât

¹⁹⁸ *Legea RM privind substanțele chimice*. Nr. 277 din 29-11-2018. În: Monitorul Oficial Nr. 49-58 art. 109.

¹⁹⁹ Departamentul de Stat pentru Statistică al RSSM. *Ocrotirea mediului ambiant și folosirea rațională a resurselor naturale în RSSM*. Culegere statistică. - Chișinău, 1991.

²⁰⁰ Departamentul de Stat pentru Statistică. *Starea sănătății populației din Republica Moldova și ocrotirea ei*. Chișinău, 1993.

²⁰¹ *Legea RM privind protecția mediului*, art. 6, 1993: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311604>

²⁰² Государственный Комитет Молдавской ССР по охране окружающей среды и лесному

starea ecologică la momentul dat, cât și tendințele situației ecologice pe parcursul ultimilor 5 ani de până la independența RM. Este important că el a cuprins și elementele politicii ecologice care trebuiau promovate ulterior. Începând cu 1995, Departamentul Protecției Mediului/MM a pregătit și a publicat un șir întreg de astfel de rapoarte, care sunt plasate pe pagina web a MM²⁰³. Un raport cuprinzător al calității mediului în republică, pregătit către Conferința Europeană de Mediu de la Astana, a fost emis în 2010²⁰⁴ și cuprinde o evaluare atât a stării mediului, cât și a politicii, a cadrului instituțional și a activităților de protecție a mediului pentru anii 2007–2010. Ulterior, MM în cooperare cu Agenția Europeană de Mediu a reactualizat acest raport publicând noi materiale la tema pentru anii 1990-2014²⁰⁵ și apoi -, pentru anii 2015-2018²⁰⁶.

În acest răstimp, au fost elaborate și publicate rapoarte similare, pregătite de unele ONG-uri de mediu sau instituții internaționale²⁰⁷. S-au publicat, de asemenea, rapoarte speciale ce ținneau de relațiile dintre sănătate și mediu²⁰⁸. Este necesar de a consemna că, pe lângă rapoartele calității mediului, anual sunt date publicității, fiind accesibile pentru publicul larg, și rapoartele de activitate a IES²⁰⁹, în care se reflectă atât stadiul infracțiunilor în domeniu, cât și activitățile întreprinse pentru a penaliza pe cei ce au încălcat legislația ecologică, dar și activitățile de promovare a conformării ecologice, cele întreprinse în vederea preve-

хозяйству. Доклад о состоянии природной среды в МССР в 1989 году, 1991.

²⁰³ Ministerul Mediului. Rapoarte. Starea mediului: <http://www.mediu.gov.md/index.php/starea-mediului/rapoarte>

²⁰⁴ Starea mediului în Republica Moldova în 2007–2010 (Raport național) / Min. Mediului al Rep. Moldova, Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Ecologie și Geografie. - Chișinău: S.n., 2011.

²⁰⁵ Raportul național privind starea mediului în Republica Moldova, 1990-2014 (<http://mediu.gov.md/index.php/starea-mediului/rapoarte>)

²⁰⁶ Agenția de Mediu. Starea Mediului în Republica Moldova. Raport Național în baza indicatorilor de mediu. Anii 2015-2018. – Chisinau, 2020.

²⁰⁷ The EU TACIS Programme and Department of Environmental Protection. State of the Environment: Country Overview: Moldova. May 1998; UNEP/GRID Arendal. The Republic of Moldova: Summary of the state of the environment, 1998: <http://enrin.grida.no/htmls/moldova/soe/index.htm>; Ministry of Ecology. Construction and Territorial development of the Republic of Moldova; National Institute of Ecology. Republic of Moldova, State of the Environment Report, 2002. Chișinău, 2003; Ministerul Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului. Starea factorilor de mediu din RM. Grafema Libris, 2003: http://www.mediu.gov.md/file/rapoarte/Raport_ro_2003.pdf; Starea mediului în Republica Moldova (Raport național), 2004: http://cim.mediu.gov.md/raport2004/en/md/about_md.htm; UNEP/GRID Arendal. Republica Moldova. Starea mediului în Republica Moldova (Raport național), 2004: http://www.cim.moldova.md/raport2004/en/index_en.htm

²⁰⁸ Ministerul Sănătății, Ministerul Mediului. Calitatea mediului și sănătatea populației în Republica Moldova. - Chișinău: Ed. Știința, 1999.

²⁰⁹ Raportul de activitate a Inspectoratului Ecologic de Stat pentru anul 2010: <http://www.mediu.gov.md/file/rapoarte/Anuarul%20IES%202010.pdf>

nirii poluării mediului.

Șirul de rapoarte ce țin de calitatea mediului și activitățile de protecție a lui poate fi continuat cu rapoartele prezentate de RM către ONU privind implementarea *Agendei XXI* din anul 2012. Primul raport, în acest sens, a fost pregătit de autorul acestui studiu²¹⁰ și cuprinde o evaluare a corespunderii activităților RM în domeniul implementării prevederilor *Agendei XXI* și al identificării deficiențelor respective pentru prima jumătate a anilor 90 ai secolului trecut. Tot aici putem indica și rapoartele naționale periodice pregătite în cadrul convențiilor ecologice la care este parte RM ce se referă la calitatea mai multor factori de mediu sau la unele probleme ecologice particulare cuprinse de tratatele ecologice în domeniu²¹¹.

Cu suportul partenerilor de dezvoltare, MM a reușit să realizeze și pași semnificativi pentru eficientizarea și digitalizarea procesului de raportare de către mediul de afaceri a datelor în domeniul mediului, fiind dezvoltate mai multe sisteme informaționale dedicate acestui proces. Cele mai semnificative progrese se înregistrează în raportarea datelor privind gestionarea deșeurilor, conform tabelului nr. 7, aceasta realizându-se în ultimii 3 ani în format electronic prin intermediul Sistemului Informațional Automatizat „Managementul Deșeurilor (SIA „MD”)), înlocuind rapoartele statistice pe suport de hârtie.

Tabelul nr. 7. Sinteza raportării în SIA MD, în anii 2020-2022

Nr. d/o	Indicatorii	2020	2021	2022
1.	Numărul agenților economici care au raportat datele prin SIA MD	319	520	728
2.	Numărul de rapoarte în domeniul gestionării deșeurilor depuse	332	583	805

Sursa: <https://siamd.gov.md>

²¹⁰ *The Republic of Moldova: country profile. Implementation of Agenda XXI: Review of Progress made since UN Conference on Environment and development*, 1992. Information Provided by the Government of Republic of Moldova to the United Nations Commission on Sustainable Development Fifth Session. 7–25 April 1997, New York. Submitted by: A. Capcelea, First Deputy General Director.

²¹¹ *Primul Raport național cu privire la diversitatea biologică*/aut: A. Teleuță, A. Capcelea, P. Cocârță [et al.]; Min. Mediului și Amenajării Teritoriului al Republicii Moldova. - Chișinău: Ed. Știința, 2000; *Planul național de implementare a Convenției de la Stockholm privind poluanții organici persistenți*: <http://www.moldovapops.md/app/includes/files/nip%20rom.pdf>; *Raportul național privind dezvoltarea umană: schimbările climatice în Republica Moldova: Impacturile socioeconomice și opțiunile de politici pentru adaptare*, 2009–2010.

Datele extrase din Sistemul Informațional demonstrează că numărul de întreprinderi din domeniul producției industriale, agricole și întreprinderi municipale sau servicii de autosalubritate care raportează crește de la an la an, ceea ce denotă progrese în atingerea scopului propus de a crește gradual numărul agenților economici care utilizează soluțiile digitale în procesul de raportare și în creșterea nivelului de conformare sub acest aspect.

În alte domenii de raportare precum emisiile în aer, deversările în apă, utilizarea apei, a resurselor minerale utile etc. procesul de raportare continuă să se realizeze pe suport de hârtie, deși există create mecanisme digitalizate precum: Sistemul informațional automatizat „Registrul emisiilor și transferului de poluanți” (RETP), Sistemul informațional automatizat „Cadastrul de stat al apelor”, Sistemul informațional automatizat „Registrul geologic de stat”, însă acestea fie nu sunt funcționale pe deplin sau nu sunt valorificate integral. Este necesară punerea în aplicare a acestor sisteme și elaborarea unor îndrumări pentru entitățile economice cum să le aplice mai ușor.

1.6. Controlul ecologic de stat

Primele acțiuni din domeniu țin de paza și controlul pădurilor, activități, inițiate de la începutul etapei când Basarabia a fost ocupată de Imperiul Rus. Din cele expuse anterior, știm că încă în anul 1819 s-a organizat *supravegherea fondului forestier* al provinciei, realizată de către silvicultorul regional și de paznicii pădurari. Ulterior, în anul 1888, în Basarabia a fost creat *Comitetul de ocrotire a pădurilor*, în funcțiile căruia era sarcina de a efectua atât controlul gospodăririi forestiere în pădurile private, cât și de a aproba planurile gospodăririi forestiere, inclusiv, aprobarea construirii caselor de odihna în păduri, de a stabili atât statutul de zone forestiere protejate. Evident că scopurile acestei supravegheri și control ținea de menținerea bazei de impozitare și a integrității pădurilor, ca sursă pentru veniturile financiare, dar aceste activități au jucat un rol pozitiv în menținerea lor, deși defrișările pădurilor au continuat constant practic 100 de ani, de la mijlocul sec. al XIX-lea și până la etapa de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Și în timpul când Basarabia era parte a Regatului Român, au fost organizate unele instituții cu funcții de pază și control silvic. Astfel, din cea ce am indicat mai sus, știm că în anii 1918-1921 responsabilitățile în domeniu la nivel central, al provinciei, erau pe seama *Serviciul silvic pe lângă Secretariatul Agriculturii*, care avea un inspector silvic sef, și doi

sau trei ingineri silvici, care îndeplineau și atribuțiile de control silvic²¹². Pădurile statului erau administrate de ocoale silvice cu o suprafață de la 2 până la 10 mii ha de pădure, cărora le revenea și funcția de pază a lor, care se efectua de inginerii silvici și de pădurari. Pe lângă serviciul silvic exista și un comitet de conservare a pădurilor care se ocupa de controlul pădurilor private.

Posterior, în anul 1921, a fost creată *Direcția ocolurilor silvice din Basarabia*, subordonată Direcției Generale a Gospodăriei Silvice din România, responsabilă și de exploatarea dar și de paza pădurilor. În anul 1930 în baza Direcției a fost constituit *Inspectoratul de Regim Silvic Chișinău*, care a activat până în anul 1944.

Dacă ne referim la controlul ecologic în perioada interbelică în cadrul RASSM atunci specificăm că, în iunie 1926, în conformitate cu decretul Consiliului Comisarilor Poporului din RSS Ucraineană „Cu privire la monumentele culturii și naturii”, a fost creat un inspectorat de mediu, format din câteva subdiviziuni. inclusiv și cel pentru regiunea Odessa, ce cuprindea 7 raioane, inclusiv și RASSM. În calitate de șef al acestei subdiviziuni a fost numit A. Brauner, care a fost un bun cunoscător al Basarabiei unde realizat mai multe cercetări științifice. Autorul nu dispune de date privind activitatea acestei inspecții, dar am putea presupune că, A. Brauner a consultat periodic și a atenționat Consiliul Comisariatului Norodnic din RASSM pe problemele ecologice, în primul rând, despre necesitatea conservării obiectelor naturale, dar și despre ocrotirea faunei și florei din republică, domenii care erau puse în fața acestei inspecțiuni la acel timp.

Despre necesitatea creării unui sistem al inspecției ecologice au început să se discute din nou în a doua jumătate anilor 50 ai secolului trecut, creându-se, în acest sens, primele inspecții ecologice ce țineau de ocrotirea resurselor piscicole și a faunei cinegetice, condiționate de multiplele cazuri de braconaj identificate în acei ani. Astfel, la 11 august 1956, pe lângă Trustul de Stat pentru Industria Piscicolă, a fost declarată Inspecția de Stat pentru Protecția Resurselor Piscicole și Reglementarea Pescuitului în bazinele acvatice ale republicii (Молдгосрыбинспекция), care, în perioada 24 mai 1957 - 22 martie 1961, formal a activat în cadrul Ministerului Industriei și Produselor Alimentare al RSSM²¹³.

În scopul efectuării unui control asupra utilizării și protecției resurselor piscicole în fosta URSS, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1045 din 15.09.1958, conform art. 12 Consiliile de Miniștri a republicilor

²¹² Ștefănescu, A. *Pădurile și problema forestieră din Basarabia*. În: Revista pădurilor, 1921. - P. 113.

²¹³ *Istoria serviciului piscicol*: <http://www.sp.gov.md/istorie.html>. Accesat la 13 aprilie 2012.

unionale au fost obligate: „În scopul îmbunătățirii protecției resurselor piscicole și reglementarea pescuitului și intensificarea controlului asupra desfășurării măsurilor pentru introducerea resurselor piscicole și prevenirea poluării bazinelor piscicole a considerat oportun *organizarea în republicile unionale a inspectoratelor piscicole pe lângă Consiliile de Miniștri a republicilor unionale*, desființând inspectoratele existente pe lângă Comitetele de Stat de planificare sau alte departamente și organizații”. Respectiv, în Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSSM nr. 529 din 10.12.1958 Inspectoratul Piscicol urma să fie constituit în cadrul Direcției principale a gospodăriei apelor pe lângă Consiliul de Miniștri a RSSM. Pe parcursul a doi ani, din lipsa specialiștilor, nu s-a izbutit formarea Inspectoratului (așa a fost și prin alte republici unionale) s-a revenit la structura unională „Glavrâbvod” în subdiviziunea teritorială „Zapcerrâbvod”²¹⁴. În așa fel, pe parcursul întregii perioade socialiste de dezvoltare Inspectoratul Moldovenesc Piscicol (Молдгосрыбинспекция) a activat permanent în cadrul Inspecției din Odessa, structura care reglementa utilizarea și protecția resurselor piscicole din republică. După destrămarea URSS, în 1992, inspecția a fost inclusă în componența Departamentului de Stat pentru Protecția Mediului Înconjurător și Resurselor Naturale al RM.

În anii 50 ai secolului trecut, în cadrul Societății Vânătorilor și Pescarilor a fost angajată o persoană cu funcția de inspector pentru fauna cinegetică, care activa pe baze obștești. Ulterior, în anul 1959 GRSSM printr-o Hotărâre specială aprobă crearea unui Inspectorat de Stat pentru protecția resurselor piscicole și reglementarea pescuitului în bazinele de apă în RSSM și Regulamentul cu privire la modul de folosire a bazinelor de apă a colhozurilor, sovhozurilor și gospodăriilor auziliare din RSSM²¹⁵.

La crearea în anul 1961 a Comitetului de Stat pentru Gospodărirea Apelor și Protecția Resurselor de Apă din republică (Госводхоз), care a fost responsabil pentru utilizarea planificată și protecția resurselor de apă în republică, s-a decis, ca în cadrul lui să fie instituit și un inspectorat bazinal, care va include un laborator hidrochimic de control mobil. Deși acest inspectorat era destul de limitat în numărul sau de state, el a început activitatea de monitorizare și evidență a utilizării resurselor acvatice, dar și efectuarea controlului calității lor.

În anul 1961 funcțiile controlului ecologic de stat au fost delegate

²¹⁴ Bulat, Dm.; Șaptefrați, N.; Bulat, Dn.; Avornic, Gh. *Evoluția reglementărilor în domeniul pescuitului, protecției și folosirii resurselor biologice acvatice naturale*. Op. cit. - P. 43-52.

²¹⁵ Hotărârea GRSSM Nr. 361 din 30 Iulie 1959.

Direcției Principale pentru Păduri și Ocrotirea Naturii pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM, care avea în cadrul ei o inspecție ecologică specială. În cadrul ei activau numai 4 inspectori, responsabili de flora, fauna, protecția aerului și a monumentelor geologice²¹⁶.

Ulterior, această inspecție a fost transferată la CSON, creat în 1968. Comitetului nou i-au fost delegate sarcinile controlului respectării legislației ecologice, practic, în toate sectoarele de mediu. Pe lângă un mic aparat central al inspecției ecologice a noului CSON, care avea un efectiv de câteva persoane încadrate în trei inspecții tematice (sol și subsol; resurse acvatice și aer; flora, fauna și peisajele), la nivelul fiecărui raion au fost angajați câte un inspector de mediu care aveau responsabilitatea, exclusivă, de a controla respectarea legislației de mediu de către întreprinderile și organizațiile în teritoriu. În afară de acești inspectori, dreptul de a efectua controlul ecologic îl aveau și lucrătorii din diferite instituții responsabile de gestionarea resurselor naturale – Comitetul de Stat pentru Silvicultură, Ministerul Apelor și Ameliorației, Direcția Geologică, etc. Astfel, de rând cu un sistem destul de limitat în resurse umane a unei inspecții interdepartamentale, în republică exista și predomina controlul ecologic departamental, în cadrul căruia activau un număr mult mai mare de angajați.

La necesitatea creării sistemului de control ecologic de stat unic, eficient și în baza extradepartamentală, s-a referit, mai târziu I. Coteați, Președintele CSON, a menționat că existența secțiilor de control ecologic în cadrul diferitor ministere și departamente, ce au funcții de exploatare a resurselor naturale, nu este eficientă, deoarece acestea au scopurile de bază de exploatare și sunt orientate, în prim-plan, spre îndeplinirea planurilor de producere și numai apoi spre alte probleme de mediu sau sociale²¹⁷. Și în materialele publicate a altor autori se specifica că funcțiile economice și cele de inspecție nu pot fi compatibile, în primul rând, având în vedere că conducătorii departamentelor ce gestionează resursele naturale au ca scopuri prioritare cele de producere, și, mai mult ca atât, ei nu sunt interesați într-o activitate eficientă a inspectorilor din agențiile lor, deseori, angajând acestea la alte activități decât de cele de control ecologic. Respectiv, în anii 60-70, erau periodic înaintate propuneri de a crea, în baza tuturor inspecțiilor departamentale, o singură organizație, unui singur organism de control, care ar fi în subordinea Consiliului de Miniștri, responsabil de gestionarea resurselor naturale și protecția

²¹⁶ Оуд, А.Л. *Общепризнанное достояние*. Опр. cit. - С. 64-68.

²¹⁷ Котляц, И. *Задача государственная, общепризнанная*. В: «Охрана природы Молдавии», 1972, вып. 8. - С. 3-11.

naturii în general. Cu toate acestea, GR RSSM așa și nu a purces la crearea unui inspectorat interdepartamental unic și această situație a rămas fără schimbări practic până la finele anilor 80.

Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM, adoptată în 1973, a confirmat existența a două subsisteme de control ecologic, inter-și departamental, concretizând drepturile și responsabilitățile în domeniu²¹⁸. Astfel s-a stabilit că: (a) Ministerul Agriculturii este responsabil atât de controlul de stat și efectuarea măsurilor de protecție și utilizare rațională a resurselor funciare, cât și de controlul aplicării în agricultură și silvicultură a chimicalelor; (b) Ministerul Gospodăriei Apelor și Ameliorării devenea responsabil de controlul de stat în domeniul protecției și utilizării resurselor acvatice. El efectua administrarea resurselor acvatice, era responsabil de exploatarea acumulărilor de apă, formula planurile și schemele de utilizare a apelor, ducea evidența folosirii apelor în irigații etc.; (c) Comitetul de Stat pentru Silvicultură a fost însărcinat cu funcții de control de stat și gestionare a resurselor forestiere și faunistice, inclusiv a fondului cinegetic din republică; (d) Direcția pentru Piscicultură a Sovietului de Miniștri asigura realizarea măsurilor pentru protecția și reproducerea resurselor piscicole din republică; (e) Inspecțiile Piscicole ale Ministerului Pisciculturii al URSS erau împuternicite atât cu controlul de stat în domeniu, reglementarea pisciculturii în republică, cât și cu controlul asigurării condițiilor sanitare ale acumulărilor de ape. Funcții importante în vederea controlului ecologico-igienic au fost atribuite Ministerului Sănătății, care a fost împuternicit cu asigurarea efectuării măsurilor de prevenire a poluării cursurilor și acumulărilor de apă și a apelor subterane care sunt surse de apă potabilă. Conform acestei hotărâri, Ministerul de Interne a fost abilitat cu funcții de control privind respectarea regulilor sanitare de menținere a localităților și a locurilor de agrement ale populației. Subdiviziunile acestui minister trebuiau să acorde ajutorul necesar în luptă cu braconajul și cu cei care încalcă regulile de pescuit. La rândul său, Direcția Republicană pentru Geologie a fost însărcinată cu controlul asupra exploatării resurselor minerale.

Hotărârea în cauză acorda o atenție specială împuternicirilor CSON, stipulând că această instituție efectuează controlul de stat asupra îndeplinirii măsurilor prevăzute în hotărârile GRM și în alte acte normative în domeniu de ministere și departamente, de alte organizații și întreprinderi. Comitetul avea dreptul de a controla, de asemenea,

²¹⁸ Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM nr. 4 din 3 aprilie 1973 cu privire la îmbunătățirea continuă a protecției naturii și folosirii raționale a resurselor naturale ale RSSM.

activitatea oricăror instituții și organizații în îndeplinirea cerințelor de utilizare rațională a resurselor naturale etc. Printre alte sarcini ale acestui comitet era și controlul asupra funcționării ariilor protejate și a ocrotirii naturii vii. Agravarea situației ecologice în anii 80, după cum cunoaștem, au condiționat reforma instituțională în domeniu și atât la nivel unional, cât și republican se creează noi instituții de mediu cu împuterniciri majore. Astfel în anul 1988 în baza CSON este format Comitetul de stat pentru ocrotirea naturii și gospodăria silvică²¹⁹, o instituție cu o subdiviziune a Inspectoratului ecologic. Acest inspectorat cuprindea deja comitetele de protecție a mediului raionale și orașenești cu trei Inspecții zonale cu laboratoare analitice de control în orașele Chișinău, Bălți și Tiraspol. Aceste inspecții și comitete ale ocrotirii naturii au fost completate cu un număr suplimentar de specialiști, responsabili în principal, de controlul asupra utilizării florei și faunei, solului și resurselor minerale, a apelor, aerului și deșeurilor. Activitatea acestora devenea mai intensă și eficientă. În același timp, rămăneau în vigoare și subdiviziunile de control ecologic de pe lângă ministerele și departamentele responsabile de gestionarea resurselor naturale.

Consolidarea sistemului de control ecologic de stat ține de Hotărârea Sovietului Suprem al Parlamentului RSS Moldova nr. 310 din 16.10.1990 prin care se crea IES în cadrul Departamentului de Stat pentru protecția mediului și resurse naturale. În rezultatul acestei decizii, în baza fostelor comitete raionale și orașenești s-a creat sistemul de 10 Agenții Ecologice, care au activat până în anul 2004, după care se trece la un sistem nou de organizare a activității Inspectoratului: prin Hotărârea Guvernului nr. 77 din 30.01.2004 privind structura și Regulamentul Inspectoratului Ecologic de Stat, au fost constituite 4 Agenții Ecologice (Chișinău, Bălți, Cahul și UTA Găgăuzia), 31 Inspecții Ecologice raionale și Serviciul Piscicol. Ca și pentru Inspectoratul creat în 1990, aceste noi subdiviziuni ale Inspectoratului reformat în 2004 aveau ca funcții de bază următoarele: (a) exercitarea controlului de stat asupra respectării legilor și altor acte normative, privitor la protecția mediului și folosirea resurselor naturale; (b) implementarea politicilor de mediu în teritoriu; (c) executarea controlului ecologic și geologic de stat; (d) efectuarea expertizei ecologice de stat a obiectelor și activităților preconizate; (f) eliberarea autorizațiilor de mediu.

În anii următori au fost efectuate numai unele reforme minimale care nu au schimbat în temei structura acestui Inspectorat: prin Hotărârea

²¹⁹ Cu privire la restructurarea cardinală a protecției naturii în RM. Hotărârea GRSSM nr.102 din 12.04.88.

Guvernului nr. 566 din 10.09.2009, Agenția Ecologică a UTA Găgăuzia (Gagauz-Yeri) a fost aliniată la celelalte subdiviziuni teritoriale ale IES; prin Hotărârea Guvernului nr. 847 din 18.12.2009 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea MM, controlul ecologic de stat în domeniul piscicol în apele naturale, exercitat în trecut de Serviciul Piscicol, a fost transferat plenar în cadrul MM. Ultima reformă în domeniu a fost în anul 2017, când în baza Hotărârii Guvernului nr. 887 din 01 noiembrie 2017 fostul IE a fost transformat în IPM. Regulamentul acestuia a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 548 din 13 iunie 2018 „Cu privire la organizarea și funcționarea IPM”.

Trebuie să specificăm faptul că efectivul IES este într-o permanentă reducere. Astfel, la începutul anilor 90, el era la nivelul de 650 de specialiști, reducându-se treptat către anul 1998 la 521, apoi la 415 în 2005 și la 310 actualmente. În anul 2004 IES avea 411 angajați, față de 521 în 1998. Motivul principal al acestei reduceri de personal a fost reforma administrativă care a micșorat numărul AET. Reducerile de personal au continuat și după anul 2014 (a se vedea vezi *tabelul 8*, fapt ce a afectat și aparatul central al IES, astăzi IPM).

Tabelul 8. Numărul de state ale IES în anii 2014-2018

Anii	2014	2015	2016	2017	2018
Personal (salariați) total. Inclusiv:	298	298	298	298	291
Funcționari publici	262	262	262	262	273
Personal ce asigură deservirea tehnică a instituției	36	36	36	36	18

În anii după 2000 începe aplicarea așa numitei „legi a ghilotinei” care reduce la maxim controlul surselor de poluare, în pofida existenței unor încălcări vădite ale legislației de folosință și protecție a resurselor naturale. Astfel, cu începere din anul 2003 este permisă *o singură inspecție*

planificată pe an la aceeași întreprindere și aceasta trebuie să fie aprobată de directorul agenției ecologice (de asemenea există o listă de instalații care nu trebuie să fie inspectate deloc, din motive de confidențialitate comercială și securitate). Această măsură a fost determinată de dorința de a proteja întreprinderile de intervenții excesive din partea agențiilor de reglementare, dar în practică a complicat considerabil accesul Inspectoratului la instalațiile supuse reglementării. Inspecțiile neplanificate pot fi efectuate numai în baza informațiilor privind accidentele produse sau a reclamațiilor.

Posterior, reglementarea activității de control în republică a fost specificată printr-o Hotărâre specială din anul 2004²²⁰, conform căreia se reconfirma faptul că se admite numai un singur control pe an la o întreprindere. În caz de necesitate se admite controlul repetat – pentru a supraveghea înlăturarea încălcărilor comise iar pentru întreprinderile cu riscuri majore pentru sănătate și mediu se admit controale complexe, care nu pot însă depăși 3 zile lucrătoare și poate fi majorată numai în funcție de durata tehnologică a proceselor de evaluare a conformității sau a perioadei de lichidare de către agentul economic a încălcărilor depistate.

Reglementarea strictă a activităților de control de stat, inclusiv în domeniul mediului, a fost ulterior confirmată printr-o *Lege specială - nr.131 din 08.06.2012, cu privire la controlul de stat asupra activității de întreprinzător*. În rezultat, în ultimul deceniu se manifestă o tendință evidentă de reducere a numărului de inspecții la întreprinderile din RM. Reducerea numărului de inspecții la întreprinderile din RM va continua și în viitor. În acest sens, Strategia reformării activității de antreprenoriat propunea o reducere până la 20% către anul 2015 până la 40% până în anul 2020²²¹. Mai mult ca atât, se preconizează și reducerea raportărilor întreprinderilor și a autorizațiilor necesare pentru activitatea lor. În acest context, se impune dezvoltarea de mai departe a sistemelor de automonitoring și raportare a întreprinderilor, care ar asigura conformitatea ecologică a lor, în lipsa controlului de stat în domeniu.

Conform lui I. Coteați și A. Drumea²²², în anul 1978 CSON a efectuat circa 4 mii de controale, dintre care 1850 pentru protecția și utilizarea rațională a resurselor de apă și aer, 940 pentru subsol, 1210

²²⁰ Hotărârea GRM privind perfecționarea sistemului de control de stat specializat. No. 862 din 26.07.2004 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=305193>

²²¹ Переосмысление регуляторной реформы – гилотина отменяется. В: Экономическое обозрение, 26 июля, 2013.

²²² Котяцы, И.А.; Друмя, А.В. Деятельность государственных и общественных организаций в области охраны природы в Молдавии. В: Охрана биосферы. - Кишинев, 1980. - С. 76-62.

Tabelul 9. Unele date privind rezultatele efectuării controlului de stat ecologic

	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020
<i>Număr inspecții</i>	15886	18600	15195	15353	14538	16222	8797	7981	5911	2524
<i>Număr contravenienți</i>	7610	10800	6881	6974	6060	7227	10406	9441	4801	4716
<i>Număr procese verbale întocmite</i>	7780	11500	6881	6974	6060	3695	10783	8115	4569	4514
<i>Amenzi aplicate, mii lei</i>	722.09	318.0	493.0	587.0	3.397	4.226	7,54663	6898806	5430980	6682650
<i>Amenzi colectate, lei</i>	244.7	120.0	210.0	364.0	1645.0	2.412	3,72	3627562	2468925	3137700
<i>Valoarea procese intent. de compens. a prejud. mln lei</i>	2.128	10.8	952.4	2616.6	897.0	2.866	1030933	1503284	7821795	22066443
<i>Valoarea prejudiciului încasată, mii lei</i>	89.856	450.0	255.3	535.3	578.0	720.4	1,04	1159592	1055133	1424055
<i>Număr instalații cu activitate sistată temporar</i>	42	45	78	50	23	26		14	13	-

pentru floră, faună și peisaj. În acest an au fost sondate 4550 de capturi de apă, 405 instalații de tratare în exploatare, 456 instalații de captare a prafului și gazelor, 160 cariere, 268 monumente ale naturii luate sub protecția statului. Au fost dezvăluite 3.153 de încălcări ale legislației de mediu, în 1.197 de cazuri materiale împotriva contraveniențelor au fost depuse direct de către inspectorii pentru protecția naturii, peste 174 mii de ruble au fost recuperate de la făptuitori amenzi și taxe pentru prejudiciile cauzate economiei naționale²²³.

După obținerea independenței RM numărul de controale treptat se reduce (a se vedea *tabelul 9*). Astfel, în anul 2013 au fost supuse controlului 3 863 de obiecte care au tangență cu conservarea biodiversității forestiere, au fost întocmite 1 152 de procese-verbale și au fost depistate 930 de cazuri de tăieri ilegale ale vegetației forestiere. Totodată, au fost întreprinse 1 107 razii de control cu privire la încălcarea legislației cinegetice, în rezultatul cărora au fost întocmite 401 procese-verbale, cu aplicarea amenzilor în sumă de 204 780 lei. Au fost ridicate de la contravenienți 78 de arme de vânătoare. Datele privind controlul ecologic de stat sunt publicate anual în „Anuarul IES. Protecția mediului în RM”²²⁴.

Procuratura ecologică și controalele ei. În anul 1990, prin Ordinul Procurorului RM Nr.401-1 din 07.05.1990, a fost creată Procuratura Ecologică. Sarcina și funcțiile ei de bază erau: supravegherea respectării legislației cu privire la protecția mediului înconjurător și resursele naturale. Ea se supunea Procuraturii Generale a RM. Cuprindea procurori, și a activat până în anul 1999 când prin Hotărârea Parlamentului RM Nr. 609 din 01.10.199 este lichidată. Spre regret alte materiale cu privire la activitatea ei la Arhiva Procuraturii Generale nu au fost găsite.

1.7. Educația și instruirea ecologică

În rezoluția primei Conferințe unionale privind ocrotirea naturii din Tbilisi de la 18-19 august 1958, era o recomandare că „...în fiecare instituție de învățământ superior să fie organizate cursuri de lecții în domeniu”. Apoi, la cea de a doua conferință de la Vilnius, din anul 1959, 5-6 august, se propunea de a se introduce în toate universitățile, tehnice, medicale și pedagogice în mod obligatoriu cursuri dedicate ocrotirii naturii. Aceiași decizie a fost dublată în rezoluția Conferinței a patra

²²³ Idem.

²²⁴ *Inspectoratul 2013.*

din Novosibirsk –1961. Comisia Ocrotiri Naturii a trimis o scrisoare instituțiilor de învățământ, în acest sens²²⁵.

Ca și în alte republici unionale, educația ecologică în RSSM, î-și are originea sa la începutul anilor 60. Inițial, cursul „Ocrotirea Naturii” era unul facultativ, de 40 de ore, fiind în anul școlar 1965-1966 printr-o decizie a Ministerului de Învățământ din decembrie 1964²²⁶ introdus în toate școlile medii de specialitate, indiferent de profilul lor. În același an de învățământ și instituțiile superioare de învățământ la facultățile de geografie și biologie a fost prevăzut un curs special facultativ în domeniu cu același număr de ore. La alte facultăți disciplina Ocrotirea Naturii a fost recomandată în calitate de curs facultativ. Suplimentar la aceasta, în hotărârea Ministerului Învățământului, se specificau un șir de măsuri practice care urmau să se efectueze în orele extrașcolare, astfel ca organizarea și desfășurarea „Zilelor păsărilor”, „Zilelor pădurilor” ș.a., antrenând în activitățile practice de ocrotire a naturii școlarii, dar și populația locală. Pentru a ajuta profesorii din școli în predarea acestui curs, în 1975 a fost publicat un suport de curs²²⁷. În anii 70 problema educației ecologice, mai cu seamă pentru elevii din școlile generale, era în era vizorului multor specialiști. La aceasta temă s-au referit Iu. Cravciuc²²⁸ și R. Cucereanu²²⁹.

Pe parcursul anilor 70-80 se conștientizează necesitatea pregătirii cadrelor în unele domenii specifice ale protecției mediului, adoptându-se și decizii de a începe pregătirea acestora. Astfel, pentru anul de învățământ 1968/1969, se propunea de a începe pregătirea muncitorilor calificați în domeniul ameliorărilor agricole și silvice, primind în fiecare an câte 120 de elevi, inclusiv pentru lucrările de ameliorările silvice (această necesitate a apărut odată cu planurilor de extindere a lucrărilor de plantare a pădurilor și fâșiilor forestiere)²³⁰. Mai târziu, o altă decizie a GRSSM specifica necesitatea ca, pentru anul de învățământ 1983/1984, să se înceapă specializarea la facultatea Construcțiile industriale și civile a Institutului Politerhnic „S. Lazo” în domeniul proiectării și

²²⁵ Idem.

²²⁶ Idem.

²²⁷ Verina, V.N.; Beșleagă, E.; Cravciuc, I. *Ocrotirea naturii: Curs facultativ pentru școlile medii de specialitate*. Op. cit.

²²⁸ Кучеряну, Р. *Знания по охране природы – детям*. В: Природа - твой дом. - Кишинев, 1975. - С. 55-5; Кравчук, Ю. *Проблема экологического воспитания*. В: Трибуна - 1978. - Л 21. - С. 30-33. Кравчук, Ю. *Проблема экологического воспитания*. В: Трибуна. 1978. № 21. - С. 30-33;

²²⁹ Кучеряну, Р. *Знания по охране природы - детям*. Op. cit. – С. 55-57.

²³⁰ Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSSM. *Cu privire la măsurile urgente de protecție a solurilor împotriva eroziunii eoliene și a apei în RSS Moldovenească* дин 15 май 1967, № 198.

construcțiilor instalațiilor de protecție împotriva alenecărilor de teren²³¹. Ulterior, a fost elaborat un Program al Ocrotirii Naturii pentru anul școlar 1986/1987 și trimis tuturor școlilor medii de specialitate, program care era mai perfecționat și mai desfășurat și care cuprindea un șir de anexe cu indicații concrete cum de predat și organizat activitățile în domeniu.

Încă în decembrie 1969, Academia de Științe Pedagogice a URSS a emis un decret privind dezvoltarea bazei științifice a predării cursurilor de protecție a mediului. În acest scop, ea a înființat un consiliu științific și un laborator de cercetare la această temă, care ulterior a formulat recomandări practice pentru promovarea educației ecologice în școlile din țară. În recomandările ei se consemna că, învățământul secundar trebuie să abordeze două sarcini principale interconectate în domeniul ocrotirii naturii: (a) să formeze la elevi o cultură a comportamentului individual în mediul natural, ținând cont de cerințele de mediu; și, (b) să dezvolte simțul responsabilității sociale pentru deciziile luate în raport cu natura, în toate domeniile de activități umane. Aceste obiective ar trebui promovate prin dezvoltarea și predarea unui sistem de cunoștințe ecologice pe o bază interdisciplinară, integrând elementele ei în cadrul diferitor cursuri ale științelor naturale.

În universitățile din Moldova educația ecologică începe să se realizeze activ numai după anul 1970, când în programele de învățământ la diferite specialități au fost incluse secțiuni special dedicate problemelor de mediu, precum și pregătirea specialiștilor în protecția mediului. Astfel, în institutele pedagogice, unde se efectua pregătirea cadrelor didactice pentru școlile de învățământ general, la facultățile de biologie, a fost introdus ca cursul obligatoriu „Ocrotirea Naturii” (30 ore curs). La alte facultăți, acest curs a fost recomandat ca unul facultativ. Începând cu anul 1973, în cadrul Universității de Stat din Chișinău, la Facultatea de Biologie și Pedologie au fost deschise două specializări în domeniu: „Ecologia și protecția mediului înconjurător” și „Entomologia și protecția biologică a plantelor”. Acestea au fost organizate la Catedra de zoologie și botanică, din inițiativa unui grup de lucru, sub conducerea decanul facultății *Ion Dediu*²³².

O reactivizare a pregătirii cadrelor ecologice începe deja în anii 80, când în fosta URSS au început a fi create catedre specializate ale Ocrotirii Naturii. Prima astfel de catedra, creată în 1982, a fost Catedra

²³¹ Hotărârea GRSSM дин 15 априлие 1982, № 161.

²³² Manolache, C; Noroc, L. *Protecția mediului în sistemul educațional al Universității de stat din Moldova*. În Institutul de studii enciclopedice al AȘM, Nr. 2 (3), 2012. - P. 20-28.

Utilizării Resurselor Naturale și Protecției Mediului la Academia de Economie din subordinea Consiliului de Miniștri al URSS din Moscova. Ideea creării ei i-a aparținut profesorului N. Laverov, care era prorectorul acestei Academii, catedră care în 1988, a fost transformată în Catedra de Ecologie²³³. Problema educației ecologice și pregătirii cadrelor în domeniu începe, în acești ani, a fi tratată și în RM. În anul 1984, prin ordinul Ministerului Învățământului Superior al RM nr. 119 din 27.04.84, prof. I. Dediu a fost numit președinte al Comisiei permanente a ministerului, care avea drept scop studierea situației privind instruirea și educația ecologică din republica și urgentarea pregătirii cadrelor în profilul ecologic, includerea disciplinelor ecologice în învățământ. În perioada de activitate a Comisiei a fost studiată detaliat problema ecologică în instituțiile de învățământ superior din republică, elaborate și înaintate ministerului măsuri concrete pentru soluționarea acestor probleme. Ulterior, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS nr. 102 din 12 aprilie 1988 „Cu privire la reorganizarea radicală a acțiunilor referitoare la protecția naturii în țară” s-a decis introducerea în învățământul mediu și superior a cursurilor speciale la disciplinele ocrotirea mediului și utilizarea rațională a resurselor. Respectiv, o stipulare similară a fost prevăzută și de GRM, în baza căreia instituțiile de stat din RSSM au fost obligate să introducă aceste cursuri de lecții în programele lor de învățământ.

Un eveniment important în dezvoltarea educației ecologice în RSSM ține de crearea la 1 august 1988, în cadrul Universității de Stat din Chișinău a Catedrei interuniversitare de ecologie și protecție a mediului ambiant. Fondatorul și primul șef de catedră a fost profesorul I. Dediu. Preocupările catedrei erau direcționate pe elaborarea metodelor de protecție a florei și faunei, evoluția sistemelor ecologice, monitorizarea ecologică, educația ecologică a populației și metode de utilizare rațională a resurselor, impactul industrializării asupra mediului. Au fost elaborate și editate o serie de lucrări cu caracter enciclopedic, instructiv-educativ, folosirii resurselor acvatice în sectorul creșterii animalelor, agricol, industrial, rolul microelementelor în viața plantelor, animalelor și a omului, raionarea biogeochimică a microelementelor în Moldova, precum și o serie de articole în culegeri de articole, analele și revistele științifice internaționale și în cele de cultură generală. Mai mult ca atât, Catedra interuniversitară a asigurat predarea cursurilor de protecție a

²³³ Ларин, В.; Мнацаканян, Р.; Честин, И.; Шварц, Е. *Охрана природы России: от Горбачева до Путина*. -Москва: КМК, 2003.

mediului la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Academia de Studii Economice din Moldova. În anul 1993, la USM, pe lângă Catedră a fost inclusă specialitatea „Ecologia și protecția mediului”, care a contribuit la pregătirea cadrelor de profil.

De rând cu catedra Interuniversitara menționată, în cadrul USM, la 1 septembrie 1992 a fost fondată Catedra Chimie Industrială și Ecologică, având scopul efectuării cercetărilor și pregătirea specialiștilor în domeniile tehnologiei chimice și protecției mediului. Inițiativa fondării a aparținut academicianului *Gh. Duca*, fondator al domeniului științific de chimie ecologică în RM, al concepției redox, privind acțiunea unor substanțe de natură peroxidică asupra sistemelor ecologice, a dezvoltat teoria reactoarelor biochimice de tratare a apelor potabile și reziduale²³⁴. La catedră încep a fi promovate un șir de cursuri ecologice speciale: ingineria ambientală, hidrochimia, controlul chimic al mediului, radioecologia, modelarea proceselor de poluare și autopurificare a mediului, estimarea riscului chimic. Trebuie de menționat că, pe lângă aceste Catedre, cea de Ecologie și a Chimiei Ecologice, au fost create laboratoare științifice de cercetare a diferitor aspecte aplicative ale protecției mediului.

Pe parcursul anilor în cadrul USM erau predate și cursuri speciale în domeniul dreptului ecologic de către profesorii *Iu. Tiutekin*²³⁵ și *V. Iacovlev*²³⁶, ulterior și de *M. Cotorobai*, iar la începutul anilor 90, subsemnatul a pregătit și predat cursurile de Drept Ecologic și Drept Ecologic Internațional la Facultatea de Drept, la Facultatea de Chimie a USM și la facultatea de Drept a ULM²³⁷. După anii 2000 acest curs de lecții a fost predat de către *P. Zamfir* și *N. Zamfir*, care au pregătit câteva materiale didactice²³⁸. Actualmente, acest curs de prelegeri este promovat și de *I. Trofimov* la Academia de Poliție²³⁹. Subsemnatul a fost inițiatorul cursului specializat pentru studenții ecologi de la Facultatea de Biologie a USM în domeniul Evaluării de Mediu, în anul de învățământ 1995-1996. Acest curs de prelegeri a fost introdus ulterior și la UTM la

²³⁴ Idem.

²³⁵ Тютюкин, Ю.И. Конституционные основы рационального природопользования. - Кишинев. 1980.

²³⁶ Экологическое право / В.Н. Яковлев; Отв. ред. П. С. Никитюк; Кишин. гос. ун-т им. В. И. Ленина, Гос. агропром. ком. МССР. - Кишинев: Штиинца, 1988.

²³⁷ Capcelea, A. *Dreptul Ecologic*. Op. cit.

²³⁸ Zamfir, P. *Dreptul mediului: Partea specială*: (curs introductiv). Univ. de Stat din Moldova, Catedra de Drept Civil și Procedură Civilă. - Chișinău, 1998. - 238 p. Zamfir, P., < Zamfir, N. *Экологическое право: учеб. пособие в схемах*. - Кишинев, С.п., 2002. - 104 с.

²³⁹ Trofimov, I.; Ardelean, G.; Crețu, A. *Dreptul mediului*. - Chișinău, 2015.

Facultatea de Energie, la începutul anilor 2000 de către prof. P. Todos.

În anul 1997, în cadrul USM a fost creată o nouă catedră de profil - Catedra Ecologie, Botanică, Silvicultură, fondată, conform ordinului rectorului nr. 86 din 1 iulie 1997, în baza catedrelor Zoologie și Ecologie și Protecția Mediului Înconjurător²⁴⁰. Șeful catedrei a devenit doctorul habilitat, membrul-corespondent al AȘM, V. Șalaru.

Printre primii promotori ai educației ecologice în republică a fost I. Gabev, profesorul Institutului Pedagogic „T. G. Șevcenco” din Tiraspol, care cu insistență a promovat ideile ocrotirii naturii, inițial, în cadrul cursurilor de studiere a botanicii și a zoologiei în școlile medii, dar și la instituțiile superioare de învățământ, publicând un șir de materiale didactice și științifico-populare în acest domeniu²⁴¹. În lucrările sale I. Gabev, nu numai atrăgea atenția la necesitatea unei educații ecologice pentru toți, focusându-se la abordările care trebuie aplicate în procesul educațional al elevilor și studenților în cadrul diferitor cursuri ale științelor naturaliste predate în școli și instituțiile superioare de învățământ. Mai mult ca atât, în lucrările lui pot fi întâlnite indicații concrete privind ce aspecte ale ocrotirii naturii ar trebuie integrate în cursurile speciale ale științelor naturaliste.

Printre cei mai productivi specialiști în metodică predării aspectelor mediului în școlile de cultură generală a fost D. Mirschi²⁴², care a activat la Institutul de Cercetări în Pedagogie și a publicat atât manualele de Geografie școlare, cât și cele instructive, cu referire la predarea acestei discipline²⁴³. Printre alți geografi, care cu insistență au promovat integrarea ocrotirii naturii în predarea cursului de Geografie în școli și instituții superioare de învățământ, ce au activat la Institutului Pedagogic „T. G. Șevcenco” din Tiraspol, a fost I. Șrira, care are câteva publicații la tema în cauză²⁴⁴, inclusiv un ghid special de ocrotire a naturii, și I. Goraș, care, de asemenea, are publicații la tema dată²⁴⁵.

²⁴⁰ Idem.

²⁴¹ Габев, Я. И. *Теоретические основы природоохранительного образования*. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1960; Габев, Я. И. *Протекция натурий ни кадрол студиерий ботаничий ии зооложий ын шкоала медие*. - Кишинэу: Лумина, 1971.

²⁴² Wikipedia. Mirski D. 7.

²⁴³ *Studierea ținutului natal la geografie în școlile RSS Moldovenești*. - Кишинёв: Шкоала Советикэ, 1957; *География Молдавской ССР*. Учебное пособие для 9-10 классов. - Кишинёв: Картя молдовеняскэ, 1961; Молдавия (с И. А. Крупениковым и М. М. Радулум). Советский Союз: географическое описание в 22-х томах (том 16). - Москва: Мысль, 1970; *Методика обучения географии Молдавской ССР*. - Кишинёв: Лумина, 1985.

²⁴⁴ Șrira, I. *Geografia continuii cercetările*. - Кишинёв: Лумина, 1974; Шрира И.Н. *Охраняйте природу: для учащихся*. - Кишинёв: Лумина, 1984; Srira, I. *Științe ale naturii: Universul, rământul, omul*. - Кишинёв: Лумина, 1992.

²⁴⁵ Гораш, И. К.; Шрира, И. Н. *Ократиць натура*. - Кишинэу: Лумина, 1985; Goraș, I.

După lucrările metodice ale predării ocrotirii naturii pregătite de I. Gabev, D. Mirschi și I. Șrira, deja în anii 80 apar alte recomandări practice în acest domeniu, care țineau de predarea materialelor ocrotirii naturii în cadrul instituțiilor superioare de învățământ, la Institutul Agricol de Stat „M. V. Frunze”²⁴⁶ și la Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău²⁴⁷. Mai mult ca atât, în scopul optimizării educației ecologice și a predării obiectelor naturaliste în școală în anul 1994, a fost creat laboratorul științific „Ecoeducație” în cadrul Universității Pedagogice de Stat „I. Creangă”. În laborator activau specialiști cu o vastă calificare în domeniile pedagogiei, psihologiei și predării diverselor discipline biologice la etapa preuniversitară și universitară (C. Andon, V. Cecoi, E. Haheu, E. Popova, L. Gordea, E. Buzinschi), care au fost autori de manuale și materiale didactice²⁴⁸. Colectivul acestui laborator și-a concentrat activitatea în două direcții principale: (I) cultivarea la tânăra generație a simțului responsabilității față de mediul înconjurător, formarea conștiinței ecologice; (II) asigurarea învățământului preuniversitar și universitar cu programe de studii, manuale, materiale didactice, ghiduri metodice etc., la științele naturii, al căror conținut să contribuie la realizarea standardelor educaționale pentru specialitățile Pedagogia Învățământului Primar și Pedagogia Învățământului Preșcolar.

Perfecționarea educației ecologice rămâne a fi periodic în centrul atenției specialiștilor și în anii de după 2000, când sunt publicate mai multe materiale la aceasta temă²⁴⁹.

Educația ecologică devine una din preocupările de bază a profe-

Ocrotirea naturii în Moldova / J. Goraș. În: *Ocrotirea naturii: prezent și viitor*. – Chișinău, 1995.

²⁴⁶ Рудь, Г.; Тышкевич, Г. *Проблемы рационального природопользования в Молдавской ССР: Учеб. пособие для слушателей факультета повышения квалификации* / Кишинев, с.-х. ин-т М. В. Фрунзе, - Кишинев, 1982.

²⁴⁷ *Методические указания к изучению курса „Охрана природы и окружающей среды”* / Сост. Ю. З. Нариченко. Отв. ред. В. А. Забурунов. – Кишинев: Политехн. ин-т им. О. Лазо, 1983.

²⁴⁸ Donea, V. *Educația și instruirea ecologică în învățământul preuniversitar național*. În: *Mediul Ambient*. – 2007. – Nr 5. – P. 33-35; *Ecologie și protecția mediului: Manual* / V. Donea, I. Dediu, C. Andon [et al.]; Chișinău: CE UASM, 2002; Roșcovan, D.; Dudnicenco, T.; Donea, V. *Ecologia și protecția mediului*. Practica pe teren. – Chișinău, 2006; Gânju, S., Teleman, A. *Educație ecologică*. - Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2014; Gânju, S. *Valorile educației ecologice și pentru protecția mediului*. În: *Univers Pedagogic*, 2012, Nr. 2. - P. 78-81.

²⁴⁹ Andriucă, V. *Elaborarea curriculumului universitar la disciplina Monitoringu Ecologic ca parte componentă fundamentală a securității ecologice*. În: *Lucrări științifice a Univ. Agrare de Stat din Moldova*. – Chișinău, 2008. – Vol. 20. – P. 53-55; Andriucă, V. *Sistemul de instruire și educație ecologică*. În: *Starea mediului în Republica Moldova în 2007-2010*. – Chișinău, 2011. – P. 168-172; Știrbu, V. *Ecologizarea procesului de învățământ* / Valentina Știrbu, Maria Lupușor, Eugenia Melentiev. În: *Învățământul universitar din Republica Moldova la 75 de ani: materialele conf. șt.-metod.*, 11-12 oct. 2005. – Chișinău, 2005. – Vol. 2: *Științe biologice, geografice, geologice, chimice și...* – P. 91-93.

sorului I. Bumbu care reflectă asupra ecologizării sistemului educațional și elaborarea unui șir de materiale metodice la tema publicate în trei părți separate²⁵⁰. Partea I cuprinde atât aspecte generale ale bazelor științifice de instruire și educație ecologică a elevilor școlilor medii; a studenților în școală superioară; dar și formelor și metodelor noi de perfecționare ecologică a specialistelor din economia națională. Partea a doua se focusează asupra bazelor științifice ale ecologiei sociale și etica instruirii și educației ecologice în școală superioară. În plus, ea cuprinde și elaborarea criteriilor politice strategice și etice în perfecționarea ecologică a specialiștilor din economia națională. În ultima parte, sunt incluse aspectele formării culturii ecologice a populației, dar și perfecționarea ecologică a specialiștilor și conducătorilor din economia națională.

Educația ecologică și pregătirea cadrelor în domeniu a fost un obiectiv principal al activității lui V. Așevschi, care a muncit la USM, ULIM, apoi la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”. Este autorul a câtorva materiale didactice la tema protecției mediului, inclusiv a unor manuale universitare, folosite activ de studenții de la instituțiile menționate și de la alte instituții de învățământ superior din Moldova²⁵¹. Printre alți specialiști care și-au adus aportul la educația ecologică a studenților este și D. Roșcovan, care, de asemenea, are publicate materiale în domeniu, dar și manuale universitare²⁵².

Evoluția educației ecologice din țară pe parcursul anilor 1990-2020 a condus la faptul că, actualmente ea face parte din sistemul educațional general, iar bazele ei sunt puse cu începere de la etapa preșcolară. Astfel,

²⁵⁰ Bumbu, I. *Ecologizarea sistemului educațional*. În: Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului: culegere de art. conf. teh.- șt. intern., 11-12 noiem. 2010. – Chișinău, 2010. – Vol. 2. – P. 38-41; Bumbu, I. *Educația ecologică a populației din Republica Moldova: îndrumări metodice*. - Chișinău: USM, 1995. – Part. 1.; Bumbu, I. *Educația ecologică a populației din Republica Moldova: îndrumări metodice* / Iacob Bumbu, Ion Bumbu, Dumitru Roșcovan; red. resp.: S. Cuznețov. – Chișinău: USM, 1995. – Part. 2; Bumbu, I. *Educația ecologică a populației din Republica Moldova: îndrumări metodice*. - Chișinău: USM, 1996. – Part. 3.

²⁵¹ Așevschi, V. *Elaborarea bazelor de formare a concepției culturii ecologice în Republica Moldova* / Univ. de Stat din Moldova. – Chișinău: SPO USM, 1996; Așevschi, V.; Dudnicelco, T.; Roșcovan, D. *Ecologia și protecția mediului*. Chișinău: Ed. „Foxtrot”, 2007; Așevschi, V. *Securitatea ecologică: Manual*. Univ. de Studii Politice și Econ. Europene. - Chișinău: S.n., 2011; Așevschi, V.; Dudnicenco, T. *Inginerie ambientală. Inginerie ambientală*. - Chișinău: ULIM, 2008.

²⁵² Roșcovan, D. *Ecologizarea conștiinței sociale a populației*. În: Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/99: rezumatele comun. conf. corpului didactico-șt., 27 sept -2 oct. 2000. – Chișinău, 2000. – P. 139-140. (M 637.1.2, B 58); Roșcovan, D. *Caleidoscop geografic, ecologic, literar* / D. Roșcovan, S. Roșcovan, I. Doctoreanu. – Chișinău: Prometeu, 2005; *Ecologie și protecția mediului: Prelegeri* / Dumitru Roșcovan, Cristinel Zănoagă, Ion Danilescu [et al.]; ref. șt.: Maxim Vasile, Vladimir Țurcan. – Chișinău: CEP USM, 2004.

în Curriculumul educației copiilor de vârstă timpurie și preșcolară (1–7 ani) este inclus modulul „Educația pentru mediul ambiant și cultura ecologică”²⁵³. Începând cu clasa a II-a, elevii studiază disciplina „Științe”, în care sunt tratate într-o formă simplă, accesibilă problemele de mediu pe plan mondial și național și, în același timp, se cultivă dragostea față de natură. Obiectele de studiu ce includ subiecte referitoare la protecția biodiversității se predau în clasele V–IX și conțin elemente din botanică, geografie, zoologie, biologie generală și ecologie.

O abordare mai profundă a problemelor de educație ecologică se realizează în cadrul ciclului liceal de învățământ, la disciplinele: geografia (clasele a X-a–a XII-a), biologia generală (clasa a XII-a) și fizica (clasele a X-a–a XI-a). Disciplina „Geografia mediului înconjurător” pentru clasa a XII-a conține teme ecologice importante, astfel ca: componentele și modificarea mediului, sursele de poluare a componentelor mediului, protecția mediului la nivel regional și global, mediul înconjurător, sistemul ecologic, relațiile cauzale, autoepurarea, modificările mediului, calamitățile naturale etc.

În cadrul educației secundare profesionale, educația ecologică se realizează la disciplinele de cultură generală în cadrul orelor de biologie („Ecologia și protecția mediului”), al orelor de chimie („Soluționarea problemelor ecologice în baza cunoștințelor chimice”), al orelor de geografie („Geografia mediului”) și fizică („Mașinile termice și poluarea”, „Efectul biologic al radiațiilor. Protecția contra radiațiilor”)²⁵⁴.

În procesul învățământului mediu de specialitate, educația ecologică se efectuează atât în cadrul unor colegii specializate, cât și al celor generale. *Colegiul de Ecologie* formează specialiști în domeniile: Ecologia și protecția mediului ambiant, Silvicultură și grădini publice, Gospodăria și protecția apelor. Planurile de învățământ la mai multe specialități ale învățământului mediu conțin și module opționale în domeniul protecției mediului, la care se adaugă și activitățile extracurriculare ce se realizează sub diferite forme: lună ecologică, ore de dirigenție, traininguri, dezbateri, conferințe, concurs de eseuri și poezii, mese rotunde etc.

La nivelul învățământului superior, formarea inițială în domeniul ecologiei se produce pe câteva filiere, inclusiv în cadrul domeniilor generale de studii: Științe ale naturii, Științe agricole și Protecția mediului la următoarele instituții de învățământ: USM, UPC, Universitatea de Stat

²⁵³ *Starea mediului în RM în anii 2007–2010 (Raport național)*: <http://www.mediu.gov.md/file/rapoarte/Raport%202007-2010.pdf>

²⁵⁴ Ibidem. - P. 174.

„Alecu Russo” din Bălți (USARB), ULIM, și UTM. În scopul completării formării universitare la acest ciclu, în ultimile două decenii instituțiile de învățământ superior au elaborat programe de masterat, orientate asupra aprofundării studiilor superioare de licență. În prezent sunt în derulare următoarele programe de masterat cu tangență la domeniul „Ecologie”, autorizate de Ministerul Educației: Managementul mediului (USM), Chimie ecologică și protecția mediului (USM), Chimie ecologică la Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul la Chișinău (UST), Ecologie agrară (Universitatea de Stat din Comrat), Geografia mediului înconjurător (UST), Agroecologie (USARB), Ecologie, protecția mediului și securitate ecologică (ULIM), ș.a.

În ultimile două decenii au fost organizate specializări în domeniile ecologice cu tangență la specialitățile din știința agricolă, inițial la Universitatea Agrară de Stat din Moldova (UASM) (transferată actualmente la UTM²⁵⁵), apoi și în cadrul USARB. În cadrul UASM, tradițional erau incluse cursurile protecției mediului la diferite catedre la care se pregătesc agronomi, specialiști în protecția plantelor, amelioratori etc. Toate aceste specialități aveau tangență directă cu mediul și, respectiv, cuprindeau diferite prelegeri în domeniu. După anii 2000-2022 la Facultatea de Agronomie a UASM la nivelul de licență erau pregătiți specialiști în Protecția mediului, Managementul protecției mediului, Conservarea biodiversității, Riscuri ecologice și DD, Biosecuritatea în agroecosisteme, iar la nivelul de Masterat, Strategii naționale de securitate alimentară, Inspecția mediului înconjurător etc. Tot la această universitate, la Facultatea de Horticultură, la nivelul de Licență existau specializările la Protecția biologică, Tehnologii organice în creșterea fructelor, Protecție integrată; Master, Biodiversitatea pădurilor și ariile protejate, Reconstrucția ecologică a pădurilor, Biodiversitatea agroecosistemelor și protecția acestora etc. În 2003 la USARB a fost creată Facultatea de Științe ale Naturii și Agroecologie, care a început specializarea studenților licențiați în agroecologie, geografie și biologie.

În cadrul UTM, pe parcursul ultimilor 4 decenii, la diferite facultăți au fost predate și inițiate mai multe cursuri, atât în mod direct legate de protecția mediului, cât și a diferitor aspecte ale ei, apoi cu începere din anii 90, specializări în diferite domenii ale ingineriei mediului. Un șir de cursuri au fost organizate, în primul rând, la Facultatea Urbanism și Arhitectură care a pregătit arhitecți și ingineri la diferite specializări: „Inginerie urbană”; „Urbanism și amenajarea teritoriului”; „Drumuri

²⁵⁵ A se vedea: <https://www.uasm.md>

auto”; „Alimentări cu apă și canalizări”; ș.a. În anul 2000 a avut loc prima promoție de ingineri-manageri cu specializarea „Inginerie și management în protecția mediului”, iar Catedra alimentări cu apă și canalizări a fost transformată în Catedra ecotehnie, management ecologic și ingineria apelor „UNESCO/Cousteau”. Programul UNESCO-Cousteau Ecotehnie a fost o inițiativă internațională de promovare a educației interdisciplinare, a cercetării și a elaborării politicilor în domeniul mediului și al dezvoltării, fiind susținut de Programului Omul și Biosferă al UNESCO și de Societatea Cousteau. Catedra a cuprins mai multe domenii interdisciplinare legate de mediu și dezvoltarea, inclusiv, cele ce țin de economia mediului, ecologia umană și eco-tehnologie. Respectiv, la facultățile și catedrele UTM au fost pregătite și predate o multitudine de materiale în aceste domenii.

Printre acestea specificăm lucrările fraților *Iacob și Ion Bumbu*²⁵⁶ la tematica DD și a diferitor aspecte ale protecției mediului, dar și a lui *E. Olaru*²⁵⁷, dedicate problemelor generale ale ecologiei aplicate și securității muncii.

Problemelor ingineriei mediului în domeniul tratării apelor au fost pregătite cursurile profesorului *D. Ungureanu* și colegilor săi²⁵⁸, iar de către academicianul *B. Găina* și colegii săi, a fost elaborat ciclul de prelegeri în domeniul tratării deșeurilor vini-viticole²⁵⁹. Au fost,

²⁵⁶ Bumbu, I. *Protecția naturii cu bazele geochimiei ecologice: manual* / Iacob Bumbu. – Chișinău, 1997; Bumbu, I. *Ecologia aplicată: curs de lucrări practice și de lab.* / [Iacob Bumbu, Ion Bumbu, Ludmila Vîrlan]; red. resp.: Sergiu Calos; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Ecotehnie, Management Ecologic și Ingineria Apelor UNESCO/Cousteau. – Chișinău: U.T.M., 2006; Bumbu, I. *Controlul și monitoringul mediului: curs de lucrări practice și de lab.* / [Ion Bumbu, Iacob Bumbu, Ludmila Vîrlan]; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Ecotehnie, Management Ecologic și Ingineria Apelor UNESCO/Cousteau. – Chișinău: U.T.M., 2006; Bumbu, I. *Dezvoltarea durabilă: curs de prelegeri* / Ion Bumbu, Natalia Ciobanu; Univ. Tehn. a Moldovei. – Chișinău: U.T.M., 2006; Bumbu, I. *Igiena mediului: ciclu de prelegeri* / Ion Bumbu; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Ecotehnie, Management Ecologic și Inginerie a Apelor UNESCO/Cousteau. – Chișinău: U.T.M., 2013.

²⁵⁷ Olaru, E. *Dicționar de ecologie și protecție a mediului* / Efim Olaru; Univ. Tehn. a Moldovei, Fac. Cadastru, Geodezie și Construcții, Catedra Securitatea Activității Vitale. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2015; Olaru, E. *Protecția mediului ambiant: ciclu de prelegeri* / Efim Olaru, Daniela Olaru, Iuliana Olaru; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Protecția Muncii și a Mediului Ambiant. – Chișinău: U.T.M., 2000.

²⁵⁸ *Managementul apelor* / Dumitru Ungureanu, Radu Drobot, Aurel Varduca, Ion Giurma; Univ. Tehn. a Moldovei. – Chișinău: U.T.M., 2006; Ungureanu, D.; Liurca, I.; Ciobanu, N.; Vîrlan, V. *Proiectarea stațiilor de epurare a apelor uzate orășenești: Îndrumar metodic pentru întocmirea proiectului de an. Partea 3: Epurarea biologică și dezinfecția apelor uzate*. Univ. Tehnică a Moldovei, Fac. Urbanism și Arhitectură, Catedra Ecotehnie, Management Ecologic și Ingineria Apelor UNESCO/Cousteau. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2013.

²⁵⁹ *Biotehnologii ecologice viti-vinicole: monogr.* / B. Găina, S. Lafon-Lafoicade, B. Dubos, E. Vorobiev, A. Poulard, J. Ciurmac, V. Bejan, I. Praporșcic; – Chișinău: A.Ș.M. 2007.

de asemenea, pregătite și cursuri de prelegeri la tematica energiei alternative - utilizării biomasei pentru producerea energiei electrice²⁶⁰, dar și câteva materiale ce țin de instrumentele economice în protecția mediului publicate de T. Sanduța²⁶¹. Evident că și la catedrele la care se pregătesc cadrele în domeniul construcțiilor tematica mediului nu este absentă, fiind pregătite mai multe cursuri de lecții și manuale în domeniul protecției mediului geologic și prevenirii proceselor geologice periculoase, materiale pregătite pe parcursul a mai multor ani de către S. Orlov²⁶² iar mai recent de V. Polcanov²⁶³.

Tematica mediului a fost inițiată și promovată și la ASEM, care cuprindea, în prim plan, aspectele mecanismelor economice ale gestionării mediului. În acest sens, P. Bacal, membrul Catedrei geografiei economice și sociale, a pregătit și predat un curs special în acest sens²⁶⁴. Am putea aduce și alte exemple legate de pregătirea cadrelor în domeniile de tangență cu mediul, în particular cele legate de igiena mediului, specializări în cadrul Universității de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, dar și cele ce țin de pregătirea cadrelor pedagogice, care au cursuri și specializări în domeniul protecției mediului.

Pe parcursul ultimilor decenii apar mai multe cursuri de prelegeri în domeniul ME, cursuri de lecții care sunt conduse la nivel de

²⁶⁰ *Biomasa și utilizarea ei în scopuri energetice* / Valentin Arion, Cornel Bordeianu, Anatol Arion, V. Producerea biogazului din deșeuri animale: Ghid / [V. Arion, O. Șveț, C. Borosan]; Proiectul „Practici de gestionare a gunoierului de grajd și tehnologiile de producere a biogazului”. – Chișinău, 2013.

²⁶¹ Sanduța, T. *Economia și managementul mediului: manual* / Tatiana Sanduța, Liubov Usturoi; red. resp. Sergiu Calos; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Evaluarea Imobilului, Economie și Management. – Chișinău: U.T.M., 2003; Sanduța, T. *Mecanismul economic de gestiune a resurselor naturale în Republica Moldova: informație de sinteză* / Tatiana Sanduța, Liubov Usturoi; INEI. – Chișinău, 2003.

²⁶² Орлов, С. С.; Тимофеева, Т. А.; Абраменко П. Г. *Противопопзневая защита в Молдавии*. – Кишинев, 1981; Orlov, S. *Alunecările de teren în Moldova și stabilizarea lor: informație de sinteză. Partea 1: Alunecările de teren și consecințele lor* / Simion Orlov, E. Orlov; I.C.Ș.I.T.E. – Chișinău, 1997; Orlov, S. *Evaluarea geoecologică și ameliorarea terenurilor riscante: ciclu de prelegeri* / Simion Orlov; red. resp. Victor Toporeț; Univ. Tehn. a Moldovei, Cat. Geodezie, Cadastru și Geotehnică. – Chișinău: U.T.M., 2005; Orlov, S. *Protecția localităților și edificiilor contra deplasărilor de teren. Ciclu de prelegeri*. – Chișinău, UTM, 2002.

²⁶³ Полканов, В.Н. *Основы инженерной геологии для студентов спец. «Строительство дорог, мостов и железнодорожных путей»:* учебно-метод. материалы / [В. Н. Полканов, Н. Г. Фуниеру]; Техн. Ун-т Молдовы, Каф. Геодезии, кадастра и геотехники. – Chișinău: U.T.M., V. Polcanov, N. Funieru. *Determinarea rezistenței și verificarea stabilității terenului de fundare: Indicații metodice*. – Chișinău: UTM, 2013; Полканов, В.Н. *Роль геологических процессов в развитии оползней на территории Молдовы*. – Кишинэу: ТУМ, 2013.

²⁶⁴ Bacal, P. *Studiul economico-geografic al gestiunii protecției mediului înconjurător în Republica Moldova*: tz. doct. în geogr. 11.00.02 / Petru Bacal; Acad. de Studii Econ. din Moldova. Chișinău: [Ed. ASEM], 2010. Bacal, P. *Economia protecției mediului: (note de curs)* / Petru Bacal. - Chișinău: Ed. ASEM, 2007.

licență dar și de masterat la diferite instituții superioare de învățământ, cuprinzând domeniile managementului de mediu, controlului ecologic, monitoringului de mediu, evaluării ecologice, etc.²⁶⁵

1.8. Istoria mișcărilor publice de mediu

1.8.1. Apariția primelor organizații ale societății civile în domeniu și activitatea lor până la independența Republicii Moldova.

Din cele prezentate mai sus deja știm că, în lipsa instituțiilor speciale de stat de mediu, unele activități în domeniu, în primul rând, cele ce țin de luarea sub protecția statului a obiectelor unice naturale, ale ocrotirii speciilor rare ale florei și faunei, devin subiectele activității diferitor ONG-uri. Astfel de organizații apar în sec. al XIX-lea în diferite țări occidentale, iar spre finele acestui secol –, și în Imperiul Rus.

După cum ne demonstrează V. Savciuc²⁶⁶, în a doua jumătate a acestui secol, se manifestă procesul de autoorganizare a științei și de instituire a unor societăți cu caracter științifico-cultural în întreg Imperiul Rus, inițiativa căruia, deseori venea din provinciile lui. Scopul acestor societăți era diseminarea cunoștințelor științifice, constituirea noilor direcții de cercetare, cooperare științifică, activități care, în final, au conturat instituționalizarea unor organizații științifice²⁶⁷. Cel mai important rol în acest proces l-au jucat primele congrese ale oamenilor din cadrul științelor naturale de la Kiev în 1861 și 1862, dar și primul Congres al Naturaliștilor din tot Imperiul Rus din Sankt Petersburg, de la începutul anilor 1867-1868. Tot în acest răstimp, apar primele Societăți Naturaliste –, inițial a celei din Novorossia (Odessa), creată la finele anului 1869 pe lângă Universitate. Arealul geografic al acestei Societăți a vizat teritoriul sudului Ucrainei și Crimeii, dar mai apoi - și al Basarabiei, care era în sfera de subordonare administrativă a guvernatorului General al Novorossiei. Printre cei 16 membri fondatori au fost renumiți specialiști,

²⁶⁵ Boaghie, D. *Monitoring ecologic și forestier*. – Chișinău: Ed. UASM, 2004; Mihăilescu, R. *Monitoringul Integrat al mediului*; Chirică, L. ș.a. *Managementul mediului. Suport didactic*. Chișinău: CEP USM, 2014; *Inspectarea Ecologică a componentelor de mediu: Ghid metodic* / Sergiu Dobrojan, Victor Șalaru, Galina Dobrojan [et al.]; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Biologie și Pedologie. - Chișinău: CEP USM, 2013; Bulimaga, C.; Așevschi, V. *Expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra unor proiecte publice sau private. Auditul ecologic al întreprinderilor economice*. Manual. Ediția a doua, revăzută și completată. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2017; Așevschi, V. *Management ecologic și Dezvoltare Durabilă*. - Chișinău, 2012; Bulimaga, C. *Aspecte ecologice ale managementului deșeurilor în Republica Moldova*. - Chișinău, 2008; Bulimaga, C. *Expertiza ecologică a activităților economice (ghid-științifico-metodologic)* - Chișinău, 2012.

²⁶⁶ Савчук, В.С. *Историко-научный анализ деятельности естественнаучных обществ юга Украины, Крыма и Бессарабии: вторая половина XIX – начало XX века*. Автореферат диссертации по истории, специальность ВАК РФ 07.00.07, Днепропетровск, 1996.

²⁶⁷ Ibidem. - P. 16.

precum L. Țenovski, I. Mecinikov, C. Veselovski, O. Bobrețki. Într-un anumit interval, funcția de vice-președinte al Societății a fost exercitată de baronul Alexandru F. Stuart, care a fost un animator și donator al acestei asociații științifice, și care, a devenit, ulterior inițiatorul și organizatorul Societății similare în Basarabia²⁶⁸.

Mai târziu au fost organizate și alte societăți, dintre care cele mai semnificative erau cele din Crimeea (1890), Ekaterinoslav (1901), Basarabia, numită *Societatea Naturaliștilor și Amatorilor de Științe Naturale* (1904), Societatea Amatorilor de Natură din or. Nikolaev (1908), ș.a. De menționat că, Societatea Naturaliștilor a Novorossiei, fiind una cu cei experimentați specialiști, era considerată, neformal, drept un centru de coordonare a activităților Societăților din întreaga parte de Sud-Vest al Imperiului Rus. Aceste societăți au avut o tendință clară spre autoorganizare, de inițiativă a comunității oamenilor de știință, care ținea de crearea de informații noi structuri științifice și contacte științifice, cooperarea strânsă cu alte societăți, implicarea păturilor largi ale intelectualității în activități științifice, care, în cele din urmă, au devenit bază pentru formarea de noi direcții și chiar școli științifice. În centrul atenției acestora erau activitățile culturale, educaționale, de popularizare a științei, rezolvarea problemelor specifice de mediu, o serie de probleme de științe naturale și de natură aplicată, învățământul medical, agricultură, învățământul secundar și superior.

Forma organizatorică tradițională de activitate ale acestor Societăți erau ședințele lor, la care se prezentau diferite rapoarte pe problemele fundamentale ale științelor naturii, formarea comisiilor pe domeniile specific, dar și organizarea publicațiilor materialelor lor prin intermediul unor buletine periodice. Printre Comisiile acestor societăți, după anul 1910, sunt și cele ale ocrotirii naturii.

O activitate productivă de mediu a fost promovată de către Societatea Geografică a Imperiului Rus, creată încă la mijlocul sec. al XIX-lea, care și-a întetit activitatea, odată cu crearea în cadrul ei, în martie 1912, a Comisiei pentru Ocrotirea Naturii. Printre membrii acestei Comisii au fost academicianul I. P. Borodin, profesorul G. A. Kojevnikov, D. N. Anucin, A. P. și V. P. Semyonov-Tyan-Șanski, ecologistul rus și polonez M. Pacioski.

²⁶⁸ Xenofontov, I. *Cercetări în domeniul zoologiei în Basarabia țaristă*. https://enciclopedia.asm.md/wp-content/uploads/XENOFONTOV-%D0%B8%D0%B7-VOLUM_-DRAGNEV-85-.pdf - P. 359-368.

1.8.2. Societatea naturaliştilor şi amatorilor de ştiinţe naturale din Basarabia (1904–1917)²⁶⁹. Ideea creării ei a apărut la sfârşitul anului 1902 în rândul unui grup de naturalişti din Chişinău (printre care era şi A. Stuart), interesaţi de diferite întrebări ale ştiinţelor naturii, care au hotărât de a se uni şi a organiza o societate în scopul analizei comune a întrebărilor ştiinţifice, studierii diverselor probleme ce ţin de ştiinţele naturii în Basarabia, popularizării cunoştinţelor ecologice pe calea organizării diferitelor lecţii, cursuri etc. La 29 februarie 1904, proiectul Statutului a fost confirmat de ministerul Învăţământului Public din Rusia. În scurt timp, la 15 martie 1904, a avut loc şedinţa de constituire a societăţii. Au fost aleşi membrii Consiliului societăţii (preşedinte A. F. Stuart, locţiitor N. V. Goronovici, secretar – E. E. Miller, contabil – F. F. Miller şi membri – N. N. Zubovski, M. V. Karcevski şi I. E. Popa), şi, alcătuit Colegiul de redacţie (N. V. Goronovici, N. V. Kissa, I. M. Krasilşcik, N. T. Nelizon, F. F. Osterman şi G. A. Simakov)²⁷⁰. Un ajutor material real societăţii l-a acordat Consiliul Zemstvei Guberniale din Basarabia, al cărui preşedinte, baronul A. F. Stuart, era concomitent şi preşedinte al societăţii. El a pus la dispoziţia societăţii încăperi pentru activitatea Consiliului, iar ulterior încăperi în localul Muzeului de Zemstvă.

Ca şi alte societăţi, ea a fost creată, pe principii benevole. Conducea activitatea societăţii Consiliul, alcătuit din preşedinte, vice-preşedinte, secretar, contabil şi membrii societăţii. Consiliul convoca săptămânal şedinţele societăţii, unde era discutat planul de activitate, ascultate rapoarte ştiinţifice şi prezentate diferite inovaţii, demonstrate diferite experienţe, etc. Organizarea în cadrul societăţii a diferitelor secţii şi comisii este legată de specificul activităţii acestei societăţi ştiinţifice. Din ea făceau parte savanţi naturalişti în diferite domenii ale ştiinţelor naturii – matematicieni, biologi, astronomi, agronomi, geografi, entomologi, fizicieni, chimişti, zoologi etc. Numărul membrilor Societăţii s-a majorat continuu, astfel încât de la circa 20-30

²⁶⁹ *Materialele conferinţei ştiinţifice dedicate comemorării centenarului de la fondarea „Societăţii Naturaliştilor şi Amatorilor de Ştiinţe Naturale din Basarabia”*. - Chişinău, 2004; Bobână, Gh. *Probleme de metodologie şi filosofie a ştiinţei în scrierile naturaliştilor basarabeni de la începutul secolului al XX-lea, în Basarabeni în lume: Colecţie de materiale şi documente prezentate la polipticul cultural-istoric şi ştiinţific omonim* / Alcăt. şi îngrijitor: Raisa Melnic. - Chişinău, BNRM, 2010, pp. 171, 177; Tomuleţ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918. Vol 1.* - Chişinău: CEP USM, 2012.

²⁷⁰ Ursu, M. *Societatea naturaliştilor şi amatorilor de ştiinţe naturale din Basarabia. O sută de ani de la fondare (1904 – 2004)*. În: Conferinţa ştiinţifică dedicată comemorării de la fondare „Societăţii naturaliştilor şi amatorilor de ştiinţe naturale din Basarabia”: materialele conf., 29-30 mart. 2004. - Chişinău, 2004. - P. 3-4. (M 38, C 74).

membri în anul 1904, către 1912 ea întrunea deja 200 de persoane. Au fost antrenați, în calitate de membri de onoare, academicianul rus *F. Ovseanikov*, (1826-1906), fiziolog și histolog rus, profesor onorabil, academician al Academiei Imperiale de Științe. El a fost unul dintre fondatorii neurohistologiei ruse și fiziologiei comparate a sistemului nervos²⁷¹. Un ilustru cercetător rus, membru al Societății a fost și *P.P. Semionov-Teani-Șanski* (1827-1914), geograf, botanist, statistician, economist, călător, și om de stat rus²⁷², care a fost ales și a activat în calitate de Vice-președinte al Societății Geografice Imperiale Ruse (din 1873) și de președinte al Societății Ruse de Entomologie (din 1889). În 1864 a fost numit director al Comitetului Central de Statistică, în care a activat 16 ani, iar în 1875, președinte al consiliului de statistică, condus de el până în 1897. Printre membrii de onoare a Societății a fost și profesorul *M.A. Menzbir*, membru corespondent al Academiei de Științe din Rusia (1855-1935), un ilustru zoolog și zoogeograf rus și sovietic, rector al Universității din Moscova (1917-1919), membru titular al Academiei de Științe a URSS, fondatorul ornitologiei ruse²⁷³. În 1915-1935, M.A. Menzbir a fost președintele Societății Naturaliștilor din Moscova, al cărei membru era din 1880. De asemenea, a fost unul dintre membrii fondatori ai Societății Paleontologice Ruse (1916).

În scurt timp, aceasta societate a devenit un centru științific al tuturor cei interesați în cercetări științifice și în popularizarea lor. În cadrul Societății se promovau prelegeri publice, se organizau expoziții, excursii și expediții științifice. Societatea publica un Buletin, în care erau prezentate materiale privind flora și fauna Basarabiei, date privind structura geologică, resursele naturale, buletine meteorologice, rezultate ale cercetărilor medicinale și agricole. Multe din aceste materiale erau publicate și în limbile germană și franceză. În cadrul Societății au fost organizate câteva secțiuni, inclusiv de geografie, etnografie, agronomie, medicină, antropologie. Societatea a fost la baza multor inițiative ce țineau de organizarea asistentei medicale, organizarea unei instituții de învățământ superior în domeniul agricol, ocrotirea monumentelor naturii, protecția monumentelor istorice și crearea unui muzeu istorico-arheologic, ș.a.

În cadru societății activau 3 comisii: 1. Pentru studierea cauzelor reducerii plantațiilor forestiere; 2. Pentru efectuarea experiențelor în vederea combaterii filoxerei cu ajutorul curentului electric; 3. Pentru

²⁷¹ *Овсянников, Филипп Васильевич*. Wikipedia. Vizitat la 20 noiembrie 2022.

²⁷² *Пётр Петро́вич Семёнов-Тян-Ша́нский*. Wikipedia. Vizitat la 20 noiembrie 2022.

²⁷³ *Михаи́л Алекса́ндрович Ме́нзбир*. Wikipedia. Vizitat la 20 noiembrie 2022.

elaborarea detaliată a programelor în vederea echipării muzeelor mobile. La 25 aprilie 1906, în cadrul societății a fost deschisă Secția de fizică și matematică, în frunte cu A.M. Manuilov, iar la 28 noiembrie 1906 – Secția de medicină, în frunte cu E. Miller²⁷⁴. În 1913 a fost organizat un *comitet de ocrotire a monumentelor naturii*²⁷⁵.

Membrii Sectorului de Agronomie din cadrul Societății aveau în vizor flora și fauna Basarabiei, impactul climei asupra agriculturii din Basarabia, problemele legate de insectele dăunătoare și metodele de combatere a lor (precum combaterea filoxerei)²⁷⁶. În anii 1906–1917 au fost editate șase volume cu cca 60 de lucrări ale Analelor Societății, în mod special, în domeniul zoologiei²⁷⁷. În primul volum al Analelor Societății, au fost publicate rezultatele investigației paleontologice de la Taraclia și Vadul lui Vodă, conduse de zoologul N. Goronovici, iar medicul infecționist E. Miller (1865–1933), biologul și chimistul N. Zubowsky (1867–1943) au publicat un studiu referitor la fauna entomologică a Basarabiei. Cercetătorul N. Goronovici a publicat o serie de articole despre plantele insectivore, fluturi, viața crustaceelor etc. Societatea dispunea și de bibliotecă, care, spre 1914, era constituită din 373 de cărți²⁷⁸.

Pentru a acorda ajutor practic instituțiilor de învățământ general, la inițiativa Societății a fost creat, în anul 1908, un muzeu al istoriei naturale²⁷⁹ și o bibliotecă de manuale, literatură artistică, dar a fost creată și o colecție bogată de materiale didactice pentru studierea științelor naturale în școli. Scopul muzeului era de a „însufleți ideile de lărgire a cunoașterii lumii, naturii, geografiei”, urmând să se transforme într-un loc de demonstrare și de găzduire a materialului didactic

²⁷⁴ Tomuleț, V. Op. cit.

²⁷⁵ *Всесоюзное совещание по охране природы*, 5-е. Кишинев. 1962. Труды... 18-23 септ.

²⁷⁶ Noroc, L.; Bujor, O. *Direcțiile de activitate a Societății Naturaliștilor și Amatorilor de Științe Naturale din Basarabia*. În: Patrimoniul cultural național și universal: *Dialog istoric: In Honorem Valeria Cozma*, 13-14 noiembrie 2014, Chișinău. - Chișinău: Ed. Pontos, 2014. - P. 118-134.

²⁷⁷ *Труды Бессарабского общества естествоиспытателей и любителей естествознания*. Том I, часть 1 - Кишинев, Типография Бессарабского Губернского Правления, 1906. - С. 1-57; С. 57-70. *Труды Бессарабского общества естествоиспытателей и любителей естествознания*. Том I, часть 2. - Кишинев, Типография Бессарабского Губернского Правления, 1907; *Труды Бессарабского Общества Естествоиспытателей и Любителей Естествознания 1914 – 1915*, Том VI. - Кишинев, 1917. - С. 9-16.

²⁷⁸ Manolachi, C.; Ursu, M. *Din istoria protecției naturii în Basarabia*. Volumul 18 (31) Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, Volumul 18 (31) Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. - P. 168-169.

²⁷⁹ Ploșniță, E. *Din preocupările muzeografice ale Societății naturaliștilor și amatorilor de științe naturale din Basarabia*. În: *Tyragetia* 337, s.n., vol. XV [XXX], nr. 2, 2021. - P. 337-342.

referitor la științele naturii”. Muzeul era destinat școlilor din Chișinău și activa de la 1 septembrie până la 1 mai de doua ori pe săptămână – miercuri și duminică. Avea în posesie doar o camera în demisolul Muzeului Zemstvei, fiind condus de o comisie în frunte cu președintele Societății și avându-i ca membri pe N. Babinin, V. Moghileanski, M. Rascovici, M. Redrov, A. Fridman, A. Malinovschi, ș.a. Piese muzeului erau catalogate și repartizate în mai multe compartimente: Anatomie și Fiziologie, Zoologie, Botanică, Mineralogie, Fizică, Chimie și Matematică, și, Geografie. Muzeul în cauză a activat până în anul 1918.

Este interesant faptul că, deja după cel de-al Doilea Război Mondial, s-a inițiat crearea unei societăți similare, în 1947 a fost elaborat un proiect de statut al *Societății Moldovenești a Naturaliștilor*, care urma a fi sub egida Bazei Moldovenești ale AȘ a URSS, o organizație voluntară, care urmărea contribuția la și diseminarea rezultatelor științifice din domeniul cercetărilor naturaliste, aducându-și aportul la construcția socialistă și întărirea capacităților țării în domeniul apărării²⁸⁰. Statutul propus nu prevedea măsuri concrete pentru activitatea sa și nu specifica nimic ce ține de ocrotirea naturii, obiectivele ei tineau de contribuția la cercetările științifice care erau necesare dezvoltării socialiste a republicii.

1.8.3. Societatea Republicană de Ocrotire a Naturii. Pe parcursul anilor de până la independență, în contextul unui stat socialist centralizat, participarea publicului în activitățile în domeniu, dar mai cu seamă, în luarea deciziilor, a fost practic neglijată. În acest interval de timp au fost create și au existat numai câteva ONG-uri sau mișcări sociale în domeniu, care erau sub tutela organelor de partid. Printre astfel de organizații menționăm SRON, creată la primul Congres al ei, convocat la 20 mai 1965²⁸¹.

Conform Statutului SRON²⁸², ea reprezenta o organizație voluntară de masă și avea ca scop de a ajuta activ organele de stat la ocrotirea naturii, la folosirea rațională și reproducerea bogățiilor naturale, la îmbunătățirea mediului ce-l înconjoară pe om, în interesul generației actuale și al celor viitoare. Printre obiectivele ei de bază au fost: (a) propagarea prevederilor Constituției URSS și ale Constituției RSSM, ale Programului PCUS, a hotărârilor partidului și guvernului în problemele

²⁸⁰ Arhiva Științifică Centrală F. P-2848, inv. 10, d. 463. - P. 25-31.

²⁸¹ Олейник, В.; Чайнская, В. *Охрана природы – дело всей жизни*. В: «Охрана природы Молдавии», 1972, вып. 9. - С. 153–159.

²⁸² Hotărârea Guvernului RSSM nr. 39 din 06.02.1987 cu privire la aprobarea statutului Societății Moldovenești pentru Ocrotirea Naturii. În: Veștile nr. 2, art. nr. 12 din 20.02.1987.

ocrotirii naturii, a legislației cu privire la ocrotirea naturii în RSSM, a cunoștințelor despre natură, a scopurilor și sarcinilor societății; (b) cultivarea în rândurile populației a sentimentului de dragoste și a atitudinii pline de grijă față de natură; (c) ajutorarea activă a organelor de stat, a organizațiilor de cercetări științifice, a celor economice și obștești la desfășurarea acțiunilor de ocrotire, folosire rațională și reproducere a bogățiilor naturii; (d) atragerea păturilor largi ale populației la muncă pe tărâm obștesc pentru ocrotirea, folosirea rațională și reproducerea bogățiilor naturale, pentru crearea de spații verzi în centrele populate, de-a lungul drumurilor și pe alte obiective ce reprezintă însemnătate pentru economia națională; (e) organizarea și exercitarea controlului obștesc asupra folosirii juste a bogățiilor naturii și asupra stării ocrotirii resurselor naturale.

În calitate de primul președinte al acestei organizații a fost ales *I. Dicusar*, un cunoscut pedolog și agrochimist²⁸³. După cel de-al doilea Congres al Societății, desfășurat la 16 mai 1968, în toate orașele și raioanele republicii au fost înființate filiale ale acestei Societății, iar la 1 iunie 1971, ea deja avea oficial cca 602 mii de membri, care erau incluși în 2 680 de organizații la diferite instituții și întreprinderi. Această societate organiza diverse emisiuni pe tematica ecologică la radio și televiziune, lecții pentru publicul larg și diferite acțiuni de depoluare sau plantare a arborilor etc. Activitățile ei erau conduse de Consiliul Central și Președinția acestuia (președinte în acea perioadă era directorul Institutului de Pedologie și Agrochimie, *P. N. Cordunianu*), precum și personalul aparatul central al Societății²⁸⁴. Consiliul Central avea 10 secții de 125 de persoane.

Activitatea Societății a fost pe larg publicată periodic în presa cotidiană, chiar de la începutul activității sale²⁸⁵. Evident că tonalitatea acestor materiale este în corelare cu materialele publicitare din acel timp, practic toate acestea demonstau proporțiile majore ale activității

²⁸³ Dedi, I. *Introducere în ecologie*. – Chișinău: Ed. Știința, 2010. – P. 88.

²⁸⁴ Олейник, В. П.; Чаинская, В. Г. *Op. cit.* – С. 153-159.

²⁸⁵ Олейник В. П.; Чаинская В. Г. *Op. cit.*; Стэвилэ Т. *Нам есть что беречь*. В: Сов. Молдавия. -1974. - 3 авг.; Олейник, В. П. *Дело всей общественности*. В: Охрана природа Молдавии. 1974 - Вып. 12. - С. 139-140; Олейник В. *Дело всей общественности*. В: Природа - твой дом. - Кишинев, 1975 – С. 46-51; Олейник, В. *Молдавскому обществу охраны природы - 10 лет*. В: Сов. Молдавия,- 1975,- 20 мая; Чаинская, В. Г. *В районных отделениях общества охраны природы*. В: Охрана природы Молдавии. – 1973. - Вып. II. - С. 138-139; Челак, Г. И. *Издает Молдавское общество охраны природы: Обзор новых изданий*. В: Природа - 1978. - №. 10. - С. 153-154; Друмя А. *Хозяева земли: О деятельности Молд, о-ва охраны природы*. В: Сов., Молдавия. 1979. - 17 марта; Котяцы, И. А.; Друмя, А. В. *Деятельность государственных и общественных организаций в области охраны природы в Молдавии*. *Op. cit.*; *Охрана природы и общественность*. «Охрана природы Молдавии». - Кишинёв: Изд-во «Штиинца», 1988. - С. 188-193.

societății, uimind cititorul cu cifrele ce țineau de acțiunile întreprinse. De rând cu acestea, în unele cazuri, se prezentau cazurile acțiunilor antiecologice, cu care trebuie de luptat și domeniile prioritare ale activităților societății. Spre exemplu, datele oficiale ale Societății arătau că, în anii 1969-1970, au fost organizate 1.772 de emisiuni radio; și difuzate 162 de emisiuni TV dedicate protecției naturii, fiind prezentate 7.470 de sesiuni speciale de film; 1.395 de articole au fost publicate în ziare regionale și republicane. Cu participarea membrilor Societății, organizațiile sale primare în republică, au fost împăduriți 5138 ha de versanți, ravene și alunecări de teren, plantate 3356 ha fâșii forestiere și 3160 mii arbori ornamentali, 3158 arbuști decorativi mii, 25 milioane bucăți de flori, au fost amenajate 179,5 mii m2 de alei, 314 hectare de parcuri, grădini de flori, inclusiv 136179 locuri de cuibărit artificial pentru păsări și animale.

Rapoartele societății erau destul de impresionante și la capitolul controlului ecologic obștesc - în anii deja consemnați au fost efectuate, anual, 370-400 de raiduri privind protecția și utilizarea rațională a terenurilor, resurselor de apă, protecția aerului și controlul utilizării corecte a pesticidelor. Anual se desfășurau 7-8 concursuri, dintre care se pot distinge: „Pentru cea mai bună organizare primară a Societății”, „Păsările sunt prietenii noștri”, „Natura prin ochii copiilor”. Împreună cu CSON, Ministerul Agriculturii și alte instituții de stat, Societatea organiza anual concursuri „Pentru cea mai bună implementare a metodelor de protecție a solurilor de eroziune, creșterea fertilității acestora și utilizarea rațională a terenului”. În plus, în fiecare an, se organizau concursuri pentru cele mai bune articole sau emisiuni a protecției naturii în presa periodică, la radio și televiziune.

Conform datelor de la 1 ianuarie 1986, societatea număra în rândurile sale circa 1.300 mii membri uniți în 4466 organizații primare. Mai mult ca atât, circa 1864 de întreprinderi, colhozuri, sovhozuri și alte organizații erau membrii juridici ale societății²⁸⁶. Important e de specificat că, Societatea nu rămânea în urma evenimentelor politice din țară, și, în acest context, la 27 iulie 1989, la cel de al VII Congres al său ea afirma că „...perestroica și valul de reînnoire au avut un impact pozitiv asupra activităților Societății. Participarea conștientă a membrilor ei și a tinerilor prieteni ai naturii la măsurile practice de mediu devin din ce în ce mai active”.

²⁸⁶ Verina, V.; Craviuc, Iu.; P. Beșleagă, E. *Ocrotirea naturii: Curs facultativ pentru școlile medii de specialitate*. Op. cit.

O trecere în revistă a activităților organizației respective, deja la finele anilor 80, în ajunul obținerii independenței RM și dispariției acestei societăți era făcută de fostul ei președinte A. Barcari, care consemna că, datorită activității ei, „...a crescut conștiința ecologică a populației și au fost realizate o multitudine de acțiuni de protecție a mediului, în particular, de plantare a mii și mii de arbori, de lichidare a gunoiștilor autorizate etc. Mai mult decât atât, în unele raioane s-a manifestat o tendință de reducere a nivelului infracțional în domeniul mediului”²⁸⁷.

1.8.4. Alte societăți obștești. În perioada interbelică la Chișinău a activat *Societatea de Geografie* care fusese înființată, în 1922, ca secție a Societății Regale Române de Geografie²⁸⁸. Deși în arhivele RM nu sunt documente cu privire la activitatea acesteia, este cunoscut faptul că, unii din naturaliștii marcanți din Basarabia, au fost membrii activi ai Societății Regale de Geografie, participând la congresele acesteia și publicând în analele ei materiale științifice. Printre acestea a fost T. Porucic, care a publicat monografia „*Relieful teritoriului dintre Prut și Nistru*” (1929) în calitate de extras al lucrărilor Societății. Fiind redactor științific al revistei interbelice *Viața Basarabiei*, T. Porucic a contribuit la popularizarea informației privind natura ținutului. Din literatura publicată știm că și N. Florov și I. Lepși, directorii Muzeului ținutului natal, au întreținut legături cu Societatea de Geografie din Regat, participând la congresele acestora.

Societatea Geografică s-a reactualizat deja după anul 1960, în calitate a unei organizații parte componentă a Societății Geografice a URSS. Ea a activat pe lângă SG a AȘ a RSSM, fiind, de regulă condusă de conducătorul acestei instituții. Până în anul 1990 ea a organizat 4 Congrese, (1975, 1980, 1985 și 1990), publicând câteva culegeri de materiale tematice, unde, de rând cu aspectele geografice, erau puse în discuție multiple probleme ale calității mediului, ale conservării naturii și protecției mediului²⁸⁹.

*Societatea vânătorilor și pescarilor și alte societăți profesionale*²⁹⁰ a fost creată încă în anii 50, având, chiar de la început, scopul asocierii vânătorilor și pescarilor pentru participarea activă la dezvoltarea

²⁸⁷ Баркаръ, А. Природы и общественность. - Кишинев: О-во «Знание» МССР. 1986.

²⁸⁸ Donisă, I. Dezvoltarea geografiei în spațiul românesc. – În: Materialele Simpozionului Jubiliar Internațional „Mediul și Dezvoltarea durabilă”: (70 ani de la fondarea facultății geografice), Chișinău, 13-15 noiembrie 2008. - P. 7-13.

²⁸⁹ 3-й съезд географического общества Молдавии : Тез. докл. 23-24 апр. 1985 гт. - Кишинев: Штиинца; Четвертый Съезд Географического Общества Молдавии. Тез. докл. – Кишинев: Штиинца, 1990

²⁹⁰ Vezi: [Acasa - svpm.md](http://Acasa-svp.m.md)

vânatului și pescuitului de amatori și industrial în terenurile atribuite Societății, și, în același timp, ...*de a acorda susținere administrației publice și a participa nemijlocit la opera de educație ecologică a populației, de protecție și folosire rațională a resurselor regnului animal, este în drept să formeze inspectorate ecologice voluntare*²⁹¹. În varianta reactualizată a Statutului acestei Societăți sunt două puncte ce țin de obiectivele ecologice ale ei: (I) asigură protecția mediului, florei și faunei, conservarea biodiversității menținerea echilibrului ecologic; și (II) asigură regenerarea resurselor naturale ale regnului animal prin populare, repopulare și reproducere a unor specii de interes vânătoresc. Ea întrunește circa 15-16 mii de vânători și pescari care, într-o oarecare măsură, contribuie la obiectivele specificate, inclusiv prin activitățile de popularizare a regulilor de vânat și pescuit, dar și prin efectuarea diferitor măsuri biotehnice de reproducere a faunei cinegetice.

1.8.5. Secțiunea ecologică a Uniunii Jurnaliștilor și Mișcarea verzilor. După cum am specificat anterior, la începutul anilor 80 apare prima organizație neformală de mediu de pe timpurile fostei URSS - *Secțiunea ecologică din cadrul Uniunii Jurnaliștilor*, creată de către ziaristul Gh. Malarciuc din care făceau parte scriitori, ziariști, cercetători, medici, ingineri, la care ne-am referit în partea a doua a ciclului dat de lucrări. Ea aborda cele mai stringente probleme de mediu – salvarea pădurilor, protecția apelor și solurilor etc.

Apoi, la finele anilor 80 ai sec. trecut, la inițiativa mai multor cercetători, a oamenilor de artă și cultură, a mass-mediei a fost creată *Mișcarea Verzielor din Moldova „AVE”*, care devenise o organizație destul de combativă și care, deopotrivă cu activitățile de conștientizare ecologică, și-a pus scopul de a influența politica statului în domeniu, de a stopa luarea deciziilor și realizarea activităților guvernamentale dăunătoare mediului, contribuind, în mare măsură, la derularea reformelor perioadei gorbacioviste a „perestroicii”²⁹². Anume această mișcare a scos la iveală și a informat publicul larg despre problemele reale ecologice și economice ale chimizării agriculturii republicii, despre consecințele irigațiilor necontrolate a solurilor Moldovei, despre efectele asupra sănătății ale problemelor ecologice legate de aplicarea pesticidelor în republică, despre starea calității apei potabile etc. Printre cei mai activi membri ai Mișcării Verzielor din Moldova „AVE” au fost *Gh. Malarciuc*,

²⁹¹ Hotărârea GRSSM din 17 mai 1976 Nr. 141 cu privire la aprobarea statutului societății vânătorilor și pescarilor din Moldova.

²⁹² Dumbrăveanu, A. *Evoluția ONG – urilor de mediu în procesul general de ecologizare socio-umană. ??? Denumirea Lucraii ???* – P. 119-125. În: *Studii și comunicări practice privind managementul resurselor de apă*. Chișinău, Universul, 2002.

I. Dediu, A. Sefer, A. Reniță, A. Dumbrăveanu, V. Lupușor, V. Ropot ș.a. Problemele ecologice reflectate de reprezentanții mișcării respective și de alți ecologiști eminenți din republică, de cercetătorii diferitor instituții științifice au stat la baza mișcării de eliberare națională, fapt la care s-a referit în lucrarea sa primul președinte al RM, M. Snegur²⁹³ (vezi partea a doua a ciclului de lucrări).

Reprezentanții AVE împreună cu colegii lor din Ucraina – clubul Vatra „Ternopol – Ucraina”, „Tovarișestva Liva” (Lvov, Ucraina) și clubul „Experando” (Moscova, Rusia) au organizat mai multe expediții ecologice pe Nistru - prima fiind realizată în anii 1987-1990, care s-au soldat cu mai multe mase rotunde, seminare și conferințe științifico-practice, la Chișinău, Ternopol, Lvov, unde au fost abordate problemele ecologice ale fluviului Nistru. Promotorii acestor acțiuni au fost publiciștii Gh. Malarciuc, A. Reniță, A. Sefer, A. Dumbrăveanu, cineștii A. Codru, I. Mija, D. Olarescu și un șir de oameni de știință, I. Dediu, E. Nirca, A. Ciubotaru, A. Palancean, V. Ropot, P. Cocîrță²⁹⁴.

1.8.6. Mișcarea Ecologistă din Moldova. La 15 noiembrie 1990, în baza fuzionării SRON și a Mișcării Verzilor, cu participarea a altor organizații neguvernamentale create în acest timp, în particular a Secției de ecologie a jurnaliștilor de mediu, a fost creată MEM, scopurile ei de bază rămânând aceleași, mediatizarea și conștientizarea ecologică, mobilizarea populației la activitățile de mediu, dar o atenție mai deosebită era acordată participării și influențării deciziilor de mediu, în primul rând, a deciziilor instituțiilor de stat.

Analiza materialelor publicate, în primul rând, a celor din revista Natura, demonstrează că MEM a pledat activ pentru desprinderea Republicii de la imperiul sovietic; a organizat primele expediții publice pe râul Nistru; a mobilizat populația la salvarea bijuteriilor naturale „Saharna” și „Stânca Mare”, legiferate după intervenția MEM ca valori ale tezaurului național; a organizat expediții obștești pe toate râurile mici din Moldova; a abordat deschis problema fondului silvic și a obținut conferirea funcției ecologice pentru toate pădurile Moldovei; a inițiat acțiunile anuale „N-ai sădit un pom pe lume, n-ai trăit și nu ai nume” și telemaratonul „De suflăt, de sănătate”; a fondat publicația „Natura”, studioul filmului documentar „AVE”, Asociația Ziariștilor de Mediu și Turism Ecologic, etc.

De la începutul activităților sale până în prezent, membrii MEM

²⁹³ Snegur, M. *Labirintul destinului: Memorii*. Vol. 1. - Chișinău, 2007. - P. 356.

²⁹⁴ Dumbrăveanu, A. *Mediul și mass-media*. - Chișinău 2007. CEP. USM. - P. 133.

au declanșat multiple ofensive pentru salvarea râurilor mici, a Nistrului și Prutului, interzicerea definitivă a tăierii pădurilor, solicitarea insistentă de a trece sub protecția statului a unui șir de monumente ale naturii, istoriei, culturii, arheologiei, arhitecturii, interzicerea folosirii abuzive a chimicalelor, înzestrarea unităților economice cu tehnologii nonpoluante, lanțul de recife „Stâncile Prutului”, peștera de importanță mondială „Emil Racoviță” de la Criva, monumentele naturale de pe Nistru și Răut.

1.9. Organizațiile și mișcările ecologice neguvernamentale de după obținerea independenței statale a Republicii Moldova

1.9.1. Primele Organizații Non-Guvernamentale și asistența externă. După cum menționa E. Țugui, reanimarea societății civile în Europa Centrală și de Est a fost determinată de tranziția la democrație și economia de piață, după o experiență totalitară de câteva decenii. Nu putea fi conceput un al treilea sector, când nu exista cel de-al doilea, în timp ce primul (sectorul public) era peste tot, și când, societatea a încredințat (doar) statului, condus de un grup de oameni cu bilete de partid, să o conducă spre un viitor luminos²⁹⁵. Autoorganizarea societății era posibilă doar la nivel local (de comună) sau pe dimensiune profesională, când se asociau vânătorii sau pescarii, spre exemplu. Sindicatele, Uniunea Tineretului Comunist sau organizațiile locale de pioneri, erau parte a modelului de organizare statală sovietică, dar nu însemnau expresia unei societăți civile autentice. Odată cu proclamarea suveranității și independenței RM și adoptarea *Legii privind Asociațiile obștești*, în anul 1996 situația s-a schimbat radical. A început instituirea primelor ONG, fapt ce era, în mare măsură, rezultatul susținerii din partea partenerilor externi de dezvoltare. Donatori publici, mai (mult cei internaționali) și privați, s-au angajat să susțină tranziția democratică și economia de piață în RM, inclusiv prin dezvoltarea sectorului asociativ, susținere definită în termenii „difuziunii culturale”, care a făcut sustenabil un parcurs complex de modernizare în Europa de est. În contextul noilor realități sociale interne și internaționale, la 25 august 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a fost nevoit să adopte un decret special „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor în RSSM”.

Urmare a independenței RM a fost organizarea unui număr

²⁹⁵Țugui, E. *Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării*. – Chișinău: IDIS Viitorul, 2013. http://www.viitorul.org/files/4183299_md_ong_site.pdf

impunător de ONG-uri. Dezvoltarea societății civile în Moldova a contribuit la apariția noilor ONG-uri în domeniul protecției mediului înconjurător. Domeniile de activitate a acestora erau multiple și diverse - informarea și instruirea ecologică, inclusiv, instruirea studenților, elevilor și a populației și schimbul informațional; activitățile legate cu păstrarea biodiversității; editarea pleantelor, materialelor didactice și științifice; organizarea programelor ecologice la radioul și televiziunea din Moldova; elaborarea și perfecționarea legislației ecologice; dezvoltarea agriculturii durabile; organizarea și efectuarea expedițiilor ecologice cu scopul inițierii monitoringului ecologic independent; educația ecologică și propaganda cunoștințelor ecologice în mediul populației locale; efectuarea acțiunilor practice la salubritatea teritoriului, protecția rezervațiilor; organizarea seminarelor, meselor rotunde și conferințelor etc.

Dezvoltarea comunității ONG-iste de mediu din RM a fost facilitată, într-o mare măsură, de asistența primită de la diferite organizații internaționale. Astfel, încă la începutul anilor 90 ai secolului trecut, Institutul de Relații Sovieto-Americane, susținut de Agenția de Dezvoltare a SUA, prin intermediul programului „Germenii pentru Democrație”, a contribuit substanțial la fondarea a circa 90–100 de organizații de mediu în republică²⁹⁶. Aceste organizații au implementat circa 100 de proiecte ecologice cu o valoare financiară totală de circa 250 mii dolari SUA în mai multe domenii de mediu, inclusiv în cel educațional, de instruire, de soluționare a problemelor ecologice la nivel local etc. Însă, o importanță deosebită în dezvoltarea sistemului asociativ de mediu l-a jucat *Centrul Regional de Mediu din Moldova (REC Moldova)*. El a fost creat prin decizia GRM în octombrie 1998, în conformitate cu Acordul semnat la 15 iulie 1998 la Bruxelles de GRM și CE²⁹⁷. Conform statutului lui, REC Moldova este o organizație independentă, nonprofit, noncomercială cu caracter internațional²⁹⁸, având inițial scopul de a acorda asistență în soluționarea problemelor de mediu din RM și țările vecine prin facilitarea cooperării dintre ONG-uri, guverne, comunități locale, business și toate părțile interesate atât la nivel național, cât și la cel regional.

²⁹⁶ Dumbrăveanu, A. Op. cit. - P. 120.

²⁹⁷ Hotărâre a GRM pentru aprobarea Acordului privind instituirea și activitatea organizației independente necomerciale „Centrul Regional de Mediu Moldova” între Guvernul Republicii Moldova și Comisia Uniunii Europene Nr.1071 din 22.10.98. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 100-102/1036 din 12.11.1998:

²⁹⁸ Statutul REC Moldova, p. 1.1: <http://www.rec.md/statutul-centrului-regional-de-mediu-moldova.html>

Printre domeniile de bază ale activității REC Moldova au fost: (a) participarea publicului la luarea deciziilor de mediu; (b) promovarea accesului la informație pentru toate părțile implicate; (c) consolidarea parteneriatului dintre părțile implicate la nivel local, național și internațional; (d) soluționarea problemelor de mediu la nivel local, național și regional prin acțiuni concrete; (e) armonizarea legislației naționale cu cea a UE; (f) promovarea principiilor DD; (g) mediul și sănătatea; (h) promovarea evaluării strategice de mediu și (i) promovarea managementului de mediu la nivel local.

Fiind constituit, inițial numai de GRM și de CE, ulterior, în 2006, la el au aderat, în calitate de fondatori ai REC și Guvernul României, MM din Republica Cehă, Republica Letonă și Republica Estonia. Totodată, în acel an, Guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord a adoptat decizia oficială de a deveni partener asociat la Acordul de constituire al REC Moldova. Apariția noilor fondatori ai REC-ului a prezentat o nouă etapă a recunoașterii activităților centrului la nivel național și regional, activități care promovează principiile DD și acțiunile de protecție a mediului, orientate spre restabilirea procesului de creștere economică și democratizarea societății.

O prioritate a REC Moldova, mai cu seamă la etapa inițială de activitate, a fost suportul activităților concrete de protecție a mediului, precum și consolidarea societății civile din republică. Așadar, REC Moldova, cu suportul financiar al CE, al Departamentului de Protecția Mediului (DPM) din SUA, al DPM din Danemarca, în anii 1999–2005 a finanțat peste 250 de proiecte pentru ONG-urile de mediu din RM. Astfel de susținere financiară pentru proiectele înaintate de diferite ONG-uri din RM a fost acordată și în anul 2013, cu sprijinul financiar al CE. REC-ul a fost și organizatorul Forumului Național al ONG-urilor de mediu. În același timp, REC Moldova a fost activ în implementarea diferitor proiecte naționale și internaționale, în promovarea politicilor de mediu la nivel național și internațional; cooperează cu diferite organisme internaționale implicate în acest proces. Din organizație facilitatoare, centru de resurse, REC se transformă în partener al ONG-urilor și al organelor administrației publice centrale și locale.

Un suport important în susținerea comunității ecologiste din Moldova este acordat și de OSCE, cu susținerea financiară a căreia au fost create două centre pentru implementarea prevederilor Convenției de la Aarhus: la Chișinău, în baza ONG-ului „EcoContact”, și la Bender,

în baza ONG-ului „Pelican”²⁹⁹.

Către anul 2013, în RM erau înregistrate circa 400 de ONG-uri de mediu, care dispun de un număr fluctuant de membri, activi și voluntari, începând de la câțiva membri până la câteva sute³⁰⁰. Numărul mare ale ONG-urilor se datorează simplității procedurii de înregistrare a lor – ONG-urile pot fi înregistrate la Ministerul Justiției, la autoritățile raionale sau la primăriile locale. Cea mai mare parte dintre ele sunt implicate în activități de educație și instruire ecologică, altele se ocupă de protecția biodiversității, promovarea participării publicului la procesul decizional, evaluarea impactului asupra mediului și supravegherea respectării legislației ecologice.

În același timp, trebuie de menționat că, MM apreciază suportul ONG-urilor în activitățile în domeniu și, deja de mai mult de 20 ani, cooperează cu ele prin intermediul așa numitului Forum al ONG-urilor de mediu, care organizează ședințe anuale, având și un Consiliu Coordonator al acestora. În acest sens, MM a pregătit și semnat încă în 1996 un Memorandum de colaborare, care este periodic reactualizat, în scopul de corelare și coordonare a relațiilor dintre părți și de stabilire a obligațiilor reciproce³⁰¹.

1.9.2. Cele mai active și productive Organizații Non-Guvernamentale de mediu din Republica Moldova. Majoritatea din ONG-uri de mediu, create în acești ani, activează doar sporadic. În același timp, un număr mai mic din ele, deja de 2-3 decenii, s-au consolidat și funcționează în continuu, având succese în realizarea multor proiecte pe teren, în mediatizarea ecologică, devenind și organizații cu autoritate în societate. Mai jos vom expune câteva dintre aceste organizații, domeniile lor de activitate dar și cele mai importante realizări.

MEM este cea mai veche organizație de mediu și actualmente are sub umbrela sa 10 organizații teritoriale și 15 organizații afiliate, care activează pe întreg teritoriul RM. Obiectivele MEM includ³⁰²: formarea unei viziuni și conștiințe ecologice a cetățenilor, restabilirea echilibrului natural, schimbarea spre bine a mentalității colective față de mediu și ecologizarea societății, însănătoșirea mediului înconjurător și a populației. În acest sens, MEM elaborează și implementează diferite proiecte pe următoarele direcții și domenii: (a) educație ecologică, informare și instruire; (b) acces la informație și participarea publicului;

²⁹⁹ Ministerul Mediului – 45 ani. - Chișinău, 2013. - P. 26.

³⁰⁰ Ministerul Mediului – 45 ani. Op. cit. - P. 79.

³⁰¹ Idem.

³⁰² Mișcarea Ecologistă din Moldova: www.mem.org.

(c) arii protejate, biodiversitate, patrimoniu natural și cultural, turism ecologic; (d) dezvoltare de parteneriate; (e) legislația de mediu și accesul la justiție și (f) cooperare transfrontieră.

Cele mai importante proiecte cu participarea MEM pe parcursul activității sale sunt³⁰³: abordare la nivel de bazin hidrografic Prut pentru reducerea nutrienților și cooperare transfrontieră; managementul și distrugerea stocurilor de poluanți organici persistenti; controlul poluării în agricultură; „Beautiful Moldova”; elaborarea și editarea albumului fotografic „Moldova – un spațiu european”; „Iubește și îngrijește moșia satului tău” etc. MEM reprezintă una din cele mai combative ONG-uri care de mai multe ori s-a opus categoric proiectelor antiecologice astfel ca: renovarea lacului din Parcul „Valea Morilor”, exploatarea arealului peșterii „Emil Racoviță” de la Criva, construcția căii ferate Giurgiulești–Cahul etc.

La mijlocul anilor 90 MEM a organizat o amplă campanie de presa pentru salvarea a 7000 ha de codru (a fost anulat proiectul Guvernului de a da în arenda fondul forestier, pe o perioada de 99 ani, firmei străine Seabeco-Silva), a stopat un proiect aberant de construire a unui complex animalier în zona-bufer a ansamblului de arhitectura peisagistică „Țaul”; a promovat campanii de extindere a ariilor protejate, a inițiat colecția de materiale educative „Natura” și a lansat un program editorial pentru cunoașterea și popularizarea monumentelor naturii și conservarea biodiversității.

Pe parcursul anilor, MEM a rămas fidelă caracterului ei combativ. Încălările flagrante ale legislației de mediu, (mai ales, în perioada 2001-2009) au constituit subiectul mai multor Declarații, Apeluri, „Scrisori deschise” către conducerea statului, Parlament și Autoritățile Centrale și Locale. MEM și revista „Natura” au făcut mai multe intervenții publice legate de abuzurile și activitățile unor grupuri de mercenari care distrugau stâncile de pe versanții râurilor Racovăț, Lopatnic, Draghiște, Camenca, Vilia, Ciuhur, a semnalat pericolul degradării arealului „Prutul de Jos” prin proiectul aventurier de a construi o cale ferată într-o zona umedă, s-a ridicat în apărarea comorilor naturale „Toltrele Prutului”, a spațiilor verzi din Chișinău și Soroca, Holercani și Condrita; a protestat și a cerut insistent interzicerea tranzitării deșeurilor radioactive pe teritoriul RM etc.

Din 1998, MEM împreună cu revista „Natura” a lansat colecția de carte „Natura”, în care au apărut până în prezent peste 80 de cărți, broșuri,

³⁰³ Ministerul Mediului. *Starea mediului în Republica Moldova în anii 2007–2010 (Raport național)*.

postere, pliante, semne de carte etc. Dintre ele cele mai importante sunt: „*Almanahul Prutului și al Dunării*”, Chișinău, 2006; „*Moldova – un spațiu european*”, Chișinău, 2007; „*Cartea naturii. Antologie*”, Chișinău, 2007; Colecția „Natura”. MEM are turnate și montate 5 filme despre protecția mediului, despre dezvoltarea comunităților și educația ecologică. MEM este, de asemenea, membru al Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii, reprezentantul național al Centrului „Naturopa” al Consiliului Europei și al Oficiului Național PNUM, Punctul Focal Național al Forumului de Mediu Dunărean.

MEM este, practic, unicul ONG ce are subdiviziuni în diferite raioane ale republicii. Printre cele mai active subdiviziuni sunt Organizațiile Teritoriale (OT) din Chișinău și Ștefan-Vodă. OT din Chișinău s-a specializat pe un set de servicii ecologice municipale și regionale: „Deșeuri mai puține – naturii bine”, „Parteneriat pentru un râu curat”, „Oglinda curată și vie a apei”, expediția ecologică „Bâc – 2008” cu genericul „Caravana apelor”, expediția ecologică „Izvoarele Bâcului”, editarea „Revistei apelor”, acțiuni anuale de salubritate a teritoriilor (22 martie, 5 iunie etc.), concursul anual municipal al floricultorilor (5 iunie) etc. OT din Ștefan-Vodă, de asemenea, a realizat un șir de succese: crearea și menținerea Muzeului Verde și a Centrului de Informare și Instruire pentru Tineret, facilitarea și consolidarea participării publicului la luarea deciziilor de mediu în comunitățile rurale și la implementarea Planului de acțiuni pentru mediu în localitățile din raionul Ștefan-Vodă și alte proiecte.

Societatea Ecologică „BIOTICA” activează încă din 1993³⁰⁴. Domeniile prioritare de activitate ale ei sunt: conservarea biodiversității și dezvoltarea legislației și politicii de mediu. A realizat cu succes peste 50 de proiecte de mediu. Printre cele mai importante pot fi specificate elaborarea planurilor de management pentru două dintre cele trei zone Ramsar „Nistrul de Jos” și „Unguri-Holoșnița” (incluse în lista ariilor protejate ale RM), activitatea îndreptată spre dezvoltarea rețelei ecologice naționale a republicii, dezvoltarea turismului rural și ecologic în zonele protejate, evaluarea situației actuale a teritoriului amplasat de-a lungul Nistrului, publicarea a 3 cărți, dedicate problemelor conservării biodiversității acestui fluviu, organizarea conferințelor internaționale, determinarea importanței teritoriului adiacent Nistrului de Jos pentru conservarea biodiversității și elaborarea planului de creare în RM a primului Parc Național „Nistrul de Jos”, precum și realizarea lucrărilor

³⁰⁴ A se vedea: *Societatea „BIOTICA”*: <http://www.biotica-moldova.org/md/index.htm>

concrete pentru fondarea acestuia. Societatea a publicat câteva colecții de carte în domeniul legislației de mediu, a elaborat Concepția creării Rețelei ecologice a RM, proiectul de lege „Cu privire la accesul la informația de mediu” și proiectul Convenției „Cu privire la folosirea resurselor acvatice și biologice și conservarea diversității peisagistice și biologice a bazinului fluviului Nistru”, care recent a fost semnată.

Printre alte proiecte, implementate de această asociație este proiectul „*Conservarea biodiversității în ecosistemul deltei Nistrului Inferior*” finanțat de Fondul Global de Mediu (GEF) și BM, ce a avut, ca obiectiv, crearea unui parc național, primul în țară, în cadrul căruia au fost elaborate toate documentele necesare pentru fondare, care au fost înalt apreciate de către experții internaționali. Totodată, a fost stabilit și testat sistemul de stimulare financiară publică pentru a încuraja investițiile private în regiunile rurale prietenoase mediului, precum și mobilizarea comunităților.

BIOTICA a fost inițiatorul organizării forului ecologic „Nistru-99”, la care a fost constituită „*Eco-TIRAS*”, *Asociația Ecologică Internațională a Păstrătorilor Râului Nistru*, înregistrată în ianuarie 2000, care, în prezent, întrunește circa 40 ONG-uri de mediu din Moldova (inclusiv din Transnistria), Ucraina și România³⁰⁵. Principalele direcții de activitate sunt ale acestei asociații sunt: managementul integrat al apelor, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu, promovarea cooperării transfrontiere și dezvoltarea capacităților comunității ONG-urilor de mediu în bazinul râului Nistru, conservarea biodiversității, organizarea conferințelor și întrunirilor internaționale în probleme de mediu etc. Printre cele mai importante activități efectuate de Eco-TIRAS pot fi consemnate: organizarea conferințelor internaționale dedicate managementului apelor Nistrului; realizarea proiectului „Democratizarea managementului apelor în bazinul Nistrului”, care s-a finalizat cu îmbunătățirea situației ecologice a afluenților r. Nistru – a râurilor Cubolta și Bâcovăț; implementarea proiectului elaborării scopurilor naționale în cadrul Protocolului privind Apa și Sănătatea al Convenției CEE/ONU privind utilizarea și protecția cursurilor de apă transfrontiere; realizarea analizei privind executarea obligațiilor RM în cadrul Planului de acțiuni „RM-UE” în domeniile de mediu și DD; stabilirea și echiparea centrelor informaționale și de resurse cu biblioteci ecologice și acces la Internet pe lângă ONG-uri (membri ai Eco-TIRAS); organizarea seturilor de seminare, a trainingurilor, a meselor rotunde

³⁰⁵Eco-TIRAS. *International Environmental Association of River Keepers*: <http://www.eco-tiras.org/>

etc., cu scopul dezvoltării capacităților ONG-urilor de mediu; publicarea a circa 20 de cărți, toate fiind plasate pe site-ul *www.eco-tiras.org*.

În a doua jumătate a anilor 90 au fost create alte două ONG-uri de mediu foarte active și productive, dar care în ultimii ani practic și-au stopat activitatea. Gh. Duca a fost inițiatorul Asociației Obștești de Informare și Instruire Ecologică „*TERRA NOSTRA*”, care a fost fondată pe lângă Catedra Chimie Industrială și Ecologică a USM în anul 1994³⁰⁶. Cu ajutorul diverselor fundații naționale și internaționale membrii organizației a fost realizate peste 30 de proiecte în domeniul mediului, inclusiv cele ce țin atât de cercetările științifice ecologice, evaluările stării ecologice a bazinelor hidrografice, formularea unor recomandări de reformare a PE, acțiuni de conștientizare ecologică etc. Organizația și-a adus aportul la efectuarea monitoringului apelor râului Prut și Nistru, realizând peste 10 expediții ecologice pe teren. În cadrul expedițiilor a fost studiată starea ecologică a malurilor, a luncii și albiei râurilor, au fost estimate sursele de poluare, fixate defrișările locale și de masă ale pădurilor, efectuate sute de analize a calității apelor. În scopul informării și instruirii ecologice a populației RM, pentru popularizarea cunoștințelor în domeniul ocrotirii mediului ambiant, membrii asociației creează o bibliotecă ecologică, în cadrul căreia au fost deja editate circa 20 de cărți și broșuri, care au fost distribuite prin școlile, liceele și bibliotecile republicii. Mai mult ca atât, asociația a organizat în majoritatea raioanelor ale Moldovei seminare, mese rotunde, întâlniri cu autoritățile publice locale, populația matură, elevii școlilor, la care au fost discutate mai multe probleme ce țin de starea ecologică a localităților, reparate mai multe fântâni și sonde arteziene, create noi organizații obștești, distribuită literatura cu conținut ecologic.

Un alt NGO creat la începutul anilor 90 a fost BIOS (1993), organizație care întrunea mai mulți cercetători ai științei solului și care a fost acreditată la Convențiile ONU privind schimbările climatice și combaterea deșertificării, fiind și membru al Uniunii Internaționale a Științei Solului și al Asociației Mondiale pentru Conservarea Solului și Apei³⁰⁷. Spectrul de activitate a ONG-ului BIOS a cuprins mai multe domenii: protecția mediului, agricultura durabilă, schimbările climatice și deșertificarea, participarea la agro- și ecoturism, dezvoltarea comunitară, elaborarea planurilor de acțiuni, parteneriatul, publicarea

³⁰⁶ Gladchi, V.; Goreaceva, N.; Romanciuc, L.; Mardari, I.; Borodaev, R.; Bunduchi, E. *Ecological chemistry*, 2005, - Chișinău, Republic of Moldova. *Rolul organizațiilor obștești în educația ecologică a populației*. - P. 454-456. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/454-456_4.pdf.

³⁰⁷ A se vedea: www.bios.org.md

materialelor, moderarea ședințelor între diverse părți etc.

În 1999 cu ajutorul Agenției pentru Dezvoltare Internațională a SUA, Colegiul Avocaților Americani în baza ONG-ului „Eco-Lex” a creat un Centru de avocatură ecologică. Lui îi revinea sarcina de a contribui la accesul publicului la justiția se mediu, de a efectua ciclurile de instruire respective, de propagandă a cunoștințelor juridice din domeniu, de a apăra în calitate de cazuri demonstrative în instanțele judiciare interesele ecologice ale cetățenilor RM.

Printre ONG-urile aparute relativ recent dar care sunt destul de active putem numi *Centrul Național de Mediu* și *Asociația Obștească EcoContact*.

*Centrul național de Mediu*³⁰⁸ este o asociație obștească înregistrată la 18 martie 2010. Membrii lui promovează respectul față de natură, modul de viață armonios și sănătos și implementează activități pentru atingerea acestui scop, atât în RM, cât și în țările vecine. El este orientat spre implementarea proiectelor ce țin de soluționarea problemelor ce afectează mediul înconjurător și cele aferente schimbărilor climatice.

*Asociația Eco-Contact*³⁰⁹ este o organizație non-guvernamentală care î-și are drept scop promovarea principiilor de DD, protecția mediului și utilizarea sustenabilă a resurselor naturale la nivel local, național și regional. Ea este succesorul oficiului Milieucontact International (uneia din cele mai cunoscute ONGuri europene de mediu din Olanda) în RM. A fost înregistrată pe 2 august 2010. Din anul 2013, Asociația găzduiește Centrul de Consultanță și Informații de Mediu Aarhus, creat cu sprijinul Misiunii OSCE în Moldova. Printre principalele domenii de activitate ale Asociației sunt următoarele: participarea publicului și accesul la informații cu privire la aspectele de mediu; gestionarea deșeurilor, deșeuri toxice (pesticide inutilizabile), apă, remedierea solului, reducerea riscului de dezastre și a vulnerabilității, suport în elaborarea și promovarea documentelor de politici privind mediul la nivel local și național; elaborarea și punerea în aplicare a legislației de mediu, drepturile societății civile, stabilirea relațiilor de parteneriat și cooperare cu părțile interesate (autorități, instituții și ONG-uri) și reprezentarea intereselor acestora la forumurile internaționale cu privire la aspectele de mediu și de bună guvernare.

Societatea Pentru Protecția Păsărilor și Naturii din Republica Moldova, creată în 2016, adună la un loc ornitologii și iubitorii de

³⁰⁸ A se vedea: <https://www.environment.md/>

³⁰⁹ A se vedea: <https://www.ecocontact.md/ro/>

natură în scopul studierii și conservării speciilor de păsări sălbatice³¹⁰. Înființată la începutul anului 2016, această asociație și-a setat o misiune importantă dar foarte dificilă: conservarea speciilor de păsări și a habitatelor lor. Întrucât păsările reprezintă o verigă importantă în orice ecosistem și sunt responsabile în mare parte de păstrarea echilibrului ecologic, protecția lor se aliniază cu protecția și conservarea Naturii: o grijă sporită față de sol, apă, aer, biodiversitate.³¹¹ Societatea a întreprins o serie de activități mediatizate de mediu participând la nenumărate emisiuni televizate și radiofonice; publicând articole în reviste și ziare naționale.

Printre cele mai vocale ONG-uri de mediu în ultimii ani a devenit *Asociația Jurnaliștilor de Mediu și Turism Ecologic* din RM (AJMTEM). Ea a fost constituită de un grup de ziariști care reflectau problemele de mediu, încă de la începutul anilor 90³¹². Inițial ea fost înregistrată în 1995, fiind redenumită și reînregistrată la 28 aprilie 1999. AJMTEM formează specialiști media în domeniul ecologic și promovează jurnalismul de mediu în RM. Asociația construiește și stimulează parteneriate între mass-media, comunitatea de mediu și publicul larg pentru un mediu protejat și o DD, întrunind jurnaliști de mediu din RM, care, prin organele de presă pe care le reprezintă, se implică în informarea și conștientizarea ecologică a populației; inițiază și desfășoară campanii în mas-media pentru salvarea monumentelor naturale, protejarea și extinderea ariilor protejate și alte subiecte ecologice; susține accesul la informație și participarea publicului; contribuie la consolidarea capacităților jurnaliștilor de mediu din RM; promovează dezvoltarea turismul rural și ecologic în RM; colaborează și cooperează cu diverse ONG-uri din RM și de peste hotare. Pe parcursul a mai multor ani Asociația a realizat activități de consultanță și training pentru jurnaliștii interesați de reflectarea tematicii ecologice și a bunei guvernări forestiere în republică.

Pagina web al Asociației este *Ecopresa.md* prin care ea publică și reactualizează în permanență atât noutățile în domeniu, cât și publică diferite materiale publicistice în domeniu, inițiază campanii de mediatizare sau de luare de atitudine pe cele mai arzătoare probleme ecologice din republică.

³¹⁰ SPPN – CapaMol (greenngosofmoldova.org)

³¹¹ A se vedea: <https://www.facebook.com/SPPN>. Republica Moldova/

³¹² A se vedea: <https://www.bing.com/>

CONCLUZII la Capitolul 1

1. Începând cu unele activități separate la etapele istorice premergătoare, ocrotirea naturii a evoluat impresionat, transformându-se într-un ansamblu de activități practice, instrumente și mecanisme care reglementează interacțiunile omului și naturii în scopul menținerii calității mediului înconjurător și regenerării resurselor naturale, asigurării securității ecologice a populației al activităților umane de protecție a mediului, devenind, spre finele sec. al XX-lea, un sistem al ME care are scopul organizării și administrării protecției mediului, fiind orientat spre DD. Sistemul ME este compus dintr-o totalitate de elemente aflate în strânse interrelații: (a) cadrul instituțional responsabil de coordonarea, organizarea și implementarea măsurilor protecției mediului; (b) politica ecologică, ce include în sine atât stabilirea direcțiilor principale, scopurilor și obiectivelor, cât și a priorităților activităților de protecție a mediului; (c) instrumentele politicii ecologice prin care se efectuează atât motivarea comportamentului populației, producătorilor, organizațiilor și instituțiilor, cât și se asigură realizarea scopurilor și obiectivelor de mediu; (d) statistica de mediu și monitoringul ecologic prin care se efectuează feedbackul informațional ce ține atât de calitatea mediului și tendințele schimbării ei, cât și de eficiența măsurilor protecției mediului; și, (e) cadrul controlului ecologic, - prin care se asigură atât verificarea obiectelor/subsistemelor administrate, cât și conformitatea cu legislația, standardele și normativele de mediu.

2. Primele instituții de mediu au fost create încă în anii aflării Basarabiei, inițial în cadrul Imperiului Rus, iar apoi în cadrul Regatului român și țineau de administrarea și protecția pădurilor. La începutul sec. al XX-lea a fost creată Societatea Basarabeană a Naturaliștilor și Amatorilor Științelor Naturii, care a început activitatea de conservare a obiectelor naturale, muncă continuată și pe parcursul perioadei interbelice, când a fost creată Comisia Monumentelor Naturii din Basarabia. Numai după cel de-al Doilea Război Mondial, în cadrul RSSM încep a fi create alte instituții de stat, abilitate cu funcțiile gestionării și protecției resurselor naturale (acvatice, piscicole, minerale, cinegetice). Totodată, în această perioadă a fost creată Comisia pentru Ocrotirea Naturii pe lângă AȘ RSSM, care era responsabilă de identificarea obiectelor naturale pentru conservarea ulterioară a lor. Deși în anii 50-60 nu exista o instituție interdepartamentală a protecției mediului, la diferite foruri, de către diferiți cercetatori și personalități publice este formulată necesitatea și înaintată propunerea creării unui CSON. O astfel de

structura a fost creată numai în anul 1968.

3. Pe parcursul celor 55 de ani CSON a evoluat semnificativ, transformându-se, actualmente, în MM, o instituție complexă care cuprinde practic toate sferile de competențe ce țin de protecția mediului și utilizarea resurselor naturale, fiindu-se delegate și integrate toate instituțiile sectoriale de mediu. La etapa inițială, sarcinile de bază ale lui erau focusate, de rând cu conservarea obiectelor naturale și propaganda ecologică, asupra controlului respectării legislației ecologice. Această viziune privind rolul principal al acestei structuri a predominat și în primii ani de după obținerea independenței RM, Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resurse Naturale a fost subordonat Parlamentului RM, asigurându-i independență în activitatea sa față de instituțiile executive. Ulterior, acest Departament a fost resubordonat GRM, limitându-se din responsabilități și numai în 1998, el a fost avansat la nivel de minister. Din acest moment, responsabilitățile lui au fost practic în permanentă extindere iar structura – în permanentă optimizare. Un timpul scurt (2017-2021) când Ministerul a fost parte componentă a unei suprainstituții - Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Teritoriale și Mediului, practic nu a rezultat în schimbări atât în structura, cât și responsabilitățile lui, cu excepția faptului că, formal, era un Departament al ministerului numit.

4. Primul document complex al PE în RSSM, Programul Ecologic de lungă durată, a fost adoptat în 1987, care pentru prima dată a formulat scopurile și obiectivele concrete în domeniu. Evident în condițiile economiei centralizate ale unui sistem administrativ de comandă se miza pe „...modul socialist de producție, conducerea planificată a economiei, care crea posibilități obiective pentru a îmbina, în mod organic, dezvoltarea continuă a economiei naționale cu raționalizarea pe toate căile a folosirii resurselor naturale și protecției mediului înconjurător. Făcând abstracție la conotațiile ideologice a documentului, el conținea în mare parte multitudinea de activități ale protecției mediului, care au permis, o oarecare, ameliorare a situației ecologice în anii următori (reducerea poluării apelor, solurilor, a aerului, extinderea fondului ariilor protejate, educația ecologică etc. Pe parcursul anilor de după obținerea independenței RM au fost ulterior elaborate și aprobate mai multe Strategii, Programe și Planuri de Acțiuni, atât cuprinzătoare ale protecției mediului, cât și documente ale PE sectoriale, care cuprind practic toate aspectele de mediu. În ultimul deceniu aceste documente ale PE au la baza sa două caracteristici distinctive, orientare spre

integrarea europeană și tranziția spre DD și EV.

5. Printre cele mai vechi instrumente ale PE sunt reglementările juridice, care au început în zona de studiu încă în sec. al XV-lea de la regulile braniștii, care reprezenta un loc oprit unde nimeni nu avea voie să vâneze, să pescuiască, să pășuneze vitele și nici măcar să cosească fânul fără voia stăpânului. Numai spre finele sec. al XVIII-lea (în Moldova de peste Prut) și apoi la finele sec. al XIX-lea (în Basarabia, ca gubernie a Imperiului Rus), apar noi reglementări în domeniul utilizării și protecției pădurilor. În perioada interbelică a fost adoptată legea privind Monumentele Naturale, în baza căreia erau decretate primele parcuri naționale din Basarabia. Pe parcursul dezvoltării socialiste a RSSM au fost adoptate, atât prima lege privind Ocrotirea Naturii (1959), cât și Codurile ce reglementau utilizarea și protecția resurselor naturale, iar mai târziu și unele legi sectoriale de mediu, astfel ca protecția aerului atmosferic sau privind regnul animal. Trăsăturile comune ale acestor legi țineau de faptul că ele se bazau pe standardele și normativele ecologice unificate pentru teritoriul fostei URSS, care nu erau acomodate la condițiile specifice ale RSSM, purtau un caracter declarativ și nu atrăgeau atenția asupra multor aspecte cum ar fi motivarea ocrotirii resurselor naturale și ale utilizării lor raționale, informarea publicului și participarea lui în procesul de ocrotire a naturii, reglementarea activității întreprinderilor și evaluarea impactului lor și al proiectelor economice asupra mediului etc.

6. O nouă etapă productivă în dezvoltarea legislației ecologice în republică s-a început odată cu adoptarea noii legi privind protecția mediului în 1993. Prevederile acestei legi au fost dezvoltate și detaliate ulterior în legislația sectorială de mediu, care pe parcursul ultimilor 30 de ani, s-a modificat totalmente. În baza ei a fost elaborat și aprobat un set de noi legi atât pentru toate domeniile resurselor naturale și protecției mediului, cât și au fost total revizuite Codurile resurselor naturale. Deopotrivă cu legile ecologice, au fost aprobate și legi ramurale, care au tangență cu mediul înconjurător (protecția civilă, protecția consumatorului, asigurarea sanitaro-epidemiologică a populației). Cerințele protecției mediului, de asemenea, au început treptat să fie integrate organic în alte legi din domeniile economic, agrar, industrial etc. Noile legi în domeniu sunt deja armonizate cu cerințele acordurilor internaționale parte cărora este RM, iar în ultimul deceniu sunt armonizate și cu legislația de mediu a UE.

7. Începutul dezvoltării instrumentelor administrative ale PE țin

de etapa socială a RM când au fost adoptate normativele și standardele ecologice, autorizațiile de mediu, iar ulterior creat sistemul evaluării de mediu și expertizei ecologice. RSSM a fost una dintre primele, care în 1987, și-a instituit sistemul propriu al fundamentării ecologice a proiectelor economice cu impacte semnificative de mediu, ce au dus la refuzul implementării lor sau au contribuit la reducerea potențialelor impacte ale lor.

8. Odată cu trecerea la economia de piață în RM încep a fi din plin dezvoltate și aplicate instrumentele economice ale PE. Acestea, inițial (1993), au inclus plățile pentru utilizarea resurselor naturale, apoi și plățile pentru poluarea mediului înconjurător (1998). Pe parcurs, ele sunt în desfășurare, prin crearea sistemului de fonduri extrabugetare ecologice, prin crearea sistemului de depozite ale producătorilor mărfurilor periculoase mediului, ș.a.

9. În anii 2000 au apărut și unele instrumente voluntare ale PE (standardele managementului de mediu, raportarea ecologică, eticheta ecologică, achizițiile verzi), care, însă, au o dezvoltare mult mai restrânsă fiind susținute de diferite instituții internaționale și ONG-uri.

10. Asigurarea informațională a ME a evoluționat semnificativ după 1991, când datele ecologice au fost desecretizate și oferite publicului larg. Mai mult decât atât, de la începutul anilor 90 apar periodic rapoartele calității mediului în republică, iar datele din domeniu, cu începere din 2010, sunt permanent sistematizate și disponibile online de către BNS. În acest timp, în baza Serviciului Hidrometeorologic, a evoluat și sistemul de monitoring ecologic, care permite în timp real sau relativ scurt, de a avea datele calității mediului. În această perioadă de timp au fost dezvoltate și cadastrul pentru practic toate cele mai importante resurse naturale, iar după 2010, registrele naționale de poluanți.

11. Primele structuri ale controlului ecologic apar încă în sec. al XIX-lea, în cadrul Basarabiei cotoșite de Imperiul Rus, când a fost creat comitetul de ocrotire a pădurilor, iar apoi și în perioada interbelică, când a fost creat serviciul silvic. Ulterior, sistemul controlului ecologic capătă o dezvoltare sectorială deja după cel de-al Doilea Război Mondial, având în centrul atenției resursele cinegetice, acvatice, minerale și a aerului. Abordarea sectorială în efectuarea controlului ecologic a continuat după crearea Inspecției ecologice a CSON, fiind transformată numai odată cu crearea IES în 1990. Ulterior, această structură și-a continuat activitatea până în prezent, fiind transformată în Inspectoratul Protecției Mediului, care deține în principiu aceleași funcții, deși este mult mai limitat atât

în statele de personal, dar și în activitatea sa, activând numai în baza planurilor anuale.

12. Începând cu anii 60, ca și în alte foste republici unionale, în RSSM s-a dezvoltat vertiginos sistemul educației ecologice. Acestea aveau, la etapa sa inițială, unele cursuri facultative de ocrotire a naturii din cadrul facultăților de științe naturaliste (biologie și geografie), treptat extinzându-se la integrarea acestora la toate instituțiile de învățământ, apoi și la educarea specialiștilor în domeniul protecției mediului. Ulterior, după anul 1990, în majoritatea specializărilor unde se pregătesc specialiști în diferite domenii ale economiei naționale, care generează impacte de mediu (agricultură, construcții, infrastructură, energetică, ș.a.) sunt elaborate și se predau cursuri de lecții pe diferite teme ale protecției mediului.

13. Prima și cea mai proeminentă organizație publică de mediu, *Societatea Naturaliștilor și a Amatorilor de Științe Naturale din Basarabia*, creată încă în 1904, care a activat și în perioada interbelică, a fost cea care pentru prima dată a fundamentat necesitatea și a întreprins pași concreți în conservarea naturii. Membrii acesteia au fost printre primii și cei mai productivi cercetători naturaliști ale ținutului, ce au contribuit esențial atât la cunoașterea mediului, cât și la mediatizarea ecologică. În perioada socialistă sub tutela partidului comunist a fost creată *Societatea Republicană pentru Ocrotirea Naturii*, organizație de masă, care aveau în fața sa de rând cu sarcinile propagării prevederilor. Programului PCUS, a hotărârilor partidului și guvernului în problemele ocrotirii naturii, a legislației cu privire la ocrotirea naturii în RSSM, a cunoștințelor despre natură, a scopurilor și sarcinilor societății, cultivarea în rândurile populației a sentimentului de dragoste și atitudinii pline de grijă față de natură, dar și atragerea păturilor largi ale populației la muncă pe țărâm obștesc pentru ocrotirea, folosirea rațională și reproducerea bogățiilor naturale. Devenind o organizație în care erau implicați sute de mii de membri, în pofida faptului că scopurile ei erau corelate cu postulatele ideologice ale timpului, activitatea de câteva decenii a ei și-a adus aportul la mediatizarea și conștientizarea ecologică a populației, creând astfel un presing social asupra organelor de conducere. Cu excepția altor asociații profesionale cu tangență la mediu (*Societății vânătorilor și Pescarilor*, *Societății Geografilor* sau a *Zoologilor*) până la obținerea independenței RM așa și nu au fost create.

14. Mișcarea ecologistă a căpătat un avânt enorm după independență, având ca predecesori secțiunea ziariștilor de mediu a Uniunii Jurnaliștilor (1983), iar apoi Mișcarea verzilor din Moldova (1990). Aceste asociații de

mediu au fost primele ONG-uri realmente independente, care au catalizat opinia publică în domeniu, implicându-se în procesele renașterii naționale. Mișcarea ecologistă capătă o dezvoltare enormă în prima jumătate a anilor 90, datorită atât liberalizării activităților publice și a proceselor de democratizare în societate, dar și datorită asistenței financiare externe. Un rol deosebit de important în crearea și consolidarea ONG-urilor de mediu la mijlocul și la finele anilor 90 au avut-o Institutul de Relații sovieto-americeane, susținut de Agenția de Dezvoltare a SUA, și REC Moldova.

15. La începutul anilor 90, prin comasarea Mișcării verzilor și a SRON este creată MEM, care a fost și rămâne una din cele mai influente, combative și productive ONG-uri de mediu din RM, ce are ramificațiile sale teritoriale. Câțiva ani mai târziu a fost creată Asociația ecologică Biotica, care a devenit o organizație cu merite deosebite în domeniul conservării biodiversității în republica, care a stat la baza creării altei Asociații Ecologice a Păstrătorilor r. Nistru - Eco-Tiras. Ultima devine una din cele mai active ONG-uri, care a catalizat cooperarea internațională și activitățile de protecție a râului. Pe parcursul anilor 1990-2000 au fost create multe alte ONG-uri, care au activat mai sporadic, dar, totuși aducându-și aportul lor la conștientizarea și mișcarea ecologistă (Bios, Terra Nostra, ș.a.). În anii 2010 apar noi ONG-uri care devin active și sunt implicate în implementarea mai multor proiecte atât naționale, cât și regionale (Eco-Contact, Centrul National de Mediu, ș.a.).

CAPITOLUL 2

EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR PROTECȚIEI MEDIULUI

2.1. Evoluția activităților conservării biodiversității

2.1.1. Incursiune generală în istoricul abordărilor actuale ale conservării biodiversității și a ariilor naturale protejate. Analiza literaturii din domeniu demonstrează faptul că, conservarea biodiversității începe de la luarea sub protecție a diferitor specii faunistice sau floristice sau a unor obiecte naturale protejate, având o istorie îndelungată în multe colțuri ale lumii¹. Odată cu apariția religiei, în mai multe regiuni ale globului, au început a fi luate sub protecție diferite specii de animale sau obiecte naturale, acestea fiind zeificate, atribuindu-le un sens sacru. În acest sens, diferiți munți, cascade, crânguri de păduri, animale stânci, copaci, etc., cu măreția și misterul lor, aveau o impresie înălțătoare asupra oamenilor primitivi și reprezentau, pentru ei obiecte create de zei, evocându-le în suflet gândul despre existența acestora. De aceea, se consideră că aceste obiecte naturale sunt cele care necesită o atitudine față de ele ca obiecte sacre trebuie a fi protejate pentru a putea comunica cu zeii și a-i îmbuna. Respectiv, diverse obiecte naturale au devenit sacre din considerentele miturilor asociate cu anumite evenimente din viața zeilor. O astfel de atitudine a omului față de obiectele naturale unice au fost integrate în comportamentul și tradițiile populare.

Ulterior, odată cu vânatul excesiv sau a schimbărilor condițiilor naturale, a reducerii productivității unor sau a altor specii faunistice sau floristice, importante pentru alimentația populației dintr-o zonă sau alta, necesitatea luării sub protecție a acestora, a diferitor zone și obiecte naturale, a fost conștientizată în mai multe țări ale lumii. Aceasta a condiționat adoptarea unui șir de măsuri, în acest sens, fiind emise legi sau decrete ce reglementau vânatul ori colectarea speciilor faunistice și floristice importante din punct de vedere economic și create zone rezervate pentru reproducerea acestora, sau fiind luate sub protecția

¹ Борейко, В. Е. *Последние островки свободы. История украинских заповедников и заповедности (пассивной охраны природы) (X век-2015)* / В. Е. Борейко; Киев. экологокульт. центр. - Киев: Логос, 2014 - (Серия «История охраны природы». Вып. 34); Борейко, В. Е.; Парникоза, И. Ю. *Классики концепции заповедности (пассивной охраны природы)* / В. Е. Борейко, И. Ю. Парникоза; Киев. экологокульт. центр. - Киев: Логос, 2017 - (Серия «Охрана дикой природы». Вып. 78); Рахилин, Б.К. *Общество и живая природа. Краткий очерк истории взаимодействия*. - Москва: Изд-во «Наука», 1989; Вайнер, Д. *Экология в Советской России. Архипелаг свободы: заповедники и охрана природы*. - Москва: Прогресс, 1991.

statului diferite monumente naturale. Despre cazurile protejării timpurii a obiectelor naturale ne vorbesc în lucrările sale autorii citați mai sus. După cum exemplifică V. Verina și colegii săi, încă în sec. al III-lea î.Hr. împăratul Indiei Așoc a emis decrete speciale cu privire la ocrotirea unor specii de pești și alte animale, sectoare de pădure, care interziceau vânatul femelelor însărcinate și a animalelor tinere². Posterior, în această țară, în sec. al III-lea î.Hr., au fost create unele zone protejate ce aveau la bază considerente atât de protecție a faunei pentru vânătoare, cât și religioase. Pe lângă aceasta, și unii munți, crânguri, și lacuri erau considerate sacre. Totodată, erau luate sub protecția lui Maharadja locurile de vânătoare pentru sine.

În timpul lui Carol cel Mare (742-814), regele francilor, au fost adoptate numeroase decrete regale și alte documente de stat, care aveau drept scop reglementarea vânătorii cu o anumită semnificație, pentru menținerea unor specii cinegetice. Ulterior, se practica tot mai des crearea de zone protejate pentru vânătoarea regală. În Elveția, masivul Kerfa din Alpii Glarus, a fost declarat zonă protejată, care, și în prezent, are statutul de rezervație naturală. În același timp, chiar și vânătorile regale, de asemenea, erau supuse unor restricții, astfel, la sfârșitul sec. al XIII-lea în principatul Vladimir-Volyn pe teritoriul pădurii din Belovejia, marile vânători regale au început a fi reglementate, reducându-se numărul animalelor ce puteau fi vânat, iar spre sfârșitul sec. al XIV-lea, vânatul în aceste locuri a fost complet interzis. De atunci, Belovejskaya Pușcia, în esență sa, a dobândit statutul de zonă protejată. Apoi, deja pe timpurile când această arie protejată se afla în componența Rusiei Țariste, la 10 octombrie 1802, Alexandru I a emis un decret, prin care stipula că, „datorită rarității deosebite a speciei de vânat numită zimbri, în Belovejskaya Pușcia este interzisă tăierea copacilor”. Către mijlocul sec. al XVI-lea, în mai multe țări din Europa Occidentală, au fost create rezervații naturale private, în special, pentru vânatul aristocraților.

În această perioadă a Evului Mediu au fost semnate mai multe decrete ale regilor și prinților în diferite țări, care se refereau la restricțiile vânatului unor specii de animale: interzicerea vânătorii de elan în Germania (sec. al X-lea), interzicerea vânătorii bourului sălbatic și de zimbri în Polonia (sec. al X-lea), ș.a. În lucrarea elaborată de V. Verina, Iu. Cravciuc și E. Beșleagă³ este adus un exemplu al creării unei rezervații silvice (braniște) în Europa în anul 1838, a luării sub protecție a unei

² Verina, V.; Cravciuc, Iu.; Beșleagă E. *Ocrotirea naturii: Curs facultativ pentru școlile medii de specialitate*. - Chișinău: Lumina, 1975.

³ Ibidem. - P. 8.

păduri cu suprafața de 56 ha din zona Carpaților, de-a lungul frontierei dintre Polonia, Cehia și Slovacia. În acest caz, scopul acestei zone protejate ținea mai mult de aspectele peizajistice și estetice, avându-se în vedere frumusețea deosebită a acesteia. În articolul sau E. Stanciu și F. Florescu⁴, ne prezintă una din primele acțiuni ale conservării naturii în România, conform acestor autori, în anul 1467, în România, este atestată documentar braniștea dăruită de Mircea cel Bătrân Mănăstirii Cozia, ea fiind un loc rezervat în care nimeni nu avea voie să intre pentru a tăia lemne, a cosi fân, a paște vite, a prinde pește sau a culege fructe fără acordul stăpânului.

Printre primele activități semnificative în domeniul conservării naturii sunt cele din SUA. La baza lor au fost aspectele estetice a naturii și necesitatea conservării ei pentru generațiile viitoare, propunându-se crearea parcurilor naționale. Astfel, încă în 1832, George Catlin, scriitor, pictor și călător american, fascinat de splendoarea naturii, care a oferit multiple beneficii necesare vieții populației native din partea Nord-Vestică a SUA și fiind îngrijorat de impactul omului alb asupra indienilor, asupra speciilor de plante și animale și a habitatelor naturale, a considerat că acestea ar trebui menținute „printr-o politică deosebită de protecție a guvernului ca un parc magnific...un parc al națiunii, cu oameni și animale, în toată sălbăticia și prospețimea frumuseții lor naturale”⁵. Ceva mai târziu, în 1872, printr-o decizie specială a Congresului SUA, s-a înființat primul parc național Yellowstone, protejat și administrat de guvernul federal „în beneficiul și pentru bucuria oamenilor”. Scopul de baza a acestui parc a fost de a stopa orice fel de exploatare a resurselor naturale, interzicându-se exploatarea pădurilor, vânătoarea, mineritul, dar și activitățile comunităților indigene și a celor locale. Această abordare, de „protecție strictă” a dominat în SUA, în cea mai mare parte a sec. al XX-lea, fiind o abordare centralizată, „de sus în jos”, cu reguli impuse de stat. Abordarea în cauză a predominat și în cazul creării parcului National Iosemite din California în anul 1890, deși, în acest caz, se punea un accent proeminent pe ocrotirea naturii sălbatice⁶.

În general, primele parcuri naționale americane erau orientate spre protejarea „curiozităților naturale”, fiind mai puțin focusate asupra

⁴*Ariile protejate din România: noțiuni introductive*/Erika Stanciu, Florentina Florescu. - Brașov: Green Steps, 2009.

⁵Борейко, В. Е. *История дикой природы в США*. - Киев: Киевский эколого-культурный центр, 2008. (История охраны природы. Вып. 33).

⁶Idem.

lumii sălbatice și a ecosistemelor naturale. Ele au fost create, în primul rând, atât acolo unde nu existau resurse minerale pentru exploatare, cât și acolo unde terenurile erau impracticabile pentru producția agricolă. Treptat, scopul creării acestora este extins, ca astfel la 25 august 1916, președintele SUA W. Wilson a semnat legea privind Parcurile Naționale, prin care se stabilea că, scopul legii este de a conserva „peisajele, obiectele naturale și istorice, fauna sălbatică situată pe teritoriile lor, iar utilizarea lor să se efectueze în așa mod și prin astfel de mijloace, încât acestea să fie lăsate neatinse pentru a oferi posibilitate generațiilor viitoare la fel de a se bucura de ele”.

Respectiv, în parcurile naționale din SUA, încă de la începutul organizării lor, a fost menținut un regim strict de utilizare a lor, inclusiv a vieții sălbatice. În ele se interzicea vânătoarea, exploatarea forestieră, mineritul, construcțiile care nu aveau legătură cu recreerea, iar în multe parcuri, pescuitul era strict limitat, dar și stingerea incendiilor era interzisă.

De rând cu crearea parcurilor naționale în SUA, deși într-un mod mai limitat, încep a fi create rezervații naturale, în scopul protejării și reproducerii speciilor de fauna și floră. Astfel, al doilea obiect natural major luat sub protecție în SUA în anul 1891, a fost anume o zonă de pădure muntoasă din nordul statului New York - Adirondacks. În decizia cu privire la crearea ei se declara: „Nu dorim să creăm un parc scump doar în scopurile de recreere... Recomandăm conservarea pădurii date ca măsură de economie politică (...) Fără menținerea acestei păduri este imposibilă aprovizionarea constantă cu apă din aceste râuri, ele pot seca, iar produse agricole și alte produse din vestul statului nu vor putea fi transportate ieftin pe fluviu către piețele din Valea râului Hudson”. „Parcul Adirondack trebuia să ofere „utilizarea liberă a pădurilor lui de către toți oamenii în scop de sănătate și recreere”, precum și „pentru conservarea izvoarelor principalelor râuri ale statului, ca un furnizor important de cherestea”⁷. Ulterior, în anul 1903, a fost creat și luat sub protecție primul refugiu/habitat natural pentru reproducerea animalelor sălbatice - insula Pelicanilor din Florida.

În general, după cum specifică V. Boreico⁸, crearea ariilor protejate în SUA a evoluționat într-un mod spectaculos. Dacă scopurile inițiale erau de a păstra obiectele naturii sălbatice pentru scopurile estetice și odihna populației, apoi pentru păstrarea speciilor naturii sălbatice în

⁷ Idem.

⁸ Idem.

scopul asigurării utilizării continue a lor, ulterior conservarea naturii și ecosistemelor aveau, ca scop prioritar, dreptul naturii sălbatice la existență, în mod similar ca și asigurarea drepturilor omului la viață și a unei calități decente ale ei. În același timp, a fost și continuă să se ducă lupta între cei care propuneau ocrotirea naturii în procesul utilizării resurselor naturale și celor care promovau conservarea strictă a naturii și interzicerea oricărei utilizări a ei, în afară de cercetările științifice și odihna omului în așa zone, fără nici un impact uman, construcții, vânat, etc.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea încep a fi luate sub protecție diferite specii ale lumii sălbatice și diferite obiecte naturale în Europa. Astfel, E. Stanciu și F. Florescu⁹ menționează crearea în Italia, în 1856, a unui sanctuar pentru animale sălbatice în Grand Paradiso, ulterior și a primului parc național în Suedia (1909). Cele mai cunoscute activități de dezvoltare a vieții sălbatice și a ariilor protejate din Europa sunt legate de numele lui H. Convenț, care a activat la finele sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea în Germania. Anume el a promovat formarea în 1906 în Prusia a celei mai vechi agenții guvernamentale pentru protecția naturii, în centrul atenției căreia a fost crearea anume a ariilor protejate și luarea sub protecție a speciilor de floră și faună, a diferitor monumente naturale.

Spre deosebire de naturaliștii americani, care au început să organizeze parcuri naționale grandioase, create nu atât pentru protecția vieții sălbatice, cât pentru recreerea și distracția omului, H. Convenț s-a focusat asupra problemei conservării obiectelor naturale, în primul rând, a obiectelor mici, și, în al doilea rând, având la bază motive științifice, de cercetare a evoluției naturii în afara impactului uman. Meritul său constă în publicarea cărților și editarea revistelor de mediu la Berlin, inventarierea și conservarea monumentelor naturii, implicarea profesorilor și școlarilor germani în protecția mediului (a ținut prelegeri consacrate conservării naturii în școli și universități silvice) și, în final, a organizat o mișcare paneuropeană pentru protecția monumentelor naturii¹⁰.

Spre finele sec. al XIX-lea mișcarea de conservare a naturii sălbatice și crearea ariilor protejate începe a fi promovată impetuos de cercetătorii și naturaliștii ruși. În acest răstimp, s-a format o mișcare publică pentru protecția naturii în diferite colțuri ale Rusiei. Astfel,

⁹ Stanciu, E.; Florescu, F. *Ariile protejate din România – Noțiuni introductive*, cu sprijinul WWF. Programul Dunăre Carpați. - Brașov: Ed. Green Steps, 2009.

¹⁰ *Практика охраны памятников природы*. <http://ecoethics.com.ua/old/b50/>

din 1905, Societatea nou creată a Naturaliștilor din Moscova a început să i-a în considerare, în mod regulat, problemele protecției naturii în cadrul reuniunilor sale, creând un grup de specialiști ce se ocupau, în mod special, de conservarea naturii. Astfel de grupuri care promovau protecția lumii sălbatice și crearea ariilor protejate au fost create în cadrul Societății Ruse pentru Aclimatizarea Animalelor și Plantelor, Societății Naturaliștilor din Kazan, Societății Iubitorilor de Natură din Harkov etc.

Prima persoană care și-a exprimat ideea creării de rezervații naturale în Rusia a fost profesorul V. Dokuciaev, care în cartea „*Cernoziomul rusesc*” (1883), a fundamentat importanța rezervațiilor naturale și a subliniat, că cunoașterea solurilor și a evoluției acestora este posibilă numai în zonele excluse din utilizarea lor economică, și, respectiv, a demonstrat necesitatea de a crea rezervații ale lor. Spre deosebire de parcurile naționale din SUA, care au fost concepute ca locuri pentru divertisment și recreere, V. Dokuciaev a propus că rezervațiile naturale trebuie create, în exclusivitate, pentru creșterea, fără nici un impact din partea omului, a speciilor indigene de floră și faună.

În acea perioadă au fost create primele arii protejate în Rusia - situl Croli din Askania-Nova, luat sub protecție în 1889 de către latifundiarul F.E. Falz-Fein, care deținea acest teren și unde deja crease anterior o grădină privată zoologică (1874), pentru care a alocat 500 de acri de teren¹¹; zona de stepă Starobelski de 12 hectare de lângă or. Lugansk, creată în 1892 de către profesorul V. Dokuciaev; sanctuarul de reproducere a peștilor Koncia-Zaspa de lângă Kiev, pe râul Nipru, creat în 1893 de către piscicultorul I. Faleev¹². Alte rezervații private au fost create și pe moșiile grafului Karamzin (600 de hectare de stepă virgină în districtul Buguruslan), contele Șeremetyev („Pădurea de pe Vorskla”), precum și în Caucaz (relictele de păduri de pin din Pițunda, ș.a.)¹³.

Ulterior, în anul 1909, au fost propuse măsuri de ocrotire a zimbriului caucazian, creându-se o rezervație în zona lui de răspândire (Rezervația Caucaziană)¹⁴. O altă rezervație a fost creată în 1910, la inițiativa Societății naturaliștilor pe insula Morițholm, din Marea Baltică (în zona actualei Republici Letone), având scopul de ocrotire a florei și faunei. În

¹¹ Боре́йко, В.Е. *Словарь деятелей охраны природы*. – Киев: Киевский Эколого-культурный центр, 2001.

¹² Боре́йко, В.Е. *Популярный Словарь По Экологической Этике и Гуманитарной Экологии*. <http://ecoethics.com.ua/old/b20-1/>

¹³ Idem.

¹⁴ Verina, V.; Cravciuc, Iu.; Beșleagă E. *Ocrotirea naturii: Curs facultativ pentru școlile medii de specialitate*. Op. cit.

anul 1912 a fost declarată o altă braniște ca rezervație în Georgia, iar în anul 1915 au fost create rezervațiile Barguzin și în 1916 o altă rezervația, în Valea de Cedru din munții Saian.

Conceptul rezervațiilor naturale a lui V. Dokucieav a fost dezvoltat ulterior, la finele sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, de mulți cercetători din fosta Rusie țaristă, printre care și I. Pacioski, care a trăit la Herson. Vorbind despre importanța organizării stațiilor botanice cu arii protejate în stepele ucrainene, acesta a conturat un scurt program al activităților științifice ale acestora, remarcând importanța deosebită a observațiilor pe termen lung a faunei și florei din cele mai tipice zone ale ariilor protejate.

Un aport deosebit în dezvoltarea conceptului de rezervații naturale l-a avut profesorul G. Cojevnicov, care în 1908 a fundamentat științific ideea creării rezervațiilor naturale. În raportul din anul 1908 la această temă „Despre necesitatea înființării unor zone protejate pentru protecția naturii rusești”, el dezvoltă principiile de bază ale inviolabilității stării rezervațiilor naturale: „pentru a putea studia natura, trebuie să încercăm să o păstrăm în integritatea ei primitivă, menținând formațiunile sale cele mai tipice... Orice măsură care încalcă condițiile naturale ale luptei pentru existență a speciilor este inacceptabilă. Nu se admite nimic nici de eliminat, nici de adăugat, nimic de îmbunătățit. Trebuie să lași natura intactă ca să poți studia pur procesele naturale. Ariile protejate sunt de o mare importanță științifică și, prin urmare, administrarea lor ar trebui să fie, în primul rând, o chestiune de stat”¹⁵. Ideile privind dezvoltarea și regimul rezervațiilor naturale au fost expuse de G. Cojevnicov un an mai târziu, la cel de-al II-lea Congres al vânătorilor din întreaga Rusie unde a avut raportul principal la tema „Despre zonele protejate”. G. Cojevnicov a continuat activitatea de promovare a ideilor ocrotirii naturii până la finele vieții sale, adresând diferite demersuri conducătorilor Rusiei Țariste, apoi ai celei bolșevice. Astfel, în vara anului 1918, el trimitea în adresa guvernului lui V. Lenin o notă pe 15 pagini „Protecția naturii în diferite țări în legătură cu situația acesteia în Rusia”, concludând: „O parte din activitățile de ocrotire a naturii ar trebui, să includă promovarea ideii de creare a rezervațiilor naturale, idee complet străină poporului rus. Și ceea ce este străin oamenilor nu va avea niciodată un succes real”¹⁶. Ulterior, G. Cojevnicov a participat la organizarea primelor rezervații naturale din Rusia, a fost printre organizatorii Societății Rusești pentru

¹⁵ Кожевников, Г.А. *О необходимости устройства заповедных участков для русской природы*. - Москва, 1909; Кожевников Г.А. *О заповедных участках*. - Москва, 1911.

¹⁶ Idem.

Ocrotirea Naturii, participând la activitatea Comisiei de profil de pe lângă Comisariatul Educației a URSS. Împreună cu alții naturaliști, a fost autorul unei scrisori trimise în anul 1922 în adresa lui M. Kalinin, Președintelui Prezidiului Comitetului Executiv al Comisariatului URSS la tema „Despre necesitățile protecției mediului în Federația Rusă”, în care fundamenta importanța conservării naturii din țară și crearea rezervațiilor naturale. Deja spre finele anilor 20 ai sec. trecut, G. Cojevnicov a fost unul din puținii specialiști în domeniu care public a luptat împotriva noilor idei de „transformare socialistă a naturii”, fapt pentru care a fost concediat de la Universitatea „M. V. Lomonosov” din Moscova.

În 1915 sub egida Comisiei sunt editate materiale conferinței de la Berna cu titlul „Conservarea naturii în lume”¹⁷. Ulterior, în 1915, Comisia a pregătit un proiect de „Regulament privind rezervațiile”, iar apoi la inițiativa ei în 1916, a fost adoptată prima lege din Rusia, care prevedea dreptul statului de a organiza rezervații naturale în scopuri științifice și culturale. În broșură lui I. P. Borodin editată sub egida acestei Comisii - „*Protecția monumentelor naturale*”¹⁸, autorul a oferit o imagine de ansamblu detaliată a măsurilor de mediu în Rusia și străinătate, propunând o serie de situri naturale unice care necesitau conservarea, specificând principalele probleme de mediu din Rusia printre care, în viziunea sa, cea mai urgentă ținea de crearea ariilor protejate de stepă, ce trebuiau să includă ariile de stepă virgină, care, în opinia lui, cel mai probabil vor fi pierdute.

Printre specialiștii care au avut un aport deosebit în dezvoltarea ariilor naturale protejate a fost profesorul I. P. Borodin. El a început să se ocupe de problemele de mediu la finele sec. al XIX-lea, mai cu seamă, după întâlnirea organizată de el în 1895 la Institutul Silvic din Sankt Petersburg a profesorului german, U. Convent. La 29 decembrie 1909, la al XII-lea Congres al naturaliștilor și medicilor ruși de la Moscova, I. P. Borodin a ținut discursul principal „Cu privire la conservarea zonelor de vegetație de interes botanic și geografic”. Raportul a fost susținut cu mare entuziasm de participanții la congres. După congres, Borodin a publicat un șir de lucrări de mediu în „Lucrările Grădinei Botanice a Universității din Tartu, iar apoi 1910, a publicat un articol amplu la tema „Ocrotirea monumentelor naturale”, care apoi a fost retipărit de „Revista

¹⁷ *Мировая охрана природы. Отчёт академика И. П. Бородина о командировке в Берн на Конференцию по международной охране природы.* Op. cit.; Borodin, I. P. *Охрана памятников природы.* Op. cit. - C. 301.

¹⁸ Ibidem. - C. 29.

Silvică” și publicat în 1914 ca broșură separată¹⁹. În ea, autorul făcea o trecere în revistă detaliată a măsurilor de protecție a mediului în Rusia și în străinătate, sugerând o serie de habitate naturale importante pentru conservare, numind principalele probleme de mediu din Rusia: „Cel mai urgent lucru mi se pare a fi crearea de arii protejate de stepă. Întrebările legate de natura de stepă sunt ale noastre, întrebări pur rusești, căci stepa, stepa virgină, probabil o vom pierde”.

În raportul său „Protecția monumentelor naturale”, prezentat la reuniunea Societății Geografice Imperiale Ruse din 1910, el afirma că crearea de zone protejate este „datoria noastră morală față de patrie, umanitate și știință. Deja am înțeles necesitatea protejării monumentelor antichității, dar e timpul să fim pătrunși de conștiința că, cele mai importante dintre aceste monumente sunt rămășițele acelei naturi, în mijlocul căreia s-a conturat cândva statul nostru, au trăit și au acționat strămoșii noștri. Pierderea acestor rămășițe ar fi o crimă”.

În noiembrie 1913, I. Borodin împreună cu G. Cojevnicov a reprezentat Rusia la Berna la prima „Conferință Internațională pentru Conservarea Naturii”. În discursul său, el a informat participanții la Conferință despre activitățile în domeniu în Rusia, publicând apoi raportul sau și materialele ei într-o publicație specială „Conservarea Naturii în lume”, sub egida Societății Geografice Ruse.

Către începutul sec. al XX-lea mișcarea de conservare a naturii și creării ariilor protejate a obținut amploare în multe țări din lume. În aceste condiții, s-a conștientizat necesitatea coordonării acestor eforturi la nivel internațional. Astfel, la cel de-al VIII-lea Congres Zoologic Internațional din 10 august 1910, celebrul naturalist și călător P. Sarazin, președintele Comisiei pentru Ocrotirea Naturii din Elveția, a prezentat raportul „Conservarea naturii în lume”, în care, vorbind despre amenințarea cu dispariția balenelor, a cerut unificarea eforturilor statelor pentru protecția internațională a naturii și crearea unei instituții permanente în acest scop - a unei Comisii Internaționale pentru Conservarea Naturii. O astfel de Comisie ar trebui formată din reprezentanții tuturor națiunilor și ar fi de datoria ei să extindă protecția naturii pe întreg pământul, de la Polul Nord spre cel de Sud, incluzând în activitatea sa atât continentele, cât și mările. La Congres a fost creat un Comitet temporar, care includea 14 zoologi din Europa, Asia și America, care în următorii trei ani, au pregătit Conferința Internațională pentru Conservarea Naturii ce a avut loc în perioada 4-6 noiembrie 1913 în clădirea Parlamentului Federal

¹⁹ Бородин, И.П. *Охрана памятников природы*. Op. cit.

al Elveției. La Conferință au participat 31 de persoane, reprezentanți ai 17 state: Elveția, Franța, Germania, Belgia, Ungaria, Țările de Jos, Rusia, Austria, Argentina, Marea Britanie, Danemarca, Spania, Italia, Norvegia, Portugalia, SUA și Suedia. Raportul principal la Conferință a fost prezentat de inițiatorul ei, P. Sarazin, care, a expus viziunile sale privind domeniul de activitate pentru viitoarea Comisie Internațională de Conservare a Naturii, fundamentând necesitatea unei cooperări interstatale cuprinzătoare în domeniu: „...natura nu cunoaște granițe politice, iar protecția ei nu poate fi limitată la niciun stat individual²⁰. Protejarea frumuseții vie a întregului glob de distrugere este o sarcină la fel de națională, cât și internațională de conservare a naturii. Pentru exemplificarea acestor necesități P. Sarazin a remarcat problemele dispariției balenelor, pinguinilor și focilor. În opinia sa, aceste animale au murit nu pentru a „ajuta pe cei saraci, ci pentru a oferi câtorva capitaliști profituri bogate”. În plus, el a remarcat faptul că, statele ar trebui să monitorizeze exterminarea diferitelor specii de faună din mări și oceane, la fel cum o fac pe propriul teritoriu suveran și, combinând eforturile cu alte state; ca exemplu, a citat Tratatul privind protecția în Oceanul Pacific a focilor de blană și a altor foci, dar și a castorului de mare din 7 iulie 1911, semnat de Marea Britanie, Rusia, SUA și Japonia.

Participanții la Conferință au propus ca responsabilitățile de bază ale Comisiei trebuie să includă următoarele: protecția internațională a florei și faunei, conservarea diversității biologice, protecția speciilor de floră pe cale de dispariție și sprijinul internațional pentru constituirea rezervațiilor naturale. Din păcate, din cauza Primului Război Mondial, înființarea Comisiei nu a fost realizată.

Rezultatele celui de-al VIII-lea Congres Zoologic Internațional și ale Conferinței de la Berna au avut un impact pozitiv asupra activităților de conservare a biodiversității din Imperiul Rus. Încă în 1912, din inițiativa lui I. P. Borodin, a fost creată *Comisia Permanentă pentru Ocrotirea Naturii a Societății Geografice Imperiale Ruse*. Ea a fost susținută de mai mulți profesori ale universităților din Moscova și Sankt Petersburg, geografi, zoologi și botanici (G. V. Kojevnicov, N. I. Kuznețov, A. P. și V.P. Semyonov-Tian-Șanskii, V. N. Sukaciov, G. N. Vâsoțkii, L. S. Berg ș.a.) și a funcționat până în 1918. Scopul comisiei a fost de a trezi interesul populației și al guvernului în chestiunile de protecție a monumentelor naturale ale Rusiei, de a efectua în practică păstrarea integrității ariilor particulare sau a unor zone largi importante

²⁰ Бородин, И. П. *Охрана памятников природы*. В: Труды Ботанического сада Императорского Юрьевского университета. - 1910. - Т. 9. - С. 301.

pentru speciile de floră și faună a țării. Principalul rezultat al activităților sale a fost elaborarea planului de creare a rețelei de rezervații naturale pe teritoriul Rusiei, pregătit de geograful V. Semenov-Tian-Șanschi. Acest plan includea proiectul rețelei geografice a acestor rezervații cu hartă amplasării lor, intitulată „Despre zonele în care este necesar să se înființeze rezervații naturale asemănător parcurilor naționale americane”. S-a propus să fie create cel puțin 46 de parcuri naționale pe cuprinsul a zeci și sute de mii de mile pătrate²¹. Numind obiectele propuse pe modelul parcurilor naționale ale SUA, V. P. Semenov-Tian-Șanschi, de fapt, a avut în vedere rezervațiile naturale cu regimul lor de protecție, mult mai strict, inclusiv cu restricții privind vizitele și activitățile economice în aceste zone. În viziunea lui, rezervația naturală a fost concepută ca un „standard al naturii”, din care era exclusă orice activitate umană, cu excepția celei științifice, care trebuia să asigure menținerea naturii în forma ei originală.

După Revoluția din 1917 în cadrul URSS la inițiativa, mai ales, a oamenilor de știință continuau să fie create noi rezervații naturale. Astfel, în anul 1924 în regiunea Krasnodar a fost creată Rezervația Naturală a Caucazului de Nord (262 500 km²); în 1930 – rezervația Peciora-Ilim (721 322 km²); în 1934, rezervația de la Coronetș de pe peninsula Camciatca (964 000 km²); și rezervația Sihote–Alin (310 100 km²), organizată în 1935, ș. a. Rezervațiile naturale create în Rusia, iar apoi și în alte părți ale fostei URSS, erau o formă fundamentală, nouă de protecție teritorială a naturii, care nu avea analogie în alte state din Europa sau America. Diferența fundamentală dintre rezervații naturale și monumentele naturale (din țările Europei) și parcurile naționale (în SUA) constă în prezența în cadrul rezervațiilor naturale a instituțiilor științifice speciale (stațiuni teritoriale), care aveau scopul cercetării științifice a habitatelor și proceselor naturale pe termen lung, cu un regim strict de conservare, interzicând nu numai orice fel de utilizare economică a naturii sălbatice, dar și aproape orice impact antropic direct și imediat asupra vieții sălbatice din rezervație. Aceste rezervații au fost organizate prin decrete speciale ale autorităților de stat centrale, primind dreptul de folosință a terenurilor acestora, și angajând personal special pentru cercetarea științifică și protecția lor. În general, putem constata că, în conceptul specialiștilor ruși, rezervațiile naturale aveau numai două sarcini principale, protecția vieții sălbatice și studiul

²¹Тишков, А.А. Развитие заповеданной сети России и академическая наука XX века. К 100-летию заповеданной системы России. В: Вестник Российской Академии Наук. том 87, № 8, 2017.

acesteia. Posterior, alături de abordările științifice și a conservării biodiversității, a existat și o a treia tratare a managementului acestora în cadrul Imperiul Rus - cea utilitară. În cazul dat, se avea în vedere crearea unor zone protejate exclusiv pentru protecția și reproducerea anumitor specii de animale de vânătoare, păsări, pești comerciali, zone de pădure, protecția solurilor împotriva eroziunii și a râurilor de secare²².

După cum ne demonstrează mai mulți autori²³, istoria ulterioară a conservării biodiversității și dezvoltării ariilor protejate în URSS a fost plină de evenimente dramatice. Perioadele de creștere relativ intensă au alternat cu crize profunde. Deja am specificat faptul că, în 1951 și 1961 multe din rezervațiile create anterior au fost lichidate, sau reduse suprafețele lor. La aceste aspecte ne-am oprit anterior în capitolul 3 al părții a doua a lucrărilor consacrate IE a RM.

Deși dezvoltarea ariilor protejate și conservarea biodiversității a continuat și în perioada interbelică, cele mai mari realizări în acest domeniu se atestă după cel de-al Doilea Război Mondial. În această perioadă de timp încep a fi puse sub ocrotirea legii tot mai multe obiecte naturale și teritorii, dar și specii faunistice și floristice în mai toate țările lumii. În același timp, activitatea de luare sub protecție a acestora devine una din prioritățile diferitor instituții internaționale (ONU, UNESCO, UE, Consiliul Europei), care, fiind îngrijorate de pericolul dispariției de pe glob a unor valoroase specii și obiecte naturale, au decis punerea sub ocrotire internațională a unor obiective și teritorii, elaborând și regulamentele de funcționare a acestora. Aceste activități devin principale pentru un șir de organizații internaționale neguvernamentale cum ar fi *Uniunea Internațională de Conservare a Naturii* (UICN, sau în engleză IUCN) și *Fundația Internațională pentru Natura Sălbatică* (FINS sau WWF în engleză). Aname UICN devine principala instituție care și-a asumat rolul de coordonator al activităților internaționale de creare și funcționare a ariilor protejate, de pregătire și menținere a listei speciilor rare, pe cale de dispariție și a *Cărții Roșii mondiale*, rol recunoscut de comunitatea internațională.

Încă în 1948 în cadrul UICN a fost creată *Comisia pentru speciile rare de plante și animale*, având scopul principal de a formula listele

²² Маркеев, П. *Заповедное дело России В XIX-XXI вв. (хроника важнейших событий)*. <http://лукаонлайн.ру/публикации/путеводител/3871>

²³ Винер, Д. *Экология в Советском Союзе: Архипелаг свободы: заповедники и охрана природы*: Пер. с англ. Издательство: Прогресс, 1991 г.; Штильмарк Ф.Р. *Историография российских заповедников*. - Москва: Логото, 1996; Борејко, В.Е. *Последние островки свободы. История украинских заповедников и заповедности (пассивной охраны природы) (X век — 2015)* / В. Е. Борејко; Киев. Эколого-культ. центр. - Киев: Логос, 2014.

lor și de a propune măsurile de prevenire a dispariției lor. Materialul acumulat de această comisie a fost pus la baza *Cărții roșii mondiale*. Ulterior, a fost creată *Comisia pentru Parcuri Naționale și Arie Protejate* (CPNAP), care, încă din 1971, a început să publice listele acestora din lumea întreagă. Constatându-se că, atât nomenclatura speciilor rare, cât și a ariilor protejate și legislațiile naționale diferă foarte mult de la o țară la alta, s-a simțit nevoia adoptării unui limbaj comun și a unor norme aplicabile universale în ambele domenii. Cu referire la ariile protejate UICN și CPNAP au pregătit și editat un șir de materiale instructive, stabilind criterii pentru definirea unor categorii de arie protejate în funcție de scopul lor (ce anume trebuie protejat), din care decurgea modalitatea de gospodărire a lor (regimul proprietății, regimul de pază și exploatare etc.). Categoriile și criteriile de clasificare au fost stabilite în urma mai multor runde de congrese internaționale (Bali, Venezuela etc.), care actualmente stau la baza legislațiilor naționale de protecție a naturii. În mod similar, Comisia pentru speciile rare, a pregătit un șir de instrucțiuni în care sunt expuse clasificarea și criteriile de identificare a acestora.

Conform UICN, biodiversitatea este concepută, în sens larg și poate fi definită ca „întreaga variabilitate a organismelor vii și a habitatelor acestora, evidențiind patru componente ierarhice ale ei: diversitatea genetică (variabilitatea intraspecifică), diversitatea specifică, diversitatea ecosistemelor și diversitatea antropică”. În sens larg, este concepută de UICN și noțiunea de arie protejată: „un spațiu geografic clar definit, recunoscut, destinat și administrat, prin mijloace legale sau alte mijloace efective, cu scopul de a realiza conservarea pe termen lung a naturii, precum și a serviciilor ecosistemice și a valorilor culturale asociate”²⁴. Ea se referă la o gamă largă de abordări de management, de la situri strict protejate, în care doar anumite persoane au acces, la parcuri, în care accentul se pune pe conservare, dar în care vizitatorii sunt bineveniți, sau la abordări mai puțin restrictive, în care conservarea este integrată stilului de viață tradițional (uneori mai puțin tradițional) al oamenilor, sau are chiar loc în paralel cu utilizarea limitată și durabilă a resurselor. În unele arii protejate sunt interzise activități precum colectarea produselor comestibile, vânătoarea sau extracția resurselor naturale, în timp ce în altele, ele sunt acceptate și chiar necesare ca parte a managementului.

Ariile naturale protejate sunt esențiale în conservarea capitalului

²⁴ Ghidul privind Aplicarea Categoriilor de Management al Ariilor Protejate. IUCN. 2008. PAPS-016-Ro.pdf (iucn.org). Vizitat la 9 martie 2023.

natural și cultural, deoarece acestea includ cele mai reprezentative și semnificative zone din punct de vedere al biodiversității, al valorilor naturale și culturale asociate. De regulă, acestea reprezintă habitatele speciilor de plante și animale care trebuie protejate, care sunt importante atât pentru mediu, cât și din punct de vedere științific și economic. Pentru protejarea acestora, IUCN a realizat o clasificare a speciilor în funcție de gradul de periclitate (amenințate cu dispariția).

După cum am specificat anterior, una din ariile de activitate a UICN o constituie evaluarea riscurilor pentru speciile naturii sălbatice și pregătirea listei celor rare, pe cale de dispariție. Conform UICN o specie pe cale de dispariție este una indigenă care se confruntă cu un risc semnificativ de dispariție în viitorul apropiat, pe tot parcursul sau o parte semnificativă a gamei sale. O astfel de specie poate avea o populație în declin sau poate fi extrem de rară. Cauza rarității sau pericolului de dispariție a acestor specii sunt diferite, dar se poate datora unor amenințări precum distrugerea habitatelor, schimbărilor climatice sau presiunii speciilor invazive.

Mai mult de 50 de ani UICN duce evidența și reactualizează listele acestor specii în plan global și pe continentul European. În activitatea sa ea implică peste 10 000 de specialiști din circa 181 de state, atribuind listei date o reprezentanță deosebită. UICN a definit câteva criterii principale care îi permit fiecărei țări să atribuie o categorie a unei sau altei specii rare sau pe cale de dispariție pe teritoriul său, printre care sunt efectivul absolut și evoluția acestuia, suprafața ariei de răspândire și evoluția ei, gradul de fragmentare a populațiilor și a habitatului. Conform UICN speciile incluse în Cartea Roșie reprezintă câteva categorii.

Dispărute. O specie (taxon) este încadrată în categoria „Dispărut” dacă în studiile efectuate în habitatul cunoscut și/sau preconizat, în perioadele adecvate (diurn, sezonier, anual), nu a fost înregistrat niciun individ pe tot teritoriul său istoric.

Dispărute în natură. O specie este încadrată în categoria „Dispărută din natură” dacă există informații potrivit cărora nu supraviețuiește decât cultivată/crescută în captivitate sau ca populație (sau populații) naturalizat(e), diferite în mod substanțial față de teritoriul inițial. Un taxon este presupus „Dispărut în natură” dacă prin studii ale habitatului cunoscut și/sau preconizat, efectuate în intervalele adecvate (diurn, sezonier, anual), pe întregul său teritoriu istoric, nu a fost înregistrat niciun individ.

Critic amenințate. O specie este încadrată în această categorie dacă

se confruntă cu un risc extrem de mare de dispariție în natură.

Amenințate. O specie este încadrată în categoria „Amenințată cu dispariția” dacă informațiile disponibile arată că se confruntă cu un risc foarte ridicat de dispariție în natură.

Vulnerabile. O specie este încadrată în categoria „Vulnerabilă” dacă se consideră că se confruntă cu un risc mare de dispariție în natură.

Aproape amenințate. O specie este încadrată în această categorie dacă a fost evaluată și nu a fost inclusă în categoriile „Critic amenințat”, „Amenințat” sau „Vulnerabil”, dar se apropie de cuantificare sau se poate califica într-o categorie amenințată în viitorul apropiat.

Neamenințate cu dispariția. O specie este încadrată în această categorie dacă a fost evaluată și nu a fost inclusă în categoriile de mai sus, care este larg răspândită și există în abundență.

UICN mai evidențiază încă alte două tipuri de specii: *date insuficiente și neevaluate*.

În *Cartea roșie* găsim date informative despre fiecare specie inclusă: răspândirea ei în trecut și în prezent, locul de trai, modul de viață, ritmul de înmulțire, numărul de indivizi ce se păstrează doar în grădinile zoologice din lume, ș.a. Se indică, de asemenea, măsurile care se aplică în diferite țări pentru apărarea și ocrotirea speciei respective. Lista roșie a UICN, creată inițial în 1964, a fost reactualizată deja de 6 ori și reprezintă inventarul cel mai complet al stării de conservare a speciilor de animale și plante, fiind cel mai bun indicator al stării biodiversității mondiale. În ediția anului 2019, se specifică că din 105.000 de specii chestionate, 28.338 sunt considerate amenințate de dispariție din cauza activității umane, în special pescuitul excesiv, vânătoarea și valorificarea terenurilor.

Conform definiției și principiilor prezentate de IUCN, obiectivul principal al oricărei arii protejate este conservarea naturii. Cu toate acestea, strategia de conservare și obiectivele de management ale ariilor protejate pot fi diferite, de la protecția strictă a habitatelor și speciilor, la găsirea unor soluții viabile pentru utilizarea durabilă a resurselor naturale²⁵. De aceea, obiectivele de management ale ariilor protejate sunt legate de următoarele domenii: (I) conservarea biodiversității, (II) protejarea vieții sălbatice și a zonelor cu natura sălbatică, (III) conservarea peisajului, (IV) menținerea/îmbunătățirea serviciilor de mediu, (V) utilizarea durabilă a resurselor naturale, (VI) conservarea valorilor culturale, (VII) turism și recreere, (VIII) educația și creșterea

²⁵ Stanciu, E., Bucur, C. *Recomandări pentru sistemul național de categorii de management pentru Ariile Protejate* – Brașov, 2013.

gradului de conștientizare, și (IX) cercetare științifică.

Conform UICN sistemul ariilor protejate are la bază câteva principii fundamentale: la baza stabilirii categoriilor stă obiectivul principal de management; desemnarea într-o categorie nu reprezintă un comentariu privitor la eficacitatea managementului; sistemul de categorii este internațional; denumirile naționale ale ariilor protejate pot fi diferite; toate categoriile sunt importante; iar un grad de intervenție umană este subînțeles. Actualmente, conform UICN sunt evidențiate 6 categorii de arii naturale protejate: (a) rezervație naturală strictă; (b) arie naturală de sălbătăcie sau habitat natural; (c) parc național; (d) monument al naturii; (e) arii de gestionare a habitatelor/speciilor; (f) peisaj protejat; (g) arie protejată cu resurse gestionate în scopul asigurării utilizării durabile a resurselor naturale. Aceste tipuri de arii protejate sunt recomandate și aplicate de către guvernele naționale.

În același timp, unele organizații internaționale au formulat cerințele pentru ariile protejate de interes internațional. În această categorie intră acele zone care au fost desemnate conform convențiilor internaționale sau a unor organisme recunoscute la nivel internațional. Printre cele care au referință la RM specificăm următoarele:

- *Rezervații ale biosferei* – desemnate de UNESCO în cadrul programului Omul și Biosfera.

- *Zone umede de importanță internațională* sau situri RAMSAR - desemnate în conformitate cu prevederile Convenției privind conservarea zonelor umede de importanță internațională.

Natura 2000 - rețeaua ecologică de arii protejate ce are scopul să mențină într-o stare de conservare favorabilă o selecție a celor mai importante tipuri de habitate și specii ale Europei. Este formată din siturile de importanță comunitară, care se împart în două categorii: (I) Arii Speciale de Conservare/Situri de Importanță Comunitară, constituite conform Directivei Habitats a UE (Directiva 92/43 din 1992 privind Conservarea Habitatelor Naturale și a Faunei și Florei Sălbătice); și (II) Arii de Protecție Specială Avifaunistică (SPA - Special Protected Areas). Aceasta a fost stabilită prin Directivele „Păsări” (79/409/EEC) și „Habitats” (92/43/EEC). Directiva „Păsări”, adoptată în 4 aprilie 1979, a fost prima lege a UE, cu referire expresă la conservarea biodiversității și conține prevederi referitoare la protecția speciilor de păsări și a habitatelor naturale ale acestora. Directiva „Habitats”, adoptată la 21 mai 1992 stabilește cadrul pentru protecția mai multor specii de plante și animale (exceptând păsările), a habitatelor naturale ale acestora, precum

și a unor habitate caracteristice regiunilor biogeografice ale Europei.

Rețeaua Emerald, constituită în 1989, de către părțile contractante ale Convenției de la Berna privind protecția peisajelor. Pentru a asigura complementaritatea și coerența completă între Rețeaua Natura-2000 și Rețelei Emerald orice evaluare a teritoriilor propuse pentru Rețeaua Emerald se bazează pe aceleași reguli și proceduri elaborate pentru Rețeaua Natura - 2000, folosind abordarea biogeografică, ce semnifică că, evaluarea adecvării Rețelei Emerald se realizează în regiunile biogeografice (un teritoriu cu condiții de mediu relativ uniforme și caracteristici similare). Crearea Rețelei Emerald la nivel național este considerată unul dintre principalele instrumente ale statelor pentru a-și îndeplini obligațiile care le revin în baza Convenției de la Berna.

O atenție deosebită se acordă conservării biodiversității de către UE. În 2001, UE și statele sale membre și-au asumat angajamentul de a stopa pierderea biodiversității până în 2010²⁶, obiectiv care nu a fost îndeplinit, iar starea diversității biologice în țările UE a rămas a fi un motiv de îngrijorare gravă²⁷. Ca urmare, o nouă strategie a UE privind biodiversitatea de până în 2020 a fost aprobată în mai 2011²⁸. Prin aceasta UE a propus o nouă abordare privind măsurile de conservare a diversității biologice, inclusiv: (a) reducerea ritmului de dispariție a speciilor; (b) refacerea, pe cât posibil, a ecosistemelor din UE; și (c) participarea activă la eforturile internaționale în domeniu. Noua strategie reflectă, de asemenea, și o viziune de o lungă durată până în anul 2050, care constă în următoarele: până în 2050, diversitatea biologică în UE și serviciile ecosistemice pe care aceasta le oferă – capitalul său natural – vor fi protejate, valorificate și refăcute în mod corespunzător, având în vedere valoarea intrinsecă a ei și contribuția esențială a serviciilor ecosistemice la bunăstarea oamenilor și la prosperitatea economică, evitând astfel schimbările catastrofale generate de pierderea diversității biologice.

Unul din cele mai recente documente al UE în acest domeniu adoptat în 2020 este *Strategia privind conservarea diversității biologice de până în anul 2030*²⁹, care face parte din *Pactul Verde European*. Printre principalele acțiuni care trebuie întreprinse până în 2030 se numără: crearea unor zone protejate care să acopere cel puțin 30% din suprafața

²⁶ CBD (2010a). *Case Studies Illustrating the Socio-economic Benefits of Ecological Networks*. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal.

²⁷ EC (2010d). *Nature. Monitoring the Impact of EU Biodiversity Policy*. European Commission, Luxembourg. http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/biodiversity_fsh.pdf

²⁸ EC (2011c). *Our Life Insurance, Our Natural Capital*: In: EU Biodiversity Strategy to 2020.

²⁹ A se vedea: *Biodiversitatea: cum protejează UE natura* - Consilium (europa.eu)

terestră și maritimă a UE, extinzând acoperirea zonelor Natura 2000 existente; refacerea ecosistemelor degradate de pe teritoriul UE până în 2030 printr-o serie de angajamente și măsuri specifice, inclusiv reducerea cu 50% a utilizării pesticidelor și a riscului aferent până în 2030 și plantarea a 3 miliarde de copaci în întreaga UE; alocarea a 20 de miliarde EUR pe an pentru a proteja și promova biodiversitatea prin intermediul fondurilor UE și prin mobilizarea surselor de finanțare naționale și private; și crearea unui cadru ambițios pentru biodiversitate la nivel mondial.

UE acordă o importanță deosebită și protecției și extinderii pădurilor. În acest domeniu ea adoptă câteva documente importante care servesc ca călăuză în activitățile statelor membri în domeniu. *Strategia UE în domeniul forestier*³⁰, adoptată încă în anul 1998, stabilește principii comune pentru sectorul forestier al UE și enumeră procesele și activitățile desfășurate la scară internațională care trebuie urmărite și la nivelul UE. În 2006 este adoptat *Planul de acțiune al UE pentru păduri*³¹, care se bazează pe Strategia în domeniu și servește drept instrument de coordonare pentru activitățile și politicile din domeniul forestier de la nivelul Uniunii. El vizează, printre altele, menținerea și sporirea corespunzătoare a diversității biologice, sechestrarea carbonului, integritatea, sănătatea și capacitatea de rezistență a ecosistemelor forestiere la diferite scări geografice. Planul are în vedere și realizarea unui sistem de monitorizare a pădurilor europene și îmbunătățirea protecției pădurilor UE.

Viziunile UE asupra managementului durabil al pădurilor este, într-o oarecare măsură, reflectat în *Carta verde a pădurilor*³², adoptată în 2010 și care are scopul de a pune în dezbatere opțiunile pentru o abordare la nivelul UE a protecției pădurilor și a informării în domeniul forestier în cadrul Planului de acțiune al UE în domeniu respectiv. Printre altele, acest document: (a) identifică pe scurt situația generală și relevanța globală a pădurilor; (b) descrie caracteristicile pădurilor UE și funcțiile acestora; (c) identifică principalele provocări cărora trebuie să le facă față pădurile UE în contextul unei clime aflate în schimbare și modul în care aceste provocări ar putea compromite funcțiile pădurilor; (e) prezintă o imagine generală a instrumentelor disponibile pentru

³⁰ *Forestry Strategy for the European Union*. 1998. http://ec.europa.eu/agriculture/fore/publi/1998_649_en.pdf

³¹ *EU Forest Action Plan*. 2006. http://ec.europa.eu/agriculture/fore/publi/1998_649_en.pdf

³² Comisia Europeană. *Carta Verde privind protecția pădurilor și informarea în domeniul forestier în UE: Pregătirea pădurilor pentru schimbările climatice*. Bruxelles, 1.3.2010. COM (2010) 66 final <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0066:FIN:RO:HTML>

asigurarea protecției pădurilor și a sistemelor de informare deja existente, care ar putea fi folosite pentru abordarea provocărilor și monitorizarea impactului de mediu și a efectelor acțiunilor. În plus, pune în discuție o serie de chestiuni legate de opțiunile de dezvoltare a protecției pădurilor și a informării în domeniul forestier în UE, în contextul unei clime aflate în schimbare.

2.1.2. Conservarea naturii în Basarabia până în anul 1918. Este evident că, în literatura editată, dar și în arhivele disponibile, găsim mărturii insuficiente privind protecția speciilor sălbatice și crearea ariilor protejate în zona de studiu cu referire la această perioadă istorică. Printre aceste lucrări poate fi menționată cartea V. Verina³³ în care se specifica că în 1421 Alexandru cel Bun l-a primit pe călătorul francez Gilbert de Lanne și a vizitat cu el cea mai mare rezervație de lângă Buhotin, la sud-est de Iași, precum și rezervația Țuțora, așezată în satul cu același nume, care astăzi este în județul Iași, România, pe malul drept al râului Prut. Moșia Țuțora se întindea pe ambele maluri ale r. Prut, inclusiv pe partea stînga a râului, la marginea de sud a orașului Ungheni, pe teritoriul actualei comune Valea Mare. Localitatea Țuțora, a fost instituită încă pe vremea cuceririlor tătare, până la întemeierea Țării Moldovei la mijlocul sec. al XIV-lea. Aici se afla vechea trecătoare la Prut, în calea Marelui Drum Comercial Tătăresc, unde a fost instituită și o vamă internă domnească, existentă până pe la începutul sec. al XVIII-lea. Moșia era foarte pitorească, mulți călători străini ai vremii laudându-i frumusețea, fapt pentru care, domnitorii Moldovei l-au preferat și ca loc de odihnă, în vreme fiindu-i cunoscută bine și calitatea curativă a apei fluviului. Pe la începutul sec. al XVII-lea Țuțora a devenit oraș și ocol domnesc.

După cum am remarcat anterior, pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504), a fost semnată „legea braniștii”, care proteja flora și fauna sălbatică în anumite locuri, adică interzicea oricărei activități de folosire a resurselor naturale pe anumite teritorii. Astfel, braniștea reprezenta un „loc oprit unde nimeni nu avea voie să vâneze, să pescuiască, să pășuneze vitele și nici măcar să cosească fânul fără voia stăpânului, cei care încălcau legea fiind aspru sancționați cu pedeapsă corporală și confiscarea a tot ceea ce aveau asupra lor când săvârșeau fapta”³⁴. Prin urmare, cei ce încălcau „legea braniștei” erau sancționați, aplicându-li-se pedeapsa corporală și confiscarea bunurilor pe care le dețineau în momentul săvârșirii faptei.

³³ Верина, В. Н. Памятники природы Молдавии. Op. cit.

³⁴ Rotaru, A. Op. cit. – P. 47.

După cum menționează T. Gheideman³⁵, primele încercări de conservare conștientă a pădurilor de pe teritoriul interfluviului Nistru-Prut datează de la începutul sec. al XIX-lea, când au fost cercetate, reieșind din scopul practic de identificare a pădurilor de stejar de nave și a arborilor individuali pretabili pentru construirea de nave. Regimul strict de protecție, adoptat pentru aceste păduri de stejar, a contribuit la faptul că în unele locuri din Codri și în pădurile inundabile ale Prutului s-au păstrat până astăzi segmente mici de păduri bătrâne de stejar și stejari individuali seculari.

Necesitatea identificării și protecției pădurilor de stejar în scopul utilizării acestora la construcția flotei maritime a fost conștientizată încă din timpul țarului rus Petru I, care a emis câteva ucazuri în scopul organizării unei protecții eficiente a acestora. Mai mult ca atât, el a creat un sistem de control (un birou special în cadrul Consiliului Amiralității și gardieni forestieri în teren), instituind pedepse severe pentru tăierile din aceste păduri. Pentru a menține curgerea plină a râurilor pe care se efecua transportarea lemnului pentru corăbii, de-a lungul acestora s-au stabilit zone de protecție, unde era interzisă defrișarea pădurii pentru teren arabil (cu lățimea de circa 50 verste de pe malurile râurilor mari și 20 de la cele mici). Aceste restricții au rămas în vigoare și în prima jumătate a sec. al XIX-lea pentru pădurile Basarabiei, care fusese identificate în scopul obținerii lemnului pentru Flota Rusă din Marea Neagră.

Ulterior, practic până la începutul sec. al XX-lea, problema conservării biodiversității și creării ariilor protejate a rămas în afara atenției atât a autorităților, cât și a publicului din Basarabia. Însă, odată cu promovarea conservării naturii pe plan internațional, inclusiv și în Rusia, ideile în domeniu au fost puse în discuție și în Basarabia. Activitatea în acest domeniu a început odată cu mișcarea pentru fondarea rezervațiilor naturale, inițiată de baronul A. Stuart, când a fost înființată *Societatea Naturaliștilor și Amatorilor de Științe Naturale din Basarabia*³⁶. După cum am indicat anterior, Societatea dată a avut legături directe atât cu societățile similare din provinciile din sudul Imperiului Rus, cât și cu personalitățile marcante în domeniu din St. Petersburg și Moscova, care erau membri de onoare a ei și care au avut un impact benefic

³⁵ *История охраны растительного покрова СССР*. В: Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии, Молдавии. - Киев, 1980. - С. 291-292.

³⁶ *Ministerul Ecologiei și Resurselor Naturale. Incursiune în istorie*. În: „Mediul ambiant”, nr. 5 (41), octombrie 2008. - P. 4: <http://www.mediu.gov.md/file/publicati/mediu%20amb/08/mediu-lambant5.pdf>

asupra activității membrilor societății. O atenție deosebită în activitatea Societății a fost anume păstrarea și ocrotirea obiectelor naturii aflate sub pericolul dispariției.

Conform lui C. Manolachi și M. Ursu³⁷, primele monumente ale naturii, luate sub protecția Societății, au fost depozitele paleontologice din preajma localității Taraclia din jud. Bender. Încă în anul 1904, la indicația baronului A. Stuart, aici au fost făcute săpături paleontologice de către Fr. Ostermann, D. Pisarjevski și N. Goronovici, care, apoi au fost continuate de N. Florov, I. Ivancov, F. Bugaiesco, F. Miller și I. Homenco. În rezultat, s-a constatat că în acest sit se găsesc depozite de oase de animale fosile a faunei hiparionice, dintre cele mai mari din lume. Datorită acestui fapt, Societatea a decis să procure vâlcele, unde se afla depozitul, cu scopul de a-l proteja și efectua în viitor investigații suplimentare. După un șir de intervenții, în anul 1913, vâlcelele în cauză au fost transmise în posesia exclusivă a Societății. Însă, declanșarea Primului Război Mondial a întrerupt atât cercetările acestui important monument, cât și activitatea Societății în domeniul ocrotirii naturii din Basarabia.

Membrii Societății date au fost primii naturaliști care au fundamentat necesitatea conservării naturii în Basarabia. Astfel, la ședința anuală a Societății din 30 octombrie 1912, dr. E. Miller, în raportul său „Despre ocrotirea monumentelor naturii”³⁸, a formulat, pentru prima, dată necesitatea ocrotirii naturii și sarcinile în acest domeniu.

E. Miller constata că, pe parcursul ultimului secol, datorită dezvoltării științei, societatea umană a descoperit numeroase mărturii ale naturii de altă dată, care vorbesc de schimbările ce s-au produs în ea în decursul a mai multor epoci geologice, fără participarea omului. După părerea savantului, în perioada modernă au loc numeroase schimbări în natura contemporană, însă aceste schimbări, ce se produc cu mult mai accelerat decât în epocile preistorice, se datorează nemijlocit activității omului. Distrugerea creațiilor naturii se produce cu ritmuri atât de accelerate, încât nu mai putem vorbi de o natură puternică și frumoasă ca altă dată, ci doar de unele resturi ale ei, care nu sunt altceva decât monumente ale naturii. Această acțiune enormă a omului asupra naturii întregului glob pământesc evoluează cu pași atât de rapizi, încât nu sunt departe acele timpuri când toată natura va fi reprezentată doar de plantele utilizate și cultivate de către om și câteva specii de mamifere

³⁷ Manolache, C.; Ursu, M. *Din istoria protecției naturii în Basarabia*. Op. cit. - P. 168-178.

³⁸ Миллер, Э. *Об охране памятников природы*. В: Труды Бессарабского Общества Естественных Испытателей и Любителей Естествознания. Т. III, 1911-1912. – С. 181.

și păsări domestice”³⁹.

În continuare, E. Miller aducea exemple ale impactului omului asupra naturii și inițierii activității de protecție a mediului în plan internațional și din cadrul Imperiului Rus. În acest context, el aborda problema ocrotirii naturii în Basarabia și se adresa cu chemarea de a organiza în cadrul Societății un consiliu special pentru protecția naturii. Această propunere a fost aprobată unanim de participanții la adunare și a fost aleasă o comisie pentru crearea unui asemenea Consiliu și elaborarea programului de activitate a acestuia. La această adunare a fost întocmit și un proiect al sectoarelor care necesită a fi luate sub protecție, iar în 1913 a fost creat un Consiliul propus sub președinția dr. E. Miller, scopul căruia era organizarea promovării și traducerii în viață a ideilor de ocrotire a naturii și crearea unor sectoare de protecție a ei în Basarabia⁴⁰. În acest scop, a fost elaborat un proiect de decizie pentru organizarea parcurilor naționale⁴¹.

Însă, datorită circumstanțelor istorice și politice din acea perioadă de timp, aceste planuri de conservare a naturii și de creare a ariilor protejate așa și au rămas numai la etapa de intenții. Ele au început a fi reanimate deja pe parcursul în a doua jumătate a anilor 20, când Basarabia a fost integrată în cadrul Regatului Român, fiind din nou inițiate de același E. Miller.

2.1.3. Conservarea biodiversității în perioada interbelică. Declanșarea Primului Război Mondial a întrerupt activitatea Societății pentru conservarea naturii în Basarabia. După cum ne arată C. Manolachi și M. Ursu⁴², o revenire la această problemă a fost întreprinsă în anul 1922 de către *Muzeul Național de Istorie Naturală* din Chișinău (fostul muzeu al Zemstvei din Basarabia) în legătură cu realizarea reformei agrare din ținut. După cum atenționa N. Florov, Directorul Muzeului din acel timp, această reformă, în rezultatul căreia majoritatea pământurilor au început să fie cultivate, puneau sub pericolul dispariției ultimele sectoare de „stepă virgină”⁴³. Același lucru era menționat de N. Florov cu referință la pădure care, deși se găsea în condiții mai favorabile pentru conservare, suferea mult din cauza intervenției omului. Din aceste considerente, se impunea necesitatea de a le conserva, deoarece

³⁹ Ibidem. - C. 182.

⁴⁰ Burac, T. *Din istoria ocrotirii naturii în Moldova*. Op. cit. - P. 36.

⁴¹ Florov, N. *Muzeul Național de Istorie Naturală din Chișinău. Trecutul și starea lui actuală*. În: Buletinul Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău. Fascicula 1. - Chișinău, 1926. - P. 13.

⁴² Manolachi, C., Ursu, M. *Din istoria protecției naturii în Basarabia*. Op. cit. - P. 168-178.

⁴³ Florov, N. *Muzeul Național de Istorie Naturală din Chișinău. Trecutul și starea lui actuală*. Op. cit. - P. 13.

pădurea și stepa „determină vegetația Basarabiei, solul și fizionomia ei agricolă și economică”.

Muzeul, susținut de Comitetul de conservare a Monumentelor Naturii a Societății Naturaliștilor, care și-a reluat activitatea a pregătit un raport privind necesitatea conservării stepelor și pădurilor, ce a fost semnat de Președintele Comitetului E. Miller și secretarul N. Zubovschi. Ei l-au înaintat, mai întâi, Direcției Generale a Reformei Agrare din Basarabia, apoi Guvernului României, propunând separarea mai multor parcele de stepă și de pădure și organizarea „parcurilor naționale pentru conservarea monumentelor naturii”. În acest sens, Muzeul a înaintat, în repetate rânduri, demersuri în instanțele superioare, solicitând transferarea terenurilor de stepă și pădure pentru luarea lor sub protecție.

În adresarea Muzeului din 6 aprilie 1925 către Ministerul Agriculturii, s-a cerut să i se pună la dispoziție o serie de loturi de stepă și de pădure spre a organiza în aceste parcele „parcuri naționale pentru conservarea monumentelor naturii”. Fiind acceptată adresarea dată, la 15 aprilie 1925 Muzeul a întocmit lista de terenuri pentru organizarea parcurilor naționale, ulterior prezentată Ministerului Agriculturii. În ceea ce privește parcurile de pădure, Muzeul a propus să se rezerve 15 parcele de pădure în diferite regiuni ale Basarabiei, care reprezentau diferite tipuri a acestora. La 19 martie 1926 Ministerul Agriculturii a aprobat propunerile înaintate și a dat ordin Direcției Silvice Chișinău să ia măsuri pentru executarea acestei decizii. În urma acestui ordin Direcția Silvică Chișinău a trimis la 6 decembrie 1926 directorului Muzeului Național din Chișinău următorul mesaj: „Avem onoarea a vă comunica, că s-a dat ordin ocoalelor silvice în privința delimitării și predării delegatului D-voastră a parcelelor de pădure aprobate de Casa Pădurilor pentru înființarea parcurilor naționale”. În privința parcelelor de stepă, Muzeul a întocmit o listă de terenuri care reprezentau diferite tipuri de stepă din Basarabia. Această listă de parcele a fost înaintată, de asemenea, Ministerului Agriculturii spre aprobare⁴⁴.

Aceste solicitări au fost aprobate ulterior de către Minister, care a decis să se rezerveze pe seama Statului și să fie puse la dispoziția Muzeului Național din Chișinău un șir de terenuri, în vederea instituirii Parcurilor Naționale cu vegetație de stepă (50 ha din moșia Ghiliceni, jud. Bălți - pentru tranziția dintre stepă și pădure; 50 ha din moșia Mânzâr, jud. Tighina - pentru stepa curată; 50 ha din moșia Balabanca-Mare, jud. Cetatea Albă - pentru stepa de sud - Bugeac; 30 ha din moșia Vatoped

⁴⁴Apud. Manolachi, C.; Ursu, M. Op. cit. - P. 174.

lângă Cucuruzeni, jud. Orhei - pentru regiunea de stepă de mijloc; 30 ha lângă gara Drochia, jud. Soroca, moșia Demianovici - pentru tranziția stepă-pădure; 10 ha la punctul „Stânca” din jud. Hotin, teren fugitiv prețios; 5 ha stațiune preistorică din Kișla Nedjimova, jud. Hotin; 5 ha stațiunea din Cormani, jud. Hotin; 2 ha stațiunea din Neportova, jud. Hotin; 2 ha râpa Taraciei din jud. Tighina; 10 ha o parcelă de filiți de la Cartal, jud. Ismail; 100 ha - o parcelă de dune de lângă Vâlcov, jud. Ismail. În acest scop, am dat dispozițiuni d-lor consilieri ai județelor respective să întocmească schița de plan de situația terenurilor alese în înțelegere cu delegații d-voastră pe care, vă rugăm ai desemna și să le predea delegațiilor d-voastră cu proces verbal”. În același timp, au fost repartizate 13 sectoare de pădure lângă satele Hârbovăț, Chițcani, Copanca, Delacău, Caracui, Cărbuna, jud. Bender; Pârjolteni, Lozova și Căpriana, jud. Chișinău; Oxentea, jud. Orhei; Valea-Mare și Hârjauca, jud. Bălți și lângă orașul Hotin.

Către anul 1932 Muzeul, formal, dispunea de 24 parcuri naționale cu suprafață totală de 5.580 ha, dintre care 5010,97 ha îl ocupă parcul Căpriana, care era mândria acestora din Basarabia. Posedând aceste parcele caracteristice diferitor zone naturale, Muzeul a elaborat un program special pentru studierea lor din punct de vedere geologic, hidrologic, agrogeologic, botanic, zoologic etc. Însă, din lipsa finanțării acest program nu a fost realizat.

Pentru a avea, cel puțin, o evidență nominală despre toate parcurile aprobate, direcția Muzeului a cerut informații despre ele de la autoritățile silvice și agricole, dar rezultatul a fost nul. Starea deplorabilă în această direcție a fost adusă la cunoștință Comisiunii Centrale pentru Monumentele Naturii a Ministerului Agriculturii în toamna anului 1932. În rezultat, ministerul a creat o Comisie Regională pentru ocrotirea monumentelor naturii sub președinția profesorului universitar dr. Al. Borza, președintele al Comisiunii Centrale a Regatului Român. În aprilie 1933 Comisia a sosit la Chișinău pentru clarificarea situației create în rezervațiile naturale și a constatat starea jalnică a acestor monumente. În rezultatul investigațiilor s-a sesizat starea reală a parcurilor, s-au făcut propuneri pentru revizuirea listei lor din cauza necorespunderii cerințelor științifice față de monumentele naturii. Cercetările științifice privind starea și formularea măsurilor de ameliorare a ei în rezervații au durat 6 ani. În acest răstimp, au fost alcătuite hărțile lor amănunțite, au fost delimitate hotarele, s-a realizat descrierea științifică a naturii lor.

Raportul pregătit de către Al. Borza, împreună cu I. Lepși și N.

Florov, includea atât descrierea detaliată a obiectelor studiate, cât și fundamentarea științifică a ariilor naturale care necesită a fi protejate⁴⁵. În raport se propunea de a crea 10 parcuri naționale pe o suprafață totală de 5154,97 ha, inclusiv luarea sub protecție a doi stejari și un păr bătrân la Manzar și stepa de lângă s. Cucuruzeni. Concomitent, se propunea ca câteva parcuri aprobate anterior să nu fie acceptate ca monumente ale naturii, datorită degradării lor în rezultatul activităților umane: segmentele de păduri de lângă Oxentea, Lozova și Harbovăț II, cât și stepa de lângă Manzar. Lista acestor parcuri propuse pentru a fi declarate în calitate de monumente ale naturii a fost prezentată Comisiunii Monumentelor Naturii a Ministerului Agriculturii și aprobată în anul 1937 (vezi fig. 2).

În același an, având în vedere dispozițiile Legii pentru protecția Monumentelor Naturii din iulie 1930, Guvernul Ragal a decis de a confirma, ca Monumente ale Naturii, următoarele 10 parcuri naționale din Basarabia:

1. Căpriana – nouă parcele din pădurea Căpriana, jud. Lăpușna.
2. Cărbuna – 35 ha, jud. Tighina.
3. Valea-Mare – 33,6 ha, com. Costuleni.
4. Gârbovăț I – 5 ha, Nord-vest de Tighina.
5. Hârjauca-Palanca – 2 ha din 5, cu o zonă de protecție în jur.
6. Pârjolteni – 10 ha.
7. Ruhotin – 20 ha, jud. Hotin.
8. Cucuruzeni – 30 ha, cu vegetație de stepă, jud. Orhei.
9. Delacău – 5 ha, spre Vest de gara Bulboaca.
10. Chițcani – 15 ha, jud. Tighina.

Figura 3. Repartizarea parcurilor naționale în Basarabia.

În total, suprafața acestor 10 parcuri constituia 1400 ha. Harta acestora este prezentată în figura 3⁴⁶.

⁴⁵ Ibidem. - P. 176.

⁴⁶ Apud; Manolachi, C.; Ursu, M. *Din istoria protecției naturii în Basarabia*. Op. cit. - P. 168-178.

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DOMENIILOR

BULETINUL

COMISIUNII MONUMENTELOR NATURII

I. LEGI ȘI REGULAMENTE

Regulamentul interior al legii pentru protecțiunea monumentelor naturii

(Conf. Legii Mon. Ol. Nr. 148 din 7/VIII/1930 și Legii modificatoare Mon. Ol. Nr. 86 din 6/IV/1933).

Art. 1. Organele de aplicare ale legilor pentru protecțiunea Monumentelor Naturii sunt:

a) Comisiunea centrală a Monumentelor Naturii (CMN).

b) Biroul central al Ocrotirii Monumentelor Naturii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor (BCMNI).

c) Biroul științific al Ocrotirii Monumentelor Naturii (BSMN).

d) Comisiunile regionale consultative (CRMN) (Conf. Legii art. 1. al. 4).

e) Stațiunile științifice (SSMN) (conf. Legii art. 10).

Art. 2. Comisiunea Monumentelor Naturii, alcătuită din 9 membri specialiști, e prezidată de un președinte ales pe 6 ani în sesiunea de constituire, iar în lipsa acestuia de cel mai în vârstă dintre prezenți.

Sediul Comisiunii Centrale este în localul Ministerului de Agricultură și Domenii.

Decizii valabile sunt acelea ce întrunesc 5 voturi; în caz de paritate votul președintelui decide.

Atribuțiunile Comisiunii sunt cele specificate în Legea pentru protecțiunea Monumentelor Naturii 1930, art. 2, 3, 4, 9 și 10 și în Legea pentru modificarea unor articole din Legea pentru prot. Mon. Nat. 1933 (Art. 2 și 6).

Comisiunea va fi convocată prin biroul central, din inițiativa președintelui sau la cererea a trei membri.

Art. 3. Biroul Central (BCMNI) constituit conf. Legii art. 6, este condus de un șef de birou, numit de Ministru cu atribuțiile ce urmează:

a) Este secretarul de drept al CMN, având sarcina redactării proceselor-verbale și transcrierii lor într-un registru special, ducerea corespondenței, păstrarea arhivei, trimiterea circularilor, executarea plăților și oricăror însărcinări referitoare la CMN.

b) Transmite tuturor Autorităților interesate hotărârile executorii ale CMN.

c) Eliberează legitimațiile și însemnele distinctive membrilor CMN centrală și celor regionale, precum și întregului personal de administrație și serviciu însărcinat cu ocrotirea MN.

Art. 4. Biroul științific al Monumentelor Naturii (BSMN) va fi condus de unul din directorii Institutelor științifice din țară, care va fi propus de Comisiune și numit de Ministru prin Decret Regal, având titlu de „director al Biroului Științific al Monumentelor Naturii”.

Atribuțiunile biroului științific sunt următoarele:

a) Va păstra arhiva științifică, biblioteca și aparatele științifice; b) Va ține corespondența științifică și legăturile cu instituțiile similare din țară și străinătate; c) Va redacta publicațiunile CMN; d) Va face anchetele științifice și va da avizul științific obligator relativ la terenurile, speciile de plante și animale etc. propuse a fi declarate Monumente ale Naturii; e) Va fi consultat în toate chestiunile, care au o latură științifică în raport cu Monumentele Naturii.

Cheltuielile biroului științific vor fi imputate sumelor înscrise în buget.

Art. 5. Comisiunea Monumentelor Naturii va putea institui (conf. legii Art. 1). „Comisiuni regionale (CRMN)”, compuse din cel mult 16 membri aleși printre specialiști, reprezentanți ai autorităților civile și militare, delegați ai societăților, asociațiilor și corporațiilor constituite, care au contact cu chestiunile protecțiunii naturii.

Aceste comisiuni regionale vor fi conduse de un președinte ales dintre membrii lor, precum și de un birou, compus din vice-prezidenți și un secretar, cari vor lucra onorific.

Comisiunile regionale vor fi constituite și dizolvate prin decizie ministerială, după propunerea CMN.

A) — Atribuțiile CRMN sunt următoarele:

1. Să țină legătură cu Comisiunea Centrală și cu autoritățile însărcinate cu aplicarea legii în regiunea lor.

2. Să semnaleze Comisiunii Centrale Monumentele demne de ocrotire și să facă anchetele și lucrările pregătitoare tehnice și administrative în vederea ocrotirii lor eventuale prin lege.

3. Să intervie în chestiunile și problemele de ocrotire ale MN la cererea Comisiunii Centrale.

4. Să facă propagandă în regiunea lor prin conferințe, excursiuni și, în înțelegere cu Comisiunea Centrală, prin congrese regionale.

5. Să-și dea avizul la cererea Marelui Stat Major asupra proiectelor de hărți, interesând regiunea lor, hărți pe care instituțiile și persoanele private doresc să le editeze.

6. Să controleze și să supravegheze, pe teritoriul regiunii lor, aplicarea hotărârilor CMN și autoritățile competente locale luate conform art.

Figura 2. Fotocopiile buletinului Comisiunii Monumentelor Naturii cu decizia de luare sub protecție a monumentelor naturii din Basarabia (prezentate de Secretarul Comisie Monumentelor Naturii a Academiei de Științe din România Dna Doctor S. Mihăilescu).

Nr. curent	OBIECTUL	Latinea locala	MOTIVUL PRINCIPAL AL OCROTIRII	Stă sub directa supraveghere a instituției	Decretat prin jurnalele consiliului de ministri	Publicat în Buletinul Monumentelor Naturii
C) Specii de animale						
21	Vulturul bărbos-zăganul (<i>Gypaetus barbatus grandis</i>)	In toată țara	Raritate	Comis. Mon. Nat. (Biroul Central)	600 1933	I. 1933
22	Hoitarul-Vulturul egiptean (<i>Neophron perenopterus perenopterus</i>)	" " "	"	"	"	"
23	Vulturul pleșuv sur (<i>Gyps fulvus fulvus</i>)	" " "	"	"	"	"
24	Vulturul pleșuv brun (<i>Agypsus monachus</i>)	" " "	"	"	"	"
25	Stârcul alb mare (<i>Egretta alba</i> (L.)	" " "	"	"	"	"
26	Stârcul alb mic (<i>Egretta Garzetta garzetta</i> (L.)	" " "	"	"	"	"
27	Femelele de dropie (<i>Otis tarda tarda</i> (L.)	" " "	"	"	"	"
28	Femelele de spurcăci (<i>Otis tetraz orientalis</i> (Hort)	" " "	"	"	"	"
29	Femelele de cocoși de munte (<i>Tetrao urogallus urogallus</i>)	In toată țara	"	"	"	"
30	Pelicanul Babăta (<i>Pelicanus onocrotalus</i>)	In delta Dunării și lunetari	"	"	"	"
31	Ouăle de Acvilă (<i>Aquila chrysaetos</i>)	In toată țara	"	"	"	"
32	Ouăle de Corbi (<i>Corvus corax</i>)	" " "	"	"	"	"
33	Capra neagră (<i>Antilope rupicapra</i>)	In Bucuri și Munții Rodnei	"	"	734 1933	"
34	Râsul (<i>Lynx lynx</i> L.)	In toată țara	"	"	"	"
35	Foca cu pânțele albe (<i>Monachus albiventer Bodaert</i>)	Litoralul Mării Negre	"	"	"	"
D) Specii de plante						
36	Floarea Reginei—Siminle (<i>Leontopodium alpinum</i>)	In toată țara	Primejdia stăpîriri	Comis. Mon. Nat. (Biroul Central)	148 1931	"
37	Floarea Lotus—Drețe (<i>Castalia Lotus thermalis</i>)	Băile Eșecop, delta Grădina	"	Ghid. Botanic din Cluj	"	"
38	Un exemplar bătrân de stejar (<i>Quercus pedunculata</i>)	Seviș jud. Sibiu	"	Comis. Mon. Nat. (Biroul Central)	1148 1932	"
39	Betula humilis	400 mp. la Băile Borsec	"	Compositorul Borsec-Ditrău Cluj	1763 1934	II. 1934

Lista Monumentelor Naturii din România

care au fost propuse, urmând a se face formele legale.

Ardeal: Stânca Detunată; Ghețarul de la Scărișoara; Cheile Turzii; Dosul Laurului (jud. Arad) cu planta *Ilex aquifolium* (10 ha.); Șesul Craiului (Scărișoara-Belioara); Pădurea Bejan, jud. Hunedoara; Muntele Corongișul-Mic (jud. Năsăud); Piatra Craiului (jud. Făgăraș); Muntele Hăgimașul-Mare (jud. Cime); Muntele Sulucului în Cazanele Dunării; Sărături la Turda; Gorunul lui Horea (Tebea) și un stejar bătrân la Blaj.

Basarabia: Pădurea Căpriana; Pădurea Cărbuna; Pădurea Chițcani; Pădurea Valea Mare; Pădurea Gherbovăț I; Pădurea Hârjavea; Pădurea Pârjolteni; Pădurea Delacheu; Pădurea Ruhotin; doi stejari și un păr bătrân la Manzăr; stepa Cocorozeni.

Bucovina: Codrul Slătioara. Mlaștini turboase (tinoave în Valea Dornei).

Muntenia: Parcul Național Bucegi. Pădurea Cocora în Bucegi; arinș la stațiunea zoologică din Sinaia.

Dobrogea: Pădurea la Niculițel; o parte din pădurea Letea în Delta; mici dune la Agigea.

După această decizie Muzeul și reprezentanții Societății au început cercetarea detaliată a acestor monumente naturale la care, împreună cu personalul științific al lui, au participat și specialiști de la alte instituții, membrii Comisiunii Centrale și Regionale a Monumentelor Naturii din Basarabia. Primul monument cercetat monografic a fost pădurea Hârbovăț, în cadrul căreia, pe parcursul anilor 1937-1938, a fost realizat un vast program de cercetare și s-a început pregătirea rezultatelor științifice obținute de echipă pentru publicare. În același timp, au fost realizate cercetări și la alte monumente, în baza cărora s-au făcut delimitările definitive ale rezervațiilor Cărbuna, Pârjolteni, Mânzâr și Cucuruzeni. Însă, evenimentele care au avut loc în Basarabia în urma dezlănțuirii celui de-al Doilea Război Mondial și cotozirii sovietice de la 28 iunie 1940, nu au permis continuarea cercetărilor.

2.1.4. Conservarea naturii în Ucraina și Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească în perioada interbelică. După Revoluția bolșevică din octombrie 1917, pentru un timp activitățile de conservare a biodiversității au stagnat, deși mai mulți oameni de știință continuau să întreprindă diferite acțiuni ce țineau mai mult de luarea sub protecție a diferitor obiecte naturale unice. La acest capitol există mai multe publicații la care ne-am referit mai sus⁴⁷, în care sunt expuse multe amănunte la acest capitol.

După cum am demonstrat în capitolul 1, odată cu începutul construcției socialismului în a doua jumătate a anilor 20, conform ideologiilor bolșevici s-a acutizat lupta dintre clase, dogma care a fost aplicată și în domeniul conservării biodiversității și ariilor protejate. Apelurile oamenilor de știință de a conserva natura venea în contradicție cu viziunile agresive a clasicilor marxism-leninismului, care nu erau orientate spre cercetarea și adaptarea omului la condițiile naturale, ci la transformarea și supunerea ei. Respectiv, ideologia marxistă și revoluția au dat o lovitură nu numai biodiversității, ci și ideologiei conservării ei, deoarece „conservarea naturii” devenea o activitate ce contravenea socialismului⁴⁸. O astfel de abordare a fost confirmată oficial la primul Congres privind Ocrotirea Naturii din URSS în 1933. În rezoluția adoptată se specifica că, „în legătură cu sarcinile celui de-al doilea plan cincinal, lucrătorii din domeniul protecției naturii au în fața lor o singură datorie mareă - de a subordona toată activitatea din domeniu sarcinii principale - de a finaliza procesul de construcție socialistă

⁴⁷ Винер, Д. *Экология в Советском Союзе*. Op. cit.; Штильмарк Ф.Р., 1996. *Историография российских заповедников*. - Москва : ТОО „ЛОГАТА”, 1996.; Бореико В.Е. *Последние островки свободы*. Op. cit.

⁴⁸ Apud. Бореико, В.Е. *Последние островки свободы*. Op. cit.

și a reconstrui economia națională... (...) *Congresul respinge categoric teoria burgheză conform căreia este imposibil de controlat procesele naturii sălbatice și omul nu trebuie să se amestece în procesele naturale din ariile protejate*”.

În acest context, în anii 1930, în fosta URSS au început lucrările de „înmulțire” a bogăției faunei domestice. Pentru acest scop se propunea exterminarea unor specii ale lumii sălbatice, considerate „dăunătoare” și schimbul lor cu cele specii „utile”. Evident că astfel de activități au adus daune colosale lumii sălbatice și a fost nevoie de eforturi cu adevărat titanice ale zoologilor pentru a studia biologia diferitelor specii de animale, mecanismele de formare a populației și introducerea speciilor străine în comunitățile naturale și a demonstra erorile comise. În același timp, activitățile de aclimatizare a speciilor faunistice din acea perioadă pentru a „îmbunătăți” fauna în multe rezervații naturale încă și în zilele noastre pot fi considerate drept „bombe ecologice” cu efect întârziat pentru ecosistemele naturale.

D. Weiner descria, în detalii, evoluția rezervațiilor naturale în acest timp, care erau create, inițial, pentru a păstra natura „neatinasă”, precum și „comunitățile ecologice”, implicate din cadrul acestora. Pentru ecologiști, rețeaua de rezervații naturale create în fosta URSS a fost numită de autor în calitatea de „arhipelag al libertății” și „o geografie a speranței”. Lupta pentru menținerea lor, începută în anii 30, a fost aproape pierdută în anii 1950 și începutul anilor 1960, când multe rezervații au fost închise.

Aceste condiții ideologice au dominat, evident, și în Ucraina, în cadrul căreia în anul 1924 a fost creată RASSM. Respectiv, dacă după Revoluția din 1917 până la finele anilor 20 ai sec. trecut în această republică au fost întreprinse un șir de acțiuni orientate spre crearea ariilor protejate, apoi spre finele anilor 20 situația s-a schimbat, în mod radical. În total, din 1919 până în 1930, fusesse create 6 rezervații naturale republicane (în Crimeea, Askania Nova, Kanev, Primorscoe, ș.a.) și luate sub protecție 183 de monumente ale naturii⁴⁹. Mai mult ca atât, după cum am menționat anterior, a fost creat un cadru instituțional în domeniu. În anul 1926 a fost înființat Inspectoratul de Stat pentru Mediu sub auspiciile Comisariatului Norodnic al Educației, care avea un aparat central cu sediul la Kiev și patru inspectorate regionale: în Harkov, Kiev, Odessa, și Dnepropetrovsk. Tot în acest an, în decembrie 1926, a fost aprobată „Instrucțiunea privind organizarea comisiilor raionale și locale pentru protecția monumentelor culturale și naturale, precum și

⁴⁹ Idem.

instrucțiunea privind organizarea unei rețele de voluntari/corespondenți ai acestor comisii”. În baza acestor documente, în 1927-1928, pe lângă Comisariatul pentru Învățământ, a fost organizat Comitetul ucrainean pentru protecția monumentelor naturale, care, deși acționa în bază de voluntariat, avea o rețea largă de amatori ai naturii cu care colabora - profesori, agronomi, medici, activiști ai Uniunii Ucrainene a Vânătorilor și Pescarilor, lucrători ai muzeelor, ș.a.

Inspectoratul de Mediu din Odessa cuprindea în aria sa de acoperire și fosta RASSM, fiind condusă de către profesorul A. Brauner. Acesta s-a încadrat activ în munca care i-a fost încredințată, a asigurat crearea a doua noi rezervații naturale – de lângă Primorsc, și rezervația Niprului de jos, dar și luarea sub protecție a mai multe monumente naturale. În ciuda vârstei considerabile de 70 de ani, A. Brauner, a organizat personal controlul sistematic a regimului lor de protecție

Teroarea „roșie” începută la finele anilor 20 și atitudinea negativă față de vechea intelectualitate „burgheză”, ca purtătoare a ideilor ecologice desfășurate în URSS, inclusiv și în Ucraina, au pus capăt nu numai activităților în domeniu ci și mișcării ecologiste din republică. Pe parcursul anilor 30 sistemul protecției mediului a fost practic dizolvat, iar în 1934, Comisariatul Poporului pentru Învățământ a lichidat toate cele patru inspectorate de mediu. Mai mult ca atât, circa o treime din conducerea specialiștilor de protecție a mediului au fost depresați și duși în lagărele de concentrare⁵⁰.

Conservarea naturii în anii 30 a fost afectată și de o altă tendință din acel timp, crearea gospodăriilor de vânătoare, dar și a transferării rezervațiilor în astfel de gospodării sau crearea în locul lor a rezervațiilor cinegetice, care, ca atare, deveneau locuri închise pentru vânatul persoanelor suspuse. Primele gospodării speciale de vânătoare au apărut deja la sfârșitul anilor 1920, când I. Stalin a început să promoveze, în mod activ, o politică de acordare de privilegii speciale pentru conducătorii de partid și de stat. Unul dintre astfel de noi gospodării cinegetice create a fost cea de lângă s. Zavidovo, din regiunea Moscova, care a fost organizată în 1929 în special pentru ofițerii superiori ai Armatei Roșii de către „primul ofițer roșu” K. Vorosilov. Un alt exemplu este faptul că în 1934, Consiliul Comisarilor Poporului din Ucraina a transformat micuța rezervație Koncia-Zaspa, de lângă Kiev, într-un fel de „gospodărie de stat” pentru deservirea persoanelor republicane de rang înalt⁵¹.

⁵⁰ Боре́йко, В. Е. «Царские охоты»: от Владимира Мономаха до Владимира Щербицкого. - Киев: КЭКЦ, 2000.

⁵¹ Idem.

Analiza literaturii publicate la temă cu referire la conservarea naturii în RASSM nu oferă exemple ale unor astfel de activități. Am putea presupune că ideile conservării naturii au fost, într-o oarecare măsură, promovate de A. Brauner, având în vedere că în anul 1932 el publica la această temă un articol special, dedicat creării rezervațiilor naturale în Moldova⁵², care însă nu a fost găsit în arhivele din republică.

2.1.5. Conservarea biodiversității până la independență statală și rolul Comisiei pentru ocrotirea naturii a Academiei de Științe a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Datorită circumstanțelor ocupării Basarabiei de către URSS, a celui de-al Doilea Război Mondial și al începutului reformării socialiste în republică, în anii 40 ai sec. al XX-lea nu au fost întreprinse activități în domeniu. La aceasta a contribuit și atitudinea negativă față de protecția mediului din fosta URSS inițiată de părtașii academicianului T. Lâsenko, la care ne-am referit anterior în capitolul 1. La inițiativa lor la începutul anilor 50, apoi peste 10 ani, deja la inițiativa lui N. Hrușciov, activitățile de conservare a naturii au fost stopate, iar multe din rezervațiile create în deceniile precedente au fost închise. Astfel, în anul 1951 au fost închise 88 rezervații naturale, iar în 1961 – alte 16.

În același timp, oamenii de știință nu au încetat lupta în apărarea rezervațiilor naturale și a consolidării activității lor. Astfel, la inițiativa specialiștilor biologi, prin emiterea unui decret special din 29 august 1951, Consiliul de Miniștri al URSS a încredințat AȘ a URSS gestionarea cercetării științifice în cadrul rezervațiilor naturale de stat. Pentru a îndeplini această sarcină, Academia a creat *Comisia rezervațiilor naturale* (hotărârea Președinției AȘ a URSS din 28 martie 1952 nr. 169)⁵³, care avea sarcina de a emite avize privind planurile cercetărilor științifice și rapoartele activităților rezervațiilor naturale, de formulare a propunerilor de îmbunătățire a programelor și metodelor de cercetare științifică desfășurate în aceste rezervații.

În 1955 această Comisie a fost reorganizată în *Comisia pentru ocrotirea naturii* și s-a propus ca astfel de Comisii să fie create în toate AȘ din republicile unionale. Scopul de bază a acestei noi Comisii a fost extins -, în afară de activitățile ce țineau de conservarea biodiversității și coordonarea cercetărilor științifice din rezervațiile naturale, au fost incluse noi aspecte ce țineau de formularea recomandărilor din domeniul protecției mediului. În toamna anului 1957, Prezidiul AȘ

⁵² Браунер, А. А. Встановити на Молдавії заповідники. В: Соціалістична Молдавія, 1932, № 138, 2 септября.

⁵³ Оуд, А. Охрана природы в Молдавской ССР. Опр. cit. - С. 38

URSS a adoptat *Planul de perspectivă de dezvoltare a rezervațiilor naturale în cadrul URSS*, document pregătit de Comisia dată și elaborat sub conducerea științifică a prof. E. Lavrienco⁵⁴. Planul a fost prezentat sub forma unui articol și s-a încheiat cu o „*Listă de rezervații naturale ale URSS*”, din 99 de arii protejate (existente, în curs de restaurare sau de proiectare), care includeau practic toate zonele naturale ale fostei URSS. După cum am menționat mai sus, planul prevedea propunerea creării unei rezervații naturale în Codrii RSSM.

În contextul poziției anti-ecologice a lui N. Hrușciov (a se vedea capitolul 1) Comisia dată nu a supraviețuit mult timp -, la 19 aprilie 1961, ea a fost transferată Comitetului de Stat de Planificare al URSS, iar la 2 octombrie 1963 Prezidiul Consiliului de Miniștri al URSS, prezidat de N. Hrușciov a decis desființarea ei⁵⁵.

Din capitolul 1 cunoaștem că, și în RM pe lângă Filiala Moldoveneasca a AȘ a URSS în luna mai 1957, s-a creat o Comisie pentru ocrotirea naturii⁵⁶. Chiar din start ei i-au fost delegate responsabilitățile ce țineau de conservarea obiectelor unice naturale. În decizia privind crearea ei, s-a indicat concret că, Comisia va pregăti propuneri pentru GRSSM privind luarea sub protecție a unui șir de monumente naturale și crearea rezervațiilor. Decizia dată specifică, la concret, crearea rezervației Codrii pe o suprafață de circa 40.0 mii ha, inclusiv a ariilor strict rezervate de păduri de fag și de stejar. A doua rezervație propusă a fost numită „Rotunda”, care trebuia să fie creată în lunca Prutului. Printre obiectele naturale incluse în decizia Prezidiului erau câteva zone naturale geologice și paleontologice - Suta de Movile (cu suprafața de circa 100 ha), Râpa lui Carpov, râpele de la Râspopeni, Taraclia și Cimișlia și alte obiecte geologice (toltrele de la Corjeuți, Brânzeni, Fetești, Butești, Cubani, Jabca, Mâgla, Petricani. În plus, s-a propus de a lua sub protecție și câteva obiecte botanice (segmentul de pădure de stejar de lângă satul Tuzori, pădurea de lângă Hârbovăț, inclusiv o serie de parcuri din localitățile republicii. În decizia dată se mai stipula necesitatea organizării unei consfătuiri republicane pentru a crearea în republică a Societății benevole de Ocrotire a Naturii.

Ulterior, practic pe tot parcursul existenței sale, Comisia a înaintat mai multe propuneri de luare sub protecție a celor mai valoroase obiecte naturale. O primă propunere, în acest sens, a fost formularea, încă în anul 1957, a conceptului, apoi în anul 1960, a proiectului primei

⁵⁴ Тишков, А. А. Развитие заповеданной сети России и академическая наука XX века. Op. cit.

⁵⁵ Борейко, В.Е. История охраны природы Украины X век - 1980. Op. cit.

⁵⁶ АȘС. F.1. Inv.1/3 D.3. - P. 98.

rezervații silvice de stat „Codrii”, cu mai multe filiale, pe o suprafață de 20 mii ha. La aceste activități se referea în publicația din 1961 A. Odud⁵⁷, unde propunea ca rezervația să rămână în subordinea Administrației Generale a Pădurilor, iar regimul acesteia să fie stabilit prin coordonare cu Comitetul Planificării de Stat al URSS și cu alte organizații interesate. Rezervația ar trebui să includă: pădurea de stejari de la Lozova (peste 4,7 mii hectare), pădurea de stejari de la Căpriană (circa 3,5 mii hectare), pădurea de fag și stejar de lângă Rădeni (peste 5 mii hectare), care este înconjurată de copaci de mestecăn, alun, s.a. specii. Se propunea, de asemenea, luarea sub protecție și crearea rezervației în baza pădurii Tigheci, cea mai sudică insulă de păduri de tip central-european de stejar de stâncă, precum și masivul Hârbovăț, care este dominat de pădurile de stejar.

În acest articol a lui A. Odud⁵⁸, se mai specifica că, la 31 martie 1958, guvernul RSSM a aprobat prin decret 11 arii silvice protejate pe o suprafață de peste 12.621 mii de hectare, stabilind regimul lor ca a celor desemnate în calitate de monumente ale naturii. Ulterior, la acestea au mai fost alocate alte 4,8 mii de hectare de arii silvice.

O altă rezervație, propusă de Comisia AȘ a RSSM, ținea de luarea sub protecție a luncii râului Prut de la Cahul până la Vulcănești, cu o suprafață de până la 5.000 de hectare, care ar include un șir de lacuri naturale ce serveau drept zone de migrare a păsărilor de apă migratoare, și unde cuibăresc păsări rare - barza, cocostârcii albi și gri, lebedele, gâștele, ș.a.), cu sediul în satul Manta, raionul Vulcănești. Această rezervație putea fi numită „Rotunda” - după denumirea celui mai mare lac din această zonă.

Comisia propunea, de asemenea, să se declare intacte și luate sub protecție, mai mult de 20 de monumente de natură neînsușită din Moldova, care au o mare valoare științifică și cognitivă – siturile paleontologice cu fosilele oaselor animalelor dispărute, recifurile, peșterile, cheile pitorești, și un șir de stânci. Printre acestea se propuneau monumente unice, bine-cunoscute și în afara republicii, cum ar fi Râpa Karpov de lângă Soroca, văile din apropierea or. Cimișlia și Taraclia, ș.a. Mai mult ca atât, Comisia propunea să fie luate sub protecție și să se declare opere de artă protejate și parcurile din localitățile Moldovei, create la mijlocul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea. Astfel de parcuri-monumente ale naturii erau înregistrate în republică în jur de 20, printre care, parcurile din s. Țaul (parcul care încă în anul 1958

⁵⁷ Оуд, А. Охрана природы на новом этапе. Оп. cit. – С. 3-9.

⁵⁸ Ibidem. - С. 6.

fusese declarat rezervație, deși regimul său era departe de a fi a unei rezervații) și cel din s. Milești, ș.a.

Comisia AȘ a RSSM nu s-a oprit numai la lucrarea sub protecție a unor zone naturale sau a parcurilor din localități, dar a propus de a lua sub protecție și speciile rare ale florei și faunei republicii. Astfel, ea propunea de a lua sub protecția statului cca 15 specii de arbori și arbuști, printre care - mestecănul, cireșul sălbatic, perele sălbatice, vița de vie sălbatică, ș.a. Se propunea, de asemenea, luarea sub protecția statului a arborilor cu vârsta de peste 150 de ani, declarându-i monumente naturale. Printre speciile faunistice se propunea luarea sub protecție a tuturor tipurilor de păsări mănătoare de insecte și, în primul rând, a ciocănilor.

Comisia AȘ a RSSM, în comun cu Direcția Principală pentru Silvicultură și Ocrotirea Naturii, au prezentat un proiect de Hotărâre a GRSSM pentru luarea sub protecția statului a unui șir de zone și obiecte naturale, care, prin Hotărârea nr. 111 din 13 martie 1962, a creat Fondul de Arii Naturale Protejate de Stat, ce cuprindea o suprafață mult mai mică decât propunerile originale ale Comisiei, de numai 3 681,1 ha, dar și un număr limitat de monumente naturale. Conform acestei hotărâri au fost luate sub protecție 7 izvoare, 18 monumente geologice și paleontologice, 16 parcuri, 6 situri de peisaje naturale, 118 arbori seculari, printre care stejari, 2 zone de vegetație ierboasă, 9 zone deosebit de valoroase ale pădurii.

În anii 1963-1965, Comisia, în mod special, s-a concentrat asupra argumentării și înaintării la Consiliul de Miniștri a propunerii de creare a celor doua rezervații specificate mai sus și pregătirea proiectului Regulamentului cu privire la ariile protejate. Toate aceste propuneri, în contextul atitudinii ostile față de conservarea naturii a conducerii Partidului Comunist din acel timp, nu au putut fi realizate. Eforturile depuse de Comisie pe parcursul a mai multor ani pentru a crea o rezervație silvică s-au încununat cu succes abia în 1971, când, prin hotărârea Consiliului de Miniștri ai RSSM nr. 310 din 27 septembrie⁵⁹, a fost creată *Rezervația silvică de stat „Codrii”*, prima de acest fel, cu scopul păstrării în stare naturală a landsaftului silvic tipic pentru partea centrală a Moldovei cu tot complexul lui natural, având un sector strict protejat de 720 ha. Teritoriul rezervației, care reprezintă un ecosistem silvic tipic pentru zona centrală a Moldovei, conform regulamentului stabilit în fosta URSS cu privire la conservarea complexelor naturale, a

⁵⁹ Hotărârea GRSSM nr. 111 din 13 martie 1962 cu privire la luarea sub protecția statului a parcurilor, peisajelor, monumentelor geologice și paleontologice în RM.

fost divizat în trei zone funcționale: strict protejată – 720 ha; de tampon – 435 ha și de tranziție – 12.300 ha.

La începutul anilor 70, Comisia începe activitatea de fundamentare a creării unei noi rezervații naturale de stat în lunca r. Prut, în baza locului Beleu. Realizarea acestei propuneri a fost posibilă numai peste circa 20 ani - în anul 1991.

În anul următor, 1972, pe râul Nistru, a fost înființat primul sector rezervat ihtiologic „Golful Goianei”⁶⁰, cu o suprafață totală a oglinzii apei de 270 ha, având scopul păstrării în stare naturală a complexului acvatic și zonei litorale a acestuia, creării condițiilor favorabile pentru reproducerea atât a speciilor de plante și animale rare sau pe cale de dispariție, studierii procesului lor de dezvoltare, cât și sporirii rezervelor de pește în r. Nistru și rezervorul de la Dubăsari. În cadrul acestei arii se interzicea: (a) pescuitul industrial, de amatori și sportiv; (b) vânătoarea oricăror specii de animale și păsări; (c) scăldatul și spălătul automobilelor; (d) întreținerea bărcilor și a altor mijloace plutitoare; (d) construcția de case, baze sportive, tabere pionerești, ș.a.; (e) săpatul nisipului, explorări geologice.

La începutul anilor 80 în RSSM a fost creată rezervația biologică de stat Cantemir⁶¹ care avea scopul creării condițiilor prielnice pentru conservarea și reproducerea faunei vânătoarești, precum și a speciilor de animale și plante rare și pe cale de dispariție. Ea a fost creată pe teritoriului colhozului „Priientenia” din raionul Cantemir pe un termen de 10 ani cu o suprafață de 132 ha. Pe teritoriul acestei rezervații se interzicea: exploatarea resurselor naturale (vânătoarea, pescuitul, taierea pădurii, recoltatul stufului, fânului, a plantelor medicinale, a pomușoarelor, semințelor, fructelor, ciupercilor, fructelor, strângerea florilor, a materialelor pentru erbare, mănatul și păscutul vitelor, extragerea minereurilor, realizarea măsurilor meliorative și săpături de pământ, aratul și desecarea bălților, împușcarea și prinderea animalelor, distrugerea vizuinelor, a cuiburilor și altor locașuri și construcții ale lor, strângerea oulelor de păsări sălbatice, arderea masei vegetale, ș.a.

În baza Hotărârii Sovietului de Miniștri al RSSM nr. 106 din 9 aprilie 1976 a fost creată rezervația silvo-cinegetică „Pădurea Rădeni”⁶², care a activat pe parcursul a 16 ani. Scopul ei de bază a fost menținerea

⁶⁰ Hotărârea nr. 310 din 27.09.1971 a Sovietului Miniștrilor al RSSM privind crearea Rezervației naturale silvice de stat „Codrii”.

⁶¹ Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM Nr. 234 din 30 Iulie 1972 cu privire la crearea Rezervației ihtiologice speciale republicane Golful Goieni.

⁶² Hotărârea Sovietului de Miniștri Nr. 196 din 11 Mai 1982 cu privire la formarea Rezervației biologice de stat Cantemir.

habitatului și a faunei cinegetice din această zonă, inclusiv prin întreprinderea unui șir de măsuri de reproducere a acestora.

După cum am specificat în capitolul 1 al părții 1 al ciclului de lucrări dedicate IE a RM, la comanda CSON membrii Comisiei AȘ a RSSM și cercetătorii SG a AȘ RSSM în anii 1969-1973 au identificat și au propus pentru luarea sub protecția statului suplimentar a unui și denoi obiecte unciiale naturale, inclusiv a landșaftelor naturale unicale, a diferitor braniști, terenuri forestiere importante, arbori seculari, zone ale vegetației de stepă, un număr nou de obiecte unicale geologice și paleontologice, parcuri naturale etc. Astfel, în anul 1973 a fost elaborată îlistă din 461 obiecte pentru a fi luate sub protecția statului, inclusiv circa 161 de obiecte geologice și paleontologice⁶³.

În baza acestei liste a AȘ a RSSM, în anul 1975 Guvernul a adoptat hotărârea „Cu privire la luarea sub protecția statului a obiectelor și complexelor naturale pe teritoriul RSSM”⁶⁴, conform căreia suprafața fondului de arii protejate a fost extinsă la 32 117,3 ha. Numărul total de arii propuse spre a fi luate sub protecție a crescut de la 140 la 346. Pentru fiecare din aceste obiecte au fost pregătite și adoptate pașapoarte și instrucțiuni care prescriau măsurile de protecție a lor. Hotărârea dată includea și Regulamentul ariilor protejate cu toate detaliile ficționării lor.

În anul 1978 a fost adoptată decizia GRSSM de a crea rezervații speciale de stat care aveau scopul ocrotirii, reproduției și folosirii raționale a diferitor specii de plante medicinale sălbatice⁶⁵. Conform statutului anexat la această Hotărâre, acestea trebuiau a fi ocrotite și întreținute pe seama ministerelor, departamentelor, comitetelor executive ale Sovietelor de deputați, de colhozuri și gospodăriile forestiere pe teritoriul cărora se află astfel de rezervații. Sarcinile de bază a acestora erau: (a) ocrotirea speciilor și comunităților vegetale a plantelor medicinale; (b) crearea condițiilor de menținere și restabilirea numărului lor; și (c) îlesnirea efectuării cercetărilor științifice. În cadrul acestor rezervații se interzicea: (I) orice formă de exploatare a resurselor naturale; (II) tăierile de pădure; (III) îmbunătățirea agrotehnică și împădurirea lizierelor, polenelor și sectoarelor de stepă unde cresc plante iubitoare de lumină; (IV) răritul arboretului și modificarea regimului

⁶³ Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM. nr. 106 din 9 aprilie 1976.

⁶⁴ Предложения о взятии под государственную охрану геологические, ландшафтных, лесных и других природных объектов и комплексов на территории Молдавской ССР / Сост.: Ю. П. Кравчук и др.; АН МССР. Отд.- географии. - Кишинев, 1973.

⁶⁵ Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM nr. 5 din 8 ianuarie 1975 privind luarea sub protecția statului a obiectelor și complexelor naturale pe teritoriul Republicii Moldova.

hidrologic al habitatelor acestor plante; (V) orice construcții; ș.a.

După această decizie a urmat o pauză de mai bine de 10 ani când fondul ariilor protejate din republică a rămas intact, fără a se extinde pe noi suprafețe. Necesitatea creării noilor arii protejate a fost pe larg discutată la mijlocul anilor 80 în contextul adoptării Programului ecologic de lungă durată aprobat în 1987⁶⁶. În cadrul lui au fost incluse mai multe activități de conservare a biodiversității și anume: (a) lărgirea suprafeței rezervației Codri cu 1.7 mii ha și organizarea unei filiale a ei, folosind, în acest scop, braniștea vânătoarească Pădurea de la Rădeni. Suplimentar, se specifica necesitatea de studiere a posibilității de a crea o rezervație biosferică în baza rezervației Codrii; (b) organizarea a 2 noi rezervații naturale cu o suprafață de 3 mii ha – (i) Beleu în raionul Vulcănești (2000 ha) și (ii) Golful Goieni din raionul Dubăsari (1000 ha). Ulterior, în cincinale XIII și XIV se mai propunea crearea a altor două rezervații în raioanele (iii) Glodeni și (iv) Cantemir cu suprafața totală de 9 mii ha; (c) crearea în cel de al XII-lea cincinal a unui parc național cu suprafața totală de 20.6 mii ha în baza gospodăriei silvice Orhei, iar în următorul cincinal – un alt parc național cu suprafața de 8.2 mii ha în baza gospodăriei Strășeni; (d) organizarea atât a unui șir de rezervații naturale pe o suprafață totală de 2.9 mii ha, cât și a unor porțiuni de păduri deosebit de valoroase și de vegetație de stepă pe o suprafață de circa 2.8 mii ha. Suplimentar, se propunea luarea sub protecție a unui șir de monumente naturale pe o suprafață de circa 2 mii ha.

Programul dat stipula și scoaterea din uz agricol a terenurilor puternic erodate și a alunecărilor „pentru odihnă” și pentru refacerea lor. Acestea erau considerate ca oaze biocenotice în cadrul cărora se vor crea artificial condiții („stare de calm”) a solurilor necultivate, unde va crește vegetația perenă permanentă, în condițiile neaplicării substanțelor chimice în vederea creșterii populațiilor de animale și insecte. Se considera că aceste oazele biocenotice, nefiind rezervații în sensul deplin al cuvântului, pe lângă efectul lor protector asupra culturilor agricole, vor fi laboratoare naturale de observații științifice.

Având la bază aceste activități incluse în Programul Ecologic, deja către finele anilor 80 ai secolului trecut, în republică a fost creată a doua rezervație naturală – „Iagorlâc”⁶⁷, care cuprindea atât teritorii acvatice, cât și terestre din bazinul râului Nistru. Rezervația dată, fondată în anul 1988, reprezintă un important complex natural care includea atât

⁶⁶ Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM № 121 din 10 anpunue 1978.

⁶⁷ Programul complex de lungă durată pentru protecția mediului înconjurător și folosirea resurselor naturale ale RSSM de până la 2005, 31 iulie 1987. Op. cit.

teritoriul acvatic, cât și terestru din bazinul r. Nistru (situat lângă orașul Dubăsari), destinat protecției și restabilirii speciilor de floră și faună, ihtiocenozelor specifice a acumulării de la Dubăsari. Rezervația avea o suprafață totală de 1044,41 hectare, inclusiv și o zonă de tampon de până la 1,5 kilometri lățime în jurul teritoriului ei.

Anii 70 ai secolului trecut sunt semnificativi și pentru luarea sub protecție a speciilor rare și sub cale de dispariție a lumii sălbatice. Încă în Hotărârea din 13 martie 1962, au fost luate sub protecție cu stoparea vânatului pe 10-15 ani principalele specii cinegetice - cerbii (maral, cerbul pătat, căprioarele), căpriorul, mistreț, bursucul, jder, veveriță, pisică sălbatică, nevăstuică și pentru o protecție permanentă - hermina și vidra. Dintre păsările aflate sub ocrotirea statului timp de 5-10 ani, a fost fazanul, potârnichea și pentru o protecție permanentă - dropia, gutița, vulturii (vulturul auriu, vulturul imperial și de stepă), bufnițele, pelicanii, lebedele, stârcul alb, stârcul galben, cucul, toate păsările cântătoare etc. Unul dintre actele juridice care asigura protecția faunei cinegetice a fost Regulamentul privind economia cinegetică a RSSM aprobat prin Decretul GRSSM din 12 mai 1974⁶⁸.

Activitățile de protecție a speciilor rare și pe cale de dispariție a lumii animale s-au întetit în anii 70-80, când la nivel unional este adoptată *Cartea roșie a URSS* (1974). Acțiuni în identificarea speciilor rare și pe cale de dispariție au fost întreprinse în timp scurt și în republică, astfel ca deja în anul următor, în Anexa Nr 8 al Hotărârii GRSSM din 8 Ianuarie 1975, Nr 5 cu privire la luarea sub protecție a obiectelor naturale, era inclusă lista cu speciile rare de faună luate sub protecția statului. Majoritatea din acestea erau luate sub protecție permanent, în timp ce unele din ele cu valoare cinegetică, pe un termen de 10-15 ani, până când se va restabili efectivul lor. În această Hotărâre în Anexa 9 a fost inclusă și lista speciilor rare floristice, care, de asemenea, au fost luate sub protecția statului.

Anul următor, 1976, a fost adoptată decizia de a pregăti o ediție a *Cărții Roșii* și în RSSM⁶⁹, adoptându-se, concomitent, și Regulamentul acestei cărți⁷⁰. Această decizie a inclus, în o anexă specială, lista speciilor floristice și faunistice care urmau să fie subiectul *Cărții Roșii*. Eforturile ulterioare ale specialiștilor în domeniu s-au soldat cu succes, iar în 1978

⁶⁸ Положение об охотничьем хозяйстве Молдавской ССР, утвержденное Постановлением Совета Министров МССР от 12 мая 1974 года.

⁶⁹ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM Nr. 88 din 29 martie 1976 cu privire la înființarea *Cărții de specii rare de animale și plante și celor aflate în primejdia dispariției în RSSM*.

⁷⁰ Hotărârea Guvernului RSSM nr. 284 din 09.09.1985 cu privire la *Cartea Roșie a RSSM*. Op. cit.

apare prima ediție a „Cărții Roșii a RSSM”⁷¹ în care au fost incluse 26 specii de plante și 29 specii de animale (8 specii de mamifere, 17 specii de păsări și 4 specii de reptile). Fiecare pagină a acestei cărți era dedicată unei singure specii, prezentându-se ilustrația ei și arealul răspândirii. Ulterior, în anul 1978, a fost adoptată decizia de a lua sub protecția statului a unui alt șir de braniști a plantelor medicinale sălbatice⁷², cu o suprafață totală de 3 mii ha.

2.1.6. Vânătoarea regală în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Deja am menționat anterior, activitățile de conservare a biodiversității pe parcursul perioadei socialiste au fost, în mare măsură, afectate atât de ideologia marxist-leninistă, cât și de dorințele foștilor conducători de a folosi rezervațiile naturale în scopuri de vânătoare regală.

După cel de-al Doilea Război Mondial în cadrul URSS rezervațiile naturale și cele mai valoroase zone naturale au început a fi tot mai intens utilizate pentru vânătoarea persoanelor suspuse. Un imbold semnificativ în această direcție a fost dat prin adoptarea unei Hotărâri a Guvernului URSS, privind organizarea în 1957 pe teritoriul URSS în zonele situate în apropierea recreării muncitorilor și a traseelor turistice a gospodăriilor și a rezervațiilor cinegetice⁷³. În conceptul acestei decizii era faptul că, rezervațiile cinegetice sunt terenurile în care vânătoarea este interzisă doar temporar pentru a crește numărul de animale și păsări sălbatice care trăiesc în aceste locuri, unde, ulterior, poate fi organizată vânătoarea pentru oamenii muncii. În cadrul lor, unele din terenuri pot fi declarate ca rezervații într-o anumită succesiune, oferind posibilitatea ca populația și densitatea normală a animalelor de vânat să se restabilească, păstrând, în general, activitatea economică în cadrul lor⁷⁴. În esența sa, însă, s-a dorit ca să se creeze astfel de gospodării și rezervații cinegetice mai mult pentru „nomenclatura de partid și a organelor sovietice”, care să aibă posibilitatea de a vâna, în condițiile mai bune și fără mare publicitate. La baza acestei decizii a fost indicația lui N. Hrușciiov, după vizita sa din Iugoslavia din anul 1956, iar în timp scurt, după această decizie, cele mai bune rezervații naturale din țară au fost reorganizate în rezervații cinegetice.

⁷¹ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 88 din 29.03.1976 privind crearea Cartei tipurilor animalelor și plantelor rare și pe cale de dispariție ale RSSM – Cartea Roșie a RSSM.

⁷² Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSSM Nr. 121 din 10 Aprilie 1978 cu privire la organizarea rezervațiilor speciale de stat de plante medicinale sălbatice în RSSM.

⁷³ Выписка из распоряжения Совета Министров СССР № 2252-р от 9 августа 1957 г.

⁷⁴ Кудрявцев, Е. В. Охота: Краткий справочник. Книги об охоте (ihunter.ru)

Procesul de organizare a gospodăriilor cinegetice închise și a transferării rezervațiilor naturale în rezervații cinegetice a luat amploare de la finele anilor 50-60 și a continuat până la mijlocul anilor 80⁷⁵. În 1956, la doar câteva luni mai târziu de vizita lui Hrușciiov în Iugoslavia, s-a început amenajarea unei zone cinegetice în rezervația Belovejscaia Pușcia din Belarus, unde au vânat mai mulți conducători sovietici și din RSS Belorusă (Hrușciiov, Brejnev, Mașerov, Mikoian, Podgornîi, Suslov, Cernenco, Andropov, ș.a.), precum și unii lideri ai țărilor socialiste - W. Ulbriht, T. Jivcov, J. Kadar, V. Gomulca, E. Gierek, E. Honecker, Raul Castro. Tot în RSS Belorusă, în 1977 s-a creat rezervația cinegetică Telehan, de asemenea, destinată vânătorii persoanelor de rang înalt. În octombrie 1965, în rezervațiile din Astrahan și Caucaz, au fost create filiale ale gospodăriilor cinegetice. Urmând exemplul guvernului unional, au fost create gospodăriile sau rezervații cinegetice pentru conducătorii de rang înalt și în alte republici ale fostei URSS. În 1967, prin ordinul președintelui de atunci al Consiliului de Miniștri al RSS Ucrainene, V. Șcerbitschi, a fost creată rezervația cinegetică Nipru-Teterevsc, iar în 1982, în Kazakhstan, s-a creat rezervația cinegetica Kapciagai, teritoriul ei fiind egal cu toate rezervațiile kazahe luate împreună.

În rezervația naturală din Tajikistan „Tigrovaia Balca” se organizau vânători pentru un „mare prieten al Uniunii Sovietice” - regele Afganistanului⁷⁶. Această rezervație a fost aleasă nu întâmplător: în timp ce în Afganistan deja nu mai existau păduri de tugai cu resurse cinegetice rare și bogate, aici în abundență existau încă diferite animale și păsări, inclusiv și tigru Turanian, aflat pe cale de dispariție. Se vorbea că, ultimul tigrul a fost împușcat în 1963, de către un oaspete distins din Afganistan. Aceași soartă amară a avut-o și bivolul indian adus în rezervația dată.

Astfel, după cum afirmă V. Boreico, până în anii 1980, aproape fiecare dintre cele 120 din rezervațiile naturale din URSS, aveau câte o „zonă specială” pentru plăcerile suspușilor și vânătoarelor lor regale.

Evident că și prim-secretarii PC RSSM Z. Serdiuc, iar apoi și I. Bodiul, nu au putut rămâne în afara organizării pentru sine și alți conducători ai republicii a condițiilor pentru vânătoarea regală. În același timp, trebuie de consemnat faptul că, ei au mers nu pe calea transferării rezervației naturale existente („Codrii” - singura rezervație creată cu întârziere în 1971) într-o gospodărie cinegetică, sau creării în cadrului ei a facilităților pentru a vâna, ci pe calea creării unei rezervații cinegetice

⁷⁵ Бореико, В. Е. „Царские охоты”: от Мономаха до Путина и Кучмы. Оp. cit.

⁷⁶ Энергия, nr. 7, 1990. - С. 33.

speciale, în baza braniștei rezervate anterior, pădurii de la Rădenii Vechi. După cum specifica P. Cuza ș.a.⁷⁷, această pădure de fag cu carpen, cu o suprafață de 10 ha, fusese inclusă în lista celor 53 de arii naturale protejate prevăzute încă în anul 1928, fiind considerată foarte prețioasă din punct de vedere botanic, zoologic, geologic sau chiar numai estetic și istoric, dar având un potențial mare cinegetic, unde puteai întâlni cerbii, căpriorii, mistreții și alte specii cinegetice importante. Anume în această pădure încă în anul 1957, folosind resursele financiare ale colhozului „Заветы Ильича” din raionul Nisporeni, a fost ridicat un conac de vânătoare, unde anterior fusese construită o casă de odihnă, destul de modestă, pentru feroviar, iar apoi fusese organizată și o tabără pentru copii de la aceiași întreprindere feroviară din or. Ungheni⁷⁸. În următoarele două decenii în această pădure, periodic erau organizate vânători pentru persoanele republicane de rang înalt.

Din cele menționate anterior știm că, conform Hotărârii Sovietului de Miniștri al RSSM nr. 5 din 8 ianuarie 1975 pădurea Rădeni (pe o suprafață de 5525 ha) a fost declarată ca braniște rezervată, ocrotită de stat. Având în vedere potențialul cinegetic al acestei braniști, I. Bodiul a decis ca în baza ei, să fie creată o gospodărie cinegetică exemplară, de tip închis, la care vor avea acces numai persoane selectate. Această gospodărie silvo-cinegetică a fost constituită în anul următor, 1976. După puțin timp întreg masivul de pădure a fost împrejmuț cu un gard din sârmă cu înălțimea de 2,5 m⁷⁹. Mai mult ca atât, accesul în gospodărie dată era numai pentru persoanele cu permisiuni speciale, iar drumul ce ducea în direct de la Călărași spre s. Rădenii Vechi a fost închis.

Formal, în decizia cu privire la crearea ei se consemna că gospodăria va servi pentru educația ecologică a elevilor, creându-se acolo un muzeu cinegetic special. Ulterior, la finele anilor 70 - începutul anilor 80 acolo a fost construit un conac din trei etaje, cu baie finlandeză și bazin de scăldat, dar și cu un tir și o pistă pentru a practica împușcatul „mistrețului alergător”. Acest tir exista și la finele anilor 80, când subsemnatul a vizitat această gospodărie cinegetică. Cert este și faptul că, decizia de a avea o astfel de gospodărie silvo-cinegetica și facilitățile date a fost luată de I. Bodiul cam târziu, căci în anul 1982, el a fost transferat la Guvernul URSS și așa și nu a avut timp de a se bucura de ele. Odată cu transferul lui I. Bodiul la Moscova, iar ulterior

⁷⁷ Cuza, P.; Postolache, Gh.; Gociu, D.; Curoș, B. *Rezervația științifică „Plaiul Fagului” – Arie reprezentativă din Codrii Moldovei*. În: Mediul Ambiant. NR. 2 (26) aprilie 2006. - P. 32-35.

⁷⁸ Боре́йко, В.Е. „Царские охоты”. Op. cit. - C. 12.

⁷⁹ Cuza, P.; Postolache, Gh.; Gociu, D.; Curoș, B. Op. cit. - P. 34.

cu căderea lui în dizgrația autorităților unionale, datorită faptului că el a fost unul din conducătorii ce au manipulat cu succesele „grandioase” obținute de republică, iar apoi datorită „perestroiceii” lui Gorbaciov, proporțiile vânătoarelor regale aici se reduc în mod esențial, deși acestea au continuat să fie efectuate, chiar și la începutul anilor 90.

Vânătoarea pentru persoanele suspuse erau organizate și în alte păduri prețioase din republică. Printre acestea erau cele organizate în ocolul silvic Strășeni de lângă s. Condrița, cu păduri native, unde, în 1968, a fost organizată o bază cinegetică numită, oficial, „casă de odihnă de două zile a fabricii de mobilă a întreprinderii forestiere Strășeni”. Construcția și amenajarea sa a costat 1 milion 346 mii de ruble⁸⁰.

Deși interzisă, vânătoarea în rezervații, se efectua în mod clandestin și în limite mult mai modeste și după independență. Astfel la începutul anilor 90 astfel de vânători au fost organizate în Rezervația Plaiul Fagului - pentru vânătorii de peste hotare, dar și la Pădurea Domnească - pentru vânătorii locali, în primul rând, pentru reprezentanții structurilor de forță - a procuraturii și organelor de interne. Astfel, în toamna anului 1993 - autorul, fiind Șeful Inspectoratului Ecologic de Stat, dispunând de o informație prealabilă că se preconizează o astfel de vânătoare în această rezervație, a dispus ca Inspecția Floră-Faună, împreună cu reprezentanții trupelor de carabinieri cu ziaristul invitat A. Dumbrăveanu, să organizeze un control inopinat în această rezervație. În rezultat au fost prinși la fața locului mai mulți braconieri de la organele de forță locale, cărora li s-au confiscat armele de vânătoare și li s-a oformat un proces verbal privind ilegalitatea comisă. Până aici totul a fost bine -, ulterior însă, sub pretextul că Directorul Rezervației a apelat la vânătorii sportivi, care se aflau acolo”...nu pentru a vâna ci pentru a ajuta pădurarii să efectueze numărarea efectivului de animale”, Judecătoria raionului Glodeni i-a achitat și a dispus reîntoarcerea armelor braconierilor. Decizia Judecătoriei date a fost adpotată chiar neluând în calcul faptul că, pe loc au fost observate urme de sânge a animalelor rănite (ele însă nu au fost găsite de inspectori), cât și faptul că braconierii aveau la dispoziție gloanțe interzise. Cam așa funcționa justiția națională la acel timp.

Unul din marii amatori ai vânatului a fost și Președintele PCRM V. Voronin. Anume în timpul lui, pădurile Moldovei încep a fi date în arendă și încep a fi construite diferite edificii capitale în ele. Printre cei care și-au construit un astfel de edificii a fost el însuși, care, în afară

⁸⁰ Боре́йко, В.Е. „Царские охоты”. Оp. cit. - С. 12.

de un adevărat conac, și-a organizat în pădurea de la Țiganca (raionul Orhei) și o mini-fermă de unde primea zilnic produse alimentare ecologice proaspete⁸¹. Imobilele lui V. Voronin din această pădure au fost construite în perioada anilor 2005-2009, având în arendă o pădure cu suprafața de peste 600 de hectare, dată pe un termen de 49 de ani întreprinderii Biotex-com, afiliată lui Oleg Voronin, fiului liderului PCRM. Acolo a fost construită o casă din piatră, una din bârne, o fermă pentru fazani, un iaz cu heleșteu și rețele inginerești, ceea ce contravine legislației și prevederilor contractului, și, în același timp, fiind îngrădit accesul populației în pădure.

2.1.7. Conservarea biodiversității după obținerea independenței Republicii Moldova. Odată cu formarea în 1990 a Departamentului de Stat pentru Protecția Mediului Înconjurător și Resurse Naturale, începe o nouă și mult mai productivă etapă în conservarea biodiversității și extinderea rețelei ariilor naturale protejate de stat în RM. Una din primele activități în domeniu a noului Departament a fost luarea sub protecția de stat în 1991 a monumentului geologic important – peștera carstică „Emil Racoviță”, din nord-vestul republicii⁸². Această peșteră ocupa locul trei în Europa printre cele construite în gips având lungimea sumară a galeriilor de peste 80 km.

Tot în acest an au fost create două noi rezervații naturale de Stat. Astfel, prin hotărârea Guvernului nr. 209 din 23 aprilie 1991, se creează rezervația naturală „Prutul de jos”⁸³, cu suprafața de 1.691 ha. Scopul principal al ei este restabilirea și studierea ecosistemului reprezentativ natural de lacuri și bălți și creării condițiilor favorabile pentru reproducerea speciilor rare, pe cale de dispariție și a altor specii de plante și animale. Rezervația dată reprezintă un ecosistem important din lunca inferioară a r. Prut și includea lacul Belevu și zona forestieră din jurul lui. În anul 2001 acestei rezervații i-au fost atribuite încă 64 ha, astfel că suprafața actuală a Rezervației de stat „Prutul de Jos” constituie 1755,4 ha (figura 4). În anul 1998 conform „Legii privind fondul ariilor naturale protejate de stat” rezervației i s-a acordat statutul de rezervație științifică.

În anul 1992, în baza rezervației silvo-cinegetice Pădurea Rădeni a

⁸¹ Moșia familiei Voronin din pădurea Țiganca: oameni angajați la negru pentru confortul liderului comunist (anticoruptie.md)

⁸²Parlamentul Republicii Moldova „Hotărâre nr. 664 din 28.11.1991 cu privire la protecția de către stat a peșterii carstice din preajma satului Criva, raionul Briceni”.

⁸³Hotărârea GRM nr. 209 din 23 aprilie 1991 cu privire la crearea rezervației naturale „Prutul de jos”.

fost creată rezervația „Plaiul Fagului”⁸⁴, ce reprezintă un ecosistem unic din zona de nord a Codrilor ce include periferia estică a arealului de răspândire a fagului. Pe teritoriul rezervației cresc peste 32% din speciile rare ale florei Moldovei și se află peste 50% din fagul ce crește în RM. Scopul ei de bază este conservarea, regenerarea, redresarea ecologică și studierea celor mai reprezentative ecosisteme pentru elaborarea bazelor științifice de protecție și restabilire a populațiilor de plante și animale rare. Ulterior, în baza legii privind ariile protejate rezervația dată a fost reorganizată în rezervație științifică cu suprafața de 5642 ha.

Fig. 4. Privire generală asupra rezervației Prutul de Jos (prezentată în Raportul anual al IES pentru anul 2019).

În anul 1993 este creată o altă rezervație de stat - „Pădurea Domnească”⁸⁵, ce reprezintă un masiv (circa 6000 ha) de pădure, tipică pentru lunca Prutului de mijloc în scopul conservării, regenerării speciilor de plante și animale aflate pe cale de dispariție, redresării ecologice și restabilirii biodiversității ecosistemelor de luncă, formulării măsurilor de protecție a râului Prut.

În următorii ani, Departamentul și-a îndreptat activitățile sale spre revederea și crearea unei baze solide legislative în domeniu. Astfel, la 25 februarie 1998, Parlamentul a aprobat *Legea nr. 1358-XIII „Privind*

⁸⁴ Hotărârea Guvernului RM nr. 167 din 12 martie 1992 privind crearea Rezervației naturale de stat „Plaiul fagului”.

⁸⁵ Hotărârea Guvernului RM nr. 409 din 2 iulie 1993 privind crearea Rezervației naturale de stat „Pădurea Domnească”.

*fondul ariilor naturale protejate de stat*⁸⁶. Această lege și cele 10 anexe care detaliau prevederile ei, au pus baza legală în domeniul conservării patrimoniului natural și dezvoltarea rețelei de arii naturale protejate de stat, care constituia, la acel moment, 66.467 ha, sau numai 1,97% din teritoriul republicii (din care circa 63 mii ha sunt delimitate în fondul forestier). Spre deosebire de perioadele precedente de data aceasta în fondul de arii au fost incluse și 15 sectoare-etalon de soluri. Ulterior, în baza acestei legi au fost formulate Regulamentele detaliate de activitate a tuturor ariilor protejate din republică⁸⁷, iar un regulament special adoptat de GRM ține de modalitatea de atribuire a statului de arie protejată⁸⁸. Repartizarea geografică a ariilor protejate este prezentată pe harta de mai jos (fig. 5).

Deja în anii 2010-2020 suprafața ariilor protejate s-a extins esențial. Astfel, în anul 2013 este fondat primul *Parc Național „Orhei”* prin Hotărârea Parlamentului nr. 201/2013⁸⁹, care activează în baza Hotărârii Guvernului nr. 923/2014 pentru aprobarea Regulamentului de funcționare a acestuia⁹⁰. Din cele expuse mai sus se știe că de la inițierea ideii lui până la momentul fondării au trecut circa 30 de ani, care s-au soldat, în final, cu succes. Inițiativa creării acestui parc aparține lucrătorilor eminenți ai protecției mediului, Iu. Cravciuc și V. Verina, care încă din anii 70 au promovat cu insistență necesitatea existenței lui. În lucrarea deja citată a acestor autori⁹¹ se specifica că astfel de parcuri naționale trebuie constituite în câteva din zonele Moldovei – de lângă s. Sadova, de lângă Hâncești și Scoreni-Vasieni, din zona Codrilor. La

⁸⁶ *Legea nr. 1538 din 25.02.1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat.*

⁸⁷ *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 782 din 3 august 2000 pentru aprobarea regulamentelor-cadru ale parcurilor naționale, monumentelor naturii, rezervațiilor de resurse și rezervațiilor biosferei.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 102 - 105, art. 879); *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 784 din 3 august 2000 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la ariile cu management multifuncțional; Regulamentului-cadru cu privire la rezervațiile naturale; Regulamentului-cadru cu privire la rezervațiile peisagistice și Regulamentului-cadru cu privire la monumentele de arhitectură peisageră.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 102-105, art.881); *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 785 din 3 august 2000 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la grădinile botanice; Regulamentului-cadru cu privire la grădinile dendrologice, Regulamentului-cadru cu privire la grădinile zoologice; Regulamentului-cadru cu privire la rezervațiile științifice.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 102 - 105, art. 882.

⁸⁸ *Hotărârea Guvernului nr. 803 din 19.06.2002 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de instituire a regimului de arie naturală protejată.*

⁸⁹ *Hotărârea Parlamentului Nr. 201/2013 privind fondarea Parcului Național „Orhei”.* Op. cit.

⁹⁰ *Hotărârea nr. 923 din 12.11.2014 pentru aprobarea Regulamentului de funcționare a Parcului Național „Orhei”.* Publicată la 14.11.2014 în Monitorul Oficial nr. 340-343, art. nr. 986. Op. c

⁹¹ Кравчук, Ю. П.; Верина, В. Н.; Сухов, И. М. *Заповедники и памятники природы Молдавии.* Op. cit. - С. 120.

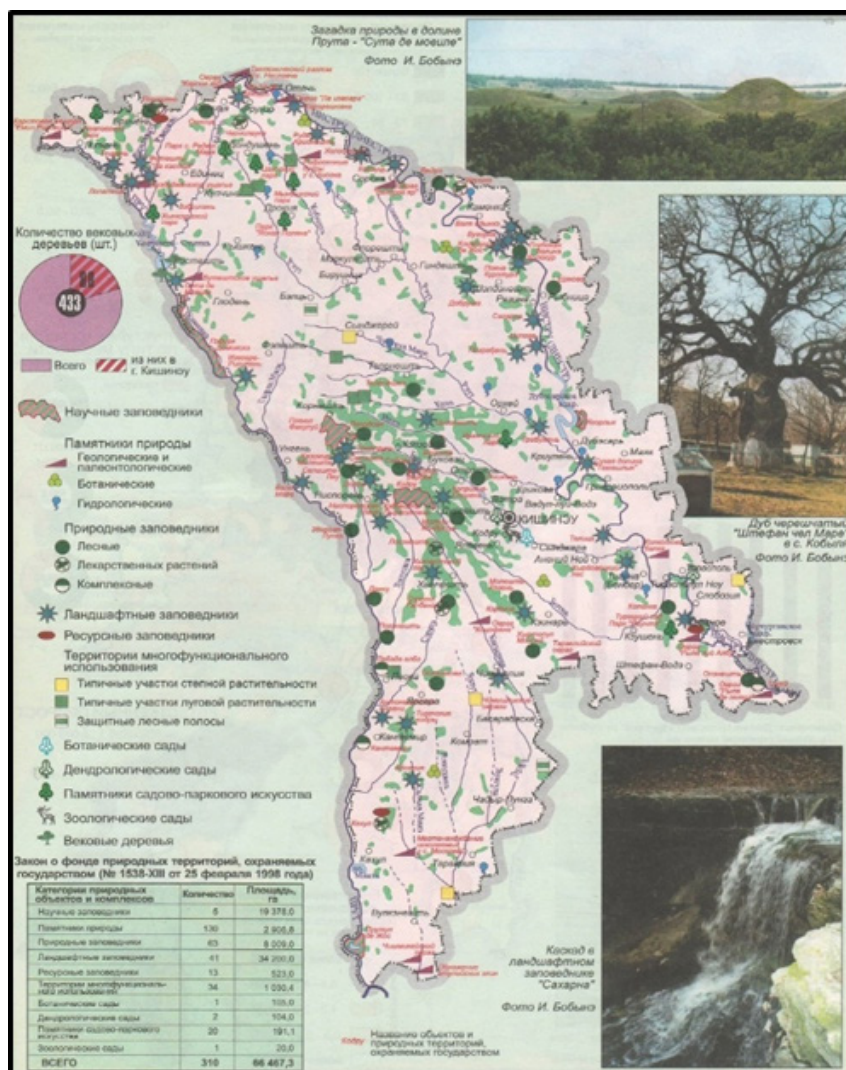

Figura 5. Harta ariilor protejate și monumentelor naturii din RM.

Nordul republicii se propunea crearea unui parc lângă or. Briceni în baza pădurii de la Rosoșani, apoi unul lângă s. Dobrușa din raionul Șoldănești și la Sud, lângă or. Cahul. Ulterior, T. Burac și alți naturaliști, propuneau crearea unui parc și în zona toltrelor r. Prut. La insistența lor, cu susținerea CSON, în anii 80, a fost solicitată asistența Institutului de Proiectări urbanistice din Kiev pentru fundamentarea și proiectarea acestui parc. Documentația lui a fost pregătită spre finele anilor 80, apoi înaintată în instanțele superioare și conducerii raioanelor implicate pentru coordonare. Însă, toate aceste eforturi depuse în acea perioadă de timp, cât și cele de la începutul anilor 90, nu s-au soldat cu succes,

cauza fiind neînțelegerea scopului lui de autoritățile și populația locală, dar, mai cu seamă, a cerințelor creării și funcționării lui. Se consideră că, un astfel de parc v-a îngredi total accesul locuitorilor în pădurile parcului, după asemănarea cu cerințele rezervațiilor naturale științifice cu un regim strict de funcționare.

Parcul național se află în zona Podișului Central Moldovenesc, în hotarele administrativ-teritoriale ale raioanelor Orhei, Strășeni, Călărași și Criuleni, cuprinzând total sau parțial 18 localități. El are ca scop păstrarea complexelor naturale de o deosebită importanță ecologică, estetică și cultural-istorică, în vederea armonizării peisajelor geografice și folosirii lor durabile în scopuri științifice, culturale, turistice, instructive și educaționale. Suprafața totală a lui constituie 33792,09 ha. Reieșind din scopul și obiectivele stabilite, teritoriul este divizat în 4 zone de management, fiecare având un regim corespunzător: (I) zona de protecție integrală, cu suprafața totală de 992,4 ha; (II) zona de protecție și recreație de scurtă durată, cu suprafața totală de 16836 ha; (III) zona de recreere, destinată unui agreement de lungă durată, cu suprafața totală de 723 ha; și (IV) zona economică, cu suprafața totală de 15240,69 ha.

Câțiva ani mai târziu (în anul 2022) este creat al doilea Parc Național⁹² „Nistrul de Jos”, cu o suprafață totală de circa 62 mii ha. Teritoriul, cu o lățime variabilă, se întinde de-a lungul luncii fluviului, într-o zonă cu multe meandre și terase adiacente și cuprinde biotopuri de luncă inundabilă, habitate de colină, stepă și silvostepă. Nucleul principal al parcului îl constituie sectorul „Lunca Talmaza”, care include masive de pădure cu poieni, un lac, canale cu apă permanentă sau periodică, băltoace, mlaștini, lunci și terenuri agricole abandonate. În zona umedă se găsesc încă 3 zone-nucleu de importanță națională și 4 de importanță locală. Pădurile seculare de plop, dispărute aproape în totalitate în Europa, adăpostesc specii protejate de lilieci. Pădurile de frasin amplasate în luncă constituie un ecosistem de importanță paneuropeană, iar luncile cu iarbă înaltă sunt ecosisteme deficitare în regiune. Tot aici s-au păstrat fragmente mici de gârneturi și stepă.

Pădurile de colină din acest parc sunt parte a rezervațiilor naturale Copanca (167 ha) și Leuntea (30,1 ha). În meandrele cursului principal al luncii Talmaza este localizată o rezervație de resurse, numită „Complex de soluri aluvionare, carbonatate, cernoziomice, de fâneață, mlaștinoase și înnămolite ale zonei basarabene de stepă” (200 ha), dar și

⁹² *Lege Nr. 71 din 31-03-2022 pentru fondarea Parcului Național „Nistrul de Jos” și modificarea Legii nr. 1538/1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat*. Publicat: 22-04-2022 în Monitorul Oficial Nr. 120-127 art. 218.

rezervațiile naturale Olănești (108 ha) și mlaștina „Togai” (50 ha). Două dintre meandrele brațului mort le ocupă rezervația peisagistică Grădina Turcească (224 ha).

În 2018, în baza rezervației științifice „Prutul de Jos” și a unor terenuri adiacente mai la sud de lacul Beleu din lunca r. Prut, prin *Legea nr. 132/2018*⁹³ a fost înființată Rezervația Biosferică cu același nume. Ea se suprapune și unește ariile naturale protejate de stat precum Rezervația științifică „Prutul de Jos”, monumentul naturii geologic și paleontologic „Aflorimentul de lângă satul Văleni”, Rezervația naturală silvică „Vadul lui Isac” și Zona umedă de importanță internațională „Lacurile Prutului de Jos”. Scopul de bază a acesteia este conservarea spațiilor geografice terestre și/sau acvatice cu elemente și formațiuni fizico-geografice de importanță națională și internațională, care cuprind specii de plante și animale indigene, specifice acestui teritoriu. Suprafața totală este de 14 771,04 ha, inclusiv 824 ha terenuri forestiere. Ea a fost inclusă în Rețeaua Mondială UNESCO a Rezervațiilor Biosferei, fiind aprobată prin decizia Conferinței Părților acesteia din 25 iulie 2018. Aici viețuiesc nu mai puțin de 200 de specii de păsări și 40 de specii de mamifere, multe dintre acestea fiind incluse în „*Cartea Roșie a Moldovei*”. Caracterul de poartă de intrare în Rezervația Deltei Dunării, îi dă o importanță ecologică acestui parc, prin intersecția a trei coridoare majore de migrație a păsărilor Eurasiei.

În anul 1999 RM a ratificat Convenția Ramsar⁹⁴ iar în anul următor, în iunie 2000, a devenit membru al acestei Convenții, atunci când zona „Lacurile Prutului de Jos” a fost inclusă în „*Lista zonelor umede de importanță internațională*” a acestei Convenții. Ulterior, în această listă sunt incluse alte două zone din Moldova – „Nistrul de Jos” și „Unguri-Holoșnița” având suprafața totală de 94 705 ha⁹⁵. În anul 2007 printr-o Hotărâre specială a GRM a fost aprobat Regulamentul acestor zone umede⁹⁶. Harta zonelor umede importante pentru pasările acvatice este prezentată în figura 6.

⁹³ Legea nr. 132/2018 privind fondarea Rezervației biosferei „Prutul de Jos”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 321-332, art. 515.

⁹⁴ Hotărârea Parlamentului nr. 504-XVI din 14 iulie 1999 privind ratificarea Convenției asupra Zonelor Umede de Importanță Internațională, în special ca habitat pentru pasările acvatice.

⁹⁵ Andreev, A.; Talmac, I.; Șabanova, G.; Josan, L.; Josu, V.; Izverskaia, T. și a. *Convenția Ramsar și zone umede de importanță internațională în Republica Moldova*. Societatea Ecologică „BIOTICA”. - Chișinău, 2008.

⁹⁶ HG Nr. 665 din 14.06.2007 pentru aprobarea Regulamentului-cadru al zonelor umede de importanță internațională. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 22.06.2007, Nr. 86-89, art. 2 Nr. 698.

Figura 6. Harta zonelor umede importante pentru păsările acvatice a RM.

Lacurile Prutului de Jos (nr. 1029 în Lista Ramsar), au o suprafață de 19 152,5 ha, fiind mărginită la vest de râul Prut, iar la sud de estuarul râului Dunăre. Conține trei tipuri de zone umede Ramsar: lacuri permanente cu apă dulce, râu permanent și 1 rezervor de pește. Lacurile Beleu și Manta ale acestei zone sunt ecosisteme unice, descrise ca fiind ultimele lunci inundabile naturale ale regiunii Dunării de Jos. Ele au o importanță avifaunistică deosebită unde au fost observate o multitudine de păsări acvatice - circa 115 specii cuibăritoare, 53 de specii în pasaj, 7 specii oaspeți de vară, 1 specie oaspeți de iarnă. Zona are și o importanță datorită circuitului de ape subterane, controlului inundațiilor și captării sedimentelor, dar și pentru lista lungă de specii rare și vulnerabile de floră și faună.

Nistrul de Jos (nr. 1316 în Lista Ramsar) are o suprafață de 60 000 ha. Această zonă se întinde în partea de sud-est a RM, la 8 km sud de Bender și la 40 km de Odessa. Albiile vechi ale Nistrului din această zona

sunt cunoscute sub denumirea „Nistrul Chior” și adăpostesc numeroase specii de animale, mai ales păsări, caracteristice zonelor umede.

Zona umedă *Unguri-Holoșnița* (nr. 1500 în Lista Ramsar) are o suprafață de cca 15 553 ha. Ea cuprinde malurile înalte, lunca și plajile înguste ale fluviului Nistru, fiind amplasată pe terenurile a 18 localități din raioanele Ocnița, Dondușeni și Soroca. Micile râulețe afluențe ale Nistrului au format și curg în canioane abrupte. Pădurile de litoral sunt formate din asociații de plop cu amestec de salcie, frasin și ulm. În această zonă cuibăresc și poposesc mai multe specii de păsări. În regiune sunt amplasate peste 60 de arii de interes cultural, geologic, paleontologic și arhitectural. De asemenea, în cadrul ariei protejate sunt amplasate arii protejate mai mici, de alte categorii: rezervațiile peisagistice Călărășeuca, Rudi-Arionești și Holoșnița, un stejar pedunculat (arbore secular) de lângă Călărășeuca, sectorul reprezentativ de vegetație silvică Rudi-Gavan și monumentul naturii de tip geologic Colina „Casca”. O prezentare excelentă a unicității acestor arii protejate este prezentată în lucrarea lui A. Begu⁹⁷.

2.1.8. Rețelele Ecologice ale Republicii Moldova. Țara noastră este una din statele europene, care de mai mult timp și-a elaborat și a aprobat *Rețeaua Ecologică Națională (REN)*. Prevederile referitoare la REN au fost reflectate încă în Schema Teritorială Complexă pentru Ocrotirea Naturii a RM din anul 1991⁹⁸. În ea se propunea că o astfel de rețea necesită să includă ariile naturale protejate, dar și alte situri naturale „reprezentative” cu semnificație geosistemică – în primul rând, pădurile, situate în diferite regiuni peisagistice ale republicii. Ca principal element de legătură a acestora trebuia să fie aplicat un sistem de centuri forestiere, inclusiv și cele de protecție a câmpurilor, adaptându-le compoziția și structura pentru a le îmbunătăți potențialul lor ecologic. Mai mult ca atât, documentul specificat a inclus și o schemă a REN la scara 1: 200 000. Aceasta cuprindea 6 zone interconectate prin centuri forestiere în văile principalelor râuri ale RM - Nistru, Prut, Răut, Bâc, etc. S-a calculat că ea ar putea ocupa o suprafață de 11.113 mii km² sau 30% din suprafața totală a țării. La baza acestor calcule s-a considerat că suprafața pădurilor republicii ar trebui majorată până la nivelul de 19%⁹⁹.

⁹⁷Begu, A. *Biogeografia organismelor unicate și amenințate* / Adam Begu; Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Ecologie și Geografie, Univ. de Stat din Tiraspol. - Chișinău: Bons Offices, 2012.

⁹⁸ *Departamentul de Stat pentru Protecția Mediului și Resursele Naturale. Schema Teritorială Complexă pentru Protecția Naturii a RM, 1991.*

⁹⁹ *Committee of experts for the development of the Pan-European Ecological Network.* Формирование экологических сетей в странах бывшего СССР: современное состояние,

Figura 7. REN (conform Strategiei privind diversitatea biologică a RM pentru anii 2015-2020).

În *Planul Național de Acțiune pentru Protecția Mediului*, adoptat de Guvern în 1996¹⁰⁰, se propunea creșterea ponderii ariilor protejate în decurs de 5 ani la 3,3% și a suprafeței pădurilor de la 8,5% la 13% până în 2000, ceea ce așa și nu s-a realizat. Ulterior, bazele conceptuale ale

основные проблемы и перспективыИstanbul, 4-6 October 2001. ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СЕТЕЙ В СНГ (narod.ru)

¹⁰⁰ Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului. Aprobare prin Hotărârea GRM nr. 302 din 07.07.1996.

REN au fost dezvoltate mai departe în *Strategia națională și Planul de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice* adoptată încă în anul 2001¹⁰¹. Documentul prevedea toate elementele tipice pentru o REN: nuclee, coridoare ecologice de migrare și a speciilor lumii sălbatice, zone de reconstrucție ecologică, și, zone tampon. Se preciza că suprafața pădurilor din această rețea ar trebui să fie de 207 mii de hectare, inclusiv în zona de silvostepă - cca 176 mii hectare, în zona de stepă - 31 mii hectare, suprafață care ar trebui majorată la nivelul de 286,4 mii hectare.

Bazele conceptuale ale REN au fost finalizate deja către începutul anilor 2000, grație în mare parte, eforturilor ONG-lui Biotica¹⁰². Această organizație a sistematizat nu numai identificarea concretă a componentelor ei, dar și cartografierea lor la o scară de 1:500.000, ilustrând distribuția geografică a zonelor centrale, a zonelor tampon geo-sistemice, a coridoarelor biologice internaționale, naționale și locale (figura 7)¹⁰³. Astfel proiectul REN pregătit de Biotica includea următoarele: (a) introducerea, indicând contextul internațional și principalele nevoi legale ale REN; (b) determinarea componentelor rețelei, nivelurile acestora, scările, aspectele informaționale ale rețelei și a 12 regiuni biogeografice ale teritoriului republicii; (c) un sistem de criterii de evaluare a componentelor rețelei; (d) lista de taxoni amenințați de impactul uman și ecosisteme endemice ca bază pentru stabilirea criteriilor de identificare a componentelor rețelei. Partea aplicativă a proiectului REN cuprindea o listă cu 62 de elemente de bază a ei și 107 zone tampon și 20 de coridoare de importanță internațională, națională și parțial locală. Toate aceste elemente ale rețelei au fost expuse pe o hartă geografică la scara 1:500.000. Documentul se finaliza cu un plan de acțiuni, ce cuprindea măsuri urgente practice, asigurarea juridică, activitățile științifice, elemente de informare și participarea publicului. În acest Concept al REN văilor râurilor Nistru și Prut li se atribuia o importanță primordială. Anume ele formează două (din cele patru) coridoare ecologice principale la nivelul european, unindu-se cu regiunile naturale și coridoarele rețelei ecologice ucrainene și servind ca unele din principalele artere migratoare ale păsărilor în direcțiile Sud-

¹⁰¹ *Strategia și Planul de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice* (aprobat prin Hotărârea nr. 112 a Parlamentului RM din 27.04.2001, Monitorul Oficial al RM, nr. 90 din 02.08.2001).

¹⁰² Andreev, A.; Gorbunenko, P.; Kazanteva, O.; Munteanu, A.; Negru, A.; Trombitki, I.; Coca, M.; Sirodov, G., et al. *Concept of National Ecological Network of Republic of Moldova (2001)*. În: Academician L.S. Berg – 125 years: Collection of scientific articles. – Bendery. - P. 153-215.

¹⁰³ Cazanteva, O.; Mucilo, M.; Sirodov, G.; Gorbunenko, P.; Andreev, A. *Republic of Moldova. (2002) Rețeaua, Ecologică Națională (hartă)*. Societatea Ecologică „BIOTICA”. – Chișinău: Ed. „Julian”, 2009.

Nord și Vest-Est.

La 5 iunie 2000, de către Guvernele Bulgariei, Moldovei, României și Ucrainei a fost semnat acordul coridorului Verde al Dunării. Acest document a inclus două documente de bază - „*Declarația privind cooperarea în legătură cu înființarea Coridorului Verde al Dunării de Jos*” și „*Acordului de cooperare*”. Principiile Declarației se refereau la refacerea cadrului natural al fluviului și afluenților săi, conservarea atât a diversității biologice, restaurarea ecologică și protejarea pădurilor din luncă, cât și la dezvoltarea unor sisteme de agricultură durabilă. Culuarul verde Dunărean în cadrul RM a fost definit ca zona luncii r. Prut dintre orașul Cahul și Giurgiulești, unde sunt amplasate un șir de zone umede, inclusiv două lacuri importante – Beleu și Manta. Prin acest acord, RM î-și asuma responsabilitatea de a întreprinde activitățile reflectate în Declarația semnată.

Ulterior, Biotica, în comun cu MM, au pregătit și înaintat spre aprobarea Parlamentului Legea privind Rețeaua Ecologică¹⁰⁴ aprobată în 2007. Prin această lege s-a consolidat baza reglementărilor în domeniu, încorporând noțiunile și cerințele Convențiilor internaționale la care RM era parte. Întru realizarea practică a acestei legi în august 2011, GRM a aprobat *Programul național de creare a rețelei ecologice naționale*¹⁰⁵. Programul vizează un complex de activități de constituire a REN, prin conservarea diversității naturale genetice a speciilor de organisme vii a ecosistemelor și complexelor naturale, pentru asigurarea condițiilor optime de viață și a dezvoltării durabile a teritoriilor adiacente acestora. Implementarea cadrului normativ pentru rețeaua ecologică națională prevede coordonarea intersectorială a acțiunilor, în vederea prevenirii și reducerii consecințelor activităților economice asupra mediului și a speciilor lumii sălbatice.

De rând cu acțiunile incluse în Programul REN, în republică au fost ulterior întreprinse ample activități de integrare în cadrul ei a cerințelor *rețelei Emerald*, cerințe ce reies din *Convenția de la Berna*, partea căreia este RM, care reprezintă echivalentul Rețelei Natura 2000, pe teritoriile țărilor non-UE. Această rețea reprezintă un instrument pentru conservarea ariilor de mare valoare ecologică și creează baza de cooperare în cadrul unei rețele omogene pentru toată Europa.

Primii pași în procesul de creare a Rețelei Emerald au fost între-

¹⁰⁴ Legea nr. 94/2007 cu privire la rețeaua ecologică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 90-93, art. 395.

¹⁰⁵ Programul național privind constituirea rețelei ecologice naționale pentru anii 2011-2018, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 593/2011.

prinși încă în anul 2000, urmare a realizării unui proiect pilot susținut de Consiliul Europei. În cadrul acestui proiect în baza exemplelor Rezervațiilor Științifice „Prutul de Jos” și „Pădurea Domnească”, au fost însușite metodele de colectare și prelucrare a datelor caracteristice speciilor Convenției de la Berna, care se întâlnesc pe teritoriul Moldovei. Procesul a continuat abia în anul 2009, odată cu demararea primului program comun al UE și al Consiliului Europei pentru a sprijini extinderea principiilor rețelei Natura 2000 prin Rețeaua Emerald în Europa de Est și Caucazul de Sud, care a fost implementat în perioada 2009–2011. El a oferit asistență la șapte țări țintă (Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, RM și FR) în evaluarea resurselor naturale și determinarea speciilor și habitatelor care necesită a fi protejate și conservate, selectarea potențialelor situri care ar asigura supraviețuirea pe termen lung a speciilor protejate prin Convenția de la Berna.

Ca rezultat final al activităților desfășurate în cadrul acestui program, RM a selectat pentru a include în Rețeaua Emerald 154 specii de plante și animale, inclusiv 14 specii de plante, 140 specii de animale (păsări – 80 specii, mamifere – 13 specii, amfibieni – 3 specii, pești – 19 specii, reptile – 2 specii, nevertebrate – 23 de specii și 30 de habitate). În 2018, lista siturilor Emerald din RM a fost aprobată de Secretariatul Convenției de la Berna. În rezultat, au fost elaborate baze de date cu informații ecologice, tabele de referințe în conformitate cu ghidurile și metodologiile propuse de Convenție, hărți geoinformaționale GIS pentru toate speciile, habitatele și siturile identificate¹⁰⁶. Actualmente suprafața evidențiată a Rețelei Emerald din RM pe teritoriul republicii constituie 277157 ha, sau 8% din teritoriul țării. Concomitent, au fost operate modificări în Legea privind REN pentru introducerea noțiunii de Rețea Emerald a zonelor de interes special pentru conservare și a prevederilor legale pentru crearea ei pe teritoriul RM.

Din cele expuse mai sus concludem, că în ultimele decenii suprafața zonelor protejate în republică s-a extins semnificativ: de la 66.467 ha în anul 1998 până la 256.974 ha în 2018. Cea mai mare extindere a suprafeței ariilor naturale protejate s-a realizat prin includerea în fondul ariilor naturale protejate de stat a zonelor umede de importanță internațională Ramsar (Nistrul de Jos, Lacurile Prutului de Jos și Unguri-Holoșnița), cu o suprafață totală de 94,7 mii ha, și a Parcului Național „Orhei” în anul 2013, cu o suprafață de 33,8 mii ha, și, în final – a parcului Național a Nistrului de Jos cu suprafața de 62

¹⁰⁶ Conform Agenției de Mediu a RM.

mii ha. Cu toate că suprafața fondului ariilor naturale protejate de stat s-a majorat, sunt necesare eforturi suplimentare pentru a atinge ținta stabilită în Strategia de mediu a RM pentru anii 2014-2023, extinderea suprafeței ariilor protejate până la 8% din suprafața totală a țării. În anul 2020, fondul ariilor naturale protejate de stat a constituit 313 obiecte și complexe, care ocupă 5,76% (194974,16 ha) din suprafața totală a țării¹⁰⁷. Comparativ cu anul 1998, s-a înregistrat o majorare de 3,80% (128506,89 ha) a terenurilor cu statut de arie protejată.

2.1.9. Conflictele de interese și încălcarea statutului ariilor protejate. Deși RM a obținut unele succese în domeniul extinderii ariilor protejate, pe parcursul independenței statale au fost înregistrate un șir de neajunsuri în domeniu. Acestea țin nu numai atât de nerealizarea mai multor obligațiuni și acțiuni planificate, adoptate la nivelul GRM, sau de nealocarea resurselor financiare necesare conservării biodiversității, cât și de unele decizii care au periclitat conceptul regimului ariilor protejate sau a unor intenții de a schimba, pe parcurs, statutul lor, din interese economice.

În acest context, un exemplu clasic este schimbarea statutului rezervației Prutul de Jos și oferirea dreptului companiilor private de a explora rezervele de țiței din ea. La acest caz ne-am referit succint în prima parte a lucrărilor IE a RM, unde am expus rezonanța acestui caz în societate și reflectarea lui în publicistica ecologică.

După 4 ani de la crearea acestei rezervații, Guvernul RM a aprobat în 1995 un acord concesional cu compania americană „Redeco LTD”¹⁰⁸, care a început explorarea hidrocarburilor. După cum a constatat ulterior Curtea de Conturi a RM, acest acord de concesiune a fost aprobat, luându-se ca bază Hotărârea Parlamentului RM nr. 495-XIII din 13.06.95, fiind contrar Hotărârii Guvernului nr. 209 din 23.04.91, prin care a fost aprobat Regulamentul rezervației de stat „Prutul de Jos”. Prin pct. 10 (alin. 3) al acestui Regulament se interzic lucrările de explorare și exploatare a zăcămintelor naturale pe teritoriul rezervației de stat „Prutul de Jos” și în zona de protecție a rezervației, fapt care a influențat negativ asupra executării Acordului de concesiune, deoarece zăcămintul de țiței din Văleni în întregime se află în perimetrul rezervației”¹⁰⁹. Mai

¹⁰⁷ <https://am.gov.md/ro/node/424>

¹⁰⁸ Hotărârea Guvernului nr. 621/1995 cu privire la Acordul de concesiune dintre Guvernul Republicii Moldova și Compania de explorare a resurselor „Redeco” LTD din S.U.A. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 65-66, art. 519.

¹⁰⁹ Curtea de Conturi. Hotărâre Nr. 4 din 11-01-2002 privind rezultatele controlului asupra nivelului de executare a obligațiunilor contractuale, prevăzute în Acordul de concesiune, încheiat la 06.07.95 între Guvernul Republicii Moldova și Compania de explorare și exploatare a resurselor

mult ca atât, Acordul contravine *Legii cu privire la concesiuni nr.534 – XIII din 13.07.95*, aprobată peste 6 zile de la încheierea lui. Prin articolul art. 11 al acestei legi se prevedea că, terenurile destinate ocrotirii naturii nu pot fi concesionate. Deși conform art. 27 din aceeași Lege, Guvernul urma să aducă actele sale normative în concordanță cu prezenta lege, lucru care nu s-a efectuat și condițiile Acordului de concesiune n-au fost modificate.

Pe parcursul a câtorva ani, deși Acordul intrase în vigoare, Departamentul, apoi MM se opunea eliberării de permisiuni pentru începerea explorării de țiței. Totuși, sub presiunea GRM, s-a inițiat modificarea legislației care ar oferi posibilitatea de realizare a Acordului semnat. Astfel la 25 iulie 2002 Parlamentul RM a adoptat modificarea art. 26, litera b, din Legea nr.15-38-XIII din 25.02.1998 cu privire la fondul ariilor naturale protejate de stat și a permis extragerea de petrol și gaze naturale din rezervația științifică „Prutul de Jos”.

În baza modificării date, MM a fost obligat de a aviza studiul de impact și de a elibera permisiunea de explorare a țițeiului în aceasta rezervație. Aceste lucrări au fost începute în anul 2002-2003 de către compania Redeco, iar în anul 2007 drepturile petroliștilor americani au trecut la compania „Valiexchimp”, care au continuat explorarea până undeva în anii 2015, după care aceste drepturi au fost transferate la alta companie - „Bio Fertiland” SRL. Această companie, în lipsa unui acord cu statul și fără licență, continua activitatea sa și în anul 2022, extrăgând, anual, în jur de 6500 de tone de țiței. Țițeiul considerat unul greu, este extras de la o adâncime de circa 450 de metri cu ajutorul a 19 sonde, din cele 26 legitimate în zona de extracție. După extracție, petrolul este tratat cu produse chimice și căldură pentru a se înlătura apa și alte impurități. Ulterior, petrolul pur este transportat la depozitul companiei, de unde este vândut, în mare parte, unor firme din România.

Pentru sondele de țiței din lacul Beleu au fost create platforme suport cu o suprafață de circa 40 m² fiecare, care reprezintă insulițe artificiale de pământ pe care erau instalate blocuri de beton armat, cu drumuri de legătura între ele, dar și căi de acces dintre acestea și zona din afara lacului. Unele din aceste platforme au fost instalate, inclusiv, atât în zona strict protejată din zona de protecție a Rezervației, cât și în apropiere de locuri unde cuibăresc multe specii de păsări și alte vietăți. La extragerea petrolului se foloseau tehnologii primitive iar utilajele de

„REDECO” L.T.D. (SUA) în vederea cercetării și exploatării resurselor de țiței și gaze în Republica Moldova. Publicat 14-03-2002 în Monitorul Oficial Nr. 36-38 art. 10.

extragere și transportare a petrolului erau poluate cu țiței, neacoperite, fapt ce facilita ca precipitațiile atmosferice să spele petrolul în apele lacului Belev. Din păcate, nu erau întreprinse activitățile necesare de a proteja lacul Belev de la poluarea cu petrol. Lunar, se extrăgeau circa o mie de tone de petrol și 10–12 mii de metri cubi de gaze naturale. În același timp, gestionarii acestor sonde, nu plătesc nici impozite la stat, nici impozite locale satelor Slobozia Mare și Văleni¹¹⁰.

Ținând cont de starea deplorabilă creată în această rezervație, au fost întreprinse inițiative de anulare a acestui contract dar care, așa și nu s-au soldat cu succes¹¹¹. Astfel, încă în anul 2013, fracțiunea Partidului Liberal din Parlamentul RM, a propus să fie introduse modificări legislative, care ar interzice activitățile de explorare și extragere a resurselor naturale în rezervațiile naturale, înregistrând o inițiativă de modificare și completare a *Legii privind fondul ariilor naturale protejate de stat*.

La aceasta propunere a fracțiunii Partidului Liberal, în anul 2016, GRM a prezentat un aviz negativ, prin care se specifica că, decizia de a da în concesiune terenurile din rezervația naturală e corectă și în conformitate cu legea privind concesiunile, deși, după cum a explicat anterior Curtea de Conturi o astfel de constatare contravine acestei legi (!). În opinia Guvernului, Acordul de concesiune urmează a fi neschimbat, iar singura acțiune ce necesită a fi întreprinsă este asigurarea unui control mai riguros din partea MM în ce privește respectarea legislației ecologice.

Un alt exemplu al intențiilor eronate a GRM, care putea aduce urmări negative semnificative asupra stării biodiversității în republică, a fost inițiativa din anul 2007 de transformare a rezervațiilor științifice în parcuri naționale¹¹². Împotriva acestei inițiative s-au opus categoric instituțiile științifice de profil naturalistic și comunitatea ONG-urilor de mediu - Partidul Ecologist „Alianța Verde”, organizațiile neguvernamentale de mediu „Eco-Tiras”, „Fauna”, „Biotica”, „MEM”, Academia Națională de Științe Ecologice. Acestea au cerut Guvernului să renunțe la proiectul de lege, în acest sens. S-a menționat că, propunerea de a transforma cele 5 rezervații științifice din țară în parcuri naționale și schimbarea statutului lor, va scădea în mod esențial gradul lor de

¹¹⁰ Scrisoare deschisă către Guvern din partea locuitorilor Sloboziei Mari: Lacul Belev e pe cale de dispariție și trebuie salvat. În: Revista Natura. Aug 13, 2021.

¹¹¹ Inițiativa deputaților PL: interzicerea activităților de explorare și extragere a resurselor naturale în rezervațiile naturale. 3/12/2013. Press releases (parlament.md)

¹¹² Infotag. 01.02.2007. Ecologiștii cer Guvernului să nu transforme rezervațiile științifice ocrotite de stat în parcuri naționale.

protecție și va contribui la degradarea ultimilor refugii ale lumii sălbatice. Se constata că, scopul real al amendamentului propus este exploatarea pădurilor valoroase, care au mai rămas pe teritoriul rezervațiilor și exploatarea teritoriului prin construcția vilelor, complexelor turistice, și a altor activități economice. Spre fericire, această inițiativă a Guvernului Comunist de atunci, așa și nu a fost promovată.

Pe parcursul Guvernării PCRM, la inițiativa Președintelui republicii, Vl. Voronin s-a adoptat o nouă decizie, care contravenea legislației în vigoare atât cu privire la statului arilor protejate, cât și a legii cu privire la Evaluarea Impactului de Mediu și Expertizei Ecologice de Stat - decizia de a construi o cale ferată în direcția Cahul-Giurgiulești cu o lungime de 50 de kilometri prin rezervația Prutul de Jos și un site Ramsar – al Lacului Beleu. Mai multe ONG-uri de mediu au fost împotriva proiectului, dar fără nici o reacție din partea autorităților. Construcția era nejustificată atât din punct de vedere economic, cât și ecologic, afectând structura ecosistemelor Luncii Prutului Inferior. După cum a constatat Curtea de Conturi a RM¹¹³, Agenția Construcții și Dezvoltare a Teritoriului a eliberat permisiunea de executare a lucrărilor paralel cu proiectarea și expertizarea lor, ceea ce a determinat situația că nici până în prezent nu este întocmit proiectul de construcție a liniei de cale ferată „Cahul-Giurgiulești” și nu există un deviz general de cheltuieli, expertizat regulamentar. Acest fapt nu permite determinarea costului real al lucrărilor de construcție, precum și volumul lucrărilor necesare pentru finisarea acestui obiectiv, nu poate fi confirmat costul final al lucrărilor de construcție. Mai mult ca atât, pentru demararea lucrărilor de construcție, Serviciul de Stat pentru Verificarea și Expertizarea Proiectelor și Construcțiilor a recomandat documentația de proiect și devizul general (care conținea unele sume neargumentate și exagerate), ceea ce a determinat riscul de aplicare neconformă a costurilor pentru lucrările de construcție a liniei de cale ferată și, respectiv, de utilizare neconformă a mijloacelor financiare.

Sub aspect de mediu o astfel de decizie contravine legislației în vigoare, deoarece lucrările la calea ferată au început fără să existe un studiu de impact asupra mediului, generând riscuri pentru ariile protejate din zonă. În plus, trebuie de specificat că tronsonul feroviar este construit în lunca Prutului, zona naturală protejată atât prin legislația RM, cât și prin convențiile Ramsar și Espoo (cu privire la evaluarea impactului de

¹¹³ *Probleme și deficiențe nesoluționate la construcția liniei de cale ferată „Cahul-Giurgiulești”* (ccrm.md)

mediu în context transfrontier), la care Moldova este parte¹¹⁴. Potrivit experților, impactul de mediu a fost ignorat totalmente, calea ferată afectând habitatele naturale pentru mai multe specii: lebăda albă, gâsca cenușie, pelicanul, nagâțul, pescărușul verde, pisica de stufăriș, vidra europeană, hermelina, bizamul, tritonul, broasca țestoasă ș.a. De asemenea, bălțile Prutului de Jos sunt importante locuri de depunere a icrelor pentru peștii care populează Prutul și Dunărea și care vor dispărea odată cu continuarea lucrărilor, avertizează specialiștii. Mai mult ca atât, documentația de proiect așa și nu a fost supusă dezbaterilor publice. În plus, construcția dată, a fost începută convingând localnicii, care au terenuri în zonă, să le cedeze contra unor sume modeste. La festivitatea de inaugurare a lucrării, membrii MEM au fost împiedicați să participe, pe motiv că aceștia „nu sunt localnici”, dar și reprezentanții Centrului de Consultanță Ecologică Galați, singura asociație din România care a luat atitudine față de acest proiect, reprezentanții ei fiind împiedecați la frontieră să ajungă la Giurgiulești, în timpul în care președintele Vl. Voronin inaugura începerea lucrărilor.

Una din problemele cele mai complicate, care are un impact negativ deosebit asupra ariilor protejate este cea a finanțării acestora. Conform art. 90 alin. (1) al *Legii nr.1538/1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat*: „Finanțarea rezervațiilor științifice, parcurilor naționale, rezervațiilor biosferei, grădinilor dendrologice și grădinilor zoologice se face de la bugetul de stat, din mijloace speciale, din fonduri ecologice, din donații ale persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine, din alte mijloace. Realitatea ultimilor trei decenii este că, deși rezervațiile științifice au fost create și există, ele nu sunt finanțate de către buget sau din Fondul Ecologic Național ci numai de Asociația „Moldsilva”. La această temă s-a vorbit de nenumărate ori, dar fără schimbări. Mai mult ca atât, după cum menționează în interviul său I. Trombițchi la Europa Libera¹¹⁵, la slaba finanțare a rezervațiilor naturale și la lipsa interesului de susține activitățile *din cadrul lor contribuie și existența contradicțiilor în legislația națională. Astfel, în Codul forestier*, adoptat în 1997 și în *Legea cu privire la fondul ariilor naturale protejate de stat* din 1998 există o contradicție, deoarece în Codul forestier este scris despre cele mai prețioase arii protejate sunt rezervațiile naturale care sunt subordonate Agenției „Moldsilva”, pe când în *Legea cu privire la fondul ariilor*

¹¹⁴ Agenția de presa IPN. *Construcția căii ferate Giurgiulești-Cahul riscă să distrugă rezervația protejată de stat „Lunca Prutului Inferior”* 25.05.2007.

¹¹⁵ Trombițchi, I. Europa liberă. 21 mai, 2021. „*Codrii uscați*”: statul nu finanțează întreținerea rezervațiilor naturale.

naturale protejate este scris că, rezervațiile științifice sunt subordonate MM. În realitate, s-a creat o situație când astăzi aceste arii protejate sunt numite rezervații științifice, dar în statutele lor se specifică că ele sunt rezervații silvice naturale, ceea ce nu corespunde legislației și această contradicție este argumentul de bază utilizat mulți ani de „Moldsilva” pentru a menține aceste rezervații în subordinea sa. Evident că, în lipsa finanțării lor bugetare, acestea desfășoară activități economice pentru a supraviețui, ocupându-se mai mult de supraviețuirea lor prin utilizarea, și exploatarea resurselor naturale, decât de conservarea biodiversității.

Totodată, trebuie să relevăm că practic au rămas fără finanțare bugetară toate Programele de conservare a biodiversității, inclusiv programul de dezvoltare a rețelei ecologice naționale. Deși, în acest sens, există legea adoptată în 2008, dar și un plan național, bugetele anuale nu alocă resurse în acest scop, mizându-se pe finanțarea din programele internaționale sau finanțarea ocazională în bază de proiecte individuale din FEN.

2.2. Protecția speciilor rare și pe cale de dispariție. Cartea Roșie

După obținerea independenței statale în RM s-au intensificat activitățile ce țin de evaluarea și reactualizarea speciilor rare și pe cale de dispariție. Mai mult ca atât, au fost elaborate actele normative ce reglementează activitățile în domeniu. Astfel, în anul 2005 a fost adoptată o lege specială a „Cărții Roșii”¹¹⁶ iar apoi (2006) o dispoziție specială a GRM cu privire la crearea Comisiei acesteia¹¹⁷. Tot în anul 2006 a fost adoptat și Regulamentul cu privire la modul de folosire a obiectelor Cărții Roșii¹¹⁸. Conform acestor documente, începând cu anul 2007, ea va fi editată odată la zece ani. Tot în anul 2007, MM a format, în acest scop, o comisie națională de experți în ecologie.

Pe parcursul anilor 90 au fost adunate noi materiale și informații despre flora și fauna republicii în baza cărora prima ediție a Cărții Roșii a fost revăzută și completată. Cercetările au constatat că, în decurs de un sfert de secol, numărul speciilor rare și periclitare s-a mărit esențial. Astfel, în ediția a doua a „Cărții Roșii a Republicii Moldova”¹¹⁹, publicate în 2001, au fost incluse deja 130 specii de plante și 108 specii de animale (comparativ cu 26 de specii de plante și 29 de specii de animale incluse

¹¹⁶ Legea cu privire la Cartea Roșie a Republicii Moldova nr. 325-XVI din 15.12.2005

¹¹⁷ Hotărârea Guvernului nr. 796 din 7.07.06 cu privire la instituirea Comisiei Naționale a Cărții Roșii a Republicii Moldova.

¹¹⁸ Regulamentul cu privire la modul de folosință specială a obiectelor Cărții Roșii a Republicii Moldova (aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1094 din 22.09.2006).

¹¹⁹ Legea nr. 149/2006 privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura.

în prima ediție). Dintre plantele care au fost incluse în această ediție fac parte ghiocelul, vonicerul, estivalul, coroniștea elegantă; dintre animale - nictatul gigantic, pisică sălbatică, cocostârcul negru, dropia mică, șarpele Esculap ș.a. Pentru prima dată în Cartea roșie au fost incluse specii rare de ciuperci, mușchi și licheni.

Activitățile de reactualizare a „*Cărții Roșii a RM*” au continuat la finele anilor 2010 care s-au soldat cu apariția a celei de a III-a ediții¹²⁰. Cartea actualizată a fost elaborată în baza cercetărilor unui grup de 70 de savanți, colaboratori ai Grădinii Botanice (Institut) și Institutului de Zoologie ale AȘM, profesori și cercetători de la universități. Ea include un număr și mai mare de specii - 208 specii de plante și fungi, 219 specii de animale, selectate pe trei criterii ale Listei Roșii a IUCN: vulnerabile (VU); periclitate (EN); critic periclitate (CR). Lucrarea a apărut în text bilingv (paralel): român (inclusiv cu prezentarea denumirii populare, după caz) și englez. Cartea, pregătită de Editura „Știința”, este nu numai un document științific ci, deopotrivă, o enciclopedie a frumuseților naturii, un semnal de alarmă, dar și un îndemn la protecția biodiversității. Analiza listelor prezentate în această ediție ne demonstrează că pe parcursul a doar 14 ani se constată aproape o dublare a florei și faunei aflate în pericol. Unele specii rare de pe teritoriul RM (papucul-doamnei, cornaciul-natant, sita-zânelor, vipera-de-stepă, rața-roșie etc.) au o importanță internațională, fiind incluse în „Cartea Roșie a Europei”.

În anii de după independență au fost adoptate câteva legi ce reglementează utilizarea și protecția lumii animale și vegetale, inclusiv a speciilor rare, pe cale de dispariție.

Prima lege în acest domeniu a fost cea privind regnului animal al RM¹²¹ care reglementează relațiile în domeniul protecției și folosirii animalelor sălbatice (mamifere, păsări, reptile, amfibii, pești, insecte, crustacee, moluște etc.), care viețuiesc în mod natural pe uscat, în apă, în atmosferă sau în sol, populează permanent sau temporar teritoriul republicii. Legea are stipulări speciale ce se referă la speciile de *animale rare, periclitate și vulnerabile*. Ea prevede că protecția regnului animal se asigură prin intermediul unui șir de măsuri printre care și (I) protecția și ameliorarea habitatului, condițiilor de reproducere și căilor de migrație a animalelor; (II) crearea de arii naturale protejate de stat; și, (III) reproducerea în condiții de captivitate a speciilor de animale rare, periclitate și vulnerabile. Legea conține și un articol special (nr. 16) cu

¹²⁰ *Cartea Roșie a Republicii Moldova* – Ed. a 3-a. – Chișinău: Î.E.P. Știința, 2015.

¹²¹ *Legea regnului animal*. Nr. 439 din 27-04-1995. Publicat: 09-11-1995 în Monitorul Oficial Nr. 62-63 art. 688.

referință la protecția speciilor de animale rare, periclitare și vulnerabile (1) speciile de animale rare, periclitare și vulnerabile sunt în mod obligatoriu protejate de stat și se includ în „*Cartea Roșie a Republicii Moldova*”, și (2) nu se admit acțiuni care pot conduce la pierderea, reducerea efectivului, precum și la degradarea habitatului speciilor de animale menționate. În anexele 3 și 4 ale acestei legi sunt incluse atât lista speciilor faunistice incluse în *Cartea Roșie a RM*, cât și speciilor și grupelor sistematice faunistice relativ rare (monumente ale naturii) protejate de stat și taxele de încasare pentru pagubele cauzate de către persoanele fizice și juridice prin vânzare, pescuit, dobândire, colectare, comercializare, posesiune și export ilicite sau prin nimicire.

În anul 2006 este adoptată *Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura*¹²², care reglementează modul și condițiile de creare și protecție a fondului piscicol, de reproducere, creștere și dobândire a hidrobionților, de ameliorare a obiectivelor acvatice piscicole și dezvoltare a pisciculturii, stabilește principiile activității autorităților publice abilitate cu gestionarea resurselor biologice acvatice. Art. 19 al acestei legi se referă la restricțiile privind pescuitul speciilor incluse în „*Cartea Roșie a RM*”. Legea stipulează că (I) în scopul conservării resurselor biologice acvatice, se interzice pescuitul speciilor incluse în *Cartea Roșie a RM*, și (II) pentru repopularea, selecția, aclimatizarea, răspândirea, regenerarea și ameliorarea resurselor biologice acvatice, pentru efectuarea studiilor și cercetărilor științifice, folosirea animalelor în scopuri culturale (expoziții zoologice, acvarii etc.), precum și în cazurile de îmbolnăvire în masă a acestora (epizootii), se permite, în baza unei autorizații speciale eliberate de autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului, la propunerea AȘM și Consiliului ihtiologic, pescuitul speciilor incluse în *Cartea Roșie*.

În anul următor s-a aprobat *legea privind regnul vegetal*¹²³. Ea, de asemenea, stipulează în mod special regulile de utilizare și protecție a speciilor floristice rare și pe cale de dispariție. În acest sens, articolul 14 al legii printre măsurile de asigurare a conservării și protecției obiectelor regnului vegetal se specifică (I) includerea speciilor de plante rare, vulnerabile și periclitare în „*Cartea Roșie a RM*”, precum și în Lista speciilor de plante cu regim special de protecție; (II) rezervarea teritoriilor pentru crearea de arii naturale protejate de stat și instituirea statutului de arie protejată de stat pentru unele obiecte și complexe

¹²² *Legea Nr. 149 din 08-06-2006 privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura*. Op. cit.

¹²³ *Legea regnului vegetal* nr. 239/2007.

naturale; (III) crearea și evidența colecțiilor de plante din flora sălbatică. Articolul 16 al legii stipulează că, în cazul răspândirii plantelor incluse în „Cartea Roșie a RM”, pe terenurile repartizate pentru construcții, linii de comunicații sau pe terenurile care urmează a fi inundate, se asigură replantarea acestor plante pe terenuri care au condiții similare de creștere. Conform articolului 23 al *Legii Pentru speciile de plante incluse în Cartea Roșie*, atât în ariile naturale protejate, cât și în afara lor, sunt interzise colectarea părților și derivatelor acestora, tăierea, dezrădăcinarea sau distrugerea cu intenție a obiectelor regnului vegetal în habitatele lor naturale în orice stadiu al ciclului lor biologic.

Conservarea biodiversitatea ex situ. În RM se efectuează conservarea biodiversității nu numai în habitatele naturale, dar și ex-situ. Printre instituțiile mai importante în acest domeniu este Grădina Botanică (Institut) a AȘM/USM, care deține un genofond de plante de circa 11 mii specii de plante - tropicale și subtropicale, plante floricole ornamentale, plante lemnoase, plante furajere netradiționale, plante medicinale, plante aromatice. Ierbarul Grădinii Botanice și a universităților constituie cca 320 mii de mostre de plante din diferite regiuni floristice. De menționat, de asemenea, colecțiile zoologice din RM care cuprind circa 182 de specii de păsări și 4700 de specii de insecte; colecțiile de plante fosile – circa 270 de specii, de animale fosile – 500 de specii (1500 de mostre). În anul 2007 este adoptată *legea privind grădinile zoologice* ce reglementează activitatea acestora¹²⁴. Suprafața grădinilor botanice în Moldova este de circa 105 hectare; a grădinilor dendrologice - 104 hectare; și a grădinilor zoologice – de 20 hectare.

2.3. Documentele PE privind protecția biodiversității și ariile protejate de stat

Primul document de politici de stat, special în domeniul conservării biodiversității, a fost adoptat încă în anul 2001 - *Strategia națională și Planul de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice*. În el au fost trasate direcțiile principale de activitate pentru următorii 10 ani. Planul de acțiuni propunea realizarea a 263 de acțiuni cu un cost total de cca 19 milioane dolari SUA. O mare parte din aceste acțiuni au fost realizate, iar progresul de implementare a fost reflectat în cele cinci rapoarte naționale cu privire la diversitatea biologică (1999, 2001, 2005, 2010, 2014)¹²⁵. Se propunea ajustarea cadrului normativ la

¹²⁴ *Legea grădinilor zoologice* nr. 136/2007.

¹²⁵ A se vedea: pagina web a CDB (www.cbd.int) și a Oficiului Biodiversitate pe lângă Ministerul Mediului (<http://bsapm.moldnet.md>)

standardele europene, dar și constituirea rețelei ecologice naționale, ca parte integrantă a Rețelei ecologice paneuropene, prin: (I) modificarea și completarea *Legii cu privire la fondul ariilor naturale protejate de stat*, prin includerea datelor recente de reevaluare a obiectelor și complexelor din fondul ariilor protejate și includerea a noi arii naturale protejate; (II) elaborarea *Legii cu privire la peisaje*, care va stabili cadrul legal pentru protecția și conservarea peisajelor naturale și culturale; (III) elaborarea Hotărârii de Guvern privind aprobarea regulamentelor pentru noi arii naturale protejate create: Parcul Național „Orhei”, Parcul Național „Nistrul Inferior” și Rezervația biosferei „Prutul de Jos”. Suplimentar, se propunea extinderea sistemului de arii naturale protejate cu sectoare reprezentative de vegetație de stepă din zona Bugeacului (rezervația naturală și aria cu management multifuncțional), dar și evaluarea unor noi obiecte și complexe naturale, pentru a fi incluse în sistemul de arii naturale protejate de stat.

Planul național de creare a REN¹²⁶, la care ne-am referit anterior, prevedea un șir de măsuri practice de realizare a acestei rețele și, în primul rând, identificarea și cartografierea elementelor rețelei ecologice naționale care trebuia efectuată în următoarele direcții: (I) determinarea în spațiu și cartografierea ariilor destinate constituirii rețelei ecologice naționale, a apartenenței administrative și juridice, a regimului proprietății funciare și a zonelor de reconstrucție ecologică; (II) elaborarea pașapoartelor obiectelor rețelei ecologice naționale (zonele-nucleu, coridoarele ecologice, zonele-tampon); (III) zonarea rețelei ecologice naționale; (IV) elaborarea și editarea atlasului rețelei ecologice naționale și a hărții biogeografice.

Teritoriile potențiale pentru includere în rețeaua ecologică națională și coridoarele ecologice identificate, precum și harta schematică a rețelei ecologice naționale (anexele nr. 1–3 la program), care urmau a fi identificate în scopul menținerii integrității faunei și florei și a altor componente ale diversității biologice pentru stabilitatea populațiilor și ecosistemelor naturale, al reproducerii și răspândirii speciilor rare vulnerabile și periclitate din flora și fauna sălbatică, precum și al conservării diversității peisagistice, inclusiv a complexelor geologice și fizico-geografice și a monumentelor de istorie și cultură naturală.

Ulterior, aspectele biodiversității au fost incluse și în *Strategia de mediu pentru anii 2014-2023* și *Planul de acțiuni pentru implementarea*

¹²⁶ Programul național privind constituirea rețelei ecologice naționale pentru anii 2011-2018, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 593/2011. Op. cit.

acesteia, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 301 din 24/ 2014¹²⁷. Planul prevedea stabilirea unui organ special pentru gestionarea fondului ariilor naturale protejate de stat, care să asigure perfecționarea sistemului de management al acestor arii, respectarea regimului special al acestora, inventarierea și pașaportizarea acestora, ținerea și completarea Cadastrului ariilor naturale protejate de stat, elaborarea și implementarea planurilor de management și DD a acestora, atragerea de fonduri necesare de la organismele internaționale, dezvoltarea valorilor ecoturistice în aceste zone. Conform acestui document, până în 2023 MM și-a propus crearea și dezvoltarea a două arii naturale protejate de stat mari, cum ar fi Parcul Național „Nistrul Inferior” și Rezervația Biosferei Delta Dunării, cu implicarea României, RM și Ucrainei, cât și restabilirea a 150 mii ha de zone umede, ca instrument al conservării biodiversității și utilizării raționale a resurselor de apă, cu includerea acestora în circuitul economic. Erau stabilite și cifra extinderea suprafețelor de păduri până la 15% din teritoriul țării, a ariilor naturale protejate de stat până la 8% din teritoriu și asigurarea managementului eficient și durabil al ecosistemelor naturale.

Deși în anii de după adoptarea documentelor specificate au fost înregistrate progrese semnificative în domeniul protecției biodiversității (extinderea ariilor naturale protejate și a terenurilor împădurite, crearea rețelei ecologice naționale, conștientizarea ecologică a populației etc.), procesul de degradare a ecosistemelor și habitatelor naturale nu a fost stopat. În acest context, s-a considerat necesar de a reactualiza *Strategia privind diversitatea biologică a RM, adoptându-se Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2015-2020*¹²⁸. Unul din scopurile principale ale documentului este racordarea acțiunilor de conservare a diversității biologice la cerințele tratatelor internaționale la care RM este parte, în special la prevederile Planului Strategic pentru Biodiversitate 2011-2020 și *Țintele Aichi pentru Biodiversitate „Trăind în Armonie cu Natura”*, aprobate la Conferința Părților CDB. Pentru asigurarea unui management durabil și a unui cadru instituțional eficient, direcțiile principale ale Strategiei sunt orientate spre asigurarea cadrului legislativ și normativ în domeniul protecției regnului animal și vegetal, extinderea ariilor naturale protejate de stat și de creare a REN

¹²⁷ *Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia*, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 301 din 24 aprilie 2014.

¹²⁸ Hotărârea Guvernului nr. 274 din 18.05.2015 cu privire la aprobarea Strategiei privind diversitatea biologică a Republicii Moldova pentru anii 2015-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia.

de la 5,5% până la 8%, mărirea suprafețelor împădurite (de la 11,1 până la 15%) și gestionarea lor durabilă, asigurarea protecției habitatelor valoroase și crearea beneficiilor de pe urma folosirii resurselor genetice, dezvoltării agriculturii durabile. Planul de acțiuni include și crearea zonei umede de importanță internațională (Ramsar) „Domneasca” în bazinul Prutului de Mijloc. După cum vedem, obiectivele stabilite sunt cele deja stipulate în documentele adoptate anterior.

2.4 Evoluția protecției, regenerării și extinderii pădurilor

De rând cu activitățile de luare sub protecție a unor obiecte naturale sau a unor specii lumii sălbatice, încă din etapele timpurii omul a întreprins activități ce țineau de protecția, regenerarea și plantarea pădurilor. Avem însă puține materiale care ar demonstra acțiunile întreprinse până la începutul sec. al XIX-lea, în acest sens, care pot fi găsite în arhiva de stat. Până la această etapă am putea aduce numai unele exemple ce țineau de reglementarea activităților de protecție a pădurilor din cadrul Moldovei medievale, care au fost expuse în unele publicații ale colegilor români.

Astfel, încă în legile braniștilor adoptate în sec. al XIV-lea, după cum menționează M. Duțu¹²⁹, erau interzise, în scop de conservare, doborârea arborilor, păscutul vitelor, fără autorizarea expresă a proprietarului, iar cei care încălcau „legea braniștei” erau aspru sancționați, aplicându-li-se pedeapsa corporală și confiscarea a tot ce aveau asupra lor când săvârșeau fapta. Mai apoi - în sec. al XVIII-lea, au fost aprobate acte speciale ce țineau anume de ocrotirea pădurilor. Astfel, după cum ne informează D. Galupa¹³⁰, la 4 ianuarie 1742, voievodul Constantin Mavrocordat acordă volnicie lui Andrei Ruset să apere pădurea Stânca. În anul 1783 se reînnoiește cartea de pădure a mănăstirii Căldureșeni, din episcopia Râmnicului. Sunt referințe istorice privitoare și la Basarabia. Bunăoară, în anul 1799 călugării de la schitul Dobrușei, de prin părțile Sorociei, cer carte lui C. A. Ipsilante pentru apărarea pădurii de pe moșia schitului. Prin uricul domnesc din 29 septembrie 1799, li se acordă dreptul solicitat de a exclude locuitorii de la tăiatul pădurii și de a-i opri să mai aducă stricăciuni arborilor în picioare. Se permitea însă ridicatul doborâtorilor și uscăturilor pentru trebuințele de foc, fără a plăti zeciuială.

Spre finele sec. al XVIII-lea au fost adoptate și primele acte juridice românești care reglementau utilizarea și protecția pădurilor - prima

¹²⁹ Duțu, M. *Dreptul Mediului. Suport de curs. Sinteza dreptului mediului*. doc (ueb.ro)

¹³⁰ Galupa, D. *Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. Op. cit. - P. 48-57.

lege silvică „Orânduiala de pădure” pentru Bucovina (1786). Capitolele acestui document au fost următoarele¹³¹: „Pontul 1. În ce chip trebuie după rânduială să se ție pădurile în bună rânduială, să se hăznuiască și să se taie. Pontul 2. Curățitul locului unde să se oboară și să taie pădurea, și chipul cu care să poartă de grijă pentru creșterea în urmă de nou a pădurii. Pontul 3. Însemnătatea soiurilor de lemn, care acolo în țară cresc și ce să face dintrânsul, și care folos dau. Pontul 4. Strângerea sămânțelor de pădure, păstrarea și semănatul. Pontul 5. Trebuința sau nevoie ca totu moșinașu de codru să ție buni și cu știință pădurari. Pontul 6. Greșelile ce se arată mai josu, sântu cu tărie oprite. Pontul 7. Poruncă de oprire pentru capre și oi. Pontul 8. Pentru steclari, băile de fieru și facerea potajului sau fierturile de cenușe. Pontul 9. Pentru pădurile târgurilor și a sătenilor sau răzeșești. Pontul 10. Pentru păduri bisericesti sau ctitorești. Pontul 11. Pedepse rânduie și așezate pentru stricătorii și călcătorii de păduri. Pontul 12. Tăietura pădurilor la munți.”

După cum am specificat mai sus la compartimentul instrumentelor legislative ale ME, în scurt timp după adoptarea Orânduirii de pădure pentru Bucovina, a urmat și „anafora” pentru codru, dumbrăvi și lunci din 1792 a domnitorului Alexandru Moruzzi în Moldova. Acestea reglementau, în principal, dreptul de proprietate și de folosință asupra pădurilor, inclusiv fauna lor, cuprinzând, totodată, o serie de recomandări de ordin tehnic privind: stabilirea vârstei optime 3 pentru tăiere, curățirea pădurii, interzicerea pășunatului etc., care foloseau reglementării și ocrotirii fondului forestier¹³². „Ponturile în ce chip s-au hotărât cu sfatul de obște pentru paza dumbrăvilor, a rădiurilor a luncilor și a codrilor merei”. În introducere se spunea că, în ținutul Sorociei s-a tăiat fără socoteală „multe dumbrăvi și păduri. Ponturile sunt șase la număr și prevăd: „...să fie oprite de a nu se strica rădiurile și dumbrăvile supt nici un nume”. S-a luat măsura de a se păstra pădurile, s-a reglementat obligația stăpânilor de moșii întru asigurarea pazei pădurilor. În același timp, au rămas intacte drepturile sătenilor de a tăia lemn pentru nevoile proprii sau pentru biserică¹³³. La 3 ianuarie 1805, același domnitor emite „așezământ agrar”, care restrânge drepturile țăranilor clăcași asupra fânețelor, pășunilor și pădurilor.

2.4.1. Protecția pădurilor în anii 1812-1917. Am specificat anterior că, prima jumătate a sec. al XIX-lea pădurile Basarabiei încep a fi

¹³¹ Idem.

¹³² Duțu, M. *Dreptul Mediului. Suport de curs*. Op. cit

¹³³ Galupa, D. *Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. Op. cit. - P. 51.

tăiate masiv, inițial în legătură cu necesitățile pentru construcția flotei rusești, apoi și cu necesitatea extinderii terenurilor agricole. Anume în legătură cu prima sarcină, autoritățile ruse identifică și i-au sub protecție cele mai valoroase sectoare de păduri de stejar din ținut, care erau ulterior exploatate în acest scop. Aceste activități î-și au originea încă de la decretele lui Petru I de la începutul sec. al XVIII-lea, prin care se organiza protecția acestor păduri. În acest scop, fusese creată un sistem de control pe lângă Administrația Flotei maritime a Rusiei și instituite amenzi stricte pentru deteriorarea acestor păduri sau tăieri ale stejarilor din ele. Mai mult ca atât, fusese stabilite și interdicții de a tăia arbori de-a lungul râurilor pe care urma să fie transportate stejarii tăiați¹³⁴. În anul 1786 Ecaterina a II-a a aprobat primul cod silvic, „Statutul silvic”, care a avut o importanță deosebită în constituirea legislației silvice a imperiului. A fost introdusă plata pentru recoltarea lemnului. Mai apoi, la 27 februarie 1799, țarul Pavel I semnează un decret special, conform căruia, se creează o instituție specială în domeniul - Departamentul silvic al Imperiului, care avea responsabilitatea de administra pădurile din țară¹³⁵. Conform ucazului dat Corpului silvic în care intra personalul de pază, alt personal specializat silvic, era o unitate militară, oferindu-se grade militare și uniforma de serviciu pentru silvicultori și care era foarte asemănătoare cu cea a marinarilor.

Odată cu ocupația țaristă pădurile noii gubernii, Basarabiei, sunt supuse aceluiași regim și acelorași reguli de administrare și exploatare ca și în alte gubernii. Un rol aparte l-a avut și calitatea înaltă a lemnului de stejar din codrii locali, amplasarea lor în apropiere de Marea Neagră, spre care erau ațintite aspirațiile strategice ale Imperiului. Respectiv, aceste păduri erau în special protejate și conservate. La activitățile de conservare a pădurilor valoroase de stejar în scopul lemnului pentru corăbiile rusești se referea T. Gheideman¹³⁶, care a exemplificat primele încercări de conservare conștientă a pădurilor de pe teritoriul interfluviului Nistru-Prut de la începutul sec. al XIX-lea, când acestea au fost cercetate și identificate atât sectoarele pădurilor de stejar, cât și arbori individuali, pretabili pentru construirea de nave.

Primul document special dedicat reglementării utilizării și protecției pădurilor apare numai în 1888 - „Regulamentul privind protecția

¹³⁴ История законодательной деятельности в области охраны и использования объектов живой природы. BioDat; История законодательной деятельности в области охраны живой природы

¹³⁵ Galupa, D. Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova. Op. cit. - P. 52.

¹³⁶ История охраны растительного покрова СССР. Op. cit. - С. 291-292.

пăдurilor”, care cuprindea tot întregul Imperiu Rus (a se vedea capitolul 1). Conform acestui regulament, toate pădurile se considerau protejate și nu se admitea nimicirea lor. În același timp, Regulamentul permitea transferarea unor porțiuni de păduri în alte categorii de terenuri, când aceasta era necesar, și respectiv, permițând în cadrul lor de a efectua tăieri masive¹³⁷. În 1905, a fost adoptat un nou Regulament Forestier, mult mai desfășurat, care conținea 815 articole. Fiind destul de complex și greu de aplicat, s-a decis perfecționarea și reducerea volumului lui, iar în anul 1913 a fost adoptată o nouă versiune a lui, care conținea 481 de articole grupate în șase cărți¹³⁸: (I) Despre protejarea și paza pădurilor; (II) Despre pădurile statului; (III) Despre pădurile statului subordonate nemijlocit Departamentului silvic; (IV) Despre pădurile din proprietate privată; (V) Despre pădurile generale, tranzitate și în litigiu; (VI) Despre responsabilitatea pentru încălcările dispozițiilor pentru păduri. Acest document reglementa toate aspectele silvice și prescria drepturile și obligațiunile deținătorilor de păduri, sistemul de control, autorizare și monitorizare a utilizării resurselor forestiere.

Cu referire la activitățile practice ale protecției, regenerării și extinderii pădurilor din Basarabia, specificăm că, tăierile masive a pădurilor începute în sec. al XIX-lea, la care ne-am referit în capitolul 2 al primei părți a IE a RM, au avut o reacție a societății, deoarece se conștientiza necesitatea lucrărilor de îngrijire, de regenerare și plantării de păduri noi, care au început a fi efectuate organizat încă în prima jumătate a sec. al XIX-lea, iar apoi fiind intensificate în anii 70-80 ai acestui secol. Despre aceasta scria A. Tcacenco¹³⁹, care arăta că, primele lucrări de îngrijire a pădurilor în Basarabia au început încă în anul 1825, apoi au fost efectuate noi plantări în pădurile județului Hotin. Ulterior, în anul 1841 au fost efectuate plantări și în unele zone ale luncii Prutului. Același autor specifica că, către anul 1861 în județului Bender erau plantate cca 90 ha de noi păduri. Ulterior, între anii 1876-1882, în această provincie au fost plantate noi păduri din salcâm, pe o suprafață de cca 295 deseatine. Datele acestor plantări sunt generalizate de autor într-un tabel separat. El menționa că, până în anul 1914, în pădurile de stat din Basarabia au fost plantate circa 5625 ha de noi păduri. Evident, că aceste suprafețe erau cu mult mai mici decât suprafețele pădurilor

¹³⁷ Мокрицкий, С. И. Прошлое и настоящее молдавского леса. - Кишинев, «Карта Молдовеняска», 1970.

¹³⁸ История законодательной деятельности в области охраны и использования объектов живой природы. Оp. cit.

¹³⁹ Ткаченко, А. Из прошлого лесов Молдавии. В: Охрана природы Молдавии. Вып. 2. - Кишинев, 1961.

tăiate. După cum ne informează D. Galupa, pe parcursul ocupației țariste în Basarabia încep a fi plantate păduri și pe terenurile degradate în scopul ameliorării lor. Încă în anul 1912 au fost formate așa-numitele partide pentru împădurirea râpelor și fixarea nisipurilor. În cadrul acestor plantări s-a folosit salcâmul și cenușarul, pentru pereții râpelor, pe marginea și la începutul acestora. În total, în acest timp s-au plantat 535 ha păduri, inclusiv și perdele forestiere de protecție¹⁴⁰.

În prima jumătate a sec. al XIX-lea au fost începute plantările de păduri în stepele Bugeacului. Unul din documentele istorice, cu referire la plantările de noi păduri în stepele din Sudul Imperiului Rus, este corespondența dintre General-gubernatorul Novorossiei și a Basarabiei, graful Voronțov, care includea propuneri făcute în data de 18 iulie 1828 și care s-au înregistrat ca prescripția nr. 390 din 11 martie 1831 către Camerele Statului din Ecaterinoslavsk, Herson, Basarabiei și expediției Statului din Tavria (Crimeea)¹⁴¹. Prescripția respectivă prevedea obligarea administrațiilor de voloste și satești să organizeze crearea pe lângă fiecare localitate și bazine acvatică a plantațiilor din arbori forestieri cu valuri de pământ și garduri vii din iasomie sălbatică sau salcâm¹⁴². În acest scop, la indicația ministrului finanțelor Rusiei din 1831, care se referea la necesitatea plantărilor de păduri în stepele sudului Rusiei, se indica necesitatea de a efectua următoarele: (a) în scopul de a reduce deficitul de umezeală de a construi fântâni, iazuri și lacuri de acumulare în râpe și vâlcele, ce trebuie să fie înconjurată cu arbori, arbuști și terenuri înerbite; (b) de a planta arbori și arbuști de-a lungul cursurilor de apă din specii care cresc repede - salcâm și iasmin. La aceste plantări trebuie să participe toată populația locală, astfel ca în câțiva ani să se vadă succese în apariția noilor păduri. Materialul lemnos de la aceste plantări urmează să rămână în proprietatea populației locale care să beneficieze de el, pădurea plantată rămâne în proprietate publică, iar conducerea localităților trebuie să asigure ca aceasta să nu fie furată sau degradată; (c) în scopul plantării noilor păduri de a obliga și a pune în responsabilitatea ocoalelor silvice locale sarcina de a furniza fără plată materialul săditor și a pueților. În rezultatul activităților întreprinse, deja către mijlocul sec. al XIX-lea în zona Bugeacului erau circa 101 de plantații noi forestiere unde creșteau cca 1 140 000 arbori.

¹⁴⁰ Galupa, D. *Înființarea perdelelor forestiere de protecție în calitate de măsură de adaptare la schimbările climatice: Ghid practic pentru producătorii agricoli* / Dumitru Galupa, Ion Talmaci; coordonator: Constantin Ojog; Unitatea Consolidată pentru Implementarea Programelor IFAD (UCIP IFAD). – Chișinău: S. n., 2021 (Tipogr. „Bons Offices”).

¹⁴¹ Idem.

¹⁴² Idem.

Situația catastrofală ale pădurilor din proprietatea mănăstirilor către finele sec. al XIX-lea a impus Guvernul Rusiei țariste să scoată din proprietatea lor aceste păduri și să le dea în cârmuirea statului, creând în acest scop o direcție silvică specială în Chișinău, în componența căreia erau câțiva specialiști silvici. Din păcate, acest transfer așa și nu a asigurat o îmbunătățire a situației acestor păduri, pentru că tăierile masive au continuat.

Conform lui A. Tcacenco, în anii 30-40 ai sec. al XIX-lea în orașele Basarabiei – Chisinau, Bolgrad, Comrat, încep a fi plantate și parcuri orășenești. Către anii 60 ai acestui secol deja au fost create cca 3837 deseatine de noi păduri și parcuri – în județul Ackerman (2294); în județul Bender (1543), dar și în localitățile Comrat, Dezghinje, Tomai, Taraclia și Chirsova. Plantații de păduri au fost create în sec. al XIX-lea și pe terenurile unor proprietari mari de pământ. Plantarea noilor păduri a continuat și la finele sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, deși cu tempouri mult mai mici, apoi, în al doilea deceniu al acestui secol s-au stopat, datorită perturbațiilor politice și militare din acel timp.

În general, după cum afirma V. Bordiuh și A. Zîcov¹⁴³, în Basarabia lucrările de plantare a arborilor s-au produs la un nivel foarte scăzut. Printre realizările la acest capitol ei menționează crearea numai pădurii de la Hârbovăț unde au fost plantate cca 237 deseatine de noi păduri, și numai 15 ha de fâșii forestiere în tot ținutul.

2.4.2. Ocrotirea pădurilor în anii 1918-1940. Odată cu integrarea Basarabiei în cadrul Regatului Român, în perioada 1918-1920 jurisdicția română, dar și noile acte legislative ce reglementau protecția pădurilor a fost extinsă asupra Basarabiei. Printre cele mai importante documente, în acest sens, a fost „Legea pentru administrarea domeniilor Statului”, adoptată în 1872, având scopul asigurării unei paze și gospodăririi eficiente a pădurilor. Concomitent, prin această lege se înființează „serviciul de silvicultură”. Câțiva ani mai târziu, la 19 iunie 1881 este adoptat *Codul silvic al României*. Acesta oferea o reglementare de ansamblu a regimului de exploatare a tuturor pădurilor, în scopul asigurării „pe tot locul unde natura terenului și a esențelor vor permite, lemnul pentru lucru și industrie, reclamate de necesitățile generale ale țării”. Se instituia, pentru prima oară, necesitatea igienizării unor păduri, indiferent de proprietar, în scopul antierozional de fixare a solului și regularizare a regimului apelor. Codul stabilea crearea Direcției generale asupra pădurilor supuse regimului silvic. De asemenea, se

¹⁴³ Бордюг, В.; Зыков, И. Опыт ведения лесного хозяйства в Молдавской ССР. (Обзор). – Москва, 1971.

interzicea defrișarea pădurilor statului care puteau fi exploatate doar în baza amenajamentului silvic, aprobat prin „decret regesc”. Ulterior, s-a adoptat un alt document important din domeniul ocrotirii vegetației - „Condițiile generale pentru exploatarea pădurilor statului” (11 iunie 1896), precum și *Legea pentru crearea unui fond necesar pădurilor, menținerea coastelor și fixării terenurilor pe moșiile statului* (16 mai 1900), care avea prevederi importante referitoare la tăierea rațională și regenerarea unor păduri rezervate în scopul prevenirii apariției solului de eroziune¹⁴⁴.

În anul 1910 se aprobă noul Cod silvic. Prin art. 11 al acestui cod se recunoaște că „Statul va încuraja împăduririle”. Un alt document crucial pentru gospodărirea pădurilor a fost aprobat la 30 martie 1910, prin emiterea Legii pentru înființarea Casei Pădurilor¹⁴⁵.

Aceste documente au devenit călăuzitoare pentru activitățile în domeniu la prima etapă a aflării Basarabiei în Regat, după care au fost adoptate și alte documente ce țineau de ocrotirea pădurilor. Astfel, după cum ne arată C. Giurgiu¹⁴⁶, la 24 septembrie 1920 este adoptată *Legea „Pentru înființarea pășunilor comunale”*, prin care se urmărea inclusiv protecția pădurii, utilizându-se pentru pășunat numai poienile, golurile de munte, și regiunea de baltă a Dunării și Prutului. În luna iunie 1923 se aprobă „*Legea de organizare a Corpului silvic*”, iar în aprilie – „*Legea despre pădurile necesare apărării naționale*” și în mai, același an – „*Legea despre organizarea învățământului silvic*”¹⁴⁷.

În perioada anilor 1919-1921, pe seama Statului, are loc exproprierea tuturor pădurilor mănăstirilor și a particularilor, cu o suprafață de 180.000 ha, excepție făcând cele răzășești și țărănești, ce ocupau o suprafață de circa 21.000 ha. Astfel, din întregul domeniu forestier, 91% au devenit proprietate a statului și 9% au rămas în posesie particulară.

Analiza efectuată de E. Giurgiu¹⁴⁸ pentru primii ani de la integrarea Basarabiei în Regatul Român, i-a permis de concluziona că, în pădurile din Basarabia situația era extrem de critică ce demonstra faptul că cerințele provinciei sunt mai mari decât posibilitatea de recoltare a masei lemnoase, fapt ce condiționa o agravare a acesteia în continuare. În aceste condiții, autorul propunea următoarele: (a) aplicarea unui regim

¹⁴⁴ Ionescu-Lupeanu, M.-B. *Contribuții la studiul evoluției legislației de protecție a faunei sălbatice în România*. În: SUBB Iurisprudentia nr. 2/2016. - P. 75-82.

¹⁴⁵ Galupa, D. *Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. Op. cit. - P. 49.

¹⁴⁶ Giurescu, C. *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*. Op. cit. - P. 6.

¹⁴⁷ Galupa, D. *Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. Op. cit. - P. 50.

¹⁴⁸ Giurgiu, E. Op. cit. - P. 322-326.

de exploatare cât se poate mai restrâns și riguros pentru ca, în cel puțin 4 sau 5 ani, să fie reduse cât mai mult tăierile, pentru că, numai astfel se va asigura regenerarea silvică a Basarabiei; (b) efectuarea replantărilor de păduri pe suprafețele cât mai întinse și pe terenuri care odinioară au fost împădurite; (c) oferirea înlesnirilor, cât mai mari, de transport pentru a putea aduce materialul lemnos cu mai mare ușurință din Moldova sau Bucovina; (d) de a reduce treptat consumul combustibilului de lemn de la căile ferate și instalațiile industriale din Basarabia, înlocuindu-l cu motorină, cărbune și petrol; (e) de a fixa prețuri stabile și mai mici pentru transportul și scoaterea materialului lemnos din păduri, pentru că, în condițiile timpului, când predomină dorința de îmbogățire a locuitorilor, prețurile acestuia cresc pe zi ce trece, așa că nu se știe până unde va merge această creștere a lor, și dacă ea se va opri vreodată.

Problema pădurilor, nu numai din cadrul Basarabiei, dar și pentru întregul Regat, au fost în centrul dezbaterilor care s-au produs în septembrie 1925 la Chișinău, la cel de al V-lea Congres al inginerilor silvici din întreaga țară¹⁴⁹. În Buletinul, editat la acest congres, la compartimentul comercializării și comasării pădurilor și în legătură cu regimul apelor, s-a formulat, în special, o moțiune cu privire la necesitatea înființării a unui *Minister al Apelor și Pădurilor*. Documentul specifica că, comercializarea pădurilor statului să se facă potrivit unei legi speciale, în care pădurile sa fie considerate nu cu caracter pur comercial, dar și ecologice, iar exploatarea lor trebuie să se efectueze cu respectarea legiilor silvice. Un alt aspect, discutat la acest for, a fost cel ce ținea de mărimea suprafețelor silvice. Se afirma că, deoarece prin subdiviziunea pădurilor s-a ajuns la loturi de suprafețe mici, ce nu pot prezenta o unitate economică pentru punerea lor în valoare, congresul cerea elaborarea unei legi care să oprească subdiviziunea proprietății forestiere mai departe și care să hotărască comasarea lor pe bazine forestiere, precum și cadastrarea lor, indiferent de natura proprietăților, dând, astfel puțință de a realiza mari complexe forestiere, care pot fi amenajate și exploatate împreună, asigurând o continuitate de produse lemnoase și o sporire considerabilă atât cantitativă, cât și calitativă a lor. Congresul a menționat și faptul că, regimul apelor este asigurat numai prin starea împădurită a bazinelor de recepție a râurilor și malurilor. *Legătura strânsă ce exista între ape și păduri impun crearea unei Direcțiuni speciale a apelor și pădurilor – iar ulterior, și a unui Minister special.*

În perioada 1918-1944, gospodărirea pădurilor a fost efectuată

¹⁴⁹ Al V-lea Congres al Asociației Generale a Inginerilor din România. - Chisinau, 13-15 septembrie, 1925. În: Revista silvica, 1925. - P. 945-947.

în baza prevederilor Codului Silvic din 1910. Apoi, ea se realizează în baza „Legii pentru administrarea pădurilor”, adoptată la 17 aprilie 1930. Conform acestei noi legi, în locul Casei Pădurilor, se instituie Casa Autonomă a Pădurilor Statului (CAPS), iar în locul Consiliului tehnic al pădurilor - „Consiliul ministerial silvic”. Amenajamentul silvic în această perioadă se realiza de către Corpul tehnic silvic român din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Tot în anul 1930 a fost adoptată *Legea „Pentru ameliorarea terenurilor degradate”*, iar în 1933 – *Legea „Asupra măsurilor complementare necesare pentru utilizarea pășunilor comunale provenind din păduri”*. Aceste legi reglementau, în principal, dreptul de proprietate și de folosință asupra pădurilor, inclusiv fauna lor, cuprinzând și o serie de recomandări de ordin tehnic, precum: stabilirea vârstei optime pentru tăierea copacilor, curățarea pădurii, interzicerea pășunatului etc.¹⁵⁰.

Către finele anilor 20 ai sec. al XX-lea, după realizarea reformei agrare și transferului pădurilor private în cele de stat, în Basarabia au început acțiuni energice de plantare a noilor păduri. În rezultat, în perioada 1927-1937, suprafața pădurilor a crescut cu 61,3 mii ha¹⁵¹. Au fost plantate cu preponderență salcâmul alb, circa 80%. După cum indică D. Gociu, ca urmare a măsurilor de împădurire aplicate de statul român, în intervalul scurt dintre anii 1922-1935, suprafața împădurită a Basarabiei s-a mărit cu aproximativ 10%¹⁵². Trebuie de specificat și faptul că, datele privind nivelul împăduririi din acea perioadă de timp diferă mult de la un autor la altul, complicând viziunea generală asupra stării reale în acest domeniu. Spre exemplu, conform autorilor de la Expert Grup¹⁵³, în perioada interbelică în pofida inițierii lucrărilor de împădurire, suprafața totală a fondului forestier, a ajuns în 1940 la doar 197 mii ha sau 4,4% din teritoriu.

Pe fundalul acestor discrepanțe, este cert faptul că, în perioada interbelică, spre finele anilor 20, statul român a început a acorda o atenție deosebită activităților de împădurire în Basarabia. Analiza materialelor de arhiva cu privire la evaluarea stării pădurilor și a planurilor de

¹⁵⁰ Galupa, D. *Etape istorice în dezvoltarea sectorului forestier din Republica Moldova*. Op. cit. – P. 56.

¹⁵¹ Boboc, N.; Terzi, D. *Studiul modificărilor peisajelor silvice în Republica Moldova în secolele XIX și XX cu utilizarea SIG și metodele statistice*. Op. cit. - P. 9-13.

¹⁵² Gociu, D. *Evoluția suprafețelor împădurite din Republica Moldova*. Op. cit. – P. 47-48.

¹⁵³ Expert Grup. *Eficiența și transparența utilizării resurselor fondului forestier*. Autori: Dumitru Budianschi (coordonator) Dumitru Galupa, Igor Guțan, Petru Bacal, Victor Ermurachi. - Chișinău, iulie 2013.

plantare a noilor păduri din anii 1930-1944¹⁵⁴, demonstrează clar o activizare a acestor preocupări, anume în anii 30 ai secolului trecut, pentru care scop au fost alocate volume crescânde de resurse financiare. Spre exemplu, numai direcția regională silvică Chișinău propunea un program de împăduriri și reîmpăduriri și pepenierat pe 10 ani – 1933-1943. În rezultat, până în anul 1940 au fost plantate suprafețe mari de noi terenuri, în mare parte inapte pentru agricultură.

Conform lui D. Galupa¹⁵⁵, în anii 1918-1948 pe teritoriul actual al RM au fost create și 3308 ha perdele forestiere de protecție, care s-au păstrat până la evidența din 1975. Propuneri de extindere a fâșiilor de protecție au fost promovate în perioada interbelică cu insistență de mai mulți cercetători. Printre aceștia sunt și M. Petcuț și C. Chițoiu, care au avut o prezentare specială la Congresul al XIII-lea al Asociației generale a inginerilor în octombrie 1936 la Iași, cu tema „Împăduririle în sprijinul agriculturii din sudul Basarabiei”, dar și St. Rubțov cu prezentarea „Combaterea efectelor secetei cu perdele forestiere de protecție”¹⁵⁶, de la aceeași întrunire¹⁵⁷. După dezbaterile de la acest Congres în Declarația finală se recomanda: „A. Lupta împotriva secetei: (I) Crușarea și ameliorarea pădurilor existente, cum și crearea unui complex de păduri sub formă de masive pe terenurile degradate și neproductive și sub formă de perdele forestiere de protecție pe restul suprafețelor din stepă și antestepă; (II) Crearea unui fond special destinat acestor lucrări (de creare a rețelei de păduri/perdele forestiere și cercetări forestiere și agricole), independent de prevederile bugetare și încurajarea lucrărilor menționate printr-o colaborare între acțiune de Stat și cea particulară; (III) Pentru aplicarea practică a rețelei de păduri, în forma cea mai eficace, este necesară comasarea proprietății. Până la desăvârșirea acestei opere, lucrările pot să înceapă pe proprietăți în devălmășie din sudul Basarabiei și în restul țării, acolo unde este posibil. B. Pericolul despăduririlor și inundațiilor: (I) Extinderea și încurajarea lucrărilor de împădurire pe terenurile degradate, pe cele din regiunile puțin împădurite, precum și în pășunile situate pe solurile absolut forestiere.”

De rând cu plantarea noilor păduri, în Basarabia interbelică au început și lucrările de plantare a fâșiilor de protecție de-a lungul râpelor, care se efectuau de un grup creat din specialiștii Departamentului de

¹⁵⁴ ANA, Fondul 194 Inv. 1. Dosarele 113, 167, 171, 176, 193, 321, 391.

¹⁵⁵ Galupa, D. *Înființarea perdelelor forestiere de protecție în calitate de măsură de adaptare la schimbările climatice*: Op. cit. - P. 55.

¹⁵⁶ Idem.

¹⁵⁷ A se vedea: *Revista Pădurilor*, nr. 12, decembrie 1936, Anul XLVIII. Redacția și administrația: Bulevardul Take Ionescu nr. 31 București.

păduri – grupa specialiștilor silvici pentru terenurile supuse ravenării¹⁵⁸. În județul Bender, în acest scop, a fost creată o pepenieră specială și au fost plantate circa 25.5 deseatine de terenuri afectate de răpi.

2.4.3. Protecția pădurilor în perioada socialistă. După cel de-al Doilea Război Mondial, dar mai cu seamă în anii 50-70 ai secolului trecut, în republică au fost întreprinse activități energice de regenerare și extindere a suprafeței pădurilor. Astfel, dacă în baza amenajamentelor silvice efectuate după război se constată că în anul 1945 suprafața pădurilor era de numai 222 mii ha¹⁵⁹, atunci în perioada anilor 1945-1961, în total au fost împădurite circa 35 mii ha, în special pe contul terenurilor agricole degradate iar apoi – în anii 70-80, aceste lucrări au luat amploare, atingând către anul 1978 suprafața de 278 mii ha, iar către anul 1988 – deja de 317.6 mii ha.

În acest scop, au fost organizate noi gospodării silvice și pepiniere, care erau dotate cu tehnică agricolă puternică, facilitând activitățile de împădurire. În acest răstimp, încă din anii 50, apoi mai cu seamă, în anii 60, s-a creat și baza legislativă și normativă în domeniu, adoptându-se și un șir întreg de decizii ale GRSSM care abordau diferite aspecte ale dezvoltării silviculturii din republică. Încă în anul 1950 a fost luată o decizie specială a guvernului¹⁶⁰ iar apoi o altă decizie similară în 1958¹⁶¹, ambele fiind orientate spre consolidarea și dezvoltarea silviculturii în republică. În ele se menționa necesitatea de asigura protecția pădurilor de la acțiunile ilegale - în prim plan al tăierilor ilegale dar și a pășunatului în păduri. În atenția GRSSM, în acest timp, sunt și alte probleme ale silviculturii, în particular protecția lor de la incendii¹⁶².

O mare importanță pentru dezvoltarea sectorului forestier din republică a avut-o Hotărârea GRSSM din 1959¹⁶³ „Cu privire la măsurile de consolidare și dezvoltare a silviculturii și împăduririlor de

¹⁵⁸ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: I этап (коллективная монография). Op. cit. - P. 161

¹⁵⁹ Postolache, G.; Ciubotaru, A.; Galupa, D.; Begu, A. *Resursele vegetale: starea actuală, protecția și folosirea rațională*. În: Mediul ambiant, 22 (4). - P. 16-20; Gociu, D. *Evoluția suprafețelor împădurite din Republica Moldova*. În: Mediul ambiant, 6 (54), decembrie, 2010. - P. 47-48.

¹⁶⁰ Hotărârea GRM 1324 din 6 Septembrie 1950 cu privire la măsurile utilizării raționale ale resurselor silvice din RSSM.

¹⁶¹ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al R.S.S. Moldovenești nr. 64 din 13.02.1958 privind întărirea și lărgirea gospodăriei silvice și a împăduririlor de protecție în RSSM.

¹⁶² «О мероприятиях по усилению противопожарной охраны лесов в Молдавской ССР» (28 апреля 1958 г.) - Conform lui Одуд, А.Л. *Охрана природы в Молдавской ССР*. Op. cit. - С. 35-50

¹⁶³ Hotărârea din 13 februarie 1959 nr. 64 „Cu privire la măsurile de consolidare și dezvoltare a silviculturii și lucrărilor de împădurire în RSS Moldovenească”.

protecție în RSS Moldovenească". Ea conținea un program de acțiuni în domeniul silviculturii și împăduririi în republică, stipulând că, ca una dintre sarcinile prioritare ale economiei naționale este implementarea măsurilor de combatere a eroziunii solului prin implementarea pe scară largă a tehnologiei agricole antierozionale, crearea de centuri forestiere de protecție a câmpurilor agricole și de reglare a apei, consolidarea și împădurirea râpelor și alte măsuri care vizează stoparea efectelor eroziunii, extinderea fondului forestier de stat prin împăduriri masive, creșterea productivității pădurilor. Prin această Hotărâre GRSSM a stabilit ca scop crearea fâșiilor forestiere de protecție pe o suprafață de circa de 25 mii hectare. Aceste fâșii de pădure trebuiau create, în primul rând, în jurul livezilor și viilor, câmpurilor agricole și a bazinelor de apă, de-a lungul versanților râurilor și râpelor, de-a lungul malurilor râurilor și lacurilor de acumulare, care trebuiesc create în conformitate cu planurile de gestionare a terenurilor agricole.

Acest decret al GRSSM a pus bazele înființării de pepiniere de arbori pentru a furniza material săditor pentru întreaga sferă a lucrărilor de împădurire, precum și în scopuri de amenajare a teritoriului. Conform lui, controlul asupra gestionării adecvate a pădurilor și plantațiilor de arbori de către colhozuri și sovhozuri a fost pus pe seama autorităților silvice, cărora li s-a dat dreptul, în cazul unei gospodăriri nesistematice a pădurilor din fermele colective, care provoacă prejudicii statului, de a înainta propuneri GRSSM pentru a transfera aceste păduri în competența autorităților silvice.

Oportunități și mai mari pentru lucrările de împădurire au fost create după publicarea Hotărârii GRSSM din 15 februarie 1960. Prin această Hotărâre a fost eliminată dezbinarea departamentală în gestionarea silviculturii în republică, lichidând ambele întreprinderi din industria lemnului, care existau la acel timp în Moldova – Orhei și Călărași, iar întreaga responsabilitate în domeniu a fost concentrată în mâna întreprinderilor silvice din subordinea Direcției Principale pentru Silvicultură și Ocrotirea Naturii din cadrul GRSSM. Având în vedere daunele cauzate noilor plantații de păduri GRSSM adoptă un Regulament special¹⁶⁴ ce reglementa pășunatul în fondul silvic, care stipula atât interzicerea lui, cât și regulile de colectare a masei verde din păduri. În anul următor (1959), se adoptă o nouă decizie în care sunt specificate măsurile suplimentare de consolidare bazei tehnico-materiale ale sectorului silvic pentru asigurarea extinderii lucrărilor de

¹⁶⁴ Hotărârea GRSSM din 17 Ianuarie 1958 cu privire la organizarea și reglementarea pășinatului în pădurile RSSM.

împădurire cât și de protecție a lor de la boli și vătămători. Concomitent cu extinderea și protecția pădurilor din contul terenurilor degradate, se considera necesar de a extinde și plantațiile de nuc, inclusiv în pădurile existente și, în acest sens, a fost aprobată o Hotărâre specială a GRSSM din 1957¹⁶⁵ - reactualizată în 1968¹⁶⁶.

Tot în anul 1959, având la baza sa noua *Lege privind ocrotirea naturii*¹⁶⁷, Guvernul a adoptat Hotărârea 64 din 13 februarie¹⁶⁸, care prevedea lucrări de împădurire și de plantare a fâșiilor de protecție în jurul viilor și livezilor, legate de transformarea republicii într-o livadă înfloritoare a URSS. Aceasta prevedea extinderea pădurilor din contul terenurilor inapte pentru agricultură și plantarea în fondul silvic a pomilor fructiferi. Sarcinile de protecție și extindere a pădurilor din republică au fost puse, în mod special, în fața Direcției Generale a Pădurilor și Ocrotirea Naturii în cadrul GRSSM creată în 1961¹⁶⁹.

O importanță deosebită în conservarea pădurilor și perfecționarea administrării în domeniu a avut-o Hotărârea GRSSM din 15 februarie 1960¹⁷⁰. În această rezoluție, se remarcă prezența unor deficiențe grave în domeniul silviculturii și activităților de împădurire în republică și se notează că, protecția pădurilor este prost organizată și nu a devenit încă preocuparea întregului public. Având în vedere prezența unei suprafețe mari de terenuri agricole degradate, predispuse la eroziune și care nu pot fi folosite în agricultură, împădurirea acestora cât și a zonelor din jurul orașului Chișinău și a lacurilor de acumulare de apă trebuie să devină o sarcină primordială. Principalele cauze ale situației nesatisfăcătoare în domeniu, așa cum se menționează în rezoluție, sunt abordarea departamentală în activitatea organizațiilor forestiere, lipsa argumentărilor științifice și a proiectărilor necesare, lipsa unei administrări unificate a acestor probleme și atenția insuficientă acordată problemei date din partea autorităților locale. În scopul ameliorării situației în sector, Consiliul de Miniștri consideră că, una dintre cele mai

¹⁶⁵ О расширении насаждений орехоплодных культур и увеличении заготовки орехов» 29 июня 1957 г.

¹⁶⁶ Hotărârea GRSSM 16 din 15 Ianuari 1968 cu privire la extinderea plantațiilor nucifere și sporirea colectării nucilor în RSSM.

¹⁶⁷ Legea RM din 16 Ianuarie 1959 cu privire la ocrotirea naturii și utilizarea resurselor naturale în RSSM.

¹⁶⁸ Hotărârea 64 din 13 Februarie cu privire la măsurile de consolidare și dezvoltare a gospodăriei silvice și a silviculturii protectoare în RSSM.

¹⁶⁹ Hotărârea GRM din 14 martie 1961 „Cu privire la formarea Direcției Generale a Pădurilor și Conservarea Naturii în cadrul Consiliului de Miniștri al RSSM”.

¹⁷⁰ Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești din 15 februarie 1960 „Cu privire la îmbunătățirea administrării sectorului forestier în RSS Moldovenească.

importante sarcini economice naționale ale republicii este conservarea, folosirea corespunzătoare și creșterea productivității pădurilor, extinderea acoperirii forestiere din contul terenurilor neutilizate în agricultură și împăduririi lor, ca mijloc de combatere a eroziunii solului.

Aceste și alte decizii ale GRSSM au pus baza reactivizării măsurilor de protecție și extindere a pădurilor în republică. În anii 60, demarează o campanie masivă de extindere atât a fondului silvic de stat, cât și a pădurilor comunale. În rezultat, au fost create mai multe păduri ale gospodăriilor agricole, folosindu-se în acest scop terenurile lor degradate. În scopul unui management mai adecvat al acestora, în 1968, GRSSM a adoptat un Regulament special¹⁷¹, care stipula obiectivele, rolul și responsabilitățile gospodăriilor agricole, dar și a autorităților silvice în asigurarea pazei și protecției acestora. În anul următor, luându-se act de faptul că starea pădurilor, în particular a celor noi create, care au fost în cel mai mare mod afectate de boli și vătămători, GRSSM adoptă un șir de măsuri care aveau menirea prevenirii acestor fenomene, inclusiv și protecția pădurilor de la incendii¹⁷². În 1968, a fost adoptată o hotărâre specială ce ținea de protecția pădurilor din republică¹⁷³, care specifica măsurile ce necesitau a fi întreprinse în privința extinderii și a protecției fondului forestier de stat.

Unul din cele mai importante documente ale acestei perioade de dezvoltare a RSSM, menite să consolideze potențialul sectorului silvic, a fost decizia GRSSM din anul 1977¹⁷⁴, care a împuternicit Asociația „Moldles” cu o multitudine de atribuții din domeniu ce țineau de: (a) formularea pronosticurilor și propunerilor științifice, tehnico-științifice și economice pentru dezvoltarea sectorului forestier; (b) dezvoltarea sistemului de pepinierie forestieră și creșterea speciilor de arbori pentru sporirea productivității pădurilor; (c) crearea noilor tehnologii eficiente de plantare a fâșiilor de protecție și de împădurire a râpilor, împotriva alunecărilor de teren, și a altor terenuri neproductive în agricultură; (d) formularea sistemelor de recultivare a terenurilor degradate, cu includerea lor ulterioară în circuitul agricol; (e) mecanizarea lucrărilor forestiere; (f) efectuarea monitoringului asupra bolilor și vătămătorilor

¹⁷¹ Hotărârea nr. 144 din 04.03.1968 al Sovietului Miniștrilor al R.S.S. Moldovenești privind Regulamentul pădurile colhoznice.

¹⁷² Hotărârea nr. 228 din 03.07.1968 al Sovietului Miniștrilor al R.S.S. Moldovenești măsurile privind îmbunătățirea protecției pădurilor contra incendiilor și ocrotirea acestora împotriva bolilor și vătămătorilor.

¹⁷³ Idem .

¹⁷⁴ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 132 de la 1 aprilie 1977 cu privire la măsurile de mai departe de dezvoltare a gospodăriei forestiere în RSSM.

și dezvoltarea metodelor de combatere a lor etc. Toate acestea și alte măsuri erau menite de a eficientiza activitățile în domeniul forestier și de a asigura protecția pădurilor și sporirea productivității lor. Realizarea în practică a acestei Hotărâri a permis extinderea esențială a suprafeței pădurilor din republică în următoarele două decenii cu mai mult de 150 mii ha, asigurând o cotă a terenurilor împădurite din republică de mai mult de 11%.

Aprobarea, în anul 1987 a Programului Ecologic de lungă durată¹⁷⁵, a pus începutul unei noi etape importante în ameliorarea fondului forestier național. În același timp, deja în a doua jumătate a anilor 80, tempourile de împădurire se încetinesc. Astfel, ca și în alte domenii de activitate ale ocrotirii naturii, planurile de împădurire erau sistematic neîndeplinite - în anii 1985-1989 plantarea pădurilor era realizată numai la nivelul la 72% iar a fâșiilor de protecție de numai 70%¹⁷⁶.

La general, conform datelor „Moldsilva”, pe parcursul anilor 1945-1991 au fost împădurite circa 277 mii ha de terenuri - dintre care aproape 40% pe terenurile degradate ale diferitor gospodării agricole. În același timp, dacă până în anii 60 ca specie principală la împăduriri se folosea stejarul, atunci ulterior predomină categoric salcâmul. Este important și faptul că către finele anilor 50, arii masive sunt plantate cu nuci, tempourile de planare a cărora se reduc esențial după anii 1980. Datele cu privire la aceste plantări sunt prezentate în *tabelul 11*.

Tabelul 11. Dinamica împăduririi terenurilor în RM în anii 1945-1991

Anii	Total împădurite, ha (în fondul silvic de stat și pe terenurile altor deținători	Plantate pe terenurile degradate	Plantate cu stejar	Plantate cu salcâm	Plantate cu nuc
1945	454				
1946	1151				
1947	1283		1247	11	11
1948	1531				

¹⁷⁵ Programul Complex pe Termen Lung de Protecția a Mediului Înconjurător și Folosire Rațională a Resurselor Naturale. – Кишинев; Карта Молдовеняскэ, 1987, p. 38-47.

¹⁷⁶ Состояние природной среды в ССР Молдова в 1989 году. - Кишинев, 1991. С. 92.

1949	7198	570	777	113	
1950	7143	973			
1951	7006	1548	4150	2350	50
1952	2995	906	3800	1900	450
1953	1839	893			629
1954	1545		1004	62	
1955	2753	774	1546		168
1956	1950	643	1171		219
1957	1801	673	1091	393	113
1958	1937	745	865	803	161
1959	2204	487	1117	658	232
1960	3654	576	1453	1381	405
1961	5325	391	1685	1503	1686
1962	7929	2083	2911	2629	1725
1963	6166	2155	1782	2374	1511
1964	6055	2087	1805	2261	1429
1965	5977	2155	1359	2788	1267
1966	5550	1637	940	3089	969
1967	6133	1654	1326	3395	778
1968	6746	2233	1431	4105	542
1969	7653	3422	1436	5239	379
1970	7864	4389	1551	4971	750
1971	7877	4349	1689	5046	555
1972	8106	5102	1770	4386	953
1973	8640	5255	1816	3971	903
1974	9681	5821	1920	3825	1421
1975	10132	6120	1335	4489	1430
1976	10306	5083	1028	3439	2122
1977	10368	3577	1053	4561	1476

1978	11100	3088	1298	3574	1548
1979	12725	4401	1199	4403	915
1980	14736	6532	869	4817	2006
1981	6059	2573	311	1925	719
1982	5661	2774	347	1463	964
1983	5634	2919	433	1975	948
1984	5644	3604	399	2096	1189
1985	5678	3144	457	2364	769
1986	4260	2624	414	1627	529
1987	4864	3019	514	2294	428
1988	7092	4634	738	4389	469
1989	6701	3616	945	4278	254
1990	5362	2348	654	3363	331
1991	3616	1184	789	2106	173
Total	277074	112468	55857	110976	34019

Este important de specificat că, în perioada de după război, în RSSM au fost realizate masiv lucrările de plantare a fâșiilor forestiere de protecție a câmpurilor agricole. După cum remarcă D. Galupa¹⁷⁷, lucrările de creare a acestora au început în anii 50, după crearea colhozurilor și formarea câmpurilor agricole mari, colective. În total, în decursul anilor 1948-1960, colhozurile din republică au creat aproximativ 25 de mii hectare de fâșii de protecție, dintre care 67% din 1948 până în 1953 și restul de 33% în următorii 7 ani¹⁷⁸. În a doua jumătate a anilor 50 - prima jumătate a anilor 60, volumele plantărilor fâșiilor de protecție s-au redus esențial. Datele prezentate de I. Zîcov¹⁷⁹ arată că, către anul 1967 pe terenurile colhozurilor și sovhozurilor republicii acestea ocupau o suprafață de 31,6 mii hectare, inclusiv 16,7 mii ha de fâșii de protecție a cursurilor de apă, 9,1 mii ha de fâșii din jurul râpelor, ș.a. În raportul la

¹⁷⁷ Galupa, D. *Înființarea perdelelor forestiere de protecție în calitate de măsură de adaptare la schimbările climatice*: Op. cit.

¹⁷⁸ Оуд, А.Л. *Охрана природы в Молдавской ССР*. Op. cit. - С. 35-50.

¹⁷⁹ Зыков, И. *Научные основы создания системы защитных лесных полос и обоснование оптимальной лесистости на территории Молдавии*. В: *Охрана и рациональное использование флоры, фауны и ландшафтов*. - Кишинев. 1970. - С. 3-4.

congresul al doilea Societății de Ocrotire a Naturii din 1968, Z. Vargina, Directorul Agenției Silvice, releva că, în anii de după război, către 1965, fusese plantate circa 40 mii de fâșii forestiere de protecție¹⁸⁰.

Conform datelor inventarierii din 1975, suprafața cumulativă a perdelelor forestiere de protecție plantate în perioada 1948-1974 a fost 28 943 ha, din acestea s-au păstrat – 21 416 ha, inclusiv salcâm – 31%, nucifere – 40%, cvercinee – 12%, alte specii – 17%. În anii 1976-1979 au fost create 2980 ha perdele forestiere de protecție pe terenuri agricole și au fost reabilitate 3883 ha. În anul 1980 suprafața perdelelor forestiere de protecție era deja de 22 747 ha, iar la 01.11.1987 această suprafață a ajuns la 27 100 ha sau 1,14% din suprafața terenurilor agricole¹⁸¹.

O nouă etapă a activizării plantării și extinderii fâșiilor de protecție ține de Hotărârea Guvernului URSS din 20 martie 1967 „Privind protecția solurilor, împotriva eroziunii eoliene și de apă”. În conformitate cu ea, numai în anii 1968-1970 în RSSM s-au plantat 11 mii hectare de noi fâșii forestiere de protecție pe terenurile colhozurilor și sovhozurilor. Cu toate ca aceste cifre arată impresionante, după cum ne arată M. Poiag¹⁸², aceste lucrări se desfășurau destul de lent - pentru anii 1968-1969, în timp ce planul de plantare era de 5,5 mii hectare au fost plantate numai 3,17 mii hectare sau 58% de fâșii de protecție, în timp ce colhozurile și sovhozurile au realizat aceste lucrări la un nivel și mai nesatisfăcător – plantând 1,06 mii hectare în timp ce planul era de 2,8 mii hectare. Din fondurile publice alocate în acest scop, s-au cheltuit doar 0,5 mln ruble sau 52.1%. În anul 1970 colhozurile și sovhozurile împreună cu gospodăriile silvice, având planul de plantare de 5,5 mii hectare au plantat numai 2,93 mii hectare de fâșii forestiere, sau 53% din plan.

Lucrările de plantare a fâșiilor forestiere a continuat și în anii 70-80, încetinindu-se către mijlocul anilor 80, ajungând la suprafața totală în RSSM de cca 45 mii ha - vezi *tabelul 10*.

¹⁸⁰ Agenția Națională a Arhivelor. *Stenograma Congresului II al SMON*, F.2505. Inv.1 Dosarul 2, 16 mai, 1968. - P. 21.

¹⁸¹ Galupa, D. *Înființarea perdelelor forestiere de protecție în calitate de măsură de adaptare la schimbările climatice*: Op. cit.

¹⁸² Поляг, М. А. *Бережь природу*. В: Охрана природы Молдавии. - 1972. - Вып. 9. - С. 3-12.

Tabelul 8. *Dinamica plantării fâșiilor forestiere*¹⁸³

Anii	1950	1951-1955	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975	1976-1978	1978-1985	1985-1990	În total 1950-1990
Plan-tarea fâșiilor de protecție, în ha	4900	7700	4800	6100	9050	8437	2328	1300	1100	45000

2.4.4. Protecția pădurilor după obținerea independenței țării noastre. Începutul perioadei de independență a condiționat o agravare a situației în domeniul silvic, când au crescut brusc tăierile ilicite și, iar în lipsa resurselor financiare, s-au redus activitățile de plantare a noilor păduri (a se vedea *figura 8*).

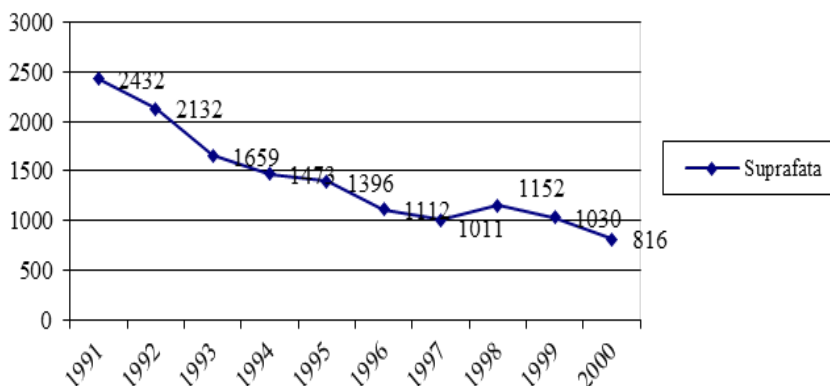

Figura 8. *Plantarea culturilor silvice în fondul gestionat de Serviciul Silvic de Stat în perioada 1991-2000 (ha).*

În același timp, pe parcursul anilor 90, au fost întreprinse câteva activități de renovare atât a bazei legislative, cât și adoptate unele Hotărâri ale GRM, prin care se încerca de a ameliora situația creată.

Avându-se în vedere schimbările produse în societate în contextul tranziției economice, în anul 1996 este aprobat noul *Cod silvic*¹⁸⁴. El a creat o nouă bază legală în domeniu, orientată spre reglementarea gestionării durabile a fondului forestier prin folosirea rațională, regenerarea, paza și protecția pădurilor, menținerea, conservarea și ameliorarea diversi-

¹⁸³ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: I этап (коллективная монография). Op. cit. - С. 199.

¹⁸⁴ Codul Silvic al RM. Legea Nr. 887 din 21-06-1996.

tății biologice forestiere, asigurarea cu resurse forestiere a necesităților actuale și de viitor ale societății în baza multifuncționalității acestora. Codul silvic a devenit, ulterior, baza formulării a altor legi sectoriale aferente sectorului silvic, dar și a unui șir de acte normative în domeniu. În scurt timp, GRM a adoptat câteva Hotărâri în care se atrage atenția la necesitatea întreprinderii unor măsuri urgente de ameliorare a situației în domeniu, inclusiv de organizare a evidenței de stat al pădurilor¹⁸⁵.

În 1999 s-a aprobat *legea cu privire la spațiile verzi urbane și rurale*¹⁸⁶, care a pus baza extinderii și conservării acestora în localitățile republicii. La extinderea pădurilor dar și în scopul conservării solu-rilor, un rol important l-a jucat legea aprobată următorul an *cu privire la împădurirea terenurilor degradate*¹⁸⁷. Anume această lege a stimulat alocarea terenurilor degradate ale comunităților locale pentru împădurire, care a permis reactivizarea plantării de noi păduri după anul 2000. În scopul creării fâșiilor de protecție a cursurilor de apă GRM emite, în anul 2001, o Hotărâre specială cu specificarea responsabilităților în acest domeniu¹⁸⁸.

La mijlocul anilor 90 în RM au fost adoptate două documente ale politicii ecologice, care au inclus, la un nivel mai general, și activitățile din domeniul silvic. Astfel, *Programul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător pentru perioada 1995-2010-2020*¹⁸⁹ conține un număr impunător de acțiuni care țin de alte domenii ale economiei naționale și un număr foarte mare de programe de stat și ramurale, inclusiv și la domeniul biodiversității și silviculturii, fără însă a lua în considerare disponibilitatea resurselor financiare și fără a

¹⁸⁵ Hotărârea Guvernului cu privire la măsurile de asigurare a ocrotirii pădurilor, perdelor forestiere de protecție și a altor plantații silvice, nr 106 din 27.02.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.05.1996, nr. 032; Hotărârea Guvernului cu privire la perfecționarea gestionării gospodăriei silvice și protejarea vegetației forestiere, nr 595 din 29.10.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.12.1996, nr. 078. Hotărârea Guvernului cu privire la evidența de stat a fondului forestier, nr 1007 din 30.10.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.12.1997, nr. 082; Hotărârea Guvernului cu privire la evidența de stat a fondului forestier, nr 1007 din 30.10.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.12.1997, nr. 082.

¹⁸⁶ Lege nr. 591 – XIV din 23 septembrie 1999 cu privire la spațiile verzi ale localităților urbane și rurale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 133 - 134, art. 649.

¹⁸⁷ Lege nr. 1041 – XIV din 15 iunie 2000 pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.141-143, art. 1015.

¹⁸⁸ Hotărârea Guvernului cu privire la măsurile de stabilire a zonelor și fișilor riverane de protecție a apelor râurilor și bazinelor de apă, nr. 32 din 16.01.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31.05.2001, nr. 57-58.

¹⁸⁹ Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 321 din 6 octombrie 1995 cu privire la Programul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător pentru perioada 1995-2010-2020.

lua în calcul transformările în societate și de faptul că o bună parte din acele prevederi trebuie deja să fie implementate de sectorul privat, care devine, pe parcursul tranziției economice și al proceselor de privatizare, deținătorul fondurilor de producere și a resurselor funciare.

Mult mai succint și mai pragmatic a fost *Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător*, adoptat în anul 1996¹⁹⁰. Formulată cu asistența BM, acest plan reprezintă un document concret, în care se identifică acțiunile ce trebuie întreprinse pentru a soluționa problemele prioritare de mediu. În el s-a propus să fie întreprinse acțiunile de la care se așteaptă cele mai înalte beneficii nete sociale și care pot fi realizate în viitorul apropiat, ținându-se cont de posibilitățile financiare și instituționale din republică. Cu referire la sectorul silvic, acest plan specifica numai unele recomandări generale ce țineau de prevenirea tăierilor ilegale și motivarea acțiunilor de extindere a fondului forestier. Acestea se refereau la consolidarea capacității agenției silvice de a monitoriza și efectua controlul de stat în domeniu, stabilind și unele penalități mai severe, în cazul contraveniențelor silvice. În plus, se recomanda de a prevedea și unele stimulente economice pentru autoritățile locale, care va aloca terenurile degradate pentru împăduriri și crearea fâșiilor de protecție.

Condițiile tranziției economice și slăbiciunea autorităților silvice au condiționat, către mijlocul anilor 90, o agravare semnificativă a stării sectorului forestier, fapt ce a trezit neliniștea atât a publicului larg, iar ulterior și a GRM. După cum am consemnat în capitolul 2 al primei lucrări a IE a RM, în acest răstimp tăierile ilegale au căpătat proporții deosebit de mari, mai cu seamă în pădurile comunelor. În rezultat, au fost tăiate ilegal mii și mii de ha de fâșii de protecție a câmpurilor agricole și altă vegetație forestieră din afara fondului silvic de stat. Mai mult ca atât, conducerea Ministerului Agriculturii și a Agenției „Moldsilva”, au promovat un șir de inițiative a transmiterii în arendă a celor mai prețioase păduri din republică, pe o durată lungă unor întreprinzători străini.

Datele disponibile¹⁹¹ ne arată că, în primii ani după independență (1991-1994) au fost nimicite total circa 4,7 mii ha de păduri ale colhozurilor. Numai în anii 1993-1994 volumul tăierilor ilicite a atins cota de 214 mii metri cubi (dauna produsă constituind circa 600 mln lei). În total, pe parcursul acestor ani, după datele Asociației de Stat

¹⁹⁰ Hotărârea GRM. 302 din 07.07.1996 cu privire la Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător.

¹⁹¹ Capcelea, A. *Republica Moldova pe calea Dezvoltării Durabile*. Op. cit.

„Moldsilva”, masa lemnoasă tăiată ilicit a atins cifra de 890 mii metri cubi, ceea ce echivalează cu o daună de circa 2,48 mlrd. lei. Tăierile ilicite din acești ani au dus la nimicirea practic totală a fâșiilor și perdelelor de protecție. Aceste tăieri au continuat ulterior, astfel se constata că, în anii 1992-1999 s-au atestat tăieri ilegale la nivelul 174 mii m3 ce înseamnă o defrișare de 1400 ha¹⁹².

În aceste circumstanțe, dat fiind faptul că tăierile ilicite au căpătat un caracter de masă, la sfârșitul anului 1994, Guvernul, la inițiativa unui grup de specialiști și a revistei Natura, aprobă și înaintează Parlamentului un proiect de lege „Cu privire la declararea stării excepționale pe tot întregul Republicii Moldova în legătură cu distrugerea fondului forestier și cinegetic”¹⁹³, care prevedea următoarele poziții principale: (I) îmbunătățirea aprovizionării populației cu combustibil; (II) paza severă a pădurilor cu concursul Ministerelor de Interne, a Apărării, a autorităților publice locale; (III) atribuirea unor funcții suplimentare specialiștilor Asociației „Moldsilva” în domeniul controlului ecologic de stat și a dreptului de a aplica sancțiuni administrative în cazurile de încălcare a legislației forestiere; (II) elaborarea unui program de regenerare a pădurilor și realizarea lui în decursul anilor 1995-2000. Din păcate, acest proiect nu a fost susținut de majoritatea parlamentară agrariană de atunci și situația în domeniu a continuat să se agraveze în următorii ani.

La 13 februarie 1995 Președintele RM a emis un decret¹⁹⁴ prin care, a fost instituită în republică „Ziua Națională de înverzire a Plaiului” un arbore pentru dăinuirea noastră”. El prevedea efectuarea în fiecare an (cu începere din 1995) în prima sâmbătă a lunii aprilie, a lucrărilor de înverzire a localităților, împrejurimilor și pasajelor din preajma drumurilor. În această activitate se propunea de a antrena atât structurile statale (Ministerul Agriculturii și Alimentației, Departamentul Protecția Mediului Înconjurător), cât și organele administrației publice locale, masele largi ale populației.

Numai peste câțiva ani, reieșind de la semnalele publicului larg și a ONG-urilor de mediu despre situația alarmantă din sector, GRM adoptă o decizie în domeniu, care, în principiu, cuprindea o serie complexă de

¹⁹² Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 350 – XV din 12 iulie 2001 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 133-135, art. 1021.

¹⁹³ Cu privire la aprobarea proiectului de lege „Cu privire la declararea stării excepționale pe teritoriul RM în legătură cu distrugerea fondului forestier și cinegetic (nr.943 din 26.11.1994). În: Monitorul oficial al Republicii Moldova. -1995.- nr. 7, art. 35.

¹⁹⁴ Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 27 din 13.02.95 despre instituirea Zilei Naționale de Înverzire a Plaiului „Un arbore pentru dăinuirea noastră”.

măsurile, care, în contextul realizării lor, puteau schimba situația creată¹⁹⁵. Hotărârea dată, prevedea elaborarea și realizarea unor măsuri concrete în vederea combaterii tăierilor ilicite, folosirii raționale și complexe a resurselor forestiere, sporirii productivității pădurilor, asigurării pazei corespunzătoare a arboreturilor silvice, ș.a. Ea stipula, de asemenea, transmiterea tuturor pădurilor și plantațiilor de arbori și arbuști ale primăriilor și gospodăriilor agricole în administrarea Asociației „Moldsilva”. Se recomanda că, toate întreprinderile și organizațiile în administrarea cărora vor rămâne perdele forestiere de protecție și altă vegetație de arbori și arbuști cu suprafața totală de peste 50 ha, să prevadă în schema de încadrare și salarizare funcția de pădurar, care va asigura paza plantațiilor silvice contra tăierii ilicite, pășunatului animalelor și prevenirea altor încălcări ale legislației silvice. Hotărârea indica că, „Moldsilva” va asigura: (I) efectuarea pe parcursul anilor 1996-1997 a inventarierii pădurilor și plantațiilor de arbori și arbuști transmise în administrarea sa, iar în anii 1997-2000 - realizarea măsurilor de regenerare a pădurilor indicate; (II) plantarea arboreturilor forestiere de protecție pe terenurile accidentate și cele afectate de alunecări ale primăriilor și gospodăriilor agricole, care se transmit în fondul forestier de stat; (III) paza și protecția pădurilor, sporirea productivității și folosirea rațională a resurselor forestiere, implementarea tehnologiilor forestiere contemporane, bazate pe realizările științifice și experiența avansată. Mai mult ca atât, Ministerul Agriculturii era obligat, în termen de până la 1 decembrie 1996, să stabilească suprafața totală a terenurilor necultivabile, accidentate și afectate de alunecări, care urmează a fi împădurite, iar în termen de până la 1 mai 1998, va transmite, în modul stabilit, în administrarea întreprinderilor de stat pentru silvicultură terenurile necultivabile, care urmează a fi împădurite pe parcursul următorilor 10 ani, cu păstrarea dreptului de folosință asupra acestor terenuri pentru beneficiarii funciari până la împădurire.

Tot acest Minister în comun cu „Moldsilva” a fost obligat de a elabora Programul de stat de regenerare și plantare a pădurilor în RM pe anii 1997-2015, prevăzând în acesta, extinderea considerabilă a suprafețelor acoperite cu păduri și sporirea gradului de împădurire a teritoriului și, în termen de până la 1 septembrie 1997. Se menționa, de asemenea, că AȘM, în comun cu Departamentul Protecția Mediului Înconjurător și Ministerul Agriculturii și Alimentației va efectua pe parcursul anilor 1997-1998 cercetări științifice complexe în vederea

¹⁹⁵ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 595 din 29 octombrie 1996 „Cu privire la perfecționarea gestionării gospodăriei silvice și protejarea vegetației forestiere”.

stabilirii gradului de împădurire optim pe zone fitogeografice și raioane administrative și va prezenta Guvernului, în termen de până la 1 ianuarie 1998, proiectul de hotărâre privind chestiunea în cauză. Pentru realizarea măsurilor specificate au fost incluse și stipulările conform cărora Ministerul Economiei și Finanțelor vor planifica și aloca anual resursele necesare pentru îndeplinirea acestor măsuri. După cum vedem, această decizie complexă cuprindea cele mai importante aspecte pentru o redresare a situației deplorabile din sectorul silvic și, într-adevăr, în cazul realizării sale, putea radical îmbunătăți situația din sector.

În documentele PE a RM, adoptate după anul 2000, au fost incluse unele prevederi și obiective concrete ce țineau de activitățile din sectorul silvic. Printre primele astfel de documente este *Programul național de acțiuni pentru combaterea deșertificării* din anul 2000¹⁹⁶, care prevedea, printre altele: (I) crearea carcasi ecologice în baza terenurilor împădurite, a sistemului de fâșii de protecție în agrocenoze, a coridoarelor verzi în zonele de protecție a râurilor și bazinelor acvatice; (II) crearea coridoarelor de interconexiune menționate mai sus care, pe lângă alte avantaje, ar fi sporit vitalitatea trupurilor de pădure; (III) extinderea terenurilor împădurite (până la 10-15% din teritoriu); și, (IV) excluderea terenurilor degradate din circuitul agricol și efectuarea măsurilor de împădurire, managementul silvic durabil.

Asigurarea durabilității și extinderea pădurilor din țară au fost considerate ca acțiuni prioritare ce vor contribui la conservarea biodiversității. În acest sens, *Strategia și Planul de acțiuni privind conservarea diversității biologice*¹⁹⁷, adoptată în anul 2001, specifică că, pentru asigurarea adecvată a funcțiilor productive și ecologice ale pădurii în condițiile fizico-geografice și ecologice ale RM, suprafața terenurilor împădurite trebuie să atingă 15% a întregului teritoriu al țării.

Unul din documente unde în mod desfășurat este expusă politica silvică a RM este *Strategia dezvoltării durabile a sectorului forestier din RM*, aprobat în anul 2001¹⁹⁸, care prevedea nu numai direcțiile principale ale politicii statului în domeniu și obiectivele ei, ci și un

¹⁹⁶ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 367 din 13 aprilie 2000 privind aprobarea Programului național de acțiuni pentru combaterea deșertificării. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 46 - 49, art. 470.

¹⁹⁷ HG nr. 112 din 27.04.2001 cu privire la aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice. În: Monitorul Oficial nr. 090 din 02.08.2001.

¹⁹⁸ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 350 - XV din 12 iulie 2001 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 133-135, art. 1021.

șir de acțiuni prioritare pentru realizarea ei. Acestea cuprindeau toate aspectele principale, inclusiv renovarea cadrului regulativ, reformarea instituțiilor silvice, întărirea capacităților instituționale etc. De rând cu acestea ea includea un șir de obiective și acțiuni legate de consolidarea fondului forestier și, în primul rând, extinderea către anul 2015 a suprafeței pădurilor din republică cu 130 mii ha sau până la 15% a teritoriului ei. În acest scop, se propunea crearea a: (I) noilor trupuri de păduri, extinzând suprafețele celor existente; (II) insulelor verzi de arbori și arbuști; (III) a coridoarelor de interconexiune între masivele împădurite; (IV) a perdelelor de protecție de-a lungul râurilor, drumurilor și în jurul obiectivelor industriale. Strategia stipula necesitatea acțiunilor de prevenire a degradării în continuare a ecosistemelor forestiere prin folosirea durabilă a acestora, prin formarea și menținerea structurii optime a arboretelor; protejarea ecosistemelor forestiere rare și periclitate; menținerea și ameliorarea bonității stațiunilor forestiere drept condiție fundamentală pentru conservarea diversității componentelor vii ale ecosistemelor forestiere; efectuarea unor ample lucrări de regenerare și reconstrucție a pădurilor, având drept scop ameliorarea compozițiilor cu biotipuri rezistente la secetă și la alți factori negativi, substituirea introducărilor care s-au compromis în cultură și restabilirea fitocenozelor autohtone.

Deși, după cum vedem în a doua jumătate a anilor 90 - prima jumătate a anilor 2000, au fost adoptate un șir de documente ale politicii ecologice și forestiere, fiind luate decizii ale GRM, acestea nu erau implementate în practică și, ca rezultat, situația în sector continuă să se agraveze. O constatare amplă, în acest sens, este prezentată într-o altă Hotărâre a GRM la acest capitol din 2001¹⁹⁹. Analizând realizarea Hotărârii anterioare din anul 1996, se constata că, autoritățile publice centrale și locale au desfășurat o activitate insuficientă pentru executarea măsurilor trasate în ea. Astfel, au fost predate în gestiunea organelor silvice de stat numai 11,7 mii ha păduri (sau 26,7% din totalul pădurilor aflate în gestiunea lor) și au pus sub pază 22,5 mii ha păduri (sau 51% din suprafețele gestionate). Din cele 25,4 mii ha terenuri necultivabile, accidentate sau afectate de alunecări, organelor silvice de stat li s-au transmis doar 200 ha sau 0,7%. În acest context, Guvernul a constatat că, acțiunile întreprinse de Serviciul Silvic de Stat și autoritățile admi-

¹⁹⁹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr 107 din 7 februarie 2001 despre executarea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 595 din 29 octombrie 1996 și unele măsuri suplimentare pentru optimizarea gestionării gospodăriei silvice și protecția vegetației forestiere. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 19 - 20, art. 158.

nistrației publice locale pentru combaterea tăierilor ilicite și prevenirea contravențiilor silvice în pădurile, pe plantațiile forestiere și în spațiile verzi din localități, nu au avut efectul scontat și nu au condus la folosirea rațională și completă a resurselor forestiere.

S-a constatat, de asemenea, că în perioada noiembrie 1996 - decembrie 2000, volumele tăierilor ilicite au crescut considerabil (23 mii m³), iar prejudiciile cauzate fondului forestier de stat a constituit circa 10 mil. lei, în timp ale celui aflat în gestiunea autorităților publice locale (273,5 mii m³) se cifrează la zeci de milioane de lei. Pentru atitudinea iresponsabilă în organizarea executării Hotărârii GRM din 1996 și gestionarea insuficientă a fondului silvic și cinegetic, Directorul General al Serviciului Silvic de Stat a fost destituit din funcția sa.

În anii următori s-au specificat noi sarcini ale consolidării și extinderii pădurilor din republică. Astfel, în *Programul de valorificare a terenurilor noi și de sporire a fertilității solurilor*²⁰⁰, aprobat în anul 2003, se stipula că, printre măsurile de conservare a solurilor în țară este extinderea suprafeței pădurilor și a fâșiilor forestiere de protecție. Un set mult mai complex de acțiuni practice, în acest sens, au fost incluse în Hotărârea GRM cu privire la *Implementarea Strategiei Forestiere și Programul de stat de regenerare și împădurire a terenurilor fondului forestier pe anii 2003–2020*. Hotărârea stipula că, Agenția „Moldsilva” va asigura îndeplinirea și monitorizarea activităților prevăzute în Programul anexat. Acest Program prevedea un șir de obiective concrete care trebuiau atinse până în anul 2020: (I) elaborarea și implementarea programului de reconstrucție ecologică a pădurilor (24,5 mii ha); (II) elaborarea și implementarea Programului de stat privind regenerarea și împădurirea terenurilor fondului forestier (95,1 mii ha); (III) crearea culturilor silvice din specii repede crescătoare (5 mii ha); și (IV) crearea spațiilor verzi rurale și urbane (5 mii ha)²⁰¹.

Toate aceste documente și decizii ale GRM au stimulat activitățile de regenerare și extindere a pădurilor din țară. Astfel, în perioada anilor 1997-2002 regenerarea pădurilor în fondul forestier s-a mărit, atingând

²⁰⁰ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 636 din 26 mai 2003 cu privire la aprobarea Programului de valorificare a terenurilor noi și de sporire a fertilității solurilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 99-103, art. 636.

²⁰¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 739 din 17 iunie 2003 cu privire la implementarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 126-131, art. 777; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 737 din 17 iunie 2003 cu privire la aprobarea Programului de stat de regenerare și împădurire a terenurilor fondului forestier pe anii 2003–2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 132-133, art. 788.

suprafața de 21394 ha. Din această suprafață, 5894 ha (27,6%) au fost plantate cu culturi silvice, pe 10872 ha (50,8%) s-au efectuat lucrări de ajutorare a regenerării naturale, iar 4628 ha (21,6%) au rămas sub regenerare naturală. După o reducere a tempourilor plantărilor de noi păduri de la începutul anilor 90, în anii 2000 aceste activități s-a accelerat, mai cu seamă, la mijlocul primului deceniu al sec. al XXI-lea, când anual se împădureau circa 6–8 mii ha. Pe perioada anilor 2002–2008 au fost plantate în total cca 60000 ha. Ulterior, dinamica de extindere a suprafețelor acoperite cu păduri devine, iarăși, mai modestă: 600 ha în anul 2015, 200 ha în anul 2017 și 1300 în anul 2018²⁰² (a se vedea *figura 9*). Pe parcursul anilor 2010–2018, în RM au fost create noi plantații forestiere pe 12 583 ha, dintre care 9478 ha în fondul forestier de stat și 3060 ha în afara fondului forestier. În special, au fost plantate 7847 ha de salcâm și 3250 ha de stejar.

Conform IES în anul 2018, pe terenurile degradate, gestionate de primărie, în anul 2018 au fost plantate 3635 ha plantații forestiere. De asemenea, au fost sădite doar 16 ha fâșii forestiere de protecție a câmpurilor agricole și 32 ha fâșii forestiere de protecție a resurselor acvatice.

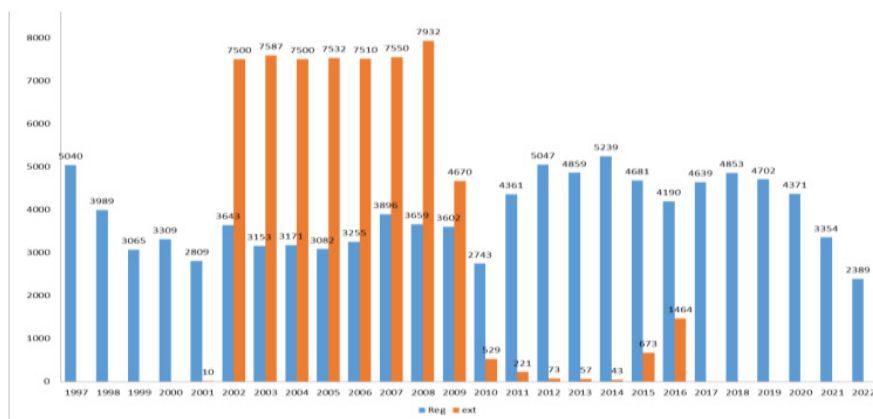

Figura 9. *Dinamica lucrărilor de regenerare și extindere a vegetației forestiere după datele „Moldsilva”.*

Un imbold semnificativ în extinderea suprafeței pădurilor l-a avut aderarea RM la Protocolul de la Kyoto și cooperarea cu BM în realizarea a câtorva proiecte în cadrul acestui Protocol. Astfel, în

²⁰² D3 Păduri și alte terenuri împădurite. Agenția de Mediu (gov.md)

rezultatul implementării proiectului Fondului de Carbon *Conservarea Solului*, și a proiectul Fondului BM BioCarbon „Dezvoltarea sectorului forestier comunal în Moldova” implementate de Agenția „Moldsilva” în anii 2002-2008, prin împădurirea terenurilor erodate și neproductive au fost create noi păduri comunale pe o suprafață de aproape 30 mii ha. În rezultat, s-a asigurat nu numai sechestrarea carbonului și reducerea concentrațiilor gazelor cu efect de seră, dar și îmbunătățirea resurselor forestiere regionale și locale, aprovizionarea suplimentară cu masă lemnoasă și dezvoltarea bazei pentru DD a localităților republicii²⁰³.

După cum am specificat anterior, către anii 2010 tempourile plantării noilor păduri au scăzut în mod esențial. Acest fenomen s-a produs chiar în pofida faptului că, în următorii ani au fost adoptate noi Programe și Planuri în domeniu. Astfel, *Planul național de extindere a suprafețelor cu vegetație forestieră pentru anii 2014-2018*²⁰⁴, obligă Administrația Publică Locală să contribuie la alocarea terenurilor pentru împădurire și reîmpădurire. Plantarea/împădurirea se va realiza de către „Moldsilva”, în cooperare cu Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, având o țintă concretă, împădurirea și reîmpădurirea a 13.000 ha de terenuri degradate și perdele forestiere de protecție a apelor. Planul specifica și măsurile de menținere a plantațiilor forestiere și asigurarea protecției lor împotriva tăierilor ilegale și pășunatului ilegal, precum și prevenirea altor abuzuri. Resursele necesare pentru implementare se propunea ca vor fi alocate, în primul rând, din FEN.

Trebuie de consemnat că, și alte documente politice din domeniul agriculturii continuă să specifice noi obiective legate cu plantarea noilor păduri și fâșii forestiere. Astfel, *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014–2020*²⁰⁵ prevede unele obiective, în acest sens. În același timp, după expirarea termenului realizării ei, se constată că cel mai mic grad de realizare ține anume de sprijinirea tehnologiilor de producție prietenoase mediului, a produselor ecologice, inclusiv a biodiversității. În acest sens, se aduce un exemplu, conform căruia, din cele 50 mii ha de teren protejat de fâșii antierozionale prevăzute în document, în perioada 2013-2018 suprafața agricolă protejată a crescut cu doar 1020 ha. În cazul suprafeței terenurilor destinate agriculturii organice, deși a fost setată o creștere de 60% a suprafețelor, avem doar numărul de agenți

²⁰³ Галупа, Д.; Капчеля, А.; Талмач, И.; Шпиток, Л. *Проекты МЧР в области облесения - опыт Республики Молдова*. – Кишинев: Штиинца, 2010.

²⁰⁴ HG 101/2014 privind Planul național de extindere a suprafețelor cu vegetație forestieră pentru anii 2014-2018.

²⁰⁵ *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014-2020*. - P. 29.

economici implicați în agricultura ecologică, ce a cunoscut o creștere de 9.4% în perioada 2013-2018.

În scopul reducerii riscurilor și adaptării la schimbările climatice în sectorul forestier a fost elaborat un nou proiect al *Planului de acțiuni pentru anii 2018-2023 privind implementarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din RM*²⁰⁶. Planul prevede adaptarea sectorului forestier la schimbările climatice și include măsuri speciale bazate pe cercetarea științifică și pe progresele tehnologice orientate spre dezvoltarea durabilă a pădurilor, de o monitorizare adecvată a sănătății pădurilor, precum și a dezvoltării lor, prin intensificarea procesului de reîmpădurire prin plantarea speciilor de plante, rezistente la schimbările climatice. Printre măsurile specifice se planifică până în anul 2023 realizarea lucrărilor de reconstrucție ecologică a pădurilor degradate pe o suprafață de 5 mii ha

În acest context, când în ultimii ani, starea pădurilor continuă să se agraveze, mai cu seamă în contextul schimbărilor climatice și a continuării tăierilor ilicite, GRM, creat în anul 2021, include în activitatea sa consolidarea și extinderea fondului forestier în calitate de activități prioritare. În acest sens, s-au început acțiunile de întărire instituțională a sectorului dar și de susținere financiară a plantărilor de noi păduri în republică. Mai mult ca atât, în februarie 2023 este adoptat „Programul Național de Extindere și Reabilitarea Pădurilor pentru perioada 2023-2032 (PNERP)”²⁰⁷. Scopul major al acestuia este asigurarea necesităților țării cu produse/servicii generate de păduri întru sporirea rezilienței la schimbările climatice pe termen lung prin conservarea și dezvoltarea resurselor forestiere naționale. În scopul menținerii și continuității pădurilor, PNERP va realiza activități extinse de plantare a arborilor/puieților și reabilitare/promovare a vegetației forestiere pe o suprafață de cel puțin 145 mii hectare pentru o perioadă de 10 ani. Aceste activități se vor desfășura atât pe terenuri noi (prin împădurire), cât și pe terenuri cu vegetație forestieră necorespunzătoare sau puternic degradată (prin reîmpădurire). După cum se menționează, PNERP se încadrează în angajamentele și tendințelor globale legate de păduri și utilizarea terenurilor (Declarația liderilor de la Glasgow privind pădurile și utilizarea terenurilor, Planul Strategic ONU pentru Păduri 2017-2030, Pactul Verde European).

²⁰⁶ Expert Grup. *Eficiența și transparența utilizării resurselor fondului forestier*. Op. cit.

²⁰⁷ Guvernul a aprobat programul național de extindere și reabilitare a pădurilor 2023-2032. <https://gov.md/ro/content/guvernul-aprobat-programul-national-de-extindere-si-reabilitare-padurilor-2023-2032>

La finalul implementării prezentului Program, se așteaptă că vor fi atinse următoarele rezultate: (1) extinderea suprafețelor acoperite cu vegetație forestieră până la cel puțin 15% din suprafața țării până în anul 2032; (2) creșterea a potențialului productiv cu 10% față de potențialul existent până în anul 2032; (3) reabilitarea/reconstruirea plantațiilor forestiere noi (110 mii ha) și a terenurilor (35 mii ha) până în anul 2032; (4) diminuarea indicelui de fragmentare a pădurilor cu 0,75 unități (ceea ce înseamnă compactitate mai mare) prin îmbunătățirea conectivității ecologice cu habitate asigurate pentru biodiversitate până în anul 2032; (5) reducerea suprafeței de terenuri degradate cu 45 mii ha către 2032; (6) consolidarea sectorului forestier comunal prin extinderea suprafețelor împădurite și reabilitarea celor existente, instruirea personalului și elaborarea planurilor de management forestier (85 mii ha) până în anul 2032; (7) consolidarea sectorului forestier privat prin extinderea suprafețelor împădurite, instruirea personalului și elaborarea planurilor de management forestier până în anul 2032; (8) reducerea suprafeței terenurilor puternic erodate cu 15 mii ha până în anul 2032; (9) întărirea carcasei hidrologice prin împădurirea a 15 mii ha de fâșii riverane până în anul 2032; (10) diminuarea proceselor de eroziune a solurilor și protejarea a circa 350 mii ha terenuri agricole prin crearea/reabilitarea a 10 mii de perdele forestiere de protecție a câmpurilor agricole până în anul 2032; (11) consolidarea capacităților de diminuare a incidenței incendiilor forestiere prin elaborarea planurilor de management antiincendiar, precum și crearea infrastructurii antiincendiară în pădurile noi sau reabilite (echipament, surse de asigurare cu apă, fâșii mineralizate, turnuri de pază și monitorizare etc.) – 145 mii ha până în anul 2032; (12) consolidarea capacităților de management al pajiștilor prin implementarea unor activități practice de creare și reabilitare a sistemelor silvopastorale – 5 mii ha până în 2032; (13) consolidarea capacităților pepinierelor forestiere private și comunale cu atingerea unor capacități de producere de 5-7% din necesarul de material săditor pentru regenerarea/extinderea/reabilitarea pădurilor până în anul 2032; (14) crearea locurilor de muncă pentru circa 20 600 de persoane până în anul 2032; (15) actualizarea și îmbunătățirea cadrului legal (*Codul silvic* nr. 887/1996, *Codul funciar* nr. 828/1991, *Legea perdelelor forestiere de protecție*, *Legea pajiștilor*, norme tehnice etc.) până în anul 2032.

2.5. Evoluția protecției resurselor cinegetice și piscicole

Anterior am menționat că, vânatul și pescuitul au fost primele ocupații de bază, care au fost practicate de omul primitiv încă de la apariția lui. În același timp, activitățile de protecție a acestor resurse, au o istorie mult mai scurtă. În materialele arhivistice sau cele publicate, undeva până în prima jumătate a sec. al XX-lea, practic nu întâlnim informații la acest capitol. Evident, că practica cotidiană a vânătorilor și pescarilor, încă din timpurile mai vechi, cuprindeau un șir de reguli nescrise, practici a vânatului sau pescuitul, care reglementau aceste activități, ce contribuiau la reducerea impactelor umane negative. Acestea țineau de cerințele față de termenii de vânat sau pescuit, pentru a asigura reproducerea faunei cinegetice sau a peștilor, sau cerințele față de menținerea locurilor pentru depunerea icrelor sau pentru habitatele speciilor faunistice. Activități practice în scopul ameliorării fondului cinegetic, al reintroducerii sau aclimatizării noilor specii de vânătoare au apărut mult mai târziu. În continuare, vom prezenta succint evoluția atât a principalelor acte și cerințe, cât și principalele acțiuni practice în domeniu.

2.5.1. Istoria reglementărilor protecției resurselor vânatului până în anul 1940. La acest compartiment ne vom referi la reglementările de protecție a faunei cinegetice în zona de studiu până la etapa socialistă a RSSM.

Primele reglementări în domeniu. Am specificat că în mai multe colțuri ale lumii în diferite etape istorice, fusese adoptate unele restricții la vânat. În general, după cum menționează N. Goicea, și L. Bouriaud²⁰⁸, în general, în perioada feudală timpurie, dreptul de a vâna este liber, fără a fi limitat la o anumită proprietate, nici la o anumită calitate a persoanei. Practicarea vânătorii în acel timp și restricțiile în domeniu urmau schimbările ce au avut loc în structura proprietății asupra pământurilor, în special asupra terenurilor forestiere, care au loc începând cu sec. al XII-lea²⁰⁹.

Ulterior, în sec. XIV-XV pădurile devin obiect de interdicții și limitări în folosința lemnului, pășunat și exercitarea vânătorii. După cum am consemnat în primul capitol, prin „oprirea” de la folosința produselor pădurii i-au naștere „pădurile oprite” sau cum am remarcat deja - „braniștile”. Astfel de restricții au fost adoptate și pentru spațiul

²⁰⁸ Goicea, N.; Bouriaud, L. *Evoluția reglementării dreptului la vânătoare pe teritoriul României în diferite perioade istorice*. Op. cit. – P. 85-90.

²⁰⁹ Clinovschi, L; Clinovschi, F. *Considerații cu privire la apariția proprietății private asupra pădurilor*. În: *Analele Univ. Ștefan cel Mare Suceava*, 1997.

Moldovei medievale pe teritoriul cărora, nimeni nu putea vâna, pescui, paște animale, recolta fân sau tăia lemne fără învoiala stăpânului braniștii – domnitor, boier sau mănăstire²¹⁰.

Cei care încălcau „legea braniștei” erau aspru sancționați, aplicându-li-se pedeapsa corporală și confiscarea a tot ce aveau asupra lor când săvârșeau fapta. O serie de acte domnești (precum cele provenite de la Vlad Vintilă (1533), Ștefan Tomșa (1621) și Matei Basarab (1646) se referă expres la „brăniștele” sau „opreliștele de stricare a naturii”. Așa, spre exemplu, ultimul dă o poruncă domnească, printr-un document din 4 noiembrie 1621, referindu-se la o braniște din Popești (jud. Neamț) ca „Nimeni să nu aibă nici o treabă, nici pădurea să n-o taie, nici să vâneze, nici să prindă peștele ... pe cine-l vor prinde tăind în pădure să aibă a-i lua carul cu boi și pe cine-l va găsi prinzând pește să fie tari și puternici cu această carte a noastră a prinde pe acel om și a-i lua tot ce va fi asupra lui”²¹¹. Desigur, scopul direct era, în mod evident, acela al conservării și regenerării bunului din perspectiva interesului economic al proprietarului, dar aceste restricții aveau și un efect ecologic esențial.

Conform lui N. Goicea, și L. Bouriaud²¹², condica lui Vasile Lupu și Pravila lui Matei Basarab cuprind câte două dispoziții referitoare la vânătoare. Astfel, se consacră principiul conform căruia vânatul este al celui care reușește să îl captureze: cel ce va fura o fiară sălbatecă sau o pasăre neînvătată (ex. șoim nedresat), acela să nu aibă nici o iertare²¹³. Celelalte dispoziții privesc scutirea de răspundere a celui care întinde capcane, în cazul în care în aceste capcane piere un animal domestic, precum și interzicerea practicării preoției vreme de trei luni pentru preoții care au practicat vânătoarea.

Reglementarea și protecția faunei cinegetice pe parcursul ocupației țariste (1812-1917). Una din restricțiile din domeniu la această etapă a fost reglementarea stipulată, încă în ucazul din 1763 al Ecaterinei a II-a, conform căruia se permitea proprietarilor de teren să folosească pădurile (adică să le taie) la discreția lor, stipulând, în același timp, conform căreia *se interzicea vânanarea animalelor utile și comercializarea lor între 1 martie și 1 iulie*²¹⁴. Numai către finele sec. al XIX-lea, la nivelul Imperiului Rus, au fost adoptate Regulile de vânătoare din (1892), care

²¹⁰ Duțu, M. *Dreptul Mediului. Suport de curs*. Op. cit.

²¹¹ Idem.

²¹² Goicea, N; Bouriaud, L. *Evoluția reglementării dreptului la vânătoare pe teritoriul României în diferite perioade istorice*. Op. cit. – P. 85-90.

²¹³ Idem.

²¹⁴ Georgescu, C. *Vânătoarea din punct de vedere sportiv, economic și legislativ*. Op. cit. - P. 171-172.

au fost în vigoare până la revoluția din 1917 și care se răsfrângeau pe tot cuprinsul părții europene a imperiului, inclusiv în Basarabia. Aceste reguli se aplicau tuturor tipurilor de vânătoare. Ele prevedeau drepturile și obligațiunilor în domeniu, introducând o taxă specială la vânat de trei ruble pe an, și responsabilitatea poliției de a elibera certificate de vânătoare pentru o perioadă de 1 an. Membrii direcției silvice și cei ai pazei forestiere de stat, pădurarii, paznicii silvici și de vânătoare ale fondurilor cinegetice private și ai societăților de vânătoare, li se eliberau astfel de certificate de vânătoare cu titlul gratuit.

Aceste reguli se aplicau oricărui fel de vânătoare: vânătoare cu arme, vânătoare de câini etc. Nimeni nu avea voie să vâneze fără permis personal de vânătoare eliberat de autoritatea competentă. Se stipula, de asemenea, că, vânătoarea este interzisă: pentru zimbri și pentru femele de elan, căprioare și capre, precum și pentru vîștii din toate aceste rase - pe tot parcursul anului. Ele indicau și termenii de vânătoare la diferite tipuri de animale cinegetice. În același timp, vânatul animalelor și păsărilor răpitoare, a puilor și a cuiburilor acestora, precum și uciderea pisicilor și câinilor fără stăpân pe câmpuri și păduri, era permisă pe tot parcursul anului prin orice mijloace, cu excepția otrăvirii. Important era că, în conformitate cu aceste reguli, aflarea pe terenurile cinegetice și a pădurilor, în afara drumurilor, cu o armă sau orice echipament pentru vânat, se recunoștea ca un act de vânătoare.

În 1916, a fost emisă o Hotărâre a Guvernului Imperiului Rus „Cu privire la stabilirea regulilor privind rezervațiile de vânătoare”, potrivit căreia, dreptul „de a forma astfel de rezervații pe terenurile de stat în scopul reglementării vînatului și conservarea animale de vânat și păsări” a fost acordată Ministrului Agriculturii, iar desfășurarea vînatului și a regimului silvic pe terenurile acestor rezervații era determinată prin instrucțiunile aceluiași minister²¹⁵.

Reglementările și protecția faunei cinegetice în anii 1918-1940. În prima perioadă a aflării Basarabiei în componența Regatului Român au început a fi aplicate reglementările din domeniul cinegetic, care erau în vigoare în Regat și care fusese formulate încă la finele sec. al XIX-lea. Ulterior, au intrat în vigoare noile legi în domeniu, adoptate în anii 20-30 ai secolului trecut.

Cu referire la protecția resurselor cinegetice, *Codul penal roman*, adoptat încă din 1864, prevedea restricții privind vânătoarea în parcurile

²¹⁵ История законодательной деятельности в области охраны и использования объектов живой природы. BioDat; История законодательной деятельности в области охраны живой природы

închise. Aceste prevederi au fost preluate și dezvoltate, ulterior, prin *Legea pentru politica rurală* din 25 decembrie 1868²¹⁶. Prevederile art. 102 din această lege a introdus pentru prima dată în România măsura de oprire a vânătorii timp de patru luni pe an (între 1 aprilie și 1 august), precum și interzicerea distrugerii cuiburilor și ouălor păsărilor de interes cinegetic.

Unul din primele documente special orientate spre protecția faunei cinegetice a fost, „*Legea pentru vânat*” din 1872, care reglementa dreptul la vânătoare, stabilind perioada de oprire a vânătorii și chiar prohibiția totală a acesteia pentru unele specii²¹⁷.

Datorită continuării activităților ilegale în domeniu dar și sub influența practicii înaintate a reglementărilor cinegetice din alte țări, în anul 1891 în România a fost adoptată o nouă *Lege a vânătoarei*, mult mai desfășurată. Ea era, în fond, o prescurtare a legii franceze din 1844, al cărei cuprins se reducea la 25 de articole, cu o reflectare mai redusă în partea referitoare la permisiunea la vânătoare²¹⁸. Legea consfințea dreptul absolut al proprietarului de a exercita vânătoarea pe teritoriul său, interzicând formal chiar urmărirea vânatului rănit pe proprietatea străină. Consimțământul proprietarului pentru exercitarea vânătorii de către un terț pe terenul care îi aparține trebuia să fie scrisă, dispoziție menită, fără îndoială, a pune capăt oricărui arbitrar în privința realității consimțământului. Prin această lege, se reglementa timpul de prohibiție a vânătorii, de la 15 februarie la 15 august, cu excepția unor cazuri permise prin lege. Prefecții de județe aveau puterea de a interzice vânătoarea anumitor specii, acolo unde o asemenea măsură ar fi reclamată pentru a opri distrugerea vânatului sau pentru a lăsa liberă perioada de scoatere a puilor, acolo unde aceasta este mai timpurie. Vânărea răpitoarelor era însă permisă în tot timpul anului, dar numai proprietarului pe pământul său, sau oamenilor anume însărcinați de el. Legea dezvoltă de asemenea, o serie de reguli privind modalități practice de exercitarea vânătorii, interzicând, de exemplu, practicarea vânătorii pe timpul nopții²¹⁹.

După apariția *Legii asupra poliției vânatului din 1891* și a Regulamentului ei de aplicare, o serie de măsuri de protecție a speciilor de faună sălbatică de interes cinegetic împotriva braconierilor au făcut

²¹⁶ Ionescu-Lupeanu, M.-B. *Contribuții la studiul evoluției legislației de protecție a faunei sălbatice în România*. Op. cit. - P. 75-82.

²¹⁷ Goicea, N.; Bouriaud, L. *Evoluția reglementării dreptului la vânătoare pe teritoriul României în diferite perioade istorice*. Op. cit. - P. 85-90.

²¹⁸ Nedici, Gh. *Istoria vânătoarei*. - București: Ed. Paideia, 2015. - P. 556.

²¹⁹ Idem.

obiectul *Regulamentului privitor la arendarea pe proprietăți ale Statului a dreptului de vânătoare* prin „permise”, deosebit de arendarea licitativă din 22 decembrie 1899²²⁰. Cu excepția instituirii interdicției vânării bățlanului alb, măsurile de protecție a speciilor de faună de interes cinegetic constatau în reglementarea regimului juridic al permiselor de vânătoare pe proprietățile Statului. Eliberarea permiselor de vânătoare se efectua de Ministerul Agriculturii, pe o durată de 3 sau 6 luni, refuzându-se eliberarea acestora: minorilor, braconierilor recunoscuți și delicvenților de vânătoare.

În anul 1923 este adoptată o nouă lege în domeniul - „*Legea pentru protecția vânatului și reglementarea vânătoriei*”, care introducea noțiunea de fond de vânătoare, definea mărimea minimă a acestui fond, modul de constituire, legând exercitarea dreptului de vânătoare de existența fondului de vânătoare. Ea statua, mai coerent, organizarea vânătorilor în societăți de vânătoare, deoarece organizarea lor de până atunci era formală, în mici societăți rurale, cu existență pur nominală. Deoarece aceste societăți nu-și puteau angaja paznici de vânătoare, legea stipula că, Ministerul Agriculturii putea numi inspectori și păzitori publici asimilați cu ofițerii superiori de poliție, precum și paznici onorifici, din rândul membrilor societăților de vânătoare, constituite pentru ocrotirea vânatului.

2.5.2. Ocrotirea faunei cinegetice pe parcursul perioadei socialiste. Odată cu etapa construcției socialiste și a instituirii proprietății de stat asupra tuturor resurselor naturale, au fost organizate un șir de măsuri de ameliorare și sporire a fondului cinegetic a RSSM, a aclimatizării și introducerii în habitatele naturale a unor noi specii de animale, creându-se, de asemenea, o nouă bază de reglementări în domenii. Vânatul este considerat ca un bun public și devenea protejat de Stat, printr-un set tot mai desfășurat de legi și acte normative.

La acest capitol putem găsi mai multe informații prezentate de G. Uspenschi și M. Lozan în monografia din anul 1967²²¹. În ea se specifica că, încă din anul 1947 în Moldova au început să fie întreprinse măsuri de introducerea în fauna locală de vânătoare a unor specii prețioase. În anul 1954 GRSSM a adoptat o decizie specială ce ținea de introducerea în pădurile Moldovei a cerbului de Ascania. Până în anul 1967 au fost aduse în Moldova: ondatra, cânele raton, fazanul, cerbul nobil, cerbul pătat din Răsăritul Îndepărtat și elanul european. Din aceste specii

²²⁰ Apud. Ionescu-Lupeanu, M.-B. *Contribuții la studiul evoluției legislației de protecție a faunei sălbatice în România*. Op. cit. - P. 75-82.

²²¹ Успенский, Г.; Лозан, М. *Фауна де вынэтоаре дин Молдова*. Op. cit. - P. 10.

numai cânele raton este considerat un exemplu negativ, deoarece în condițiile Moldovei acesta aducea pagube însemnate faunei cinegetice, stricând cuiburile și oule diferitor păsări.

Aclimatizarea ondatrei e considerată ca un exemplu de succes, deși, pe parcursul deceniilor următoare, datorită distrugerii habitatelor lor naturale în rezultatul reglementării cursurilor de apă, valorificării zonelor umede și creării a iazurilor, numărul lor s-a redus simțitor. Printre alte specii, aclimatizate foarte bine în condițiile Moldovei, sunt fazanii, elanii și cerbii.

În același timp, după cum specificau autorii în cauză, reglementările la vânat și măsurile de ameliorare cinegetică, pe fundalul unei extinderi considerabile a suprafeței pădurilor, au contribuit la o creștere semnificativă a numărului căprioarelor, fapt ce a permis deschiderea vânătoarei cu începere din anul 1964. În acest răstimp, jderul de pădure a fost scos din lista speciilor aflate pe calea de dispariție. De asemenea, a crescut simțitor numărul bursucilor, iar potârnichea cenușie a căpătat un efectiv ce permitea vânatul limitat al ei.

La mijlocul anilor 50, GRSSM a adoptat decizia despre organizarea rezervațiilor vânătoarești²²², care stipula crearea acestora în diferite zone ale republicii, stabilind sarcini concrete în acest sens autorităților silvice. Spre finele acestui deceniu a fost adoptată o decizie mai complexă²²³, care includea un șir de acțiuni concrete, menite să îmbunătățească administrării vânătoarei în republică prin asigurarea unui control mai riguros, care ar contracara braconajul și ar asigura condiții mai bune de reproducere a faunei cinegetice. Peste circa 15 ani a fost adoptată o altă decizie similară²²⁴, care a stabilit cerințele în domeniu și sarcinile față de autoritățile silvice, dar și ai CSON-ului și autorităților locale și Societății Vânătorilor și Pescarilor de a administra mai eficient fondurile disponibile de vânătoare de care ele dispun.

În conformitate cu Rezoluția Consiliului de Miniștri al URSS din 11 mai 1959, „Cu privire la măsurile de îmbunătățire a managementului vânătoriei în RSS Moldovenească”, a fost elaborat un nou „Regulament privind economia cinegetică a RSS Moldovenești” (1963), care prevede că, toate fondurile de vânătoare sunt suprafețe de teren și de pădure, precum și spații de apă apte pentru vânătoare. Este necesar să lămurim că pădurile Moldovei sunt în regim de rezervații - vânătoarea în ele este

²²² «Десне организаря унор резерваций натурале вынэторешить републикане» (1954);

²²³ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 583 din 11.12.1959 cu privire la măsurile pentru îmbunătățirea administrării gospodăriei vânătoarești în RSSM.

²²⁴ Idem

interzisă tuturor animalelor pe o perioadă lungă de timp (până la noi ordine).

În anul 1963 a fost adoptat Statutul Gospodăriei Cinegetice a RSSM²²⁵, care prevedea atât drepturile și responsabilitățile în privința protecției habitatelor pentru fauna cinegetică, cât și a măsurile de protecție și reproducere a animalelor de vânătoare. Responsabilitățile principale în domeniu le reveneau Direcției principale pentru silvicultură și protecția mediului dar și Societății republicane a vânătorilor și pescarilor care aveau obligația nu numai de a efectua controlul în domeniu dar și de a efectua măsuri biotehnice de reproducere a animalelor.

Posterior, în anul 1984, în scopul unei evidențe mai stricte și administrări mai eficiente a faunei cinegetice GRSSM a aprobat modalitatea de ținere a Cadastrului de Stat al regnului animal²²⁶, reactualizat deja după independența RM în anul 2004²²⁷.

2.5.3. Reglementarea și măsurile de protecție a faunei cinegetice după obținerea independenței Republicii Moldova. Primele reglementări în domeniu în acest timp țin de adoptarea în anul 1995 a *Legii privind Regnul Animal*. Această lege cuprindea toate aspectele în domeniu, dar cel mai important era faptul că, ea reprezintă o lege cu acțiune directă, prevăzând în acest scop un Regulament anexat care stipula toate cerințele, drepturile și responsabilitățile ce țin de gospodăria cinegetică. Anume această lege și regulamentul specificat, au creat o nouă bază de reglementări ale activităților în domeniu, deja în condițiile tranziției economice. Odată cu finalizarea acestei tranziții a devenit necesar de a reactualiza reglementările în domeniu, fapt realizat la 30 noiembrie 2018, când este adoptată o nouă lege - *Legea vânătorii și fondului cinegetic* (întreată în vigoare din martie 2021). În termen de 24 de luni, Guvernul urma să aducă actele normative în concordanță cu prevederile prezentei legi și trebuiau elaborate și aprobate actele normative necesare implementării acesteia. Legea stipula că, dobândirea vânatului se va permite numai în limitele termenilor stabiliți prin Lege pentru fiecare specie de vânat, prin eliberarea autorizațiilor speciale

²²⁵ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 317 din 29.07.1963 cu privire la Statutul gospodăriei vânătoarești în RSSM.

²²⁶ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 179 din 25.05.1984 cu privire la ordinea de înregistrare de stat a animalelor și folosirea acestora și de administrare a Cadastrului de stat al regnului animal.

²²⁷ Hotărârea GRM Nr. 1005 din 13-09-2004 privind aprobarea Regulamentului Cadastrului de stat al regnului animal. Publicat: 24-09-2004 în Monitorul Oficial Nr. 175-177 art. 1195. *Regulamentul Cadastrului de stat al regnului animal*.

de către autoritățile de resort²²⁸. Conform legii, limitele de recoltare a vânatului la păsări și iepuri sunt propuse de către Societatea Vânătorilor și Pescarilor din Moldova, iar la mistreți de către Agenția „Moldsilva”, care ulterior necesită a fi avizate de către AȘM. Legea cere de a se respecta a termenelor de vânătoare pentru fauna sălbatică de interes vânătoresc.

În scopul asigurării menținerii echilibrului numeric al populațiilor vânatului, pe parcursul anului în fondul forestier de către „Moldsilva” și Societatea Vânătorilor și pescarilor, dar și alți deținători de fonduri cinegetice în corespundere cu cerințele acestei legi sunt obligați de a implementa un șir de acțiuni astfel ca: (I) în lunile decembrie-februarie se completează hrana și sarea, se eliberează potecile de acces și se combate hotărâtor braconajul; (II) în lunile de primăvară-vară și în special aprilie-iunie, atunci, când majoritatea speciilor de vânat au pui, se asigură liniștea, limitându-se accesul populației în zonele de reproducere a vânatului, și excluzând efectuarea lucrărilor silvotecnice în astfel de zone; (III) în lunile aprilie-mai se încheie însămânțarea și se întrețin ogoarele de hrană pentru vânat; (IV) la sfârșitul lunii mai - începutul lunii iunie se recoltează frunzare pentru hrănirea complementară a vânatului, iar în fazanerii, se asigură hrana și îngrijirea corespunzătoare a efectivelor; (V) se asigură adăposturile corespunzătoare, se face inventarierea la hrana complementară colectată și depozitată, se efectuează, în continuare, combaterea braconajului; ș.a.

În conformitate cu *Legea vânătorii și fondului cinegetic*, în anul 2021, GRM a aprobat deja câteva regulamente, care o pun în aplicare²²⁹: (I) regulamentul privind criteriile și modul de constituire a fondului cinegetic; (II) regulamentul privind normele de protecție a culturilor agricole, fondului forestier și animalelor domestice împotriva cauzării daunelor de fauna de interes cinegetic și modul de reparare a prejudiciului; și (III) regulamentul privind vânarea exemplarelor din specii de faună de interes cinegetic și caracteristicile mijloacelor folosite în cadrul vânătorii.

Unul din principalele documente ale politicii în domeniu este *Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale*, aprobată în anul 1997²³⁰. Ea concretizează cerințele stipulate în *Legea Regnului*

²²⁸ *Resursele cinegetice | Resursele cinegetice | Agenția Moldsilva - autoritatea administrativă centrală în domeniul silviculturii (gov.md)*

²²⁹ *Hotărâre pentru aprobarea actelor normative cu privire la constituirea și gestionarea Fondului cinegetic național nr. 254 din 13.10.2021 Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 266-272 art. 542 din 05.11.2021.*

²³⁰ *Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1442-XIII din 24 decembrie 1997.

Animal din 1995 și prevede măsuri concrete pentru ameliorarea situației în acest domeniu. Scopul ei a fost Conservarea diversității specifice, a structurii și densității optime a populațiilor speciilor de vânat și asigurarea cotei maxime de recoltare a producției cinegetice. Pentru atingerea lui se propunea: (I) crearea unei rețele naționale de fonduri de vânătoare și de gospodării cinegetice; (II) corelarea intereselor cinegetice cu cele silvice și agricole; (III) crearea unui cadru economic și juridic favorabil ocrotirii și reproducerii vânatului; și (IV) stabilirea capacității de suport (a bonității) fondurilor de vânătoare. Concepția, de asemenea, prevedea armonizarea legislației naționale cu tratatele internaționale la care este parte RM și întărirea legislației ce ține de combaterea braconajului; organizarea fondurilor de vânătoare cu o productivitate biologică înaltă a gospodăriilor cinegetice de stat, administrate de Agenția „Moldsilva”; organizarea de gospodării cinegetice complexe pentru 2-3 specii de vânat, cele mai avantajoase din punct de vedere economic; estimarea efectivelor actuale și a sporului anual al fiecărei specii de vânat; optimizarea condițiilor de reproducere pentru speciile de vânat prin măsuri de gospodărire cinegetică; repopularea fondurilor de vânătoare cu specii tradiționale de vânat; înființarea crescătoriilor de specii de vânat valoros.

Conform Concepției potențialul cinegetic al RM presupune un efectiv de 2 000 cerbi nobili, 20 000 căpriori, 4 000 mistreți, 200 000 iepuri de câmp, 250 000 fazani etc.

Această Concepție a stat la baza unui șir de măsuri realizate după adoptarea ei, fapt ce a dus la o ameliorare și consolidare a fondului cinegetic republican, deși, în a doua jumătate a anilor 2010, deja se constată că acest document nu se realizează în practică²³¹. Realizarea Concepției constituie o responsabilitate, în mare parte a Agenției „Moldsilva”, paza și protecția faunei cinegetice și a habitatului acesteia se realizează de către personalul care asigură gestionarea terenurilor de vânătoare din fondul forestier de stat, care include 24 entități silvice subordonate agenției. Printre acestea sunt și 4 întreprinderi silvo-cinegetice, create, cu un accent deosebit pe managementul resurselor cinegetice de mare valoare. Gestionarea gospodăriei cinegetice (controlul, protecția, reproducerea și folosirea rațională a resurselor cinegetice) în fondurile cinegetice pe terenurile neîmpădurite, se efectuează de către Societatea Vânătorilor și

²³¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr 107 din 7 februarie 2001 despre executarea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 595 din 29 octombrie 1996 și unele măsuri suplimentare pentru optimizarea gestionării gospodăriei silvice și protecția vegetației forestiere. Op. cit.

Pescarilor, în baza contractelor încheiate cu autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi, de comun acord, cu autoritatea centrală, abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului.

Activitatea de vânătoare pe teritoriul RM este reglementată de un regulament special al Societății Vânătorilor și Pescarilor din RM, care, actual, are ca membri cca 15 000 de vânători autorizați, ceea ce denotă un interes sporit, iar cererea de activități de vânătoare este mult mai mare decât resursele cinegetice reale ale țării.

Conform datelor IES în perioada 2008–2018, în cadrul întreprinderilor silvice subordonate Agenției „Moldsilva”, au fost evaluați anual în medie 507 cerbi, 4845 de căpriori, 2009 mistreți, 8184 de iepuri, 5105 fazani, 5102 vulpi, 1024 de bursuci, 525 de ondatre, 785 de găște, 1676 de rațe și 1765 de potârniche. Începând cu anul 2011, se constată apariția și a speciei de lup în fondurile de vânătoare. În perioada de referință se constată o creștere treptată a efectivelor lor de la 50 la 90 de exemplare. Efectivele celorlalte specii oscilează de la un an la altul. Chiar dacă vânătoarea la căprior este interzisă din anul 1995, creșterea efectivului acesuia este sub sporul anual. De menționat că vânătoarea a fost interzisă de MM în perioada 2015–2016 pentru toate speciile animalelor de vânătoare.

Conform rapoartelor anuale ale IES știm că pe parcursul ultimilor două decenii, efectivul animalelor cinegetice a fost la general în creștere, deși, pentru unele specii ale animalelor de vânătoare mai puțin valoroase au fost și etape de descreștere a numărului lor. Spre exemplu, în ultimii ani (2000-2016), numărul de cerbi (*Cervus elaphus* L.) a variat între 403 și 580 bucăți, a căpriorilor – de la 3400 la 6160, fiind în creștere datorită interdicției vânatului din ultimii ani, iar a mistreților - de la 1900 la 2600 maximal, iarăși, în general, având un trend pozitiv. Datele pentru diferiți ani demonstrează cifre diferite, cauzate de mai multe circumstanțe care stau la baza stabilirii termenelor vânătoarei și a cotei de recoltare admisibilă a diferitor de animale de vânătoare. Deși legislația în vigoare stabilește clar procedura acestora, periodic apar disensiuni între MM, care este responsabil de aprobarea termenelor și cotelor de vânătoare și Societatea Vânătorilor și Pescarilor.

Astfel de disensiuni au apărut în sezonul 2015-2016, când MM, a interzis vânatul la unele specii de animale și păsări²³². Astfel, printr-o hotărâre de Guvern din 12 august 2015 a fost interzisă vânătoarea păsărilor acvatice, a iepurelui de câmp și a altor specii de animale

²³² Ministerul Mediului a interzis vânatul la unele specii de animale și păsări. - Chișinău, 25 sep. /MOLDPRES/.

(cerb, elan, căprior) - din motivul densității insuficiente a populațiilor respective. Aceasta a stârnit nemulțumiri în rândurile Societății Vânătorilor și Pescarilor și cele ale Institutului de Zoologie al AȘM, care au considerat deciziile ministerului drept neîntemeiate.

Potrivit ministrului Mediului, V. Munteanu, efectivul epurelului de câmp era mult sub nivelul optim stabilit prin Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale, efectivul real al lui, fiind estimat la cca 73.000 de exemplare, pe când densitatea optimă stabilită pentru fondul cinegetic național este de 160.000-200.000 de exemplare. Interzicerea vânătorii la speciile de păsări migratoare, de asemenea, era, conform Ministrului, bazată pe datele de evidență, prezentate de către Institutul de Zoologie al AȘM, prin care se constata o micșorare rapidă a efectivului speciilor de păsări migratoare, în special în anii precedenți.

Pentru sezonul de vânat următor, la 3 august 2016 MM, din nou a interzis vânatul la 12 specii de animale și păsări pentru sezonul de vânătoare 2016-2017. Decizia a stârnit iarăși indignarea Societății Vânătorilor și Pescarilor, care a cerut modificarea acestei decizii. Ministrul în argumentarea sa a subliniat faptul că, potrivit inventarierii din anul 2015, au fost înregistrați un număr numai de 73.000 exemplare de iepure, iar în 2016 – peste 103.000 exemplare, majorându-se cu 30 de mii de exemplare. Aceasta, conform opiniei lui, demonstra faptul că interzicerea vânătorii la această specie, în sezonul de vânătoare 2016-2017, va permite atingerea densității optime stabilite în Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale de 160-200 mii²³³.

În anii următori, iarăși, au fost incluse unele noi interdicții la vânatul diferitor specii de animale, luându-se în considerație numărul efectivului lor. Astfel, pentru sezonul de vânătoare a anului 2019-2020, după consultările cu societatea civilă de mediu, s-a renunțat vânatul la speciile de păsări limicole (sitar de pădure, nagâț, becațina mică, becațina comună). În schimb, s-a produs o eroare, s-a permis vânătoarea la specii precum turturica, prepelița – specii considerate periclitare pe plan european, precum și mai multe tipuri de rațe sălbatice. Toate acestea demonstrează că, în utimele decenii vânătoarea devine un domeniu de interes public sporit, în cadrul căruia se contrapun diferite poziții, inclusiv al oamenilor de știință dar și al comunității ecologice neguvernamentale, fapt ce contribuie la o perfecționare continuă a situației în domeniul adoptării deciziilor cu privire la utilizarea și protecția faunei cinegetice.

²³³ *Vânătoarea la iepuri și păsări acvatice, interzisă și în acest an.* Sputnik 15:31 18.07.2016.

Printre activitățile practice din domeniu, întreprinse cu succes de către Agenția „Moldsilva” în ultimii ani, menționăm reintroducerea în pădurile Moldovei a unor specii valoroase de animale. Astfel, la 19 august 2005, în RM au fost aduși trei zimbri în baza unui acord interstatal cu Polonia, care se află acum în rezervația naturală „Pădurea Domnească”²³⁴. Ulterior, Moldova a solicitat ajutorul Belarusului privind creșterea numărului acestora. În acest scop, s-a ajuns la înțelegerea de a face un schimb: doi masculi de zimbru din „Pădurea Domnească” pe două femele din rezervația belarusă „Nalobokski”.

Agenția și-a pus, de asemenea, scopul de a crește și repopula diferite păduri ale țării cu cerbi nobili. Din datele istorice, cerbul nobil a dispărut la sfârșitul sec. al XIX-lea, după care a fost reintrodus în RSSM, începând cu anii 1954-1961, fiind adus din diferite regiuni ale Europei. Efectivul acestuia a fost destul de redus, fapt ce a condiționat includerea lui în Cartea Roșie. Pentru a mări efectivului lui și a repopulării în diferite păduri, „Moldsilva”, a elaborat Programul „Cerb”, pentru o perioadă de implementare de 2 ani, care a fost avizat de MM și AȘM. Cerbii au fost crescuți în centre specializate pentru reproducere și dezvoltare de la întreprinderea silvică Telenești și Rezervația naturală „Codrii”, urmând să fie transportați în diferite păduri din diferite părți ale republicii.

Astfel, în anul 2017 circa 150 de cerbi au fost eliberați în pădurile din sudul Moldovei²³⁵. De asemenea, după o perioadă de 2 luni de aclimatizare și adaptare într-un volier al Rezervației Naturale „Pădurea Domnească”, 20 de cerbi nobili, crescuți iarăși la întreprinderea din Telenești, au fost puși în libertate pe teritoriul acestei rezervației. Este planificată, de asemenea, repopularea cu cerb nobil a Parcului Național „Orhei” și pădurile întreprinderii silvo-cinegetice Strășeni. Mai mult ca atât, din rezervațiile „Codrii” și „Plaiul Fagului” vor fi transmise spre populare 100 de exemplare de cerb cu pete în pădurile din sudul țării, la întreprinderile silvice Răzeni, Cimișlia și Silva-Sud Cahul²³⁶.

Conform datelor IES datorită realizării măsurilor biotehnice de rigoare (rezervarea „zonelor de liniște”, crotalierea trofeelor, aplicarea metodologiei științifice la evaluări și de calcul a cotei de extragere), aplicate în ultimii ani la rând cu măsurile de combatere a prădătorilor și a diferitor forme de braconaj, de rând cu distribuirea hranei com-

²³⁴ Chișinău, 8 feb – Sputnik.

²³⁵ https://www.publika.md/padurile-din-sudul-tarii-vor-fi-populate-cu-circa-150-de-cerbi_2912961.html#ixzz7xARQfrt7

²³⁶ Repopularea rezervației „Pădurea Domnească” cu cerb nobil. Comunicate de presă. Agenția Moldsilva - autoritatea administrativă centrală în domeniul silviculturii (gov.md).

plimentare în perioada de iarnă, a permis, începând cu anul 2012, să se observe o creștere a efectivului diferitor animale cinegetice. Printre acestea se specifică creșterea efectivelor în populația de toamnă a iepurelui de câmp de la 62 mii în anul 2012 la circa 233 mii în toamna anului 2018, cu un spor al efectivului de toamnă mediu anual pentru populația de iepuri de câmp în fondul cinegetic al terenurilor deschise de 20,5 %. O situație similară este și, cu referire, la efectivul populației potârniche și a altor specii de păsări.

2.5.4. Evoluția reglementărilor și protecției resurselor piscicole.

Printre primele reglementări în acest domeniu putem menționa cele incluse în *Codul penal român*, adoptat încă din 1864, care a fost implementat în primii ani ai reintegrării Basarabiei în Regatul Român pe acest teritoriu. Acesta prevedea restricții privind vânătoria în parcuri închise și oprea otrăvirea peștilor în bălți, heleștee ori havuzuri. De rând cu codul dat, în vigoare a fost și *Legea asupra pescuitului* adoptată în 1896²³⁷, promulgată prin Înalțul Decret Regal nr. 3904 din 7 octombrie 1896, publicată în MO nr. 153/ 10.10.1896. Legea cuprindea 48 de articole structurate în 9 capitole²³⁸, fiind aplicată pescuitului în toate apele „deschise” din România, precum și mării teritoriale²³⁹. Ea specifica că, pescuitului într-o apă deschisă, se va desfășura în baza cărții de pescuit, emise de proprietarul sau arendașul dreptului de pescuit, care erau nominale și netransmisibile și trebuiau vizate de autoritățile locale. Cărțile de pescuit erau eliberate pentru o anumită perioadă și anumite ape, și, puteau stabili restricții cu privire la speciile de pești, metodele de pescuit și numărul de instrumente. Orice instrument de pescuit, cu excepția undiței, trebuia să poarte un semn distinctiv, care să facă posibilă identificarea posesorului. Legea sancționa cu pedepse aspre încălcarea prevederilor acesteia.

Această lege determina forma și dimensiunile uneltelor de pescuit folosite, dimensiunile minime la pești, locurile și timpul când pescuitul este permis ori interzis, precum și penalitățile privind delictul și contravențiile respective. Prin ea se stabilește ordinea exploatarea bazinelor piscicole, amplasate pe proprietățile statului și proprietățile particulare, cât și perioadele și timpul când pescuitul diferitor specii de pești este interzis. Ea stabilea anual, în perioada 15 aprilie – 15 iunie,

²³⁷ Apud. Duțu, M. *Dreptul Mediului. Suport de curs*. Op. cit.

²³⁸ *Scurta incursiune în istoria pescuitului sportiv din Romania (pescaresc.ro)*.

²³⁹ Bulat, Dm.; Șaptefrați, N.; Bulat, Dn.; Avornic Gh. *Evoluția reglementărilor în domeniul pescuitului, protecției și folosirii resurselor biologice acvatice naturale*. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Reale și ale Naturii)*, Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2023, nr. 1 (171). - P. 43-52.

timpul de prohibiție pentru următoarele specii de pești: morun, nisetru, păstrugă, bogzar (se are în vedere puiet de viză), viză, cegă, șip, șalău, crap, lin, mreană, scobar, morunaș, cosac, plătică, batcă, caracudă, văduviță, roșioară, babușcă, - specii ale fluviilor Dunărea și Prut. În toate celelalte râuri, în confluenții lor, interzicerea pescuitului în perioada reproducerii naturale era totală.

Luând în considerație că bazinele piscicole erau folosite și în alte scopuri (hidroconstrucție, navigație, necesități agricole, deversarea în bazinele piscicole a rezidurilor și apelor poluate de la stabilimente industriale și agricole), legea prevedea construcția trecătorilor (scărilor) de pești în cazurile stabilirii în cursurile de ape a zăgazurilor, stăvilarelor. De asemenea, era interzisă deversarea apelor poluate și exploatarea turbinelor fără echiparea lor cu site metalice pentru prevenirea pătrunderii peștelui în turbine.

Aplicarea legii date era sarcina de bază a *Serviciului apelor și direcției piscicole din Basarabia*²⁴⁰. El a fost înființat în baza Legii Guvernului României din 24.07. 1919, care avea misiunea de a reorganiza instituțiile piscicole, având printre sarcinile de bază efectuarea controlului asupra stării bazinelor acvatice, iazurilor, râurilor, pescuitului, prelucrarea și realizarea producției piscicole.

2.5.5. Reglementările și protecția resurselor piscicole pe parcursul perioadei socialiste. În perioada anilor 1945-1955, pe teritoriul RM s-a aplicat actul normativ „Cu privire la reglementarea pescuitului și protecția resurselor piscicole”, aprobat de Hotărârea Guvernului URSS din 25 septembrie a. 1935, în care a fost specificată determinarea clasificarea bazinelor piscicole și ordinea exploatarei resurselor piscicole. Conform acestei Hotărâri, teritoriul RASSM și RSSM era atribuit raionului inspectoratului piscicol moldovenesc al Asociației Zapcerrâbvod²⁴¹. În perioada 1955-1969 în bazinele piscicole ale republicii au funcționat „Regulile pescuitului în bazinul Mării Negre în limitele teritoriale ale FR, Ucrainei și RM”, în care s-au specificat reglementarea pescuitului industrial, sportiv-amatoristic și în scopuri științifice. Bazinele piscicole sau zonele pentru pescuitul industrial erau atribuite în primul rând, întreprinderilor de stat specializate în pescuit și piscicultură gratuit în baza unui contract fără termen. Pescuitul sportiv-amatoristic se permitea pentru toți cetățenii, gratuit, și în toate bazinele piscicole, cu excepția rezervațiilor naturale, crescătoriilor piscicole, zonelor pentru pescuitul industrial, cu respectarea regulilor de pescuit. Pescuitul în scopuri

²⁴⁰ *Serviciul apelor și direcția piscicolă a regiunii 14.* - Chișinău. F. 1578, 129 un. p., 1918-1944, inventare.

²⁴¹ Bulat, Dm.; Șaptefrați, N.; Bulat, Dn.; Avornic Gh. Op. cit. – P. 43-52

științifice se permitea în toate bazinele piscicole naturale, în orice timp, cu orice unelte sau metode de pescuit în baza autorizației eliberate de Inspectoratul Piscicol de Stat. În 1969 au fost puse în aplicare „Regulile noi de pescuit în bazinul Mării Negre”, în care, principalul aspect nou a constituit noile dimensiuni minime legale pentru diferite specii de pești, fiind înăsprite.

Este important de specificat că încă prin Hotărârea din 2 noiembrie 1954²⁴², GRSSM a obligat autoritățile competente să țină cont de interesele pescuitului în perioada construirea de iazuri colective și efectuarea curățării ordonate obligatorii a fundului de vegetație. Se stipula, de asemenea, că în Comisie de dare în folosință a acestor obiecte să fie incluse, în mod obligatoriu, și un specialist piscicol. Apoi, în vederea protejării și utilizării raționale a resurselor piscicole, GRSSM a emis o Hotărâre special dedicată reproducției și protecției fondului piscicol în bazinele acvaticale ale RSSM, adoptând și Regulamentul pentru Protecția Stocurilor de Pește și Reglementarea Pescuitului²⁴³. Regulamentul prevedea o serie de norme importante, care vizează protecția și reproducerea stocurilor de pește, obligând Comitetului de Stat pentru Gospodărirea Apelor și Protecția Resurselor de Apă de a asigura prevenirea absorbției peștelui de către stațiile de pompare a apelor în procesul funcționării lor. Se indica și cerința conform căreia, Consiliul Economic al RSSM este obligat, anual, pentru perioada din martie până în iunie, să coordoneze cu Comitetul de Stat pentru Gospodărirea Apelor și Protecția Resurselor de Apă programele deversărilor apei din acumularea de la Dubăsari. În art. 2 se sublinia: „Toate tipurile de pești, care locuiesc în rezervoare piscicole din cadrul RSS Moldovenești, cu excepția lacurilor de acumulare, aparținând colhozurilor și sovhozurilor, sunt proprietate socialistă de stat, pescuitul cărora este permis numai cu respectarea acestui Regulament. De asemenea, Regulamentul dat, prevedea interzicerea completă a pescuitului sturionilor în toate râurile Moldovei și o interdicție universală a pescuitului în perioada de depunere a icrelor.

Prin ordinul „Zapcerrâbvod” nr. 148 din 23 octombrie 1983, au fost aprobate noile *Reguli pescuitului sportiv-amatoristic a peștilor și altor organisme și plante acvaticale în bazinul Nord-Vestic al Mării Negre*.

²⁴² Hotărârea Nr 1034 din 2 noiembrie 1954 „Cu privire la măsurile de îmbunătățire a dezvoltării pisciculturii de stat și colective în RSS Moldovenească”.

²⁴³ Устав Молдавской государственной инспекции по охране рыбных запасов и регулированию рыболовства, правила рыболовства в государственных водоемах республики и положение о порядке использования водоемов колхозов, совхозов и подсобных хозяйств (30 июля 1959 г.)

Acestea acorda mai multe priorități Asociațiilor Vânătorilor și Pescarilor Amatori. Se delimitau drepturile pescarilor, membrilor Asociațiilor Pescarilor și Vânătorilor în bazinele de folosință generală care puteau pescui până la 5 kg de pește într-o zi și pescarii amatori nemembri ai Asociațiilor, doar 3 kg pește/zi. De asemenea, și numărul de cârlige s-a delimitat, 10 cârlige pentru membri asociațiilor și 5 cârlige pentru nemembri.

Pentru lacul de acumulare Costești-Stânca, în 1984, au fost aprobate Regulile pescuitului elaborate în baza recomandărilor Comisiei mixte Sovietico-Române din decembrie 1983²⁴⁴. Ele au determinat termenii de prohibiție a pescuitului pentru asigurarea condițiilor normale de reproducere, anual, pentru un termen de 30 zile în perioada 1 aprilie-30 iunie. De asemenea, prin acest ordin s-au stabilit mărimea minimă a ochiului pe latură la plase – 50 mm, voloace și năvoade în mătășă de 24 mm și la vintire, 24 mm. În lacul Cahul și în fl. Dunărea, în limitele teritoriale ale RM, în perioada 1968-1993, s-au aplicat „Regulile pescuitului în apele fluviului Dunărea și apele accesorii în hotarele URSS”²⁴⁵, dar activități privind valorificarea piscicolă nu s-a efectuat, cu excepția pescuiturilor de control și în scopuri științifice.

Ulterior, sunt adoptate și alte decizii importante, care reglementau un șir de domenii cu referință la resursele piscicole și pescuit: (I) Hotărârea privind măsurile pentru dezvoltarea pe viitor a gospodăririi piscicole în RSSM, îmbunătățirea calității și asortimentului producției piscicole²⁴⁶; (II) Hotărârea cu privire la protecția resurselor piscicole din republică²⁴⁷; și (III) Regulamentul cu privire la reglementarea pescuitului de amatori și de sport²⁴⁸. Deja după anul 1980, GRSSM a adoptat noi măsuri de intensificare a rezervelor de pește și îmbunătățirea organizării pescuitului sportiv și de amatori în RSSM²⁴⁹, apoi o Hotărâre cu privire

²⁴⁴ Правила рыболовства в водохранилище Костешты-Стынка. Утверждены Приказом Министерством рыбного хозяйства СССР от 29 июня 1984 г. №343.

²⁴⁵ Правила рыболовства в водах реки Дунай и ее придаточной системы в границах СССР. Утверждены Приказом Министерством рыбного хозяйства СССР от 13 ноября 1968 г. №362. Белгород-Днестровский.

²⁴⁶ Hotărârea GRSSM nr. 358 din 27.08.1966 cu privire la măsurile pentru dezvoltarea pe viitor a gospodăririi piscicole în RSSM, îmbunătățirea calității și asortimentului producției piscicole.

²⁴⁷ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 21 din 30.01.1970 cu privire la măsurile pentru sporirea protecției fondului piscicol în bazinele acvatice ale RSSM.

²⁴⁸ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 178 din 28.06.1976 cu privire la măsurile referitoare la reglementarea pescuitului de amatori și de sport; Regulile pescuitului de amator și de sport în bazinele de apă ale RSSM, coordonate de Sovietul Miniștrilor al RSSM, 05.06.1986.

²⁴⁹ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 431 din 30.10.1981 cu privire la măsurile suplimentare pentru intensificarea rezervelor de pește și îmbunătățirea organizării pescuitului sportiv și de amatori în RSSM.

la intensificarea protecției speciilor pretioase de pește și de nevertebrate acvatice în bazinele de apă și gospodăriile piscicole din RSSM²⁵⁰.

2.5.6. Reglementările și protecția resurselor piscicole după obținerea independenței Republicii Moldova. Conform rapoartelor anuale ale Serviciului Piscicol, în ultimele 2-3 decenii s-a raportat o scădere semnificativă a cantității de pește pescuit în râurile și lacurile republicii. În cele mai mari lacuri de acumulare, Costești-Stânca (râul Prut) și Dubăsari (fluviul Nistru), producția de pește este sub capacitățile lor potențiale. La aceasta au contribuit mai mulți factori antropogeni, care au schimbat foarte mult condițiile de reproducere, dezvoltare și nutriție a peștilor: (I) reglementarea fluxului de apă prin construirea Barajului Dubăsari (1956), Novodnestrovsc (1981) pe fluviul Nistru și Costești-Stânca (1976) pe râul Prut; (II) drenarea bazinelor din luncile Nistrului și Prutului; (III) lipsa măsurilor de îmbunătățire a managementului pescuitului; (IV) activitățile hidroenergetice prevalează asupra protecției ecosistemelor naturale; (V) extragerea nisipului din Nistru și Prut; (VI) utilizarea apei în scopuri agricole, industriale și uz casnic; (VII) poluarea cauzată de pesticide, erbicide și alte substanțe utilizate în agricultură; (VIII) exploatarea proastă a resurselor piscicole, pescuitul ilicit și industrial etc.

În prezent, suprafața totală a bazinelor de apă utilizate pentru piscicultură în RM este de 20 507 ha. Producția medie anuală totală de pește, în perioada 2011–2017 constituia –32 de tone. Din 2015, autoritatea de mediu nu a aprobat cotele de pescuit pentru anii 2015–2018, astfel încât pescuitul industrial a fost interzis²⁵¹.

După 1969, anual, la Dubăsari, golful Goieni și lacurile Manta (după 1992 și în Costești-Stânca) Inspectoratul Piscicol de Stat, în comun cu instituțiile științifice și întreprinderile piscicole, instalau cuiburi artificiale pentru depunerea icrelor. Eficacitatea acestor cuiburi era foarte înaltă –, numai cele instalate în lacul de acumulare Dubăsari, anual, asigurau circa 19,4 tone producție piscicolă. Începând cu 1969, în golful Goieni a funcționat centrul de reproducere artificială și dirijată a speciilor valoroase (*șalău, plătică, știucă, crap*), alevinii și puietul cărora era populat în lacul de acumulare Dubăsari. În vederea sporirii productivității piscicole naturale în lacul de acumulare Costești-Stânca,

²⁵⁰ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 389 din 27.11.1974 cu privire la intensificarea protecției speciilor pretioase de pește și de nevertebrate acvatice în bazinele de apă și gospodăriile piscicole din RSSM.

²⁵¹ Republica Moldova. Al 6-lea Raport Național cu privire la diversitatea biologică. În: Convenția ONU privind Diversitatea Biologică, Proiectul UNEP/GEF. – Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”).

în 2000, de asemenea, a fost creat un astfel de centru, însă, din cauza abordării superficiale a acestei activități de către autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și protecția mediului, acesta a funcționat doar până în 2008, cu mult sub capacitatea lui proiectată. De asemenea, anual, lacurile de acumulare Dubăsari, Cuciurgan și Costești-Stânca, erau populate cu puiet de specii valoroase în formule (cantitativ și calitativ) recomandate de instituțiile științifice.

În scopul reglementării pescuitului în republică, în anul 1993 sunt adoptate „Regulile cu privire la protecția resurselor piscicole și reglementarea pescuitului în bazinele piscicole din RM”, care au fost aplicate până în 1995. În aceste reguli era prevăzut că pescuitul industrial, sportiv și amatoristic în bazinele piscicole se desfășoară numai în bază de contract (pescuitul sportiv și amatoristic se permitea numai membrilor Asociațiilor Vânătorilor și Pescarilor amatori).

Începând cu 1995 până în 2006 pescuitul peștilor și a altor organisme acvatice era reglementat deja în baza unui nou document, „Regulamentului cu privire la protecția resurselor piscicole și reglementarea pescuitului din bazinele piscicole din republică”, inclusă în anexa nr. 2 al Legii regnului animal din 27.04.1995²⁵². Această lege a reglementat utilizarea și protecția atât a fondului cinegetic, cât și fondului piscicol. Conform legii se interzicea pescuitul, păstrarea, prelucrarea și comercializarea peștelui sub dimensiunile stabilite de regulamentul dat. Se stabilea, de asemenea, cerințe nu numai pentru prinderea peștelui dar, în special, pentru păstrarea habitatelor lor, protecției cursurilor și bazinelor acvatice piscicole. Era interzis, în cursul anului, pe întreg teritoriul republicii pescuitul următoarelor specii și familii de pești și raci: speciile introduse în „Cartea Roșie a RM”; sturionii și hibrizii lor; păstrăvul, anghila; racii.

Noua Lege în domeniu a fost adoptată în anul 2006 - *Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura*. Conform ei, dreptul la pescuit în obiectivele acvatice piscicole naturale se acordă persoanelor fizice și juridice, în baza certificatului de atribuire a cotei/cotelor de pescuit comercial, permisului de pescuit comercial, permisului de pescuit sportiv, amator și de agrement și autorizațiilor de pescuit în scop științific și de control, eliberate de către autoritatea emitentă. Într-o anexa specială la lege sunt incluse *Cerințele față de pescuit* în care sunt specificate dimensiunile minime ale peștilor și ale altor organisme acvatice care pot fi pescuite în obiectivele acvatice piscicole naturale.

²⁵² *Legea regnului animal Nr. 439 din 27-04-1995*. Op. cit., art. 688.

2.6. Istoria conservării solurilor

2.6.1. Dispoziții generale. Deși procesele de degradare a solurilor sunt cunoscute din timpuri străvechi în diferite regiuni ale globului, care au condus chiar și la pieirea unor civilizații astfel ca cele aflate în zona Mediterană, reglementări ale protecției lor timpurii, practic nu au existat. Evident este și faptul că în activitatea practică, cu referire la conservarea solurilor, încă mulți ani înainte omul se conducea de unele cutume nescrise dar care asigurau, într-o oarecare măsură, protecția solului, astfel ca plantările de arbori și arbuști pe versanții afectați de diferite procese de degradare. Primele reglementări în domeniu apar numai în prima jumătate a sec. al XX-lea, atunci când a devenit evident că, procesele de degradare a solului capătă proporții ce pot pune în pericol productivitatea agricolă.

Începând cu 1932, secetă persistentă din Marele Câmpii ale SUA a cauzat daune considerabile culturilor agricole și au expus solul regiunii la eroziunea eoliană, cauzând furtuni majore de praf. Una din așa furtuni s-a produs la 11 mai 1934 ducând particule de sol chiar până la capitala țării - Washington, D. C.²⁵³. Astfel, după aceste furtuni de praf, în 1933, este creat un serviciu de combatere a eroziunii a solului în frunte cu ilustrul pedolog - Hugh Bennett. La inițiativa acestuia, în 1935, este adoptată *Legea privind conservarea solului*, creând un cadru de reglementări menite să prevină degradarea solurilor în țară. Anume în acea perioadă președintele SUA Franklin Delano Roosevelt (1938) s-a adresat către popor declarând: „O națiune care își distruge solul se distruge pe ea însăși”²⁵⁴.

Problema conservării solului mult timp rămâne a fi în afara politicilor statelor și numai în anii 70-80 ai secolului trecut ea apare în centrul atenției, mai cu seamă atunci când este adoptată *Carta Europeană a solurilor* (1972), apoi în 1982, când se adoptă *Carta Mondială a Solurilor*²⁵⁵. Ambele documente conțin linii directoare și principii neobligatorii referitoare la conservarea solului și au fost menite să ajute statele în formularea politicilor naționale în domeniu. Cu toate acestea, în lumina practicilor moderne de mediu, documentele date sunt considerate depășite. În acest context, *Carta Mondială a Solurilor* a

²⁵³ Soil Conservation Act (1935) - Living New Deal

²⁵⁴ Andrieș, S.; Filipciuc, V. *Cercetări în domeniul eroziunii solului. Realizări și probleme*. 70 de ani de la formarea primelor institute de cercetare. În: Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și artă, 4/2016. - P. 22-28.

²⁵⁵ Oliver C., Ruppel. *Overview of international soil law*. In: Soil Security. Volume 6, March 2022. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667006222000235>; *World Soil Charter*. <https://www.fao.org/3/p8700e/p8700e.pdf>

fost revizuită esențial, fiind aprobată versiunea ei nouă, în unanimitate de către statele membre ale FAO, în iunie 2015, în cadrului Anului Internațional al Solurilor.

Posterior, la Conferința ONU din Rio-de-Janeiro din 1992 a fost semnată *Convenția privind combaterea deșertificării terenurilor*, care stabilește cerințele de care trebuie să se conducă țările pentru a asigura conservarea solului. Actualmente această Convenție este instituția internațională de bază care organizează cooperarea țărilor în realizarea către anul 2030 a așa numitei *Neutralități a Degradării Terenurilor (NDT)*, obiectiv global, inclus în anul 2015 în Obiectivele DD. Scopul acestui obiectiv este „protejarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, stoparea deșertificării, degradarea terenurilor și pierderea biodiversității”.

O atenție deosebită conservării solului este acordată și de către UE. În anul 2006 ea adoptă un document special în domeniu -, *Strategia pentru protecția solului*²⁵⁶. Conform acestei Strategii, SM și instituțiile UE trebuie să integreze protecția solului în politicile sectoriale ce ar putea avea un impact asupra acestuia, în special, fiind vorba despre agricultură, dezvoltare rurală, transporturi, cercetare. Strategia prevede, printre altele, definirea zonelor de risc, a terenurilor contaminate, precum și reabilitarea solurilor degradate. Strategia dată este reactualizată în 2020, fiind inclusă ca parte a Pactului Verde European²⁵⁷. Documentul nou stabilește un cadru și măsuri concrete pentru protejarea și reabilitarea solurilor și pentru a se asigura că acestea sunt utilizate în mod durabil. Acesta stabilește o viziune și obiective de a obține soluri sănătoase până în 2050, cu acțiuni concrete până în 2030. De asemenea, anunță adoptarea a unei noi *Directive a solurilor sănătoase* până în 2023 pentru a asigura condiții de concurență echitabile și un nivel ridicat de protecție a mediului și a sănătății umane. În 2011, FAO și UE au creat „Parteneriatul global pentru sol”, pentru a promova managementul durabil al solului.

2.6.2. Conservarea solului până la etapa socialistă de dezvoltare a Moldovei. Ca și în multe alte țări, decizii și reglementări speciale în domeniu pentru RSSM încep a apărea numai pe parcursul etapei socialiste de dezvoltare. Până atunci însă, putem menționa că, fragmentar în mai multe zone ale republicii, erau efectuate diferite activități de conservare a solurilor, menite de a preveni degradarea lor datorită accelerării proceselor de eroziune. Astfel de activități sunt cunoscute în

²⁵⁶ EU Thematic Soil Protection Strategy. 2006. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0231:FIN:EN:PDF>

²⁵⁷ EU Soil Strategy for 2030. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0699>

a doua jumătate a sec. al XIX-lea, când, în Basarabia, au început a fi împădurite unele terenuri agricole degradate și cele afectate de ravene și alunecări de teren. În acest moment, în sudul Rusiei și-a început activitățile Comitetul de ameliorare a acestor terenuri degradate, și, după cum ne-a informat V. Proca²⁵⁸, s-a efectuat prima inventariere a râpelor și zonelor nisipoase, care aveau nevoie de ameliorare. Inventarierea acestora, efectuată pe teritoriul Basarabiei în anii 1911-1915, a constatat că starea resurselor funciare în multe zone ale ținutului era critică. Tot în acest timp, necesitatea întreprinderii măsurilor în domeniu este conștientizată de către societate și, în anume în acest timp, încep a fi efectuate primele activități de prevenire a degradării solurilor. Deja către 1912, încep a fi implementate primele lucrări de stopare a creșterii râpelor, în zona centrală a Basarabiei încep lucrări ameliorative, inclusiv sunt efectuate și primele lucrări de împădurire ale râpelor²⁵⁹. În acest scop, în satul Pohârnicești, a fost creată o pepinieră specială pentru creșterea materialului săditor.

În perioada când Basarabia a fost integrată în Regatul Român, pe fundalul lipsei reglementărilor speciale aceste activități continuă, fiind plantate noi păduri pe terenurile agricole degradate și de împădurire a celor afectate de râpi și alunecări de teren. Astfel, din 1930 până în 1939, suprafața pădurilor plantate pe terenurile erodate din Basarabia, a crescut de la 978 la 22.169 de hectare. Deja după cel de-al Doilea Război Mondial atât în contextul agravării de mai departe a stării resurselor funciare, dar mai cu seamă în contextul când acestea au devenit proprietate a statului, sunt adoptate atât acte legislative și normative în domeniu și luate diferite decizii guvernamentale, prin care sunt aprobate strategii, programe și planuri de conservare a solului.

2.6.3. Reglementarea și conservarea solului pe parcursul perioadei socialiste. Primele documente adoptate de GRSSM în domeniu se atestă încă de la finele anilor 50 ale secolului trecut. Inițial acestea, erau orientate mai mult spre valorificarea terenurilor încă neincluse în circuitul agricol, a versanților, a zonelor umede, chiar și a celor cu vegetație forestieră și cu arbuști, și mai puțin orientate spre conservarea lor. Astfel, în 1958 este adoptată o Hotărâre, în care se stipulau măsurile de desecare și valorificare agricolă a luncilor râurilor mici din republică²⁶⁰.

²⁵⁸ Прока, В. Е. Будущее природы агропромышленного района. Op. cit. - С. 41

²⁵⁹ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: I этап (коллективная монография). Op. cit. - С. 161.

²⁶⁰ Hotărârea GRM 263 din 30.06.1958 privind valorificarea în scopuri agricole a luncilor râurilor mici în RSSM.

Ea prevedea ca gospodăriile agricole să prevadă includerea în circuitul agricol a acestor terenuri, fără însă de a prevedea sarcini concrete în acest sens, specificând ca acestea constituie o rezervă importantă în extinderea suprafețelor agricole.

Printre actele RSSM, care au avut o importanță deosebită în lupta împotriva eroziunii solului, trebuie menționată „*Legea privind protecția naturii și utilizarea rațională a resurselor naturale ale RSS Moldovenești*”, din 1959. Articolul 1 din această lege, cuprinzând o listă a obiectelor de ocrotire a naturii, indică solurile, ca primul obiect care trebuie protejat. În același mod, articolul 2, în care se enumeră acțiunile interzise, ce pot dăuna naturii republicii, se referă, în primul rând, la tot felul de acțiuni care dăunează solului, provocând eroziune, distrugerea structurii, salinizarea și compactarea solurilor. Mai mult ca atât, articolul 8 din Lege, stipulează obligațiunea GRSSM să elaboreze măsuri care vizează punerea în aplicare a acestei legi, indicând, în primul rând, măsuri practice de combatere a eroziunii, alunecărilor de teren și proceselor de subinundații.

Măsurile de conservare a solului necesită a fi bazate pe datele detaliate privind calitatea și procesele de degradare ale lor. În acest sens, GRSSM adoptă, în anul 1957, o decizie specială, privind efectuarea pe parcursul anilor 1959-1960 a cartografierii solurilor republicii și formularea pentru gospodăriile agricole a planurilor pedologice²⁶¹.

O altă decizie în domeniu a fost Hotărârea nr. 135 din 7 aprilie 1961 „*Cu privire la măsurile de întărire a luptei împotriva eroziunii solului în RSS Moldovenească*”²⁶². Remarcând implementarea nesatisfăcătoare a „Legii privind protecția naturii și utilizarea rațională a resurselor naturale din RSSM”, guvernul a subliniat că, lupta împotriva eroziunii trebuie să devină responsabilitatea și preocuparea zilnică a tuturor conducătorilor de colhozuri și sovhozuri, a tuturor autorităților sovietice și agricole. În același timp, ea cerea ca, aceste măsuri trebuie să fie realizate numai în baza proiectelor elaborate de Institutul de Proiectare pentru Amenajarea Terenurilor și aprobate de consiliul de conducere sau de președinții acestor organizații.

Ideea cea mai importantă care este stipulată în această rezoluție este prevederea că, în RSSM toate măsurile de gospodărire și utilizare a

²⁶¹ Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii din 19 decembrie 1957 „*Cu privire la efectuarea de sondaje pedologice în RSS Moldovenească și elaborarea planurilor pedologice a gospodăriilor agricole*”.

²⁶² Hotărârea nr. 135 din 7 aprilie 1961 cu privire la măsurile de întărire a luptei împotriva eroziunii solului în RSS Moldovenească.

terenurilor (înregistrarea terenului, organizarea teritoriului gospodăriilor agricole colective, gospodăriilor de stat, amenajării versanților etc.) trebuie să poarte un caracter antierozional, adică trebuie să țină cont de pericolul de eroziune și să prevadă măsuri pentru combaterea acesteia. În același timp, măsurile antierozionale necesită a fi efectuate nu numai pe cele mai bune, ci și pe cele mai slab productiv terenuri. Extrem de important e și faptul că, Hotărârea dată include o *anexă specială în care se specifică „Măsurile minime pentru lupta cu eroziunea solurilor în RSSM”*. Această anexă reprezintă un ghid detaliat, care cuprinde tot complexul de măsuri ce pot fi întreprinse în condițiile RSSM, și, care reprezintă o călăuză pentru gospodăriile din republică.

Realizarea acestei Hotărâri de Guvern a fost pusă la dezbatere anul următor la o altă ședință a GRSSM²⁶³. În decizia adoptată se specifica că, măsurile propuse în Hotărârea precedentă sunt implementate nesatisfăcător. Astfel, numai în raioanele Cahul și Ungheni au fost identificate peste 8 mii hectare de râpe, 55 de mii hectare de alunecări de teren și terenuri largi erodate pe versanți, care reprezintă 20% din suprafața totală a acestor raioane. Aceste terenuri continuau să fie distruse de eroziune și deveneau improprii utilizării agricole. Respectiv, conducătorii colectivelor agricole erau atenționați de răsăunderea personală pentru neefectuarea măsurilor anti-erozionale pe terenurile gospodăriilor lor.

De la începutul anilor 60 au fost întreprinse activități de valorificare a luncilor râurilor din republică, care s-au activizat după Plenara PCM din 1963. La ea, primul secretar al PCM, I. Bodiul, declara că „...Sunt multe râuri mici în Moldova, în văile cărora sunt frumoase și fertile pământuri. Însă, aceste terenuri nu sunt folosite, deoarece sunt inundate cu ape, ca urmare a ploilor abundente. Valorificarea acestor zone inundabile nu necesită investiții mari de capital. Însă, este nevoie de tehnică agricolă puternică, care în prezent lipsește”²⁶⁴. În baza deciziilor PCM, GRSSM a obligat Ministerul Producției și Achiziționării Produselor Agricole să întreprindă măsuri pentru a asigura ca în anii 1962-1963 toate terenurile inundabile să fie utilizate integral pentru producerea agricolă și să stabilească termeni specifici de utilizare a acestor terenuri pentru fiecare colhoz sau sovhoz.

O altă Hotărâre a GRSSM în domeniu, a fost adoptată în anul 1966,

²⁶³ Hotărâre din 26 noiembrie 1962 Nr. 575 „Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii din 7 aprilie 1961 „Cu privire la măsurile de întărire a luptei împotriva eroziunii solului în RSS Moldovenească”.

²⁶⁴ «Правда», 13 декабря 1963 г.

în contextul când, de la nivel unional se proclamă lupta pentru sporirea roadelor agricole, și, în acest sens, era specificată necesitatea ameliorării continue a terenurilor agricole²⁶⁵. Ea cuprindea un set întreg de măsuri de prevenire a proceselor de degradare a solurilor, în prim plan, prin eroziune dar și asigurarea ameliorării lor prin aplicarea judicioasă a îngrășămintelor minerale și organice.

După Hotărârea în cauză, ca urmare Deciziei Consiliului de Miniștri al URSS din 20 Martie 1967 „Cu privire la măsurile urgente, dar protejarea solului de eroziunea vântului și a apei”²⁶⁶, a fost adoptată și o Hotărâre similară a GRSSM²⁶⁷. Această Hotărâre generaliza și specifica activitățile complexe, menite de a conserva solul și abordările de care trebuie să se conducă autoritățile republicane, colhozurile și sovhozurile, pentru a asigura protecția și ameliorarea solurilor. Conform acestei Hotărâri, beneficiarii resurselor funciare erau obligați săimplementeze pe larg și sistematic complexe de măsuri organizatorico-economice, agrotehnice, și să realizeze ameliorații silvice și hidrotehnice antierozionale.

Hotărârea dată mai propunea ca fiecare gospodărie agricolă să elaboreze planuri ale perdelelor de protecție a câmpurilor agricole precum și să stabilească volumul lucrărilor necesare atât pentru înerbarea pământurilor erodate, cât și a lucrărilor de protecție a solurilor împotriva eroziunii. Toate măsurile antierozionale trebuiau, conform acestei decizii, de a fi efectuate numai în baza planurilor de amenajare a gospodăriilor agricole. Comitetului de Stat pentru Planificare i se indica necesitatea de a prevedea în planurile sale cincinale măsurile financiare necesare în acest scop.

Ulterior, în anul 1970, a fost adoptată o Hotărâre a GRSSM privind măsurile necesare pentru perfecționarea exploatarei și folosirii terenurilor irigate și desecate din RSSM²⁶⁸. Ca și alte documente ale acestei perioade de timp, în această decizie se prezintă indicațiile generale de care trebuie să se conducă beneficiarii la exploatarea terenurilor irigate

²⁶⁵ Hotărârea Consiliului de Miniștri Nr. 302 din 19.07.1966 cu privire la dezvoltarea pe larg a ameliorării terenurilor în scopurile de obținere a roadelor înalte și durabile a cerealelor și a altor culturi agricole în RSSM.

²⁶⁶ Котяцы, И.; Тарабукин, Б. *Состояние охраны природы в Молдавской ССР*. Op. cit. - С. 3-13.

²⁶⁷ Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSSM Cu privire la măsurile urgente de protecție a solurilor împotriva eroziunii eoliene și a apei în RSS Moldovenească din 15 mai 1967, № 198.

²⁶⁸ Об улучшении эксплуатации и использования мелиоративных систем и использования орошаемых и осушенных земель. В: Постановление ЦК Компартии Молдавии и Совета Министров Молдавской ССР, от 31 июля 1970 г. № 271. В: Ведомости Верховного Совета и Правительства Молдавской ССР, 1970, № 8, ст. 143; 1984, № 8. - С. 75).

pentru a asigura roadele înalte ale culturilor agricole (menținerea lor în stare funcțională; spălarea solurilor solonetizate; aplicarea soiurilor mai productive a culturilor agricole, ș.a.) Ministerul meliorării și gospodăriei apelor era obligat să mențină în stare satisfăcătoare cele 167 sisteme intergospodărești de ameliorare și să asigure furnizarea la timp a apei beneficiarilor acestora – colhozurilor și sovhozurilor.

Tot în anul 1970 a fost adoptată și legea de bază în domeniu - *Codul Funciar*²⁶⁹. În cod se specifica, din start, că, pământul constituie proprietate de stat și poate fi dat numai în folosință diferitor beneficiari. După cum se stipula, sarcinile acestui cod cuprindeau: reglementarea relațiilor agrare în scopul de a asigura folosirea științific fundamentată, rațională și protecția pământurilor, crearea condițiilor pentru ridicarea eficienței lor, ocrotirea drepturilor întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor și cetățenilor, întărirea regalității în domeniul relațiilor agrare. Codul prevedea și un șir de stipulări, în mod direct și indirect, legate de raționalizarea utilizării terenurilor și a conservării lor (art. 26. Privind îndatorirea beneficiarilor folosinței pământului de a folosi rațional și eficient loturile de pământ; art. 27. Privind aducerea pământurilor într-o stare bună; art. 28. Privind păstrarea stratului fertil al solului; dar și art. 281 privind prevenirea sau limitarea acțiunilor negative asupra pădurilor și altor terenuri situate în afara loturilor de pământ date în folosință).

Capitolul al patrulea al Codului era dedicat totalmente protecției protecției pământurilor și sporirii fertilității solurilor. El prevedea atât îndatoririle beneficiarilor dar și măsurile pentru ameliorarea și protecția terenurilor, cât și măsurile de prevenire a poluării lor. Concomitent, Codul conținea și cerințele de prevenire a poluării solurilor în procesul aplicării substanțelor chimice în agricultură și silvicultură. În scopul realizării prevederilor Codului, în 1977 a fost adoptată Hotărârea GRSSM *cu privire la organizarea și ținerea cadastrului funciar*²⁷⁰. Cadastrul dat trebuia să includă datele înregistrării folosinței pământului, ale evidenței suprafeței și calității pământurilor, bonității solurilor și evaluării economice a pământurilor în scopul folosirii eficiente a pământurilor, planificării economiei naționale, amplasării și specializării producției agricole, ameliorării pământurilor și chimizării agriculturii, ș.a.

Starea nesatisfăcătoare a solurilor din RSSM de la mijlocul anilor 70, a condiționat necesitatea adoptării de către Guvern a unui

²⁶⁹ *Codul funciar al RSSM*. Aprobat prin Legea RSSM din 21.12.1970.

²⁷⁰ *Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSSM дин 10 аягым 1977, № 300 cu privire la modul ținerii cadastrului funciar de stat.*

Hotărâri speciale *cu privire la calitatea solurilor și măsurile de ocrotire a lor*²⁷¹. Ea chema toate părțile implicate și, în special, autoritățile agricole, colhozurile și sovhozurile să realizeze un complex desfășurat de măsuri, de diferit gen, în scopul de asigura conservarea solurilor. Ca și alte decizii adoptate din acest timp, Hotărârea dată era în mare măsură declarativă, specificând acțiunile și abordările de care trebuie să se călăuzeze beneficiarii terenurilor agricole. Se atenționa faptul că, măsurile în domeniu sunt obligatorii și trebuie să se bazeze pe planurile amenajării gospodăriilor agricole, fiind coordonate cu serviciul raional pentru organizarea teritoriului și supuse controlului de stat în domeniul folosirii terenurilor și realizării măsurilor prevăzute. Din nou se menționa faptul că, Comitetul de Stat de Planificare și Ministerul Finanțelor vor prevedea în proiectele de dezvoltare economică a republicii resursele financiare necesare pentru investițiile capitale, în scopul conservării solurilor (pentru Ministerul Agriculturii, Ministerul Apelor și Ministerul Gospodăriei Frestiere).

În anii 60-70 ai sec. trecut, în RSSM s-au reactivizat procesele de degradare a terenurilor agricole datorită eroziunii solului și râpelor dar și al alunecărilor de teren, care au condus la multiple pierderi economice, au afectat mii și mii de ha de terenuri agricole, au distrus atât multiple obiecte din sectorul de transport și energetică, cât și au afectat zeci de localități din republică. În aceste condiții, GRSSM adopta două Hotărâri speciale, menite să organizeze combaterea acestor fenomene. Conform Hotărârii din 1965²⁷², se stabilea sarcina de a institui un control strict și permanent asupra folosirii raționale a terenurilor și se solicită de a ridica rolul specialiștilor în organizarea teritoriului și răspunderea lor pentru respectarea legislației funciare. Hotărârea ulterioară din 1978, era dedicată, în special, combaterii alunecărilor de teren²⁷³. Conform acestei decizii se stabilea că, Comitetul de Stat pentru Planificare și alte ministere și departamente interesate, vor prevedea în planurile anuale și cincinale de dezvoltare, resursele necesare (financiare, tehnico-materiale) pentru efectuarea atât a lucrărilor științifice și de proiectare, dar și pentru prevenirea și combaterea alunecărilor de teren.

²⁷¹ Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist și Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 363 din 15.12.1975 cu privire la măsurile urgente pentru protecția solurilor de la eroziunea eoliană și provocată de scurgerile de apă.

²⁷² Hotărârea Sovietului de Miniștri a RSSM cu privire la măsurile pentru îmbunătățirea folosirii pământurilor în colhozurile și sovhozurile din republică din 28 Ianuarie 1965, № 37.

²⁷³ Hotărârea Sovietului de Miniștri a RSSM cu privire la măsurile pentru îmbunătățirea protecției centrelor populate, întreprinderilor, altor obiective și a pământurilor împotriva alunecărilor de teren din 19 Mai 1978, № 170.

Concomitent, Comitetul de Stat pentru Construcții era însărcinat cu controlul și supravegherea efectuării lucrărilor de construcție în zonele alunecărilor de teren. Lucrările de proiectare și realizare a construcțiilor în localități, sub aspectul asigurării minimalizării riscurilor alunecărilor de teren, se delega Ministerului Gospodăriei Comunale și Comitetelor Executive municipale, iar în cadrul terenurilor agricole - Ministerului Agriculturii. Decizia dată menționa și posibilitatea elaborării schemelor complexe de protecție a terenurilor de alunecări de teren, în cazul când pericolul acestora este evident. În acest sens se stipula că, Direcția Geologiei va înfăptui cartarea tehnico-geologică a teritoriilor supuse alunecărilor de teren, studierea staționară a principalelor tipuri a lor, va efectua controlul tehnico-geologic și pronosticarea dezvoltării alunecărilor de teren.

Primele activități de conservare a solurilor în perioada socialistă, ca și la etapele anterioare, au fost cele ce țineau de împăduririle terenurilor degradate, a râpelor și alunecărilor de teren. Ulterior, mai cu seamă, după finalizarea colectivizării în agricultură, din anii 1949, încep a fi plantate tot mai multe fâșii de protecție a câmpurilor agricole (a se vedea mai sus secțiunea dedicată protecției pădurilor). Concomitent, dar mai cu seamă după anul 1965, mai multe terenuri afectate de ravene sunt excluse din circuitul agricol și trecute în fondul silvic, fiind parțial împădurite, iar pe unele dintre ele, efectuându-se lucrări de nivelare. Aceasta a condus la reducerea cu circa a 8 mii ha a suprafeței ravenelor pe întreg teritoriul republicii²⁷⁴. În rezultat, conform noii inventarieri a râpelor, efectuată în anii 1980-1982, s-a stabilit numai circa 6205 râpe cu o suprafață numai de 5684 ha²⁷⁵. Apoi, după cum remarcă I. Crupenicov²⁷⁶, în anii 70-80 ai sec. trecut în Moldova au fost ameliorate circa 10 mii de terenuri ale versanților râpelor (inclusiv prin intermediul exploziilor orientate), deși majoritatea din acestea erau de proporții mici.

De la finele anilor 50 ai sec. al XX-lea în RSSM au fost întreprinse lucrări de ameliorare a terenurilor degradate cu valorificarea lor ulterioară agricolă. Astfel, în perioada anilor 1959–1975, au fost reabilitate și circa 22.000 de hectare de terenuri puternic erodate – au fost practic stopate

²⁷⁴ Hotărârea GRM Nr. 864 din 09-12-2020 cu privire la aprobarea Programului de îmbunătățiri funciare în scopul asigurării managementului durabil al resurselor de sol pentru anii 2021-2025 și a Planului de acțiuni pentru anii 2021-2023 privind implementarea acestuia.

²⁷⁵ Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: II этап – неблагоприятные экологические ситуации, пути их предупреждения и устранения. Опр. cit. - С. 43.

²⁷⁶ Крупеников, И. А. Черноземы (возникновение, совершенство, трагедия деградации, пути охраны и возрождения). – Кишинэу: Изд-во Понтос, 2008. – С. 142.

procesele de degradare a solurilor pe care au fost plantate vii și livezi²⁷⁷.

Perioada din a doua jumătate a anilor 60 până la finele anilor 70 se caracterizează printr-o activizare deosebită a lucrărilor de conservare a solurilor din republică -, la aceasta se referă mai multe publicații din acest timp. Necesitatea acestor activități a fost specificată în o dispoziție a GRSSM din 4 iunie 1971, prin care a fost aprobat un amplu *program de lucrări antierozionale din anii 1971-1975*, în baza căreia a fost elaborată *schemă generală de măsuri antierozionale în RSSM pentru 1971-1980*, în care era prevăzută și suma necesară pentru realizarea ei - 290 de milioane de ruble.

La finele etapei socialiste de dezvoltare (în anul 1991), la comanda Ministerului Agriculturii, Institutul de Pedologie și Agrochimie „Nicolae Dimo”, a elaborat *Schema generală de măsuri antierozionale în Republica Moldova pentru anii 1991-2005* în patru volume²⁷⁸. În acest document erau expuse acțiuni concrete pentru combaterea eroziunii solului, minimalizarea scurgerilor lichide și solide pentru fiecare raion administrativ. Conform acestei Scheme, în fiecare raion administrativ, se propunea crearea gospodăriilor agricole model în care se va implementa integral complexul de măsuri de combatere a eroziunii și de utilizare rațională a terenurilor agricole²⁷⁹. Este evident că, în contextul reformei funciare din anii 90, acest document nu a avut sorți de izbândă și nu a fost implementat.

Realizarea măsurilor de conservare a solurilor se baza pe schemele elaborate de institutele de proiectare „Moldgiprozem”, „Kol-khozvinsadproekt”, „Moldgiprovodkhoz”, care încep pe larg a fi elaborate în anii 60, astfel, numai în anii 1965-1970, aceste institute au elaborat scheme antierozionale pentru 11 raioane administrative și 6 bazine hidrografice, pregătind, de asemenea, și 203 proiecte de amenajare a terenurilor agricole, 152 proiecte tehnice pentru construcția structurilor hidrotehnice antierozionale, 49 taluzuri de terasare, și 342 proiecte ale fâșiilor forestiere de protecție. Toate aceste activități au stimulat extinderea măsurilor conservării solurilor în republică.

Și M. Poiag²⁸⁰ ne informează, că încă din 1968, în țară au fost întreprinse un complex întreg de măsuri de conservare a solului. În

²⁷⁷Энциклопедический справочник «Молдавская Советская Социалистическая Республика». Op. cit.

²⁷⁸ Andrieș, S.; Filipciuc, V. *Cercetări în domeniul eroziunii solului. Realizări și probleme*. Op. cit. - P. 22-28. *Генеральная схема противоэрозионных мероприятий Республики Молдова на 1991-2005 гг.* - Кишинев, 1991. (Рукопись).

²⁷⁹ Andrieș, S.; Filipciuc, V. *Cercetări în domeniul eroziunii solului. Realizări și probleme*. Op. cit. - P. 22-28.

²⁸⁰ Поляг, М. А. *Беречь природу*. Op. cit. - С. 3-12.

acest an au fost create circa 1192 ha de noi fâșii forestiere de protecție, cât și construite terase pe o suprafață de 350 ha de versanți abrupti. Date mai ample la acest capitol sunt prezentate de I. Coteați²⁸¹, care spunea că, în anii cincinalui al XI-lea au fost cheltuite circa 41 milioane ruble din contul statului pentru combaterea eroziunii solului. Pe parcursul anilor 1968-1972, în total, au fost plantate mai mult de 9,5 mii hectare de centuri de protecție și efectuată împădurirea a 34 de mii hectare de terenuri de versanți și alunecări de teren, au fost construite multiple structuri hidrotehnice antierozionale, pentru ce au fost cheltuite circa 10,5 milioane de ruble²⁸². Date mai generalizate pentru anii 1968-1978 sunt prezentate și de I. Bodiul²⁸³: numai din fondurile publice în acești ani au fost alocate circa 68 de milioane de ruble, plantându-se peste 17 mii hectare de fișii forestiere, au fost terasați versanții pe o suprafață de 11 mii ha, au fost ameliorate 20 mii ha de râpe și construite 157 iazuri antierozionale, au fost ridicate 374 km de canale de reținere și direcționare a apei și alte structuri hidrotehnice.

Date cu privire la realizarea măsurilor de conservare a solului pentru o perioadă și mai lungă, de circa 20 ani (pentru anii 60-70 ai secolului trecut), sunt prezentate în Hotărârea GRSSM din anul 1973²⁸⁴. În ea se specifica că, în acești ani, deja în 580 de gospodării s-a realizat organizarea teritoriilor gospodăriilor agricole, care au fost puse la baza efectuării măsurilor împotriva eroziunii pe o suprafață de 2.3 mln ha, iar în 660 de gospodării au fost introduse asolamente antierozionale pe o suprafață de 1.250 mln ha²⁸⁵. De asemenea, au fost create perdele forestiere de protecție pe o suprafață de 9,5 mii ha și au fost împădurite povârnișuri de râpe, terenuri predispuse alunecărilor de teren pe o suprafață de 34 mii ha.

Alocarea resurselor pentru măsurile de conservare a solurilor continuă și în a doua jumătate a anilor 70 și în anii 80. Numai pentru anii 1976-1978, pentru combaterea eroziunii solului au fost cheltuite circa 18,1 milioane de ruble, plantându-se 2,3 mii ha de fișii forestiere,

²⁸¹ Котяцы, И. А. *Проблемы флористики рационале а ресурселор натурале ши окротирия медиулуй амбиант ын РССМ. (Материал ын ажуторул лекторулуй)*. – Кишинэу: Сочиегата Штиинца, 1984.

²⁸² Котяцы, И.А.; Тарабукин, Б. А. *Состояние охраны природы Молдавской ССР*. Op. cit. - С. 3-13

²⁸³ Бодюл, И. *Охрана биосферы*. Материалы Всесоюзной конференции (Кишинев, 18—20 июня 1979 г.). Кишинев, «Штиинца», 1980. - С. 24.

²⁸⁴ *Cu privire la îmbunătățirea în continuare a ocrotirii naturii și la folosirea rațională a resurselor naturale ale RSSM* din 25 mai 1973. În: Вештиле Советулуй Супрем ши але Гувернулуй РСС Молдовенешть, 1973, № 5, арт, 45.

²⁸⁵ Idem.

s-au terasat 3,6 mii ha de versanți abrupti, au fost reabilitate circa 300 de râpe active, construite 106 iazuri antierozive și 136 km de canale de direcționare a apei. În plus, autoritățile silvice au împădurit 29.000 ha de terenuri degradate.

Datele prezentate de I. Coteați și A. Drumea arată că, în perioada anilor 1976-1982 au fost drenate 4.000 hectare de teren din zonele umede, au fost puse în funcțiune sisteme de irigații pe o suprafață de peste 85.000 hectare²⁸⁶. În plus, au fost incluse în circuitul agricol peste 50 mii ha de terenuri slab productive și s-au dat în exploatare peste 91 mii ha de terenuri irigate, au fost desecate 15 mii ha de terenuri cu exces de apă și s-a îmbunătățit calitatea a 25 mii ha de pășuni, au fost astupate circa 2,9 mii ha râpe²⁸⁷. Ulterior, în anii 1986-1989, au fost construite obiecte hidrotehnice antierozionale, valorificând suma de 28,7 milioane ruble, plantate circa 4000 ha de fâșii forestiere, împădurite circa 14,1 mii ha de terenuri afectate de ravene²⁸⁸.

Hotărârea de mai sus din 1973, de rând cu unele succese în realizarea conservării solurilor, atenționa asupra faptului că, deși au fost atinse mari succese, *realizarea deciziilor guvernului în domeniu rămâne a fi nesatisfăcătoare*, din an în an nu se îndeplinesc măsurile de combatere a eroziunii solului și a formării râpelor, de construcție a instalațiilor hidrotehnice, nu sunt folosite în întregime mijloacele deja alocate în acest scop²⁸⁹.

La neajunsurile serioase și neexecutarea măsurilor planificate de conservare a solului ne atrag atenția mai mulți autori. Astfel, conform lui M. Poiag²⁹⁰ măsurile de protecție a solului nu se realizau, de regulă, în termen și conform planurilor adoptate iar implementarea lor de către colhozuri și sovhozuri nu era eficientă și rămânea mult în afara planurilor adoptate. Ca exemplu, M. Poiag specifică că, în timp de doi ani (1968-1969) colhozurile și sovhozurile, în comun cu gospodăriile silvice, având planul de 5.500 ha au fost plantate numai 3,17 mii ha, sau 58% din plan. Din suma alocată în acest scop de 0,9 milioane ruble, au fost valorificate numai 0,5 milioane sau 52,1%. În același timp, planurile de realizare a măsurilor hidrotehnice antierozionale de către Ministerul apelor și ameliorării a fost realizat la un nivel și mai inferior - având

²⁸⁶ Котяцы, И. А.; Друмя, А. В. Деятельность государственных и общественных организаций в области охраны природы в Молдавии. Оp. cit. - С. 76-62.

²⁸⁷ Котяцы, И. А. Проблемы фолосий рационале, а ресурселор натурале ши окротирия медиулуй амбиант ын РСС Молдовеняскэ. Оp. cit.

²⁸⁸ Состояние природной среды в ССР Молдова в 1989 году. - Кишинев, 1991. - С. 7.

²⁸⁹ Idem.

²⁹⁰ Пояг, М.А. Берець природу. Оp. cit. - С. 3-12.

alocate 4.5 milioane ruble în acest scop au fost valorificate numai 1.7 milioane ruble sau 38%. În plus, calitatea efectuării lucrărilor rămânea a fi foarte joasă. Cu referire la plantarea fâșiilor de protecție a câmpurilor agricole autorul consemna că planul de plantare a fâșiilor forestiere protejate pentru anii 1967-1969 a fost implementat în procent de numai 64%. Însă, chiar și proiectele de creare a noilor vii și șivezi, care includeau și plantarea fâșiilor de protecție, erau realizate, dar – fără de aceste fâșii. De regulă, realizarea elementelor antierozionale ale acestor proiecte erau finalizate numai la nivelul de 8-10%.

Și mai nesatisfăcătoare era situația cu realizarea măsurilor de terasare a versanților - astfel, având planul de efectuarea lucrărilor pe o suprafață de 2000 ha în 1968-1969 aceste lucrări au fost efectuate numai pe o suprafață de 440 ha sau la nivelul de 22%. Deși către finele anilor 70, în republică erau deja terasate circa 16.0 mii ha de versanți, majoritatea dintre ele nu erau folosite rațional și ulterior au fost distruse, transformându-se în terenuri degradate.

În general, calitatea lucrărilor hidrotehnice antierozionale efectuate nu era întotdeauna satisfăcătoare, încălcându-se, deseori, cerințele proiectelor. Din această cauză, aceste obiecte costisitoare deveneau ineficiente. Practic nu se efectuau activități fitomeliorative, care erau semnificativ mai ieftine (plantarea pădurilor, fâșiilor de protecție și însămânțarea versanților cu ierburi perene), dar care, adesea dau rezultate mult mai bune decât cele hidrotehnice - de regula, pentru construcția instalațiilor hidrotehnice se alocau de trei ori mai multe resurse financiare decât pentru lucrările fito-ameliorative (19,6 milioane de ruble față de 6 milioane de ruble pentru 1971-1975).

Un șir de deficiențe erau caracteristice și lucrărilor din sectorul de irigație. Pe fundalul faptului că, în acest sector, în anii 70-80, au fost alocate volume enorme de resurse financiare, toată atenția era acordată lucrărilor hidrotehnice, orientate spre extinderea ariilor irigate, în timp ce pentru menținerea sistemelor existente de irigație sau de desecare, nu se alocau resursele financiare necesare, în anii 1976-1985 resurse financiare pentru aceste terenuri practic nu se alocu deloc - ele erau redistribuite pentru construcția noilor scheme de irigație. Aceasta a dus la faptul că, din suprafața terenurilor irigabile la acea perioadă de timp (270 mii ha) și a celor desecate (48.5 mii ha) 59 mii ha (22%) și, respectiv 13.8 mii ha (sau 28%), aveau nevoie de reconstrucție și de îmbunătățire²⁹¹.

²⁹¹ Programul complex de lungă durată pentru protecția mediului înconjurător și folosirea

Printre alte neajunsuri, de altfel comune pentru alte sectoare ale protecției mediului pentru această perioadă de timp, sunt cele legate de nerespectarea/neexecutarea atât a proiectelor măsurilor de conservare a solului, cât și a cerințelor planurilor de executare sau a cerințelor normative. În acest sens, după cum menționa V. Verina²⁹², deși către finele anilor 80 în RSSM au fost elaborate asolamente fundamentate științific pentru 711 gospodării agricole, în același timp, acestea au fost introduse în practică numai în 269 din ele. Tot la aceste deficiențe se referea și Hotărârea GRSSM din 1973, în care se specifica că, pe parcursul anilor 1961-1980 nu se respectau asolamentele. Mai mult ca atât, în acești ani au fost défrisate 15 mii ha de fâsii forestiere de protecție a câmpurilor agricole. Este semnificativ și faptul că, în acești ani cota culturilor prășitoare a crescut de la 42 la 63%, fapt ce era în contradicție cu Programele naționale de conservare a solului și care a condiționat o creștere a terenurilor supuse eroziunii. În plus, în rezultatul creării câmpurilor gigantice agricole, în procersul de prelucrare a terenurilor pentru asolamentele intergospodaresti, hotarele acestora nu țineau cont de cele naturale, fapt ce a dus la degradarea ecologică continuă a terenurilor.

Cele expuse mai sus permit de a concluda că pe parcursul etapei socialitise statul alocă resurse majore pentru conservarea solurilor, și, în același timp, eficiența lucrărilor a fost foarte scăzută. Pe fundalul, când în decursul anilor 70-80, au fost alocate circa 200 mln rub în scopurile efectuării măsurilor antierozionale, realizarea lor a fost ineficientă. În plus, lucrările date s-au efectuat separat, adică în diferite locuri, recurgându-se numai sau la măsuri agrotehnice, sau fitomeliorative, sau hidrotehnice. În rezultat, scopul ameliorării calității solurilor și de prevenire a degradării lor nu a fost atins.

2.6.4. Conservarea solului după obținerea independenței Republicii Moldova.

Reglementările în domeniu. Printre primele acte legislative adoptate după independență a fost *Codul Funciar*, adoptat în 1991²⁹³. El stabilea că, terenurile în RM pot fi în proprietate publică dar și privată, iar statul are sarcina de a le ocroti în egală măsură. Codul, de asemenea, stipulează un șir întreg de cerințe ce țin de utilizarea rațională și protecția terenurilor.

resurselor naturale ale RSSM de până la 2005, 31 iulie 1987. Op. cit. - P. 8.

²⁹² Verina, V.N. *Ocrotirea naturii: probleme de pregătire și educație: Material pentru lectori.* – Chișinău, 1989.

²⁹³ Codul Funciar Nr. 828 din 25-12-1991. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111939&lang=ro

Astfel art. 29 prescrie că, deținătorii de terenuri sunt obligați: (I) să respecte, conform recomandărilor agrotehnice, condițiile de exploatare a terenurilor, structura asolamentelor, să nu admită folosirea abuzivă a îngrășămintelor chimice și a preparatelor de fitosanitarie; și (II) să ia măsuri de prevenire și combatere a eroziunilor, a compactării solului, a alunecărilor de teren, a salinizării sau înmlăștinirii secundare, să asigure atât obținerea unei producții calitative, cât și protecția solului și sporirea fertilității lui.

În cod a fost inclus un compartiment special privind terenurile destinate ocrotirii naturii care sunt prin exclusivitate proprietate a statului și în cadrul cărora este interzisă orice activitatea ce vine în contradicție cu destinația lor specială. Conform art. 61 al Codului în jurul rezervațiilor, zonelor de construcție a localităților, terenurilor destinate fortificării sănătății, râurilor, pâraielor și lacurilor, construcțiilor hidrotehnice și de acumulare a apei, resurselor de aprovizionare cu apă potabilă și cu apă tehnică, apeductelor magistrale și interraionale se stabilesc zone de protecție și sanitare.

Conform Codului, GRM este obligat de a duce *Cadastrul funciar* cât și *Monitoringul și Controlul de stat asupra folosirii și protecției terenurilor*. Avându-se în vedere dispersiunea terenurilor agricole private în rezultatul privatizării funciare, ulterior în Cod au fost introduse noi stipulări cu referință la necesitatea consolidării terenurilor agricole, orientate, inclusiv spre ...optimizarea dimensiunii, amplasamentului terenurilor și organizării sistemului de măsuri în vederea combaterii eroziunii solului și sporirii fertilității lui, creând condiții propice pentru activitatea economică a gospodăriilor țărănești (de fermier), a întreprinderilor și cooperativelor agricole de producție, care cultivă pământul aflat în proprietate privată (art. 70). Capitolul XII al Codului este dedicat în special protecției și ameliorării terenurilor. El cuprinde un șir întreg de aspecte: (I) Întreținerea terenurilor și modul lor de protecție; (II) Cerințele ecologice față de planificarea, proiectarea, amplasarea, construcția și darea în exploatare a obiectelor, edificiilor și amenajărilor care influențează starea terenurilor; (III) Stimularea economică a folosirii raționale și a protecției terenurilor; (IV) Normele maxime permise de concentrație în sol a substanțelor nocive; (V) Regimul special al terenurilor irigate.

Ulterior, în anul 1997, în baza Codului funciar, este adoptată *Legea privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului*²⁹⁴,

²⁹⁴ Legea Nr. 1308 din 25-07-1997 privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului.

în care se specifică modul de evaluare a resurselor funciare și la potențialul de dezvoltare a piețelor pentru acestea. Legea se aplică în următoarele cazuri: excluderea unor loturi din categoria terenurilor cu destinație agricolă și din cea a fondului silvic, precum și din circuitul agricol și atribuirea lor la alte categorii de terenuri; exproprierea deținătorilor de terenuri; vânzarea-cumpărarea loturilor de pe lângă casă, loturilor aflate în folosința întovărășirilor pomicole și terenurilor destinate construcțiilor în municipii, orașe și sate, inclusiv a terenurilor aferente obiectivelor privatizate sau care se privatizează, precum și a terenurilor aferente construcțiilor nefinalizate; relațiile dearendă.

Peste un deceniu după adoptarea Codului Funciar este primită *Legea privind ameliorarea terenurilor degradate prin împădurire* (2000)²⁹⁵, care prevede împădurirea acestora și faptul că, deținătorii nu sunt obligați să achite impozite sau taxe conform prevederilor legale în vigoare, timp de 25 ani de la efectuarea lucrărilor. În acest mod, stabilind facilități la plata impozitului funciar, a fost creat un instrument care a stimulat deținătorii de terenuri să opteze pentru restabilirea terenurilor degradate.

Cu toate că legislația funciară existentă de rând cu legislația de mediu formează cadrul juridic al gestionării resurselor funciare, se impune elaborarea unui document integru - *Legea solului*. La această concluzie au ajuns specialiștii în domeniu în anii 2000. La aceasta s-au referit și în studiul Evaluarea Performanțelor de Mediu în RM din 1998 specialiștii CEE/ONU²⁹⁶, dar și în lucrarea elaborată de S. Magdâl și A. Teleuța²⁹⁷. Ei au argumentat aceasta prin necesitatea armonizării legislației naționale cu cea a UE care, deși nu are o Directiva specială în domeniu, solicită identificarea așa numitelor zone vulnerabile (Directiva 91/676/EEC cu privire la nitrați), pentru a le supune unor programe speciale de conservare. Astfel de programe ar conține un șir de acțiuni privind protecția solurilor cum ar fi plantarea fâșiilor vegetale de protecție, aplicarea tratamentelor pedoameliorative de conservare, reducerea eroziunii solului, etc. Un astfel de proiect de lege privind protecția solurilor a fost formulat în anul 2006 și chiar promovat la nivelul Parlamentului RM. Conform proiectului, în scopul protecției terenurilor agricole și silvice cu soluri de calitate superioară, se interzicea retragerea

²⁹⁵ *Legea nr. 1041-XIV din 15.06.2000 privind ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate.*

²⁹⁶ *Comisia Economică pentru Europa. Comitetul pentru Politica Ecologică. Studiu de Performanțe în domeniul Protecției Mediului: Republica Moldova. Națiunile Unite. (1999). - P. 132.*

²⁹⁷ *Magdâl, S; Teleuța, A. Protecția Mediului: Studiu comparative. Proiectul Tacis „Implementarea Acordului de parteneriat și cooperare RM-UE”. - Chisinau, 2002. - P. 40.*

acestora din circuitul agricol și silvic, utilizarea lor în alte scopuri decât cele agricole și silvice, cu excepția cazurilor prevăzute de legislația în vigoare. Spre regret, proiectul așa și nu a mai fost aprobat de Parlament, iar apoi retras de către noul GRM condus de V. Filat în anul 2013.

Începând cu anul 2000 RM adoptă câteva Strategii și Programe Naționale în care sunt trasate măsurile de conservare a solurilor în republică. Primul document în acest domeniu a fost *Programul Național de Acțiuni pentru Combaterea Deșertificării în RM*²⁹⁸. Scopul lui a fost de a identifica factorii care contribuie la deșertificare și măsurile practice necesare pentru combaterea deșertificării și reducerea efectelor secetei în RM. Cu sprijinul comunității internaționale a fost întreprinsă o sistematizare a informației privind terenurile degradate în 1998-2000. Acest Program prevede sarcini concrete pentru fiecare minister implicat și, printre altele, specifică responsabilitățile agenților economici în acest domeniu. Mijloacele de soluționare a problemelor ce țin de folosirea terenurilor sunt distribuite între diferite ministere și agenți economici și nu există o preocupare specială pentru problema degradării terenurilor. În general, documentul dat poartă un caracter declarativ, cuprinzând, în mare parte, acțiunile politice ale statului în domeniu și cerințele generale de care trebuie să se conducă beneficiarii terenurilor, fără a estima costurile asociate și fără a specifica sursele de finanțare. Evident că în aceste condiții implementarea lui a fost problematică. Printre unele succese în acest sens, după cum se menționează în raportul al III-lea privind implementarea Convenției privind Combaterea Deșertificării²⁹⁹, pe parcursul perioadei 2000-2004 Agenția „Moldsilva” a efectuat (I) lucrări de regenerare a pădurilor pe suprafața de 13427 ha, inclusiv prin plantarea culturilor silvice – 4963 ha, prin ajutorarea regenerării naturale – 8464 ha, și (II) extinderea suprafețelor acoperite cu vegetație forestieră – 22 515 ha, inclusiv pe terenuri transferate de la primării, afectate de eroziune și alunecări de teren pe suprafața de 7 702 ha și pe terenurile primăriilor prin contract – 14 813 ha.

În contextul continuării procesului de degradare a terenurilor, GRM, fiind îngrijorat de starea fondului funciar, de gradul scăzut al fertilității solurilor, în anul 2003 a aprobat *Programul complex de valorificare a terenurilor noi și de sporire a fertilității solurilor*³⁰⁰. În el

²⁹⁸ Hotărârea Guvernului nr. 367 din 13.04.2000 cu privire la aprobarea Programului Național de Acțiuni pentru Combaterea Deșertificării.

²⁹⁹ Raportul III Național privind implementarea Convenției Națiunilor Unite pentru Combaterea Deșertificării în Republica Moldova / coord.: Boian, I. - Chișinău: Mediul Ambiant (F. E. P. „Tipografia Centrală”), 2007. - P. 36.

³⁰⁰ Hotărârea nr. 636 din 26 mai 2003 a aprobat Programul complex de valorificare a terenurilor

sunt determinate măsurile privind ameliorarea solurilor degradate, volumul de lucrări, suprafețele și costurile necesare pentru a fi alocate din bugetul de stat. Conform calculelor, costul lucrărilor propuse de îmbunătățiri funciare pe parcursul a 15 ani constituia circa 925 milioane USD.

În Program se preconiza și un complex de măsuri pentru reducerea ritmurilor de degradare a solurilor care cuprindea: (a) elaborarea și implementarea proiectelor-pilot privind utilizarea rațională și irigarea solurilor, inclusiv protecția zonelor umede; (b) plantarea fâșiilor forestiere de protecție a terenurilor agricole; (c) elaborarea și realizarea măsurilor de protecție antierozională a solurilor și reabilitarea terenurilor degradate; (d) instruirea proprietarilor de pământ și fermierilor în probleme privind prelucrarea solului și utilizarea îngrășămintelor și pesticidelor; (e) reabilitarea, ameliorarea și perfecționarea managementului pășunilor comunale.

Pe parcursul termenului acestui Program au fost implementate, de rând cu măsurile silvo-ameliorative în republică și alte activități în domeniu, deși volumul lor nici pe departe nu corespundea cerințelor de stopare a proceselor de degradare. Spre exemplu, în raportul anual al IES se specifică că pe parcursul anului 2009 în republică, au fost valorificate 23,97 mln. lei, inclusiv pentru lucrări hidroameliorative de combatere a eroziunii solurilor – 22,5 mln. lei și lucrări teritorial-organizatorice – 1,47 mln. lei. Din FEN au fost aprobate spre finanțare 14 mln 382 mii lei pentru îmbunătățiri funciare (stoparea alunecărilor de teren și a proceselor erozionale, împădurirea terenurilor degradate, restabilirea digurilor de protecție după viitură). Evident că aceste sume alocate erau mult sub costurile măsurilor specificate în Program.

Pentru anul 2010 în scopul realizării Programului din bugetul de stat pentru au fost alocate mijloace financiare și mai mici - în sumă de numai 12 mln lei³⁰¹. Suplimentar, din FEN au fost aprobate spre finanțare o sumă mai mare - de 45 mil. 364 mii lei pentru diferite îmbunătățiri funciare (stoparea alunecărilor de teren și a proceselor erozionale, împădurirea terenurilor degradate, consolidarea digurilor de protecție antiviiură, elaborarea documentației de proiect pentru lichidarea consecințelor inundațiilor și efectuarea măsurilor de protecție contra lor). Pe terenurile degradate, gestionate de primării, în 2010 au fost plantate 257 ha culturi silvice. De asemenea, au fost plantate 42 ha fâșii

noi și de sporire a fertilității solurilor.

³⁰¹ *Starea mediului în Republica Moldova în 2007-2010.* (Raport National). – Chișinău: S. n., (Tipografia „Nova-Imprim” SRL). – 2011. – P. 105.

forestiere de protecție a câmpurilor agricole și 47 ha de fâșii forestiere de protecție a resurselor acvatice.

Datele prezentate și materialele disponibile demonstrează că realizarea Programului din 2003 a fost nesatisfăcătoare, și în acest context, în anul 2011 a fost adoptat un nou document - *Programul de conservare și sporire a fertilității solului pentru anii 2011-2020*³⁰², scopul de bază a căruia consta în realizarea măsurilor de stopare a degradării și de sporire a fertilității solurilor, prin modernizarea și extinderea sistemului de îmbunătățiri funciare, implementarea tehnologiilor moderne și a practicilor agricole prietenoase mediului. El cuprindea următoarele obiective: Crearea și perfecționarea bazei tehnico-științifice pentru asigurarea executării lucrărilor de îmbunătățiri funciare până în anul 2013 și actualizarea permanentă a acesteia; Crearea sistemului informațional al calității solurilor până la finele anului 2013 și actualizarea permanentă a bazei de date; Stoparea formelor active de degradare a învelișului de sol pe o suprafață de 877 mii ha terenuri arabile până la finele anului 2020.

În urma evaluării planurilor de acțiuni trienale pentru anii 2011-2013 și 2014-2016 privind implementarea Programului dat, s-a constatat că, majoritatea lucrărilor efectuate se refereau la cele de construcție/curățare a iazurilor, curățare a albiilor râurilor mici, ceea ce nu contribuie direct la stoparea degradării și sporirea fertilității solurilor. Ca urmare, Ministerul Agriculturii, în raportul său din 2020 privind implementarea acestui Program releva, că, în cadrul realizării lui au fost atinse numai unele rezultate simbolice – au fost construite sau reconstruite 22 de bazine acvatice, iar 21,7 km liniari de albi ale râurilor mici au fost curățate. Deci, putem constata că, și acest Program a rămas a fi un document, deși bine pregătit și argumentat, practic nerealizat.

O situație similară, cu referire la realizarea măsurilor de conservare a solului, se atestă și în cazul realizării *Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014-2020*³⁰³. Evaluarea rezultatelor acesteia demonstrează că, cel mai mic grad de realizare a fost atins în cazul acțiunilor prevăzute pentru aplicarea tehnologiilor de producție prietenoase mediului, a produselor ecologice, inclusiv de protejare a biodiversității. Spre exemplu, din cele 50 mii ha de teren protejat de fâșii antierozionale reabilite prevăzute în planul de acțiuni, în perioada

³⁰² Hotărârea Guvernului RM nr. 626 din 20.08.2011 a fost adoptat Programul de conservare și sporire a fertilității solului pentru anii 2011-2020 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110149&lang=ro

³⁰³ Hotărâre Nr. HG409/2014 din 04.06.2014 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020. - P. 29.

2013-2018 suprafața agricolă protejată a crescut cu doar 1020 ha. În cazul suprafeței terenurilor destinate agriculturii organice, deși a fost setată o creștere de 60% a suprafețelor acestora, numărul de agenți economici implicați în agricultura ecologică a cunoscut o creștere de numai 9.4%. Mai mult ca atât, Strategia nu acoperă corespunzător problema protecției solului în condițiile degradării acestuia din cauze multiple³⁰⁴. Deși au fost întreprinse unele acțiuni concrete în acest domeniu, ele nu se abordează integrat, luându-se în calcul aspectele pierderii fertilității solului din motive de neutilizare, utilizare neadecvată a terenurilor etc. În raportul privind implementarea Strategiei se menționează și faptul că, deși se tehnologiile de prelucrare minimală a solului constituie unul din obiectivele ei, implementarea acestora practic este stopată.

Cel mai recent document în domeniul conservării solului este *Programul de îmbunătățiri funciare pentru anii 2021-2025*³⁰⁵. El are ca obiectiv prevenirea și stoparea degradării solurilor și sporirea fertilității acestora: prevede lucrări de îmbunătățiri funciare, protecție, conservare și sporire a fertilității solurilor cu scopul de: (I) a proteja solul împotriva acțiunii mecanice a apei și a vântului (categorie care cuprinde complexul de lucrări de prevenire și combatere (control) a eroziunii solului); (II) a reface (a completa) deficitul de umiditate (categorie care cuprinde irigarea terenurilor); (III) a preveni sau a elimina excesul de apă din sol, de la suprafața acestuia (categorie în care se încadrează desecarea și drenajul); (IV) a restabili solurile (categorie în care se încadrează lucrările de construcție și exploatare a obiectelor hidrotehnice, lucrările de decopertare selectivă și de copertare a terenurilor deteriorate sau degradate, lucrările de ameliorare a solurilor alcalice și saline).

Programul prevede implementarea următoarelor obiective generale: (I) racordarea sistemului de cercetare și învățământ la prioritățile domeniului până în anul 2025; (II) prevenirea și combaterea eroziunii solului pe o suprafață de 2552 hectare de terenuri agricole până în anul 2025; (III) ameliorarea solurilor pe 68500 hectare de terenuri agricole până în anul 2025; și (IV) conservarea și sporirea fertilității solurilor pe o suprafață de 5000 hectare de terenuri agricole până în anul 2025.

Pentru domeniul conservării solurilor, în cadrul *Obiectivelor aprobate ale Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030*³⁰⁶, GRM are stabilite

³⁰⁴ Evaluarea intermediară și revizuirea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020. <https://www.madrm.gov.md/sites/default/files/Raport%20de%20evaluare%20pe%20termen%20mediu%20a%20Strategiei%20Na%C8%9Bionale%20de%20Dezvoltare%20Agricol%C4%83%20%C8%99i%20Rural%C4%83%20pentru%20anii%202014-2020.pdf>

³⁰⁵ HG nr. 864/2020 din 09.12.2020 cu privire la programul de îmbunătățiri funciare 2021-2025.

³⁰⁶ GRM Cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare

două obiective specifice - Obiectivul nr. 15 – Viața pe pământ, în care este stabilită ținta națională 15.3, conform căreia până în 2030, se va asigura combaterea deșertificării, restabilirea terenurilor degradate prin implementarea mecanismului Neutralitatea Degradării Terenurilor (NDT), și Obiectivul nr. 12, cu ținta națională 12.2, cu referire la consumul și producția responsabilă, conform căreia se va asigura gestionarea durabilă și utilizarea eficientă a resurselor naturale până în 2030³⁰⁷. Această țintă prevede că, „până în 2030 nu se va admite nici-o pierdere netă de terenuri/soluri productive și se va asigura o creștere a rezilienței la secetă, o consolidare a capacităților de adaptare și servicii de biodiversitate ale ecosistemelor agricole”, care se va realiza prin implementarea următoarelor acțiuni: (I) plantarea de fâșii verzi de protecție; (II) extinderea terenurilor împădurite în republică până la 15% pentru a promova sustenabilitatea sectorului funciar și pentru a contribui la creșterea serviciilor de biodiversitate și a stocurilor de carbon într-un climat în schimbare; (III) remedierea a 1.588 situri contaminate cu poluanți organici persistenți și prevenirea acumulărilor noi de pesticide, alte substanțe periculoase și substanțe chimice. NDT presupune că, terenurile mai puțin productive și erodate vor fi excluse din fondul de teren arabil și transferate într-un fond special de „recuperare” pentru ameliorarea ecologică. Ca urmare, starea și calitatea a 880.000 ha de terenuri degradate și 21.570 ha de alunecări de teren vor fi îmbunătățite. Se mai prevede că vor fi plantate fâșii tampon pentru terenurile agricole suprafața cărora trebuie să fie de circa 3,5% din suprafața totală a acestora. Suprafața actuală a benzilor tampon este de 30.800 ha, din care 3.000 ha au fost distruse în ultimii zece ani. Rămîne de a vedea la ce nivel și acest document v-a fi realizat.

2.7. Istoria protecției resurselor acvatice

2.7.1. Dispoziții generale și scurt istoric al protecției apelor. Din literatura publicată se știe că, încă din timpurile preistorice omul și-a organizat activitățile sale de asigurare cu apă, dar și a întreprins acțiuni de colectare și tratare a apelor uzate. Astfel de activități sunt cunoscute, mai cu seamă, în cadrul Greciei Antice și Imperiului Roman, în diferite părți ale acestora, unde, pentru alimentarea cu apă a orașelor, fusesse construite apeducte impresionante, cu lungimea de zeci și zeci de km. Unele din aceste apeducte s-au păstrat și până în zilele de astăzi. Grecii și

„Moldova 2030”. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf

³⁰⁷ Republic of Moldova. *National Land Degradation Neutrality Targets*. 2018. National Land Degradation Neutrality Targets (unccd.int)

romanii din așezările lor de pe malurile Mării Negre -, din Istria, Tomis, Callatis ș.a., au construit apeducte cu lungimile de 8-10 km din tuburi de pământ ars, îngropate la o adâncime de circa 2 m³⁰⁸. Deja, pe timpurile Evului Mediu, activitățile de asigurare cu apă prin diferite apeducte se dezvoltă activ în mai multe țări ale Europei occidentale, iar apoi, din sec. al XVII-lea, și în orașele României - București, Iași și Focșani. Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea o mare parte din străzile Bucureștiului aveau deja sistem de alimentare cu apă. Activitatea de extindere a alimentărilor centralizată cu apă crește vertiginos, deja în sec. al XX-lea.

În același timp, în alte țări, mai cu seamă în cele care nu aveau orașe mari, asigurarea cu apă se efectua prin intermediul creării serviciului de transportare a apei, creându-se chiar o meserie a așa numiților „apași”. Activitatea apașilor a fost una destul de importantă pentru societate, iar aceștea se bucurau de unele privilegii, fiind, în același timp, nevoiți să activeze chiar în condiții de competitivitate. Evident că, odată cu crearea sistemelor centralizate de apă, rolul apașilor descrește, iar apoi dispare total necesitatea în activitatea lor.

În mod similar, odată cu dezvoltarea sistemelor centralizate de apeduct și extinderea alimentării cu apă, încep a fi atestate și primele încercări de canalizarea și tratarea apelor uzate. Astfel, după cum ne informează A. Bahri³⁰⁹, încă în Imperiul Mesopotamian (3500-2500 î.Hr.), unele case erau deja conectate la sistemul de drenare a apei de ploaie. În Babilon, latrinele unde se aruncau apele uzate, au fost conectate la puțuri verticale de diametru de 450 mm sub pământ. În orașul Mohenjo-Daro, din Pakistan, între 2500–1500 î.Hr. mai multe case aveau drenaje, care conduceau la canalele colectoare de ape uzate închise. Multe din conductele acestor colectoare erau din ceramică, iar latrinele și haznalele erau conectate la sistemele de drenare din străzi.

În jurul anilor 600 î.Hr., romanii au construit Cloaxa Maxima - un sistem central de apeduct și de canale colectoare pentru care se folosea, în general, țevi din plumb, ceramică, lemn și piele. Canalele colectoare de apă uzată erau captușite cu cărămizi aveau câteva ramificații – una pentru fiecare deal, iar clienții bogați trebuiau să plătească pentru a fi conectați la acestea³¹⁰. Haznalele, unde se colectau apele uzate, erau golite zilnic de lucrători plătiți de municipalitate, iar conținutul acestora

³⁰⁸ *Istoricul tratării, epurării apelor uzate și a alimentării cu apă*. <https://www.aquavaslui.ro/index.php/home/istoricul-alimentarii-cu-apa>

³⁰⁹ *Parteneriatul Global al Apei (GWP). Gospodărirea unui alt aspect al ciclului apei: „Transformarea apei uzate într-un bun cu valoare”*. De Akica Bahri. Printat de Elanders în Molnlycke, Suedia 2009. Rezumat (gwp.org)

³¹⁰ *History of waste management* - Wikipedia.

deseori era folosit ca fertilizanți. Și în Grecia, între 300–500 d.Hr., latrinele publice erau drenate în canale colectoare, care transportau apele menajere și pluviale, într-un bazin colector din afara orașului.

Lucrările de colectare și tratare a apelor uzate reîncep a fi aplicate ulterior, în anii timpurii ai Evului Mediu. Astfel, primul canal colector subteran al apelor uzate din Paris a fost construit în Montmartre, în 1370, prin care acestea se colectau și se aruncau în Râul Sena pe lângă Luvru. Un imbold al colectării apelor uzate a fost dat de răspândirea ciumei, când această boală a început să facă ravagii în orașele Europei în sec. al XVI-lea. În aceste condiții, peste tot în orașele europene, încep a fi construite haznale pentru colectarea apelor uzate. Apoi, este inventat și primul closet cu apă -, în 1596.

Prima tratare chimică a apei uzate (utilizarea varului în Paris) a fost înregistrată abea peste mai mult de un secol - în sec. al XVIII-lea³¹¹. O nouă etapă a tratării apelor uzate este condiționată de epidemiile de holeră și febră tifoidă care s-au dezlănțuit între 1830–1850 prin Paris, Londra, Hamburg și alte orașe din Europa omorând mii și mii de oameni. Din a doua jumătate a acestui secol, apar mai multe cercetări și sunt dezvoltate diferite metode de tratare a apelor uzate, începând cu tratarea mecanică, iar apoi și chimică a acestora. Spre finele sec. al XIX-lea este inventată tratarea biologică a apei uzate (prin aplicarea nămolului activat). Către acest timp, în toate orașele europene, mai mult sau mai puțin mari, sunt construite colectoarele apelor uzate sau sunt create servicii de canalizare, compuse din cărucioare care extrageau aceste ape din latrine și haznale, le turnau în butoaie mari, așezate pe căruțe trase de cai, și le scoteau din oraș. Echipamente și tehnologii mai sofisticate au apărut la finele sec. al XIX-lea în Anglia, având rolul de a curăța fluviul Temza, unde se deversa canalizarea din or. Londra, fapt ce producea un miros din ce în ce mai greu de suportat. Cu trecerea timpului stațiile de epurare au devenit tot mai performante, ajungând să elimine total chiar compușii toxici, compușii organici, sărurile organice, substanțele fertilizatoare și microorganismele din apă³¹². Concomitent cu activitățile practice de apeduct și canalizare, apar și primele reglementări în domeniul resurselor acvatice, datate cu începutul sec. al XIX-lea, când se introduc restricții teritoriale în amplasamentul întreprinderilor care au un impact negativ asupra mediului urban - în prim plan sub aspectul poluării apelor. În anul 1876 în Marea Britanie este adoptată *Legea pentru prevenirea poluării râurilor*, interzicând pentru prima dată toate formele

³¹¹ Idem.

³¹² *Epurarea apelor uzate* (stratos.ro)

de poluare a acestora³¹³. Concomitent, legi similare, au fost adoptate și în Franța și Spania, în care se specificau cerințele prevenirii poluării râurilor dar și a utilizării apelor. Deja în sec. al XX-lea, mai cu seamă în a doua jumătate a lui, în SUA dar și în alte țări ale Europei Occidentale, se adoptă și încep a fi aplicate legi speciale și complexe pentru anumite tipuri de obiecte de apă și de utilizare a ei (alimentare cu apă, transport, piscicultură etc.), cerințele pentru canalizare și tratare a apelor, pentru combaterea diferitelor tipuri de poluare a corpurilor de apă și pentru a proteja zonele de coastă. Începe a fi aplicat atât principiul bazinal ale managementului apelor terestre, cât și al plății pentru resursele acvatice, se stabilesc standardele calității apei potabile sau pentru alte scopuri dar și cerințele pentru deversarea apelor uzate. O sarcină importantă a reglementărilor legale devine reducerea impactelor de mediu a construcțiilor hidrotehnice și reglementarea utilizării apelor râurilor și lacurilor pentru a preveni inundațiile, precum și pentru a menține sau restabili starea naturală a lacurilor de acumulare și a cursurilor de apă.

O generalizare a practicilor înaintate în domeniul tratării apelor uzate este prezentă deja către anul 1991, atunci când UE adoptă o *Directivă specială în domeniu*³¹⁴. Aceasta solicită următoarele: (I) obligația de a colecta și trata apele uzate din toate localitățile și aglomerările umane, mai puțin din cele foarte mici; (II) stabilește obiectivul de tratare, ca regulă, tratarea secundară (îndepărtare cu carbon biologic) și, în plus - în toate bazinele hidrografice, fie ele eutrofe sau potențial eutrofe - îndepărtarea nutrienților; (III) definește eutrofizarea și bazinele hidrografice care suferă (potențial) de eutrofizare, dând orientări clare pentru decizii tehnice, financiare și politice; (IV) stabilește termene limită pentru anii 1998, 2000 și 2005, în funcție de mărimea evacuărilor de ape uzate și caracteristicilor apelor afectate: (a) aglomerările mai mari de 10.000 oameni care evacuează în bazinele hidrografice ale zonelor sensibile către 31.12.1998; (b) aglomerările mai mari de 15.000 cu evacuare în zonele normale către 31.12.2000; (c) toate celelalte așezări mai mari de 20000 către 31.12.2005³¹⁵.

2.7.2. Reglementările utilizării și protecției resurselor acvatice pe parcursul anilor 1812-1917. Pe parcursul ocupației țariste a Basarabiei practic nu au fost adoptate acte speciale, cu referire la utilizarea și protecția apelor. Mai mult ca atât, în acest răstimp nu exista nici o

³¹³ Понятие и краткая история развития водного права (oprave.ru)

³¹⁴ Directiva 91/271 / CEE a Consiliului din 21 mai 1991 privind epurarea apelor uzate urbane.

³¹⁵ Studiu de evaluare a Sistemelor Naturale de Tratare pentru Managementul Apelor Uzate din Comunitățile Rurale: Programul Operațional Comun Bazinul Mării Negre 2007-2013 / Univ. Democritus din Thrace, WASTEnet. – Chișinău: Eco-TIRAS, 2014 (Tipogr. „Elan Poligraf”).

instituție publică, care ar fi avut aceste sarcini la baza funcționării sale. Am putea aduce numai câteva exemple ale încercărilor de reglementare a prevenirii poluării apelor, întreprinse la nivelul central și în alte provincii ale Imperiului Rus.

Astfel, după decretul din 2 august 1803 „*Cu privire la supravegherea de către șefii de poliție a orașului asupra curățeniei și ordinii în orașe*”, aprobat de ministerul Afacerilor Interne, cu referire la orașul Astrahan, s-a interzis construirea fabricilor în amonteale râurilor care traversează orașele și care pot polua apa. Treptat, această prevedere a fost extinsă pentru alte orașe - St. Petersburg, Moscova, districtele miniere de stat din munții Ural și Altai. Ulterior, este adoptat Decretul din 24 mai 1826, „*Cu privire la transferul din orașe a instituțiilor care produc duhoare și deșeuri*”, care era deja adresat tuturor provinciilor Rusiei³¹⁶. Mai mult ca atât, în anul 1840, prin Codul de legi al Imperiului Rus, s-a specificat că, cei care construiesc întreprinderi poluante pe malurile râurilor din orașe ce produc deșeuri sau ape poluate, vor fi pedepsiți cu o amendă în valoare de 30 până la 100 de ruble sau cu posibilitatea de închidere a întreprinderilor.

Printre acțiunile practice în domeniu menționăm apariția, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în orașele mari ale Imperiului (Moscova și St.Petersburg) a serviciilor de colectare și transportare a apelor uzate. Din 1875, Duma orașului Moscova a început să emită reglementări obligatorii privind problemele de salubritate, printre care o atenție deosebită a fost acordată eliminării apelor uzate, s-a reglementat evacuarea apelor uzate de către persoane fizice, s-au stabilit timpul de evacuare și traseele convoaielor pentru căruțele ce evacuaau aceste ape. Până la finele secolului, în partea centrală a Moscovei, a fost construit un sistem integru de canalizare.

Problema poluării apei la sfârșitul sec. al XIX-lea a fost abordată în principal de igieniști, preocupați de sănătatea publică și prevenirea epidemiilor. În 1892 a fost publicat noul Cod de legi, în care, conform art. 638, era interzisă poluarea apei potabile în locurile de captare a ei. În 1911, a fost creat un *Comitet provizoriu pentru protecția corpurilor de apă de poluarea prin canalizare*, precum și dezvoltarea metodelor de tratare a acestora.³¹⁷

³¹⁶ Боголюбов, С. А. История формирования законодательства об охране земель и других природных ресурсов. В: Природоресурсное право. file:///C:/Users/acapc/Downloads/istoriya-formirovaniya-zakonodatelstva-ob-ohrane-zemel-i-drugih-prirodnih-resursov.pdf

³¹⁷ Степаненко, А.; Барашева, Е. К вопросу правовой охраны водных ресурсов. Конституционные основы отдельных отраслей российского права, 1(19) / 2019. Глаголь правосудия. - С. 36.

La începutul sec. al XIX-lea sunt începute activitățile de aprovizionare cu apă potabilă a orașului Chișinău. Acestea erau realizate de către sacagiști, care efectuau transportarea și furnizarea locuitorilor orașului și a centrelor lui cu diferite sacale și, contra plată. Materialele lui S. Tabuncic³¹⁸ privind activitatea sacagiilor în primul deceniu de stăpânire țaristă în Basarabia, consemnează modalitățile de accedea în meseria aceasta și numărul de persoane ce o practicau. Aceste informații se cuprind într-o plângere a unui grup de sacagii mai vechi ai orașului Chișinău, împotriva altor apari mai recent, sosiți din Moldova de peste Prut, care le-ar fi provocat o concurență neloială. Tot sacagii (sau apașii) aveau angajamentul să livreze apă spitalului orașenesc și unor așezăminte publice, fapt pentru care erau scutiți de datoria de a fi înrolați în armată și de alte obligații obștești. Declinul meseriei lor a început după anul 1892, odată cu edificarea primei rețele de apeduct³¹⁹.

Conform informației prezentate în materialele lui S. Tabuncic³²⁰, la începutul anului 1829, Duma or. Chișinău i-l invită, de la Odessa, pe Ioann Suioldji pentru a zidi două bazine de apă potabilă și pentru spălarea hainelor, canalelor de scurgere și alte instalații la cișmeaua de sub dealul Măzărache, numită în acel timp fontan – izvor ce țâșnea cu presiune din pământ. Apa acestui izvor era foarte bună, de unde, contra cost, era cărată de sacagii cu sacale orașenilor. Un nou bazin de apă, zidit din beton (1869), în apropierea fontanului și fântâna arteziană săpată ulterior (1887) au îmbunătățit parțial alimentarea cu apă în oraș. Ceva mai târziu, în baza unei noi concepții tehnice unitare privind asigurarea orașului cu apă potabilă, formulată în corespundere cu preceptele de igienă moderne, la sfârșitul anului 1892, a fost finalizată construcția și darea în exploatare a primei tranșe de apeduct centralizate pentru oraș. Cu această ocazie s-a înființat și întreprinderea menită să se ocupe de exploatarea apeductului și supravegherea-întreținerea sistemelor sale de infrastructură – Uzina de Apă.

Complementar accesului la apă potabilă, administrația Chișinăului, în a doua parte a sec. al XIX-lea, începe activitățile de canalizare menajeră. Acest serviciu s-a dezvoltat treptat, infrastructura sa inci-

³¹⁸ Tabuncic, S. *Repere istoriografice pe marginea primelor utilități de apă-canal ale orașului Chișinău*. În: Revista de istorie a Moldovei, 2016, Nr 4. - P. 91-101.

³¹⁹ Tabuncic, S. *Contribuții la chestiunea alimentării cu apă a orașului Chișinău (secolul al XIX-lea – mijlocul secolului al XX-lea)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie”. În: Materialele sesiunii științifice anuale 23 decembrie 2014. Academia de Științe a Moldovei. – Chișinău: Ed. „Tehnica-Info”, 2015. - P. 184-209.

³²⁰ Tabuncic, S. *Repere istoriografice pe marginea primelor utilități de apă-canal ale orașului Chișinău*. Op. cit. – P. 91-101.

pientă fiind compusă din colectoare subterane de deșeuri lichide. Instalațiile respective erau construcții de tip hazna, de dimensiuni relativ mici, ce de obicei, deserveau un număr mic de gospodării. Apele uzate deversate în acestea se decantau fără aplicarea tehnologiilor de filtrare. Aceleași haznale se utilizau și către anul 1912, când în sectorul central al Chișinăului a fost pus în funcțiune un sistem de canalizare mai performant³²¹.

2.7.3. Reglementările în domeniu pe parcursul anilor 1918-1940. Primele reglementări în domeniu în această perioadă sunt cele adoptate încă la finele sec. al XIX-lea în România regală, care au fost aplicate, în timp scurt, după integrarea Basarabiei în Regat. Printre acestea menționăm *Legea asupra serviciului sanitar* a României, adoptată la 17 iunie 1874, care stipula cerințele față de organizarea sanitară și asigurarea măsurilor pentru protejarea locuitorilor în cazul declanșării unor epidemii. Conform legii, Ministerul de Interne avea misiunea de „a supraveghea și controla tot serviciul sanitar din țară, și sănătatea populației sale întregi” cât și dreptul să dispună, în limita competențelor conferite, măsurile sanitare considerate a fi de interes general pentru toată țara, putând adopta „măsuri în contra invaziunii în țară a bolilor contagioase la oameni și la animale” și înființa „carantine și administrațiuni carantinești speciale, la caz de trebuință”³²². Ea stipula și norme generale ce trebuiau respectate de proprietarii obiectivelor industriale, astfel încât să nu afecteze mediul ambiant ori să producă zgomot dăunător sănătății oamenilor și animalelor. O serie de măsuri, orientate spre prevenirea poluării mediului și a apelor, au fost fixate de către noua *Lege sanitară din 1885*, pe baza și în aplicarea căreia s-a elaborat, la 24 septembrie 1894, *Regulamentul pentru industriile insalubre*³²³. Acestea prevedeau sancțiuni aspre care mergeau până la închiderea întreprinderilor industriale necorespunzător exploatate sau întreținute.

Prin Decretul Regal nr. 3387 din 13 august 1920, în cadrul Ministerului Lucrărilor Publice al României, este înființată Direcțiunea Apelor, care avea în componența sa servicii regionale a apelor la nivelul de județe. Tot în acest an, la Chișinău, a fost organizată o diviziune a apelor

³²¹ Sava, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XIX-lea (1900-1918)*. – Chișinău: Ed. Pontos, 2010. - P. 89-90, 127.

³²² *Prima lege sanitară din România și măsurile de limitare a răspândirii epidemiilor – Legea asupra serviciului sanitar din 16 Iunie 1874. Limitarea răspândirii epidemiilor* | Cunoaste lumea. Vizitat la 14 iunie 2023.

³²³ Ionescu-Lupeanu, M.-B. *Contribuții la studiul evoluției legislației de protecție a faunei sălbatice în România*. Op. cit. - P. 75-82.

subordonată serviciului regional Iași. Ulterior, în anul 1924 este adoptată o lege specială în domeniul utilizării și protecției resurselor acvatice - „*Legea regimului apelor*”³²⁴. Necesitatea ei a fost generată printre altele și de faptul că, pe teritoriul României întregite, existau reglementări diferite în domeniul apelor, unele cu prevederi contradictorii. Legea prevedea și crearea „*Consiliul Superior al Apelor*”, ca organ consultativ în domeniu. Conform acestei legi gospodărirea apelor este tratată, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, cum ar fi necesitatea luării în evidență a râurilor, dar și adoptarea unor măsuri de amenajare a cursurilor de apă. În 1925, sectorul de gospodărire a apelor începe a fi organizat pe bazine hidrografice³²⁵.

În timpul dat, în Chișinău, continuă extinderea sistemului atât de apeduct, cuprinzând noi cartiere, cât și se perfecționează sistemul de canalizare. Datorită fluxului crescând al apelor uzate, se construiește sistemul de canalizare - construcție realizată în anul 1928 de I. Mojaev, având scopul de a proteja de poluare râul Bâc, în care se revărsau apele uzate produse în spitale. Stația de tratare a acestor ape era situată pe str. Sf. Andrei. Era dotată cu două pompe orizontale și un bazin de colectare și decantor.

2.7.4. Unele reglementări în domeniu în cadrul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești

Deja în primii ani ai puterii sovietice au fost începute lucrările de canalizare în mai multe orașe mari ale URSS. La 21 martie 1921 a fost adoptat Decretul Consiliului Comisarilor Poporului „Cu privire la măsurile de îmbunătățire a alimentării cu apă și canalizare”³²⁶, în care se specifica necesitatea stringentă a acestor lucrări pe întreg teritoriul al FR. Respectiv, până în anii 1930, lucrări de apeduct și canalizare au fost întreprinse și finalizate la Moscova și Leningrad, acoperind aproape întregul teritoriul al acestor orașe. Tot în acest timp, se încep lucrări în domeniu în multe alte orașe ale FR dar și construcția a celor mai simple sisteme de purificare a apelor uzate.

Din cele expuse mai sus, știm că relațiile din domeniul mediului în RASSM în acest răstimp erau reelementate la nivelul republicii unionale – a Ucrainei. Încă în anul 1922 în *Codul Penal al Ucrainei* a fost

³²⁴ Scurt istoric – I. N. H. G. A. (hidro.ro)

³²⁵ Cum a apărut și s-a dezvoltat gospodăria apelor? Istoric – Administrația Națională Apele Române (rowater.ro)

³²⁶ Заславская, Н.М. История правового регулирования государственного надзора за использованием и охраной водных объектов. <https://wiselawyer.ru/poleznoe/82902-istoriya-pravovogo-regulirovaniya-gosudarstvennogo-nadzora-ispolzovaniem-okhranoj>. Vizitat la 14 iunie 2023.

introdus un articol special (articolul 218), conform căruia a fost stabilită răspunderea penală pentru „nerespectarea sau încălcarea regulilor stabilite de lege pentru protecția ordinii și siguranței circulației pe căile ferate și pe căile navigabile” și, „pedeapsa sub formă de muncă silnică sau amendă de până la 300 de ruble în aur”. De aici vedem că, legea asigura nu atât protecția apelor, ca obiecte naturale (de exemplu, protecția corpurilor de apă împotriva poluării, a deversărilor de ape uzate, ș.a.) ci protecția căilor navigabile. Deja în *noul Codul penal* al RSS Ucrainei din 1927, legea stabilea protecția corpurilor de apă - astfel în articolul 86 al acestui cod, se specifică că, „...producția de pește, animale și alte industrii de extracție a apei în mările, râurile și lacurile din importanță națională, fără permisiunea corespunzătoare, sau în timp interzis, sau în locuri neautorizate și instrumente, metode și tehnici neautorizate – sunt pedepsite cu închisoare sau muncă corectivă de până la un an sau amendă de până la cinci sute de ruble, cu confiscarea obligatorie a obiectelor obținute ilegal în toate cazuri și cu sau fără confiscare³²⁷. În conformitate cu partea 2 a acestui articol „...producția de pescuit de foci și castori de mare în marea liberă și de foci, de asemenea, pe o fâșie de coastă de trei mile, precum și producția ilegală de pescuit de foci și castori de mare pe uscat, și foci, de asemenea, într-o fâșie de coastă de trei mile - aceleași măsuri de protecție socială, iar confiscarea navelor și a uneltelor de pescuit în aceste cazuri este obligatorie³²⁸.

2.7.5. Reglementările și activitățile de ocrotire a apelor pe parcursul etapei socialiste.

Reglementările în domeniu. Printre primele decizii ale GRSSM după cel de-al Doilea Război Mondial sunt și cele menite să asigure protecția apelor de la poluare -, astfel Hotărârea din 1947³²⁹, include o serie de activități de prevenirea a poluării și protecția sanitară a surselor de apă din republică, având scopul de asigura furnizarea apei potabile salubre în urbele republicii.

Prin această Hotărâre au fost aprobate „*Regulile obligatorii pentru protecția sanitară a rezervoarelor, conductelor de apă și surselor de alimentare cu apă ale RSSM*”. Ele au interzis, în primul rând, deversarea apelor uzate de la întreprinderi, gospodăriile municipale în râuri și lacurile naturale fără epurare lor prealabilă și fără permisiunea

³²⁷ Бердник, И. Развитие советского уголовного законодательства об охране водных ресурсов. În: *Legea și viața*, decembrie, 2017. - P. 23-24.

³²⁸ Ibidem. – P. 24.

³²⁹ *Cu privire la activitățile de contaminare a poluării și protecției sanitare a surselor de apă în RSS Moldovenească*” (15 noiembrie 1947).

Inspectoratului sanitaro-epidemiologic de Stat al RSSM. De asemenea, aceste reguli au interzis construirea de baraje pe canalele de apă, care ar putea provoca degradarea și poluarea apei cât și se interzicea aruncarea de gunoi, băligarului, a cadavrelor de animale, deșeuri industriale și alte obiecte și substanțe care poluează apa în râuri, lacuri, lacuri de acumulare, iazuri și alte corpuri de apă, inclusiv aruncarea unor astfel de obiecte pe mal sau pe gheața deschisă și în râpe, din care ploile sau de apele de la topire zăpezii le pot transporta în corpurile de apă.

La problema apelor GRSSM se reîntoarce numai peste un deceniu, când prin Hotărârea nr. 454 din 28.09.1959, se crează un Comitet de Stat specializat în domeniu. Având în vedere agravarea continuă a calității apelor din republică dar și sarcinile majore ce țineau de extinderea irigațiilor terenurilor, GRSSM decide să extindă sarcinile acestui comitet, delegându-i și problema irigațiilor³³⁰, iar în următorul an - aprobă Regulamentul lui³³¹.

În baza Rezoluției Consiliului de Miniștri al URSS din 22 aprilie 1960, la 10 septembrie 1960 Guvernul Moldovei a emis Hotărârea „Cu privire la măsurile de eficientizare a utilizării și de perfecționare a protecției resurselor de apă ale RSSM”³³². Articolul 1 din această hotărâre accentuează responsabilitatea comitetelor executive ale sovieticilor orașelor și raionale, Consiliului Economic al RSSM, ministerelor și departamentelor, șefilor de întreprinderi, organizații și șantierelor subordonate acestora pentru utilizarea planificată a apei, pentru protejarea acestora de epuizarea și poluarea cu apele uzate și deversări, precum și pentru realizarea măsurilor de combatere a impactelor negative asupra apelor. Prin această Hotărâre s-a considerat necesară crearea Comitetului de Stat al RSSM pentru utilizarea și protecția resurselor de apă (creat în 1961).

Pe lângă funcțiile pe care acest comitet a fost chemat să le îndeplinească i se încredințează funcții suplimentare care erau îndeplinite anterior de către Direcția Principală de Ameliorări Funciare și Irigare, cât și cele a Departamentului de Piscicultură. Astfel, dacă înainte de 1961, Comitetul de Stat pentru Utilizarea și Protecția Resurselor de Apă era chemat să asigure alimentarea cu apă a republicii, atunci, după reorganizare, el s-a transformat într-o organizație complexă în domeniul

³³⁰ Постановление Совета Министров МССР Номер 454 от 28.09.1959 о создании государственного комитета по водному хозяйству и охране вод Молдавской ССР

³³¹ Hotărârea GRSSM din 13 martie 1962 „Cu privire la Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri pentru Gospodărirea Apelor și Protecția Apei”.

³³² О мерах по упорядочению использования и усилению охраны водных ресурсов Молдавской ССР. Nr. 8, - С. 12. 1960, от 30 августа.

gospodăririi apei și, în același timp, fiind responsabilă de pescuit și protecția resurselor piscicole (fapt care așa și nu a fost materializat, vezi mai sus compartimentul dedicat inspecției ecologice). Concomitent, Comitetul avea și funcțiile controlului de stat în domeniul utilizării apelor.

De o importanță deosebită în lupta împotriva poluării surselor de apă prin deversările de ape uzate industriale a fost Dispoziția GRSSM din 22 aprilie 1963 Nr. 368-r, prin care a fost aprobat o listă de măsuri de prevenire a poluării surselor de apă pentru anul 1963. În special, Comitetului de Stat din domeniu i s-au impus următoarele sarcini: (I) întocmirea unui plan general consolidat de măsuri pentru utilizarea și protecția resurselor de apă ale RSSM în 1964; (II) verificarea stării de alimentare cu apă, canalizare și epurare a apelor uzate în or. Bălți; (III) preluarea controlului și înregistrarea tuturor întreprinderilor industriale și alte instalații, care poluează sursele de apă din bazinele râurilor Prut, Kogălnik și Ialpug; (IV) finalizarea certificării întreprinderilor care poluează sursele de apă ale RSSM.

GRSSM continua să acorde o atenție deosebită domeniului apelor și în anii următori. În 1969 a fost adoptată o Hotărâre referitor la *protecția și utilizarea rațională a resurselor de ape subterane*³³³ care obliga Direcția Geologică: (I) să prevadă în planurile anuale înfăptuirea carării hidrogeologice și geologico-inginerești complexe la scara 1:50 000, care se va face în scopul ameliorării pământurilor; (II) începând cu anul 1970, să efectueze cercetări hidrogeologice ale apelor subterane în scopul stabilirii posibilităților folosirii lor pentru alimentarea centralizată cu apă; (III) să efectueze în raioanele cu concentrație sporită de fluor forarea sondelor de exploatare în scopul folosirii lor pentru nevoile tehnice și alte nevoi; (IV) să înfăptuiască sistematizarea, generalizarea și prelucrarea materialelor evidenței consumului apelor subterane; (V) să prevadă în planurile anuale mijloace pentru efectuarea lucrărilor de cercetări științifice în domeniile hidrogeologiei, geologiei-inginerești și alimentării cu apă pe seama apelor subterane. În anul următor GRSSM aprobă un regulament special, care specifica cerințele către instituțiile responsabile de a organiza monitorinul și evidența apelor subterane³³⁴.

Legea de bază în domeniu, *Codul apelor a RSSM*, a fost adoptată în

³³³ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 249 din 13.06.1969 cu privire la măsurile de folosire rațională a resurselor acvatice subterane și de lărgire a cercetărilor tehnico-geologice în RSSM.

³³⁴ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 125 din 09.04.1974 cu privire la aprobarea Regulamentului privind protecția resurselor hidrominerale ale RSSM.

anul 1973³³⁵. El confirmă proprietatea de stat asupra tuturor resurselor acvatice și declara că, legislația în domeniu are menirea de a contribui activ la folosirea lor cât mai eficientă, științific argumentată și la protecția lor împotriva impurificării și epurării, iar folosirea apei se efectuează fără plată. Codul conține un compartiment special, dedicat protecției apelor și prevenirii acțiunilor dăunătoare, în care sunt specificate măsurile generale în aceste scopuri. Documentul stabilește și faptul că, pentru prevenirea degradării apelor, pot fi stabilite zone (fâșii) de protecție a acestora. Codul specifica și interzicerea aruncării în ape a deșeurilor, a apelor uzate, a substanțelor chimice sau a altor materiale, ce conduc la poluarea lor, iar pentru asigurarea calității apelor captate, stabilirea zone de protecție sanitară. În el era consemnat și faptul că în pentru asigurarea protecției apelor, se înfăptuiesc măsuri de ameliorări silvice, antierozionale, hidrotehnice ș.a., iar în scopul coordonării activităților care pot afecta apele sunt elaborate scheme teritoriale de folosire și de protecție a apelor și bilanțe speciale ale lor.

Un rol important atât la reglementarea, cât și la realizarea practică a măsurilor de tratare a apelor uzate în republică, l-a avut Hotărârea Guvernului URSS de la 16 ianuarie 1976 „*privind măsurile de prevenire a poluării bazinelor Mării Negre și Azov*”³³⁶. Conform acestei decizii au fost identificate orașele din bazinul acestor mări pentru care s-au alocat pentru anii 1976-1980, resurse financiare în scopul asigurării încetării complete a evacuării apelor uzate netratate în râurile și rezervoarele acestor bazine. Aceste resurse erau destinate construcției a stațiilor noi și perfecționarea stațiilor de epurare existente, cât și stopării totale a evacuării apelor uzate netratate în bazinele naturale. Se prevedea că, până în 1985, RSSM va înceta să mai deverseze ape uzate netratate în rezervoarele apelor de suprafață.

Cu începere din anul 1977 utilizarea apelor începe a fi efectuată în baza autorizațiilor speciale. În acest scop, prin o Hotărâre specială, se reglementează ordinea, responsabilitățile dar și cerințele eliberării a astfel de autorizații³³⁷. Câțiva ani mai apoi, la nivel unional, este aprobat *standardul cu privire la cerințele către apa potabilă* (GOST 2874-82 „Apă

³³⁵ Legea RM cu privire la aprobarea Codului Apelor din 21.12.1973

³³⁶ Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР, 16 января 1976 г. О мерах по предотвращению загрязнения бассейнов Черного и Азовского морей. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР, 16 января 1976 г. О мерах по предотвращению загрязнения бассейнов Черного и Азовского морей (Изложение) (historyrussia.org)

³³⁷ Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 299 din 10.08.1977 cu privire la ordinea de eliberare de către comitetele executive ale consiliilor locale ale deputaților de popor a autorizației pentru utilizarea specială a apei.

potabilă”), standard care este aplicat și în cadrul RSSM.

În anii 80 reglementările în domeniu au continuat cu aprobarea unui regulament special, orientat *protecției apelor râurilor mici*³³⁸. Acesta reglementează atât procedura de stabilire a fâșiilor de protecție a râurilor și activitatea economică în zona de până la 500 m, cât și măsurile de protecție a apelor acestor râuri.

Deși în acești ani au fost întreprinse un șir de reglementări și acțiuni de protecție a apelor în republică, situația în domeniu se agrava în ritmuri rapide. Resursele acvatice degradau atât sub aspect cantitativ, dar mai cu seamă sub aspectul de poluare. În acest sens, calitatea apelor celor mai mari râuri ale republicii – Nistru și Prut, devine îngrijorătoare și GRSSM adoptă două Hotărâri speciale, care, în fond, purtau un caracter declarativ, solicitându-se tuturor părților implicate de a întreprinde măsuri de prevenire a poluării și a ameliorării calității lor, fără de a specifica măsurile investiționale și resursele bugetare, care ar urma să asigure implementarea lor³³⁹.

O altă decizie a GRSSM în domeniu a fost cea din anul 1988 - „*Despre măsurile primordiale de îmbunătățire a utilizării resurselor acvatice în RSSM*”³⁴⁰. Ea avea deja unele prevederi mai concrete și prevedea, în primul rând, reducerea volumului de apă în toate sferele economiei naționale: (a) în industrie (până în anul 1990) - până la 20% la o unitate de producție, implimentarea pe larg a circuitului închis de apă, introducerea tehnologiilor cu consum redus de apă; (b) în agricultura - reducerea consumului la irigarea terenurilor și în sectorul zootehnic cu 15%; (c) în gospodăria comunală - reducerea pierderilor de apă 10%, în baza perfecționării sistemelor de canalizare. Evident, fără o precizare concretă a măsurilor care urmau să fie întreprinse și alocarea resurselor financiare în acest scop, și această decizie a rămas una declarativă, fără să aibă aplicare în practică.

Activitățile și planurile de utilizare și protecție a resurselor acvatice. În general, după cum se specifica în memorandumul inspectorului șef sanitar de stat al URSS V. Jdanov, trimis la sfârșitul lunii noiembrie 1959

³³⁸ Cu privire la adoptarea Regulamentului despre fșiile și zonele de protecție a apelor râurilor mici și lacurilor de apă al RSSM (nr. 61 din 22.02.84). În: Vestile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM. -1984. -nr. 3, art. 31.

³³⁹ Cu privire la măsurile de protecție a râului Nistru (nr. 322 din 29.09.86). În: Vestile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM, 1986, nr. 11, art. 113; Cu privire la măsurile de protecție a râului

³⁴⁰ Despre măsurile primordiale în scopul îmbunătățirii utilizării resurselor acvatice în R.S.S.M., 12.04.1988.

la Kremlin³⁴¹, în URSS în anii 50-60, „...în ciuda prezenței mai multor rezoluții guvernamentale privind protecția corpurilor de apă, niciuna dintre ele nu este îndeplinită la timp. Din cauza subestimării de către Consiliile de Miniștri ale Republicilor Uniunii, consiliile economice și întreprinderile industriale a importanței realizării măsurilor de protecție sanitară a corpurilor de apă, volumul investițiilor pentru implementarea acestor măsuri este subestimat, construcțiile fiind desfășurate într-un ritm inacceptabil de lent și prelungite mulți ani, iar fondurile alocate în aceste scopuri nu sunt valorificate. Mai mult ca atât, nu se duce evidența investițiilor de capital alocate pentru implementarea măsurilor de protecție a corpurilor de apă, atât la nivel unional, cât și republican. În Gosplanul URSS și al Republicilor, problemele planificarea activităților de protecție a corpurilor de apă nu sunt coordonate de nimeni iar departamentele de ramură ale Gosplanurilor nu atrag atenția la acestea. Din 1957, Comitetul de Stat de Planificare al URSS, cât și al Republicilor au încetat efectiv să planifice măsurile necesare pentru protecția corpurilor de apă. În prezent, ca organe de control al poluării corpurilor de apă, există organe de supraveghere sanitară și organe de protecție a peștilor, care sunt organe departamentale. Acestea, sunt ghidate în activitățile lor de interesele departamentale și nu pot asigura soluționarea problemelor protejării corpurilor de apă în ansamblu, din punctul de vedere al întregii economii naționale (...). Mai mult ca atât, organele de procuratură, primind de la organele de supraveghere sanitară cazuri legate de poluarea corpurilor de apă, de regulă, încetează urmărirea acestora din cauza absenței corpurilor delict, ținând mai mult cont de împrejurările care justifică administrarea întreprinderilor (...). Principalele motive care au condus la poluarea corpurilor de apă ale țării sunt lipsa unei politici clare privind utilizarea resurselor de apă ale țării și protecția acestora, lipsa unei abordări de complexe în rezolvarea problemelor de dezvoltare industrială și utilizarea apei, precum și o subestimare a importanței problemei din partea organelor economice, sovietice și de partid”. Consider că comentariile la acest demers al lui V. Jdanov, sunt de prisos, ele demonstrează clar deficiențele managementului resurselor acvatice din acel timp.

După cum specifica A. Odud în prezentarea din 1962³⁴², în noiembrie 1961, Sovietul Suprem al RSSM a aprobat o serie de măsuri pentru extinderea terenurilor irigate, protejarea resurselor de apă, construirea rețelelor de canalizare și a instalațiilor de epurare în orașe

³⁴¹ Боре́йко, В. Е. *История охраны природы Украины X век*. Op. cit.

³⁴² Оду́д, А.Л. *Охрана природы в Молдавской ССР*. Op. cit.

și centre industriale și stoparea aruncării deșeurilor industriale și menajere în râuri și rezervoare. Acestea preconizau și extinderea până la sfârșitul planului de șapte ani (1965) a suprafeței terenurilor irigate din republică până la 100.000 ha, față de 42.000 ha în 1960. În noiembrie 1961 au fost adoptate un șir de acțiuni pentru prevenirea poluării apelor și construirea rețelelor de canalizare și a instalațiilor de epurare în orașe și centre industriale și oprirea deversării deșeurilor industriale și menajere în râuri și lacuri de acumulare. Acestea țineau de finalizarea în perioada 1963-1965 a construcției în orașele situate pe râurile Nistru, Răut, Bâc (Chișinău, Bălți, Tiraspol, Bender, ș.a.) a stațiilor de epurare și a canalizării în aceste orașe. În același timp, după cum consemna A. Odud, organele municipale și șefii întreprinderilor industriale ale republicii, adesea, ignoră reglementările guvernamentale existente și cerințele legale pentru instalarea și funcționarea stațiilor de tratare a apelor³⁴³.

După cum ne informează S. Tabuncic,³⁴⁴ printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri al RSSM din 26 decembrie 1946, a fost aprobat proiectul unui nou ansamblu de construcții și instalații destinate colectării, evacuării și epurării apelor uzate din Chișinău. Pe parcursul anilor 1956-1962 s-au executat lucrări de edificare a rețelei de canalizare și a colectorului principal, iar în deceniile următoare au fost dezvoltate și îmbunătățite componentele de infrastructură, îndeosebi prin aportul specialiștilor din orașele Tallinn, Odessa, Moscova și Harcov.

Deși, după cum am menționat anterior, de la începutul anilor 60, se desfășoară construcția mai multor sisteme de apeduct și canalizare în localitățile republicii, în contextul când activitățile de mediu erau considerate inferioare față de cele de dezvoltare economică, realizarea măsurilor practice de mediu din diferite domenii, inclusiv în domeniul asigurării cu apă și canalizare, în permanență nu erau realizate la timp și nesatisfăcător. Pe parcursul perioadei socialiste permanent au existat discrepanțe serioase între declarațiile și deciziile organelor de partid și sovietice și realizarea lor în practică. Acest lucru era recunoscut și de către GRSSM, care, în Hotărârea sa din anul 1973, specifica... introducerea în ritm încetinit a proceselor tehnologice care nu cer folosirea apelor, precum și a alimentării cu apă în circuit închis, a dispozitivelor și instalațiilor care preîntâmpină poluarea apelor, neajunsurile din exploatarea instalațiilor de epurare existente și construcția nesatisfăcătoare de instalații noi,

³⁴³ Ibidem. - C. 41.

³⁴⁴ Tabuncic, S. *Contribuții la chestiunea alimentării cu apă a orașului Chișinău*. Op. cit. - P. 184-209.

toate acestea duc la impurificarea izvoarelor de apă cu ape uzate, iar a bazinului aerian, cu degajări daunătoare ale întreprinderilor industriale și comunale³⁴⁵. În plus, lipsa exploatării complexe a minereurilor la unele cariere, folosirea la multe întreprinderi a apelor subterane pentru nevoi nelegate de alimentarea populației cu apă potabilă și cu ape pentru nevoile menajere, duc la mari pierderi de materie primă minerală și la o epuizare a resurselor de apă subterană.

Un exemplu concludent, în acest sens, aduce și M. Poiag³⁴⁶, specificând că timp de doi ani (1968-1969) Ministerul Gospodăririi Apelor al RM și Asociația Republicană „Moldselhostehnica”, având finanțarea pentru lucrările de construcție a instalațiilor hidrotehnice pe o sumă de 4,5 milioane de ruble, au valorificat doar pe 1,7 milioane de ruble, sau 38% din plan. Această situație continuă și anii 70-80. Astfel, după cum specificau I. Coteați și B. Tarabukin în anul 1974³⁴⁷, în contextul când pentru a preveni poluarea apei în orașele mari, au fost construite stații de epurare și de tratare a apelor uzate, construcția și punerea în funcțiune a acestora sunt întârziate iar fondurile eliberate nu sunt pe deplin valorificate. Construcția de instalații de tratare la fabricile de conserve, zahăr, vin, lapte și de carne rămân cu mult în urmă, anume aceste întreprinderi sunt cele ce poluează cel mai intens apa. Astfel, în anul 1972, fondurile alocate pentru construcția de instalații de epurare în subordinea Ministerului Industriei Alimentare al RSSM au fost realizate la nivelul de 58,5%, asociației industriale „Moldplodovosciprom” - 60%, iar pentru Ministerul Industriei Cărnii și Laptelui - de 77%. Mai mult ca atât, în mod ineficient lucrează majoritatea stațiilor de purificare construite deja. Situația în domeniu rămâne la fel de complicată, și după anii 80 - pe parcursul anilor 1985-1989 Ministerul Gospodăriei Comunale a valorificat circa 81% din sumele alocate pentru construcțiile fondurilor de bază, pe când numai 60% din cele destinate ocrotirii mediului. Și mai gravă era situația în sfera de responsabilitate a Ministerului Agriculturii - pe fundalul valorificării a circa 67% în domeniul fondurilor de bază, au fost valorificate numai 11% din cele destinate protecției apelor³⁴⁸.

Cu toate neajunsurile menționate, este necesar de a specifica că, în general în republică, deja până la etapa de independență în majoritatea covârșitoare a localităților orașanești și în cele mai mari localități sătești,

³⁴⁵ *Cu privire la îmbunătățirea în continuare a ocrotirii naturii și la folosirea rațională a resurselor naturale ale RSS Moldovenești.* Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM din 25 Mai 1973. În: Вештиле Советулуй Супрем ши але Гувернулуй РСС Молдовенешть, 1973, № 5, арт, 45.

³⁴⁶ Поляг, М. А. *Бережь природу.* Ор. cit. - С. 3-12.

³⁴⁷ Котяцы, И.; Тарабукин, Б. *Состояние охраны природы в Молдавской ССР.* Ор. cit. - С. 3-13.

³⁴⁸ *Состояние природной среды в ССР Молдова в 1989 году.* Ор. cit. - С. 79.

au fost construite stații de tratare a apelor uzate - până la finele anilor 80 în republică au fost construite peste 650 de sisteme și instalații de epurare a apelor reziduale, inclusiv 35 sisteme complexe orășenești. În același timp, din acest număr, către anul 1994 functionau doar 60%³⁴⁹. Ca rezultat, în rețeaua hidrografică se evacueau anual peste 520 mln m3 de ape reziduale menagere și uzate din industrie, inclusiv 7 mln m3 ape reziduale fara epurare, impurificate puternic si aproximativ 120 mln m3 insuficient epurate.

2.7.6. Protecția și reglementările resurselor acvatice după obținerea independenței Republicii Moldova

Reglementările și documentele PE în domeniu. În timp scurt după obținerea independenței RM este adoptat „Codul apelor” (17 iunie 1993)³⁵⁰ care reglementează toate aspectele utilizării și protecției resurselor acvatice, creând baza PE în domeniu. În el se menționează că, apele republicii fac obiectul exclusiv al proprietatii publice și pot fi date numai în folosință. Este important, că în cod se prevede că orice activitate în domeniul utilizării apelor se face numai în baza unui acord eliberat de organele de gestionare a resurselor acvatice, de către serviciile sanitaro-epidemiologice și protecției mediului, și - contra plată. Statul își asuma obligatiunea de efectuare a monitoringului și cadastrului apelor. Codul apelor prevede, că utilizarea apelor să se efectueze în baza schemelor bazinelor de protecție și utilizare a resurselor acvatice și în baza bilanțelor de gospodărire a lor.

În baza codului apelor au fost adoptate două Hotărâri ale GRM - (I) „Cu privire la reglementarea relațiilor în domeniul resurselor acvatice”³⁵¹, care detaliază drepturile și obligațiunile organelor de stat, ce gestionează resursele beneficiarilor acestora; și (II) *privind Regulamentul Cadastrului de Stat al apelor*³⁵², în care se expune detaliile privind procedura, drepturile și responsabilitățile în elaborarea acestuia. Un alt regulament aprobat în anul 1994, prevedea atât *procedura și cerințele privind plata pentru utilizarea apei în agricultură* (care a fost introdusă încă din 1991), cât și *pentru apele subterane, inclusiv pentru cele mine-*

³⁴⁹ Raportul național privind calitatea mediului înconjurător în Republica Moldova (pentru anul 1993). /Departamentul Protecția Mediului Inconjurator. - Chisinau, 1994 (manuscris).

³⁵⁰ „Codul apelor” aprobat la 17 iunie 1993.

³⁵¹ Despre reglementarea relațiilor în domeniul gospodăririi apelor și folosirea rațională a resurselor de apă în Republica Moldova (nr. 619 din 16.08.94). În: Monitorul oficial al Republicii Moldova. -1994. - Nr. - P. 87-89.

³⁵² Privind aprobarea Regulamentului Cadastrului de Stat al Apelor (nr.626 din 18.08.94). În: Monitorul oficial al Republicii Moldova. -1994. - Nr. 8. - P. 92-93.

*rale*³⁵³. Regulamentul prevede o plată progresivă pentru utilizarea și pentru poluarea supranormativă a apelor. Un nou act regulatoriu care concretizează stipulările Codului Apelor a fost Hotărârea GRM care prevedea *procedurile de elaborare si aprobare a schemelor de utilizare și protecție a apelor*³⁵⁴.

Cadrul legal în domeniu este completat în anul 1995 prin *legea privind zonele și fâșiile de protecție a apelor râurilor și bazinelor de apă*³⁵⁵. Ea determină cerințele față de stabilirea acestor zone dar și activitățile economice sau de alt gen în acestea, specificând responsabilitățile tuturor părților implicate. Este important faptul că se specifică că, orice activitate care poate afecta calitatea apei cursurilor de apă este interzisă.

Tot pe parcursul independenței RM se crează o bază solidă de reglementări ce țin de alimentarea cu apă potabilă. În acest domeniu, încă în anul 1999, este adoptată *Legea cu privire la apa potabilă*³⁵⁶, care reglementează relațiile din domeniul alimentării cu apă potabilă și stabilește norme referitoare la asigurarea persoanelor fizice și juridice la funcționarea sigură a sistemelor de alimentare cu apă potabilă și la calitatea ei, răspunderea pentru încălcări în acest domeniu. În 2007 sunt aprobate *normele sanitare privind calitatea apei potabile*³⁵⁷ iar în anul următor - *regulamentul privind condițiile de evacuare a apelor uzate urbane în receptori naturali*³⁵⁸.

Ulterior, în 2011 este adoptată și *Legea apei*³⁵⁹, care a fost elaborată pentru a asigura conformitatea cadrului național în domeniu cu prevederile directivelor europene. Legea își propune să protejeze apa împotriva poluării și stabilește standarde de calitate a mediului, reglementînd două grupe principale de activități: (a) gestionarea și protecția apelor de suprafață și a celor subterane, inclusiv măsurile de prevenire și de combatere a inundațiilor, a eroziunii și măsurile de

³⁵³ *Cu privire la plata pentru apă în 1994* (nr. 262 din 05.05.1994).

³⁵⁴ Hotărârea Guvernului cu privire la modul de elaborare și aprobare a schemelor de utilizare în complex și protecție a apelor, nr 747 din 03.11.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.03.1996, nr. 14-15.

³⁵⁵ *Legea nr. 440-XIII din 27.04.1995 cu privire la zonele și fișiile de protecție a apelor rîurilor și bazinelor de apă*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16152&lang=ro

³⁵⁶ *Legea cu privire la apa potabilă* nr. 272 din 10.02.1999. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119841&lang=ro

³⁵⁷ *Normele sanitare privind calitatea apei potabile*, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 934 din 15 august 2007.

³⁵⁸ *Hotărârea Guvernului nr. 1141 din 10.10.2008 „Pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile de evacuare a apelor uzate urbane în receptori naturali”*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22587&lang=ro

³⁵⁹ *Legea Apei* nr. 272 din 23 decembrie 2011. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111963&lang=ro

contracarare a secetei și a deșertificării; și (b) activitățile care au impact asupra apelor de suprafață și a celor subterane, inclusiv captarea și folosința apei, deversarea apelor uzate și a poluanților, alte activități care ar putea dăuna calității apelor. Odată cu adoptarea acestei legi RM trece la o nouă abordare în procesul de gestionare a resurselor de apă - „*gestionarea integrată a resurselor de apă*”. Această abordare presupune că, gestionarea lor se face la nivel de bazine hidrografice, ținând cont de necesitățile tuturor utilizatorilor de apă. Astfel, procesul decizional trebuie să asigure un anumit echilibru, atât în ceea ce privește distribuția echitabilă între utilizatori, cât și protecția resurselor de apă, pentru a asigura o calitate corespunzătoare și regenerarea acestora în timp.

Avându-se în vedere securitatea și calitatea asigurării cu apă potabilă dar și tratarea apelor uzate, în 2013, este aprobată *Legea cu privire la serviciul public de alimentare cu apă și canalizare*³⁶⁰. Scopul acestei legi este crearea cadrului legal pentru înființarea, organizarea, gestionarea, reglementarea și monitorizarea funcționării serviciului pub-lic de alimentare cu apă potabilă, tehnologică, de canalizare și de epurare a apelor uzate menajere și industriale. În baza ei este aprobat un șir întreg de regulamente speciale care reglementează și concretizează mai multe aspecte ale utilizării raționale și protecția apelor: (I) *privind cerințele pentru colectarea, tratarea și evacuarea apelor reziduale și/sau a corpurilor de apă pentru localitățile urbane și rurale*³⁶¹; (II) *regulamentul cu privire la cerințele sanitare pentru sistemele locale de alimentare cu apă potabilă, care se referă în particular la cele mici satești, bazate pe utilizarea sondelor arteziene, având, inclusiv scopul prevenirii și lichidării poluării posibile a sistemelor mici de alimentare cu apă potabilă*³⁶²; (III) *privind evidența și raportarea apei folosite*³⁶³; (IV) *privind prevenirea poluării apelor de la activitățile agricole*³⁶⁴; (V) *privind zonele de protecție sanitară*

³⁶⁰ *Legea nr.303 din 13 decembrie 2013, a serviciului public de alimentare cu apă și canalizare.* https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10782&lang=ro

³⁶¹ HG nr. 950 din 25 noiembrie 2013 aprobarea *Regulamentului privind cerințele pentru colectarea, tratarea și evacuarea apelor reziduale și/sau a corpurilor de apă pentru localitățile urbane și rurale.*

³⁶² *Hotărârea Guvernului nr.1466 din 30.12.2016 privind Regulamentul sanitar privind sistemele mici de alimentare cu apă potabilă.* https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102619&lang=ro

³⁶³ *Hotărârea Guvernului nr. 835 din 29 octombrie 2013 privind aprobarea Regulamentului privind evidența și raportarea apei folosite.*

³⁶⁴ *Hotărârea Guvernului nr. 836 din 29 octombrie 2013 pentru aprobarea Regulamentului privind prevenirea poluării apelor din activități agricole.*

a prizelor de apă³⁶⁵; (VI) privind cerințele de calitate a apelor de suprafață³⁶⁶; și (VII) cu privire la gestionarea riscurilor de inundații³⁶⁷. În așa fel, legislația acvatică a RM devine complexă, cuprinzând atât legile de bază, cât și regulamentele ce reglementează practic toate aspectele utilizării și protecției apelor. Mai mult ca atât, aceste documente au fost elaborate ținând cont de necesitatea armonizării lor cu prevederile legislației UE și a Convențiilor internaționale, parte cărora este RM - astfel asigurându-se alinierea lor la cele mai avansate practici internaționale în domeniu.

În următorii ani au fost adoptate și alte documente ce specifică unele noi aspecte ale implementării practice ale legislației acvatice. Astfel, în anul 2014, se adoptă Hotărârea GRM prin care se aprobă *lista corpurilor de apă de suprafață, a zonelor și a fâșiilor de protecție, precum și a construcțiilor hidrotehnice gestionate de autoritatea administrativă de gestionare a apei*³⁶⁸.

Avându-se în vedere practica avansată internațională, RM, după mai multe eforturi, trece la managementul resurselor acvatice în baza principiului bazinal. În acest sens, în anul 2017, este aprobat *planul de gestionare a r. Nistru*³⁶⁹ iar în următorul an și pentru *r. Prut*³⁷⁰.

De rând cu documentele ce reglementează resursele acvatice în republică, GRM a adoptat și câteva documente politice și planuri de acțiuni. Primul document în acest sens a fost *Concepția politicii naționale în domeniul resurselor de apă pentru perioada anilor 2003-2010*³⁷¹.

În anul 2005 este aprobat un alt document important în domeniu, prin care sunt aprobate *Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015*³⁷². În vederea realizării obiectivului al

³⁶⁵ Hotărârea Guvernului nr. 949 din 25 noiembrie 2013 pentru aprobarea Regulamentului privind zonele de protecție sanitară a prizelor de apă.

³⁶⁶ Hotărârea Guvernului nr. 890 din 12 noiembrie 2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la cerințele de calitate a mediului pentru apele de suprafață.

³⁶⁷ Hotărârea Guvernului nr. 887 din 11 noiembrie 2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la gestionarea riscurilor de inundații.

³⁶⁸ Hotărârea Guvernului nr. 728 din 8 septembrie 2014 privind aprobarea Listei corpurilor de apă de suprafață, a zonelor și a fâșiilor de protecție, precum și a Listei construcțiilor hidrotehnice gestionate de autoritatea administrativă de gestionare a apei.

³⁶⁹ Hotărârea Guvernului nr. 814 din 17 octombrie 2017 cu privire la aprobarea Planului de gestionare a districtului bazinului hidrografic Nistru.

³⁷⁰ Hotărârea Guvernului nr. 955 din 3 octombrie 2018 cu privire la aprobarea Planului de gestionare a districtului bazinului hidrografic Dunărea-Prut și Marea Neagră.

³⁷¹ *Concepția politicii naționale în domeniul resurselor de apă pentru perioada anilor 2003-2010* (aprobată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 325-XV din 18.07.2003. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 191-195 din 05.09.2003).

³⁷² Hotărâre Nr. 288 din 15-03-2005 cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 și a Primului Raport Național „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_

7-lea, privind asigurarea durabilității mediului, au fost stabilite drept sarcini, reducerea în jumătate, către anul 2015, a numărului de persoane fără acces durabil la surse sigure de apă (majorarea ponderii populației cu acces durabil la surse sigure de apă de la 38,5% în 2002 până la 47,7% în 2006, până la 57% în 2010 până la 68,5% în 2015), precum și a numărului persoanelor fără acces la sisteme de canalizare și salubritate îmbunătățite.

Printre documentele PE în domeniu aprobate mai recent (2016), este și *Concepția reformării sistemului de gestionare și prevenire a inundațiilor*³⁷³. Ea specifică pașii ce vor fi întreprinși de RM în vederea creării unui cadru politic, al reglementărilor, dar și instituțional, în vederea consolidării capacităților republicii de a preveni și minimaliza efectele inundațiilor, care s-au intensificat în ultimile 2 decenii.

Printre primele Programe și Planuri Naționale de acțiuni în domeniu, în primii ani de după independență, este *Hotărârea GRM privind măsurile primordiale pentru îmbunătățirea asigurării cu apă a raioanelor sudice a Republicii Moldova*³⁷⁴. În această hotărâre au fost indicate măsuri concrete, volumele de alocații necesare, localitățile care vor beneficia de aprovizionarea centralizată cu apă. Concomitent au fost întreprinse măsuri pentru elaborarea Schemei generale de aprovizionare cu apă și canalizare pe tot teritoriul republicii. Aceasta schemă a fost aprobată prin *Hotărârea Guvernului*³⁷⁵. Până în anul 2005 ea prevede asigurarea cu apă potabilă și canalizare 10 orase de subordonare republicană, 11 orase de subordonare raională, 49 de așezări de tip orășnesc și 1566 localități rurale. Practica implementării acestui Program ne arată că, el așa și nu a fost realizat, implementându-se numai un volum minimal din acțiunile preconizate.

Peste 10 ani, în anul 2005, este aprobat și *Programul de alimentare cu apă și canalizare a localităților din Republica Moldova până în anul 2015* și *Strategia privind aprovizionarea cu apă și canalizare localităților din Republica Moldova*³⁷⁶. Programul includea obiectele principale și

id=72601&lang=ro

³⁷³ Hotărârea Guvernului nr. 590 din 21 iunie 2016 privind Concepția reformei sistemului național de gestionare, prevenire și reducere a consecințelor inundațiilor asupra mediului.

³⁷⁴ Despre măsurile primordiale pentru îmbunătățirea asigurării cu apă a raioanelor sudice a Moldovei, nr. 634 din 21.09.1992.

³⁷⁵ Cu privire la aprobarea Schemei complexe de alimentare cu apă și de evacuare a apelor uzate până în anul 2000 (nr.83 din 23.02.94). În: Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. -1994. - Nr.3. - P. 33.

³⁷⁶ HOTĂRÂRE Nr. 1406 din 30.12.2005 cu privire la aprobarea Programului de alimentare cu apă și de canalizare a localităților din Republica Moldova până în anul 2015. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=327521>

strategia de asigurare a funcționării stabile a sistemelor și complexelor din domeniul vizat, fiind considerat ca parte componentă a unui complex de procese reciproc condiționate de asanarea surselor de alimentare cu apă și de majorare a fiabilității tehnice și sanitare a sistemelor de alimentare cu apă și canalizare, reflectate în Planul național de acțiune pentru sănătate în relație cu mediul, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 487 din 19 iunie 2001, ce includea *Programul „Apă și Sănătate”*³⁷⁷. Prezentul Program inserează și concretizează căile de soluționare a problemelor expuse în direcțiile strategice ale dezvoltării social-economice a RM până în anul 2015, cuprinzând 43 de localități urbane (municipii și orașe) cu populația totală de circa 1 mil. 500 mii locuitori și 556 localități rurale (comune și sate), cu populația totală de circa 2 mil. 100 mii locuitori.

Cu toate că Programul consemnat mai sus era destul de ambițios, realizarea lui, de asemenea, s-a efectuat nesatisfăcător (a se vedea mai jos concluziile Curții de Conturi (CC) a RM). În acest context, s-a considerat necesar de a elabora un nou document, mai pragmatic, care ar putea fi realizat cu o mai mare participare a finanțării externe. Astfel, în 2014, este adoptată *Strategia de alimentare cu apă și canalizare 2014-2028*³⁷⁸, care î-și propune să asigure accesul treptat la apă sigură și canalizare adecvată pentru toate localitățile și populația RM, contribuind astfel la îmbunătățirea sănătății, demnității și calității vieții, dar și la dezvoltarea economică a țării. Documentul presupune că dezvoltarea sistemelor de apă și de canalizare va juca un rol important în atingerea *Obiectivelor de DD 2030*, dar și la realizarea obiectivelor *Programului Național pentru implementarea Protocolului privind Apa și Sănătatea în RM pentru anii 2016-2025*³⁷⁹.

Realizarea măsurilor practice. După cum am specificat anterior, după independența RM au fost adoptate mai multe Programe și Planuri de acțiuni în domeniul alimentării cu apă, canalizare și tratarea apelor uzate. În același timp, realizarea lor a fost o problemă majoră - acestea au fost realizate numai parțial.

La realizarea nesatisfăcătoare planurilor guvernamentale în alimentarea cu apă se atrăgea atenția în *Strategia de aprovizionare cu apă*

³⁷⁷ *Planul național de acțiune pentru sănătate în relație cu mediul*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 487 din 19 iunie 2001 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=47122&lang=ro

³⁷⁸ *Strategia de alimentare cu apă și sanitație (2014-2028)* (aprobată prin HG nr. 199 din 20 martie 2014).

³⁷⁹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102596&lang=ro

și canalizare a localităților³⁸⁰, aprobată în anul 2007, unde se constata că, din cauza lacunelor existente în activitatea de protecție a apelor, epurării sub nivel a apelor uzate, continuă poluarea intensivă a bazinelor de apă, degradarea surselor de apă, fapt ce conduce și la înrăutățirea calității apelor subterane și la afectarea sănătății populației. Mai mult decât atât, finanțarea insuficientă cronică a dezvoltării sistemelor de alimentare cu apă condiționează reducerea permanentă a volumelor lucrărilor de reparație, reconstrucții și reutilări tehnice, de completare a rezervelor de reactive, dezinfectante, utilaj și materiale. Documentul specifică că, către 2005, peste 50% din populația țării utiliza în scopuri potabile apa care nu corespundea exigențelor sanitare.

O situație similară, nesatisfăcătoare a fost constatată, mai apoi, de CC a RM și cu referire la nivelul situației în domeniu dar și a realizării Programului și Strategiei specificate de alimentare cu apă și canalizare, aprobate în anul 2007 pentru perioada de până în anul 2015³⁸¹. La contrapunerea rezultatelor obținute cu obiectivele trasate, s-a constatat că, multe din acestea nu au fost realizate, cu toate că finanțări în domeniu existau.

Raportul CC a RM atrăgea atenția și la faptul că, deși construcția sistemelor de alimentare cu apă înregistrează o creștere, aceasta nu este urmată de construcția sistemelor de canalizare, fapt care presupune riscul de poluare a apelor, impunându-se cerințe privind protecția mediului împotriva efectelor negative ale evacuărilor apelor uzate³⁸². Comparativ cu anul 2008, numărul sistemelor de canalizare s-a redus cu 5 unități. În anul 2010, din totalul apeductelor, doar 169 (sau 24,5%) au fost dotate cu sisteme de canalizare, din care au funcționat 106 sisteme, iar 126 au fost dotate cu stații de epurare.

La realizarea insuficientă a Programului din 2007 se atrăgea atenția și în Raportul Proiectului OECD/IUEA (2011)³⁸³, în care, se concluzionau următoarele: (I) Strategia nu este realistă din punct de vedere financiar și necesită să fie revizuită; (II) Mecanismele de finanțare a sectorului apelor nu urmează nici cerințele programării și bugetării efective a

³⁸⁰ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 662 din 13.06. 2007 pentru aprobarea Strategiei de aprovizionare cu apă și canalizare a localităților.

³⁸¹ Hotărâre Nr. HCC14/2012 din 12.04.2012 privind Raportul auditului performanței în domeniul mediului – aprovizionarea cu apă și canalizarea localităților „Situația privind aprovizionarea cu apă și canalizarea localităților din republică este alarmantă și în impas”.

³⁸² Idem.

³⁸³ Revizuirea Strategiei AAC a Republicii Moldova (Ed. 2007). Raportul Proiectului OECD/IUEA (2011). <https://www.serviciilocale.md/public/files/Strategia-de-Aprovizionare-c-u-Ap-i-Canalizare-a-Republicii-Moldova-versiune-revizuit-2012-versiunea-1.pdf>

sectorului, nici prioritizarea clară a necesităților de investiții; (III) Mijloacele financiare alocate pentru Strategie sunt insuficiente pentru implementarea ei; și, (IV) GRM alocă resurse insuficiente, lipsind acest sector de finanțele necesare, inclusiv pentru supravegherea sectorului, studiile de elaborare a proiectelor și dezvoltarea infrastructurii fizice.

Între 2010-2020 sistemul public de alimentare cu apă s-a extins mai rapid, iar lungimea rețelilor a crescut cu 81,4%, de la 8509,9 până la cca 15436 km. Această „creștere”, în cea mai mare măsură, a fost determinată de extinderea sistemelor publice de aprovizionare cu apă în zonele rurale, între acești ani, în localitățile rurale lungimea rețelilor publice de alimentare cu apă s-a majorat de 2,6 ori, de la 4047,5 până la 10613,7 mii km. În ariile urbane, extinderea rețelilor publice de alimentare cu apă a fost mult mai lentă. Lungimea rețelilor s-a extins doar cu 8,1%, de la 4462,4 până la 4822,4 km³⁸⁴. Respectiv, între 2014-2020 ponderea populației cu acces la servicii de livrare a apei gestionate sigur a crescut de la 72,2 la 74,1%. Extinderea rețelilor de alimentare cu apă în republică pentru anii 2010-2020 este prezentată în *figura 10* de mai jos.

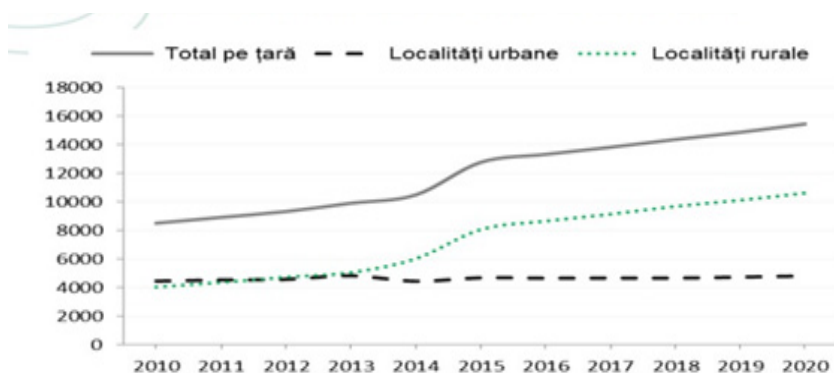

Figura 10. Lungimea rețelilor publice de alimentare cu apă.

În anii de după independență a fost realizate și unele succese (mult mai modeste) în dezvoltarea sistemului de canalizare și tratarea apelor uzate. Între 2010 și 2020 sistemul public de canalizare a cunoscut și el o anumită extindere, iar lungimea rețelilor de canalizare crescut cu 14,8%, de la 2586,5 până la cca 2970 km. Și în acest caz, extinderea sistemelor de canalizare a fost mai intensă în localitățile rurale comparativ cu cele urbane. Între acești ani, în zonele rurale lungimea rețelilor de canalizare s-a majorat cu 39,3%, de la 404,2 până la 563,1 mii km. În ariile urbane

³⁸⁴ EU4Environment (2021), *Spre o transformare verde a Republicii Moldova: Analiza situației din 2022. Monitorizarea progresului în baza indicatorilor creșterii verzi ai OCDE*. - P. 61.

lungimea rețelelor s-a majorat cu 10,3%, de la 2182,3 până la cca 2407 km.³⁸⁵

În general, autoritățile naționale se concentrează mai mult pe extinderea sistemelor de alimentare cu apă și mai puțin pe construcția sistemelor de canalizare. Datorită acestor extinderi, în anul 2020 la sistemul public de alimentare cu apă erau conectate peste 2,2 mil. persoane, iar de serviciul public de canalizare beneficiau puțin peste 1 mil. persoane (1060.9 mii persoane, din care 1011.5 mii din mediul urban și 49.4 mii din mediul rural). Astfel, la nivel național, în anul 2019, doar 40.3% din populație era conectată de serviciul public de canalizare. Totodată, deseori, extinderea rețelei de canalizare nu este însoțită de construcția stațiilor de epurare. Astfel, în 2020 circa 71% din totalul sistemelor publice de canalizare erau dotate cu stații de epurare. În plus, mai multe stații de epurare se aflau într-o stare precară, din cele 92 stații de epurare existente, funcționale erau 81.

În general, este necesar de consemnat și faptul că, sistemele de canalizare existente în localitățile din RM, au fost realizate în marea majoritate a lor pe parcursul perioadei socialiste de dezvoltare în baza unor proiecte și scheme de dezvoltare a teritoriului și de amplasare în zonele economice a obiectelor economiei naționale, a întreprinderilor industriale, a forțelor de producție, a schemelor de folosire complexă a resurselor de apă, care necesită reactualizare, conform schemelor complexe corectate și noilor planuri generale de dezvoltare a localităților. În prezent, capacitatea reală totală a stațiilor de epurare este de 727,3 mii m³ /24h, iar volumul apelor uzate colectate constituie, doar cca 200-250 mii m³ /24 ore, fapt ce contribuie la o funcționare inefficientă a stațiilor de epurare. Din cauza exploatării de lungă durată, sute de km de rețele urmează a fi renovate, sau construite din nou. Stațiile de epurare și pompe nu sunt încărcate în măsură deplină, de aceea se impune modernizarea schemelor tehnologice, iar instalațiile de pompare și resuflare a aerului, necesită renovare, cu scopul reducerii cheltuielilor pentru energia electrică, avându-se în vedere faptul că cota energiei electrice în suma totală a costurilor de producere constituie în medie 34%. La stațiile de epurare nu se respectă tehnologia epurării din cauza neuniformității debitului apelor uzate și deconectării frecvente a energiei electrice. În plus, s-a schimbat și componența apelor uzate, 75% dintre care revenind apelor menajere.

În ultimele două decenii, în RM încep a fi construite și primele

³⁸⁵ Ibidem. - P. 63.

sisteme de purificare a apelor în baza *zonelor umede construite*, care sunt mult mai eficiente atât economic, cât și ecologic. Prima astfel de stație a fost construită în apropierea mănăstirii Căpriană în 2006. În perioada 2007-2012, mai multe stații de tratare de acest tip au fost construite în satele Brătuleni, Iurcenii, Cristești, Negrea, Sărata Galbenă, Drăgușeni Noi, Rusca³⁸⁶. Mai apoi, în septembrie 2013, în orașul Orhei a fost pusă în funcțiune o nouă stație de tratare a apelor uzate de acest tip, fiind una dintre cele mai mari de acest tip din Europa, cu o capacitatea de 10.000m³ /zi, iar costul său (finanțat de BERD, BM, Fundația Ecologică Globală) este de aproximativ 4,8 milioane Euro. Astfel de stații de epurare au o mare perspectivă în RM, în mod special, în localitățile mici (300-500 de locuitori), în cazul în care există o aprovizionare centralizată și stabilă cu apă și canalizare pentru toate obiectivele din aceste localități.

Depoluarea apelor subterane. După cum am consemnat în capitolul 2 al părții întâi a ciclului de lucrări, în unele localități au fost identificate surse de poluare majoră a apelor subterane cu petrol (s. Lunga și Mărculești din raionul Florești, Blijnii Hutor de lângă Tiraspol și s. Iargara). Numai după independență, cu asistența financiară internațională, au fost inițiate unele activități de depoluare a apelor subterane în aceste localități. Astfel, la 21 august anul 2013 a fost lansat proiectul „*Remediarea localităților poluate cu produse petroliere în satele Lunga și Mărculești din Moldova*”, care avea scopul să reducă efectele negative ale poluării de la fosta bază militară în Mărculești asupra mediului și asupra sănătății populației. În acest scop au fost construite câteva stații de purificare a apelor subterane și noi sonde de remediere a lor. Pe parcursul procesului de decontaminare au fost extrase și evacuate mai mult produse petroliere care contaminau apele subterane, s-a efectuat monitorizarea calității apelor și s-a documentat și evaluat procesul de decontaminare.

Proiectul de decontaminare din s. Iargara, de asemenea, a fost orientat spre purificarea apelor subterane, iar în rezultatul realizării lui, au fost pompate mai mult de 2500 m³ de apă contaminată din care s-au extras, circa 4000 litri de produse petroliere³⁸⁷. Pentru realizarea sistemului de epurare a fost folosită o tehnologie simplă, efectivă, ceea ce permite folosirea ei pentru alte localități contaminate.

³⁸⁶ *Eco-Tiras. Studiu de evaluare a Sistemelor Naturale de Tratare pentru Managementul Apelor Uzate din Comunitățile Rurale Republica Moldova*. Noiembrie 2014.

³⁸⁷ IPN: *Orașul Iargara, fără ape poluate*. 7.10.2009. https://www.ipn.md/ro/orasul-iargara-fara-ape-polluate-7967_978162.html#ixzz7W1kC1YX7

2.8 Evoluția activităților de prevenire a poluării aerului

2.8.1. Dispoziții generale și începutul activităților protecției aerului. Poluarea atmosferei a existat de când oamenii au început să utilizeze focul pentru extinderea terenurilor agricole prin arderea pădurilor, pentru încălzire și pregătirea alimentelor, însă proporțiile acestui proces erau, evident, minimale. Poluarea ei crește vertiginos în timpul revoluției industriale (sec. XVIII-XIX), devenind o problemă majoră, mai cu seamă, sub aspectul impactului asupra sănătății umane. În acest timp, apar așa numitele fenomene de „smog” - un amestec de monoxid de carbon și compuși organici, proveniți din combustia incompletă a combustibililor fosili, cum ar fi cărbunii și de dioxid de sulf. În rezultatul proceselor chimice a interacțiunilor smogului cu oxigenul, se formează acizii organici și sulfurici, care se condensează sub formă de picături, întetind smogul. Ulterior, în sec. al XX-lea, apar un șir de procese noi de poluare a aerului atmosferic datorită și altor procese - inclusiv datorită combustiei în motoarele autovehiculelor și ale avioanelor, care produc oxizi de azot și eliberează hidrocarburi din combustibilii nearși. În rezultatul acestui proces, oxigenul se transformă în ozon, un agent chimic care atacă cauciucul, afectează plantele și irită plămânii oamenilor. Majoritatea poluanților aerului sunt eventual „spălați” de către ploaie, zăpadă sau ceață, și parcurg distanțe mari, uneori chiar continente, făcând problema dată una cu caracter profund transfrontier. În timp ce poluanții se adună în atmosferă, oxizii de sulf și de azot sunt transformați în acizi care se combină cu ploaia, formând ploi acide. S-a demonstrat deja că, aceste ploi, căzând peste lacuri și păduri, afectează ihtiocenozele și starea plantelor și pot să afecteze ecosisteme întregi.

Datele cercetărilor de mai apoi, din anii 70-80 ai secolului trecut, au demonstrat și poluarea aerului cu alte substanțe chimice, care nu numai că afectează sănătatea umană, dar și distrug stratul de ozon și contribuie la încălzirea globală. Printre cele mai cunoscute situații catastrofale, ca consecință a poluării extreme a aerului, este cazul din SUA, când în octombrie 1948, peste orașul industrial Donora, Pennsylvania, s-a format un dens nor de aer poluat, care a atârnat cinci zile și a provocat moartea a 20 de persoane și îmbolnăvind 6.000 din cei 14.000 de locuitori ai orașului. În 1952 se atestă un alt caz similar, deja în Londra, unde peste 3.000 de oameni au murit datorită așa-numitei „Cetii ucigașe”. Smogul creat în era atât de dens, încât autobuzele nu puteau circula fără însoțitorii care mergeau înaintea lor cu felinare aprinse.

Deși rare, aceste episoade acute au atras atenția specialiștilor asupra poluării aerului și impactelor acestui proces asupra sănătății populației, declanșând primele cercetări sistematice în domeniul relației sănătate - poluare. Ca rezultat, în mai multe țări industriale, încă din prima jumătate a sec. al XX-lea, încep a fi adoptate reglementări în domeniu. În a doua jumătate a acestui secol acestea se dezvoltă vertiginos, focusându-se asupra câtorva domenii, (I) stabilirea standardelor calității aerului prin intermediul CMA de poluanți; (II) determinarea limitelor maximal admisibile de emisii de poluanți în aerul atmosferic; (III) stabilirea volumelor maxime a poluanților pentru funcționarea echipamentelor industriale sau la producerea diferitor obiecte; (IV) stabilirea standardelor emisiilor gazelor de eșapament a surselor mobile. Printre primele legi în domeniu a fost *Legea SUA privind aerului curat* din 1963, care a stabilit mecanismele privind finanțarea pentru cercetarea și prevenirea poluării aerului.

Un rol important în activizarea protecției aerului în țările europene a avut-o *Convenția prevenirii poluării bazinului aerian la mari distanțe* (1979)³⁸⁸. Angajamentul general al părților acestei Convenții este de a proteja omul și mediul său împotriva poluării atmosferice și a încerca să limiteze și, pe cât e posibil, să reducă treptat și să prevină această formă de poluare, inclusiv cea la lungă distanță. Statele-părți trebuie să elaboreze politici și strategii care să servească la combaterea poluanților atmosferici, recurgând la cea mai bună tehnologie posibilă și aplicabilă din punct de vedere economic. În anii ulteriori, după adoptarea ei, au fost elaborate și adoptate o multitudine de *Regulamente adiționale* cu referință, atât la diferiți poluanți atmosferici, cât și la procedurile de implementare a acestei Convenții (a) *protocolul privind reducerea poluării cu oxizi de sulf*. Prevede reducerea înainte de 1990 a emisiilor sulfuroase de pe teritoriul lor cu cel puțin 30% în raport cu emisiile din 1980; (b) *protocolul privind reducerea emisiilor de oxid de azot ori fluxul lor transfrontier la nivelul din 1987*, semnat la 1 noiembrie 1988; (c) *protocolul cu privire la reducerea emisiilor de metale grele*; (d) *Protocolul privind reducerea aerului cu POP*; (e) *Protocolul pentru a reduce acidifierea, eutrofizarea și ozonul de la nivelul solului*; (f) *Protocolul privind controlul emisiilor de compuși organici volatili (COV) sau al fluxurilor lor transfrontiere*; (g) *Protocolul privind finanțarea pe termen lung a Programului comun de monitorizare și evaluare a transportului la mari distanțe al poluanților atmosferici în Europa* (EMEP).

³⁸⁸ *Convention on Long-range Transboundary Air Pollution*. <http://www.unece.org/env/lrtap/>

În anii 1990-2000 prevenirea poluării atmosferei devine un subiect prioritar pentru UE. În anul 2005 este adoptată *Strategia Tematică privind Poluarea Aerului*³⁸⁹, care prevede reducerea numărului de ani de viață pierduți datorită poluării aerului cu particule solide cu aproximativ 47%, inclusiv: (I) a mortalității premature datorate ozonului de la suprafața solului cu cel puțin 10%; (II) reducerea suprafeței pădurilor afectate de ozonul de la suprafața solului cu 15%; (III) reducerea suprafeței pădurilor afectate de ploile acide cu 74%; (IV) reducerea ariilor de ape de suprafață afectate de ploile acide cu 39%; și (V) reducerea ariilor apelor terestre afectate de eutrofizare cu 43%.

Având în vedere obiectivele stabilite de către Strategie, în iunie 2008, a intrat în vigoare o *Directivă privind calitatea aerului înconjurător*, care a fuzionat majoritatea actelor legislative existente în domeniu. Doar cea de a patra directivă-fiică a Directivei cadru anterioare privind calitatea aerului este în vigoare în prezent, stabilind valori-țintă (mai puțin stricte decât valorile-limită) pentru arsenic, cadmiu, mercur, nichel și hidrocarburile aromatice policiclice. Directiva precizează și măsurile pentru definirea și stabilirea obiectivelor privind calitatea aerului înconjurător (și anume limitele care nu trebuie depășite pe teritoriul UE), în raport cu principalii poluanți atmosferici [dioxidul de sulf, oxizii de azot, particulele (fine) de materie, plumbul, benzenul, monoxidul de carbon și ozonul]. Statele membre au obligația să determine zonele și aglomerările urbane cu scopul de a evalua și gestiona calitatea aerului înconjurător, de a monitoriza tendințele pe termen lung și de a pune aceste informații la dispoziția publicului. În conformitate cu programul din 2013 „*Aer curat pentru Europa*”, sunt stabilite plafoane naționale de emisie mai stricte pentru cinci poluanți principali – dioxidul de sulf, oxizii de azot, compușii organici volatili nemetanici, amoniacul și particulele fine în suspensie. Directiva dată le impune statelor membre să elaboreze programe naționale de control al poluării aerului.

Cu referire la poluarea aerului de la transport, UE a adoptat mai multe directive pentru a limita poluarea cauzată de acest sector, prin stabilirea unor norme de emisii pentru diferite categorii de vehicule, cum ar fi autoturismele, vehiculele utilitare ușoare, autobuzele, camioanele și motocicletele, precum și prin reglementarea calității combustibilului. Actualul *standard de emisie Euro 6* pentru autoturisme și furgonete ușoare, stabilește limitele de emisii pentru o serie de poluanți atmosferici, în special pentru oxizii de azot și particulele în suspensie. Recent, în

³⁸⁹ *Strategia Tematică privind Poluarea Aerului*. Comunicarea CE către Consiliul și Parlamentul European [COM (2005) 446 final. CE, Brussels]

noiembrie 2022, Comisia și-a prezentat propunerea privind noile *standarde Euro 7*. În timp ce Parlamentul a votat aprobarea propunerii (modificate), adoptarea ei în cadrul Consiliului înregistrează întârzieri din cauza faptului că mai multe state membre încă se opun interzicerii *de facto* a motoarelor cu ardere după 2035.

2.8.2. Primele reglementări în domeniu în cadrul Rusiei Țariste în anii 1812–1917. După cum ne informează S. Dobroliubov³⁹⁰, printre documente juridice menite să prevină impactele negative ale poluării aerului asupra sănătății oamenilor a fost decretul din 24 mai 1826 „*Cu privire la transferul din orașe a întreprinderilor care produc duhoare și necurăție*”, care se referea la toate provinciile Rusiei. Ceva mai târziu, în 1833, au fost emise Regulile „*Cu privire la amplasarea și amenajarea fabricilor private, producției, fabricilor și altor unități din Sankt Petersburg*”, care prevedeau că „toate gazele nocive care pot fi separate în timpul producției de muncă, trebuie, în mod obligatoriu, absorbite sau arse”. În același document, întreprinderile industriale au fost împărțite în trei categorii în funcție de nocivitatea emisiilor lor asupra aerului atmosferic, specificând că întreprinderile din a treia categorie (cu emisii foarte nocive) nu pot fi situate în orașe³⁹¹.

Primele încercări de a adopta legi speciale în domeniu au fost întreprinse deja la începutul sec. al XX-lea, când în decembrie 1913, Biroul inspectorului medical șef al Ministerului Afacerilor Interne al Rusiei a înaintat Dumei de Stat, un proiect de lege „*Cu privire la protecția sanitară a aerului, apei și solului*”. Ulterior, în 1915, a fost pregătit un alt proiect de lege „*Cu privire la protecția sanitară a aerului împotriva poluării cu fum*”. Aceste proiecte, însă, așa și nu au fost acceptate deoarece nu conțineau instrucțiuni specifice privind măsurile care ar trebui luate pentru purificarea aerului³⁹².

2.8.3. Reglementările privind protecția aerului în anii 1918-1940. Dacă ne referim la problema dată în cadrul RASSM, am putea menționa că, în perioada interbelică, practic nu au fost emise reglementări specifice în acest domeniu. În același timp, pentru FR, în 1920, a fost emis decretul Comisariatului Poporului pentru Muncă

³⁹⁰ Боголюбов, С.А. История формирования законодательства об охране земель и других природных ресурсов. В: Природоресурсное право. file:///C:/Users/acapc/Downloads/istoriya-formirovaniya-zakonodatelstva-ob-ohrane-zemel-i-drugih-prirodnih-resursov.pdf

³⁹¹ Федорук, Н. А.; Кирпичев, И. А. История развития экологического законодательства в России до начала XX века. В: Научное обозрение. Педагогические науки. – 2019. – № 4-3. – С. 19-21

³⁹² Книга 5. Электроэнергетика и охрана окружающей среды. Функционирование энергетики в современном мире Раздел 1. История охраны окружающей среды - Энергетика: история, настоящее и будущее (energetika.in.ua)

privind protecția zonelor populate de efectele nocive ale industriei, potrivit căruia erau specificate cerințe speciale pentru alocarea teritorii în scopul construcției întreprinderilor, care trebuiau indicate în planurile generale de dezvoltare a localităților³⁹³. Numai la sfârșitul anului 1939, Inspectoratul Sanitar de Stat al URSS a emis o instrucțiune specială privind protecția sanitară a aerului atmosferic.

2.8.4. Prevenirea poluării aerului în perioada socialistă. Problema poluării aerului a continuat să fie considerată una din domeniul igienei mediului, adică din punctul de vedere al impactului său asupra sănătății umane și pe parcursul perioadei socialiste, practic până în anii 70 ai secolului trecut, când apar date, care demonstrează efectul impactelor aerului poluat și asupra naturii, în prim plan, al pădurilor (care încep a degrada masiv datorită ploilor acide generate de întreprinderile industriale și energetice), dar și asupra faunei sălbatice.

În 1939, a fost aprobat standardul de stat pentru URSS, „Standarde și reguli sanitare naționale pentru construcția întreprinderilor industriale”, care, cu modificările aduse în 1941, 1943, 1947, 1951 și 1954 a fost în vigoare până în anii 70 ai secolului trecut. Una dintre cele mai importante cerințe ale acestui document este prevederea care stabilește că, întreprinderile industriale generează gaze, fum, funingine, praf, mirosuri neplăcute, precum și sunt producătoare de zgomot, trebuie amplasate în raport cu cea mai apropiată zonă ale vânturile dominante și separate de ariile rezidențiale *prin zone de protecție sanitară*.

Regulile stabilesc și cerințele că, proiectele întreprinderilor industriale trebuie să includă măsuri de reducere a impactului negativ asupra populației -, colectarea prafului, purificarea gazelor, absorbția zgomotului, etanșarea echipamentelor și comunicațiilor, recuperare etc.

După cel de-al Doilea Razboi Mondial (1949) a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS „*Cu privire la măsurile de combatere a poluării aerului și de îmbunătățire a condițiilor sanitare și igienice ale zonelor populate*”, care a dat impuls creării unui sistem de standardizare a poluării atmosferice, monitorizarea surselor de poluarea aerului și a unui sistem de monitorizare a calității aerului atmosferic. În temeiul acestui decret, în 1951, au fost aprobate primele standarde ale calității aerului din lume - CMA *pentru cei mai comuni 10 poluanți (oxizi de carbon, azot, sulf etc.)*³⁹⁴. Ulterior, astfel de CMA au fost stabilite pentru un număr impunător de poluanți atmosferici.

³⁹³ Idem.

³⁹⁴ Цховребов, Э. Ст.; Лебин, А. Н.; Белоусов, В. Г. *Новейшая история развития природоохранной деятельности в России*. В: Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова № 2, 2012.

Apoi, în anii 60 ai secolului trecut, se crează sistemul de monitoring al calității aerului atmosferic. În acest sens, la 30 septembrie 1963, printr-o rezoluție a Consiliului de Miniștri al URSS, Direcției Principale a Serviciului Hidrometeorologic i s-a încredințat „*studiul compoziției chimice (poluării) atmosferei pe teritoriul URSS*”. În cadrul acestei structuri, prin ordinul șefului Serviciului nr. 87 din 1964 și nr. 137 din 31.08.1965, s-a creat o rețea de puncte în care se efectua prelevarea sistematică de probe de aer și o rețea de laboratoare chimice pentru analiza lor. Ea cuprindea, inițial, mai multe puncte staționare de observare a poluanților aerului în 45 de orașe industriale. În același timp, se lucra la colectarea de informații privind parametrii de emisie ai principalelor întreprinderi industriale, înălțimile coșelor și volumele de gaze emise. Generalizarea rezultatelor poluării aerului, efectuate pe rețeaua serviciului hidrometeorologic, a serviciului sanitar-epidemiologic și a altor instituții, a fost efectuată în 1965, când a fost publicată primul raport al „Evaluării poluării aerului în URSS”. O evaluare mai amplă, care era destinată pentru publicul larg, deși păstrând sintagma „pentru uz de serviciu”, a fost publicată în 1967, cu o descriere mai completă a stării de poluare a aerului în orașe și centre industriale ale URSS pentru anul 1966.

În decembrie 1956, Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat o rezoluție privind protecția sanitară a aerului atmosferic în orașul Chișinău. Ulterior, Comitetul Executiv al Consiliului orășnesc, în planul său de acțiuni pentru anul 1961, a calificat ca o sarcină prioritară reducerea poluării aerului la o serie de întreprinderi.

În anul 1980, la nivel unional, a fost adoptată o lege specială în domeniu, în baza căreia a fost adoptată și *Legea privind protecția aerului atmosferic a RSSM*³⁹⁵. Ea cuprindea bazele juridice ale reglementării activităților în domeniu, având un compartiment special (capitolul 2) privind activitățile de protecție a aerului atmosferic. Aceasta stabilea: (a) cerințele ale reglementării emisiilor de poluanți în atmosferă de către sursele staționare și mobile de poluare; (b) reglementarea efectelor fizice nocive asupra atmosferei; (c) amplasarea, proiectarea, construcția și punerea în funcțiune a întreprinderilor, structurilor și altor instalații care afectează starea aerului atmosferic; cât și (d) privind respectarea cerințelor de protecție a aerului atmosferic la introducerea de descoperiri, invenții, sisteme tehnice noi, precum și la achiziționarea de echipamente importate și atunci când se utilizează produse de protecție

³⁹⁵Лежеа РСС Молдовенешть дин 4 Дечембрие 1981 ку привире ла протекция аерулуй атмосферик.

a plantelor, îngrășăminte minerale și alte preparate. De rând cu aceste stipulari importante, legea confirma că, instituțiile de stat abilitate vor duce evidența impactelor asupra aerului atmosferic, dar și monitoringul emisiilor poluante și controlul de stat în acest domeniu. În concretizarea prevederilor legii, în anul 1982, GRSSM a aprobat o Hotărâre specială, în care expunea *procedura de stabilire și aprobare a normativelor emisiilor limitat admisibile a poluanților în atmosferă și a impactelor fizice asupra acesteia*³⁹⁶.

Dacă ne referim la realizarea măsurilor de prevenire a poluării aerului, atunci consemnăm că acestea, ca și în alte domenii ale protecției mediului sau nu erau elaborate sau fiind proiectate/planificate, erau realizate extrem de nesatisfăcător. Spre exemplu, în anii 1980-1985 au fost prevăzute un șir întreg de măsuri în acest domeniu – de a spori cu 23% capacitățile de captare a emisiilor poluante – comparativ cu anul 1980, acțiuni care trebuiau să asigure majorarea eficacității reducerii emisiilor de gaze poluante de la 25% până la 40% (a oxizilor de azot, de sulf, a acizilor halogenici, amoniakului, hidrosidului de sulf, ș.a.)³⁹⁷. În același timp, numai unele din aceste măsuri au fost realizate în acești ani, spre exemplu, în anul 1982, au fost lichidate 38 cazangerii mici, altele 39 au trecut de la folosirea cărbunelui la păcură. Tot în acest răstimp, din centrul capitalei au fost scoase câteva întreprinderi industriile care poluau intens aerul. Mai mult ca atât, în 1982 au fost puse în funcțiune circa 60 de instalații de captare a prafului, cu o capacitate generală de circa 400 mii m³ pe ora. După cum ne informează I. Coteați, datorită acestor și altor măsuri întreprinse, gradul de poluare a aerului în orașele republicii (Chișinău, Bălți și Tiraspol) s-a redus semnificativ, iar volumul emisiilor de la sursele staționare de poluare a aerului, în acest an, s-a redus cu 7.4 mii tone, comparativ cu anul 1961 după cum vedem, deși se atestă o reducere a emisiilor de poluanți, ea este extrem de mică iar poluarea aerului a continuat să progreseze pe tot parcursul perioadei socialiste de dezvoltare.

2.8.5. Ocrotirea aerului atmosferic după obținerea independenței statale a Republicii Moldova. Reglementarea activităților privind protecția aerului atmosferic în RM se stabilește printr-o nouă versiune a *Legii privind protecția aerului atmosferic*, adoptată în anul 1997, care

³⁹⁶Hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSSM nr. 24 din 21.01.1982 cu privire la normativele emisiilor limitat admisibile ale substanțelor nocive în atmosferă și impacturile fizice asupra acesteia.

³⁹⁷Котяцы И. А. Проблемы фолосирий рационале а ресурселор натурале ши а окротирий медиулуй ынконжурэтор ын РССМ. Ор. cit.

a suferit modificări ulterioare în anii 2001, 2008 și 2018³⁹⁸. Obiectivul ei este păstrarea purității și ameliorarea calității aerului atmosferic ca component al mediului, prevenirea și reducerea efectelor nocive ale factorilor fizici, chimici, biologici, radioactivi și de altă natură asupra atmosferei, cu consecințe nefaste pentru populație și/ sau mediul înconjurător. În ea erau revăzute atât responsabilitățile vechi în domeniu, dar au fost introduse un șir de noi prevederi, cu referință la normativele calității aerului, procedura de stabilire a lor, procedurile de autorizare a emisiilor substantelor poluante, de limitare, suspendare sau interzicere a acestor emisii, măsurile de autorizare sau interzicere a emisiilor de poluanți în situații climatice nefavorabile, ș.a. Compartimentul privind măsurile necesare pentru a preveni poluarea aerului sau de a preveni influențele negative asupra lui a fost extins și concretizat. Astfel, legea devine una mai eficientă din punctul de vedere a implementării ei.

O altă lege din domeniul protecției aerului atmosferic este adoptată deja în anul 2021 - *Legea privind emisiile industriale*³⁹⁹. Scopul ei este de a transpune, parțial, *Directiva 2010/75/UE din 24 noiembrie 2010 privind emisiile industriale* (prevenirea și controlul integrat al poluării) și de a transpune, în integralitatea sa, *Directiva (UE) privind limitarea emisiilor în atmosferă a anumitor poluanți provenind de la instalații medii de ardere*. Legea stabilește cadrul normativ cu privire la prevenirea poluării provocate de activitățile industriale și economice, în vederea reducerii emisiilor în aer, apă și sol, inclusiv a generării de deșeuri, precum și controlul de mediu, promovarea și aplicarea celor mai bune tehnici disponibile pentru a se atinge un nivel înalt de protecție a mediului. Ea include norme menite nu doar să prevină și să reducă emisiile industriale nocive în aer, apă și sol, dar și să prevină generarea de deșeuri, solicitând că instalațiile industriale vor trebui să dețină autorizații pentru a putea funcționa.

Conform prevederilor acestei legi, o autorizare integrată de mediu/autorizare de mediu a emisiilor în apă, aer și sol va fi stabilit pentru fiecare sursă de poluare și nu pentru agenți economici, așa cum a fost până la adoptarea legii. Astfel, se elimină obligația de a obține diferite tipuri de autorizații pentru o activitate, cum ar fi: pentru emisia poluanților în atmosferă, pentru evacuarea apelor uzate în emisare, pentru gestionarea deșeurilor.

În 2021, Parlamentul a aprobat *Legea privind calitatea aerului*

³⁹⁸ *Legea privind protecția aerului atmosferic*, nr.1442-XIII din 17.12.1997.

³⁹⁹ *Legea privind emisiile industriale a RM*. https://lege.md/act/privind_emisiile_industriale

atmosferic⁴⁰⁰, ce prevede o abordare nouă a monitorizării și gestionării calității aerului pe întreg teritoriului RM. Prezenta lege transpune, parțial, Directiva 2008/50/CE din 21 mai 2008 privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa și Directiva 2004/107/CE din 15 decembrie 2004 privind arsenicul, cadmiul, mercurul, nichelul și hidrocarburile aromatice policiclice în aerul înconjurător. Conform prevederilor legii, urmează a fi creată *Rețeaua Națională de Monitorizare a Calității Aerului* ce va include 18 stații de monitoring automate fixe și o stație mobilă, ce vor măsura concentrațiile principalilor poluanți atmosferici în timp real și va permite obținerea informațiilor veridice privind calitatea aerului atmosferic.

În anii de după 2015 sunt aprobate și alte documente menite să asigure armonizarea prevederilor legislației naționale cu cerințele Directivelor UE. Cu referire la protecția aerului atmosferic GRM aprobă câteva Regulamente speciale: (I) *privind limitarea emisiilor de compuși organici volatili cauzate de utilizarea de solvenți organici în anumite vopsele, lacuri și în produsele de refinisare a autovehiculelor*⁴⁰¹; (II) *privind controlul emisiilor de compuși organici volatili rezultați din depozitarea și din distribuția benzinei de la terminale la stațiile de alimentare cu produse petroliere*⁴⁰²; (III) *privind reducerea conținutului de sulf din anumiți combustibili lichizi*⁴⁰³; (IV) *Hotărârea Guvernului nr. 1242 din 14 noiembrie, 2016 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la măsurile de reducere a emisiilor provenite de la sistemele de climatizare ale autovehiculelor*⁴⁰⁴.

RM a întreprins o serie de măsuri concrete și pentru atenuarea impactului negativ al transporturilor asupra aerului atmosferic și sănătății cetățenilor săi (în special în zonele urbane). În acest sens, în anul 2001 a fost adoptat *Programul național de diminuare a poluării aerului atmosferic de către mijloacele de transport auto*⁴⁰⁵. El stabilește

⁴⁰⁰ *Legea Privind calitatea aerului atmosferic.* file:///C:/Users/acapc/Downloads/Privind%20calitatea%20aerului%20atmosferic.pdf

⁴⁰¹ *Hotărârea Guvernului nr. 914/2020 pentru aprobarea Regulamentului privind limitarea emisiilor de compuși organici volatili cauzate de utilizarea de solvenți organici în anumite vopsele, lacuri și în produsele de refinisare a autovehiculelor.*

⁴⁰² *Hotărârea Guvernului nr. 587/2020 pentru aprobarea Regulamentului privind controlul emisiilor de compuși organici volatili rezultați din depozitarea și din distribuția benzinei de la terminale la stațiile de alimentare cu produse petroliere.*

⁴⁰³ *Hotărârea Guvernului nr. 414/2016 pentru aprobarea Regulamentului privind reducerea conținutului de sulf din anumiți combustibili lichizi.*

⁴⁰⁴ *Hotărârea Guvernului nr. 1242 din 14 noiembrie, 2016 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la măsurile de reducere a emisiilor provenite de la sistemele de climatizare ale autovehiculelor.*

⁴⁰⁵ *Programul național de diminuare a poluării aerului atmosferic de către mijloacele de*

căile de diminuare a poluării aerului atmosferic de către transportul auto, exploatarea eficientă a acestuia cu respectarea normelor prevăzute de standardele naționale și cele internaționale, actelor normative tehnice și ecologice. Programul include măsuri prioritare, menite să diminueze gradul de poluare a aerului atmosferic, ce țin de competența autorităților administrației publice centrale și locale, persoanelor fizice și juridice, precum și a tuturor organizațiilor statale și nonguvernamentale, care au atribuții directe sau indirecte la problemele ecologice și sunt obligate să respecte legislația și actele normative privind protecția aerului atmosferic. Printre direcțiile principale ale reducerii poluării aerului de transportul auto sunt specificate: (I) exercitarea controalelor mai stricte referitor la calitatea carburanților importați și corespunderea lor standardelor europene; (II) trecerea obligatorie a transportului auto la utilizarea benzinei neetilate și motorinei cu conținut redus de sulf; (III) reutilizarea mijloacelor de transport pentru folosirea gazelor naturale lichefiate și comprimate; (IV) utilizarea automobilelor cu convertori catalitici asigură reducerea de două ori a gradului de poluare a aerului atmosferic; (V) efectuarea controlului calității aerului și dirijarea acestui proces, în special a emisiilor de poluanți de la sursele mobile; (VI) perceperea plăților pentru emisiile de poluanți în aerul atmosferic, cât și a plăților pentru poluarea aerului atmosferic de la compușii produselor petroliere care se importă în țară, ș.a.

Din anul 2002, RM este parte a unei platforme de partajare a cunoștințelor de politici, care se numește *Programul Pan-European pentru Transport, Sănătate și Mediu* (PPE TSM), gestionat în comun de Biroul Regional OMS pentru Europa și Comisia Economică pentru Europa ONU.

Un alt document cheie care stabilește țintele RM în domeniul transporturilor este *Programul privind promovarea economiei verzi pentru anii 2018-2020 și Planul de acțiuni pentru punerea în aplicare a acesteia*⁴⁰⁶. Programul pune accent pe transportul public urban eficient, efectiv și ecologic, precum și pe mijloacele de transport public mai mari și prioritizarea acestuia față de cel privat în centrele urbane. De asemenea, pledează pentru adoptarea unor obiective clare de mediu –, de exemplu, utilizarea carburanților alternativi și a noilor tehnologii în toate mijloacele de transport – în politicile actuale privind

transport auto (aprobat prin Hotărârea GRM nr. 1047 din 04.10.2001. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 121-123 din 05.10.2001.

⁴⁰⁶ Hotărâre cu privire la aprobarea Programului de promovare a economiei „verzi” în Republica Moldova pentru anii 2018-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia nr. 160 din 21.02.2018. În: Monitorul Oficial nr.68-76/208 din 02.03.2018.

transportul. Programul dat specifica reducerea poluării aerului cu 30% prin dezvoltarea unui transport durabil până în anul 2020⁴⁰⁷. El includea, de asemenea, un plan de acțiuni cu termene limită și estimări bugetare pentru implementarea diverselor activități și măsuri. În timp ce programul oferă un cadru politic foarte necesar pentru un transport urban durabil, obiectivele pe care le stabilește erau destul de ambițioase și au rămas nerealizate.

Rezultatele acțiunilor practice. În literatura publicată dar și în materialele arhivistice găsim destul de puține date cu privire la realizarea măsurilor concrete privind protecția aerului. Dacă în anii de până la independența RM acestea erau centralizate și se reflectau în anuarele statistice atunci, după independență, ele sunt acoperite, în mare parte, de întreprinderile private, iar volumele alocate, în acest sens, se reduc esențial. Pe parcursul dezvoltării socialiste, ca și în alte domenii ale protecției mediului chiar și resursele financiare limitate pentru protecția aerului nu erau valorificate pe deplin -, spre exemplu, pentru anii 1985-1989, au fost valorificate 78%⁴⁰⁸. Unele date privind acțiunile de reducere a emisiilor putem găsi în anuarele statistice ale IES. Astfel, conform raportului anual al IES pentru anul 2012, pe parcursul acestui an, cheltuielile financiare pentru protecția aerului atmosferic au constituit 31 471 166 lei, inclusiv: din bugetul de stat – 3 287 000 lei, din bugetul administrației publice de nivel unu și doi – 1 208 800 lei, din sursele proprii ale întreprinderilor – 11 040 000 lei, din Fondul Ecologic Local – 144 366 lei, din Investiții străine – 15 791 000 lei. Volumul acestor investiții evident, este mult inferior necesităților protecției aerului în republică.

2.9. Managementul deșeurilor

2.9.1. Dispoziții generale și scurt istoric al evoluției abordărilor în domeniul managementului deșeurilor solide. Este evident că, încă din timpurile preistorice au fost întreprinse mai multe activități legate de managementul deșeurilor. Prima groapă de gunoi (circa 3.000 î.Hr.) este identificată în Knossos, Creta (Grecia de astăzi), unde au fost săpate gropi mari în pământ pentru a arunca deșeurile solide. În China, în jurul anului 2.000 î.Hr., sunt dezvoltate și utilizate metode simple de compostare și reciclare, în special pentru identificarea produselor din bronz care trebuiau să fie refolosite. Mai apoi, în Atena din timpurile

⁴⁰⁷ *Promovarea Transportului Public Urban Ecologic și Investițiilor Verzi în Moldova.* <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/66a8c2ea-ro/index.html?itemId=/content/component/66a8c2ea-ro>

⁴⁰⁸ *Состояние природной среды в СССР Молдова в 1989 году.* Op. cit. - C. 79.

Greciei antice (500 î.Hr.), a fost adoptată o lege care impunea aruncarea gunoiului la cel puțin un kilometru de oraș pentru a-i păstra frumusețea și a preveni îmbolnăvirea populației. Pe timpul Imperiului Roman, s-au creat gropi pentru deșeurile menajere, iar conținutul acestora era scos din oraș de către echipe speciale. Mult timp însă, aceste „brigăzi de gunoi” nu au devenit o practică obișnuită, ele fiind, de obicei, create și angajate, în mod privat, de aristocrații timpului, astfel încât o parte din deșeuri erau scoase din orașe, unde erau aruncate în gropi special create, iar o altă parte rămânând pe străzile orașului, iar unele din ele, fiind arse pe loc. În general, din punct de vedere istoric, amplasarea deșeurilor în gropile de gunoi, apoi în locuri special amenajate, poligoane ale deșeurilor, este cea mai veche și cea mai comună formă de eliminare a deșeurilor, deși acoperirea lor sistematică cu straturi de pământ a început abia în anii 1940.

O reactivizare a managementului deșeurilor se manifestă numai în etapele timpurii ale Evului Mediu, care, iarăși, era promovată de cercurile aristocratice, care doreau să trăiască în condiții de mediu mai salubre. În acest timp, apar unele reglementări în domeniu - este cunoscut ordinul regelui Franței, Filip al II-lea, Augustus, din 1184, conform căruia, se ordona să se asfalteze străzile orașului pentru a preveni duhoarea din oraș. În 1388 Parlamentul englez interzice aruncarea deșeurilor în șanțuri și căi navigabile publice. O încercare deosebită de prevenire a poluării cu deșeuri și eliminarea lor a fost condiționată de epidemia de ciumă din sec. al XIV-lea, când au fost emise primele decrete regale care instruiseră locuitorii să-și păstreze curțile curate. Spre exemplu, la Paris, la sfârșitul sec. al XIV-lea, a fost interzisă aruncarea deșeurilor în r. Sena, iar pentru neascultare, cetățenii erau amenințați cu închisoare⁴⁰⁹. În sec. al XVI-lea, Ludovic al XII-lea, a creat serviciul de curățenie, introducând o taxă specială, care însă, în scurt timp a fost anulată sub presiunea cetățenilor orașului. După epidemia de ciumă din 1562, regele Francisc I a emis un decret prin care s-a hotărât strângerea gunoiului menajer și a apelor uzate în coșuri speciale, care urmau să fie transportate de lucrătorii acestui serviciu în afara orașului și, care informau apariția lor în zona de colectare a gunoiului prin sunetul unui clopoțel. Un alt document similar, este adoptat în anul 1657, în New Amsterdam (acum Manhattan, orașul New York), când s-a adoptat prima lege împotriva aruncării gunoiului, făcând ilegală aruncarea sau

⁴⁰⁹ <https://kulturologia.ru/blogs/310121/48895/>

lăsarea deșeurilor în stradă⁴¹⁰.

Odată cu extinderea orașelor și creșterea vertiginoasă a volumului deșeurilor în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în țările occidentale erau adoptate tot mai multe reglementări în domeniu și puse în practică noi procedee ale managementului deșeurilor. Astfel, în 1875 Parlamentul englez aprobă *Legea privind sănătatea publică*, care stipula necesitatea colectării deșeurilor și transportării lor la gropile de gunoi, amplasate în afara orașului.

Tot în sec. al XIX-lea se încep activitățile de sortare și reciclare a deșeurilor. Primii care au început astfel de activități au fost francezii. Această activitate a fost deosebit de activă în vestul țării -, în Bretania, unde până în 1828 fabricile de sortare din Coasta de Nord prelucrau peste 450 de tone de cârpe, iar întreprinderile din Finistère - 232 de tone.

Până la sfârșitul sec. al XIX-lea, datorită instituirii sistemelor municipale de colectare și transportare în locuri speciale din afara lor a deșeurilor menagere, majoritatea orașelor mari europene fuseseră, în mare parte, curățate de gunoi.

Primul incinerator al deșeurilor din SUA este construit în 1885 lângă orașul New York. Către anul 1914 în SUA și Canada deja funcționau circa 300 de astfel de incineratoare. Ulterior, după 1920, apar primele camioane speciale de gunoi. Reglementările ulterioare din SUA interzic atât aruncarea deșeurilor municipale în ocean (1934), cât și arderea gunoiului în aer liber și arderea deșeurilor din curte (1945). Problema deșeurilor se acutizează din nou, deja la mijlocul sec. al XX-lea, când gropile sau poligoanele stabilite pentru depozitare a deșeurilor devin supraîncărcate, iar incineratoarele nu puteau face față volumului crescând al acestora. Acutizarea acestei probleme se datorează, mai cu seamă, apariției în 1954 a substanțelor plastice (polipropilenei, polistirenului, și polietilenului tereftalat (PET), ș.a.). Aceste substanțe și produse au revoluționat medicina, a ușurat mașinile și avioanele, au salvat mii de vieți, datorită producerii căștilor de protecție, creării incubatoarelor, producerea echipamentelor de purificare a apei, ca să nu mai vorbim de producerea electrocasnicilor, ambalajelor, sticlelor, pungilor, veselei de unică folosință etc. În același timp, acestea, fiind slab degradabile, deșeurile lor au început să se acumuleze în mediul inconjurător, având impacte tot mai semnificative asupra sănătății omului și naturii sălbatice. Producția acestora a crescut exponențial, de la 2,3 milioane de tone în

⁴¹⁰ A Brief History of Waste Management | Commercial Zone Products

1950 la 448 milioane de tone în 2015, iar menținând același ritm de producere, până în 2050, această cifră se poate dubla (nu întâmplător este faptul că, comunitatea mondială, cu o mare întârziere, dar totuși încearcă actualmente de a formula și adopta un tratat internațional de interzicere a plasticului).

În 1965 SUA adoptă una din primele *Legi naționale privind eliminarea deșeurilor solide*, în care, concomitent, se menționa necesitatea întreprinderii acțiunilor de recuperare a resurselor. În timp scurt, către anul 1968 mai mult de 33% din deșeurile municipale sunt separate în cele reciclabile vs. de nereciclabile. Necesitatea de colectare separată a deșeurilor și recilarea lor era stipulată, apoi, în anul 1976, când s-a adoptat o lege speială în acest domeniu - *legea privind conservarea și recuperarea resurselor* prin care se solicita planificarea reciclării deșeurilor, conservarea și gestionarea lor. Această lege a introdus clasificarea deșeurilor și conceptul de „deșeuri periculoase” (adică toxice, inflamabile și explozive și cancerigene), reglementând procedura de manipulare a deșeurilor solide.

Anume în anii 70-80 ai sec. trecut, în plan internațional, este acceptat faptul că, deșeurile pot fi considerate ca resurse materiale secundare, deoarece acestea pot fi utilizate în scopuri economice, fie parțial sau totalmente, înlocuind materiale și materia primă tradițională, sau pot fi utilizate în calitate de resurse de combustibil și energie. În acest timp, problema reciclării devine un subiect de actualitate pentru țările occidentale, când schimbările de mentalitate a populației largi au stimulat apariția a mișcărilor ecologiste ample. În anul 1970 apare și unul din cele mai recunoscute simboluri ale luptei pentru protecția mediului - un însemn grafic ce reprezintă triunghiul reciclării (fig. 11).

Figura. 11. *Triunghiul reciclării*

În contextul celor expuse, în anii 70-80 ai sec. trecut devine clar că, este necesar de a schimba abordarea în domeniul managementului deșeurilor, atât pentru prevenirea agravării sănătății populației, cât și a poluării mediului înconjurător prin îmbunătățirea tehnologiilor de reciclare, reducere a producerii deșeurilor, dezvoltarea tehnologiilor mai performante de depozitare, transportare sau de ardere sau înhumare a lor. Se conștientizează și faptul că, poligoanele orășanești pentru deșeuri necesită a fi construite în așa fel ca să nu polueze apele subterane, să asigure posibilitatea de a cuantifica volumul lor, de a organiza colectarea materialelor reciclabile, iar mai apoi, de a fi dotate cu sisteme de captare a metanului. Mai mult ca atât, devine clar că, sunt necesare noi abordări în domeniu și astfel, spre finele sec. al XX-lea doctrina principală în managementul deșeurilor solide devine abordarea integrativă⁴¹¹.

O atenție tot mai pronunțată în perfecționarea managementului deșeurilor cu începere de la finele sec. al XX-lea, este acordată de către UE, care, în anul 2005, adoptă *Strategia privind prevenirea și reciclarea deșeurilor*⁴¹². Această strategie, numită „Un pas înainte în utilizarea durabilă a resurselor”, stabilește direcțiile și prezintă măsurile pentru a reduce presiunile asupra mediului determinate de producția și gestionarea deșeurilor. În ea se clarifică câteva noțiuni: se introduce o definiție a reciclării în directiva-cadru privind deșeurile, se propune o nouă definiție a activităților de recuperare și eliminare pentru a promova cele mai bune practici de mediu, în acest sens, se creează niveluri de eficiență pentru a face o distincție între activitățile de recuperare și cele de eliminare și propunerea de directivă-cadru, care însoțește Strategia, prevede stabilirea unor criterii de mediu pentru a determina când un deșeu încetează să mai fie un deșeu ș.a.

Ulterior, în 2008, este adoptată Directiva-cadru 2008/98/CE „Cu privire la deșeuri”, având scopul de a transforma statele membre ale UE în „societăți de reciclare”. Directiva pune accentul pe deșeuri ca fiind resurse de prim rang, care pot oferi oportunități de creștere durabilă, într-o economie cu emisii scăzute. Mai apoi, în 2011, a fost adoptată Foaia de parcurs pentru „Economia europeană eficientă din punct de vedere al resurselor” (așa-numita economie circulară), unde erau obiectivele până în 2020 și repere până în 2050. Conform acestei

⁴¹¹ Hossein, Asefi; Shahrooz, Shahparvari; Prem, Chhetri. *Integrated Municipal Solid Waste Management under uncertainty: A tri-echelon city logistics and transportation context*. - Melbourne-Australia. Sustainable Cities and Society. Volume 50, October 2019.

⁴¹² *Thematic Strategy on the prevention and recycling of waste*. 2005. http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/128168_en.htm

foi de parcurs, către 2020, țările membre trebuie să asigure reciclarea și reutilizarea deșeurilor până la 50% din deșeurile menajere și până la 70% din deșeurile din construcții și demolări⁴¹³.

Doctrină UE privind managementul deșeurilor este dezvoltată ulterior prin adoptarea în decembrie 2015, a unui pachet de măsuri ce au ca scop stimularea tranziției Europei către o *conomie circulară*. El include măsurile de revizuire a legislației în domeniu, precum și un plan de acțiune aferent. Propunerile privind deșeurile stabilesc o viziune pe termen lung pentru minimizarea generării deșeurilor, creșterea reciclării din punct de vedere cantitativ și calitativ, prin reintroducerea în economie a deșeurilor sub forma materiilor prime secundare, reducând, astfel, utilizarea resurselor și prin reducerea eliminării prin depozitare. EC înlocuiește abordarea liniară, bazată pe exploatarea resurselor, producție și consum nesustenabil cu o abordare circulară, sustenabilă și cu beneficii pentru capitalul economic, social și de mediu.

În scopul realizării economiei circulare UE în decembrie 2020 a adoptat *Planul de acțiune pentru economia circulară* cu peste 30 de puncte privind proiectarea de produse sustenabile, circularitatea în procesele de producție și capacitatea consumatorilor și a achizitorilor publici. Acesta vizează sectoare precum produsele electronice, bateriile, ambalajele, materialele plastice, produsele textile, construcțiile, clădirile și produsele alimentare. Propunerile includ și încurajarea produselor durabile, informarea consumatorilor pentru tranziția verde, revizuirea reglementărilor privind materialele de construcție și o strategie pentru materiale textile durabile.

În noiembrie 2022, Comisia a propus noi norme la nivelul UE privind ambalajele. Acestea includ propuneri de îmbunătățire a designului ambalajelor, cum ar fi etichetarea clară pentru a promova reutilizarea și reciclarea. De asemenea, se solicită o tranziție la materiale plastice de origine biologică, biodegradabile și compostabile. În octombrie 2022, Parlamentul a aprobat o revizuire a normelor privind POP pentru a reduce cantitatea de substanțe chimice periculoase, prezente în deșeuri și în procesele de producție. Noile reguli vor introduce limite mai stricte, vor interzice anumite substanțe chimice și vor exclude materialele poluante de la reciclare. Planul stabilește șapte domenii vitale pentru a ajunge la economia circulară, materialele plastice, materialele textile, deșeurile de echipamente electrice și electronice, alimentele, apa și substanțele nutritive, ambalajele, bateriile și vehiculele, clădirile

⁴¹³Боравский, Б. В. Использование вторичных материальных ресурсов в России: прошлое, настоящее и будущее. 26-30.pdf (irk.ru). Vizitat la 13 iunie 2023.

și construcțiile UE acordă o atenție deosebită introducerii unui sistem de responsabilitate a producătorilor de produse (antreprenori) pentru colectarea și prelucrarea produselor lor și a ambalajelor lor după utilizarea lor, un analog al acestei abordări în condițiile economiei administrative de comandă a URSS a fost „responsabilitatea sectorială”. Din 1994, în UE este introdusă „responsabilitatea extinsă a producătorilor” care, inițial, a cuprins numai deșeurile de ambalaje, iar din 2003 a început introducerea treptată a principiului responsabilității pentru vehiculele uzate, iar mai apoi - din 2007 - pentru produsele din industria electrică și radio-electronică.

2.9.2. Reflecții generale privind managementul deșeurilor până la etapa socialistă. În lipsa datelor și a materialelor publicate, putem numai să estimăm starea de lucruri la tema dată în baza analogiei, utilizând unele surse care se referă la situația din alte țări europene, incluziv și la Rusia Țaristă.

Este clar că, mult timp problema deșeurilor în zona de studiu, ca și în multe alte regiuni ale Europei practic nu exista, datorită, în primul rând, a faptului ca teritoriul ei era slab populat și nu existau probleme de a arunca gunoiul în afara localităților. Mai mult ca atât, volumele deșeurilor erau nesemnificative iar în componența lor predominau cele care ușor degradau în mediul înconjurător - produse din lut, lemn, în, lână resturi de piele și oase, țesuturile animalelor și resturi alimentare.

De regulă, oamenii î-și aruncau gunoiul sau în gropi/șanțuri speciale sau chiar în stradă, fapt ce contribuia la răspândirea mirosului specific de la descompunerea deșeurilor organice, cauzând răspândirea bolilor infecțioase. În descompunere, deșeurile organice constituiau hrană pentru șobolanii de oraș - purtători de ciumă, răie, tifoidă și alte boli infecțioase. Pentru cadavrele animalelor domestice, în afara localităților, se construiau gropi speciale. În același timp, problema eliminării deșeurilor din bronz și metalice nu a existat - acestea erau depozitate, restaurate și utilizate din nou. După epidemii, resturile biologice și chiar morții erau arse și îngropate în locuri speciale, mai îndepărtate de localități⁴¹⁴.

Odată cu creșterea volumelor de deșeuri și apariția problemelor asociate de ele, încă de la începutul sec. al XIX-lea, în cadrul Imperiului Rus, în mai multe orașe mari și, în prim plan, în Moscova și Sankt Petersburg, încep a fi amenajate gropi de gunoi iar apoi și sunt create

⁴¹⁴ Хаяров, Д. Г.; Сотникова, Е. В.; Ступина, Н. С.; Сычева, Т. Ю.; Сычев, К. Д.; Федорова, А. В. *Утилизация отходов в России: история и современность*. В: Отечественная история. Международный научно-исследовательский журнал № 9 (123) Сентябрь.

servicii municipale speciale pentru înlăturarea gunoiului⁴¹⁵. Tot în acest răstimp, apar și persoanele care colectau unele tipuri de deșeuri pentru a fi reutilizate. Aceștea (numiți „terfari”, care cumpărau sau simplu colectau cârpe, sticle, hârtie, oase, frânghie etc.) au apărut inițial în Franța încă în sec. al XVI-lea⁴¹⁶. Materialele colectate de ei erau utilizate în diferite scopuri, (I) cârpele de pânză, hârtia, frânghiile - pentru producția de hârtie; (II) oasele - pentru producția de lipici și îngrășăminte; (III) cârpele de lână - pentru prelucrarea și producerea țesutelor; (IV) sticle și capace de sticlă după spălare - la distilării de vodcă etc.

În Europa medievală terfarii erau, de regulă, sclavi, șomeri urbani, imigranți din mediul rural, persoane fără mijloace de subzistență. Către finele sec. al XIX-lea, numai în Paris, existau circa 50 mii de astfel de terfari, care locuiau în colonii de la periferia Parisului, fiind considerați ca aparținând „castei inferioare”, a societății⁴¹⁷. Și în Rusia Țaristă, terfari deveneau, de regulă, reprezentanții sărăcimii urbane, elemente de clasă și țăranii care au plecat la oraș. Aceștea strângeau mai mult cârpe, atât pentru a le comercializa și căpăta ceva bani, oferind populației locale în schimbul lor dulciuri pentru copii și diferite panglici, oglinzi, săpun, cruci, mărgel - lucruri mărunte care erau în căutare la sate⁴¹⁸. Înainte de revoluția din 1917 din Imperiul Rus, ocupația colectorilor de gunoi care sortau deșeurile a fost, de asemenea, larg răspândită - către 1895, în Sankt Petersburg existau aproximativ 50 de proprietari mari de cârpe. Ei își transportau terfele colectate la târgul din Nijni Novgorod, unde aveau semnate contracte pentru livrările acestora la fabricile de hârtie din acel oraș.

Având în vedere similaritatea condițiilor din Basarabia cu alte provincii ale Rusiei și ale altor țări europene din acel timp, am putea afirma că pe parcursul sec. al XIX-lea, și în orașele ținutului încep a fi create servicii municipale de înlăturare a gunoiului, fiind în acest scop selectate gropi/poligoane speciale în afara localităților, inclusiv și gropi pentru aruncarea cadavrelor animalelor pierite. Evident, că, odată cu creșterea volumului de deșeuri apar și terfarii, care colectau unele tipuri de deșeuri ce puteau fi reutilizate ca materie

⁴¹⁵ Ляпунов, К. Back in the USSR. Как в СССР обращались с отходами. <https://kulturologia.ru/blogs/310121/48895/>

⁴¹⁶ Când a început URSS să sorteze gunoiul pentru prima dată? - Eco-platforma „Green CAT” (ZeLeKot), Zelenogradsk (zelecot.ru)

⁴¹⁷ Ragpicker - Wikipedia

⁴¹⁸ Idem.

primă pentru producerea diferitor bunuri, mai cu seamă a hirtiei, a materialelor din diferite textile, lână, ș.a. Această situație persistă și pe parcursul aflării Basarabiei în cadrul Romaniei Regale.

2.9.3. Managementul deșeurilor în anii 1918-1940 în cadrul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Soldovenesti. Materialele publicate denotă faptul că, după Revoluția Bolșevică din 1917, comuniștii, veniți la putere, în contextul devastării totale de după războiul civil și a unei sărăcii cumplite a populației, au început a introduce în conștiința populației din URSS necesitatea utilizării raționale a resurselor limitate disponibile, dar și a colectării cuprinzătoare a resurselor secundare. În mod special, se accentua necesitatea de a colecta cinci tipuri de deșeuri -, sticla, deșeurile de hârtie, materiale chimice, produse din cauciuc (anvelope), și cele din metal. În scopul organizării colectării materialelor secundare în anul 1923 este creat un Comitet special, subordonat direct Consiliului Suprem al Economiei Naționale și Comisariatului Poporului de Aprovizionare al URSS. În aceste condiții, erau întreprinse acțiuni de organizare mai strictă a colectării și transportării gunoiului la poligoanele centralizate de deșeuri, unde era mai lesne de a efectua colectarea resurselor secundare. Respectiv, municipiile erau obligate și și-au creat atât servicii speciale sanitare, cât și au luat la control crearea și funcționarea poligoanelor de deșeuri. Acestea, având la dispoziție numai cai și căruțe cu butoaie pentru colectarea și transportarea deșeurilor solide și lichide, treptat încep a fi dotate cu autocamioane speciale, cu un tonaj tot mai mare.

În anii 1930 devine evident faptul că colectarea resurselor secundare este un domeniu ce poate genera beneficii economice tot mai importante, dar și faptul că, majoritatea materialelor reciclabile erau generate nu de întreprinderile industriale, ci de rezidenții obișnuiți. Prin urmare, a apărut necesitatea creării unui sistem mai extins și eficient de colectare a materialelor reciclabile și, care să fie convenabil și de înțeles cetățenilor sovietici. Astfel, Comitetul resurselor secundare este consolidat, oferindu-se mai multe finanțări, datorită cărora el î-și crează noi puncte de colectare. Ulterior, avându-se în vedere necesitatea producerii a cât mai mult armament și a altor produse metalice, în contextul celui de-al Doilea Război Mondial, în anul 1940 este emisă o hotărârire a Guvernului URSS privind organizarea colectării fierului vechi, stabilind sarcini specifice pentru organele de conducere sectoriale din diferite sectoare ale economiei naționale. Colectarea fierului vechi a fost efectuată de o asociație special creată („Soyuzvtormet”) și de

structurile sale teritoriale, care dețineau toate cele necesare în acest scop, tehnologii de prelucrare a materialelor, mijloace de transportare, rețele extinse de puncte de colectare etc.

Fig. 12. V. Lenin la subotnicul din 1 Mai, 1920.

Tot de la începutul puterii sovietice, cetățenii localităților, conform doctrinei bolșevice, trebuiau să demonstreze o atitudine comunistă față de curățenie, participând benevol în activitățile de salubritate. În acest scop, se organizau așa numitele „subotnice”, la care trebuiau să participe de la mic la mare și care erau destinate asigurării curățeniei în localități. Chiar însăși liderul bolșevic, V. Lenin, participa la astfel de subotnice - este arhicunoscută pictura participării lui la subotnicul de la 1 Mai 1920, care a fost ulterior la maximum folosită de ideologii bolșevici pentru propoganda în participarea populației la astfel de activități (fig. 12). Ulterior, anume așa munca voluntară în numele societății, a fost considerate extrem de importante pentru „educarea” cetățenilor în spiritul colectivismului comunist. Evident că o astfel de muncă a fost propogată și în cadrul fostei RASSM iar ulterior și RSSM.

Până în anii 1930, astfel de subotnice deveniseră obligatorii. Acestea erau organizate de mai multe ori pe parcursul anului, principalele dintre ele fiind cele organizate în onoarea zilei de naștere a lui V. Lenin, la 22 aprilie. În cadrul acestor evenimente cetățenii nu numai că curățau teritoriile localităților, dar și le amenajau, plantând flori și copaci, reparând locurile de joacă pentru copii etc. Mai apoi, în majoritatea orașelor, erau organizate săptămânal acțiuni benevole de curățenie a unor zone adiacente pentru diferite colective de muncă, acestea erau petrecute, de regulă, vineri dimineața, la începutul zilei de muncă. În general, deși fără mare entusiasm, oamenii participau la așa

activități de bunăvoie, veselie și chiar cu plăcere⁴¹⁹. De consemnat că, subotnicile și vinerile sanitare au continuat practic până la colapsul fostei URSS, contribuind, într-o oarecare măsură, la menținerea curățeniei în localități.

În anii 30 ai secolului trecut în cadrul fostei URSS, la indicația lui I. Stalin, apar primele depozite/poligoane special amenajate pentru deșeurile solide, mult mai sigure din punct de vedere ecologic, comparativ cu gropile de gunoi, organizate până atunci. Evident că, acestea nu erau așa de bine amenajate ca cele construite deja după anii 70-80, fără a crea straturi impermeabile pentru scurgerile de ape uzate, dar, în același timp, acestea au permis de a facilita procesul de colectare pe scară largă a resurselor secundare.

2.9.4. Managementul deșeurilor în perioada socialistă

Reglementările în domeniu. Mult timp, practic până în anii 70-80 ai secolului trecut, pe parcursul fostei URSS nu au fost elaborate legi sau regulamente speciale ce reglementau managementul deșeurilor. Erau elaborate mai multe acte normative în care se specificau atât procesele de selectare și colectare a resurselor secundare, cât și standardele și normele sanitare în domeniu. Astfel, în 1970 este luată o Hotărâre specială a Guvernului URSS⁴²⁰, prin care se stabileau sarcini autorităților teritoriale pentru achiziționarea de materii prime secundare din surse diferite și de natură diferită. Pentru a stimula activitățile în domeniu, conform acestei decizii costurile de procesare au fost incluse în costul de producție al unei anumite industrii. Apoi, deja în anul 1986, este emisă o altă Hotărâre a Guvernului URSS⁴²¹, conform căruia organizațiile care dezvoltau noi tipuri de produse trebuiau să dezvolte, simultan, și tehnologii pentru reutilizarea acestor produse după expirarea duratei de viață. În conformitate cu această decizie, pentru a asigura utilizarea cât mai eficientă a resurselor materiale și protecția mediului s-a stabilit organizația responsabilă de dezvoltarea de noi tipuri de materiale sau produse, care nu numai că era obligată să dezvolte tehnologii pentru reutilizarea și reciclarea acestora, dar, în același timp, și să creeze capacități adecvate pentru procesarea lor. Hotărârea din 1986 obliga ministerele și departamentele URSS, precum și consiliile de miniștri

⁴¹⁹ Ляпунов, К. *Back in the USSR. Как в СССР обращались с отходами*. Op. cit.

⁴²⁰ Постановление Совета Министров СССР от 9 июня 1970 г. № 411 «О мерах по увеличению сбора и использования вторичного сырья в народном хозяйстве».

⁴²¹ Decretul Comitetului Central al PCUS și al Consiliului de Miniștri al URSS din 23 mai 1986 nr. 608 Cu privire la îmbunătățirea fundamentală a utilizării materiilor prime, combustibilului și energiei și a altor resurse materiale în perioada 1986–1990 și în perioada de până la anul 2000.

ai republicilor unionale să asigure, către 1990, economia resurselor energetice prin utilizarea surselor de energie netradiționale la nivelul de cel puțin 4 milioane de tone de combustibil convențional. Ea stipula și sarcina să sporească utilizarea celor mai importante tipuri de resurse secundare în perioada 1986-2000 de peste două ori.

În anii 1970-1980 începe elaborarea standardelor naționale în domeniul economisirii resurselor și materiei prime, menită să asigure o reducere esențială a generării deșeurilor. În acest răstimp, au fost elaborate standarde pentru colectarea principalelor tipuri de materii prime secundare, pe baza cărora s-a efectuat o planificare ulterioară. Pentru prima dată, sarcina de a „promova restaurarea și utilizarea rațională a resurselor naturale” a fost clar stipulată în standardul GOST 17.0.0.01-76 *„Sistemul de standarde în domeniul protecției naturii și îmbunătățirii utilizării resurselor naturale. Dispoziții de bază”*. După 5 ani de la adoptarea acestuia a fost aprobat un nou standard special pentru domeniu - GOST 24525.5-81 *„Managementul întreprinderilor industriale. Managementul resurselor. Dispoziții de bază”*. În 1983 este adoptat un alt standard, dedicat anume managementului resurselor secundare - GOST 25916-83 *„Resursele materiale secundare. Termeni și definiții”*. În acest document, pentru prima dată, au fost stabiliți 12 termeni de bază, printre care: „deșeuri de producție”, „deșeuri de consum”, „resurse materiale secundare”, „deșeuri nefolosite”, „materii prime secundare” etc. În total, în anii 1970-1990, au fost adoptate aproximativ 50 de standarde (GOST-uri) care specificau cerințele de bază pentru funcționarea diferitor ramuri industriale (în principal celuloză și hârtie, textile, metalurgie, chimie) ce aveau legătură directă cu manipularea și utilizarea în siguranță a deșeurilor.

În scopul soluționării problemelor tehnice de prelucrare a deșeurilor, în cadrul Comitetului de Stat pentru Știință și Tehnologie al URSS și al ministerelor sectoriale erau create programe științifice și tehnice speciale. Mai mult ca atât, în anul 1975, sub egida Comitetului de Stat de Resurse Materiale este creat Institutul de Cercetare Științifică, Proiectări și Tehnologii în domeniul Resurselor Secundare. Până în 1990, în baza tehnologiilor elaborate de aceste instituții științifice au fost create și implementate numeroase linii tehnologice pentru colectarea și prelucrarea deșeurilor de hârtie, textile, polimeri și lemn, anvelope uzate, produse petroliere reziduale, lămpi cu conținut de mercur și celule galvanice, zgură de producerea metalurgică și termică, substanțe galvanice și alte deșeuri.

Activitățile practice. Activitățile de colectare a materialelor secundare capătă o importanță deosebită, mai cu seamă, în timpul celui de-al Doilea Razboi Mondial. În acel timp, în structurile Armatei Roșii au fost create unități speciale care colectau echipamentele militare distruse pentru a fi topite la întreprinderile metalurgice din spatele frontului. Întru eficientizarea acestui proces, la 22 martie 1942, a fost emisă și o *Instrucțiune privind procedura de colectare, reparare și folosire a uniformelor, încălțămintei și echipamentului soldaților uciși*⁴²². În contextul scăderii producției, datorită restrângerii activității și trimerii forței de muncă pe front, autoritățile sovietice solicită ajutorul populației pentru a se recupera cât mai multe materii prime, precum metal, hârtie, cârpe, cauciuc, grăsimi, calificând aceste activități ca o chestiune de patriotism. Au fost în acest sens chiar și inventate mesaje și sloganuri, cum ar fi cel de genul „Reciclați pentru victorie!”

Colectarea și prelucrarea materialelor secundare continuă a fi dezvoltată și în anii postbelici. Gestionarea colectării și procesării deșeurilor (precum și conservarea resurselor în general) se efectua la nivelul întregii URSS de către unități speciale ale Comisiei de Stat de Planificare și ale Comitetului de Stat pentru Aprovizionare - numite „Soyuzglavvtorsyrie”. În 1980 aceasta instituție a fost transformată în Direcția Principală „Soyuzglavvtorresursy”, funcționând până în 1988⁴²³. Din 1976 acestei structuri i s-a permis să folosească 90% profituri din vânzarea materiilor prime secundare recoltate pentru dezvoltarea bazei sale materiale, fapt ce i-a permis ca în 1976–1985 să construiască și să pună în funcțiune un număr mare de birouri de achiziții și de producție, să construiască fabrici de țesături, uzine de prelucrare a polimerilor secundare, fabrici pentru producția de carton din deșeuri de hârtie, spații moderne de depozitare etc. În anii 80 ai sec. trecut în cadrul acestei asociații, pe tot cuprinsul URSS, inclusiv și în RM existau 527 de întreprinderi de procesare a deșeurilor și 5677 puncte de colectare pentru recoltare materii prime secundare de la populație⁴²⁴.

Crearea unei astfel de infrastructuri a permis ca către anul 1980 rata medie de colectare a deșeurilor de hârtie în să ajungă cifra de 59%, a deșeurilor textile - de 51%, de oase - 43%, cauciucuri uzate 31%⁴²⁵. Printre republicile cu cele mai mari performanțe în domeniu era Estonia,

⁴²² Ляпунов, К. *Back in the USSR. Как в СССР обращались с отходами.* Op. cit.

⁴²³ 26-30.pdf (irk.ru)

⁴²⁴ Боравский, Б. В. *Использование вторичных материальных ресурсов в России: прошлое, настоящее и будущее.* Op. cit.

⁴²⁵ *Технико-экономические показатели работы заготовительных организаций - Вторичные материальные ресурсы* - Статьи | Отходы.Ру (waste.ru)

unde până la 78% din materialele textile secundare erau recoltate, RSSM - având la același capitol 77%, și Azerbaidjan - cu cifra de 67%.

Printre cele mai mari succese în colectarea resurselor secundare au fost atinse în domeniul colectării maculaturei. În acest proces erau antrenați, de rând cu organizațiile și întreprinderile, persoanele fizice și - elevii. Anume elevii colectau reviste vechi, caiete, ziare etc., din apartamentele lor și ale vecinilor. Mai mult ca atât, din anii 70 ai sec. trecut, fiecare elev avea sarcina de a colecta anual și a preda până la 15-20 kg de deșeuri de hârtie, pentru ce școala primea compesări financiare de până la 20 de copeici pentru un kilogram de maculatură⁴²⁶. De asemenea, în acest răstimp, se desfășurau concursuri între clase și școli cine va colecta mai multă maculatură. Colectarea maculaturii avea și un scop educativ pentru elevi -, astfel lor se explica faptul că, este necesar de a avea grijă de natură și că, cu cât mai multă maculatură se colectează, cu atât mai mulți copaci vor rămâne în viață.

Pentru adulți, în 1974, a fost început un experiment interesant: pentru 20 kg de hârtie colectată se emiteau cupoane pentru cumpărarea noilor cărți rare ale autorilor străini - Jules Verne, Simenon, Conan Doyle, Dumas, Jack London, Jules Verne, Mine Reed sau Cooper. În anii 80, în timpul campaniei de schimb de deșeuri de hârtie pentru cărți, statul a publicat 117 titluri de cărți, cu un tiraj total de peste 130 de milioane de exemplare. Respectiv, au fost colectate în schimb circa 2,6 milioane de tone de maculatură, aducând beneficii economice foarte mari⁴²⁷. Un alt motiv pentru care s-a colectat o cantitate atât de mare de maculatură era și faptul că, o mare parte din populație preda în calitate de maculatură cărțile ideologice - clasicilor marxism-leninismului sau a liderilor comuniști, care se editau excesiv și se prafuiau pe diferite rafturi. Anume acestea, în mare parte, și erau predate ca maculatură, oferind posibilitatea de a procura cărți noi interesante ale scriitorilor de peste hotare⁴²⁸.

Anume colectarea maculaturii din anii 80 în fosta URSS a fost domeniul cu cele mai mari succese în resursele secundare. Până la începutul anilor 1980 peste 22% din toată hârtia și cartonul din URSS erau produse din materiale reciclate.

Un alt domeniu care a obținut mari succese în colectarea resurselor secundare, a fost colectarea materialelor din sticlă. În acest caz,

⁴²⁶ Când a început URSS să sorteze gunoiul pentru prima dată? Op. cit.

⁴²⁷ Idem.

⁴²⁸ Ляпунов, К. *Back in the USSR. Как в СССР обращались с отходами*. Op. cit.

necesitatea și stimulentele colectării lor țineau, nu atât de grija față de materia primă sau față de natură sau de prevenire a poluării mediului, cât de simpla incapacitate a fostei URSS de a produce aceste produse la nivelul necesar. Pentru a motiva predarea materialelor din sticlă, în URSS, a fost introdusă plata pentru cei care le predau la punctele de primire, special create. Respectiv, populația colecta și preda sticle uzate la aceste puncte, deoarece afacerea era profitabilă. O sticlă de jumătate de litru de apă minerală în anul 1961 costă 12 copeici, iar în 1977 - 20, în timp ce conținutul său este de numai 10 copeici. O sticlă de lapte sau chefir costă 15 copeici în timp ce prețul de chefir - numai 15-20. O foarte largă răspândire a fost practica predării sticlelor de bere la magazine, cu posibilitatea de a procura sticle cu bere, care erau un deficit permanent (o sticlă de bere costa 37 de copeici, în timp ce una goală – inițial 12, apoi 20 copeici).

Un alt tip de materie primă secundară, care a fost sortată pe scară largă până în anii 1980, a fost fierul vechi. Metalurgia a fost considerată o ramură importantă a economiei sovietice, astfel încât instituțiile statului au fost obligate să îndeplinească planuri anuale, stabilite pentru livrarea fierului vechi către organizații speciale - Vtorchermet și Vtortsvetmet. Neîndeplinirea planurilor era penalizată atât prin lipsirea de premii anuale sau chiar prin aplicarea muștrărilor personale.

Practica managementul deșeurilor în RSSM. După cel de-al Doilea Război Mondial, în orașele mai mari din Moldova, încep a fi reconstituite serviciile comunale, care aveau responsabilitatea de a colecta deșeurile solide și de a le transporta la gropile și poligoanele de deșeuri, stabilite de autoritățile municipale în afara orașelor. Treptat, astfel de servicii sunt create pentru majoritatea localităților mai mari din republică, iar apoi acestea sunt dotate cu echipament special și mijloace de transportare, trecându-se de la căruțele cu cai, la camioane puternice, iar apoi și la autobasculante moderne. Către anii 70-80, încep deja a fi proiectate și construite și noi poligoane de deșeuri, ținându-se cont de noile cerințe ale securității ecologice, de prevenire a poluării mediului, și în particular, a apelor uzate, a levigatului.

În anul 1945, conform ordinului Comisariatului popular de servicii comunale al RSSM, în baza trustului „Sanocistca”, este creată întreprinderea municipală din or. Chișinău „Autosalubritate”. Pe atunci trustul era format din 40 de lucrători, care evacua deșeurile cu 14 căruțe la periferia orașului. Treptat aceasta întreprindere este dotată cu

noi echipamente și mijloace de transport, trecând la evacuarea deșeurilor de la cea manuală la cea mecanizată. În acea perioadă au și apărut autospecialele de marca ZIL-5, GAZ AA, GAZ – 51.

Deja către anii 70-80, devine clar că pentru depozitarea deșeurilor orașului este nevoie de construcția unui nou poligon, construit în baza cerințelor de asigurare a securității ecologice. În acest scop, în perioada 1984-1987, conform standardelor sovietice a fost proiectat, iar apoi în anii 1987-1991 construit poligonul de deșeuri din Țințăreni (raionul Anenii Noi), cu o suprafață de aproximativ 25 ha, fiind situat la aproximativ 30 km la Sud-Est de Chișinău și la 5 km de satele Crețoaia și Țințăreni. Acesta este calificat drept un poligon tehnic, neîndeplinind toate cerințele care ar permite să fie calificat și ca poligon sanitar - el nu este acoperit cu un strat de sol impermeabil, iar levigatul/apelul uzate continuă să se scurgă, nefiind colectate și purificate. Deși riscul de contaminare a apelor subterane este considerat minim, întrucât poligonul este amplasat pe un strat de argilă, el are instalate puțuri de monitorizare a apelor subterane pentru a putea monitoriza procesele de poluare a apelor subterane.

Un alt poligon de proporții pentru depozitarea deșeurilor menajere, cel din or. Bălți, a fost construit și funcționează din anul 1972, fiind amplasat pe un teren predispus alunecărilor. La acest poligon, care și-a depășit capacitatea deja către 1990, erau aruncate practic toate deșeurile orașanești, inclusiv cele toxice. În acest răstimp acolo s-au acumulat circa 3 milioane tone de deșeuri industriale și menajere. Apele uzate de la gunoiste, nefiind colectate, se deversă direct în apele r. Ciulucul Mare.

În general, către finele anilor 80, în RSSM fuseseră construite și funcționau circa 70 de poligoane de deșeuri orașanești (cu o suprafață totală estimată a fi între 100 și 140 ha) și peste 1.300 de poligoane/gropi de gunoi în sate. Majoritatea acestora (mai mult de 50%) nu erau autorizate de organele de mediu și sanitare și nu corespundeau cerințelor ecologice, în special cele din zonele rurale. În plus, în republică se atesta și un număr foarte mare de gropi de gunoi neautorizate, care poluau și continuă să polueze mediul înconjurător. Numai în jurul or. Chișinău, în acest timp erau identificate șapte terenuri de deșeuri neautorizate în diferite părți ale orașului, cu o suprafață cuprinsă între 0,5 și 2 ha fiecare. Mai mult ca atât, deja către anii 90 pentru, cel puțin, 30% din gropi de gunoi, volumul deșeurilor depășea capacitatea lor (Bălți, Soroca Ungeni, Hâncești, Edineț etc.). În același timp, construcția de noi poligoane a deșeurilor a fost oprită din cauza unei combinații de factori precum

densitatea mare a populației, standardele stricte sanitare și de mediu și costurile majore în lipsa de resurse financiare necesare.

Până în anii 90, dar și actual în RM așa și nu a fost construit poligoane speciale pentru deșeurile toxice, și asta în contextul când volumul lor în anii 70-80 era în permanentă creștere. Deșeurile toxice erau depozitate nemijlocit pe terenurile întreprinderilor, în așteptarea soluțiilor tehnice de neutralizare a lor. Majoritatea lor pe parcurs au fost aruncate în mod neoficial la poligoanele de deșeuri comunale, fiind amestecate cu deșeurile menajere.

Date privind colectarea resurselor secundare în RM în perioada socialistă sunt destul de puține și se referă la anii de după 80 ai secolului trecut (1985-1989). Instituția responsabilă în domeniu în acel timp a fost Compania „Moldovaresource”, care organiza colectarea tuturor materialelor secundare reutilizabile. Unele categorii de deșeuri erau colectate de întreprinderile specializate și livrate fabricilor de sticlă și carton sau fabricilor de prelucrare a plasticului („Chișinău-plast”, „Uniplast”). Trebuie de specificat că, în a doua jumătate a anilor 80, orașul Bălți a fost selectat ca un oraș experimental pentru fosta URSS pentru a testa crearea și funcționarea unui sistem integrat de colectare a maculaturii⁴²⁹. Conform documentației de proiect, pentru toată URSS, se preconiza ca crearea a astfel de sisteme orășanești va putea asigura o economie a hârtiei la nivelul de 60 milioane ruble anual. Implementarea acestui experiment a început în anul 1987, focusându-se, inițial, asupra organizării unei companii de conștientizare masivă, atât pentru elevi și tineri dar și pentru lucrătorii de la diferite întreprinderi. O altă companie importantă a fost furnizarea către populație a pachetelor de polietilenă și a containerelor pentru colectarea și depozitarea maculaturei. În acest scop, fuses create și angajate echipe speciale, menite de a colecta maculatura și a o transporta la punctele de recepție. Totul însă a fost stopat către anul 1991, în vîltoarea evenimentelor colapsului fostei URSS.

2.9.5. Managementul deșeurilor solide după obținerea independenței țării noastre

Reglementările în domeniu. După 1991, dar mai cu seamă odată cu noua orientare politică a RM de integrare europeană, baza reglementărilor în domeniul capătă o dezvoltare veertiginoasă, devenind destul de complexă și, în linii mari, alineată la performanțelor internaționale.

⁴²⁹ <https://locals.md/2020/80-beltsy-recycle/>

Una din primele legi în domeniu este *Legea cu privire la resursele secundare*, adoptată în anul 1996⁴³⁰ și care, prevede utilizarea maximală a deșeurilor prin stimularea activității în domeniul reciclării lor.

În anul următor este adoptată legea specială pentru acest domeniu - *Legea privind deșeurile de producție și menajere*⁴³¹. Ea conținea capitole de fond privind toate aspectele domeniului deșeurilor: (a) competențele în domeniu; (b) înregistrarea și planificarea în manipularea deșeurilor; (c) controlul, monitorizarea, înregistrarea deșeurilor și programarea utilizării acestora; (d) cerințele privind protecția mediului; (e) finanțarea și stimulentele economice; (f) încălcări și responsabilități pentru generarea, utilizarea, tratarea și eliminarea deșeurilor. În conformitate cu prevederile acestei legi, incinerarea deșeurilor de orice origine a fost interzisă. În 2002-2004, ca parte a implementării prevederilor acestei legi dar și a Convenției de la Basel, ratificată de RM încă în 1998, a fost creat un *sistem național de inventariere și raportare a deșeurilor*.⁴³² În baza acestei legi, în anul 2001, este aprobat și „*Regulamentului privind gestionarea deșeurilor medicale*”⁴³³, care stipulează procedurile și cerințele conform cărora se colectează, ambalează, depozitează temporar, transportă și neutralizează deșeurile medicale.

În 2016 este adoptată o nouă *lege privind deșeurile*, deja armonizată cu cerințele UE (transpunând Directiva 2008/98/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008) privind deșeurile și ale unui șir de tratate internaționale parte cărora este RM⁴³⁴. Ea stabilește modalități foarte clare și stricte de eliminare a deșeurilor în mediul înconjurător – prin înhumarea deșeurilor neutralizate, care nu pot fi valorificate, sau prin incinerare, introducând în legislația națională noțiunea de responsabilitate extinsă a producătorului, conform căruia producătorul produselor (inclusiv importatorul), va avea obligația să asigure gestionarea ulterioară a deșeurilor generate în urmă utilizării respectivelor produse. Acest lucru include și acceptarea obligatorie a produselor returnate și asumarea răspunderii financiare pentru activitățile de gestionare a deșeurilor rezultate din produsele respective. Mai mult ca atât, producătorul trebuie să asigure operațiunea de tratare

⁴³⁰ *Legea cu privire la resursele materiale secundare nr. 787-XIII din 26 martie 1996*. În: Monitorul Oficial, 1996, nr. 31, art. 319.

⁴³¹ *Legea privind deșeurile de producție și menajere, nr. 1347 din 09.10. 1997*.

⁴³² Moldova-CR-RUS-2.3.pdf (ihpa.info)

⁴³³ *Hotărârea Medicului Sanitar Șef a RM nr. 05-00 din 14 decembrie 2001 cu privire la aprobarea și implementarea „Regulamentului privind gestionarea deșeurilor medicale”*. HMS05-00/2001 (legis.md)

⁴³⁴ *Legea nr. 209 din 29.07.2016 privind deșeurile*.

a deșeurilor prin mijloace proprii sau prin alocarea acestei operațiuni unui agent, unei unități sau întreprinderi, care desfășoară activități de tratare a deșeurilor sau unei unități publice sau private de colectare a deșeurilor.

Este important de menționat faptul că legea dată are un șir de anexe care detaliază cerințele și noțiunile noțiunilor de bază cuprinse în ea. Mai mult ca atât, pe parcursul următorilor ani, ea a fost complementată cu mai multe regulamente, în care sunt prescrise în detaliu toate procedurile de manipulare și nimicire a diferitor categorii de deșeuri, specificate în lege: (I) *privind deșeurile și echipamentele electrice și electronice*⁴³⁵; (II) *privind gestionarea deșeurilor rezultate din activitatea medicală*⁴³⁶; (III) *cu privire la ținerea evidenței și transmiterea datelor și informațiilor despre deșeuri și gestionarea acestora*⁴³⁷; (IV) *pentru aprobarea Listei deșeurilor*⁴³⁸; (V) *cu privire la Registrul național al emisiilor și al transferului de poluanți*⁴³⁹; (VI) *privind gestionarea bateriilor și acumulatorilor și deșeurilor de baterii și acumulatori*⁴⁴⁰; (VII) *pentru aprobarea Regulamentului privind ambalajele și deșeurile de ambalaje*⁴⁴¹; (VIII) *pentru aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul produselor chimice plasate pe piața RM”*⁴⁴².

Ulterior, în anul 2022, a fost elaborat și un *Regulament special privind gestionarea anvelopelor uzate*⁴⁴³, care stabilește cerințele privind colectarea, reutilizarea, refolosirea ca atare, reșaparea, precum și valorificarea energetică și/sau reciclarea anvelopelor uzate. Conform prevederilor legii privind deșeurile și a acestui regulament, producătorii, distribuitorii, consumatorii și agenții economici implicați în gestionarea anvelopelor uzate, sunt obligați să întreprindă măsurile prevăzute în

⁴³⁵ *Regulamentul privind deșeurile și echipamentele electrice și electronice* Hotărârea GRM nr. 212 din 7 martie 2018.

⁴³⁶ *Hotărârea Guvernului nr. 696 din 11.07.2018 pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind gestionarea deșeurilor rezultate din activitatea medicală.*

⁴³⁷ *Hotărârea Guvernului nr. 501 din 29.05.2018 cu privire la ținerea evidenței și transmiterea datelor și informațiilor despre deșeuri și gestionarea acestora.*

⁴³⁸ *Hotărârea Guvernului nr. 99 din 30.01.2018 pentru aprobarea Listei deșeurilor.*

⁴³⁹ *Hotărârea Guvernului nr. 373 din 24.04.2018 cu privire la Registrul național al emisiilor și al transferului de poluanți.*

⁴⁴⁰ *Hotărârea Guvernului nr. 586 din 31.07.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind gestionarea bateriilor și acumulatorilor și deșeurilor de baterii și acumulatori.*

⁴⁴¹ *Hotărârea Guvernului nr. 561 din 31.07.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind ambalajele și deșeurile de ambalaje.*

⁴⁴² *Hotărârea Guvernului Nr. 535/2020 pentru aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul produselor chimice plasate pe piața Republicii Moldova”.*

⁴⁴³ *Hotărârea Guvernului nr. 610 din 01.09.2022 privind gestionarea anvelopelor uzate.*

Regulament în scopul optimizării colectării separate a anvelopelor uzate.

Pe parcursul independenței RM a reușit să formuleze și să adopte și câteva Programe naționale în domeniu. Primul astfel de Program a fost aprobat încă în anul 2000 - *Programul Național de valorificare a deșeurilor de producție și menajere*⁴⁴⁴. După cum se specifică în acest document, obiectivele lui constau în valorificarea și neutralizarea deșeurilor existente; minimizarea generării deșeurilor; excluderea din utilizare a materiei prime toxice; micșorarea volumului și toxicității deșeurilor până la eliminarea lor din procesele tehnologice; introducerea colectării separate a deșeurilor menajere; implementarea metodelor de colectare separată a deșeurilor menajere; ș.a. Dificultățile de ordin economic dar și problemele instabilității social-politice din republică, a contribuit la faptul că, acest Program a rămas nerealizat. În acest context și ținând cont de continua poluare a mediului cu deșeuri, s-a găsit de cuviință de a adopta un nou document politic în domeniu.

În anul 2013 este adoptată *Strategia de gestionare a deșeurilor* în RM pentru anii 2013-2027⁴⁴⁵, care, în mare parte, se bazează pe abordările și cerințele UE în domeniu și promovează abordarea regională în planificarea gestionării deșeurilor, care este esențială atât pentru atragerea investițiilor necesare, cât și pentru asigurarea recuperării costurilor mari alocate pentru implementarea ei.

Strategia specifică cele 8 regiuni ale managementului deșeurilor, care au fost selectate în baza unui șir de criterii: așezarea geografică, dezvoltarea economică, existența drumurilor de acces, condițiile pedologice și hidrogeologice, numărul populației etc. Suplimentar, Strategia conține un șir de prevederi privind obiectivele concrete ce urmează a fi atinse cu referire la unele deșeuri specifice. Ea prevede și creșterea cantității de deșeuri reciclate și valorificate cu 20-30% către anul 2025; reducerea cantității de deșeuri biodegradabile depozitate; construcția a opt depozite de Deșeuri Menajere Solide și două uzine de tratare mecanico-biologică în municipiile Chișinău și Bălți; recultivarea a cel puțin 50% din numărul de depozite neconforme până în anul 2027 ș.a.

Această Strategie urmează a fi reactualizată, pentru ce MM a inițiat elaborarea unui nou Program Național pentru gestionarea deșeurilor pentru anii 2022-2027⁴⁴⁶, elaborat în perioada 2021-2023, care

⁴⁴⁴ Hotărârea Guvernului nr. 606 din 28.06.2000 privind Programul Național de valorificare a deșeurilor de producție și menajere.

⁴⁴⁵ Hotărârea Guvernului nr. 248 din 10.04.2013 privind Strategia de gestionare a deșeurilor în RM pentru anii 2013-2027.

⁴⁴⁶ Program Național pentru gestionarea deșeurilor pentru anii 2022-2027. Ministerul Mediului | Guvernul Republicii Moldova (gov.md)

actual este în proces de consultare publică. În corespundere cu acest plan, autoritățile centrale consideră necesară luarea de măsuri pentru a reduce deșeurile de plastic și a recupera valoarea economică a acestora, în detrimentul costurilor mari, rezultate din eliminare și arderea lor neconformă.

Activitățile practice. La finele anilor 80 - începutul anilor 90, în RM anual se produceau circa 40 mln tone deseuri, dintre care 25 mln tone solide. În același timp, pe parcursul primului deceniu de după independență, datorită instabilității politice, a dificultăților economice dar și a faptului că acest volum de deșeuri a manifestat o reducere esențială, problema dată a rămas în afara atenției GRM. Din cele expuse mai sus, vedem că, numai spre finele anilor 90, apar primele reglementări în domeniu, în timp ce finanțarea activităților respective s-a diminuat constant. Povara finanțării activităților managementului deșeurilor a fost pusă practic în totalitatea sa pe umerii agenților economici privați și a municipiilor.

Până la finele anilor 1990 a apărut un număr mare de întreprinderi moi, mai mult de proporții mici, care nu și-au creat sistemele sale de depozitare și management al deșeurilor, acestea fiind transportate autortizat și neutortizat la depozitele orășanești de deșeuri care și-au depășit capacitatea lor. În plus deșeurile de producție erau transportate și îngropate la aceste depozite fără nicio sortare și tratare specială, fapt ce contribuia la o poluare a mediului. Mai mult ca atât, practic, pe tot parcursul de după independență, depozitele orășanești de deșeuri nu au fost, și în mare parte continuă a fi exploatate necorespunzător: nu se compactează și nu se acoperă periodic cu materiale inerte în vederea prevenirii incendiilor, a răspândirii mirosurilor neplăcute; nu există un control strict al calității și cantității deșeurilor care sunt evacuate de la depozit; nu există facilități pentru recuperarea biogazului produs sau pentru recuperarea/tratarea filtratului; drumurile de acces spre depozite și în interiorul acestora nu sunt întreținute, mijloacele de transport nu sunt spălate la ieșirea de la depozite; depozitele nu dispun de împrejmuire, cu intrare corespunzătoare și panouri de avertizare. În plus, putem afirma că, un volum impunător de deșeuri solide sunt ilegal aruncate în jurul așezărilor umane, de-a lungul drumurilor, râpelor, fâșiilor de pădure etc. Pentru menținerea și amenajarea depozitelor de deșeuri, în afara cheltuielilor municipale ce tineau de activitățile operaționale ale acestora se alocuau resurse minimale, spre exemplu, în raportul IES pentru anul 2009, se specifică că, pentru amenajarea gunoiștilor,

sporirea capacităților de colectare și transportare a deșeurilor menajere solide, din FEN au fost finanțate 11 proiecte în sumă de numai 5.8 mln lei.

Printre problemele majore din sector rămâne a fi problema lipsei unui depozit special pentru deșeurile toxice, în prim plan, a celor galvanice, cât și a tehnologiilor eficiente de tratare a lor. În lipsa acestora, aceste deșeuri rămân a fi depozitate pe teritoriul întreprinderilor. Catre finele anilor 90 ai secolului trecut, în republică fusese acumulate circa 1000 tone de deșeuri galvanice. Parțial acestea au fost tratate, folosindu-se metodele regenerative, fără schimbarea compoziției lor chimice (cu reagenți), și tratarea chimică a lor. În rezultat volumul acestora s-a redus, actual fiind în jurul de circa 200 tone. O altă problemă importantă rămâne a fi și nesoluționarea recilării sau neutralizării a tuburilor luminescente uzate și excluderii poluării mediului cu mercur. În marea majoritate tuburile uzate sunt acumulate pe teritoriul întreprinderilor, iar deseori sunt eliminate în containere alături de deșeurile menajere. Conform unor estimări, anual sunt importate și comercializate circa 450 mii bucăți, fiecare tub conținând 0,014 gr. de Hg. Conform datelor IES, actualmente la întreprinderi sunt depozitate circa 235 mii bucăți de aceste tuburi.

Un alt aspect negativ al gestionării deșeurilor solide îl reprezintă faptul că, multe materiale reciclabile și utile sunt depozitate împreună cu cele nereciclabile, astfel pierzându-se o mare parte a potențialului lor util (hârtie, sticlă, metale, materiale plastice). Fiind amestecate și contaminate din punct de vedere chimic și biologic, recuperarea lor este dificilă. Acest lucru se explică, atât prin lipsa infrastructurii de colectare separată și de sortare în cele mai multe zone ale țării, respectiv lipsa capacităților de reciclare pentru anumite tipuri de materiale, cum ar fi deșeurile electrice și electronice), dar și economică (lipsa unor instrumente financiare care să stimuleze sau să oblige operatorii de salubritate să livreze deșeurile colectate către instalații de tratare/valorificare și nu către eliminare)⁴⁴⁷. Din cele 697,7 mii tone de deșeuri municipale colectate în anul 2020 - 657,8 mii tone sunt deșeurile municipale amestecate. Din acestea, numai 4,7% reprezintă deșeurile municipale colectate separat⁴⁴⁸.

Utilizarea deșeurilor în țară continua să rămână la un nivel foarte

⁴⁴⁷ *Economia circulară: colectarea deșeurilor*: Ghid informativ / Victoria Iordachi, Viorica Popa, Nicolae Popa; redactor științific: Rodica Perciun; Institutul Național de Cercetări Economice, Ministerul Educației și Cercetării. – Ed. 1-a. – Chișinău: INCE, 2022.

⁴⁴⁸ *Gestionarea deșeurilor în RM în anul 2020*. Agenția de Mediu (gov.md)

scăzut. Cea mai mare cantitate de deșeuri utilizate a fost înregistrată în 2010 - 1,4 mil. tone de deșeuri. Posterior, între 2011 și 2019, cantitatea de deșeuri utilizate a variat între 300 și 700 mii tone. Totodată, raportul dintre deșeurile utilizate și deșeurile de producție a avut cea mai mare valoare, de 77,1%, în 2010. Între 2011 și 2019 acest raport a oscilat între 19-44%⁴⁴⁹. Conform datelor prezentate în proiectul „Programului național pentru gestionarea deșeurilor pentru anii 2022-2027” sunt prezentate anumite informații privind rata de reciclare a unor categorii de deșeuri municipale - în 2018 rata de reciclare a deșeurilor de plastic a constituit 4,1%, iar rata de reciclare pentru deșeurile din hârtie a reprezentat - doar 7,7%. O rată mai înaltă a reciclării a fost în cazul deșeurilor din sticlă care s-a majorat de la 35,1% în 2018 până la 41,5% în 2019.

Deși în RM există practica reciclării deșeurilor din plastic, proporțiile acestor activități rămân a fi destul de modeste. Potrivit datelor raportate Agenției de Mediu de către agenții economici, în anul 2020 au fost valorificate 307,0 mii tone de deșeuri. În acest an au fost colectate 11,5 mii tone de ambalaje materiale plastice, sau în creștere cu 46% față de 2019, iar în 2021 - 2 mii tone, de aproape 6 ori mai puțin decât în anul 2020⁴⁵⁰. Situația este similară și în cazul valorificării deșeurilor de ambalaje (16,14 mii tone valorificate în 2020 comparativ cu 1,97 mii tone în 2021). Din totalul de deșeuri de ambalaje valorificate circa 44% reprezintă deșeurile din ambalaje plastice și 36% revin deșeurilor din sticlă. În același timp, în anul 2021, în RM numai 3% din deșeurile din plastic au fost reciclate, rata de reciclare medie a acestui tip de deșeu pentru ultimii trei ani fiind de doar 7%. Totodată, restul de peste 90% din deșeurile din plastic, care nu sunt reciclate, ajung la gropile comune de gunoi, care, în mare parte, sunt neautorizate, și nu corespund cerințelor ecologice, astfel că, în procesul de descompunere a acestor deșeuri, are loc poluarea mediului. Cantitatea cea mai mare de deșeuri valorificate revine deșeurilor din agricultură, horticultură, precum și din prepararea și prelucrarea alimentelor - 232,1 mii tone⁴⁵¹.

O situație mai favorabilă ține de reciclarea uleiurilor și lubrifianțelor - circa 9-11 mii tone anual sunt reciclate și utilizate, sau în jurul de 50%. Cu referire la alte deșeuri specifice (acumulatori și bateriile, cauciucuri uzate și deșeurile de echipamente electrice și

⁴⁴⁹ EU4Environment (2021), *Spre o transformare verde a Republicii Moldova: Analiza situației din 2022. Monitorizarea progresului în baza indicatorilor creșterii verzi ai OCDE.* – P. 42.

⁴⁵⁰ „Studiu privind deșeurile din plastic în Republica Moldova”. pdf (e-circular.org)

⁴⁵¹ *Gestionarea deșeurilor în RM în anul 2020.* Agenția de Mediu (gov.md)

electronice), actual nu există o statistică bine elaborată, datorită, în primul rând, lipsei în trecut a reglementărilor în domeniu. Se așteaptă că, odată cu punerea în aplicație a Legii privind deșeurile dar mai cu seamă a Regulamentelor pentru aceste tipuri de deșeuri, situația se va schimba pozitiv, fiind atrase și noi resurse investiționale.

Conform „Anuarului Inspectoratului pentru Protecția Mediului pentru anul 2021”, actual sunt în funcțiune 1136 depozite de deșeuri cu suprafața de 1276,67 ha. Circa 3/4 din aceste depozite nu corespund cerințelor sanitare și ecologice, respectiv nu este cunoscut nici volumul deșeurilor menajere, acumulate din momentul funcționării acestora. Pentru anul 2018 s-a estimat că doar 42,8% din populație era conectată la serviciile de colectare a deșeurilor municipale, comparativ cu 34,8% în 2014, ceea ce reprezintă o creștere de 8 puncte procentuale. Către anul 2023 la nivel de țară erau organizate și funcționau 187 de servicii specializate în colectarea și eliminarea deșeurilor (53 servicii în sectorul urban și 134 servicii în sectorul rural). Deșeurile menajere municipale sunt acoperite de servicii specializate de colectare a deșeurilor doar în mărime de 60% - 90%, în timp ce în majoritatea localităților rurale deșeurile respective sunt aruncate fără autorizație. În total, numai 296 localități rurale beneficiază de servicii de colectare a deșeurilor municipale. După 1991 începe a se dezvolta și industria privată de prelucrare a deșeurilor, care capătă o creștere semnificativă, odată cu adoptarea legii privind deșeurilor din 2016 și introducerea responsabilității producătorului în domeniu. Astfel pe parcursul anului 2021 în RM au activat 143 agenți economici care dețin autorizații de mediu pentru gestionarea și procesarea deșeurilor.

În conformitate cu *Strategia Națională de Gestionare a Deșeurilor* și cu *Planurile Regionale de Gestionare a Deșeurilor*, autoritățile locale trebuie să deruleze programe de investiții care să includă etape de implementare a unui sistem de management integrat, Prevenire, Colectare și Colectare Selectivă, Valorificare și Reciclare, Tratare și Eliminare, în paralel cu închiderea depozitelor de deșeuri neconforme. În realitate însă, cu excepția unui număr redus de municipalități, astfel de activități sau se află la etapa incipientă de implementare sau așa și nu sunt întreprinse.

În ultimii ani, odată cu creșterea finanțării internaționale situația în domeniul managementului deșeurilor solide începe a se schimba esențial. În 2023 BERD oferă guvernului RM un împrumut de 68,1 milioane euro pentru a finanța investiții critice în infrastructura sa de

gestionare a deșeurilor solide și pentru a aborda provocările stringente de mediu⁴⁵². Împrumutul face parte dintr-un pachet de finanțare mai larg, BEI oferind un credit suplimentar de 25 de milioane euro, precum și granturi de investiții de la donatori internaționali. Acesta este unul din investițiile majore din sectorul managementului deșeurilor solide din Moldova, care implică mai multe regiuni și constituie un pas important către o soluție durabilă pentru serviciile de management al deșeurilor solide. El va finanța achiziționarea echipamentelor de colectare și transfer a deșeurilor, cum ar fi containere de deșeuri și vehicule de colectare, precum și construcția de infrastructură de eliminare și tratare a deșeurilor solide, cum ar fi depozitele de gunoi și instalațiile de sortare și tratare a materialelor.

Prima tranșă a acestui credit de circa 19,48 mln euro va fi alocată pentru gestionarea deșeurilor în trei raioane din RM (Nisporeni, Ungheni și Călărași), unde locuiesc 185 000 de persoane. Acesta este primul proiect de gestionare a deșeurilor solide din țară destinat mai multor regiuni și presupune finanțarea achiziționării echipamentelor pentru colectarea și transportarea deșeurilor, precum containere pentru deșeuri și vehicule de colectare⁴⁵³. În plus, proiectul prevede finanțarea construcțiilor de infrastructură de sortare și tratare a deșeurilor solide, cum ar fi: (I) depozite de deșeuri; (II) instalații de sortare și tratare a materialelor.

Realizarea acestei prime tranșe va permite crearea unui sistem regional consolidat de management al deșeurilor solide în raioanele participante. Se așteaptă ca acesta să servească drept model pentru un sistem durabil de gestionare a deșeurilor solide în întreaga țară. El propune de a fi realizate mai multe activități, printre care procurarea de containere pentru colectarea deșeurilor din poartă în poartă, construcția stațiilor de sortare și de compostare în s. Florițoaia Veche, raionul Ungheni, construcția stațiilor de transfer al deșeurilor, precum și lichidarea gunoiștii neautorizate din s. Nișcani și a gropii de gunoi din or. Nisporeni.

Un alt proiect al BERD este cel care va susține serviciul orășnesc al managementului deșeurilor - Regia „Autosalubritate”⁴⁵⁴. Anual Regia colectează în jur de 2,2 milioane tone de deșeuri (circa 6000 tone zilnic). Din acestea, în jur de 60% sunt deșeuri organice, iar restul 40%, sunt de origine neorganică. 25% din totalul de deșeuri sunt potențial reciclabile.

⁴⁵² *Moldova Solid Waste Project (ebrd.com)*

⁴⁵³ *Better solid waste infrastructure for Moldova (ebrd.com)*

⁴⁵⁴ *Green Cities: Chisinau Solid Waste (ebrd.com)*

Marea majoritate a deșeurilor solide sortate și reciclate sunt exportate și nu sunt reutilizate în circuitul economic național⁴⁵⁵. Volumul proiectului BERD este de circa de 9 milioane EUR, fiind complementat cu un grant de la BEI în valoare de 5 milioane EUR. Proiectul va finanța investiții prioritare în sistemul de eliminare a deșeurilor solide a or. Chișinău, care, printre altele, vor include reabilitarea depozitului de deșeuri existent al orașului și modernizarea la conformitatea cu UE. Proiectul va finanța, de asemenea, și eficientizarea funcționării depozitului de gunoi de lângă s. Țânțăteni.

Este important de consemnat faptul că, acest proiect este menit să soluționeze conflictul de lungă durată dintre municipalitate și locuitorii s. Țânțăreni, care mai mulți ani au protestat împotriva funcționării acestui depozit. Din cauza plângerilor cetățenilor privind presupusa poluare a apelor subterane, depozitul de la Țânțăreni și-a încetat activitatea în 2010, iar operațiunile de depozitare acolo au fost reluate numai în 2017. Conform studiului de fezabilitate, durata de viață estimată a acestui depozit este datată cu decembrie 2032.

Un alt proiect important în domeniu a fost semnat de către Regia Autosalubritate și Compania „ABS Recyckling”, care deține o uzină de sortare pentru următoarele tipuri de deșeuri, plastic, carton, hârtie, sticla, metale feroase și neferoase (ex: fier, aluminiu); electrocasnice, lemn, inclusiv mobilă uzată). Conform proiectului acestei companii anual î-i vor fi transmise spre sortare cca 190 000 tone deșeuri⁴⁵⁶, ceea ce va permite reciclarea a peste 10% din masa deșeurilor (peste 19 000 tone) sau cca 40/45% din volumul total al deșeurilor colectate de Regie.

Am putea aduce și alte exemple ce denotă o intensificare a activităților în domeniu în mai multe localități din republică. Spre exemplu, de mai mulți ani a fost realizat un proiect de sortare și reciclare a deșeurilor în or. Fălești⁴⁵⁷. Proiectul denumit „Pas cu pas spre colectarea separată a deșeurilor solide”, inițiat de REC Moldova în colaborare cu partenerii locali, a fost implementat de Consiliul raional Fălești și cofinanțat de UE prin Programul EaPTC Moldova-Ucraina. În rezultatul implementării lui a fost construită o stație de sortare a deșeurilor lângă comuna Călugăr, la 3 kilometri distanță de orașul Fălești, care va deservi 11 sate din zonă, dar și orașul Fălești.

⁴⁵⁵ IPRE propune măsuri de intervenție privind serviciile de gestionare a deșeurilor solide din Chișinău - IPREIPRE

⁴⁵⁶ Un contract între Î.M. Regia „Autosalubritate” și compania „ABS” pentru prestarea serviciilor de sortare a deșeurilor în municipiul Chișinău, semnat. Autoritățile municipale anunță suma acestuia. În: Ziarul de Gardă (zdg.md)

⁴⁵⁷ Deșeurile din raionul Fălești vor fi reciclate într-o nouă stație de sortare | adevarul.ro

Printre proiectele similare în domeniu este și proiectul „Extinderea managementului integrat al deșeurilor solide din orașul Șoldănești în 7 localități din raioanele Șoldănești și Rezina, amplasate în bazinul r. Ciorna”, susținut de către Proiectul finanțat de Guvernul Germaniei „Modernizarea serviciilor publice locale în RM” (MSPL)⁴⁵⁸.

Un proiect în domeniul managementului integrat al deșeurilor solide a fost demarat în anul 2014 în orașele Florești și Ghindești, satele Băhrinești, Prajila, Ghindești, Gura Camencii, care a fost finanțat din sursele Agenției de Dezvoltare Nord⁴⁵⁹. În cadrul acestui proiect s-au amenajat primele platforme de colectare selectivă a deșeurilor, dotate cu recipiente, pentru hârtie, metal și sticlă, iar procesul de colectare, transport, al acestora fiind asigurat de Proiectul a fost administrat de către întreprinderea municipală „Servicii Salubritate Florești”, care a și contribuit, în parteneriat cu autoritățile din 11 localități rurale și urbane, la crearea, extinderea și regionalizarea sistemului consolidat de gestionare a deșeurilor solide. Această practică, are continuitate până în prezent și presupune preluarea gunoiului menajer de la poartă la poartă, din gospodăriile populației și din curți, de la instituții și agenți economici, astfel renunțându-se treptat la platformele de colectare.

2.10. Prevenirea poluării mediului cu substanțe și produse nocive

2.10.1. Dispozitii generale. În general, am putea constata că problema poluării mediului cu substanțe chimice nocive este una relativ nouă pentru domeniul protecției mediului și a apărut pe agenda mai întâi a specialiștilor igienei mediului, odată cu efectele lor nefaste asupra sănătății umane de la începutul anilor 60 ai sec. al XX-lea. Din start, este necesar de precizat ca aceste substanțe sunt create de om și nu pot fi găsite în stare naturală - acestora le mai spun substanțe xenobiotice, care, în timp ce sunt utile pentru om, în diferite scopuri de producere, în contextul când nu sunt folosite, transportate, păstrate, manipulate și distruse conform cerințelor stabilite, prezintă pericole substanțiale pentru sănătatea umană și mediul înconjurător. Mai mult ca atât, aceste substanțe, deseori, sunt foarte persistente, poluând mediul înconjurător și afectând lumea salbatică. Apariția lor ține de prima jumătate a sec. al XX-lea, accelerându-se după cel de-al Doilea Război Mondial, mai cu seamă odată cu producerea substanțelor chimice pentru a combate bolile și vătămătorii culturilor agricole, iar apoi, manifestându-se o „explozie”

⁴⁵⁸ *Imbunatatirea managementului al deșeurilor in raioane.pdf* (odimm.md)

⁴⁵⁹ *Gestionarea deșeurilor în raionul Florești: realități, obstacole și pași de urmat.* În: Observatorul de Nord.

a producerii acestora în diferite sectoare industriale, energie, transport, etc. Actual procesul de producere a substanțelor nocive este în plină desfășurare, continuându-se să fie produse noi astfel de substanțe. În același timp, trebuie de specificat că, în ultimile două decenii, datorită identificării proprietăților acestora și impactului lor potențial negativ, în practica internațională producerea și utilizarea, dar și înhumarea lor sunt destul de strict reglementate, situație caracteristică și pentru RM.

Se știe că, diferite substanțe chimice și pesticidele, cel puțin la scară mică, au fost folosite încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, grecii și romanii antici foloseau arsenicul ca pesticid. Există și dovezi că chinezii au folosit derivați de arsenic ca pesticide, încă din sec. al XVI-lea iar la sfârșitul sec. al XIX-lea, acestea au început să fie utilizați pe scară largă ca insecticide și în Europa și America de Nord. Utilizarea pesticidelor chimice sintetice a început însă mai târziu - în anii 30 ai sec. al XX-lea, iar după cel de-al Doilea Război Mondial, producția și utilizarea lor, deja se efectuează pe scară largă. Acest lucru a dus inițial la creșterea roadei culturilor agricole și, ca urmare, utilizarea pesticidelor și a altor produse agrochimice s-au extins rapid. În același timp, odată cu creșterea utilizării pesticidelor, mulți dăunători au început a se adapta la aceste substanțe. Acest lucru a condiționat majorarea de către fermieri a dozelor de pesticide pentru combaterea lor. Evident că aceasta, a dus la nimicirea nu numai a dăunătorilor dar și a altor specii de insecte, a altor specii benefice. În aceste condiții, cercetătorii inventează noi tipuri de pesticide, care, iarăși, un timp demonstrează o eficacitate sporită, iar apoi – din nou arată ineficiența și provoacă consecințe nefaste ale aplicării lor. O astfel de dezvoltare pe spirală a aplicării acestor substanțe a continuat mult timp, având rezultate foarte negative atât asupra mediului, cât și a sănătății populației.

Pesticidele folosite au distrus microorganismele din sol, care joacă un rol important în furnizarea plantelor cu nutrienții necesari creșterii și dezvoltării. Mai mult ca atât, pesticidele se răspândesc adesea cu curenții de aer, contaminând zonele din apropiere și populații afectate de păsări, mamifere, pești și alte specii faunistice. Infiltrarea pesticidelor în apa de suprafață și apele subterane a început să afecteze sursele de aprovizionare cu apă potabilă. Până la mijlocul anilor 50, apar numeroase studii, care demonstau efectele negative ale aplicării necontrolate a pesticidelor. Aceste date au fost generalizate în anul 1962 de Rachel Carson, care publică celebra sa carte – „*Silent Spring/Primăvara Liniștită*”⁴⁶⁰, care a

⁴⁶⁰ Carson, R.; Spring, S. *Houghton Mifflin Company*. – Boston, 1962.

atras o atenție largă în SUA și în întreaga lume. În această carte R. Carson a prezentat date despre modul în care utilizarea pe scară largă a DDT-ului și a altor pesticide a condus la o reducere masivă a populațiilor de păsări și la perturbarea ecosistemelor întregi. Deși în această lucrare autoarea s-a focusat, în primul rând, asupra impactului de mediu al utilizării pesticidelor, ea, de asemenea, a oferit informații și considerațiuni cu privire la posibilele efecte toxice ale pesticidelor și asupra sănătății omului, inclusiv a formării de tumori maligne și provocarea altor boli. În 1972, ca răspuns la dezbaterile din societatea americană, declanșată de cartea lui R. Carson, Agenția Națională de Protecția Mediului a anunțat că interzice utilizarea DDT-ului pentru toate culturile agricole (deși producția SUA de DDT destinată exportului în alte țări a continuat încă mulți ani).

În ciuda îngrijorării tot mai mari, producția globală și utilizarea de sintetice pesticide au continuat să crească. Vânzările mondiale de pesticide în 2006 au atins nivelul de peste 30 miliarde de dolari SUA. Din punct de vedere al costurilor, circa jumătate din vânzările totale sunt cuprind erbicide - iar restul sunt distribuite aproximativ egal între insecticide și fungicide⁴⁶¹.

Dezbaterile publice și apariția unui număr tot mai mare de informații științifice în anii 1970 au determinat multe țări industrializate să-și perfecționeze reglementările naționale privind controlul efectelor toxice ale pesticidelor, în special pentru a proteja muncitori agricoli, consumatori de alimente, animale sălbatice, păsări și insectele. Reacționând la această situația creată și dezbaterile din anii 70-80 ai sec. trecut, FAO în 1985 a adoptat *Codul internațional al de conduită pentru zone de distribuție și utilizare a pesticidelor* (Codul Internațional), punând începutul creării unor standarde universale de comportament pentru toate părțile implicate în utilizarea și gestionarea pesticidelor, în special pentru guvernele naționale și industria pesticidelor. Acest Cod a avut un efect pozitiv și a fost actualizat de mai multe ori. Odată cu apariția acestui document, majoritatea țărilor lumii au adoptat reglementări naționale în domeniu. Concomitent este dezvoltată o nouă abordare de succes numită *managementul integrat al dăunătorilor*, care permite reduce dependenței de pesticide și care astăzi este acceptată în plan global.

De rând cu pesticidele, efecte semnificative negative asupra mediului și sănătății populației apar și în rezultatul aplicării diferitor substanțe chimice, numărul și volumul cărora crește fulgerător în a doua jumătate

⁴⁶¹Microsoft Word - PesticidesGuide Rus (ipen.org)

a anilor 50 ai sec. trecut. În plus, în industria chimică la nivel mondial, au loc o serie de accidente majore care au avut consecințe foarte grave. Sunt binecunoscute astfel de accidente ca cele de la Seveso, Bhopal, Enschede, Toulouse și Buncefield și care au cauzat pierderi însemnate de vieți omenești și/sau distrugerea mediului, precum și costuri economice de zeci de miliarde de euro. În urma acestor accidente, nivelul de conștientizare în ceea ce privește recunoașterea riscurilor și inițierea de măsuri de precauție corespunzătoare pentru protejarea cetățenilor și a comunităților, a crescut semnificativ.

Seveso este numele unei localități din Italia, situată la nord de or. Milano, unde, pe data de 10 iulie 1976, a avut loc un accident chimic la fabrica de pesticide. În rezultat în atmosferă s-a eliminat aproximativ 6 tone substanțe toxice, având drept consecințe apariția unei afecțiuni de cloracnee (o dermatoză provocată de expunerea la clor și la derivații săi) în rândul populației aflate în zona de impact și expunerea unui număr mare de persoane peste 35.000, peste 700 cetățeni relocați dintr-o zonă afectată de 110 ha (astăzi pădurea de stejari Seveso); au fost sacrificate pentru a preveni contaminarea prin lanțul trofic 80.000 de animale afectate iar peste 4% dintre animalele aflate la fermele din imediata apropiere au murit⁴⁶².

Accidentul dat a determinat adoptarea de către UE a legislației care vizează prevenirea și controlul unor astfel de accidente. Astfel, în 1982 a fost adoptată Directiva Consiliului Europei nr. 501/EC din 24 iunie 1982 *privind riscurile de accidente majore ale unor activități industriale* – Directiva Seveso I, înlocuită ulterior de Directiva Seveso II din 9 decembrie 1996, iar apoi și Directiva Seveso III din 4 iulie 2012, privind controlul pericolelor de accidente majore care implică substanțe periculoase⁴⁶³.

În plan internațional, situația privind riscurile substanțelor chimice și managementului lor la general rămâne nesatisfăcătoare mulți ani și numai în anii 90 ai secolului trecut PNUM începe a dezvolta unele abordări în domeniu, ca călăuză pentru guvernele naționale. În anul 2006 în orasul Dubai este lansată *Abordarea Strategică privind Managementul Internațional al Chimicalelor*, care reprezintă cadrul general și eficient al managementului acestor substanțe⁴⁶⁴.

⁴⁶² *Understanding the Seveso disaster – Science, Impacts and Policy Changes*. <https://www.treehugger.com/briefing-the-seveso-disaster-1708806>. Vizitat la 15 Iunie 2023.

⁴⁶³ *The EU Seveso Directive*. https://minerva.jrc.ec.europa.eu/en/content/minerva/ff6958de-16ad-455e-94f6-764e56668f58/the_seveso_directive#:~:text=The%20Seveso%20Directive%2C%20first%20enacted%20into%20European%20law,organizational%29%20to%20prevent%20accidents%20and%20limit%20their%20consequences.

⁴⁶⁴ „Strategic Approach to International Chemicals Management” (SAICM). www.chem.unep.ch/saicm

Ulterior, în anul 2020 UE adoptă *Strategia UE pentru promovarea sustenabilității în domeniul substanțelor chimice*⁴⁶⁵. Ea reprezintă primul pas către obiectivul reducerii la zero a poluării pentru un mediu fără substanțe toxice, anunțat în Pactul verde european. Strategia stimulează inovarea în materie de substanțe chimice sigure și sustenabile și va spori protecția sănătății umane și a mediului împotriva substanțelor chimice periculoase. Se propune ca aceste obiective să fie realizate prin interzicerea utilizării celor mai nocive substanțe chimice în produsele de consum, cum ar fi jucăriile, articolele pentru îngrijirea copilului, produsele cosmetice, detergenții, materialele în contact cu alimentele și textilele, cu excepția cazului în care se dovedește că utilizarea lor este esențială pentru societate, precum și prin asigurarea faptului că toate substanțele chimice sunt utilizate într-un mod mai sigur și sustenabil. În măsura posibilului, noile substanțe chimice și materiale trebuie să fie sigure și sustenabile prin concepție, adică de la producție până la sfârșitul ciclului de viață.

În plan național, în avangarda atât a reglementărilor în domeniu, cât și al acțiunilor de minimalizare a impactelor substanțelor chimice, a fost și rămâne a fi SUA. Anume în această țară apar primele legi în domeniu. În anul 1972 este adoptată *Legea privind controlul pesticidelor*, care specifică regulile și procedurile de producere, înregistrare și aplicare a acestor substanțe. Ea stabilește standarduri unice în acest sens, care necesită a fi respectate pe întreg teritoriul SUA. O altă lege, cu referire la substanțele chimice nocive, este cea adoptată în anul 1980, *Legea cu privire la răspunderea și compensarea ecologică*. Ea stipulează sistemul de identificare și finanțare a activităților de depoluare a zonelor poluate cu substanțe chimice și toxice. Din cele peste 30 000 de locuri poluate din SUA, care au fost identificate inițial, circa 1 500 urmează a fi depoluate. Rolul guvernului, în acest sens, este de a identifica poluatorii, iar ulterior de a le prezenta conturile financiare pentru realizarea măsurilor de depoluare. Dacă poluatorul nu poate fi depistat, atunci guvernul federal este cel care acoperă cheltuielile respective. Anual se alocă în acest scop circa 5-8 mlrd. dolari. O altă lege cuprinzătoare adoptată de SUA este *Legea cu privire la controlul asupra substanțelor toxice* (1982). În ea se stipulează regimul acestor substanțe: cerințe privind producerea, stabilirea cantităților maximal admisibile, licențierea, informarea publicului și a APM.

2.10.2. Reglementarea și prevenirea impactelor substanțelor nocive în perioada socialistă. Îngrijorarea publicului cu privire la

⁴⁶⁵ *Chemicals Strategy for Sustainability*. <https://echa.europa.eu/hot-topics/chemicals-strategy-for-sustainability>

impactul substantelor chimice aplicate în agricultura aspura sănătății oamenilor crește semnificativ către mijlocul anilor 60, mai cu seamă după publicarea cărții lui R. Carson. Deși în fosta URSS publicații similare nu apăruse la acel timp, ba mai mult traducerea acestei publicații nu a fost acceptată de autoritățile sovietice, ideile acestei publicații au devenit cunoscute și aici. Astfel, la ședința unui seminar unional privind ocrotirea naturii și folosirea rațională a resurselor naturale din 1967⁴⁶⁶, reprezentatul Ministerului Sănătății, M. Nicolschi, pune întrebarea „...spuneți vă rog, de ce în o țară capitalistă un biolog a fost în stare să editeze cartea „*Primăvara liniștită*”, iar oamenii sovietici nu trebuie să o citească, și ea rămâne a fi închisă pentru cercuri largi a cititorilor sovietici? Tot la acel seminar el spunea că, deși cazurile de îmbolnăviri cu pesticide sunt multiple, nu veți găsi în cărțile de boală diagnoza „toxicoză, și îmbolnăvirea cu chimicate...Mai mult ca atât, el specifica că, „...dacă nu se vor întreprinde măsurile necesare atunci în Cartea Rosie, de rând cu diferite specii animale, va trebuie de inclus, într-un timp scurt, și specia umană”. Tot el specifica că, „...în Moldova, odată cu începutul aplicării substanțelor chimice în agricultură, brusc a crescut numărul de cazuri de îmbolnăvire a sângelui la copii, sau a leicozei – a cancerului sângelui...”⁴⁶⁷.

Printre primele documente adoptate de GRSSM din acea perioadă este Hotărârea privind îmbunătățirea activităților în domeniul controlului dăunătorilor, buruienilor și bolilor plantelor în republică⁴⁶⁸. Documentul prevedea necesitatea de a intensifica controlul acestora, mai cu seamă a gândacului de colorado, prin aplicarea unui șir de măsuri, inclusiv aplicarea pe larg a DDT-ului. Aspectele securității muncii sau a prevenirii poluării mediului înconjurător practic nu și-au găsit reflectarea în acest document.

La Plenara CC al PCUS din decembrie 1963, a fost proclamată o nouă deviză: *comunismul este puterea sovietică plus electrificarea întregii țări, plus chimizarea economiei naționale*. Totodată, s-a subliniat și faptul că, eficiența utilizării îngrășămintelor minerale depinde, în primul rând, de cultura generală a agriculturii. Prin urmare, se menționa că, este necesară îmbunătățirea semnificativă a producției de semințe, mecanizarea, îmbunătățirea activităților economice a colhozurilor și sov-

⁴⁶⁶ Всесоюзный семинар-совещание по вопросам охраны природы и рациональному использованию природных ресурсов на ВДНХ СССР от 13-16 Ноября 1967 года. В: Экология и власть. Документы. - Москва, MFD, 1999. - С. 140.

⁴⁶⁷ Ibidem. - С. 142.

⁴⁶⁸ Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM Despre activitățile de consolidare a controlului dăunătorilor, buruienilor și bolilor plantelor în RSS Moldovenească din 14 iunie 1962.

hozurilor și creșterea interesului material al fermierilor colectivi și al lucrătorilor de la fermele de stat pentru creșterea producției alimentare⁴⁶⁹. Anume din acest timp, în RSSM aplicarea substanțelor chimice în agricultură s-a extins vertiginos - la aceasta ne-am referit anterior. În acest context, a apărut necesitatea de a organiza o administrare eficientă a acestui proces și, în acest scop, a fost adoptată decizia de a crea un serviciu specializat în domeniu la nivel național - Serviciul Agrochimic al RSSM, creat în anul 1964⁴⁷⁰.

La 16 februarie 1965 a fost adoptată Hotărârea Nr. 86 a Consiliului de Miniștri al URSS, dublată apoi și în RSSM⁴⁷¹, *cu privire la măsurile de ocrotire a sănătății populației în legătură cu extinderea utilizării în agricultură a mijloacelor chimice de protecție a plantelor*. În ea se stipula necesitatea de a dota cu echipamente de protecție a acestor lucrări și efectuarea unui control riguros al aplicării chimicaterelor în agricultură, de a stabili instituțiile responsabile în domeniu, cât și efectuarea cercetărilor științifice specializate. În plus, Hotărârea dată a stabilit cerințele către muncitorii angajați în efectuarea lucrărilor legate de chimicate. Acestă Hotărâre a constituit baza normativă obligatorie atât pentru Ministerul Agriculturii, cât și pentru Serviciul Sanitaro-Epidemiologic de Stat din cadrul Ministerului Ocrotirii Sănătății, cărora le reveneau atribuțiile și competențele în domeniu⁴⁷². Totodată, prevederile ei a constituit principiile de bază în organizarea și realizarea supravegherii măsurilor de aplicare a pesticidelor în agricultură, care cereau dotarea angajaților cu echipament individual de protecție, admiterea în câmpul muncii a oamenilor sănătoși, bazată pe rezultatele examenelor medicale obligatorii, în organizarea și desfășurarea cărora existau anumite lacune. Datorită acestei decizii și măsurilor întreprinse au fost înregistrate unele schimbări pozitive și o reducere a cazurilor de intoxicare cu pesticide în RSSM. Astfel, în timp ce în 1967, remaniențele de DDT, HCCH, sevin și clorofos au fost găsite în 8% din probele de apă din diverse surse, în 1970

⁴⁶⁹ A se vedea. *Ускоренное развитие химической промышленности и важнейшее условие подъема сельскохозяйственного производства и роста благосостояния народа*. Постановление Пленума ЦК КПСС по докладу Н.С. Хрущева, принятое 13 декабря 1963 г. В: «Правда», 16 декабря 1963 г.

⁴⁷⁰ Hotărârea Consiliului de Miniștri Nr. 254 din 17.06.1964 cu privire la crearea serviciului agrochimic în RSSM.

⁴⁷¹ Hotărârile Consiliului de Miniștri al RSSM nr. 116 din 20.03.1965 cu privire la măsurile de ocrotire a sănătății populației în legătură cu extinderea utilizării în agricultură a mijloacelor chimice de protecție a plantelor.

⁴⁷² Pînzaru, Iu. *Toxicologia experimentală în Republica Moldova – de la origine la contemporanietate*. În: Sănătatea publică. CM6_63_2015.indd (core.ac.uk)

acestea au fost depistate doar în 0,84% din probe⁴⁷³.

În anul 1965 în statele de funcții ale Direcției Sanitaro-Epidemiologice a fost inclusă, o unitate de *inspector principal igienist în problemele controlului aplicării pesticidelor în gospodăria satească*, care pe parcursul anilor 70-90, a fost deținută de Victor Băbălău, Ion Rusu-Lupan, Mihai Dutca și Eugen Stratu. Către finele anului 1965, deja 10 stații sanitaro-epidemiologice au raportat despre înființarea și funcționarea subdiviziunilor respective în diferite raioane ale republicii. În același an Serviciul Sanitaro-Epidemiologic a aprobat *Regulile sanitare pentru păstrarea, transportarea și utilizarea pesticidelor în gospodăriile agricole (nr. 531-65)*. După cum ne informează Iu. Pinzaru⁴⁷⁴, la mijlocul anilor 60 ai sec. trecut au fost efectuate primele cercetări ecotoxicologice în Moldova - odată cu crearea secției de toxicologie în cadrul Statiei Sanitaro-epidemiologice Republicane în anul 1965, în fruntea căreia a fost numită N. Zimnița. În același an, a fost creat și un grup de cercetare în cadrul Institutului de cercetări în Igienă și Epidemiologie.

În anul 1971, Secția toxicologie, condusă de Nina Gontovaia, a fost reorganizată în Secția supravegherea igienică a aplicării pesticidelor și maselor plastice în economia națională. Secției i-au fost atribuite mai multe funcții noi, legate, în primul rând, de producerea articolelor din mase plastice și de necesitatea controlului inofensivității lor pentru sănătatea publică.

La neajunsurile serioase în domeniul aplicării substanțelor de uz fitosanitar GRSSM s-a oprit nu o singură dată, mai cu seamă în a doua jumătate a anilor 80⁴⁷⁵. Deși Hotărârile adoptate specificau o multitudine de măsuri practice, care în cazul realizării lor puteau schimba radical situația, ele au rămas la nivelul bunelor intenții. Astfel, în republică se semnalau în permanență efectele negative ale aplicării lor, se acumulează tot mai multe pesticide inutilizabile iar construcția obiectivelor de management al lor rămânea la un nivel tot mai nesatisfăcător. Pe acest

⁴⁷³ Гонтовая, Н. А.; Аксельрод, Ф. М. Пестициды как фактор загрязнения водоисточников. В: Тезисы докл. Респ. и науч. -техн. конфер. «Влияние ядохимикатов на внешнюю среду». - Кишинев, 1972.

⁴⁷⁴ Pinzaru, Iu. *Dezvoltarea toxicologiei experimentale în Republica Moldova*. – Chișinău: Tipogr. «Baștina-Radog», 2016.

⁴⁷⁵ Despre neajunsurile serioase în realizarea Hotărârii GRSSM despre întărirea controlului asupra utilizării în economia națională a pesticidelor și regulatorilor de creștere a plantelor în scopul neadmiterii influenței negative asupra sănătății populației nr. 238 din 23.07.1987; Hotărârea din 1988 cu privire la măsurile de prevenire a poluării și a accidentelor de otrăvire cu pesticide. Despre măsurile de neamânat pentru ameliorarea situației ecologice în RSSM, nr. 100 din 4.04.1990 Despre efectuarea lucrărilor de nimicire a deșeurilor chimice și pesticidelor neutilizabile pe teritoriul Moldovei nr. 595 din 28.10.1991

fundal volumul aplicării lor scade dramatic.

Practica aplicării substanțelor chimice și măsurile întreprinse în prevenirea impactelor lor negative. Pe fundalul extinderii aplicării substanțelor chimice în republică au fost realizate mai multe măsuri de prevenire a impactelor lor negative, prin construcția depozitelor specializate, perfecționarea echipamentelor și dispozitivelor, conștientizarea lucrătorilor în cea ce privește regulile aplicării acestor substanțe, întărirea controlului în domeniu, etc. În general însă, putem afirma că aplicarea lor era însoțită de nerespectarea cerințelor păstrării și manipulării lor. Astfel, către finele anilor 80, în RSSM din circa 787 depozite 341 sau 43% erau amplasate în zonele de protecție a apelor și necesitau a fi trasferate în alte locuri⁴⁷⁶. Mai mult ca atât, tot în acest timp, în circa 129 de gospodării practic lipsea orice bază pentru păstrarea și pregătirea pesticidelor. Pe acest fundal, construcția obiectelor de chimizare în agricultură în permanență rămânea în urmă planurilor – astfel pentru anii 1987-1989 din 204 depozite preconizate au fost construite numai 52 (25%), iar din 380 de locuri speciale pentru tratarea chimică a semințelor au fost construite numai 176 (46%). De asemenea, nu existau capacitățile necesare pentru depozitarea interraională a substanțelor chimice construite pe lângă căile ferate. În multe cazuri, acestea erau păstrate în câmpul liber, iar depozitele existente, în marea lor majoritate, nu dispuneau de echipamentul necesar pentru administrarea și păstrarea lor sigură. Suplimentar la aceste deficiențe, evidența lor era sub orice nivel, iar în practică erau deseori aplicate pesticidele interzise, volumul căroră, către anul 1990, a atins 863 tone. Aceste pesticide, erau periodic și clandestin inhumate pe lângă depozitele de chimicale, fără a respecta orice cerințe de securitate⁴⁷⁷.

La neregulile în aplicarea pesticidelor s-a referit și V. Verina⁴⁷⁸, care consemna că, spre finele anilor 90, din cele circa 2000 obiecte de chimizare numai 614 dispuneau de instalații primitive de colectare, neutralizare și nimicire a lor. În practică, nu se respectau cerințele de aplicare rațională a lor - circa 10-15% din ele erau spălate de ploii. Mai mult ca atât, nu erau stabilite zonele interzise pentru aplicarea de lungul râurilor și lacurilor sau lângă localitățile satești.

Aplicarea nesatisfăcătoare a regulilor și instrucțiunilor de muncă privind depozitarea, transportarea, prepararea și utilizarea pesticidelor, precum și cunoașterea insuficientă a pericolelor de îmbolnăvire,

⁴⁷⁶ *Состояние природной среды в СССР Молдова в 1989 году*. Op. cit. - C. 18.

⁴⁷⁷ Idem.

⁴⁷⁸ Verina, V. *Ocrotirea naturii. Probleme de pregătire și educație*. Op. cit.

asociate cu folosirea lor, a condus la multiple încălcări grosolane ale regulamentelor de folosire a acestora, iar ulterior, și la utilizarea necontrolată a pesticidelor pe terenurile agricole private în perioada de după independența RM. Acest fapt a provocat probleme de sănătate unui număr mare de persoane direct implicate în folosirea pesticidelor și a contribuit la migrarea pesticidelor în mediul natural și la circulația lor prin rețelele trofice.

Pesticidele inutilizabile și interzise de la poligonul Cișmichioi. În scopul soluționării problemei pesticidelor interzise, în anul 1978 a fost luată decizia de a construi un depozit pentru inhumarea lor pe teritoriul adiacent s. Cișmichioi, raionul Vulcănești, situat la hotarul cu Ucraina și România. Pe parcursul a zece ani (1978-1988) în acest depozit au fost înhumate 3 940 tone de pesticide, inclusiv 654,1 tone de DDT: DDT tehnic (75%) – 130,1 tone, DDT (5,5%)-187,7 tone, DDT (30%) - 318,9 tone, DDT(15%) - 3,1 tone, pasta DDT – 14,3 tone precum și 1,303 tone hexaclorociclohexan⁴⁷⁹. Acest „cimitir” de înhumare a pesticidelor învechite și inutilizabile a fost proiectat pe o pantă cu expoziția sudică, de unde au fost extrase argilă și alte roci până la adâncimea de 7-8 m și distribuită în 14 sectoare, fiecare cu dimensiunile de cca 20x7 m, ocupând o suprafață de aproximativ 2,3 ha. Volumul fiecărui depozit, bine presat cu pesticide, poate fi estimat aproximativ la 260 m³.

Cercetările efectuate după anii 2010 nu au demonstrat extinderea poluării cu aceste substanțe, inclusiv poluarea a apelor subterane din împrejurime. Însă, deoarece existau opinii contradictorii la acest compartiment, pentru asigurarea securității ecologice a acestui obiect s-a apelat la donatorii internaționali. Astfel, Compania Deconta, în baza unui contract semnat cu Agenția Cehă pentru Dezvoltare, MM și Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor, în cadrul proiectului „Reducerea riscurilor legate de depozitul de deșeuri periculoase Cișmichioi”, pe parcursul anului 2019 au fost efectuate lucrări de ermetizare a poligonului de pesticide inutilizabile cu suprafața de 2,4 ha din s. Cișmichioi, raionul Vulcănești - toate cele 14 sarcofage cu pesticide inutilizabile au fost suplimentar izolate cu straturi din argilă și membrană impermeabilă, apoi toată suprafața a fost recultivată tehnic.

Pentru a spori eficiența combaterii bolilor și vătămătorilor în

⁴⁷⁹ Hotărârea GRM Nr. 1155 din 20-10-2004 pentru aprobarea Strategiei Naționale cu privire la reducerea și eliminarea poluanților organici persistenti și Planului Național de implementare a Convenției de la Stockholm privind poluanții organici persistenti. Publicat: 29-10-2004 în Monitorul Oficial Nr. 193-198 art. 1347. *Strategia POPs*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=27330&lang=ro

RSSM dar și pentru a diminua gradul de aplicare a substanțelor chimice în agricultură deja în anii 70-80 ai sec. trecut, au fost inițiate cercetări științifice iar apoi și create instituții specializate în aplicarea și extinderea metodelor biologice de protecție a plantelor. Astfel, la începutul anilor 80, la Chișinău, a fost înființat Institutul Unional de Cercetări Științifice a Metodelor Biologice de Protecția Plantelor, care avea în componența sa 17 laboratoare în domeniu. Mai mult ca atât, în republică au fost construite 12 fabrici pentru a reproduce insecte și microorganisme biologice care puteau combate bolile și vătămătorii culturilor agricole. În baza acestor metode numai în anul 1979, în republică sau efectuat lucrările de protecție a plantelor pe o suprafață de 27 mii hectare cu rezultate bune pentru plante și mediu. Respectiv, tratamentul chimic nu a fost folosit pe 220 de mii hectare din cauza prezenței entomofaunei utile⁴⁸⁰.

2.10.3. Reglementarea substanțelor periculoase după obținerea independenței Republicii Moldova. În această perioadă problema aplicării substanțelor chimice în agricultură rămânea în centrul atenției autorităților naționale, inițial al igieniștilor, iar apoi tot mai mult și specialiștilor în domeniul protecției mediului. De rând cu aceste probleme, în vizorul specialiștilor apar și alte probleme ale substanțelor chimice periculoase din domeniul industrial, energetic, etc. Acest proces a căpătat o dezvoltare deosebită începând cu anii 2010, când RM a început armonizarea legislației naționale cu Directivele UE și cu prevederile multiplelor Convenții internaționale, parte cărora ea este.

Pe parcursul independenței RM și-a dezvoltat un cadru legal național solid în domeniul gestionării substanțelor chimice nocive pentru om și mediu. Primul document de după 1991 ce reglementează *aprobarea și utilizarea în agricultură a produselor chimice și biologice* a fost Hotărîrea GRM aprobată încă în anul 1994⁴⁸¹. Scopul ei consta în crearea condițiilor de formare a unui sortiment nou și eficient de mijloace de protecție a plantelor mai puțin periculoase pentru mediul înconjurător, asigurării unui sistem de control de stat la importarea, aprobarea și utilizarea produselor chimice și biologice pentru combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor, precum și pentru stimularea creșterii plantelor. Conform acestei decizii au fost create Consiliul republican

⁴⁸⁰ Разинский, М. Н.; Радченко, Н. И. Ограничение применения ядохимикатов и перспективы биологического метода защиты растений. Охрана и рациональное использование флоры, фауны и ландшафтов. В: Респ. науч.-техн. конф. по охране природы и рациональному использованию ее богатств: Тезисы докл. и сообщ. / Редкол.: И. А. Котяцы и др. - Кишинев, 1970. - С. 32.

⁴⁸¹ *Cu privire la aprobarea și utilizarea în agricultură a produselor chimice și biologice*, nr.897 din 8 decembrie 1994. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova. -1994. - Nr. 1, art.185.

interdepartamental pentru aprobarea produselor chimice și biologice de protecție și stimulare a creșterii plantelor și a Centrului de stat în domeniu pe lângă Ministerul Agriculturii și Alimentației, aprobându-se, în același timp, Regulamentele de activitate a acestora. Astfel, se formează un sortiment nou și eficient de mijloace de protecție a plantelor mai puțin periculoase pentru mediul înconjurător, asigurându-se un sistem de control de stat la importarea, aprobarea și utilizarea produselor chimice și biologice pentru combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor, precum și pentru stimularea creșterii plantelor.

În anul 1995 este adoptată Hotărârea GRM *cu privire la preîntâmpinarea importului și comercializării ilicite a produselor chimice și biologice destinate utilizării în agricultură și silvicultură pe teritoriul republicii*⁴⁸², scopul căreia este de a preîntâmpina importul și comercializarea ilicită în RM a produselor chimice și biologice pentru combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor, precum și stimulentele de creștere a plantelor, prevenirea consecințelor ecologice grave și a urmărilor inevitabile privind sănătatea populației.

În anul 1995 este aprobat *Regulamentului sanitar privind stocarea, neutralizarea, utilizarea și înhumarea substanțelor și reziduurilor toxice*. El cuprindea cerințele igienice privind stocarea, neutralizarea, utilizarea și înhumarea substanțelor și reziduurilor toxice de la întreprinderile industriale și gospodăriile agricole. În ele sunt reflectate și cerințele privind determinarea gradului de toxicitate, metodele de colectare, ambalare, depozitare, transportare și înhumare a substanțelor și reziduurilor toxice.

Unul din primele acte legislative adoptate după independență este *Legea cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive* din 1997⁴⁸³. Ea stabilește cadrul juridic al activităților în domeniul fabricării, depozitării, transportării și utilizării produselor și substanțelor nocive, al importului și exportului lor, în scopul excluderii, reducerii sau prevenirii impactului acestor produse și substanțe asupra omului și asupra mediului înconjurător. Ulterior, au fost elaborate și aprobate Regulamentele necesare pentru punerea în aplicare a legii date - *Regulamentul privind modul de utilizare și neutralizare a produselor și substanțelor nocive și a deșeurilor lor*, și *Regulamentul privind modul de transportare, păstrare și utilizare a îngrășămintelor minerale și a pesticidelor*.

⁴⁸² Hotărârea GRM *cu privire la preîntâmpinarea importului și comercializării ilicite a produselor chimice și biologice destinate utilizării în agricultură și silvicultură pe teritoriul republicii*, nr. 740 din 02.1.1995.

⁴⁸³ *Legea nr. 1236 din 3 iulie, 1997 cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive*.

La doi ani după aprobarea legii privind substanțele nocive este aprobată *Legea cu privire la protecția plantelor*⁴⁸⁴, care reglementează raporturile dintre stat și agenții economici în domeniu, stabilește un sistem unitar juridic, economic și organizatoric de protecție a plantelor în scopul preîntâmpinării răspândirii în masă a dăunătorilor, bolilor și buruienilor, evitării pierderilor recoltei și obținerii unei producții ecologic pure. Ea include regulile și procedurile de autorizare a acestor activități, competențele instituțiilor abilitate și cerințele de manipulare a substanțelor chimice de protecție a plantelor. Prevederile acestei legi au fost dezvoltate pe larg în *Legea specială cu privire la produsele de uz fitosanitar și la fertilizanți adoptată în anul 2004*⁴⁸⁵. Totodată, ea transpune prevederile *Directivei privind stabilirea unui cadru de acțiune comunitară în vederea utilizării durabile a pesticidelor și ale Regulamentului privind introducerea pe piață a produselor fitosanitare*. Legea stabilește bazele juridice și politica de stat în sfera activității cu produse de uz fitosanitar și cu fertilizanți, reglementează condițiile lor de cercetare, testare, experimentare și omologare de stat, de fabricare, import, transportare, depozitare, comercializare și utilizare inofensivă pentru om, animale și mediu, raporturile aferente supravegherii și controlului de stat asupra respectării legislației în vigoare, determină drepturile și obligațiile întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor și cetățenilor, împuternicirile autorităților competente în domeniu, faptele ce constituie încălcări, precum și răspunderea pentru comiterea lor.

În anul 2005 a fost adoptat *Regulamentul privind atestarea și omologarea de stat a produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților pentru utilizare în agricultură și silvicultură*⁴⁸⁶, care stabilea procedura de aprobare a acestor substanțe prin atestare și omologare la nivel național. Acest Regulament a fost revăzut ulterior în anul 2018⁴⁸⁷, asigurând armonizarea cu cerințele UE și stabilindu-se că, aprobarea produselor de uz fitosanitar și fertilizanților marcați „CE” se realizează prin procedura de recunoaștere a autorizațiilor eliberate de un stat membru al UE. Procedura constă în recunoașterea și utilizarea evaluărilor efectuate de

⁴⁸⁴ *Legea nr. 612-XIV din 1 octombrie 1999 cu privire la protecția plantelor.*

⁴⁸⁵ *Legea Nr. 119/2004 cu privire la produsele de uz fitosanitar și la fertilizanți.*

⁴⁸⁶ *Regulamentul privind atestarea și omologarea de stat a produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților pentru utilizare în agricultură și silvicultură*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1307 din 12 decembrie 2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181, art. 1446.

⁴⁸⁷ *Hotărârea GRM Nr. 376 din 25-04-2018 cu privire la modificarea și completarea Regulamentului privind atestarea și omologarea de stat a produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților pentru utilizare în agricultură și silvicultură.*

unul dintre statele membre ale UE asupra produsului care conține indici identici cu indicii produsului depus spre omologare în RM.

Tot în anul 2005 a fost adoptat *Regulamentul cu privire la importul, stocarea, comercializarea și utilizarea produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților*⁴⁸⁸. El stabilea atât cerințele în acest domeniu, cât și punctele de trecere a frontierei pentru importul acestor substanțe. Mai mult ca atât, Hotărârea GRM solicită ca Ministerul Agriculturii va desemna unul din laboratoarele toxicologice acreditate din subordine cu funcția de coordonator al activității de control al calității produselor de uz fitosanitar și un laborator acreditat - cu funcția de coordonator în investigațiile agrochimice, agroecotoxicologice, agroradiologice și de stabilire a calității fertilizanților și fertilității solului.

Un alt pas în armonizarea legislației naționale cu prevederile Directivelor UE în domeniu este legea adoptată în anul 2010 *cu privire la protecția plantelor și la carantină*⁴⁸⁹. Legea este armonizată cu anumite prevederi Directiva 2000/29/CE a Consiliului din 8 mai 2000 privind măsurile de protecție împotriva introducerii în Comunitate a unor organisme dăunătoare plantelor sau produselor vegetale și împotriva răspândirii lor în Comunitate.

Unele stipulări ce reglementează substanțele chimice periculoase sunt incluse și în noua variantă a *Legii privind deșeurile, adoptată în anul 2016* și care este armonizată cu legislația UE⁴⁹⁰. În particular, ea reglementează plasarea pe piață și utilizarea substanțelor specificate în Anexa A, B și C a Convenției de la Stockholm POP și transpune totodată *Regulamentul UE privind poluanții organici persistenți*, care reprezintă mecanismul de implementare a Convenției de la Stockholm la nivelul UE.

Printre noile legi adoptate în domeniu este cea din 2018 *privind substanțele chimice*⁴⁹¹. Ea este menită să armonizeze legislației naționale cu prevederile unui șir întreg de Directive ale UE și stabilește că cerințele privind utilizarea unor substanțe chimice periculoase, inclusiv a unor substanțe POP, cum ar fi mercurul, plumbul, cadmiul, compușii organici ai staniului, cromul hexavalent, ftalații, substanțele care distrug stratul de ozon, inclusiv hidroclorofluorocarburile, în echipamente electrice și electronice, în vehicule, acumulatori și baterii, ambalaje sau

⁴⁸⁸ Hotărârea Nr. 1045 din 05-10-2005 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la importul, stocarea, comercializarea și utilizarea produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților.

⁴⁸⁹ Legea Nr. 228 din 23-09-2010 cu privire la protecția plantelor și la carantina fitosanitară.

⁴⁹⁰ Legea nr. 209/2016 privind deșeurile.

⁴⁹¹ Legea nr. 277 din 29.11.2018 privind substanțele chimice.

componente de ambalaje și în alte articole sau dispozitive fabricate sau plasate pe piață, se stabilesc prin legislație specială.

2.10.4. Strategiile și programele de acțiuni în domeniu. Din cele expuse mai sus știm că, problema poluării mediului și impactele substanțelor chimice, aplicate în agricultura Moldovei, au fost în centrul atenției autorităților naționale încă din anii 80 ai secolului trecut. În această direcție au fost întreprinși unii pași practici, deși, destul de modești. Printre primele acțiuni în acest domeniu a fost și Hotărârea GRM din octombrie 1991⁴⁹², orientată spre *organizarea lucrărilor de nimicire a deșeurilor chimice și pesticidelor neutilizabile pe teritoriul Moldovei*. Ea prevedea colectarea acestora în câteva depozite bine amenajate pentru nimicirea lor ulterioară. În vâltoarea fenomenelor social-politice din anii 90 aceste lucrări așa și nu au fost realizate, iar situația cu poluarea mediului și impactele asupra sănătății umane continuau.

La problema dată GRM s-a reîntors deja în anul 2001, când a fost luată o decizie privind *depozitarea centralizată și neutralizarea pesticidelor inutilizabile și interzise*⁴⁹³. În timp scurt însă, a devenit clar că, se solicită o noua Hotărâre a GRM în care de rând cu cerințele generale pentru soluționarea problemei date este necesar de a avea și un plan de acțiuni concrete pentru toate părțile implicate. Respectiv, în următorul an a fost adoptată o nouă Hotărâre de Guvern⁴⁹⁴, prin care se stipula responsabilitățile și acțiunile care vor fi întreprinse de către autoritățile naționale, raionale și municipiile republicii, care au fost incluse în un plan de acțiuni anexat la acest document. Astfel președinții raioanelor, primăriile municipiilor și Comitetul executiv al U.T.A. Găgăuzia erau obligați să selecteze câte un depozit pentru stocarea pesticidelor inutilizabile și interzise de pe teritoriul administrat și, de comun acord cu Ministerul Apărării și Departamentul Situații Excepționale, să asigure desfășurarea lucrărilor de reambalare, transportare și păstrare a lor până la nimicire. Cheltuielile pentru realizarea măsurilor preconizate se prevedea să fie acoperite, parțial, din FEN și de la bugetul de stat, conform devizelor prezentate de ministerele și departamentele antrenate în realizarea prezentei hotărâri. Ulterior, se preconiza ca mijloacele

⁴⁹² Despre efectuarea lucrărilor de nimicire a deșeurilor chimice și pesticidelor neutilizabile pe teritoriul Moldovei nr. 595 din 28.10.1991.

⁴⁹³ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 30 din 15 ianuarie 2001 „Cu privire la măsurile pentru depozitarea centralizată și neutralizarea pesticidelor inutilizabile și interzise”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 8-10, art. 71.

⁴⁹⁴ Hotărârea Guvernului cu privire la măsurile suplimentare pentru depozitarea centralizată și neutralizarea pesticidelor inutilizabile interzise, nr. 1543 din 29.11.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.12.2002, nr. 178.

financiare necesare vor fi acoperite și din mijloacele financiare ale donatorilor internaționali. Responsabili pentru realizarea planului de acțiuni erau desemnate Ministerul Apărării, care avea o practică de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică în vederea exportării și distrugerii altor substanțe chimice periculoase – a combustibilului pentru rachete ale Armatei Naționale, și MM, care trebuia să colaboreze cu instituțiile internaționale donatoare.

Datorită insistenței MM, la începutul anilor 2000 au fost obținute resursele financiare ale Fundației Globale de Mediu, care au fost utilizate în scopul elaborării și adoptării *Strategiei naționale cu privire la reducerea și eliminarea POP și Planul național de implementare a Convenției de la Stockholm privind POP*⁴⁹⁵, aprobate în anul 2004. Documentul dat prevedea reglementarea activităților și acțiunile de nimicire a două grupe de substanțe POP - a unui șir de pesticide inutilizabile și interzise și a Bifenililor policlorurați (BPC). Inventarul inițial, inclus în Planul Național de Implementare a Convenției (2004), a fost efectuat în perioada 2009-2010, de către Oficiul Managementul Durabil POP pe lângă MM, cu suportul proiectului „Managementul și Distrugerea Stocurilor POP” finanțat de Fundația Ecologică Globală. Activitățile de inventariere a echipamentelor au inclus și testarea în laboratorul Serviciului Hidrometeorologic de Stat a conținutului BPC în uleiul din echipamentul electroenergetic cu volumul de ulei mai mare de 5 litri. În rezultatul inventarierei au fost depistate 30.000 de tone de uleiuri dielectrice, utilizate în instalațiile de distribuție a energiei electrice, inclusiv de cca. 23.300 tone în transformatoarele de înaltă tensiune, 5400 tone în întrerupătoare și 400 tone în condensatoare. Cu referire la pesticidele POP interzise s-a demonstrat prezența în anul 2000 a circa 2103,6 tone de pesticide inutilizabile și interzise pentru folosire (din care interzise - 667,2 tone).

În baza documentelor aprobate GRM a adoptat *Regulamentului privind bifenilii policlorurați*⁴⁹⁶. Conform acestui Regulament, producerea și introducerea pe piață a BPC în stare pură, în amestecuri sau în calitate de componente ale unor articole este interzisă. Totodată, Regulamentul stabilește termenii limită de funcționare a echipamentului contaminat cu BPC, prevăzând termenul limită de 31 decembrie 2020

⁴⁹⁵ *Strategia națională cu privire la reducerea și eliminarea poluanților organici persistenți și Planul național de implementare a Convenției de la Stockholm privind poluanții organici persistenți* (aprobată prin Hotărârea GRM nr. 1155 din 20.10.2004. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 193–198/1347 din 29.10.2004.

⁴⁹⁶ *Hotărârea Guvernului nr.81 din 02.02.2009 pentru aprobarea Regulamentului privind bifenilii policlorurați.*

pentru scoaterea din uz și decontaminarea echipamentului și uleiului cu conținut de BPC, scopul căruia constă în aproximarea legislației RM la legislația UE privind eliminarea controlată a BPC, decontaminarea sau eliminarea echipamentului cu conținut de BPC și/sau eliminarea BPC uzați în vederea lichidării lor complete.

În baza documentelor aprobate de MM la inițiativa autorului, care activa în acest timp în cadrul BM, a fost pregătit un proiect investițional, deja în vederea distrugerii finale ale substanțelor POP identificate, care, ulterior, a fost aprobat de aceeași Fundația Ecologică Globală în valoare de 12,6 milioane de dolari. Proiectul a fost implementat între anii 2006-2010. Rezultatele lui au fost evacuarea peste hotare și distrugerea a peste 1.292 tone de deșeuri și pesticide din 11 raioane (Briceni, Nisporeni, Hâncești, Nisporeni, Râșcani, Șoldănești, Ștefan-Vodă, Telenești și Vulcănești) și 18.660 de condensatoare cu PCB (934 tone) de la 13 stații ale „Moldelectrica”. Totodată, în cadrul proiectului a fost asigurată și eliminarea echipamentelor și uleiurilor cu conținut de BPC peste hotare de la 13 stații de transformatoare - în total 934 tone de echipament cu conținut de BPC, inclusiv ulei cu conținut de BPC, aproximativ 220 tone.

Pe parcursul anilor următori RM a beneficiat de asistența și a altor donatori în rezolvarea problemelor asociate managementului stocurilor de pesticide inutilizabile (UNEP, NATO, Agenția Cehă pentru Cooperare Internațională, OSCE, etc.), eliminând în perioada 2007-2019, un volum total de pesticide învechite, de circa 3447 tone, inclusiv din regiunea transnistreană circa 105 tone de pesticide inepuizabile din trei depozite situate în satele Vărăncău, Lenin și Ghidirim din raionul Râbnîța.

În anii 2008-2009, au fost realizate și alte activități de remediere a terenurilor contaminate cu POP. Acestea au fost realizate de Oficiul POP al MM în componența căruia au activat cu succes V. Pleșca și colegii săi, I. Barbărasă și L. Georghiev. Printre aceste activități de succes menționăm următoarele: (I) Izolarea deșeurilor POP în satul Congaz în anul 2008. Volumul deșeurilor îngropate constituia 1014 m³ de deșeuri de construcții ale fostului depozit de produse chimice și 786 m³ de sol contaminat. Terenul a fost îngrădit împrejmuit și se află în stare satisfăcătoare; (II) În anul 2009 în Orhei a fost implementat proiectul „Depozit pentru izolarea deșeurilor cu compuși organici persistenți”. Pe perimetrul sarcofagului au fost plantați salcâmi și semănate ierburi perene; (III) Evacuarea pesticidelor învechite din depozitul din Hâncești, unde materialele de construcție ale depozitului și solul contaminat au fost îngropate în sarcofag cu suprafața de 100 m² lângă fostul depozit

de produse chimice; (IV) În raionul Strășeni a fost realizată izolarea deșeurilor și a solului contaminat cu POP în sarcofagi pe o suprafață de 0,25 ha. Lucrările de proiectare și construcție au fost finanțate din Fondul Ecologic Național. Sarcofagul pentru izolarea deșeurilor și solului contaminat cu POP în s. Tătărești, raionul Strășeni a fost construit pe o suprafață de 0,25 ha conform proiectului de execuție. Terenul unde a fost demolat depozitul de produse chimice este nivelat și pe el cresc plante multianuale. Sarcofagul este parțial împrejmuț și înierbat; (V) În raionul Vulcănești, solul contaminat cu uleiuri toxice de la statia de transformare „Vulcănești 400 kV” a fost îngropat în 4 sarcofage. Terenul sarcofagului este împrejmuț și pe o suprafață de 1600 m³ unde sunt plantați salcâmi și iarbă⁴⁹⁷.

Un alt proiect ce ține de eliminarea substanțelor chimice ineluizabile din republică în valoare de 5 milioane de lei (acoperite de FFNM) a fost implementat între anii 2011-2012 de același Oficiu POP a MM, colectându-se 70 tone de reactive chimice cu termen expirat colectat la scară națională din 918 licee și gimnazii, ce au fost evacuate peste hotare și distruse.

În perioada de după obținerea independenței RM, fiind parte a Convenției de la Viena privind protecția stratului de ozon a realizat mai multe activități în acest domeniu. Astfel, conform Șefului Oficiului respectiv de la MM - Anatol Tăriță, toate aceste rerealizări cuprind atât crearea unui cadru modern de reglementare a activităților în domeniu armonizat cu cerintele internaționale, inclusiv ale UE, dar și un șir de acțiuni practice de reducere a aplicării și recirculării Substanțelor ce distrug Stratul de Ozon (SDO)⁴⁹⁸. Au fost adoptate două legi speciale în domeniu - (I) *Legea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon*⁴⁹⁹, și (II) *Legea cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon*⁵⁰⁰.

Pe parcursul independenței RM GRM a adoptat câteva Strategii și Programe naționale în domeniu. Printre primele documente politice adoptate este *Programul național de suprimare eşalonată a substanțelor*

⁴⁹⁷Proiectul Program / Plan de implementare a Convenției de la Stockholm privind poluanții organici persistenți 2023-2029. Anexa nr. 3 NIP SC Moldova 2023-2029 RO.docx (live.com)

⁴⁹⁸Tăriță, A. Oficiul Ozon. În: Mediul ambiant. NR. 5 (41) octombrie, 2008. – P. 20-21.

⁴⁹⁹ *Legea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon*, nr.852-XV din 4.02.2002

⁵⁰⁰ *Legea cu privire la regimul comercial și reglementarea utilizării hidrocarburilor halogenate care distrug stratul de ozon*, nr. 72-XVI din 22.03.2007

ce distrug stratul de ozon (SDO) în RM pentru anii 1999–2005, care corespunde cerințelor Fondului Multilateral al Protocolului de la Montreal⁵⁰¹.

Ulterior, este aprobat un nou *program în același domeniu pentru anii 2016-2040 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia în anii 2016-2020*⁵⁰². Obiectivul general al acestuia este eliminarea completă, până în anul 2040, a hidroclorofluorocarburilor enumerate în grupa I din anexa C la Protocolul de la Montreal prin realizarea activităților de suprimare eșalonată a acestora, în conformitate cu orarul stabilit, și prin conștientizarea publicului larg privind consumul acestor tipuri de hidroclorofluorocarbură și prin susținerea măsurilor ce urmează a fi efectuate.

În cadrul acestui Program au fost realizate noi succese ce tin de un șir de domenii: (I) armonizarea cadrului normativ național cu legislația UE și perfecționarea acestuia, inclusiv cu privire la deșeurile hidroclorofluorocarburilor halogenate; (II) elaborarea și perfecționarea Sistemului de raportare a datelor privind importul și consumul substanțelor care distrug stratul de ozon, al produselor și echipamentelor care conțin astfel de substanțe, precum și deservirea acestora; (III) stabilirea cotelor și taxelor ecologice, după caz, pentru importul anual admisibil de substanțe care distrug stratul de ozon, de produse și echipamente care conțin astfel de substanțe. Planul de Acțiuni pentru perioada 2016-2020 al Programului, are o țintă concretă de axat pe reducere cu 35% a consumului admisibil de substanțe care distrug stratul de ozon, prevăzute în grupa I din anexa C (HCFC) la Protocolul de la Montreal, au fost întreprinse următoarele activități.

Printre alte substanțe nocive care si-au găsit *reglementarea în legislația națională sunt cele ce conțin azbest*, care poate provoacă cancer și mesitelioma. În acest domeniu GRM adoptă, în anul 2013, o Hotărâre specială prin care se stabilesc cerințele minime pentru protecția lucrătorilor împotriva riscurilor legate de expunerea la azbest la locul de muncă⁵⁰³. Aceste cerințe se aplică activităților în care lucrătorii sunt expuși sau sunt susceptibili de a fi expuși la praful degajat din azbest

⁵⁰¹Programul național de suprimare eșalonată a substanțelor ce distrug stratul de ozon în RM pentru anii 1999–2005 nr. 1064 din 11.11.99. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 135–136 din 09.12.1999.

⁵⁰²Hotărârea Guvernului nr. 856 din 13.07.2016 privind Program de suprimare eșalonată hidroclorofluorocarburilor halogenate pentru anii 2016-2040 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia în anii 2016-2020.

⁵⁰³Hotărâre Nr. 244 din 08.04.2013 privind aprobarea Cerințelor minime pentru protecția lucrătorilor împotriva riscurilor legate de expunerea la azbest la locul de muncă.

sau din materiale cu conținut de azbest (actinolit de azbest; grünerit (amosit) de azbest; antofilit de azbest; crisotil; crocidolit; tremolit de azbest - silicați fibroși incluși în registrul internațional și au ca obiectiv protecția lucrătorilor împotriva riscurilor pentru sănătatea lor, care decurg sau pot decurge din expunerea la azbest la locul de muncă, inclusiv prevenirea acestor riscuri. Ele solicită ca pentru orice activitate susceptibilă să prezinte risc de expunere la praful provenit din azbest sau din materiale cu conținut de azbest, angajatorul trebuie să dispună efectuarea evaluării acestui risc, astfel încât să se determine natura expunerii, respectiv varietatea mineralogică de azbest și dimensiunile fibrelor, și gradul de expunere a lucrătorilor la praful de azbest sau de materiale cu conținut de azbest.

Transportarea și etichetarea produselor chimice nocive utilizate în țară se efectuează în conformitate cu o Hotărâre specială a GRM *cu privire la efectuarea transporturilor de mărfuri periculoase pe teritoriul republicii*⁵⁰⁴, adoptată în 2002. În această Hotărâre este stipulată clasificarea mărfurilor periculoase, lista substanțelor și articolelor admise pentru transport conform standardelor internaționale. Ea reglementează transporturile de mărfuri periculoase pe teritoriul RM, aprobarea schemelor și rutelor de transportare a mărfurilor periculoase și stabilește cerințele principale privind metodele organizării, asigurarea tehnică, siguranța lucrărilor de încărcare-descărcare și transporturilor, modul de lichidare a consecințelor unor eventuale avarii și situații de avarie în transport, în scopul protecției sănătății oamenilor, obiectelor economiei naționale, a mediului înconjurător. Transportarea transfrontieră a substanțelor nocive se reglementează prin o altă Hotărâre de Guvern adoptată anul următor – în 2003⁵⁰⁵. Ea transpune prevederile Convenției Basel privind controlul transportării transfrontiere a deșeurilor periculoase și eliminarea acestora în scopul prevenirii traficului ilegal al deșeurilor.

În anii 2000 la inițiativa Programului ONU pentru Mediu (UNEP) la nivel internațional este adoptată abordarea strategică a managementului substanțelor chimice, la care aderă și RM⁵⁰⁶. Sunt

⁵⁰⁴ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la efectuarea transporturilor de mărfuri periculoase pe teritoriul Republicii Moldova, nr. 672 din 28.05.2002.

⁵⁰⁵ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului privind controlul transportării transfrontaliere a deșeurilor periculoase și eliminarea acestora, nr.637 din 28.05.2003.

⁵⁰⁶ Profilul Național privind Managementul Substanțelor Chimice în Republica Moldova = *National Profile for Chemicals Management in the Republic of Moldova* / Min. Ecologiei și Resurselor Naturale, SAICM, UNEP; coord.: Ion Apostol, Valentin Pleșca, Tatiana Țugui [et al.] – Chișinău: S.n., 2008 (Tipogr. A.Ș.M.).

întreprinse acțiuni energice atât de a evalua situația în domeniu, cât și de a crea un cadru regulatoriu a elabora un document politic în domeniu. Astfel, în anul 2010, GRM adoptă⁵⁰⁷ „*Programul național privind managementul durabil al substanțelor chimice în RM*”, care are scopul reducerii și eliminării impactului substanțelor chimice asupra mediului și sănătății populației prin dezvoltarea unui sistem integrat de gestionare a substanțelor chimice, eficient din punct de vedere tehnic, economic, social și ecologic, implementării tratatelor internaționale de reglementare a substanțelor chimice la care RM este parte, precum și a Abordării Strategice în domeniul Managementului Internațional al Substanțelor Chimice. Programul trasează direcțiile strategice de gestionare a substanțelor chimice, inclusiv a deșeurilor, stabilite în Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008-2011, aprobată prin Legea nr. 295-XVI din 21 decembrie 2007, și Strategia națională cu privire la reducerea și eliminarea poluanților organici persistenți, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1155 din 20 octombrie 2004.

În octombrie 2023 Guvernul a adoptat un nou *Program de management durabil al substanțelor chimice* (MDSC), pentru anii 2023-2030. El este un document de politici ce stabilește obiectivele și prioritățile naționale pentru dezvoltarea sistemului de management durabil al acestor substanțe, de-a lungul întregului ciclu de viață, începând de la import sau producere până la depozitare, transportare, utilizare și eliminare sau valorificare a substanței. Ca și alte documente ale PE din ultimul deceniu, el este orientat spre armonizarea legislației pentru plasarea pe piață a produselor chimice racordate la standardele UE, pentru a asigura utilizatorii interni cu produse de calitate, inofensive pentru sănătatea umană și mediul înconjurător. Astfel, Programul vizează gestionarea în siguranță a substanțelor și produselor chimice, în scopul creșterii nivelului de protecție a mediului și sănătății umane⁵⁰⁸.

2.11. Schimbările climatice

2.11.1. Dispoziții generale. Este bine cunoscut faptul că, temperatura medie globală a crescut semnificativ de la Revoluția Industrială încoace, iar ultimul deceniu (2011-2020) a fost cel mai cald deceniu de când se înregistrează temperaturile atmosferei. Dintre cei mai calzi 20 ani, 19 s-au înregistrat din 2000 până în prezent. Anul 2020 a fost, de

⁵⁰⁷*Programul național de management durabil al substanțelor chimice* (aprobat prin Hotărârea GRM nr. 973 din 18.10.2010. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 214–220, art. nr. 1122 din 05.11.2010.

⁵⁰⁸Ministerul Mediului | Guvernul Republicii Moldova (gov.md)

asemenea, cel mai cald an înregistrat în Europa. Majoritatea datelor demonstrează faptul că, acest lucru este cauzat de creșterea emisiilor de gaze cu efect de seră produse de activitatea umană. Temperatura globală medie este astăzi cu 0,95-1,20°C mai mare decât la sfârșitul sec. al XIX-lea. Se consideră că, o creștere de 2°C față de nivelul preindustrial va fi periculoasă și va avea efecte catastrofale asupra climei și mediului.

În 1988 PNUM și OMM creează Panelul Interguvernamental privind Schimbările Climatice (PISC), care a implicat peste 1000 de personalități științifice, juridice și politice din peste 60 de țări. Aceștea au fost experții care se ocupă de cercetarea schimbărilor climatice și evaluarea consecințelor acestora, de elaborarea unor strategii politice în domeniu. Tot în acest an, la Toronto, are loc o conferință privind clima, precursora celor ce urmează să aibă loc la Haga, Hamburg și Londra (1989). Un rezultat important al acestei conferințe a fost apelul la reducerea emisiilor de dioxid de carbon cu 20% până în anul 2005 și la ratificarea Protocolului de la Montreal privind ozonul.

Tot în 1989 se desfășoară a doua Conferință Mondială a Climei, la Geneva. Se ajunge la un consens științific pe scară largă în ceea ce privește faptul că, schimbarea climei este cauzată de diverse gaze cu efect de seră. Este indicată necesitatea reducerii emisiilor de dioxid de carbon, oxizi azotoși, metan și alte substanțe ce generează efectul de seră, iar Adunarea Generală ONU înființează un Comitet pentru formularea Convenției privind Schimbările Climatice. Publicarea Primului raport de evaluare a PISC în 1990 a îndemnat guvernele să negocieze *Convenția-cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice*⁵⁰⁹, care era pregătită pentru semnare la Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare din 1992 - cunoscută și sub numele de „Summitul Pământului” - de la Rio de Janeiro.

Convenția dată, semnată la 5 iunie 1992 la Conferința ONU, stipulează clar că, schimbările climatice sunt cele „atribuite direct sau indirect unei activități antropice, care alterează compoziția atmosferei la nivel global și care se adaugă variabilității naturale a climatului observat”, în cursul unor perioade comparabile. Obiectivul final al prezentei Convenții este de a stabili concentrațiile GES în atmosferă la un nivel, care să împiedice orice perturbare antropică periculoasă a sistemului climatic. Acest obiectiv trebuie să se atingă într-un interval de timp suficient pentru ca ecosistemele să se poată adapta natural la schimbările climatice și pentru ca producția alimentară să nu fie

⁵⁰⁹ *United Nations Framework Convention on Climate Change*. <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

amenințată, iar dezvoltarea economică să se poată desfășura în mod durabil.

Folosind datele regionale privind emisiile de GES estimate pentru ultimii 70 de ani în cadrul proiectului Global al Carbonului⁵¹⁰ s-a demonstrat că, în anii 1950, SUA și țările care au format ulterior UE, erau cei mai mari emitenți din lume, responsabile pentru peste 70% din totalul emisiilor anuale. Această tendință s-a schimbat rapid spre finele sec. al XX-lea - începutul sec. al XXI-lea. Astfel, creșterea economică a Chinei în anii de după 1970, în special odată cu apariția noii strategii economice a lui Deng Xiaoping în 1978, a declanșat o creștere notabilă a producției de CO₂ a țării. Din 1950 până în 2000, China a fost martoră la o creștere de peste 4.500% a emisiilor, atingând, anual, 3,6 miliarde de tone până în 2000. În mod similar, India, Japonia și regiunea mai largă din Asia au înregistrat o creștere a emisiilor de peste 1.000% între 1950 și 2000 (vezi *tabelul 13*).

Tabelul 13. Dinamica emisiilor GES pe parcursul ultimilor 70 ani⁵¹¹

Tone metrice de dioxid de carbon (tCO₂)	1950 (mlrd tCO₂)	2000 (mlrd tCO₂)	2022 (mlrd tCO₂)	Modificare 1950–2000	Modificare 2000–2022
China	0.1	3.6	11.4	4,529%	213%
Asia (excl. China, Japonia, și India)	0.2	3.2	6.2	1,973%	95%
SUA	2.5	6.0	5.1	136%	-16%
UE	1.8	4.2	3.1	134%	-26%
Alte țări din lume	0.4	2.5	2.9	465%	16%
India	0.1	1.0	2.8	1,500%	189%
FR	0.4	1.5	1.7	256%	12%
Africa	0.1	0.9	1.4	876%	52%
Japonia	0.1	1.3	1.1	1,132%	-17%
America de Sud	0.1	0.8	1.1	621%	34%
Canada	0.2	0.6	0.6	268%	-3%

Notă: anul 1950 a fost folosit ca punct de început pentru grafic din cauza lipsei de date disponibile pentru multe țări înainte de acel an.

⁵¹⁰Vezi: Visualized: Global CO₂ Emissions Through Time (1950–2022) (visualcapitalist.com). Vizitat la 12 Decembrie 2023

⁵¹¹Idem.

Raportul recent al ONU privind decalajul emisiilor evidențiază o realitate îngrijorătoare, rata continuă a emisiilor, combinată cu politicile existente, îndreaptă omenirea către o lume care este cu 3°C mai caldă decât nivelurile preindustriale. Acest lucru contrastează puternic cu obiectivele de 1,5–2°C convenite în 2015 prin Acordul de la Paris. PISC proiectează că, un astfel de grad de încălzire, va avea potențial repercusiuni catastrofale, de la schimbări severe ale condițiilor climaterice până la creșterea nivelului mării, extincții pe scară largă și perturbări critice ale sistemelor alimentare și de apă la nivel mondial.

Este cunoscut faptul că UE este instituția și țările membre, care sunt în avangarda acțiunilor de prevenire a schimbărilor climatice. Anume UE a doctat o serie de documente în acest domeniu prin care nu numai că stabilește sarcinile țărilor membre în domeniu, dar și încurajează comunitatea internațională de a întreprinde acțiuni energice pentru a stopa procesul de schimbări climatice. În anul 2005, CE publicat Comunicarea „Obținerea victoriei în luptă împotriva schimbărilor climatice mondiale”⁵¹³, apoi în anul 2007 *Strategia referitoare*

⁵¹³ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions - Winning the Battle Against Global Climate Change {SEC(2005) 180}. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM_2005_0180_COM1

la schimbările climatice⁵¹⁴. În viziunea Comisiei, Strategia trebuie să urmărească, printre altele: extinderea luptei împotriva schimbărilor climatice în toate țările (cu responsabilități comune, dar diferențiate) și sectoarele, utilizarea și consolidarea instrumentelor de piață (cum ar fi sistemul de comercializare a emisiilor introdus de UE), consolidarea inovării, inclusiv punerea în aplicare, implementarea tehnologiilor existente și dezvoltarea de noi tehnologii. Printre reglementările în acest domeniu amintim Decizia privind un mecanism de monitorizare a emisiilor de gaze cu efect de seră în cadrul Comunității și de punere în aplicare a Protocolului de la Kyoto, Comunicarea Comisiei „Schimbări climatice, către o strategie comunitară post Kyoto”⁵¹⁵. În scopul realizării Protocolului UE stabilește în *Sistemul cotelor de emisii și de comercializare a cotelor de emisie de gaze cu efect de seră în cadrul Comunității*⁵¹⁶.

Ulterior, UE a întreprins acțiuni și în domeniul adaptării la schimbările climatice. În acest sens, ea a adoptat „Cartea albă”. „Adaptarea la schimbările climatice: către un cadru de acțiune la nivel european”⁵¹⁷. Acest document a accentuat necesitatea de a integra adaptarea în toate domeniile pertinente de politică prin creșterea capacității de rezistență a pădurilor. S-a mai subliniat, de asemenea, că este nevoie de îmbunătățirea evaluării impactului schimbărilor climatice în toate sectoarele și a fost recunoscut rolul gestionării sustenabile a pădurilor în reducerea vulnerabilității lor la schimbările climatice.

După cum e cunoscut, unul din cele mai importante documente internaționale în domeniul schimbărilor climatice este *Acordul de la Paris*⁵¹⁸. El impune toate părțile să-și depună la maximum eforturile pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, prin contribuții naționale determinate (CND) și să consolideze aceste eforturi în următorii ani. În cadrul Acordului de la Paris, UE s-a angajat să reducă, până în 2030, emisiile de gaze cu efect de seră de pe teritoriul său, cu cel puțin 40% față de nivelurile din 1990. În 2021 acest obiectiv a fost

do?uri=COM:2005:0035:FIN:EN:PDF

⁵¹⁴ „Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius - The way ahead for 2020 and beyond” [COM (2007) 2 final

⁵¹⁵ 2002/358/EC: Council Decision of 25 April 2002 concerning the approval, on behalf of the European Community, of the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change and the joint fulfilment of commitments thereunder. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002D0358:EN:HTML>

⁵¹⁶ *EU Emissions Trading System* (EU ETS). https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en

⁵¹⁷ *EU White paper: Adapting to climate change: Towards a European framework for action*. COM (2009) 147 final. PP. 8-10. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0147:FIN:EN:PDF>

⁵¹⁸ *Paris Agreement*. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

schimbat la cel puțin 55% până în 2030 și atingerea neutralității climatice până în 2050.

Ultimile sarcini și angajamente ale UE sunt prevăzute în *Pactul verde european*, adoptat în anul 2017, de asigura zero emisii nete până în 2050⁵¹⁹. Această neutralitatea climatică - obiectivul atingerii a zero emisii nete până în 2050, a devenit obligatorie prin lege în UE în 2021, stabilind și un obiectiv intermediar de reducere a emisiilor cu 55% până în 2030.

UE lucrează, de asemenea, la atingerea unei economii circulare până în 2050, la crearea unui sistem alimentar durabil și la protejarea biodiversității - toate acestea, de asemenea, vor contribui la realizarea neutralității climatice. Pentru finanțarea Pactului verde, Comisia Europeană a prezentat, în ianuarie 2020, Planul de investiții pentru o Europă durabilă, care urmărește să atragă investiții publice și private de cel puțin un trilion Euro în următorul deceniu⁵²⁰.

2.11.2. Acțiunile Republicii Moldova în domeniu. Deși țara noastră, în sensul rolului ei a unui emitent al GES este minimal (în 2015, RM a emis aproximativ 13,95 Mt de CO₂, care este sub 0,04% din totalul emisiilor globale), ea s-a implicat activ în susținerea activităților de prevenire a acestora încă de la ratificarea *Convenției ONU privind Schimbările climatice* (Hotărârea Parlamentului nr. 404-XIII din 16 martie 1995), cât și la implementarea *Protocolului de la Kyoto*, la care RM a aderat prin Legea nr. 29-XV din 13 februarie 2003.

În luna ianuarie 2010, RM s-a asociat *Acordului de la Copenhaga* și a prezentat un obiectiv de reducere a emisiilor, care este specificat în Anexa nr. II a acestui Acord „Acțiuni de atenuare adecvate la nivel național al țărilor în curs de dezvoltare”. Ținta acțiunilor de atenuare a RM în cadrul acestui Acord o constituie „reducerea cu nu mai puțin de 25% față de anul de referință (1990) a nivelului total național al emisiilor de GES către anul 2020, prin punerea în aplicare a mecanismelor economice axate pe atenuarea schimbărilor climatice la nivel mondial, în conformitate cu principiile și prevederile Convenției”. Această țintă este prezentată fără a indica acțiuni specifice de atenuare adecvate la nivel național, identificate și cuantificate, și fără clarificări suplimentare cu privire la sprijinul necesar atingerii acesteia. Concomitent, se recunoaște că pentru atingerea acestei ținte va fi nevoie de un sprijin semnificativ financiar, tehnologic și de consolidare a capacităților, care

⁵¹⁹ *European Green Deal*. <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal>.

⁵²⁰ *Reacția UE la schimbările climatice* | Actualitate | Parlamentul European (europa.eu)

poate fi oferit prin intermediul mecanismelor convenției.

Printre primele documente politice naționale în domeniu este *Strategia de adaptare la schimbarea climei până în anul 2020 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia*, adoptată în anul 2014. Se anticipează că Strategia dată va consolida și va ghida abordarea sectorială caracteristică pentru programul de guvernare în adaptarea tuturor sectoarele economiei naționale la schimbările anticipate climatice. Ținând cont de obiectivele stabilite în Strategie, ministerele de resort vor întreprinde acțiuni concrete pentru sectoarele respective și vor elabora strategii și planuri specifice de acțiune în domeniu. Integrarea adaptării la schimbarea climei în toate sectoarele relevante va oferi fiecărui sector libertatea de a găsi cele mai bune soluții pentru adaptarea la nivel sectorial.

Strategia dată a fost renovată prin adoptarea Programului național de adaptare la schimbările climatice până în anul 2030 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia de către GRM la 30 august, 2023. Programul a fost elaborat cu sprijinul proiectului PNUD Moldova „Promovarea procesului național de planificare a adaptării RM la schimbările climatice”, finanțat de Fondul Verde pentru Climă. Prin adoptarea programului, RM și-a propus să se alinieze la eforturile globale de a limita impactul negativ al schimbărilor climatice. El constă în asigurarea integrării măsurilor de adaptare în politicile sectoriale, în sinergie, atât cu documentele de politici în domeniul adaptării la schimbările climatice, cât și în domeniul gestionării riscurilor de dezastre. El setează obiective orientate spre sporirea rezilienței climatice a șase sectoare esențiale, agricultura, sănătatea, transportul, energia, apa și sectorul forestier și este însoțit de un plan de acțiuni pentru prevenirea și depășirea riscurilor și vulnerabilităților provocate de schimbările climatice.

În Program sunt evidențiate activitățile de bază pentru următoarele sectoare:

- În sectorul forestier se va insista pe creșterea suprafețelor împădurite, care este actualmente la cota de 11.3% din teritoriul RM – o acoperire prea mică pentru a atenua efectele schimbărilor climatice. Pentru comparație, în UE media de împădurire este de 30-45%.
- În sectorul agricol va fi încurajată promovarea speciilor adaptate la condițiile de secetă, stimularea achizițiilor de plase anti-grindină și a măsurilor care ar proteja culturile în perioada înghețurilor timpurii.
- În sectorul transport urmează a fi revizuite și îmbunătățite stan-

dardele pentru construcția și menținerea infrastructurii drumurilor, luându-se în calcul inclusiv daunele aduse de schimbările climatice.

- În sectorul de sănătate urmează a fi ajustate protocoalele clinice existente sau elaborate protocoale noi pentru profilaxia și tratamentul bolilor cauzate sau acutizate de schimbările climatice.

- În sectorul energetic ar urma să fie îmbunătățită infrastructura de aprovizionare cu energie electrică pentru a minimiza pierderile cauzate de fenomenele climatice extreme.

- În sectorul apelor una din măsurile importante prevede încurajarea cetățenilor și sectorului privat să adopte măsuri de reutilizare a apei pentru necesitățile menajere și industriale.

În scurt timp după aprobarea Strategiei cu privire la adaptare la schimbările climei, RM a aderat și la *Acordul de la Paris*, semnat pe 21 septembrie 2016, și fiind ulterior ratificat de către Parlament în anul 2017. Obiectivele de reducere a emisiilor de GES stabilite în contribuția națională determinată (CND) a RM, au fost aprobate oficial la nivel național în *Strategia de dezvoltare cu emisii reduse a RM până în anul 2030* și a *Programului de acțiuni pentru implementarea acesteia*⁵²¹. CND în Moldova identifică atât obiective „condiționate” (cele care depind de sprijin suficient internațional), cât și obiective „necondiționate” privind atenuarea și adaptarea. Obiectivul de atenuare „necondiționat” al țării este de a reduce emisiile de GES cu 64-67% sub nivelul calculat în 1990, până în anul 2030, în timp ce ținta „condiționată” este stabilită la 78%, sub rezerva sprijinului internațional disponibil pentru țară (inclusiv resurse financiare cu costuri reduse, transfer de tehnologie și cooperare tehnică)⁵²².

Pe 4 martie 2020, RM a prezentat Secretariatului Convenției versiunea actualizată a CND, angajându-se să atingă, către anul 2030, ținta necondiționată de reducere a emisiilor de GES cu 70% comparativ cu nivelul înregistrat în anul de referință (1990). Angajamentul de reducere respectiv ar putea fi sporit în mod condiționat până la circa 88%, în conformitate cu acest acord global, care abordează teme importante, precum oferirea de resurse financiare cu costuri reduse, transferul de tehnologii și cooperarea tehnică, accesul la toate acestea în măsură corespunzătoare cu provocările schimbărilor globale ale climei. Țintele

⁵²¹ Hotărârea Guvernului nr. 1470 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare cu emisii reduse a Republicii Moldova până în anul 2030 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia.

⁵²² GoM. 2015. Contribuția Națională Determinată Întenționat a Republicii Moldova, https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Republic%20of%20Moldova%20First/INDC_Republic_of_Moldova_25.09.2015.pdf.

de reducere a emisiilor de GES au fost stabilite într-un buget al emisiilor, care să cuprindă perioada începând cu 1 ianuarie 2021 până la 31 decembrie 2030. Noile ținte de reducere a emisiilor de GES urmează să fie introduse în Programul de dezvoltare cu emisii reduse a RM până în anul 2030 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia - în acest sens, pe parcursul anului 2021, a fost lansat procesul de elaborare a acestuia.

În scopul unei evidențe stricte și monitorizării GES, GRM constituie Sistemul național de monitorizare și raportare a emisiilor de gaze cu efect de seră și altor informații relevante pentru schimbările climatice. Concomitent, GRM aprobă și alte documente importante ca părți componente ale acestui sistem, (I) *Regulamentul privind instituirea și funcționarea Sistemului dat*; (II) *Lista autorităților și instituțiilor responsabile care fac parte din acest Sistem*; (III) *Lista gazelor cu efect de seră și potențialul lor de încălzire globală pentru orizontul de timp de 100 de ani*, care vor fi luate în considerare în Sistemul în cauză.

Obiectivul principal al Programului de acțiuni pentru dezvoltarea republicii cu emisii reduse este de a mobiliza și de a permite actorilor privați și publici să reducă emisiile de gaze cu efect de seră provenite din activitățile economice în conformitate cu țintele stabilite în CND. În ceea ce privește procesul de reducere al emisiilor de GES, acest Program stabilește ținte cuantificabile în conformitate cu aspirațiile UE pentru anul 2030 și ODD formulate de Agenda de DD 2030. Programul este chemat să îndeplinească și angajamentele expuse în Acordul de Asociere între RM, pe de o parte, și UE și statele membre ale acestora, pe de altă parte, la capitolul Acțiuni climatice. Art. 95 al acestui document, prevede elaborarea și aprobarea de către republică a unor măsuri pe termen mediu și lung de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră.

Programul nu impune sectoarelor economiei promovarea unor politici și măsuri determinate de aceasta, ci înglobează în sine politicile și măsurile stabilite la nivel sectorial. Pentru a-și atinge obiectivele de atenuare și adaptare ambițioase, Moldova va trebui să facă investiții semnificative, inclusiv proiecte de infrastructură în domeniul energiei, transporturilor, clădirilor, industriei, agriculturii, utilizării terenurilor, schimbărilor destinației terenurilor și al sectorului forestier, precum și cel al deșeurilor. Implementarea obiectivelor „condiționate”, identificate în CND, ar costa aproximativ 4.9-5.1 miliarde USD (aproximativ 327-340 milioane USD pe an) până în 2030 (GoM, 2015)⁵²³. Deși costurile

⁵²³ Hotărârea nr. 1277 din 26.12.2018 instituirea Sistemului național de monitorizare și raportare a emisiilor de gaze cu efect de seră și altor informații relevante pentru schimbările climatice și altor

scenariilor variază, realizarea creșterii economice cu emisii reduse de carbon va necesita un sprijin public intern și internațional semnificativ, în ambele cazuri.

Este necesar de menționat și faptul că GRM a consolidat obiectivele de atenuare a GES în o serie de alte politici naționale și acte legislative, inclusiv *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”*⁵²⁴, *Strategia energetică până în 2030*⁵²⁵, *Planul național de acțiune privind energia regenerabilă în anul 2013*⁵²⁶, și *Programul național de eficiență energetică 2011-2020*⁵²⁷. Printre alte documente politice adoptate de RM în domeniul reducerii GES este și *Programului de suprimare eşalonată a hidroclorofluorocarburilor halogenate pentru anii 2016-2040*, specificat mai sus, și conform căruia se planifică de a întreprinde măsuri cu privire la eliminarea totală a HCFC, în mod eşalonat, până în anul 2040. Se știe că Hidroclorofluorocarburile sunt gaze cu impact major asupra stratului de ozon, și, în același timp acestea au și un potențial de încălzire globală foarte înalt.

Concluzii la Capitolul 2

1. Conservarea biodiversității începe de la luarea sub protecție a diferitor specii faunistice sau floristice sau a unor obiecte naturale protejate, are o istorie îndelungată în multe colțuri ale lumii, inclusiv în zona de studiu. Inițial, acestea erau luate sub protecție din considerente religioase, apoi din necesitatea menținerii productivității unor sau a altor specii faunistice sau floristice, importante pentru alimentația populației. În sec. al XIX-lea, au început a fi protejate „curiozităților naturale”, avându-se scopuri estetice ale naturii și creându-se parcuri naționale (SUA), cât și rezervații naturale în scopul protejării și reproducerii speciilor de faună și floră. Spre finele acestui secol sunt create noi rezervații naturale avându-se mai mult scopurile științifice, de cercetare a evoluției naturii în afara impactului uman (în particular, în Germania și Rusia).

2. Primele acțiuni ale conservării naturii în zona de studiu țin

informații relevante pentru schimbările climatice.

⁵²⁴ Promovarea Transportului Public Urban Ecologic și Investițiilor Verzi în Moldova. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/66a8c2ea-ro/index.html?itemId=/content/component/66a8c2ea-ro>

⁵²⁵ Moldova-2020 Strategy | Moldova-2020 Strategy | Dezvoltarea Durabilă Verde a Republicii Moldova (gov.md)

⁵²⁶ Hotărârea Nr. 102 din 05.02.2013 cu privire la Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030.

⁵²⁷ Proiect de Hotărâre de Guvern cu privire la aprobarea Planului Național de Acțiuni privind Energia Regenerabilă pentru anii 2013-2020 (revizuit) | Particip.gov.md

de adoptarea în anul 1467 „legii braniștii”, care proteja flora și fauna sălbatică în anumite locuri, adică interzicea oricărei activitate de folosire a resurselor naturale pe anumite teritorii. Braniștea reprezenta un „loc oprit unde nimeni nu avea voie să vâneze, să pescuiască, să pășuneze vitele și nici măcar să cosească fânul fără voia stăpânului, cei care încălcau legea fiind aspru sancționați cu pedeapsă corporală și confiscarea a tot ceea ce aveau asupra lor când săvârșeau fapta.

3. Primele acțiuni de luare sub protecție a monumentelor naturii au fost inițiate de membrii *Societății Naturaliștilor și Amatorilor Științelor Naturii din Basarabia*, la începutul sec. al XX-lea, când ea a luat sub protecție depozitele paleontologice din preajma localității Taraclia. Ei au fost primii care au fundamentat necesitatea conservării naturii în Basarabia, creându-se, în acest scop, în 1913 un Consiliul care a elaborat un proiect pentru organizarea parcurilor naționale.

4. Activitatea de conservare a monumentelor naturale a continuat după integrarea Basarabiei în cadrul Regatului Român, promovată de *Muzeul Istoriei Naturale* și de membrii *Societății Naturaliștilor*, care au înaintat demersuri Guvernului României. În rezultat, propunerile înaintate au fost susținute, fiind create către anul 1932 circa 24 parcuri naționale cu suprafață totală de 5.580 ha. În baza cercetărilor ulterioare detaliate pe teren, efectuate cu ajutorul colegilor din Comisiunea Monumentelor Naturale a Regatului, s-a decis ca în baza parcurilor naționale, declarate anterior, avându-se în vedere dispozițiile *Legii pentru protecția Monumentelor Naturii* din iulie 1930, să fie declarate ca Monumente ale Naturii 10 din aceste parcuri naționale din Basarabia (1937).

5. Una din cele mai productive etape ale conservării biodiversității din RM este legată de activitatea Comisiei pentru ocrotirea naturii sub auspiciile Prezidiului Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, creată în 1957. Anume ea a inițiat cercetări științifice în domeniu, orientate spre evaluarea patrimoniului natural și conservarea obiectelor naturale și a ariilor protejate de stat și a fundamentat crearea rezervației „Codrii”, a prezentat propuneri pentru luarea sub protecția statului a unui șir de zone și obiecte naturale, aprobate de către GRSSM în 1962, creându-se oficial Fondul de Arii Naturale Protejate de Stat constituit din monumente naturale dar și luându-se sub protecție a unui șir de specii de floră și faună. În anii 70-80 ai secolului trecut, la propunerea Comisiei, sunt create Rezervația silvică de stat „Codrii”, sectorul rezervat ihtiologic „Golful Goianei”, Rezervația cinegetică din 1976 Rădenii Vechi, și

rezervația biologică de stat Cantemir. Totodată, în acest răstimp, cercetătorii SGa AȘ RSSM, au identificat și au propus pentru luarea sub protecția statului, suplimentar, a circa 346 noi obiecte unice naturale, care deja în anii 1990-2000, în mare parte au fost luate sub protecția statului.

7. În anii 70 au fost inițiate activitățile de identificare a speciilor lumii sălbatice și de elaborare a „*Cărții Roșii a RSSM/RM*”. Prima ediție a ei a apărut în anul 1978, a doua – în 2006, iar a treia – în 2014. Concomitent, a fost aprobată legea și Regulamentul ei, dar și Regulamentul cu privire la modul de folosire a obiectelor Cărții Roșii. Analiza datelor acestor trei ediții a Cărții Roșii demonstrează un trend foarte negativ, astfel, dacă în prima ediție, în ea au fost incluse 26 specii de plante și 29 specii de animale, atunci în ediția a doua au fost incluse deja 130 specii de plante și 108 specii de animale. În ediția a treia ale ei sunt incluse un număr și mai mare de specii - 208 specii de plante și fungi și 219 specii de animale.

8. În anii de după obținerea independenței RM a fost creată baza legală ce reglementează utilizarea și protecția lumii animale și vegetale, inclusiv a speciilor rare, pe cale de dispariție. Aceasta include *legea privind regnului animal al RM* (1995) care reglementează relațiile în domeniul protecției și folosirii atât a speciilor faunistice, cât și a a celor piscicole. Ulterior, legea a fost revăzută adoptându-se separat *Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura* 2005, și *Legea vânătorii și fondului cinegetic* (2018). Ambele legi conțin prevederi speciale cu cerințele față de speciile rare și pe cale de dispariție. În anul 2007 s-a aprobat *Legea privind regnul vegetal* care se referă la speciile floristice spontane și stipulează, în mod special, regulile de utilizare și protecție a speciilor floristice rare și pe cale de dispariție.

9. Perioada de după obținerea independenței RM este una din cele mai fructuoase atât în extinderea Fondului de Stat al ariilor protejate, cât și în crearea bazei legislative în domeniu. În aceste trei decenii au fost create noi rezervații naturale (Prutul de jos, Plaiul Fagului, Pădurea Domnească, Parcul Național Orhei și „Nistrul de Jos”, Rezervația Biosferică Prutul de Jos), fiind constituite și aprobate oficial trei zone umede importante pentru păsările acvatice (Lacurile Prutului de Jos, Nistrul de Jos, și Unguri-Holoșnița). Totalitatea ariilor protejate constituie nucleeele de bază aler REN, creată prin o lege specială din anul 2001. Această rețea include în sine și elementele rețelei Emerald, în conformitate cu cerințele Convenției de la Berna. Pe acest parcurs,

suprafața totală a ariilor protejate s-a extins de la 66.467 ha în anul 1998 până la 256.974 ha în 2021. În această perioadă de timp a fost creată baza legislativă în domeniu prin adoptarea Legii „*Privind fondul ariilor naturale protejate de stat*” și a unei serii de Regulamente speciale aferente. Au fost, de asemenea, adoptate și documentele politice necesare - Strategia și Planul de acțiuni privind conservarea biodiversității din anul 2001, care au fost reactualizate în anul 2014.

9. Deși RM a obținut unele succese în domeniul extinderii ariilor protejate și conservării speciilor rare pe cale de dispariție, pe parcursul independenței statale a RM au fost înregistrate un șir de neajunsuri în domeniu. Acestea țin nu numai de nerealizarea mai multor obligațiuni și acțiuni planificate, adoptate la nivelul GRM, sau de nealocarea resurselor financiare necesare conservării biodiversității, dar și de unele decizii adoptate care au periclitat conceptul regimului ariilor protejate sau a unor intenții de a schimba pe parcurs a statutului lor din interese economice (explorările de țiței din rezervația Prutul de Jos, construcția căii ferate în lunca Prutului, ș.a.).

10. Primul document special dedicat reglementării utilizării și protecției pădurilor din Basarabia apare de abia în 1888 - „Regulamentul privind protecția pădurilor” care cuprindea tot Imperiul Rus. În 1905, a fost adoptat un nou Regulament Forestier. Noi reglementări în domeniu apar deja pe parcursul aflării Basarabiei în cadrul Regatului Român, fiind transpusă legislația ei și pe acest teritoriu. Încă în prima jumătate a sec. al XIX-lea au fost întreprinse primele lucrări de împădurire în Basarabia, inclusiv în zona în stepa Bugeacului, dar și activități de creare a parcurilor urbane. Aceste lucrări de împădurire au fost reactivizate în perioada interbelică, de către autoritățile române. Dar, atât cele efectuate pe parcursul ocupației Basarabiei de Imperiului Rus, cât și cele din perioada interbelică au fost mult mai mici decât activitățile de defrișare a pădurilor, fapt ce a condiționat o reducere a suprafeței lor către anul 1944 la nivelul numai de 4,4% ale teritoriului Moldovei. Reîmpădurirea ține de activitățile întreprinse de Guvernul RSSM, mai ales, în anii 60-80 ai secolului trecut, când au fost plantate circa 200.000 ha noi păduri și circa 43 mii ha de fâșii de protecție. Activitățile de împădurire, după o reducere bruscă din anii 90, au fost extinse la mijlocul anilor 2000, după ce din nou s-au redus.

11. Începutul perioadei de independență a condiționat o agravare a situației în domeniul silvic, când au crescut brusc tăierile ilicite și, iar în lipsa resurselor financiare s-au redus activitățile de plantare a noilor

păduri. În acest răstimp a fost renovată baza legislativă (adoptându-se noul Cod Silvic, 1996) și au fost aprobate o serie de noi Regulamente. A fost adoptată *Strategia dezvoltării durabile a sectorului forestier din RM*, (2001), care prevedea nu numai direcțiile principale ale politicii statului în domeniu și obiectivele ei, ci și un șir de acțiuni prioritare pentru realizarea ei, dar și extinderea, către anul 2015, a suprafeței pădurilor din republică cu 130 mii ha sau până la 15% a teritoriului ei.

12. Practica cotidiană a vânătorilor și pescarilor, încă din timpurile străvechi cuprindeau un șir de reguli nescrise, practici a vânatului sau pescuitul, care reglementau aceste activități, ce contribuiau la reducerea impactelor umane negative. Acestea țineau de cerințele față de termenii de vânat sau pescuit - pentru a asigura reproducerea faunei cinegetice sau a peștilor, sau cerințele față de menținerea locurilor pentru depunerea icrelor sau pentru habitatele speciilor faunistice. Activități practice în scopul ameliorării fondului cinegetic, al reintroducerii sau aclimatizării noilor specii de vânătoare au apărut mult mai târziu. Unul din primele documente special orientate spre protecția faunei cinegetice a fost *Legea vânătoarei* din 1891, ce reglementa dreptul la vânătoare, stabilind perioada de oprire a vânătorii și chiar prohibiția totală a acesteia pentru unele specii care a fost transpusă și în Basarabia după integrarea ei în Regat. Această lege a fost schimbată în anul 1923 cu „*Legea pentru protecția vânatului și reglementarea vânătorii*”, care introducea noțiunea de fond de vânătoare, definea mărimea minimă a acestui fond, modul de constituire, și lega exercitarea dreptului de vânătoare de existența fondului de vânătoare.

13. Odată cu etapa construcției socialiste și a instituirii proprietății de stat asupra tuturor resurselor naturale, au fost organizate un șir de măsuri de ameliorare și sporire a fondului cinegetic a republicii, a aclimatizării și introducerii în habitatele naturale a unor noi specii de animale (ondatra, cânele raton, fazanul, cerbul nobil, cerbul pătat din Răsăritul Îndepărtat și elanul european), creându-se, de asemenea, o nouă bază de reglementări în domeniu. Vânatul era considerat ca un bun public și devenea protejat de Stat printr-un set tot mai desfășurat de legi și acte normative.

14. În perioada de după obținerea independenței RM, se crează baza legislativă în domeniu, adoptându-se, în 1995, *Legea privind Regnul Animal*, care reglementa atât utilizarea și protecția fondului piscicol, cât și a celui cinegetic. Ulterior, în anul 2006 a fost adoptată *Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura*, apoi, în 2018 este *Legea*

vânătorii și fondului cinegetic. În anul 1997 a fost adoptată *Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale*, care concretizează cerințele stipulate în *Legea Regnului Animal* din 1995 ce prevedea măsuri concrete pentru ameliorarea situației în acest domeniu. În ultimii ani Agenția „Moldsilva”, reintroduce în pădurile Moldovei zimbrii, iar în ultimii ani se ocupă intens de repopularea diferitor păduri ale țării cu cerbi nobili.

15. Primele reglementări în domeniul resurselor piscicole au fost transpuse în Basarabia interbelică din cadrul Regatului Român, *Legea asupra pescuitului* adoptată în 1896. *Legea Regnului animal* din 1995 care reglementa fondul piscicol a inclus un regulament special cu privire la protecția resurselor piscicole și reglementarea pescuitului în bazinele piscicole din RM. Noua Lege în domeniu a fost adoptată în anul 2006, *Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura*.

16. Conservarea solurilor în RM, deși are o istorie începând din sec. al XIX-lea, a devenit un domeniu de activitate a statului din anii de după colectivizarea, de la finele anilor 40 ai secolului trecut, de când terenurile devin proprietate publică. În perioada socialistă de dezvoltare, mai cu seamă în anii 60-80, au fost formulate atât unele reglementări ce țineau de cerințele conservării solului, cât și Programe și planuri de acțiuni în domeniu. Pe fundalul alocării a tot mai multe resurse financiare în acest scop, au fost realizate mai multe acțiuni, deși sub nivelul planurilor acceptate, fapt ce condiționa o continuă degradare a solurilor. După 1991, situația în domeniu s-a agravat datorită multiplelor cauze - privatizării terenurilor și penuriei financiare pentru conservarea solului, fragmentării terenurilor, schimbării structurii lor cu o preponderență a culturilor agricole în detrimentul plantațiilor multianuale, nerespectării tehnologiilor prietenoase mediului etc. Ca și la etapa anterioară GRM adoptă Programe de Stat în domeniu, care însă rămân practic nerealizate.

17. Protecția resurselor acvatice este un domeniu care, fiind istoric preocupare a specialiștilor în igiena mediului, a apărut ca problemă ecologică deja în anii 60-70 ai sec. trecut. Anume din această perioadă de timp sunt alocate resurse financiare considerabile pentru construcția și extinderea rețelelor de apeduct, și, cu o mică întârziere - a rețelelor de canalizare. Către finele anilor 80, în RSSM, au fost construite sisteme de apeduct și canalizare pentru practic toate orașele ei, dar și rețele de apeduct pentru multe localități sătești. După obținerea independenței RM activitățile în domeniu s-au redus esențial, fiind reluate numai după anii 2010-2015, când s-au majorat investițiile străine. Pe acest

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Andreev, A.; Talmac, I.; Şabanova, G.; Josan, L.; Josu, V.; Izverskaia, T. şi a. *Convenţia Ramsar şi zone umede de importanţa internaţională în Republica Moldova*. Societatea Ecologică „BIOTICA”. - Chişinău, 2008.
2. *Aspecte ecologice ale managementului deşeurilor în Republica Moldova* / Constantin Bulumaga; red. şt.: Petru Obuh; ref. şt.: Iacob Bumbu. - Chişinău: Bons Offices, 2008.
3. Bobeică, V. *Producerea durabilă: (curs introductiv)*. Univ. de Stat din Moldova. - Chişinău, 2007.
4. Bacal, P. *Mecanismul economic de protecţie a mediului în Republica Moldova. Abordare geografică şi ecologică* / Petru Bacal; Univ. „D. Cantemir”, Inst. de Ecologie şi Geografie. - Chişinău: S. n., 2018 (Tipogr. „Biotehdesign”).
5. Borza, Al. *Protecţia naturii în România*. În: Bul. Grac Cluj, 4, 1924, p. 1-26.
6. Borza, Al. *Ne trebuie o lege pentru protecţia naturii*. În: „Natura”, anul XVI, nr. 6, 15 iunie 1927.
7. Burac, T. *Din istoria ocrotirii naturii în Moldova*. În: Buletin Ştiinţific al Muzeului de Stat de Studiere a Ținutului din RM. Ediția 3. - Chişinău, 1990.
8. Capcelea A. *Republica Moldova pe calea dezvoltării durabile. Informație de sinteză/ICSITE al RM)*. - Chişinău, 1995.
9. Capcelea, A. *Perspectivile integrării ecologice europene / Centrul Regional de Mediu Moldova*. - Chişinău, 2000.
10. Capcelea, A. *Managementul ecologic în tranziția economică. Cazul RM*. - Chişinău: Î.E.P. Știința, 2013.
11. Capcelea, A. *Sistemul Managementului Ecologic*. - Chişinău: Î.E.P. Știința, 2013.
12. Ciubotaru, I. ş.a.. *Impactul structurii economiei Republicii Moldova asupra calității mediului înconjurător. (Informație de sinteză/ICSITE al RM)*. - Chişinău, 1993.
13. Climenco, V.; Trombiţchi, I.; Andreev, A. *Reţeaua ecologică. Calea spre protejarea naturii în Moldova*. - Chişinău: F.E.-P. Tipografia Centrală (Biotica).
14. *Comisia Economică pentru Europa a Naţiunilor Unite. Studiu de performanţe în domeniul protecţiei mediului: Republica Moldova*. - Chişinău: Ed. Știința, 1999.
15. *Comisia Economică pentru Europa a Naţiunilor Unite. Studiul de performanță în domeniul protecției mediului: Republica Moldova. Studiul al doilea. Naţiunile Unite, New York şi Geneva, 2005: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/moldova%20II%20m.pdf*;

16. UNECE: *3rd Environmental Performance Review of the Republic of Moldova*. <https://unece.org/environment-policy/publications/3rd-environmental-performance-review-republic-moldova>
17. Cornea, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei sub ocupația țaristă (1812-1917)*. - Brăila: Ed. Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019.
18. Duca, Gh.; Țugui, T. *Managementul deșeurilor* / Gh. Duca, Tatiana Țugui; Academia de Științe a Moldovei, Centrul Regional de Mediu. - Chișinău: Tipografia A.Ș.M., 2006.
19. *Expert Grup. Eficiența și transparența utilizării resurselor fondului forestier*. Dumitru Budianschi (coordonator) Dumitru Galupa, Igor Guțan, Petru Bacal, Victor Ermurachi. - Chișinău, iulie 2013.
20. Howard, B; Gofman, L. *Legislația și politicile în domeniul protecției mediului. Armonizarea legislației RM cu standardele UE*. - Chișinău, 2010.
21. Galupa, D.; Sverdluc, V.; Cretu, I. *Managementul forestier*. - Chișinău, 2009.
22. Lupașcu, M. *Agricultura Moldovei și ameliorarea ei ecologică* / Mihail Lupașcu. - Chișinău: Știința, 1996.
23. Magdâl, S.; Teleuță, A. *Protecția mediului: Studiu comparativ*. Proiectul Tacis „Implementarea Acordului de parteneriat și cooperare RM-UE”. - Chișinău, 2002,
24. Manolachi, C.; Ursu, M. *Din istoria protecției naturii în Basarabia*. În: Buletin științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă), 2013, Nr. 18 (31), p. 168-178, *Ministerul Mediului – 45 ani*. - Chișinău, 2013.
25. *Practici agricole prietenoase mediului : îndrumar* / Valentin Ungureanu, Valerian Cerbari, Sergiu Magdâl, s.a.; Proiectul Controlului Poluării în Agricultură. - Chișinău: Î.S.F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2006.
26. Ursul, A.; Rusandu, I.; Capcelea, A. *Dezvoltarea Durabilă – abordări metodologice și de operationalizare*. - Chisinau. Ed. Știința, 2009.
27. *Strategia și Planul de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice* (aprobat prin Hotărârea nr. 112 a Parlamentului RM din 27.04.2001, Monitorul Oficial al RM, nr. 90 din 02.08.2001).
28. Tabuncic, S. *Repere istoriografice pe marginea primelor utilități de apă-canal ale orașului Chișinău*. 91_101_Repere istoriografice pe marginea primelor utilitati de apa-canal ale orasului Chisinau.pdf (idsi.md).

29. Weiner, D. *A little corner of freedom. Russian nature protection from Stalin to Gorbachev.* - Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1991.
30. Аверин, Ю. В.; Николаева, Л. П. *Бережь сокровища природы.* - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1980.
31. Боинчан, Б.; Давид Дент. *Земледелие на черноземах: адаптивный менеджмент почв.* - Chilinău: Ed. Prut Internațional, 2020.
32. Борейко, В. Е. *История охраны природы Украины X век – 1980.* - Киев: Киевский эколого-культурный центр, 2001.
33. Борейко, В. Е. *История охраны природы Украины - XX век – 1980 - 2001.*
34. Борейко, В. Е. *Белые пятна истории природоохраны. СССР, Россия, Украина.* - Киев: Киевский эколого-культурный центр. Центр охраны дикой природы СоЭС - Киев, История охраны природы. Вып. 7. Т. 2 / 1996.
35. Борейко, В. Е. *„Царские охоты”: от Мономаха до Путина и Кучмы, издание третье, дополненное.* — Киев: Киевский эколого-культурный центр, 2005. – С. 12. (История охраны природы. Вып. 32).ecoethics.com.ua/old/b33/12.html.
36. Верина, В. Н. *Памятники природы Молдавии.* - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1980.
37. Казанцева, О.; Никул, Л. Ф.; Мучило, М. К. *Взаимодействие хозяйства и природной среды Молдавской ССР.* – Кишинев: Штиинца, 1990.
38. Котяцы, И. А. *Всенародное дело.* - Кишинев: «Карта Молдовеняска», 1977.
39. Кравчук, Ю. П. *Лес. и охрана природы: Ориентация ведения лесн. хоз-ва Молдавии.* - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1983.
40. Кравчук, Ю. П.; Верина, В.Н.; Сухов, И.М. *Заповедники и памятники природы Молдавии.* - Кишинёв: Изд-во «Штиинца», 1976.
41. Крупеников, И. А. *Дорогая природа Молдавии.* - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1982.
42. Мельничук, О. *Паводки и наводнения на реках Молдовы (теория и практические расчеты).* - Chişinău: FCP „Primex - Com” SRL, 2012.
43. *Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР: I этап (коллективная монография).* Кишинев, Штиинца,

1981.

44. *Прогноз возможных изменений в природной среде под влиянием хозяйственной деятельности на территории Молдавской ССР. Этап второй.* - Кишинев, Штиинца, 1986.
45. Прока, В. Е. *Будущее природы агропромышленного района* / В. Е. Прока; Отв. ред. М. Ф. Лупашку. - Кишинев: Штиинца, 1983.
46. Соколов, В. В. *Очерки истории государственных структур природопользования и охраны природы России с древности и до настоящего времени.* - СПб.: изд. РГГМУ, 2007.
47. *Социально-экономические проблемы природопользования в агропромышленной сфере.* - Кишинёв: Изд-во «Штиинца», 1988.
48. Фешбах, М.; Френдли, А. *Экоцид в СССР. Здоровье и природа на осадном положении.* – Москва: НПО „Биотехнология”: Изд.-информ. агентство „Голос”, 1992.
49. Шварц, Х. И. *Правовая охрана природы Молдавии* [Текст]: Очерки советского природоохранительного права / Проф. Х. И. Шварц, Ю. И. Тютекин. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1964.
50. Штильмарк, Ф. *Особо охраняемые природные территории.* - Москва: «Мысль», 1978.
51. Штильмарк, Ф. Р. *Историография российских заповедников.* - Москва: Логото, 1996.

Arcadie CAPCELEA

**ENVIRONMENTAL HISTORY OF THE REPUBLIC OF
MOLDOVA: THE EVOLUTION OF ENVIRONMENTAL
PROTECTION ORGANIZATION AND ADMINISTRATION**

Annotation

The paper presents the second part of a series of monographs on the Ecological History of the Republic of Moldova. In chapter one is presented the history of organization and administration of environmental protection, the evolution of which led to the creation of a complex system of Environmental Management in the country. It includes the emergence and evolution of the main elements of this system – the institutional framework, environmental policies and their instruments, information assurance and environmental compliance. More than that, the chapter reflects the history of the emergence and development of environmental public associations, whose role is in continuous ascendancy during last decades. The second chapter of the book includes implementation of practical activities as well as the development of environmental management tools and procedures that ensure the change of human behavior and motivate its activities in ensuring environmental protection. At the same time, it specifies that, during the last decades, environmental management system has become an integrated part of Sustainable Development Agenda in the country. In this sense, is presented, not only the evolution over time of the undertaken environmental protection activities, but also their effects, the positive and negative results, which could be very useful for the further improvement of environmental management in the Republic of Moldova in the future.

The book includes the historiography of research in the field and is based on an enormous volume of archival materials, reports of the quality of the environment, of the activities of the institutions in the field, publications in the mass media and others, etc., consecutively, presenting the history of the specified themes. It is intended for a wide circle of readers, students and doctoral students, researchers in the field of history, ecology and environmental protection, but also from other fields of natural sciences, being useful also for a wide circle of practitioners who work in environmental protection institutions, facilitating them both the knowledge of evolution, progress and setbacks in the field, as well as the effectiveness of practical approaches in solving environmental problems throughout history.

CONTENTS

ABBREVIATIONS	10
INTRODUCTION	13
 CHAPTER I. HISTORY OF THE ORGANIZATION AND ADMINISTRATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE REPUBLIC OF MOL- DOVA	 15
1.1. Development stages of environmental management	16
1.2 Evolution of the institutional framework of Environmental Management in the Republic of Moldova	22
1.2.1. <i>General dispositions</i>	22
1.2.2. <i>The first public administration institutions in Moldova</i>	23
1.2.3. <i>Administration of public affairs after the occupation of Bessarabia by the Russian Empire</i>	25
1.2.4. <i>The institutional framework of Bessarabia in the years 1918-1940</i>	29
1.2.5. <i>Commission for the Protection of Natural Monuments</i>	33
1.2.6. <i>Public and environmental administration of the Mol- davian Autonomous Soviet Socialist Republic</i>	35
1.2.7. <i>Public administration and the environmental insti- tutional framework in the years 1940-1990</i>	39
1.2.8. <i>The Commission for Nature Protection of the Molda- vian Soviet Socialist Republic Academy of Sciences</i>	42
1.2.9. <i>Sectoral environmental institutions</i>	54
1.2.10. <i>The specialized environmental protection institution</i>	60
1.2.11. <i>The environmental institutional framework in the Republic of Moldova after obtaining state independence</i>	74
1.3. The emergence and evolution of environmental policy	82
1.3.1. <i>The emergence and evolution of environmental policy in the USSR in the 50s-90s</i>	83

1.3.2. <i>Environmental policy in the SSR and the Republic of Moldova in the 50s-90s</i>	86
1.3.3. <i>Environmental policy during the period of independence of the Republic of Moldova</i>	94
1.3.4. <i>The evolution of environmental policy instruments</i>	100
1.4 Informational assurance of environmental management	101
1.4.1. <i>Environmental statistics</i>	104
1.4.2. <i>Environmental monitoring</i>	107
1.4.3. <i>Cadastrs of natural resources</i>	108
1.4.4. <i>Pollutant registers</i>	112
1.4.5. <i>Environmental reporting</i>	119
1.5. State environmental control	127
1.6. Environmental education and training	133
1.7. History of public environmental movements	135
1.7.1. <i>The emergence of the first environmental civil society organizations and their activities until the independence of the Republic of Moldova</i>	135
1.7.2. <i>The Bessarabia Society of Naturalists and Earth Science Enthusiasts</i>	136
1.7.3. <i>Moldovan Society for Nature Protection</i>	139
1.7.4. <i>Society of Hunters and Fishermans and other professional organizations and societies</i>	142
1.7.5. <i>The ecological section of the Union of Journalists</i>	143
1.7.6. <i>The Moldova Ecological Movement</i>	146
1.8. Non-governmental environmental organizations and movements after the state independence	155
1.8.1. <i>The first environmental NGOs and foreign aid</i>	167
1.8.2. <i>The most active and productive environmental NGOs</i>	167
Conclusions	169
	172

CHAPTER 2. EVOLUTION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION ACTIVITIES	175
	176
2.1. Evolution of biodiversity conservation activities	177
2.1.1. <i>General considerations and current approaches in biodiversity conservation and natural protected areas</i>	194
2.1.2. <i>The beginning of nature conservation in Bessarabia until 1918</i>	212
2.1.3. <i>The interwar period</i>	215
2.1.4. <i>Nature conservation in Ukraine and the Moldovan Soviet Socialist Autonomous Republic in the interwar period</i>	221
2.1.5. <i>Conservation of biodiversity until independence and the role of the Commission for the protection of nature of Academy of Science of the Moldavian Soviet Socialist Republic</i>	224
2.1.6. <i>“Royal hunting” in the Union of Soviet Socialist Republics and the Moldavian Soviet Socialist Republic</i>	232
2.1.7. <i>Conservation of biodiversity after the independence of the Republic of Moldova</i>	236
2.1.8. <i>Ecological networks of the Republic of Moldova</i>	243
2.1.9. <i>Conflicts of interest and violation of the protected areas status</i>	248
2.2. Protection of rare and endangered species	253
2.3. Policy documents regarding the protection of biodiversity and state protected areas	256
2.4 Evolution of forest protection, regeneration, and expansion	259
2.4.1. <i>Forest protection in the years 1812-1917</i>	261
2.4.2. <i>Forest protection in the years 1918-1940</i>	264
2.4.3. <i>Forest protection in the socialist period</i>	269
2.4.4. <i>Protection of forests after independence</i>	277
2.5. The evolution of the protection of hunting and fishing resources	289

2.5.1. History of game resource protection regulations up to 1940	289
2.5.2. Protection of hunting fauna during the socialist period	293
2.5.3. Regulation and protection measures of hunting fauna after independence	294
2.5.4. Evolution of regulation and protection of fisheries resources	301
2.5.5. Regulations and protection of fish resources during the socialist period	302
2.5.6. Regulations and protection of fisheries resources after independence	305
2.6 History of soil conservation	307
2.6.1. General dispositions	307
2.6.2. Soil conservation until the socialist development stage of Moldova	308
2.6.3. Soil regulation and conservation during the socialist period	309
2.6.3. Soil regulation and conservation during the socialist period.	320
2.7 Water protection	327
2.7.1 General provisions and brief history of water protection approaches	327
2.7.2. Regulations for the use and protection of aquatic resources during the years 1812-1917	330
2.7.3. Regulations in the field during the years 1918-1940	333
2.7.4. Some regulations in the field within the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic	334
2.7.5. Water protection regulations and activities during the socialist stage	335
2.7.6. Protection and regulation of aquatic resources after the independence of the Republic of Moldova	343
2.8. Evolution of air pollution prevention activities	352
2.8.1. General provisions and the beginning of air protection activities	352

2.8.2. <i>The first regulations in the field within Tsarist Russia in the years 1812–1917</i>	356
2.8.3. <i>Air pollution regulations in 1918-1940</i>	356
2.8.4. <i>Prevention of air pollution in the socialist period</i>	357
2.8.5 <i>Protection of atmospheric air after independence</i>	359
2.9. Waste management	363
2.9.1 <i>General provisions and brief history of the evolution of approaches in the field of solid waste management</i>	363
2.9.2	369
2.9.3 <i>The waste manager in the years 1918-1940 within the RASSM</i>	370
2.9.4. <i>Waste management in the socialist period</i>	373
2.9.5. <i>Solid waste management after independence</i>	379
2.10. Prevention of environmental pollution with harmful substances and products	389
2.10.1. <i>General dispositions</i>	389
2.10.2. <i>Regulation and prevention of the impacts of harmful substances during the socialist period</i>	393
2.10.3. <i>Regulation of hazardous substances after independence</i>	399
2.10.4. <i>Strategies and action programs in the field</i>	403
2.11. Climate change	409
2.11.1. <i>General dispositions</i>	409
2.11.2. <i>The actions of the Republic of Moldova in the field</i>	414
Conclusions	418
Selective literature	424
Adnotation (summary in English)	428
Contents (in English)	429